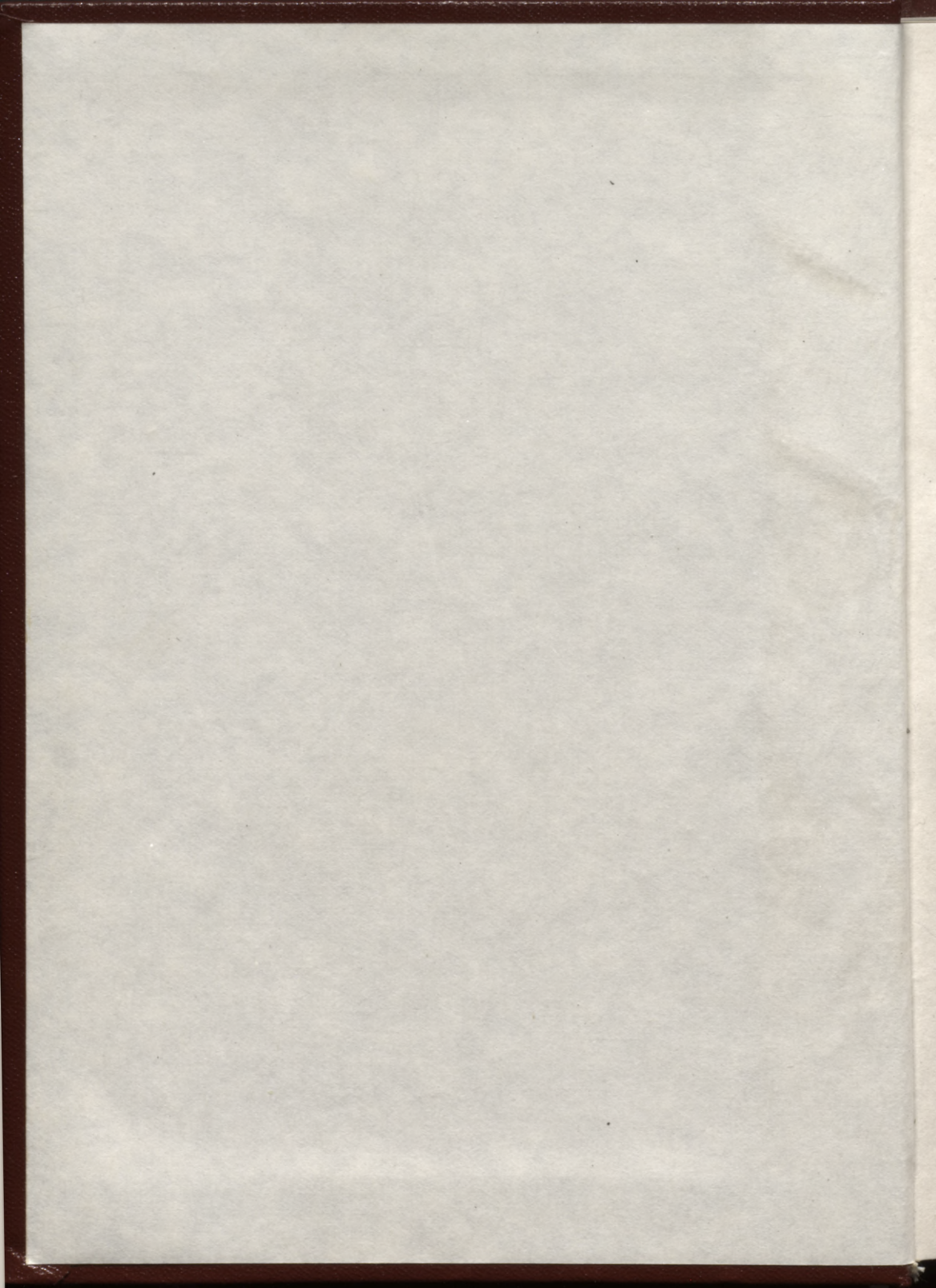

uz ežinas
galvu
liku

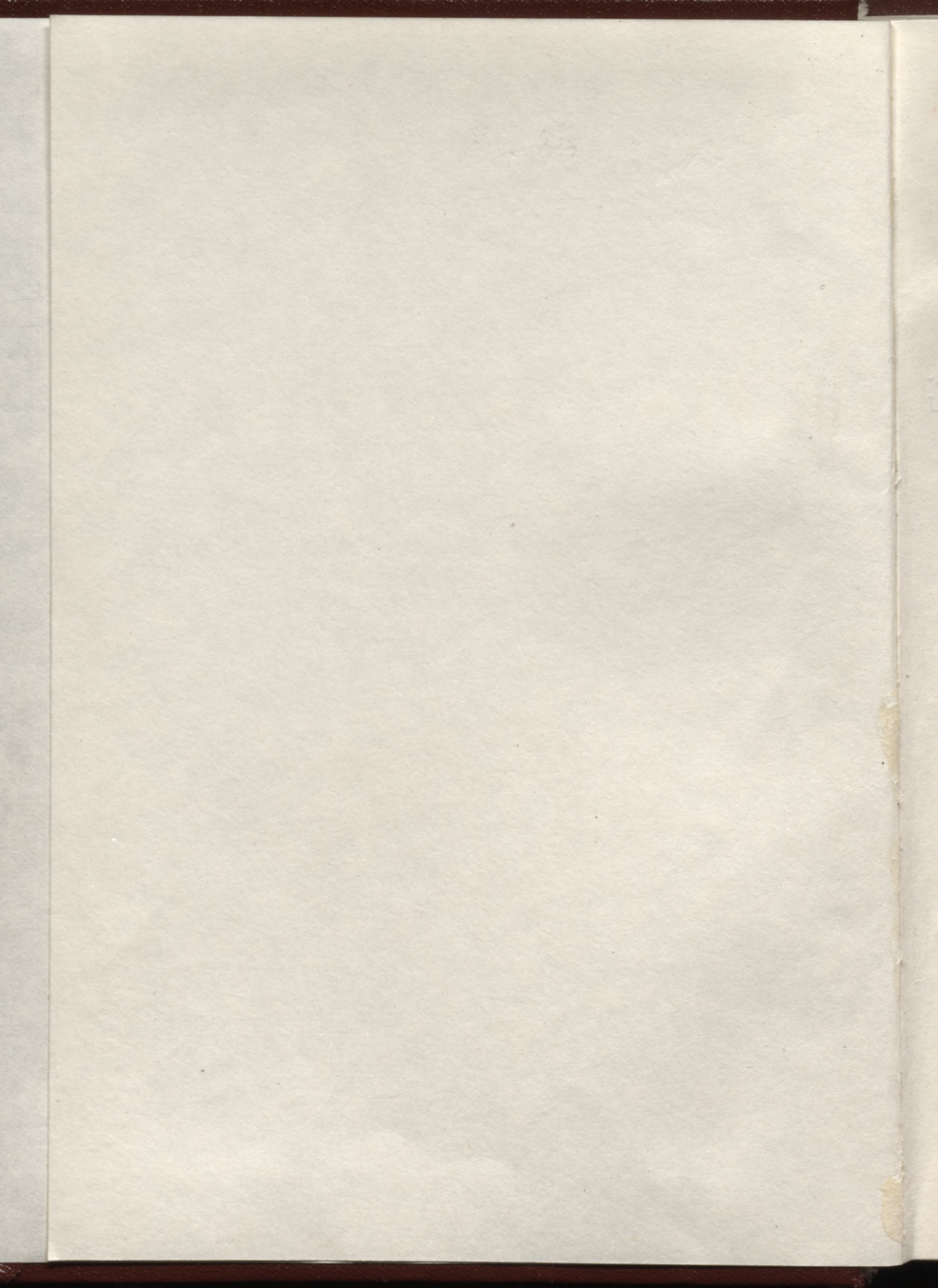

DEZIZINĀS GALVU LIKU...

PLĀNOTĀS PĀRSTĀVĀJUMA
ATPĀRŠĀNĀŠANĀS

93-3
287

Uz ežiņas galvu liku
Sargāt savu tēvu zemi.
Labāk manu galvu ņēma
Nekā manu tēvu zemi.

UZ EŽIŅAS GALVU LIKU...

TRAGISKĀS PARTIZĀNU CĪŅAS
LATVIJAS MEŽOS PĒCKARA GADOS

1993

UDK-p 947.43.084

Uz 001

LATVIJAS NACIONĀLĀ
BIBLIOTĒKA

~~99 -~~

8736

0306051702

ŠO SĒJUMU VEIDOJUSI NACIONĀLO DAUGAVAS VA-
NAGU LATVIJAS APVIENĪBA SADARBĪBĀ AR APGĀDU
«DAUGAVA»

Sastādītājs un galvenais redaktors **Aleksandrs Kalvāns**

Redaktori: **Daiga Purvēna, Sanita Zeiza un Modris Zihmanis**

Mākslinieks **Teofilis Dreimanis**

Konsultants vēstures zinātņu doktors **Tāļivaldis Vilciņš**

Uz ežiņas galvu liku...

Nodots salikšanai 12.11.92. Parakstīta iespiešanai 12.02.93. Licenzes
Nr. 2-0634. Formāts 60×84/16. Tipogrāfijas papīrs № 1. Baltikas garnitūra.
Augstspiedums. 25,5 uzsk. iespiedl. Iespiesta tipogrāfijā «Rota», LV-1011
Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40. Pasūt. № 581-3.

LATVJU PARTIZĀNIEM

Jūs nebijāt vieni, jūs nebijāt bāri,
Jums Latvija — Māte it visur bij' līdz,
Ar ložberi plecos kad dzimtenei pāri
Jūs gājāt, lai ataustu brīvības rīts.

Jūs gājāt pa Viestura iemīto taku,
Jums Lāčplēsis sveicienus māja no klints.
Un Kalpaks un Briedis jums cīnījās blakus,
Jums blakus bij' slavenā strēlnieku ģints.

Un visi, kas Volhovas purvos reiz grima,
Kas lielajā atriebes kaujā bij' klāt,
Kā Lieldienu brīnums tie otro reiz dzima,
Lai varētu cīņā par brīvību stāt.

Kad garām jūs staigājāt mēmajiem kapiem
Kur dzelžainie Kurzemes aizstāvji dus,
Jūs simtreiz, jūs tūkstošreiz stiprāki tapiet
Un krūtīs jums iegulās varoņgars kluss.

Ik celms un ik cinis jums palīgā nāca,
Jums palīgā cēlās viss dzimtenes mežs.
Un dzintara jūrā ik bangojums krāca,
Kad pērli tai laupīja iebrucējs svešs.

Tad ieaudāt karoga sārtbaltās krāsās
Jūs zvērastu, mūžīgi paliks kas dzīvs,
Ka latvieša sirdij kā aizšautai jāsāp
Par pauguru katru, kas bijis reiz brīvs.

Tai jāsāp par līgavu apsmiesto godu,
Tai jādzird ir jūnija upuru vaids.
Bet neliešus gļēvos, kas dzimteni nodod,
No tautas reiz izspļaus tās taisnīgais naidis.

Jo izraus reiz pērli no svešnieku rokām,
Sirds netic, ka mūžam tā verdzene būs.
Pie kritušiem varoņiem citi vēl nokāps,
Par varoņiem kritušo mazdēli kļūs.

Redaktora sleja

PATIESĪBA IR TIKAI VIENA

Laiks, par kuru stāsta šī grāmata, latviešu tautas vēsturē rakstīts ar asarām un asinīm. Ar uguni un zobenu mums uzspiestā padomju vara, kultivējot visizsmalcinātākās nodevības un visnežēlīgākā terora metodes, nesaudzīgi vērsās pret katru, kurš savā sirdī un pārliecībā iestājās par brīvu un neatkarīgu Latviju.

Desmitiem tūkstošu Latviešu leģiona vīru pēc varonīgās Kurzemes cietokšņa aizstāvēšanas bija spiesti iet vergu gaitas Sibīrijas Gulaga nometnēs. Taču daudzi leģionāri 1945. gada 8. maijā kapitulācijas pavēlei nepakļāvās un izšķirās par cīņas turpināšanu partizānu vienībās. Viņiem pievienojās tūkstošiem zemes arāju no Latvijas lauku sētām, kuriem nebija citas iespējas pasargāt savu māju un ģimeni no Padomijas laupītājiem kā vien ar ieroci rokā.

Par šo aptuveni desmit gadus ilgo partizānu karu komunistu režīms negribēja runāt un rakstīt. To vienkārši centās noklusēt un tādējādi izdzēst no tautas atmiņas. Retajās publikācijās vai «daildarbos» viss bija veidots pēc viena šablona: darba tautas interešu aizstāvji — varonīgie čekisti un «istrebīķeļi» (iznīcinātāji) droši un pārliecinoši iznīcina latviešu buržuāzisko nacionālistu bandas...

Padomju ideologi un juristi partizānu kara dalībniekus — vispārliecinātākos latviešu tautas patriotus — dēvēja tikai un vienīgi par bandītiem. Un pat vēl tagad, kad no partizānu kara kulminācijas laika apritējuši jau četrarpus gadu desmiti, vēl neviena valsts finansēta vēstures izpētes iestāde nav devusi šī traģiskā laika objektīvu raksturojumu. 1991. gada 4. maijā atjaunotās neatkarīgās Latvijas valsts augstāko tieslietu iestāžu ierēdņi — ekskomunisti joprojām verdziski klanās mirušās PSRS likumiem. Pretēji Lietuvai, kura pilnībā reabilitēja visus 16000

savus nacionālos partizānus, naida impērijā skolotie un trenētie likuma kalpi Latvijas Augstākajā tiesā noraida nacionālo partizānu rehabilitācijas pieprasījumus. Okupantu valsts kriminālkodeksa 58. — politiskais — pants, saskaņā ar kuru nežēlīgi izdzēstas miljoniem cilvēku dzīvības un izpostītas neskaitāmu ģimeņu dzīves, augstajiem Temīdas kalpiem Latvijā joprojām ir kā svētākais bībeles bauslis, kuru nedrīkst ne atcelt, ne pārkāpt. Sagūstītos partizānus tiesāja visādas «troikas» (triju cilvēku komisijas) vai svešzemju kara tribunāli, balstoties uz okupantvalsts likumiem. Rehabilitācijas atteikumi latviešu nacionālajiem partizāniem 1992. gadā skan kā atklāta ņirgāšanās par tiem cilvēkiem, kuriem pietika drosmes, spēka un izturības visilgāk cīnīties pret komunistu tirāniju.

Ko par nacionālo partizānu cīņām zina mūsu jaunatne? Ko saviem bērniem var pastāstīt vidējā paaudze? Vien tie, kam pašiem bija lemts cīnīties vai pieredzēt savu laikabiedru izmisīgo cīņu, atmiņā vēl glabā to tālo dienu notikumus.

Latvijas vēsturi mocīt mēģinājuši daudzi komunistu ideologi un «zinātnieki», taču no tā nekas nav iznācis. Patiesību, tāpat kā ilenu, nevienam nav izdevies maisā noslēpt. Nav un nevar būt divas patiesības. Patiesība ir viena! Arī par latviešu nacionālo partizānu cīņu!

Rīgā iznākošais krievvalodīgo laikraksts «CM» («Sovetskaja Molodež» tulk. «Padomju Jaunatne»), palikdams uzticīgs savai komunistiskās ideoloģijas sludinātāja misijai, neatkarīgās Latvijas apmelojumu sērijā 1992. gada 18. decembrī publicēja kāda docenta Vēženiaka rakstu. Tā autors ir sašutis, ka Latvijā galvas uzdrīkstējušies pacelt nacionālie partizāni un legiona vīri. Ar krievu laikraksta starpniecību docents Vēženiaks cenšas reanimēt kādreiz tik izplatītos melus par to, ka latviešu tauta «jūsmīgi ar ziediem sagaidījusi savus atbrīvotājus no austrumiem». Nemeļojiet, Vēženiaka kungs, tautai atmiņa taču nav zudusi! Es arī atceros šo «atbrīvotāju» atnākšanu, zinu, kāda bija viņu attieksme pret mums un mūsu attieksme pret viņiem.

Nesastapušas atejošo vācu daļu pretestību, 1944. gada saulainā rudens dienā atbrīvotāju ordas iebruka Limbažos un apkārtnējos pagastos. Kopā ar vienaudzi Augustu Zvirgzdiņu tai dienā man gadījās būt abu armiju starplaukā. Vāciešu pa rokai nebija, tāpēc pirmā sarkanvairgžņotā tanka T-34 ložberis un krievu lidmašīnu armādas cilvēkmednieki bārstīja savus ložu spietus pret mums, diviem puikām. Tās pašas dienas pievakarē pie manis uz ganībām, izmisīgā balsī palīgā saucot, atskrēja Lādes pagasta Dīriķu māju saimniece Austrā Jurka. Viņai pa pēdām sekoja pirmais «atbrīvotājs», kas spēra soli uz šīs mājas zemes. Dīriķu

saimnieks Ernests Jurka, bijušais aizsargs, kopā ar vairāku kaimiņu māju vīriem bija aizgājis mežā. Izmisuma pārņemto sievieti, kurai tobrīd šupulī gulēja bērniņš, bet zem sirds jau bija otrs, glābt vajadzēja Dīriķu suņiem un man, ganuzēnam. Austrai Jurkai piedzima slims bērniņš. Kritošo kaiti Jānītim nespēja izārstēt neviens padomju brīnumārsts, un tā viņu moka līdz pat šai dienai, vēl tagad atgādinot, ko viņa māte piedzīvoja «atbrīvošanas» dienā...

1944. gada rudenī sarkanvairu terorizēja zemniekus, laupīja un izvaroja latviešu sievietes daudzās Lādes pagasta mājās. Tādus karavīrus neviens nekur pasaulē ar ziediem nesagaida. 1992. gadā docents Vēženieks latviešu tautai naidīgajā laikrakstā «SM segodņa» mēģina skaidrināt un viltot to dienu notikumus. Jā, varbūt krievi dažam labam savam domubiedram Latvijā 1944. gadā «Katjušu» iemācīja dziedāt, bet vienlaikus no zemnieku sētām paņēma visu ēdamo, daudzviet neatstādami pat sēklu. Šī laupītājpolitika tika īstenota arī visus vēlākos pēckara gadus.

Pēckara periods bija tāds laiks, kad jau 13—14-gadīgi puikas prata rīkoties ar sprāgstvielām un dažāda kalibra stobriem, un neklūdīgi varēja pateikt, kas ir kas. Tolaik katrs koks un akmens sauca pēc atmaksas. Pat mēs, pusaudži, kaldinājām karaplānus. Par godu lielajai uzvarai, vietējais Lādes pagasta milicis kopā ar diviem «istrebīķeļiem» skolā izdarīja pēkšņu kratīšanu un mums visiem deviņiem septītās klases zēniem atņēma pistoles. Zaudējums nebija pārāk sāpīgs, jo mājās mums visiem bija daudz pamatīgāki ieroču un sprāgstvielu krājumi. Miliča reidam Lādes skolā drīz sekoja mūsu atbildes akcija. Lādes tautasnamā bija sarīkota «istrebīķeļu» balle. Tās laikā kopā ar savu trīspadsmitgadīgo asistentu Agri Dzeduli uzspridzinājām Lādes telefona centrālās līnijas. Ar to pašu «strebuku» izpriecās pārtrauca. Domāja, ka sekos partizānu uzbrukums. Pagastā ļaudis vēl ilgi pēc tam runāja, ka mežabrāļi «varenos» krietni pabaidījuši...

Tolaik mēs jau nebijām vienīgie tādi. Kad 1945. gada rudenī nonācu Cēsu 1. vidusskolā, zēni no Piebalgas, Lizuma, Mārsnēniem, Raunas un Drabešiem stāstīja par saviem nedarbiem, jaunās varas pārstāvju nervus kutinot. Pēc tam skolā sāka veidoties pagrīdes organizācija. Mēs vērojām, kā ik nedēļas no Tiesu nama, kur tolaik mitinājās Cēsu iznīcinātāju bataljons, uz kapsētu veda sarkanus zārkus ar kritušajiem «istrebīķeļiem». Visvairāk legendas skolā stāstīja par «Sarkanbārdi» un viņa vīriem. Protams, tolaik neviens nezināja, ka šo segvārdu lietoja slavens latviešu leģiona virsnieks kapteinis Graumanis. Ziņas, ko saņēmām no visiem pagastiem, mūs priecēja un iedvesmoja.

Kādā 1947. gada rudens naktī nolēmām atbrūņot skolas kom-sorgu Cilinski, kurš diendienā kliboja pa skolu sarkanarmieša formā ar vācu «Parabellumu» pie jostas un visur iedibināja jauno kārtību. Uzbrukums izgāzās. Mazā ieliņā, kur lencām Cilinski, mums negaidīti ceļu aizšķērsoja «istreibeļu» patruļa, kura tolaik apsargāja Cēsu banku pret varbūtējiem partizānu uzbrukumiem. Par laimi, tumsā mums visiem izdevās aizmukt.

1948. gada vasarā vairākas dienas Cēsu stacijā stāvēja garš ešelons ar aizrestotiem lopu vagoniem. Pilsētā bija sākušies aresti. Mūsu klases audzinātājs skolotājs Rudzītis īsi pateica, ka desmitajā b klasē turpmāk būs par diviem skolēniem mazāk... Mēs savu audzinātāju sapratām no pusvārda. Aizskrējām uz staciju. Peronu bija aplenkuši iekšējā karaspēka zaldāti. Taču divu arestēto zīmītes pārtvērām.

Vēlā vakara stundā pie mūsu dzīvokļa Raunas ielā kāds pie-zvanīja. Stāvu zemāk dzīvojošais kaimiņš — demobilizēts latviešu lidotājs, kurš mums kaut kādā veidā simpatizēja, mātei pačukstēja par gaidāmajām briesmām. Glābties vajadzēja, nekavējoties bēgot. Aiznesu savu vācu mašīnpistoli klasesbiedram Jānim Klāvam, bet «Parabellumu» un «Sarkano zvaigzni» kopā ar prāvu patronu mai-šeli iepakoju skolas somā starp grāmatām. Tonakt mēs aizbēgām no Cēsīm. Pievienojos tēvam — aizsargu lidotājam, kurš bēguoja pa Latviju. Mana māte — bezpavalstniece paglābās Oktē.

Gadu dēļ man nebija lemts atrasties legiona rindās. Taču vīri, kuri tais gados stāvēja kā klints par Latviju — brīvu un neatka-rīgu — bija mūsu paudzes ideāls.

Karavīrs, un latviešu zemnieks sargāja savu Tēvzemi, viņš aiz-stāvējās un cīnījās pret iebrucējiem ar tiem ieročiem un tiem paņēmienu, kādi viņam bija pieejami. Tas bija taisnīgs karš! Tā ir vissvētākā patiesība, ko nevienam un nekad neizdosies ap-gāzt. Diemžēl, spēku samēri šai cīņā bija pārāk atšķirīgi un tāpēc partizānu vienību sagrāve bija neizbēgama.

1975. gada vasarā Rīgā no Kanādas ieradās solīda vecuma kundze — Lāčplēša ordeņa kavaliera atraitne A. Boka. Riskējot un pakļaujot sevi briesmām, viņa atveda no Toronto pretpadomju literatūru. Ar Kanādas viešņu mani iepazīstināja bijušais Latvijas armijas un legiona kara lidotājs Niklass Reinfelds. Mēs kopīgi uzņēmāmies atvesto nelegālo literatūru izplatīt Latvijā.

— Esiet ļoti, ļoti piesardzīgi, — A. Bokas kundze piekodināja, — čeka ir modra un jums visapkārt tik daudz nodevēju.

Toreiz uzticēto uzdevumu izpildījām. Ne jau katru, kas kaut ko darīja pret okupācijas varu, čeka atmaskoja un pieveica. Pal-dies Dievam, no pretestības kustības dalībniekiem neatklāts un

nepieņemts palika ne viens vien cīnītājs, kuru ieroču uguns bija raidījusi viņā saulē mūsu Tēvzemes okupantus vai viņu rok-laižas. Par laimi to cilvēku vidū, kuriem devām patriotiskos trim-das izdevumus un arī Aleksandra Solženicina mazformātā dari-nātas grāmatas, nodevēju nebija. Tagad, strādājot pie nacionālo partizānu cīņai veltītās grāmatas, mani pārņēma šermuļi, uzzinot, cik daudz cilvēku gājuši bojā vai smagi cietuši to kangaru dar-bības rezultātā, kuri dzīvoja un vēl šobrīd ir mūsu vidū. Tas ir mūsu tautas posts un kauns.

Toreiz gan pieaugušie, gan jaunatne kāri tvēra ik ziņu, kas nāca no meža vai vēstīja par meža vīru cīņām ar čekistiem un viņu pakalpiņiem. Daudzi notikumi pārauga legendās. Diemžēl, gāja gadi, un tēvi aizvien retāk šīs legendas pastāstīja dēliem.

Cits pēc cita mūžības ceļos aiziet drosmīgo cilts, kam pietika spēka un kuri nekad nezaudēja ticību brīvai Latvijai.

Mēs sākām darbu šīs grāmatas veidošanā ar vienu apņēmību: mēģināt atdot tautas brīvības cīņu vēsturei kaut daļiņu no skar-bās pēckara desmitgades spilgtākajām lappusēm. Lai tās palīdz tautai atgūt ticību sava gara lielumam un brīvības ideāliem. Pa-tiesība ir tikai viena! Lai to dienu notikumu atainojums ir nepār-varama barjera visiem tiem, kas joprojām cenšas izplatīt kādreiz komunistu radītos melus nacionālo partizānu jautājumā. Daugavas vanagu Latvijas apvienības mērķis bija iespēju robežās savākt materiālus, apkopot tos un grāmatas lappusēs saglabāt paaudžu paaudzēm kritušo un dzīvo partizānu vārdus un darbus, pastāstīt par tiem cīnītājiem, kuri bija gatavi sevi ziedot uz tautas brīvības altāra.

Vissirsnīgākā pateicība par atsaucību un palīdzību grāmatas veidošanā gan pašiem partizāniem, kuri dalījās savās atmiņās, gan tiem, kuri uzrakstīja par sev tuvajiem cilvēkiem, gan visiem kolēģiem, kuri veica ietilpīgo rediģēšanas un tehnisko darbu šī sējuma veidošanā. Bez visa šī lielā kolektīva kopējiem pūliņiem nebūtu tapusi grāmata. Tā nebūtu varējusi ieraudzīt dienas-gaismu arī bez daudzo mūsu Rietumu tautiešu labvēlības un ma-teriālā atbalsta. Sirsnīgs paldies visiem!

Čekas arhīvus tikai tagad un arī — ļoti lēnām un negribīgi — ver vaļā, iepazīties ar šiem materiāliem atļauj tikai retajam un «izņēmuma kārtā». Cerēsim, ka pēc dažiem gadiem, kad būs no-mainīti «vecie un pieredzējušie» kadri, pavērsies plašākas iespē-ņas lasīt un publicēt to, kas gadiem ilgi bijis slēpts. Tad arī va-rēsim mūsu grāmatai izdot turpinājumsējumus jau ar daudz stin-grāku faktoloģisko pamatu. Šajā, pašā pirmajā latviešu nacionā-lajiem partizāniem veltītajā grāmatā, tikai dažas publikācijas ir

veidotas pēc arhīvu dokumentiem, viss vairums rakstu ir memuār-
žanrā un tāpēc — dziļi subjektīvi. Katrs autors rakstīja un stās-
tīja to, ko atcerējās. Bet aizritējis jau pus gadsimts... Neesam
labojuši autoru dotos faktus pat tad, ja materiālos šķiet kas pret-
runīgs, ja ne īsti saskan skaitļi par kādā kaujas operācijā kritu-
šajiem vai ievainotajiem, gan vēsturnieki ar laiku visu precizēs.
Mums visvērtīgākais šķita tieši šis subjektīvais, personiskais, emo-
cionāli savilņotais aculiecinieku vēstījums.

Jāpatur prātā fakts, ka čekisti nekad un nekādos apstākļos
nav bijuši bezpartejiski. Tālab arī viņu dokumentus, kurus glabā
arhīvi, nevar uzskatīt par objektīviem un tie jāvērtē kritiski.
Patiesības noskaidrošanā tie jāpieņem zināšanai kā pretējās puses
viedoklis.

Šai sējumā mēs iekļāvām arī dažus tādus rakstus, kuru pirm-
publicācijas bija periodiskajos izdevumos «Lauku Avīze», «Stars»,
«Pilnīgi Atklāti», «Pilsonis», «Liesma», «Aizsargs», «Neatkarība».
Paldies šiem preses izdevumiem un autoriem par lielo darbu, vē-
lēšanos un uzdrīkstēšanos risināt nacionālo partizānu cīņu jau-
tājumus.

Šajā grāmatā mūsu iespēju robežās esam ietvēruši ziņas par
132 nacionālo partizānu vienībām un 855 pretošanās kustības
dalībniekiem. Padarīta ir tikai neliela darba daļa. Tas ir sākums.
Turpinājums sekos. Mēs esam pārliecināti, ka šī grāmata rosinās
arī citus šobrīd vēl neapzinātos nacionālos partizānus, viņu tuvi-
niekus, atbalstītājus, domu biedrus un vienkārši notikumu aculie-
ciniekus un zinātājus uzrakstīt savas atmiņas, kā arī nodot foto-
uzņēmumus un dokumentus par nacionālo partizānu cīņām vai
atsevišķiem pretošanās kustības dalībniekiem nākamā sējuma vei-
došanai.

«Latviešu karavīrs otrā pasaules kara laikā» — rietumos iz-
dotais grāmatu seriāls — ataino varonīgo pretboļševisma cīņas
vēsturi kara gados. Latvijas nacionālie Daugavas vanagi nu devuši
savu artavu turpmākā cīņu posma atspoguļošanā. Šis darbs vēl
jāturpina. Nedrīkst aizmirst nevienu kauju un nevienu cīnītāju.

Dziļā cieņā un godbijībā lai noliecam galvas tautas brīvības
cīnītāju priekšā un sakām mūžam svētos vārdus:

**MŪŽIGA SLAVA VAROŅIEM, KURI KRITUŠI PAR SAVAS
TAUTAS BRĪVĪBU UN NEATKARĪBU.**

Aleksandrs Kalvāns

Neraudi žēli, vālodzīte,
Purva bērza zarā.
Ne jau visus nāve ņēma
Tēvu zemes karā.

(Modris Lorbergs)

Ādolfs Šilde

PRETESTĪBAS KUSTĪBA LATVIJĀ

LATVIJA STARP EIROPAS TAUTĀM

Kad 1956. gadā ungāru tauta uzsāka drosmīgu cīņu pret Maskavas virskundzību un cēla barikādes pret sarkanās armijas tankiem, tad visu skati pievērsās Viduseiropai. Ungāru oktobra revolūcija saviļņoja kā atsevišķu cilvēku, tā tautu prātus. Padomju imperiālisma brutālie vaibsti bija katram saskatāmi, un ungāru brīvības cīņu asiņainai apspiešanai radās manāmas sekas. Komunismam vairs neuzticējās, un daudzu zemju parlamentos, kuros komunisti bija nodrošinājuši sev vietas, to piekritēju skaits nākamajās vēlēšanās samazinājās. Šāds notikumu novērtējums apliecināja politisku modrību un realitāšu izpratni.

Tāpat cilvēces elpa aizrāvās, kad 1968. gada vasarā čehu un slovaku nācija parādīja cieņas pilnu pretestību padomju kakla kungiem. Šo tautu piederīgie atklāti protestēja pret Maskavas agresiju, brīvības apspiešanu un savas zemes rupju saimniecisku izmantošanu. Citiem vārdiem — pret padomju imperiālismu un īpato nekoloniālisma sistēmu, kas no austrumiem nemitīgi ielaužas Eiropā. No jauna kļuva skaidrs, ka padomju politikā nekas nav mainījies, ka Maskavas taustekļi meklē jaunu ēsmu.

Ja Ungārija un Čehoslovākija izpelnījās pasaules ievēribu un ļāva izsekot padomju tirānijas nolūkiem, tad gluži citādu likteni piedzīvoja Baltijas valstis. Otrā pasaules kara notikumu drūzmā palika maz ievērota Padomju Krievijas izdarītā Latvijas, Igaunijas un Lietuvas militārā okupācija. Vēl mazāk ievērota ir pretestība, ko šo tautu piederīgie parādījuši un turpina parādīt padomju okupantiem. To var aplūkot trijos aspektos: 1. *bruņota*, 2. *pasīva* un 3. *garīgā pretestība*.

Ja sarkanās armijas ielaušanās Latvijā 1940. gadā notika ar maz incidentiem, jo Latvijas valdība pūlējās vismaz no savas puses stingri izpildīt visus ar Maskavu noslēgtos starptautiskos līgumus un izvairījās no jebkādam komunistu provokācijām, tad gluži citādi bija 1944./45. gadā, kad sarkanā armija pa otram lāgam ielauzās Latvijas teritorijā.

Jau Baigajā gadā (no 1940. gada 17. jūnija līdz 1941. gada jūlijam) latviešu tautai bija jāpiedzīvo smags terors, kam par upuri krita 35.828 jeb 1,75% zemes iedzīvotāju. Šim teroram nebija gadījuma rakstura, bet tas bija izplānots jau pirms Latvijas okupācijas. Izprotot padomju iebrucēju īstos nolūkus un mazo tautu iznīcināšanas plānu, latvieši lielā vairumā izšķīrās par bruņotu pretestību. Ja latviešu leģionāru cīņām pret sarkano armiju bija tīri militārs raksturs, tad *nacionālie partizāni* jau kopš 1944. gada rudens sarkanās armijas aizmugurē un pēc 1945. g. 8. maija visā Latvijā izveidoja plašu, organizētu bruņotas pretestības fronti. Tā kā tai laikā arī Lietuvā un Igaunijā bija sākuši darboties nacionālie partizāni, tad šī fronte neaprobežojās ar Latvijas teritoriju, bet viss apgabals no Narvas ziemeļos līdz Klaipeņas un Viļņas apgabalam veidoja vienu apvienotu cīņu apgabalu. Šīs cīņas plosījās 6 miljonu iedzīvotāju apdzīvotā apgabalā, ko Maskava bija paguvusi jau apzīmēt par Latvijas, Lietuvas un Igaunijas sociālistiskām padomju republikām. Par tādām tās bija patvaļīgi pataisītas pret šo tautu gribu. Ka tas notika pret latviešu, leišu un igauņu tautas gribu, to tieši visskaidrāk pierādīja nacionālo partizānu cīņas. Partizānu tūkstošus atbalstīja iedzīvotāji, bez kā ilgstoša cīņa nemaz nebija iespējama.

Der ievērot, ka komunistu idejām latviešu vairākumā nebija piekritēju. Ja vēl Pirmā pasaules kara beigu posmā, kad Latvijā vēl nebija atdalījusies no Krievijas, lielinieku rindās bija atradies paprāvs latviešu skaits, tad ar Latvijas valsts nodibināšanos 1918. gadā to loma saplaka. Latvijas komunistu partijas biedru skaits 1939. gadā visā Latvijā sasniedza tikai 400,¹⁾ un arī pēc Latvijas okupācijas komunistu režīmam izdevās sasēdināt funkcionāru vietās un administrācijā galvenokārt no Krievijas savestās uzticības personas.

Komunisti valdīja Latvijā pret tautas gribu un tādēļ pret padomju okupācijas sistēmu radās masīva pretestība.

Rietumu pasaulē palika neievērots fakts, ka bruņota pretestība padomju varai Latvijā ilga no 1945.—1952. gadam, pie kam vienā Latvijā daļā jau pirms 1945. gada un sporadiskās cīņās arī pēc 1952. gada. Tātad nacionālo partizānu cīņas Latvijā ilga vismaz

8 gadus. Tas ir neparasts fenomens, kas pelnī sevišķu ievēribu, zinot, ka Latvijas klimats ir bargs un nevarēja sagaidīt nekādu atbalstu no ārienes. Polijas, Ungārijas un Čehoslovākijas nemieri ilga tikai dažas nedēļas vai mēnešus. Protams, šo atsevišķo apspiesto Eiropas tautu cīņu uzliesmojumi bija citāda rakstura un tos nevar salīdzināt, bet katrā ziņā var apbrīnot latviešu un pārējo Baltijas valstu patriotu nepiekāpību un izturību. Nedrīkst arī piemirst, ka šīs tautas cīnijās pret milzīgu pārspēku un tādu varu, kas nepazīst ne žēlastības, nedz mērenu atvairi. Partizānu cīņu un partizānu stratēģijas pazinēji novērtēs šo bruņoto pretestību padomju varai Baltijas telpā par bezcerīgu pasākumu no pirmā brīža. Ja arī nacionālajiem partizāniem sākumā bija dažas illūzijas, tad tā bija un palika tikai izmisuma cīņa. Komunisma sistēmā latviešu tauta redzēja savu bojā eju tā kā tā, kādēļ tā izvēlējās labāk cīņu.

Sastopoties ar okupācijas varu, latviešu tautas vairākums konsekventi izšķīrās par dažāda veida pretestības ceļu.

Kaut arī bez jebkāda militāra efekta, latviešu nacionālo partizānu darbība nodarīja padomju varai manāmus zaudējumus. Visas bruņotās pretestības laikā padomju varas aparāts funkcionēja tikai daļēji. Nacionālie partizāni diktēja padomju izpildkomitejām un sevišķi komunistu funkcionāriem uz vietām savus noteikumus. Par šo noteikumu neievērošanu arvien tika piedraudēts ar sankcijām. Iebaidītie vai fiziski pārmācītie komunistu funkcionāri bija spiesti nacionālo partizānu prasības ievērot.²⁾ Kas viņu prasības ignorēja, tos nolikvidēja.³⁾ Vispār, pārāk centīgiem padomju iekārtas balstītājiem draudēja vissmagākās pārmācības. Viņi bija apdraudēti ne vien savā darba vietā, bet jebkurā vietā, kas partizāniem šķita izdevīga atmaksai. Vienu zīmīgu liecību par pārdrošu uzbrukumu padomju amatpersonām nodevis Latvijas PSR Valsts drošības komitejas priekšsēdis (ministra rangā) Jānis Vēvers, dokumentālajā aprakstā, ko tas 1970. gadā publicēja Rīgā. Aprakstot kādas bēres Kuldīgas apriņķa Raņķu pagastā, viņš saka: «Kapsētā bija sapulcējušies daudz cilvēku. Šeit bija arī pagasta izpildu komitejas priekšsēdētājs Roberts Vāne, partorgs Jānis Baumanis, iecirkņa milicijas pilnvarotais Juris Grīnbergs un citi. Freimaņa bandīti⁴⁾ šajā dienā nogalināja septiņus cilvēkus, četrus ievainoja. Pēc kāda laika Freimaņa banda sagrava pasta nodaļu un skolu Jaunmuižā... nošāva Lutriņu pagasta izpildu komitejas deputātu Viktoru Babrisu, Ošu ciema padomes deputātu Frici Zaldu un viņa dēlu — komjaunatnes organizācijas sekretāru Leonu R. Miglānu.»⁵⁾

Padomju varas iestādes kopš 1945. gada nekur nejutās drošas. Viss, ko tās darīja, bija nepopulārs un svešs latviešu tautas ga-

ram. Sevišķi tas sakāms par lauku īpašumu piespiedu kolektīvizāciju, kas paredzēja viensētu iznīcināšanu un zemnieku sadzīšanu t. s. kolhozos. Latviešu zemnieki tam pretojās. Lielu zemes īpašnieku Latvijā kopš lielās 1920. g. agrārreformas vairs nebija. To vietā bija radušās 54.000 jaunsaimniecības, un arī citas latviešu zemnieku mājas bija ar mazu vai vidēju platību. Šos nelielos zemes īpašumus, ko parasti apsaimniekoja pats lauksaimnieks ar saviem ģimenes locekļiem, piesaistot nedaudz algotu darba spēku, bezjēdzīgi izpostīja, pārvēršot zemnieku par kalpu, kāds tas bija vistumšākajos dzimtbūves laikos. Tam parasti atņēma arī kustības brīvību, jo tikai ar varu varēja latviešu zemnieku piesaistīt kopsaimniecībām. Un tieši latviešu zemnieks daudzu gadsimtu laikā bija pierādījis, cik ļoti viņš mīl savu zemes stūrīti, un ka viņa lauku māja nebija tikai saimniecisks objekts, bet visas tā dzīves piepildījums rustikālā dzīvesziņā un ar paliekamām tikumiskām vērtībām. Viensētas atņemšana tam nenozīmēja «privātīpašuma» atņemšanu marksistiskā žargonā, bet viņa personības rupju aizskārumu un viņa dabiskā dzīves sliekšņa nojaukšanu. Tādēļ arī latviešu zemnieki lielā skaitā pievienojās partizānu kustībai. Pirmajam partizānu vilnim, kas pārvēlās visai zemei pāri 1945. gadā, jauns, spēcīgs vilnis sekoja 1948. un 1949. gadā, kad lauku kolektīvizācija piedzīvoja savu beigu cēlienu.

Latviešu partizānu sastāvs gadu tecējumā izveidojās raibs. Prāvajai leģionāru daļai, kas negribēja Kurzemes cietoksnī kapitulēt, pievienojās patriotiskā latviešu jaunatne, dažādu nacionālo organizāciju kādreizējie locekļi, lai gan, kā redzams no vēlāk apcietināto kontingentiem, sociālās struktūras ziņā cīnītāju pulkā bija iebiedrojušies daudzi strādnieki, amatnieki, dzelzceļnieki un inteligenti. Tādēļ var teikt, ka latviešu pretestības kustība aptvēra visus tautas slāņus.

To ievēroja arī padomju funkcionāri, kas daudzos gadījumos sāka par latviešu tautu runāt kā par «kontrrevolucionāru tautu». Cīnītāju pulkā bija daudz tādu, kas jau 1941. gada deportācijās bija pazaudējuši kādu savu tuvinieku. Dēli bieži gāja atriekt savu tēvu un māti, vīri savas aizvestās sievas, brāļi savu aizvesto brāli vai māsu. Tam visam vijās pa vidu kāda tragiska noskaņa, ko var saprast tikai tāds, kas pats cietis šādu smagu zaudējumu. Bet, arī tad, ja kāds nebija zaudējis nevienu sev tuvu cilvēku, to satrieca pazaudētā brīvība un ar smagiem upuriem izcīnītā Latvijas valsts. Komunisti bija pagriezuši vēstures ratu atpakaļ, iedzenot latviešu tautu atkal svešās, nīstas varas apkampienos. Ar sarkanās armijas iebrukumu Latvijā, latvieši zaudēja pilsoņu tiesības un brīvību rietumu demokrātiju izpratnē. Pat vēl lielākā mērā nekā cara patvaldības laikos. Bet jau 1917. gadā avīze «Dzimtenes At-

balss», pauzdamā latviešu brīvības alkas, bija saukusi: «Nost ar valsti, kuras pilsoņiem nav elementārāko pavalstnieku tiesību!»⁶⁾

Latviešu nacionālo partizānu kustības ideoloģijā uzduramies zināmam duālismam. Tā vērsās kā pret padomju varu, tā pret rusifikāciju Latvijā. Padomju varā pretestības kustības locekļi saskatīja nevien nepieņemamu politisku ideoloģiju un valsts varas sistēmu, totalitārismu un diktatūru, bet primāri latviešu nacionālās eksistences un valsts patstāvības noliegšanu. Tādēļ tie saskatīja savos pretestības aktos neatkarības gribas manifestāciju. Tas arī uzskatāmā veidā saskanēja ar pazīstamo starptautisko tiesību principu, ka «valsts neaiziet bojā, kamēr tās pilsoņi turpina izrādīt pretestību aneksijai».

Ja arī šī pretestības kustībā redzam saplūstam dažādus gribas momentus un stimulus atklātai cīņai, tad iekšēji tas radīja saskaņotību un vienotu cīņas potenciālu. Pat latviešu nacionālkomunistu stingrā nostāja pret Maskavas ievadīto rusifikācijas kursu, kas atrada spēcīgu izteiksmi 1958. un 1959. g. notikumos, ietvēra sevī dažus komponentus no vispārējās pretestības kustības. Galveno cīņas smagumu tomēr uz savas muguras iznesa nacionālie partizāni.

Šīs partizānu cīņas radās spontāni, militārājai fronteī sabrūkot un sarkanās armijas priekšpulkiem parādoties Latvijā 1944. g. vasarā. Padomju izdevumos atkārtoti teikts, ka toreizējā militārā vadība apzināti sagatavojusi «diversantus» frontes aizmugurē. Ja tas arī būtu noticis, tad tam visam varēja būt īslaicīga nozīme, jo militārā fronte sabruka jau 1945. gada 8. maijā, bet partizānu cīņas, kā redzējām, turpinājās arī pēc tam vēl ilgus gadus. Padomju pretargumentācija nepārliecina, tā tiši maldina, lai noslēptu tautas pretestības īstos cēloņus. Latviešu tauta vienkārši nevēlējās svešus kaklakungus un savas labklājības bojā eju.

Tādēļ, ka latviešu nacionālās partizānu cīņas sākās spontāni, kā arī izklaidus dažādās vietās, atsevišķas partizānu vienības operēja viņu pašu izvēlētos rajonos un tām nebija centrālas vadības. Čekas ģenerālmajors J. Vēvers apgalvo, ka šīm partizānu vienībām bijušas reģionālas apvienības ar saviem štābiem.⁷⁾ Kā tādas viņš min «Latviešu nacionālo partizānu apvienību» (LNPA), «Tēvzemes Latvijas aizstāvju apvienību» un «Latviešu nacionālie partizāni».⁸⁾ Bez tam zināms, ka līdz 1947. gadam Rīgā darbojās kāds «Latviešu partizānu sakaru štābs».⁹⁾

Partizānu skaits nav zināms, bet, spriežot no partizānu kustības izplatības pa visu Latvijas teritoriju, jāatzīst, ka tas bijis liels, aptverot daudzus tūkstošus. Arī padomju avoti, ieskaitot Zinātņu akadēmijas oficiozos izdevumus, neslēpj, ka bruņotā pretestība padomju varai bijusi plaša.¹⁰⁾

Ilggadīgs faktu materiālu kopoījums ļauj mums uzrādīt rajonus, kur norisinājušās nacionālo partizānu cīņas. Šīs ziņas iegūtas no pārnācējiem no Latvijas, no atbrīvotiem cittautu karagūstekņiem un civilinternētiem, kas atradušies padomju soda noietnēs kopā ar smagi sodītiem partizāniem vai to atbalstītājiem, kā arī no padomju izdevumiem.

Nacionālo partizānu darbības rajonus uzrādam pēc Latvijas teritoriālajiem apgabaliem, kas ir Kurzeme, Zemgale, Latgale un Vidzeme.

Kurzeme:

1. Aizpute, 2. Alsunga, 3. Ārlava, 4. Dunalka, 5. Dundaga, 6. Dzedruciems, 7. Ēdole, 8. Engure, 9. Gavieze, 10. Kabile, 11. Kandava, 12. Kuldīga, 13. Liepāja, 14. Mērsrags, 15. Nīca, 16. Okte, 17. Planica, 18. Raņķi, 19. Rucava, 20. Sabile, 21. Saldus, 22. Snēpele, 23. Skrunda, 24. Pūņi, 25. Talsi, 26. Ugāle, 27. Valdemārpils, 28. Vārme, 29. Ventspils, 30. Zentene, 31. Zlēkas, 32. Laidze, 33. Lībagi, 34. Stende, 35. Roja.

Zemgale:

1. Aknīste, 2. Bauska, 3. Dzirciems, 4. Iecava, 5. Ilūkste, 6. Elkšņu pag., 7. Irlava, 8. Jaunjelgava, 9. Jaunsaule, 10. Jēkabpils, 11. Jelgava, 12. Lestene, 13. Mēmeles pag., 14. Paņemune, 15. Sauka, 16. Subata, 17. Sunākste, 18. Taurkalne, 19. Tukums, 20. Šķilbe, 21. Viesīte, 22. Zasa, 23. Zemīte, 24. Dobeles, 25. Asare, 26. Bebrene, 27. Dviete, 28. Gārsene, 29. Lašu pag., 30. Rubene.

Latgale:

1. Balvi, 2. Barkava, 3. Cibla, 4. Daugavpils, 5. Gaigalava, 6. Gostiņi, 7. Krustpils, 8. Liksna, 9. Līvāni, 10. Krievu purvs, 11. Ludza, 12. Makašēni, 13. Pastari, 14. Polkorona, 15. Preiļi, 16. Rēzekne, 17. Stirniene, 18. Ungurmuiža, 19. Varkava, 20. Viļaka, 21. Vidsmuiža, 22. Zilāni, 23. Žiguri, 24. Vecumi, 25. Tilža.

Vidzeme:

1. Ape, 2. Alūksne, 3. Ādaži, 4. Aloja, 5. Beja, 6. Burtnieki, 7. Cirsti, 8. Cēsis, 9. Drusti, 10. Ērgļi, 11. Gaujiena, 12. Grundzāle, 13. Inčukalns, 14. Jērcēni, 15. Jumurda, 16. Kosa, 17. Ķemeri, 18. Launkalns, 19. Līgatne, 20. Lilaste, 21. Limbaži, 22. Lizums, 23. Lubāna, 24. Madona, 25. Mārsēni, 26. Ozoli, 27. Palsmane, 28. Piebalga, 29. Pļaviņas, 30. Puikule, 31. Rāmuļi, 32. Rencēni, 33. Rīga, 34. Ranka, 35. Rauna, 36. Rūjiena, 37. Saulkrasti, 38. Sinole, 39. Sigulda, 40. Sloka, 41. Strenči, 42. Valka, 43. Valmiera, 44. Vijciems, 45. Ogre.

No šī dokumentētā partizānu rajonu uzskaitījuma redzams, ka visā Latvijā bijuši *vismaz 201 nacionālo partizānu darbības rajoni*. Tā kā pilnīgu ziņu nav, tad ir pamats teikt, ka šādu cīņas vietu bijis katrā ziņā vairāk (vismazāk ziņu bijis iespējams iegūt no

Latgales, lai gan zināms, ka tieši tur risinājušās visskaudrākās cīņas).

Sevišķi novadi ar plašiem mežu masīviem (Dundaga, Taurkalne un tās aizmugure), ar purviem un klāniem (Lubāna, Aloja, Līvāni) noderēja partizānu darbībai. Mežu biežokņos ierīkoja slēptuves. Parasti tie bija pazemes bunkuri, bet vasarā arī skuju būdas. Tāpat slēptuvēm noderēja alas, sienu šķūniši, siena kaudzes, kūtsaugšas, ar dēļiem apklātas bedres dzīvojamās mājās vai blakus ēkās, zvejnieku būdas un izņēmuma veidā kāda pamesta baznīcas telpa. Pilsētās arī dzīvokļi un pagrabi.

Uzsākot operatīvus uzdevumus, partizāni bieži maskējās. Daži parādījās pat sarkanarmiešu uniformās vai sieviešu drēbēs. Arī pēdu jaukšanai lietoja atjautīgus paņēmienus. Bunkuri mēģināja atstāt sniegpukenī vai pēdu jaukšanai velkot aiz sevis eglīti pa sniegu. Lai izvairītos no vajātāju suņiem, impregnēja zābaku zoles ar petroleju vai kādu citu ķīmisku vielu. Tādēļ t. s. mežu ķemmēšanām, kas notika laiku pa laikam, sapulcinot miličus, īpašas iznīcinātāju grupas un izšķirīgākos gadījumos ņemot palīgā regulārās militārās vienības un no Maskavas atsūtītus apmācītus čekistus, rezultāti bija vāji. Partizāni izvairījās ielaisties cīņā ar armijas vienībām. Turpretim izprovocēja uz cīņu miličus un čekistus. Atrazdamies piemērotā aizsegā, partizāni bieži spēja nodarīt uzbrucējiem smagus zaudējumus. Partizānu pulciņi, kas reti kad pārsniedza 15 vīru sastāvu, vajadzīgā brīdī vai pēc notikušas sadursmes strauji atkāpās, attālinoties no notikuma vietas vienā pārgājienā pat 50 km.¹¹⁾

Viena no dramatiskākajām sadursmēm notika 1950. g. februārī Oktē, Kurzemē. Šis ciemats atrodas tālu prom no lielajiem satiksmes centriem, mežu un purvu ielokā. Partizāni bija sākuši darboties ar 1945. gadu. Partizānu vienības kodolā bija 50 vīru, kas sadalījās mazākās grupās, bet izšķirīgos brīžos sadēvas kopā. Visi padomju iestāžu mēģinājumi viņus iznīcināt nesekmējās. 1950. gada ziemā drošības iestādes izšķīrās Oktes partizānus galīgi satriekt. Apjaužot gaidāmās pretestības apmērus, partizānu iznīcināšanas akcijā iesaistīja militāras vienības ar vieglajiem lielgabaliem. Kad partizāni uzzināja par priekšā stāvošo kauju un viņu ielenkumu, tie steidzīgi izstrādāja savu stratēģisko plānu. Tie ietērpās baltos mēteļos, lai labāk sevi noslēptu sniegotos laukos. Izlūki un apkārtnes iedzīvotāji viņiem ziņoja par ienaidnieka kustībām. Kad tuvojās pirmā vajātāju kolonna, tiem izdevās to palaist sev garām nepamanītiem. Tikai otrā padomju iznīcinātāju kolonna viņus pamanīja un atklāja uguni. Stāvoklis partizāniem bija izdevīgs, jo viņi paši atradās labā aizsegā, bet vajātāji uz klaja lauka. Tā kā partizāni šinī brīdī raidīja šāvienus arī pirmās

vajātāju kolonnas virzienā, tad radās juceklis. Pirmās kolonnas vajātāji noturēja par uzbrucējiem savas otrās kolonnas MVD vīrus, jo arī tie bija maskējušies. Pašu komunistu lodes nokapāja prāvu skaitu savu cilvēku. Ar otro vajātāju kolonnu tomēr bija sākusies apsaude, kas prasīja arī partizānu upurus. No viņu vidus krita trīs, kas bija sakāpuši kokos, lai no turienes raidītu lodes uz uzbrucējiem. Citi steigā atkāpās. Ārkārtīgi smagus zaudējumus cieta tieši iznīcinātāji (istrebiķeļi), jo bez partizānu lodēm tos bija nonāvējuši pašu šaviņi. Vietējie zemnieki redzēja pēc tam aizvedot vairākās militārās transporta mašīnās liķus. Apkārtējās slimnīcās tikko spēja uzņemt ievainotos.

Par kādu citu cīņu epizodi pastāsta aculiecinieki no Dzedruciemā, pašā Rīgas jūras līča malā. Arī šeit partizānu darbība turpinājās līdz 1950. gadam. Tā kā parastā čekistu vadītā apkārtnes «ķemmēšana» sešu gadu laikā neko nebija devusi, tad padomju drošības iestādes izsekoja atsevišķiem partizānu grupas locekļiem. Bija zināms, ka vasaras laikā daži no tiem, pateicībā par sniegto atbalstu, palīdz lauksaimniekiem steigšam vasaras darbos. Vienu šādu Dzedruciemā partizānu aplenca 1950. g. vasarā tieši uz lauka. Izbēgt tam neizdevās. Padoties tas atteicās. Viskritiskākajā brīdī tas paslēpās uz siena panta, atklādams pret saviem vajātājiem uguni. 3 komunisti krita. Kāda lode trāpīja viņu pašu, un viņš no siena kaudzes novēlās. Tad šim smagi sašautajam cīnītājam pienāca klāt kāds «istrebiķels» un spēra ar kāju pret mirēju, teikdams: «Sunim suņa alga.» Bet dienu vēlāk arī šo komunistu sašāva kāds kritušā varoņa biedrs. Pēc šīm sadursmēm no visa šī Kurzemes zvejnieku ciemata izvāca iedzīvotājus, jo neapšaubāmi to simpātijas piederēja cīnītājiem.

Rojā, kas ir prāvs zvejnieku ciemats ar ostu, krita 7 komunisti, ieskaitot izpildkomitejas priekšsēdi. Vienam no tiem bija jāatbild par terora aktiem Baigajā gadā. 1941. gadā tas bija devies krieviem līdzī uz aizrobežu, bet kopā ar sarkano armiju atkal atgriezās.

Visvairāk gan Kurzemē lika par sevi runāt partizāni, kas darbojās Dundagas—Valdemārpils—Talsu apvidū, kā arī Kabilē. Vidzemē nepārtraukts cīņu apgabals izveidojās Ziemeļlatvijā, gar Igaunijas robežmalu, kā arī Vidzemes vidienas mežu biežokņos. Te leģendāru slavu ieguva Jānis Rusovs un divi viņa brāļi. Rusovs bija sevišķi bezbailīgs cīnītājs un snai pers. Viņš ar savu grupu darbojās Cēsu—Piebalgas rajonā.

Čekas ģenerālmajors Vēvers atzīstas: «Gandrīz katru dienu Latvijas PSR Valsts drošības tautas komisariātā pienāca satraucošas vēstis. Mēs uzzinājām par arvien jaunām Rusova bandas ļaundarbībām. Taču likvidēt to bija grūti.»¹²⁾

Plašajā liecību materiālā par latviešu nacionālo partizānu cīņām kā neparasti bezbailīgus cīnītājus čekas pārvalde atkārtoti minējusi bez tam Ludvigu Štagaru Latgalē, Jāni Veidi Kurzemē un citus.¹³⁾ Daudzu vārdi ir noklusēti un, ja ar vēlāk uzzināti, tad aiz saprotamiem iemesliem nav minami. Noslēdzot šos atsevišķos partizānu cīņu aprakstus, minēsim vēl tikai kādus dramatiskus notikumus Zemgalē, kas gan norisinājās 1944. gada vēlā rudenī, bet par kuriem ziņas caur Mordovijas soda nometni izkļuva brīvajā pasaulē tikai 1970. gadā. Šeit ir runa par kādu no ienaidnieka ieslēgtu latviešu karavīru daļu Ilūkstes apkārtnē. Frontes aizmugurē ieslēgtie karavīri atteicās iet krievu gūstā, kādēļ pārvērtās par partizāniem. Šādas pretinieku vienības atrašanās aizmugurē sarkanarmijai nebija nezināma. 39 krievu mašīnas ar iznīcinātājiem devās viņus likvidēt. Kolīdz latviešu partizānu komandieris pamanīja šo spēku ierašanos, viņš izsūtīja tiem pretim 16 savus vīrus, pārējiem liekot steigā atkāpties. Partizānu priekšpostenis ar ātršāvēju ieročiem ieņēma pozīcijas, ierokoties tuvējā kalniņā, bet redzot milzīgos krievu spēkus, atkāpās uz krūmiem. Šāda veida atkāpšanās partizāniem tomēr bija liktenīga. 8 vīri krita. Pārējos radās panika. Liktenīgajā brīdī tos kopā saturēja U., viens no dzīvi palikušajiem biedriem. Viņš lika tiem piemērotā vietā izvērsties cīņas pozīcijās, 50 m attālumā vienam no otra. Automātiskie ieroči, ko partizāni bija iesaukuši par «kaulu zāģiem», tiešām šoreiz attaisnoja savu nosaukumu. Kaujas laukā palika daudz kritušu vai ievainotu pretinieku.¹⁴⁾

Bez partizānu grupām dažkārt līdzīgus cīņas uzdevumus veica atsevišķi partizāni gluži vieni. To vajāšana bija vēl grūtāka. Šī «neredzamā fronte» no vienas puses radīja padomju varai vislielākās grūtības savas varas nostiprināšanai, bet no otras puses uzturēja tautā stipru nacionālo pašapziņu.

Brīvības cīnītāji, piebiedrojoties partizāniem, deva parasti zvērestu. Zvēresta formula bija šāda:¹⁵⁾

«Es zvēru Dieva un savas tautas priekšā, ka visa mana griba un visi mani spēki būs veltīti cīņai par manu tautu.»

Pirms došanās cīņā, noturēja dažkārt dievkalpojumu. Kritušā cīņas biedra apbedīšanā pieaicināja mācītāju. Vai viņš gribēja vai nē, tam lika nākt. Lai atvieglotu viņa stāvokli, tam aplika acu apsēju. To pašu darīja ar ārstu, ko ieveda mežā, palīdzības sniegšanai ievainotam kaujas dalībniekam. Ja par mācītāja vai ārsta piedalīšanos partizānu dzīvē boļševiki uzzināja, tad vēl arvien vainīgie neko nevarēja izpaust. Takas uz pazemes bunkuru tiem palika svešas. Bez tam viņi varēja atrunāties, ka labprātīgi nav gājuši.

Kristīgas apbedīšanas nebija tiem partizāniem, kas krita vajātāju rokās. Padomju iestādes tos pirms aprakšanas turēja parasti vairākas dienas apkārtnes iedzīvotāju iebaidīšanai uz tirgus laukuma. Nacionālo partizānu kapvietas noslēpa. Ja mežā partizāni bija apglabājuši kādu savu kritušo biedru un pušķoja tā kapu, tad, atklājot šo vietu, to nopostīja. No kādas liecības zināms, ka Kurzemē čekisti šādu kapu nopostīja pa trim lāgiem, jo kritušā biedri to ikreiz atjaunoja. Redzot padomju amatvīru neatlaidību kapa nolīdzināšanā, pēdējo reizi partizāni piestiprināja piemiņas vainagam mīnu. Vainagu noraujot no kapa uzbēruma, mīna sprāga, nogalinot kapa nopostītāju.¹⁶⁾

Nacionālo partizānu morāle prasīja, lai no viņu darbības necestu vietējie iedzīvotāji. Ilgus gadus viņus ar uzturu bija apgādājuši zemnieki. Kad tos pārāk uzraudzīja un apgrūtināja apgādes nodrošināšanu, partizāni izšķīrās sagādāt sev uzturu no padomju kooperatīviem, kolhozu klētīm un iestāžu noliktavām. Arī ieročus un munīciju mēģināja iegūt no pretinieka. Nolaida no sliedēm pat preču vilcienus.¹⁷⁾

Mežu biežokņos atradās ne vien parastie partizānu bunkuri, bet arī ieroču darbnīcas, kurās darbojās teicami ieroču meistari. Tāpat mežos ierīkoja slepenas spiestuves, kas izdeva partizānu laikrakstus, uzsaukumus un skrejlapīņas. Vietumis bija arī slepeni hospitāļi. Čekas publicētos aprakstos par partizānu vajāšanu figurē arī īsvilņu raidstacijas.¹⁸⁾

Partizāni lietoja galvenokārt krievu ieročus, sevišķi mašīnpistoles, jo tām bija visvieglāk piegādāt klāt munīciju. Krievu mašīnpistoles bija kā radītas partizānu cīņām. Vietumis izdevās laist darbā arī vieglos ložmetējus. Partizānu vadoņi gādāja par to, lai viņu cīņas vienībām netrūktu automātisko ieroču.

Grupas vadību uzņēmās tāds, kam bija militāra pieredze. Partizānu vidū netrūka virsnieku ar kaujas pieredzi.

Valdis Rēdelis, viens no labākajiem partizānu taktikas un stratēģijas pazinējiem, saka: «Ja partizāni grib uzvarēt, tad viņu vadoņiem vajadzīgs liels gribas spēks, tālredzība un ideja, par ko cīnīties, kā arī tautas labvēlība. Citiem vārdiem: partizānu kustības dvēsele balstās uz tās vadības un masu līdzdarbības.¹⁹⁾

To latviešu partizānu vadoņu spējas un personības lielumu, kas vadīja cīnītājus sīvās cīņās pret daudzkārt spēcīgāko pretinieku, var novērtēt tikai paši atsevišķo vienību locekļi. Mēs to, vērodami notikumu no tālienes, nevaram. Bet mums šīnī ziņā nāk palīgā padomju rakstnieki.

Vladimirs *Kaijaks* stāstu krājumā *Smagās sirdis* tēlo latviešu nacionālo partizānu vadoni, kas pazaudējis cīņā visus savus vīrus,

turpina cīņu gluži viens.²⁰⁾ Tieši romāns un stāsts ir tas žanrs, kurā attēlota vispilnīgāk cīņa ar padomju iekārtas pretiniekiem. Šiem stāstījumiem izmantoti padomju drošības iestāžu arhīvi un atsevišķu funkcionāru piedzīvojumi. Tādēļ šais literārajos darbos bieži figurē arī notikumu vietas, kur risinājušās cīņas.²¹⁾ Spilgtākie cīnītāji pret padomju varu padomju rakstnieku darbos pārvērtušies par prototipiem, un šinī gadījumā arī tie attēlo faktiskos apstākļus, kā to sociālistiskais realisms prasa.

Komunistu partijas protežētais padomju rakstnieks Arvīds Grigulis savā reportāžas romānā *Kad lietus un vēji sitās logā* tēlo vienu Latvijas nacionālās armijas kapteini, kas pēc padomju varas nostiprināšanās pārvēršas partizānu vadonī. Šis partizānu vadonis prot pulcināt ap sevi latviešu jaunatni un nodibina Kazdangas lauksaimniecības tehnikumā patriotisku jaunatnes organizāciju «Intercesija». Tā izdevusi pagrīdes avīzi. «Organizāciju gan ātri atmaskoja un sagrāva, taču Bankovs (kāds apzīmējums piešķirts šim reālajam partizānu vadonim) tās izveidošanu ierakstīja savos nopelnos un bandītu (lasi: nacionālo partizānu) vidū ieguva pat «spējīga propagandista» slavu.»²²⁾ Šī partizāna darbība vēl tālāk attēlota šādi: «Bankovs arī bija tas, kurš pirmais Freda Launaga (tāds pretestības darbinieks tiešām eksistē. Šd.) uzdevumā mēģināja nodibināt radio sakarus ar ārzemēm. Launags kaut kur sadabūja vācu armijas pamestu rāciju, Bankovs to ievietoja ragavās un visu ziemu, braukādams pa mežiem, svieda gaisā SOS signālus ārzemēm.» Kā šajā, tā citos stāstījumos tomēr katrs partizānu vadonis mēģināts kompromitēt, kā to paredz uzstādītais mērķis. Un tomēr arī Grigulim, kas sava stāstījuma centrā nostāda čekas pulkvedi Kalnozolu, jākalpo tiktāl patiesībai, ka jārāda gandrīz izmisīgā cīņa pret neatrodamo pretinieku un tikai daļēji panākumi vairāku gadu partizānu vajāšanā. Grigulis saka: «Dažos gadījumos neizdevās pilnīgi likvidēt visus bandas locekļus, tikai to rindas izretināt. Jau tā sīkās grupas nereti saruka līdz vienam, diviem bandītiem (lasi: nacionāliem partizāniem. Šd.) Jo mazāks kļuva bandu skaits un retākas to rindas, jo lielākas bažas tos pārņēma, un sīkās grupas arvien vairāk saplūda lielākās bandās (lasi: nacionālo cīnītāju vienībās. Šd.). Cīņa ar tām grūtāka.²³⁾

Padomju rakstniece Anna Brodele savā laikmetīgajā romānā *Ar sirdi un asinīm* rāda nemitīgo cīņu ar partizāniem un latviešu zemnieku kopējo pretestību pret kolhozu dibināšanu. Viņa liek milicim pacelt grāvmalā nomestu baltu lapu, kas guļ blakus nošautam partorgam. Uz lapas lasāms: «Šāds liktenis sagaida visus sarkanos, kas Latviju grib pataisīt par komūnu.»²⁴⁾

Par piekritēju trūkumu komunistu partijai un bezgalīgajām grūtībām padomju iekārtas nostiprināšanā stāsta godalgotā pa-

domju rakstniece Anna Sakse romānā *Pret kalnu*. Arī šis darbs nekalpo tik daudz literārām prasībām, kā kailajam nodomam rādīt padomju varas sākuma laiku Latvijā. Līdztekus tam rādīta cīņa ar nacionālajiem partizāniem, kā arī tautā plaši izplatītā pasīvā pretestība. Par šīs rakstnieces literārajām dāvanām neliecina tas, ka viņa ķeras pie lētā līdzekļa, kariķēt padomju varas pretiniekus.²⁵⁾ Kaut arī to pašu dara Staļina laureāts Vilis Lācis, tam tomēr izdodas visai reāli notēlot lauku ļaužu pretestību svešajam ienācējam, to patriotisko, kaut arī iluzoro lētticību gaidāmajai atbrīvošanai no Rietumiem, kā arī savā darbā *Uz jauno krastu* parādīt attapīgus un spēcīgus partizānu raksturtēlus.²⁶⁾ Turpat atrodams partizānu konspiratīvā darba plāns un ikdienas uzdevuma uzrādījums. Romānā aprakstītais partizānu vadonis Pikols liek savam līdzcīnītājam ievērot sekojošo: «Pastāvīgi ziņosiet man par visiem saviem novērojumiem un par visu dzirdēto. Atzīmējiet katru negatīvo faktu, kas jums kļūst zināms. Mēģiniet noskaidrot, kas no šejienes iedzīvotājiem klausās BBC un Amerikas Bals radio pārraides, un kā viņi atsaucas par tām: viens otrs no šiem cilvēkiem var izrādīties noderīgs mūsu lietai. Sastādiet to gimeņu sarakstus, kuras pašas vai kuru piederīgos kaut kādā veidā represējusi padomju vara — ar nacionalizācijām, ar budžu nodokļiem²⁷⁾, ar tiesas sodiem un tamlīdzīgi. Tā ir mūsu rezerve, un mēs nevaram to atstāt neizmantotu. Noskaidrojiet, kādās dienās un kādā veidā MTS personālam²⁸⁾ atved mēnešalgu, — mums šī nauda labi noderētu, jo nevaram gaidīt, ka visus līdzekļus piegādās no ārzemēm... Mums jāzina, kā noorganizēta ugunsdzēsības lieta, kā norit iznīcinātāju vada dežūras un kā tas vads apbruņots. Tas pagaidām viss. Rīkojieties uzmanīgi un neuzkrītoši un pārāk nesteidzieties... Vēlāk vajadzēs rīkoties savādāk, bet, kad un kā, to pastāstīšu citreiz.»²⁹⁾

Padomju literātiem viņu darbu sarakstīšanā noderējuši čekas izziņu materiāli. Noskaņas, raksturojumi un notikumu apraksti tādēļ bieži atrod naturālu atspoguļojumu. Ja salīdzina padomju rakstnieku publicēto darbu tekstus ar tādiem izdevumiem, kas pretendē uz zinātnisku vērtību, tad faktu konstatējumos neredzam nekādas starpības. Piemēram, rakstnieks Visvaldis Lāms savā 1971. gadā sarakstītā romānā *Jokdaris un lelle* par nacionālo partizānu kādreizējo darbību vēsti: «Pagastā bija uzbrukts padomju aktīvistiem, šauts uz partorgu, šur tur dedzis, citur gruzdēja. Mierīgi nebija nekur,»³⁰⁾ ko puslīdz tiem pašiem vārdiem varam lasīt Latvijas PSR vēsturē, ko izdevusi Zinātņu akadēmija. Tur teikts³¹⁾: «Budži un buržuāziskie nacionālie elementi traucēja un dažādā veidā jauca kolektīvizācijas attīstību. Lauksaimniecības kolektīvizācijas sagatavošanas un izvešanas laikā šķiru cīņa pastiprinājās.

Tā izpaudās postījumos un sabotāžas aktos, kolhozu īpašumu de-
dzināšanā, to izvazāšanā, kā arī aktīvo kolhozu aktīvistu no-
slepkavošanā, bandītu uzbrukumos un citā naidīgā pretdarbībā.»

Čekisti šinī cīņā parādīti kā varoņi³²⁾, bet partizāni kā reakcio-
nāri vai noziedzīgi elementi.³³⁾

Vēlākajos gados padomju vēsturnieki mēģinājuši padomju
varas nodibināšanu Latvijā izskaidrot ar t. s. «sociālistisko
revolūciju».³⁴⁾ Tāds apgalvojums ir patvarīgs un apzināts faktu
sagrozījums.

Latvijas komunistu partija bija viena no visvājākām visā Ei-
ropā. Kā redzējām, tai pārvērtību brīdī no apm. 2 miljoniem Lat-
vijas iedzīvotāju bija tikai ap 400 biedru. Arī 1928. un 1931. gada
parlamenta vēlēšanās, pulcinot ap sevi visus iespējamus neapmie-
rinātos ļaudis, kam maz interesēja Marksa, Engelsa un Ļeņina
dogmatiskie prātojumi, maskētais komunistu saraksts spēja iegūt
sev tikai 6—7% no visām balsīm. Latviešu tauta bija novērsusies
kā no komunisma, tā Maskavas sociālisma un kolektivizācijas
eksperimenta. Ja tas tik skaidri bija pierādījies, tad kļūst nožē-
lojami visi padomju varas pārstāvju pūļņi izkonstruēt vēl arvien
kaut kādu «sociālistisko revolūciju». Jaunā varas sistēma kā
1940., tā 1944./45. gadā radās tikai zem sarkanās armijas tanku
kāpurķēdēm. Padomju tanki nesa Latvijai verdzību. Pret svešas
varas uzkundzēšanos un verdzību izgāja cīņā latviešu nacionālie
partizāni. Un šo gigantisko cīņu var tikai aprīnot. Tūkstošiem
latviešu patriotu aizgāja nāvē, daudzus citus tūkstošus deportēja
un sakropļoja padomju soda nometnēs. Tikai pamestība un bez-
cerība lika saplakt šai aizrautīgajai cīņai par savas tautas brīvību.
Kad 1956. gadā Budapeštā cīnījās pret šo pašu ienaidnieku ungāri,
Rīgā bija izsludināta trauksme.³⁵⁾ Latviešu cīnītāji kļuva atkal
modri, lai piediedrotos lielajai, apvienotai cīņai. Tikai ungāru
revolūcijas sabrukums atturēja tos no jauna cīņas cēliena. Ar
1957. gadu bruņotās pretestības vietā stājās plaša pasīva pretestība,
kas gan bija ierāvusi sev gultni līdztekus aktīvajai pretestībai
jau no pirmajām dienām.³⁶⁾

1 Šādu Latvijas komunistu partijas biedru skaitu uzrāda padomju pētnieks E. Žagars
Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas *Vēstis*, 1965. g. 8. (217.) nr. Sk. 7. lpp. Pirms
tam padomju avoti uzrādīja vēlniecīgāku LKP biedru skaitu. Sal. Ād. Šilde, Bez
tiesībām un brīvības (Kopenhāgenā, 1965) 27.—38. lpp. Arī: V. Hāzners, Who
is in Power in Latvia, Baltic Review, No. 24, 1962.

2 Roberta V. liecība, kas pēc 1945. g. atradies Latvijā un 1970. gadā atgriezās
no Potmas soda nometnes. Viņš liecina par notikumiem Saukas pagastā, Zemgalē,
1947. gadā. LSK arhīvs, liecība nr. 0465/70.

3 Ernestīnas Z. liecība, ko 1949. gadā deportēja uz Omskas apgabalu. LSK arhīvs,
liecība nr. 0311/60. Sal. ar Annas Brodeles *Ar sirdi un asinīm*, 17. lpp.

- 4 J. Vēvers, Indīgās saknes. Čekista dokumentāls apraksts. Izdevniecība «Liesma», Rīgā, 1970 Sk. 54. lpp.
- 5 Padomju *izpildu komitejas* aizstāj agrākās pagasta valdes un pilsētas valdes, īstenodamas komunistu partijas rīkojumus lauku un pilsētu pašvaldībās. *Partorgs* ir komunistu partijas organizators, partijas grupas vadītājs. Viņam jāorganizē partijas un KP politiskais darbs. Nacionālos partizānu padomju presē un citos izdevumos allaž apzīmē par «bandītiem». Partizāni izrēķinājās tikai ar komunistiem un to ekstrēmiem līdzskrējējiem. Pēc dažu izpildkomiteju nodedzināšanas, kur glabājās arī saraksti par deportējamiem zemniekiem, padomju varasvīri meklēja piemešanos skolās un citur pieejamās telpās.
- 6 Dzimtenes Atbalss, 1917. g. 28. nr.
- 7 J. Vēvers, op. cit., 46.—47. lpp. u. c.
- 8 Turpat, arī 64.—79. lpp.
- 9 Ād. Šilde, Bez tiesībām un brīvības, 159. lpp.
- 10 Latvijas PSR vēsture. Saīsināts kurss (Izd. «Zinātne», Rīgā, 1967., 552.—553. lpp.
- 11 J. Dzintars, Neredzamā fronte. (Padomju izd. Zvaigzne, Rīgā) 240.—241. lpp.
- 12 J. Vēvers, op. cit., 27.—35. lpp. Citātu sk. 30. lpp.
- 13 Turpat, 47., 76. u. c. lpp.
- 14 Roberta V. liecība, LSK arhīvs nr. 0465/70 un 0466/70.
- 15 Ād. Šilde, Važu rāvēji, 55. lpp.
- 16 Ādolfā un Fridas V. liecība, LSK arhīvs nr. 0395/64. — Sal. Dzintars, Neredzamā fronte, 241. lpp.
- 17 J. Vēvers, op. cit., 30. lpp.
- 18 Turpat, 96. un 101. lpp.
- 19 Valdis Rēdelis, sk. viņa rakstu Daugavas Vanagu Mēnešraksta 1969. g. 2. nr., 22. lpp. — Partizānu kustības vispārējai izpratnei noder šī paša autora darbs «Partisanen-Krieg», Kurt Vowinkel Verlag, Heidelberg 1958.
- 20 Vladimirs Kaijaks, Smagās sirdis. (Izd. «Liesma», Rīgā, 1969.) 115. un 162. lpp.
- 21 Neskatoties uz ticamību, ko dod šie darbi, partizānu darbības rajonu uzskaitē tie nav izmantoti.
- 22 Arvīds Grigulis, Kad lietus un vēji sitās logā, LVI, Rīgā, 1965. g. Šis pats reportāžas romāns parādījās padomju propagandas lapā «Dzimtenes Balss». Citāts pēc grāmatas, 471. lpp.
- 23 Turpat, 527. lpp.
- 24 Anna Brodele, Ar sirdi un asinīm, LVI, Rīgā, 1958. g., 17. lpp.
- 25 Anna Sakse, romāns Pret kalnu. Rīgā, 1950.
- 26 Vilis Lācis, romāns Uz jauno krastu. Rīgā, 1953. Sevišķi der ievērot 359., 369.—372., 403.—408. lpp.
- 27 Ar vārdu «budzis» komunisti Latvijā apzīmē to pašu, ko Krievijā ar «kulaku».
- 28 MTS — padomju laikā nodibinātās Mašīntraktorstacijas.
- 29 Vilis Lācis, Uz jauno krastu, 407. lpp.
- 30 Visvaldis Lāms, sk. viņa sarakstīto un Karogā (LPSR Rakstnieku savienības mēnešraksts) 1971. g. iespiesto romānu, sevišķi 5. nr. 52. lpp.
- 31 Istorija Latviskoj SSR, 3. sēj., 545.—546. lpp.
- 32 Padomju Latvijas Komunisti, mēnešraksts. 1967. g. 12. nr., 21.—22. lpp.
- 33 Miervaldis Birze, «Pie Melnā medņa», dramatisks vēstījums. Sal. Ciņa, 1965. g. 27. maija 123. nr.
- 34 LPSR Zinātņu Akadēmijas Vēstures institūts 1963. g. izdeva pat 544 lpp. biezu grāmatu «Sociālistiskās revolūcijas uzvara Latvijā».
- 35 Dr. Liliņas Zariņas liecība, LSK arhīvs nr. 0220/57.
- 36 No Latvijas PSR Augstākās Tiesas Biļetena 1958. g. 2. nr. redzams, ka «lietas par bandītiem» gadu gadā samazinājas, bet kopš 1957. gada šīs kategorijas lietu republikas tiesu praksē nav nemaz. «Tas nozīmē», teiktis šīnī oficiālajā izdevumā, «ka tāda veida noziegumi republikā vairs nenotiek», sk. 35. lpp. Ar «bandītiem», kā redzējām, padomju iestādes un tiesa apzīmēja partizānu pretestības aktus.

Visvaldis Lācis

VAROŅU PĒDAS VIENMĒR PALIEK

Es nebūt nepārspilēju, rakstīdams, ka pirmās grāmatas par latviešu nacionāliem partizāniem klajā nākšanai ir liela nozīme. Tās garīgās vērtības, kuras ir radījuši nacionālo partizānu pretestība milzīgas lielvalsts varai, var palīdzēt mums visiem saskatīt to, ko mēs vēl neesam saskatījuši sevī un savā tautā un parādīt mums vienmēr ejamu ceļu un vienmēr sev acu priekšā turamus mērķus katram sava rakstura pilnveidošanai.

Lasot vai dzirdot par kādu cilvēku varoņdarbiem, vienalga, vai tie veikti kaujas laukā karā vai arī ikdienas dzīvē miera laikā, mūs pārņem godbijība pret tiem, kas tos veikuši, jo cilvēku vairākums nav bijuši un nekad nebūs varoņi. Tā ir bioloģiska dzīves likumsakarība, ka par varoņiem kļūst tikai vislabākie, visdziļākie cilvēku cilts pārstāvji.

Taču no visiem varoņdarbiem visaugstāk vērtējami ir tie, par kuru izdarītāju izrādīto varonību varbūt citi, vai pat neviens, nekad neuzzinās. Vislielākā varonība ir arī tad, ja cilvēks atdod savu dzīvību zinādams, ka viņa cīņai nav cerību uz panākumiem, uz pilnīgu uzvaru pār pretinieku. Lielākais vairums cilvēku parasti samierinās, sastopoties ar milzīgu pārspēku, samierinās ar to kā ar likteni, pret kuru cīnīties nav iespējams. Taču tie cīnītāji, kuri noraida pirms cīņas uzsākšanas domu par pretinieka milzu pārspēka izšķirošo lomu cīņas gaitā un uzsāk cīņu — tie ir visvaronīgākie no varonīgajiem, tie ir zemes sāls, kas padara tautu stipru. Kad jūs lasīsiet par viņiem, nacionāliem partizāniem, tad jūs redzēsiet, cik patiesa ir šī rindkopa.

Ko mums var pierādīt vai parādīt viņu cīņas gaitu apskati? Daudz ko! Kaut vai Hemingveja teikto, ka, «**Cilvēks nav radīts, lai ciestu sakāvi. Cilvēku var iznīcināt, bet viņu nevar uzvarēt.**»

Daudzas partizānu vienības ielencā un iznīcināja, citus saņēma gūstā, apcietināja, tiesāja, izsūtīja, mēģināja iznīdēt cietumos un soda nometnēs, bet viņu cīņas gars palika dzīvs un dzīvo vēl šodien no šīs grāmatas lapaspusēm.

Cilvēces progress nebūtu iespējams, ja nebūtu spēkā vēl viena likumsakarība. Neviens varoņa upuris nav veltīgs, nav siržu upuru, kuri izzūd bez pēdām. Varoņu pēdas vienmēr paliek un tās nevar aizputināt nekādi sniegputeņi, tās ir tik lielas un dziļas, ka tajās var iekāpt ikviens, ja tik ir vēlme pa šīm pēdām staigāt.

Nacionālo partizānu cīņa apstiprina šādu dzīves patiesību. Nekāda vara nevar mani pataisīt par vergu, ja es pats negribu kļūt par vergu. Arī komunistu vara nebija spējīga padarīt par vergiem un bijīgiem paklausītājiem tos, bez kuriem nevar pastāvēt neviena partizānu kustība — partizānu atbalstītājus. Tajās grūtajās dienās, kad daudziem šķita, ka melnā tumsa ir noklājusies pāri Latvijai, ja ne vismaz uz visiem laikiem, tad viņu dzīves laikā jau noteikti, un kad daudzi teica savam kaimiņam, «Lai tavš Pēteris nes partizāniem pārtiku, jo manu Jāni jau tāpat uzmana», atradās vīri, sievas, jaunieši un bērni, kuri riskēja ar savām dzīvībām, palīdzot partizāniem. Daudzi no šiem atbalstītājiem vēlāk zaudēja savu veselību Gulaga nometnēs, vai arī no tām neatgriezās. Mēs nedrīkstam aizmirst arī viņus, jo kristīgās baznīcas vārdi mūs māca: «Nav lielākas mīlestības par to, ja dzīvību atdod par brāļiem».

Katrā tautā vienmēr ir zināms skaits cilvēku, kuri ir gatavi ne tikai samierināties ar jebkuru apspiedējvaru, bet arī kalpot tai varai. Viņi grib būt paēduši un dzīvot mierīgāk un drošāk par citiem. «Bet paēduši vergi», raksta vācu rakstniece Šumahere, «ir vislielākie brīvības ienaidnieki.» Lūk, no šiem paēst kārotājiem parasti nāca nodevība. Diemžēl partizānu cīņu vēsture mums mācīs arī tādu atziņu, ka nodevība nāca kādreiz arī no pašu vidus. Tā atnāca tad, kad kādu no partizāniem sagūstīja vai apcietināja un spaidu vai moku brīdī sagūstītais aizmirsā, ka varonis mirst tikai no vienas lodes un vienā nāvē, bet glēvuli divas lodes un vairākas nāves vienmēr vajās. Nacionāliem partizāniem mēs tagad ceļam pieminekļus. Bet nodevējiem neviena apspiedējvara nekur pasaulē pieminekļus neceļ un ja arī uzceļ, tad tie tiek tik un tā nogāzti.

Bet pašu galveno un vērtīgāko atziņu nacionālie partizāni ir devuši: lieli un dziļi apspiedēji jūtas un ir tikai tīkmēr, kamēr mēs viņu priekšā esam nometušies ceļos. Tikko apspiestie pieceļas, apspiedēji kļūst mazāki.

Lai šo patiesību vienmēr atceramies!

DAŽI PARTIZĀNU KARA FAKTI UN SKAITĻI

Pamatodamies uz doktora E. Andersona redakcijā sagatavotās Latvju enciklopēdijas 1987. gadā izdoto 3. sējumu, O. Eglītis apkopojis vairākus interesantus faktus un skaitļus no nacionālo partizānu cīņas vēstures.

* * *

Līdz 1979. gadam ir izdevies konstatēt 169 vietas Latvijā, kur darbojās nacionālie partizāni.

* * *

Pēc Kurzemes cietokšņa aizstāvēšanas ap 4000 latviešu leģionāru neizpildīja kapitulācijas pavēli, bet 1945. gada maijā pilnā apbruņojumā aizgāja mežos, lai turpinātu cīņu partizānu vienībās.

* * *

Ļoti spēcīga partizānu kustība bija Jelgavas apriņķī. Mežabrāļi likvidēja 200 komunistus un padomju aktīvistus.

* * *

Cīņu pret partizāniem Latvijā vadīja čeka, kuras priekšnieks Latvijā no 1944. līdz 1953. gadam bija Alfons Noviks. Savu lomu

spēlēja arī Krievijas latvietis, iekšlietu karaspēka generālmajors Augusts Eglītis.

Piebildīsim, ka Alfons Noviks joprojām dzīvo Rīgā, Mežaparkā — ar labu pensiju aprūpēts. Latvijas valdība, atsakot rehabilitāciju nacionālajiem partizāniem, par Novika noziegumiem izliekas neredzam un nezinam.

* * *

1945. gada vasarā Dundagas mežos darbojās leģiona majora Otto Akmeņkalēja vadītā partizānu vienība 60 vīru sastāvā.

* * *

1947. gadā partizāni Uzvaras laukumā uzspriecināja Oktobra svētku tribīni dažas stundas pirms sarkanarmijas parādes sākuma.

* * *

1948. gadā Kurzemē starp Dundagu un Kandavu padomju karaspēks aplenca plašu apvidu, cenšoties tajā iznīcināt partizānu vienības. Šīs cīņas ilga septiņas dienas.

* * *

Rietumos par nacionālajiem partizāniem interesējās angļu un amerikāņu izlūkdienesti, taču tikai kā par militāro ziņu vācējiem. Kurzemes krastā un Vidzemē no ātrlaivām izsēdināja dažus apmācītus latviešu izlūkus. Čeka visiem spēkiem centās šos sakarus pārtvert. Ar angļu spiega Filbija palīdzību viņiem tas lielā mērā izdevās.

* * *

1950. gada februārī Kurzemē pie Oktes notika čekistu kauja ar partizāniem. Tajā mežabrāļi saviem gūstītājiem nodarīja prāvus zaudējumus.

* * *

Pierobežas rajonos ar Lietuvu partizānu grupām abās republikās bija cieši sakari un nereti tika sarīkotas kopējas akcijas.

* * *

Sagūstītos partizānus padomju tiesu iestādes sodīja ar 25 gadiem spaidu darbos un gariem izsūtījuma gadiem. Daudzi no bijušajiem nacionālajiem partizāniem vēlāk Gulaga nometnēs kļuva par dumpju un nemieru dalībniekiem un vadītājiem.

* * *

Pēc 1955. gadā izsludinātās daļējās politiskās amnestijas gadriž visi dzīvi palikušie partizāni okupētajā Latvijā iznāca no mežiem.

* * *

Latvijā kritušo nacionālo partizānu skaits ziemā nav zināms. Pēc dažiem aprēķiniem tas nepārsniedz 800. Partizānu iznīcināto ienaidnieku skaits gan ir precīzēts (pēc pazīstamā komunistu vēsturnieka V. Karaļuna datiem — 1976 cilvēki).

Donāts Greiža

NACIONĀLIE PARTIZĀNI LATGALĒ

Padomju varas orgāni nacionālos partizānus vienmēr iztēlojuši tikai par bijušajiem aizsargiem, policistiem vai vācu armijas atstātiem diversantiem. Bet tie ir klaji meli. Šādu pretestības kustības dalībnieku Latgalē bija labi ja 3—5% no kopējā partizānu skaita. No man pazīstamiem vairāk nekā diviem desmitiem Latgales «mežabrāļu» neviena tāda neatceros.

Kas tad bija Latgales nacionālais partizāns? Pa lielākai daļai mazturīgs Latgales zemnieka dēls, kurš negribēja karot svešu varu kara pūlos. Tie bija jaunekļi un vīri, kuri vācu okupantu mobilizācijai nepakļāvās, bet aizgāja pagrīdē un izvairījās no dieņesta sarkanajā armijā. Tie bija cilvēki, kas, labi zinot, ar ko viņi riskē, metās cīņā pret acīm redzamu pārspēku, lai aizstāvētu savu tautu pret teroru un iznīcību. Daudzi bija tādi, kas dezertēja no vācu armijas Paplakā, Vainodē, Bolderājā vai tieši no frontes. Kad fronte tuvojās Latvijas robežai, tad gandrīz ik dienas gar mūsu mājām atkāpās bruņotas latgaliešu izcelsmes leģiona dezertieru grupas (līvānieši, līksnieši, vārkavieši). Zināms arī, ka sarkanarmijā no Daugavpils apriņķa Višķu pagasta jauniesaukto nosūtīšanas grupā uz Višņij-Voločeku 1944. gada augustā jau pirmajā pieturā — Rēzeknes apriņķa «Rozentovā» — vairāki desmiti jauniesaucamo pazuda bez vēsts. Starp viņiem arī divi mani kaimiņi Aleksandrs un Staņislavs Karčevski.

Cik mežabrāļu Latgalē bija 1945. gadā?

Pēc presē izsludinātās amnestijas, kuru atkārtoti nolasīja arī mācītāji baznīcās, liela daļa partizānu nodeva ieročus un padevās. Pēc avīžu ziņām, Višķu pagastā vien pieteikušies ap 200 meža-

brāļu. No tā var spriest, ka Latgales 4 apriņķos ar 66 pagastiem pagrīdē atradās vismaz 8000—10 000 vīru. Protams, daļa no tiem nebija iesaistījušies partizānu grupās, bet slēpās individuāli. Turklāt parasti nedzīvoja savās mājās, bet konspirācijas dēļ — pie radiem vai labiem paziņām.

Kā partizānu spēki izvietojās Latgalē 1945. gadā? Visblīvākie partizānu rajoni atradās Latgales dienvidos un ziemeļos. Daugavpils apriņķa dienvidrietumos partizānu koncentrācija bija vislielākā: Līvānu, Nīcgales, Rudzātu, Kalupes, Vārkavas, Liksnas, arī Krustpils un Ilūkstes pagastos. Latgales dienvidos esošo partizānu lielais skaits bija zināms jau 1944. gadā.

Visu partizānu grupu darbības iniciators bija Vanagu Romas katoļu draudzes mācītājs Antons Juhņevičs. («Vientulis»-«Monaḥus»). Juhņeviča grupas sastāvā bija ap 30 vīru — kādreizējie Aglonas garīgā semināra audzēkņi, kā arī leģiona un sarkanarmijas dezertieri. 1945. gada 24. augustā Dubnas mežos partizānu konferencē (piedalījās daudzu partizānu grupu delegāti) nodibināja LTSA — Latvijas Tēvijas Sargu Apvienību. Vēlāk tai pievienojās daļa Madonas un Rēzeknes apriņķu partizānu vienību, tāpēc tā tika pārdēvēta par Latvijas partizānu 2. divīziju, kura apvienoja visos Dienvidlatgales mežos izkaisītos vairākus tūkstošus vīru.

Šī partizānu grupējuma nodibināšanā galvenie nopelni bija Antonam Juhņevičam, Jānim Rudzātam un Jānim Zelčānam («Zelčiņš», «Imants»). J. Zelčāns neatkarīgās Latvijas laikos bija Daugavpils jātnieku pulka virsnieka vietnieks. Pēdējais desantējās kopā ar P. Supi un 10 citiem cīnītājiem Latgales ziemeļos un vienīgais devās uz paredzēto darbības rajonu Daugavpils apriņķī. Veiksmīgi legalizējās un vairākus mēnešus strādāja par Līvānu pagasta izpildkomitejas sekretāru. Pēc tam pārgāja LTS apvienībā ar visu rakstāmmašīnu un darbojās kā LTSA sekretārs. Kopā ar Martu Skuju («Valērija Mundure») izdeva pagrīdes žurnālu «Tēvijas Sargs».

Krustpils pusē Medņu, Aiviekstes, Vietalvas un Mētrienas pagastos aktīvi darbojās 16 vīru lielā partizānu nodaļa Pārups vadībā (vietnieks Sils). Ievainotajiem nodaļas partizāniem nesavtīgu palīdzību sniedza Madonas ārste Melnbārde, kuru pēc tam nežēlīgi represēja. Grupu 1946. gadā sagrāva kāda čekas darboņa «Pāvela» provokatoriskās darbības rezultātā.

Donāts Greiža

KARŠ, PAR KURU KLUSĒJA

LATVIJAS NACIONĀLO PARTIZĀNU APVIENĪBAS
CĪŅAS ZIEMEĻLATGALĒ (1945.—1950.)

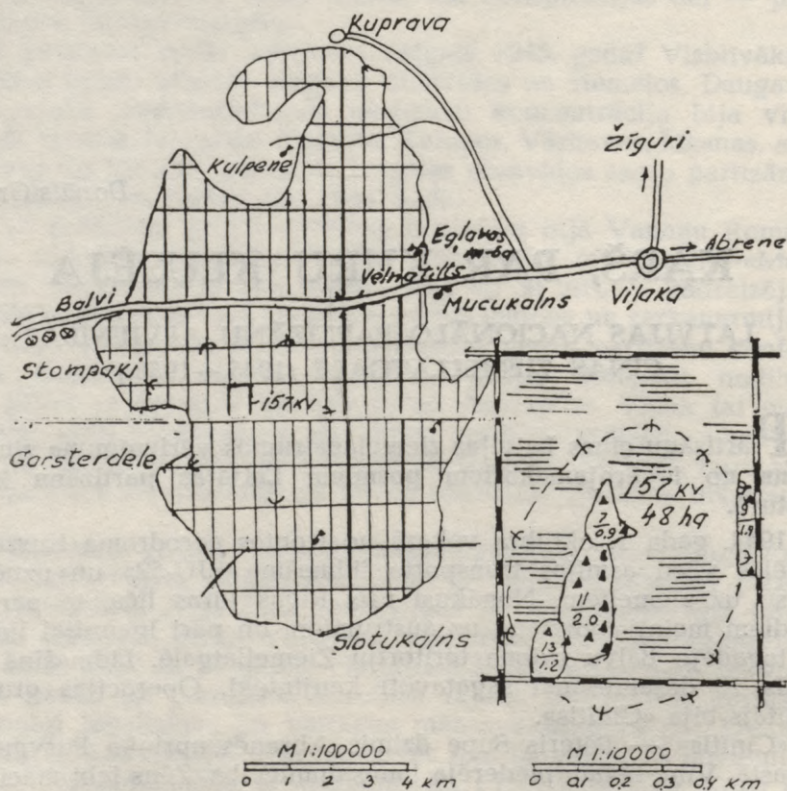
Partizānu cīņas Latvijas ziemeļaustrumos vērienīguma ziņā ir viens no ievērojamākajiem posmiem Latvijas partizānu kara vēsturē.

1944. gada 1. oktobra vakarā no frontes aerodroma Kurzemē pacēlās vācu armijas transporta lidmašīna «JU-52» un uzņēma kursu uz ziemeļiem. Nonākusi virs Rīgas jūras līča, tā par 90 grādiem mainīja virzienu uz austrumiem un pāri Igaunijai lidoja uz tagadējo Balvu rajona teritoriju Ziemeļlatgalē. Lidmašīnā atradās 10 desantēšanai sagatavoti kaujinieki. Operācijas grupas vadītājs bija «Cinītis».

«Cinītis» — Pēteris Supe dzimis Abrenes apriņķa Purvmalas pagastā. Viņa tēvam piederēja jaunsaimniecība. Zēns labi mācījās. Beidza Viļakas vidusskolu. Studēja agronomiju un vēlāk strādāja par Abrenes apriņķa galveno agronomu. Bija aizsargs. Kritis no devības rezultātā Vidzemē 1947. gada martā.

P. Supes tuvāko līdzgaitnieku pulkā jāmin štāba virsnieki: Antons Circenis («Aire», «Vārpa»), Bronislavs Sluckis («Indulis»), Henriks Vestmanis («Bārda») un Vancāns, kā arī uzticīgais notikumu protokolists — mašīnrakstītājs Kārlēns — partizānu draudzīgi iesaukts par «ģenerālsekretāru». Tie visi bija agrāk galvenokārt Abrenes apriņķī dzīvojušie latgalieši, labi vietējo apstākļu pazinēji.

"Latvijas nacionālo partizānu apvienības"
 "Stampaku" bāzes atrašanās shēma.

M 1:100000
 0 1 2 3 4 km

M 1:10000
 0 0.1 0.2 0.3 0.4 km

- 157 bāzes izvietojuma meža kvartāls
- galvenā aizsardzības līnija.
- △ sardzes priekšpostenis 7, 11, 13 - purvasolas-bāzes centrs.
- partizānu atkāpšanās ceļš
- ▲ - būnkurvis.
- ⊗⊗⊗ karaspēka koncentrācija
- - mērsarga māja

DESANTNIEKI SĀK DARBOTIES

Izsēdināšana notika atklātā laukā starp Šķilbēniem un Baltinavu. Visi veiksmīgi piezemējās, izņemot izpletņi ar mantām un uzkabi. Rāciju, rezerves akumulatorus un munīcijas kastes atrast neizdevās, un tas nelabvēlīgi ietekmēja operācijas tālāko gaitu.

Desantējušies karotāji izklīda pie saviem radiem un paziņām, lai pēc zināma laika visi sapulcētos norunātā vietā Slotukalna apkaimē. Desanta grupas locekļiem izdevās veiksmīgi saistīties ar vietējiem partizāniem, kuri bija gatavi uz P. Supes aicinājumu sanākt vienkopus. Vajadzēja ierīkot nometni, lai varētu uzņemt partizānus. Štāba virsnieki izraudzījās vietu 2 km attālumā no Balvu—Viļakas lielceļa: Stampaku purva salās (sk. shēmu), kas atradās 157. kvartālā. (Vietējie iedzīvotāji ne bez humora šo nometni nosauca un tagad vēl sauc par «Jauno Berlīni».) Šajās purva salās sāka ierasties partizāni. Lielākoties tie bija jaunekļi un vīri, kuri negāja dienēt vācu armijā, bet pēc sarkanarmijas ienākšanas turpināja dzīvot pagrīdē.

Zīmīgi, ka 1919. gada nogalē Latgales partizāni sarkanarmijas aizmugurē šinīs pašās vietās organizēja Balvu partizānu vienības. Tam par godu, neatkarīgās Latvijas laikos Balvu pilsētā bija uzstādīts piemineklis, ko tautā dēvēja par Latgales Staņislavu. Šo pieminekli divreiz iznīcināja latviešu tautai naidīgie Austrumu spēki.

Sākās partizānu nometnes iekārtošanas darbi. Būvēja gan apaļkoku guļbūves, gan bunkurus. Darba troksnis bija dzirdams tālā apkārtnē.

Būvēja zirgu stallus 30—40 zirgiem. Uzbūvēja pirti un pagrabu — noliktavu, kurā atradās pārtikas rezerve trīs nedēļām. Toreiz Latvijā vēl nebija verdziskās kolhozu iekārtas — tāpēc maizes un gaļas pietika.

Bāzē bija uzbūvēts pat neliels dievnams, kurā katru dienu noturēja dievkalpojumu bijušais Šķilbēnu Romas-katoļu draudzes mācītājs Ludvigs Štagars. Protams, tas viss notika «frontes» apstākļos: ar izvīrziem priekšpostenim un dežurējošo apsardzes daļu. Partizānu pieplūdums nometnē pārsniedza gaidīto. 1945. gada 1. janvārī nometnē jau bija ap 250 vīru. Pēc Baltkrievijas partizānu parauga tika pieņemti arī civiliedzīvotāji.

Nometnes apsardzībai tika uzstādīti vairāki balsta ložmetēji. Sevišķi izcils ierocis partizānu karā izrādījās vācu sistēmas rokas ložmetējs MG-42 (saukts par kauluzāģi). Munīcijas apgādi labvēlīgi ietekmēja apstākļi, ka aiz Vecumiem izvietotajā bijušajā vācu lauku aerodromā atrodošos munīcijas krājumus veseliem

vezumiem bija pievākuši vietējie iedzīvotāji, kuri tagad tos labprāt nodeva latviešu partizāniem.

Sapulcināto vienību nosauca par **Latvijas nacionālo partizānu apvienību**. Partizānu štābs izvirzīja mērķi — izdevīgā politiskā momentā gāzt padomju varu un cīnīties par neatkarīgas Latvijas izveidošanu. Netika slēpts, ka tiek gaidīta konfrontācija starp PSRS un angļiem-amerikāņiem. Partizānu apvienības štābs izdeva avīzi «**Māras Zeme**» (mašīnrakstā). Nodrukāja un izplatīja simtiem uzsaukumu. Drukas darbus veica P. Supes adjutants «ģenerālsekretārs» Kārlēns.

Nometnē valdīja armijas kārtība un disciplīna, P. Supe partizāniem nemītīgi atgādināja: «Ar laupīšanu nenodarboties, kurš laupīs, tiks sodīts pēc kara laika likumiem.»

BATALJONĀ — 400 VĪRU

Bataljons bija sadalīts vadās pa 40—50 cilvēku katrā. Bez kaujas vadiem bija arī izlūku, sakaru, apgādes un saimnieciskais vads un štāba grupa. **Pēc padomju avižu ziņām. P. Supes bataljonā 1945. gada 1. martā bija 500 vīru. Pēc bijušo partizānu atmiņām: apmēram 400 partizānu.** Bailēm lielas acis...

Interesanti atzīmēt, ka bataljonā aktīvi darbojās krievu tautības partizānu vads Nikolaja Lomanova («Stankēvičs») vadībā. Tie bija labi bruņoti vīri, kuri nāca no bijušajiem Abrenes apriņķa pagastiem (pārsvārā no Bubnovas), ko 1944. gadā pievienoja Krievijas PFSR Pitalovas rajonam.

Nometnes apsardzība bija labi organizēta. Bez tālu izvirzītiem priekšposteņiem (1,5—2,5 km), kuros visu diennakti dežurēja ar automātiskiem ieročiem bruņoti partizāni, arī galvenajā aizsardzības līnijā pie balsta ložmetējiem nepārtraukti dežurēja apkalpes. Galvenā aizsardzības līnija tika izveidota apla veidā 0,2—0,5 km attālumā no nometnes. Tādējādi kopējais aizsardzības līnijas garums bija aptuveni divi kilometri. Ierakumu rakšanai un balsta ložmetēju uzstādīšanai izmantoja purva saliņas un smilšainos uzkalniņus. Uzbrukuma gadījumā katram vadam bija paredzēts ieņemt savu aizsardzību sektoru. **Visu šo aizsardzības pasākumu organizētājs un praktiskais vadītājs bija Latvijas armijas virsnieka vietnieks, tobrīd partizānu bataljona štāba priekšnieks Bronislavs Sluckis («Indulis»).** Šis štāba virsnieks bija arī militāro reidu un operāciju organizētājs un vadītājs. P. Supe kā bataljona komandieris veica galveno ideoloģiskā darba vadību partizānu rindās.

Partizānu aktivitātes nevarēja neizraisīt drošības orgānu interesi. Arī no partizānu puses darbojās labi organizēta pretizlūko-

šana: viņi zināja visu par notikumiem Viļakā, Balvos un apkārtējos apriņķos. **Ko zināja tauta, to zināja arī partizāni.**

Partizānu iznīcināšanai tika organizēts liels militārs grupējums: uz Balviem tika pārsviesta daļa Rīgā dislocētā iekšlietu karaspēka, tāpat arī apriņķa iznīcinātāju bataljons, kuru vadīja Ivans Abakumovs, un lielākā daļa apriņķa milicijas. Operācijai pret partizāniem varas orgāni sakoncentrēja vairākkārtēju pārspēku. Taču ar to vēl nepietika: soda vienībā iesaistīja arī Viļakas kara hospitāli apārstētos sarkanarmiešus. Skaidrs, ka šāda raiba karotāju pūļa kaujas spējas nebija visai augstas.

UZBRUKUMS

Sakopotā karaspēka, iznīcinātāju un milicijas triecienvienība naktī uz 1945. gada 2. martu ieņēma izejas pozīcijas, aplencot Stampaku purva salās izvietoto partizānu nometni. Pretinieka rosišanās partizānu vadībai bija zināma. Priekšposteni, juzdami aplencējus, atkāpās uz galveno aizsardzības līniju. Kaujas vadi vēl naktis tumsā organizēti ieņēma aizstāvēšanās pozīcijas. Padomju varas organizētā vienība, ievērojot lielo pārspēku un pēkšņuma momentu, cerēja pirmajā triecienā ieņemt partizānu bāzi. Līdz ar rīta ausmu sākās uzbrukums. Partizāni uzbrucēju ķēdēm ļāva pietuvoties līdz rokas granātas sviediena attālumam un atklāja uguni no visiem viņu rīcībā esošajiem ieročiem. Pretiniekiem nebija balto maskēšanās tērpu un viņi bija labi redzami retajās purva priedītēs. Pirmais uzbrucēju vilnis tika atsists un daļēji iznīcināts.

Bija daži desmiti kritušo un ievainoto (pēc bijušo partizānu liecībām, apmēram 40 kritušo). NKVD karaspēka daļa bija bruņota ar pusautomātiskajām šautenēm SVT-10, kurām uznākušajā salā bieži gadījās klūmes. Partizānu pusē bija tikai pāris kritušo un daži ievainotie.

Pretinieks, sekojot sarkanarmijas labākajām tradīcijām, sakārtoja atkāpušos uzbrucējus un, nesaudzējot kareivjus, meta tos vēl un vēlreiz uzbrukumā. Visi uzbrukumi beidzās ar sakāvi. Kauja turpinājās visu dienu. Pēcpusdienā pretinieka vadība izsauca minmetējus. Vakarpusē mīnas sāka ārdīt purva priedītes partizānu apmetnes rajonā. Pa kādai mīnai iekrita arī bāzes teritorijā, trāpot zirgu staļos un nogalinot sešus zirgus, par ko sevišķi nobēdājusies bija dūšīgā partizāne zirgkopēja Ārmāne. Partizāniem bija arī materiālie un dzīvā spēka zaudējumi.

Naktī apšaudīšanās pieklusa. P. Supe ar virsniekiem apspriedās štāba bunkurā. Partizānu vadība pieņēma B. Slucka («Induļa») priekšlikumu — izlauzties no aplenkuma rīta krēslas stundā. No-

lēma divus pastiprinātus vadus maldināšanas nolūkā kā sedzējgrupu sūtīt ziemeļu virzienā uz Balvu—Viļakas lielceļu starp Velna tiltu un Mucukalnu. Galvenajiem spēkiem — ragavās ar ievainotajiem un šaušanai gataviem balsta ložmetējiem — bija jāizbrauc «Garsterdeles» māju virzienā, avangardā sūtot divus ar automātiskajiem ieročiem bruņotus partizānu vadus.

Naktī bāzē neviens negulēja. Svistot rīta blāzmai, partizāni realizēja izlaušanās plānu. Sedzējgrupa sāka apšaudīt uz lielceļa atrodošos pretinieku, radot iespaidu, ka šajā virzienā partizāni nolēmuši izlauzties. Šādu varbūtību pastiprināja vēl arī tas apstāklis, ka karaspēka koncentrācijas vietā uz Balvu—Viļakas ceļa virnieks, ģērbies drošības majora formastērpā, deva komandas samiegojušamies karaspēkam doties šaušanas virzienā. Vēlāk izrādījās, ka šis dūšīgais majors ir bijis pārgērbies partizāns. Tikmēr sākās galveno spēku atkāpšanās cauri iznīcinātāju bataljona aplenkumam «Garsterdeles» māju virzienā. Vērojot draudīgo uzbrucēju spēku, no aplencēju rindām neatskanēja neviens šāviens.

Redzot, ka partizāni izlauzušies, karaspēka vadība nevis sekoja partizāniem, bet gan metās uz bāzes nometni, lai savāktu laupījumu — partizānu atstāto iedzīvi: radiouztvērējus, patafonus, šujmašīnas un pārtikas produktus. Tika izvesti arī mīnu sadragātie balsta ložmetēji un kritušie partizāni.

19 kritušos partizānus novietoja Viļakā (toreizējā Abrenes rajona centrā), Žiguru ceļa krustojumā, kur viņi atradās trīs dienaktis. Izsauca vietējos iedzīvotājus, lai noskaidrotu kritušo personības.

Vairāk nekā 12 kritušos Viļakas kara hospitāļa kareivjus apbedīja pie 1944. gada jūlijā kara laikā kritušajiem sarkanarmiešiem — vietējos Eržepoles kāpos.

Drošības karaspēka, iznīcinātāju un milicijas zaudējumi šinī kaujā varēja būt 50—60 kritušo. Kaujas gaita tika slēpta un vietējie iedzīvotāji par to nemaz neuzdrošinājās runāt.

P. Supes partizānu štāba ietekmē atradās plašā apkārtnē esošās partizānu grupas ne tikai Abrenes, bet arī daļēji Valkas, Gulbenes, Madonas un Ludzas rajonu teritorijā. Partizānu bataljona cīnītāji pēc atkāpšanās sadalījās sīkākās vienībās un pievienojās vietējam partizānu grupām, kas 1945. gada vasarā šajos rajonos veidoja vairākus tūkstošus vīru lielu bruņotu spēku.

P. Supe, Kārlēns, A. Circenis, Vancāns un daži štāba virsnieki bāzējās turpat Stampaku apkārtnē «Garsterdelē», ar palīgbāzēm Slotukalnā un Strautos. Pēdējā apmešanās vietā — Strautos — uzturējās arī P. Supes tēvs ar kaklā pakārtu PPŠ automātu, ganīja govīs un pina vīzes, ko partizānu vietējie atbalstītāji pārdeva

tirgū. Sirmo partizānu kopā ar sievu nošāva 1946. gada vasarā Kupravas mežniecības Strautu iecirkņa meža ielokā.

Strautu partizānu grupas vadītājam Staubergam bija sakari ar Bitāna vadīto piecpadsmit Mārupes partizānu grupu. Sakari starp atsevišķām partizānu vienībām tika uzticēti stafetes veidā. Viens no sakaru galvenajiem organizētājiem un parolu noteicējiem bija štāba virsnieks Antons Circenis («Aire»). Parolēm partizānu karā bija ārkārtīgi liela nozīme, jo, satiekoties mežā ar apbruņotiem cilvēkiem, paroles nezināšanas gadījumā nekavējoties tika atklāta uguns. Paroles periodiski tika mainītas, un tie bija galvenokārt Latvijas upju nosaukumi: Daugava, Gauja, Iča utt.

VIŅI NEBIJA VIENI

Šajā laika posmā Ziemeļlatgalē darbojās šādas lielākās partizānu vienības.

Latvijas ziemeļaustrumos atrodas lielais Katlešu meža masīvs. Tur «Posalnicās» bāzējās Krasovska («Kangars») vadītā partizānu vienība. Pēc Stampaku bāzes sagrāves tai piebiedrojās Nikolaja Lomanova («Stankevičs») krievu partizānu vads. Likteņa ironija, ka šī partizānu bāze atradās dažus kilometrus no LPSR laikā izslavētās un vairākās grāmatās un laikrakstos aprakstītās un daudzinātās Samsona sarkano partizānu apmetnes Āpšu kalnā. Patiesības labad jāsaka, ka šis nacionālo partizānu grupējums bija ievērojami lielāks par Samsona sarkano partizānu «brigādi». Nacionālo partizānu grupējuma komandieri Krasovski nošāva ceļā uz Rakovu. Lomanova krievu partizānu vads aizgāja uz Krieviju.

Rugāju un Bērzpils pagastu teritorijās darbojās Jāņa Voita («Vērmelis») un Donāta Malnača («Ceriņš») grupas. 1945. gada 25. maijā šīs grupas apvienojās un uzbruka Bērzpils pagasta izpildkomitejai, to nodedzinot. Tika izdemolēta sakaru nodaļa un veikals. Pēc vietējās avīzes ziņām, operācijā piedalījušies pāris(!) simtu bruņotu «bandītu».

1945. gada naktī no 4. uz 5. jūliju Pētera Ločmeļa («Smoļaks») partizānu grupa sadarbibā ar sīkākām partizānu vienībām ieņēma Tilžas pagasta izpildkomiteju. Izvērsās īsta kauja, kuras rezultātā krita 6 iznīcinātāju bataljona kareivji.

Liela partizānu vienība darbojās P. Supes bataljona štāba priekšnieka Bronislava Slucka vadībā: Viksnas, Liepnas un Mārupes pagastos — **lid pat 1953. gadam.**

Viļakas apkaimē dislocējās Kazimira Circeņa («Bismarks») grupa. Viļakas pagastā vēl bija skaita ziņā liela partizānu vienība, kuru vadīja Jāzevs Ārmanis («Vāvers»).

Balvu pagasta teritorijā atradās Jāzepa Garā («Spilve») un Pētera Bārdas («Griķis») partizānu vienības.

Vairāku apvienoto partizānu grupu vadītājs Nautrēnu pusē bija Antons Gabrāns («Zemitāns»), kurš sadarbojās ar Nautrēnu vidusskolā nodibināto nacionāli patriotisko, pret okupantiem un viņu līdzskrējējiem vērsto, organizāciju «**Latgales vanagi**». A. Gabrāns krita 1949. gada novembrī.

Augusta Kudreņicka («Kalējs») partizānu vienība 1948. gada 2. septembrī uzsāka kauju ar iznīcinātāju bataljona kareivjiem Krišjāņu apkārtnē. Kaujas rezultātā tika nogalināts NKVD kapteinis Nikolajs Beloborodovs, krita vairāki iznīcinātāju vienības kareivji un ievainojumu guva partijas apriņķa komitejas sekretārs Ušarovskis. Šīs partizānu grupas aktīvas darbības rezultātā milicijas un iznīcinātāju vienības posmā starp Krišjāņiem un Tilžu bez iesaistīšanās apšaudē nevarēja parādīties. Vienā no šādām kaujām krita vienības vadītājs A. Kudreņickis. Arī nākamais grupas vadītājs Pēteris Zelčs krita. Grupas pēdējais vadītājs līdz tās pilnīgai sagrāvei bija Tadeušs Čakšs.

Balvu rajona laikraksts «Vaduguns» min, ka Ādolfā Slavinska («Laivinieks») vadītā partizānu vienība laikā no 1944. līdz 1952. gadam toreizējā apriņķa teritorijā (sevišķi Rugāju pagastā) izdarīja apmēram 20 terora aktus.

D. Baranovska («Dadzis») partizānu grupa darbojās Ičas (Klānu) apkārtnē, virsnieka Arvīda Ozola grupa — Liepnas pagastā un Alberta Bruša («Kalpaks») vadītā partizānu grupa — Baltinavas apkaimē.

Daudz pretrunīga ir ziņās par Eduarda Krakopa («Jūrnieks») partizānu vienību, kas darbojās Šķilbēnu un Baltinavas apkārtnē. E. Krakopu uzskata par NKVD agentu un provokatoru.

Šeit minētas Ziemeļlatgalē izvietotās lielākās partizānu vienības. Sīkākās grupās ietilpa četri, seši, divpadsmit partizāni, un tādas bija vai ikkatrā meža pudurī: «Krūma» (Brokāns), «Kapteiņa» (Biksāns), «Ērgļa» u. c. grupas. «Slobodskas» mežos atradās partizānu Eķera, Tašmaņa, Polka, Circeņa un Dortānu apmešanās vietas.

Visas šīs grupas atradās P. Supes štāba ietekmē. P. Supe devās reidos 1945. un 1946. gada vasarā, kā arī 1946. gada ziemā. Vasarā gāja orientējoties pēc lauka planšetēm un kompasas. Gājiens notika gaišā dienas laikā 8—12 vīru lielā grupā. Šādas grupas apbruņojumā obligāts priekšnoteikums bija rokas ložmetējs (parasti MG-42).

P. Supes štāba reidi parasti notika pa maršrutu: izejas punkts Garsterdele—Strauti—Liepna—Mālupe—Anna—Litene—Lubāna—Nagli—Bērzpils—Rugāji—Tilža un noslēdzās Slotukalnā vai Gar-

Piemiņas plāksne Stampaku purva salā. (M. Loca foto)

sterdelē. Šajos reidos P. Supe satikās ar vietējo partizānu vienību komandieriem, apsprieda radušos situāciju. Turklāt ierindas partizāni nezināja, ko šādās apspriedēs lēma komandieri. Apvienības komandieris tēloja, ka viņam ir radiosakari ar ārzemēm, un izvirzīja domu, ka nav tālu līdz kara sākumam starp PSRS un angļiem, amerikāņiem. Ziemā šādi reidi tika veikti naktīs, pārvietojoties parasti 3 ragavās.

Kā kuriozs jāatzīmē gadījums, kad starp Māluپی un Annu ragavas, kurās brauca apvienības komandieris P. Supe, aizķērās aiz pretībraucošām karavīru ragavām. Karavīri, redzot, ka darīšana ar 3 ragavās braucošiem bruņotiem cilvēkiem, krievu valodā tikai iekliedzās: «Muzikanti!» un aizbrauca tālāk. (Neviens jau negribēja mirt.)

Turpinājās nežēlīgs partizānu karš, kas abām pusēm prasīja daudz upuru. Balvu rajona avīze rakstīja, ka šo cīņu rezultātā kritušo varas orgānu pārstāvju skaits rajonā varētu būt 200—300 cilvēku. Bez jau minētā NKVD kapteiņa Beloborodova cīņās ar partizāniem krita čekas un milicijas virsnieki Dobriņins, Tretjakovs, Gavriļenko. Pusvācietis. Pēc nepārbaudītām ziņām — pavisam 17 virsnieki. Pietiek atzīmēt, ka 50% no tā laika pagastu izpildkomiteju priekšsēdētājiem krita no partizānu rokas.

SECINĀJUMI

Šī savstarpējā latviešu iznīcināšana bija izdevīga tikai okupantiem. Naidis, nodevība un nežēlība, ko kultivēja valsts, izraisīja izmisumā nonākušo Latvijas patriotu pretdarbību. Partija un tās kalpi visbeidzot izdomāja, ka jāķeras pie viltības un izsludināja «jauku» amnestiju visiem «mežabrāļiem», kuri piešķiesies un nodos ieročus. Daudzi to arī darīja. Varas orgāni, kā parasts, vārdu neturēja un partizāniem nācās izbaudīt Gulaga moku ceļu. Bijušie partizāni, viņu radnieki un atbalstītāji riskēja, arī paliekot dzīvot uz vietas, tāpēc ļoti daudz latgaliešu atstāja dzimtos pavidus un izklīda pa visu Latviju. Nav pagasta Vidzemes un Kurzemes novados, kur prettautiskās PSRS politikas dēļ šodien nedzīvotu desmitiem un simtiem latgaliešu.

Nevar neatzīmēt patriotisma uzplūdus, ko izraisīja Latviešu nacionālās partizānu apvienības darbība. Visās Ziemeļlatgales vidusskolās notika masveida aresti. Arestēto nepilngadīgo skolnieku skaits mērojams nevis desmitos, bet simtos.

Visbeidzot no 1. līdz 10. aprīlim 1946. gadā 62 arestantus tiesāja, piespriežot spaidu darbus no 5 līdz 10 gadiem, bez tiesībām pēc soda izciešanas dzīvot savā republikā. Galvenie «vainīgie» — Viļakas vidusskolas literatūras skolotāja Margarita Bratuška un māsa Antoņina, skolnieks Jāzeps Dvinskis — saņēma sodu: 10 gadus lēģeros.

Lai vecāki uz brīdi iedomājas, kāda būtu sajūta, ja ar viņu bērniem notiktu kas līdzīgs. Lai padomā par tautas pretestības kustības varonīgo vērienu arī bijušie varas kalpi. Pretestības gars tautā ir dzīvs. Paliekošai atmiņai par to šodien rakstīts Stampaku purva salas piemiņas plāksnē:

Mums bija jāmirst,

lai dzīvotu simti.

Nebija lemts tiem

Latvijā zelt.

Kādreizējā Latvijas nacionālo partizānu apvienības štāba mītnes vietā Stampaku purvā tā sauktajā Berlinē, tagad lasāma piemiņas zīme:

«Mums bija jāmirst,
lai dzīvotu simti.

*Un pēc kariem,
kas palikāt dzīvi,
Jums no jauna būs
Latviju celt!*

Publikācijā izmantotas vietējo iedzīvotāju, bijušo partizānu un viņu piederīgo atmiņas, kā arī padomju laika avīzes «Vaduguns» samērā vienpusīgie un skopie materiāli.

Izsaku pateicību visiem, kas sniedza ieguldījumu šī raksta tapšanā: E. Macānam, G. Jaunzemam, J. Circeņim, J. Sluckai, E. Kozlovskai, B. Loginam, A. Kaulam, A. un J. Lesniekiem un J. Mekšam.

BET SUNIŠU GAN MAN ŽĒL...

66 gadus vecā čekas atvaļinātā apakšpulkveža, Mogiļevas biržas juriskonsulta Jana Sperska rakstu «**Bet sunišu gan man žēl...**» izlasīju laikraksta «**Pilnīgi Atklāti**» 1992. gada 28. numurā. To pārpublicējām ne jau tālab, ka šī čekista viedoklis varētu mainīt vēsturi. Jans Sperskis pats apgalvo, ka esot nogalinājis 65 «bandītus». Okupācijas varas zvērīgā karakalpa viedoklis, pilnīgi saprotams, vienmēr būs diametrāli pretējs vajātā latviešu zemnieka, savas tautas patriota, viedoklim. Taču J. Sperska rakstā uzmanīgs lasītājs sastapsies ar daudziem tādiem faktiem, ko nevarēja zināt un tālab savos rakstos nemin latviešu autori. Šis raksts lieliski parāda, kādas cīņas iespējas bija vajātajam un kā savu milzīgo pārspēku izmantoja vajātājs...

Un vēl. Fakti un dokumenti ir bezkaislīgi. Arī J. Sperska rakstam (kuru publicējam nesaīsinātu) sekojošie divi dokumenti (tie arī pārpublicēti no «Pilnīgi Atklāti») no partizānu kara laika — 1945. gada, dod spilgtu liecību par to laiku un dažam labam nacionālo partizānu pretiniekam liks padomāt, vai šādu notikumu kopums arī nemudināja «atbrīvoto» latviešu tautu mēģināt savas tiesības aizstāvēt ar ieročiem rokās. — A. K.

* * *

Aizvainojošākais ir tas, ka mūs visus nemitīgi uzskatīja un joprojām uzskata par absolūtiem idiotiem. Tas, bez šaubām, ir visai cēli, taču ne vienmēr patīkami. Izlasījis Donāta Greižas rakstu «Karš, par kuru klusēja» («Pilnīgi Atklāti», 1992. g. 24. nr.), es sapratu, ka viens otrs mani vēl grib pataisīt par galīgu idiotu.

Jāatzīst, ka materiāls patiešām ir ļoti interesants, par to padomju avīzēs nekad nerakstīja, kaut gan par šiem jautājumiem bija speciāli izdota literatūra, kas bija domāta augstākajai partijai un militārajai vadībai, ar metienu 1,5—3 tūkstoši eksemplāru. Personiski es, būdams virsnieks majora pakāpē, iepazinos ar to 1961. gadā. Atsevišķas mākslas filmas, tādas kā Žalakēviča «Neviens negribēja mirt», arī neko neizskaidroja par «mežabrāļu» cīņu vienkāršajam skatītājam, kurš neiedziļinājās pēckara Baltijas vēsturē. Bet mūsu oficiālā vēsture ir kā lēta prostitūta, kas par nieka grašiem valstijās pa VK(b)P — PSKP pēļiem.

Taču Greižas kungs acīmredzot aizmirsis, ka vēl ir dzīvi padomju armijas un NKVD spēcdaļu kareivji, kuri tieši piedalījās aprakstītajos notikumos. Greižas kungs droši vien ir aizmirsis vai arī cenšas aizmirst to, ka padomju armija un tās sabiedrotie sa-lauza sprandu Hitleram. Bet nacionālie partizāni palīdzēja Hitleram turpināt karu. Un viņi gribēja, lai sāktos karš starp Angliju, Ameriku un Padomju Savienību. Bet kas tad sagaidītu Latviju? Vai tā izdzīvotu?

Stāsts sākas tā: «1944. gada 1. oktobra vakarā no frontes aerodroma Kurzemē pacēlās vācu armijas transporta lidmašīna «JU-52»...»

Līdz uzvarai pār Vāciju bija atlikuši astoņi mēneši, padomju armija iznīcināja vācu karaspēku, visi Hitlera sabiedrotie, izņemot Ungāriju, karoja antihitleriskās koalīcijas pusē, te pēkšņi Hitleram uzradās «jauni sabiedrotie», kas sāka liet savas un svešas asinis. Uz ko viņi cerēja? Savienībai tolaik bija 14 miljonu liela armija, stipra aizmugurē, sabiedrotie pēc lendlīzes piegādāja ieročus. Un ja padomju armijas aizmugurē būtu parādījies līdz 500 cilvēku (?) liels naidīgs grupējums, t. i., līnijbataljons, izlūkošana uzreiz būtu ziņojusi par to pavēlniecībai.

Šie Hitlera līdzskrējēji nelāva pabeigt karu. Valsts, tajā skaitā arī Latvija, bija sagrauta drupās, cilvēki gribēja mieru, bet šie mežu bandīti sapņoja par jaunu karu un turpināja veco, 1941. gadā sāko. Ja arī viņiem pietika spēka, tad tikai tik daudz, lai naktī uzbruktu pastam un pievāktu naudu, pagasta izpildkomitejai, ko apsargāja 5—10 sargi, lai iznīcinātu aktīvistus, un viss. Nopietnākām operācijām viņu spēcīni bija par vājiem. (Arī padomju partizāni darbojās tāpat, tikai karš notika starp viņiem un vietējo policiju. Tiklīdz vāciešiem apnika partizānu «odu kodieni», viņi meta pret tiem SS vai vērmahta sauszemes daļas ar aviāciju, artilēriju, tankiem, un partizāniem spalvas vien pajuka. Pēc tam viņi sēdēja klusi kā pelītes, šad tad tikai viegli «paknibinot» savus novadniekus policistus.) Gandrīz visu laiku nacionālie partizāni sēdēja zemnīcās, vairījās iekurt uguni un tikai naktī aizdedza kādu

pagali, lai uzsildītu ēdienu un uzceptu speķi, dūmu izvadus viņi ierīkoja simt metrus no ieejas. Taču dzeltenās lapas, izžuvusi sūna allaž norādīja, kur atrodas viņu patvērumus. Bet no izlūklidmašīnas tas ir labi redzams.

Protams, 1940. gadā notika traģēdija: Padomju Savienība okupēja Latviju, Lietuvu un Igauniju. Staļina—Hitlera, Molotova—Ribentropa savvērestību no vēstures neizmetīsi, bet vai tiešām Latviju, ienākot vācu karaspēkam, gaidīja labāki laiki?

Cik latviešu iznīcināja gestapo! Un kas palīdzēja gestapo un SS? Cik daudzi latvieši, arī nacionālie partizāni, slepkavoja savus tautiešus! Cik bija tādu, kuri vācu propagandas apstulbināti, devās dienēt divīzijā «SS-Latvija»? Viņi domāja, ka cīnās par nākamās Latvijas brīvību, bet kāda gan brīvība var būt vācu jūgā? Cik es zinu Baltijas vēsturi, šejienes tautas vienmēr cīnījušās pret Līvoniņas un citu vācu ordeņu iebrukumiem. Un te pēkšņi vācieši būtu devuši brīvību Latvijai? Labākajā gadījumā Latvija būtu puskolonija, kur vācu zaldāta dzelzs papēdis smacētu latviešu «brīvības» rīkli, tāpat kā piecdesmit gadus to darīja padomju zaldāta papēdis.

D. Greiža raksta: «Uz šejieni sāka nākt partizāni, galvenokārt tie bija jaunieši un vīrieši, kas negribēja vācu armijā (?!), taču arī pēc sarkanās armijas atnākšanas neiznāca no pagrīdes.»

Pirmkārt, jauniešiem nebija kur iet. Pie «mežabrāļiem» ieradās latvieši no policijas bataljoniem un brīnumainā kārtā dzīvi palikušie no divīzijas «SS-Latvija», kā arī krievu un baltkrievu policiju atliekas. Tā bija visnotaļ «silta» kompānija, kur visiem rokas mirka asinīs. Acīmredzot D. Greižam tomēr ir skleroze, viņš tišām neatceras vai negrib atcerēties latviešu policijas bataljonus, kuri darbojās vāciešu okupētajos Pleskavas un Novgorodas apgabalos, arī Baltkrievijā. Latviešu, lietuviešu, igauņu, krievu un baltkrievu policisti nodedzināja sādžas kopā ar to iemītņiekiem, laupīja, aizveda lopus, karoja kā ar saviem sarkanajiem partizāniem, tā arī ar baltkrievu partizāniem. Vācieši bija ļoti viltīgi. Kāpēc viņiem lieki zaudēt savus kareivjus, ja ir policisti?

D. Greiža apraksta NKVD karaspēka un padomju armijas karavīrus kā tādus idiotus. «Nebija maskēšanās tērpu, bruņojumā daļai karavīru bija tikai pusautomātiskā šautene SVT-10, kas salā bieži bojājās.» Es varu paziņot sekojošo: SVT-10 ir japāņu šautenes «Arisaka», ko ieguva kā trofeju 1938. gadā kaujās pie Hasana ezera, krievu variants. Tā tika pielāgota Mosina trīsliņņu šautenes patronām. Protams, SVT-10 bija labāka par pieclādiņu šauteni — kā nekā desmit patronas, turklāt automātiski uzlādējas. Ziemā SVT-10 patiešām šaujot bojājās, aizslēgu nācās turēt azotē, lai sasildītu. Taču armija 1944. gadā par 95 procentiem bija bru-

nota ar automātiem PPD, PPS un izplatītāko automātu PPŠ, kaut arī tas bija neparocīgs. Izlūki vairāk mīlēja vācu «šmeiseru» un «bergmanu» (par pēdējo rakstīts maz, bet tas bija labs automāts ar garu magazīnu kā «šmeiseram», arī stobri vienādi, tikai «bergmanam» bija koka laidne kā PPŠ).

Mūsu NKVD karaspēka sevišķais bataljons bija bruņots ar visu sistēmu automātiem, arī ar «šmeiseriem», izlūkiem bija snaiperu SVT-10 ar slāpētājiem un Tomsona sistēmas amerikāņu ložmetēj-pistoles. Ar snaiperu šautenēm mēs klusiņām novācām sargpostēņus. Cilvēki mums bija rūdīti, jauniešu bija 10—25 procenti, pārējie — robežsargi vai no sauszemes karaspēka piekomandētie. Arī virsnieki bija norūdījušies 1941. gada kaujās, un vēlāk pie Staļingradas un Kurskas. Kareivji — sibīrieši, nanajieši, goldi un apmēram 30 procenti — baltieši, galvenokārt latviešu strēlnieki, Lietuvas un Igaunijas komunistu bērni. Šajā bataljonā speciāli atlasīja sportistus un medniekus. Tā bija sava veida «jaktkoman-da», kā vāciešiem.

Sibīrieši, goldi un nanajieši ir meža ļaudis, taigas «indiāņi». Ikvienu norauta lapiņa, salauzts zariņš vai pēda viņiem izteica daudz ko, un visi uzreiz kļuva modri — kaut kur tuvumā slēpjas ienaidnieks. Mēs centāmies turēties vēja pusē. Kāpēc? Tāpēc, ka meža klaidoņi nemazgājās, sēdēja zemnīcās, purvu salīnās un no viņiem nāca smārds. Turklāt viņi pīpēja mahorku. Tā kā mūsu «indiāņus» nebija tik vienkārši nogalināt, kā to apraksta D. Greiža.

Vispirms izlūkošanā devās divas trīs lidmašīnas, slavenās klusgaitas «krievu finiera mašīnas», kā tās dēvēja vācieši. Tās bija U-2 (PO-2). Kopā ar lidotāju sēdēja virsnieks vai seržants — artilērijas novērotājs. Viņi lidinājās debesīs 1,5—2 stundas, bet no augšas bija redzams viss.

Greižas «varoņi», tiklīdz izdzirdēja vai ieraudzīja izlūklidmašīnu, sēdēja klusi kā pelītes savās alās. Tāpat kā mūsu zaldāti frontē vai padomju partizāni, kad virs viņiem «karājās» vācu artilērijas izlūklidmašīna — «rāmis». Ja izlūki kaut ko ievēroja, tūdaļ pa rāciju sazinājās ar artilērijas divīziju, kur bija 203 mm kalibra tālšāvējlielgabali (aplenkuma ieroči — šāviena attālums līdz 18 km, šāvīna svars — 100 kg). Pāris no lidmašīnas korigēto šāvīnu pa attiecīgo kvadrātu, un no D. Greižas slavinātajiem «mežabrāļiem» palika tikai slapja vieta. «Mežabrāļiem» bija tikai vācu strēlniekieroči, vācu ložmetēji, un sākumā, kamēr bija mīnas, mīnmetēji. Bet, ja šie «meža varoņi» arī slēpās blindāzās, kaujā iesaistījās triecienaviācija. 10—15, bet ja vajadzēja, arī vairāk bumbu līdz 50 kg, un 16 reaktīvie šāvīni no diviem II-2, un purva velniem gals klāt.

Pēc tam mēs izlaidām speciāli apmācītus suņus, to mēs iemācījāmies no vācu soda komandām. Mums bija Sibīrijas laikas, Ziemeļīrijas un vācu vilku suņi. Man pašam bija trīs vācu vilku suņi: Reksis, Links un Šnaps (pa labi, pa kreisi un šnabis). Ak, kas tie bija par suniņiem! Žēl, visi gāja bojā, taču viņi pārkoda rīkles 12 nacionāliem partizāniem, bet ar piroksilīna patronām nosaitētais Šnaps zemnicā uzspridzināja apmēram 10—15 bandītus. Ja man kaut kā ir žēl, tad vienīgi suniņu...

Greižas kungs saka, ka nebija maskēšanās halātu. Kad vajadzēja, apģērbām arī tos, bija gan maskēšanās apmetņi, gan tikli uz ķiverēm, kas mums bija palikuši no vāciešiem. Bija 1944., nevis 1941. gads, un nevajag mānīties — mūsu komandieri mūs saudzēja. Izlaida uzreiz 50 suņus, un tiklīdz tie sāka kāri un ļauni riet, mēs tūlīt šāvām no 82 mm mīnmetēja, atklājām uguni ar ložmetējiem. Sekmīgi «ducināja» arī ložmetējs MO-42 vai MG-43 (Ļoti laba vācu mašīnīte, diez kāpēc par to neatceras šis bijušais meža darbonis?). Tad lietā tika likts 120 mm mīnmetējs, un, ja apstākļi prasīja, arī 160 mm mīnmetējs. Bet Greiža raksta: «Kaujas turpinājās visu dienu. Otrajā dienas pusē pretinieka pavēlniecība izsauca mīnmetējus (?). Droši vien Greižas kungs iemācījies melot no Gebelsa vai no mūsu padomju radio, kas arī milēja bojāgājušo vāciešu skaitu minēt lielāku, nekā tas visā vācu armijā kopā.

Gūstekņus neviena no pusēm neņēma: ne bandītiem, ne mums nebija vaļas ar viņiem darboties. Kā vieni, tā otri īsi nopratināja sagūstīto bandītu vai kareivi un tūlīt nošāva. Arī ievainotos nošāva. Līķus iekrāva ratos vai kravas mašīnās un aizveda uz pagastu, kur uz galvenās ielas, parasti pie pagasta izpildkomitejas, salika rindā radiniekiem atpazīšanai, pēc tam atdeva apbēresšanai... Tos, kuriem neviens nepieteicās, baidoties no soda, ieraka kā sprāgoņas, visus kopā vienā bedrē. Tiesa, naktī radinieki viņus izraka un aizveda apbedīt. Mēs jau to zinājām, varējām izlikt mīnu lamatas, uzrīdīt suņus, un daži īstenie berijieši, t. i., NKVD un NKGB virsnieki, kas jau sen dienēja drošības orgānos, ieteica komandieriem tā rīkoties, taču mūsu virsnieki atteicās, sacīdami, ka uz mirušajiem nešauj.

Dienā bandīti nerādījās, viņi nāca tikai dziļā naktī un slepus zagās uz ciemu — uz mājām pēc maizes, speķa, kartupeļiem, nopērties pirtī un, ja izdodas, steigā pārgulēt ar sievu. Taču mūsu izlūkošana un pretizlūkošana nesnauda, un, ja dabūja zināt, ka mežā ir 10—15 bandīti, bet galvenokārt tieši tādas vienības arī bija (mana dienesta deviņu gadu laikā no 1944. līdz 1953. gadam tikai divas vai trīs reizes mums gadījās 30—50 cilvēku lielas vienības), tad mežu aplenca no visām pusēm, uz meža taciņām vai tūrumā

pie ceļa uz mājām izlika mīnas, meža uzkalniņos pret māju vai ciemu izvietojam slēpņus ar diviem vai trim suņiem.

Taču atkal izvirzās jautājums, kāpēc šie nacionālie partizāni necinājās ar vācu karaspēku, — tad arī Hitleru mēs būtu uzvarējuši ātrāk. Mazāk būtu gājis bojā latviešu un citu tautu pārstāvjus. Ar ko vācu okupanti bija labāki, ar ko viņi atšķīrās no krieviem? Viņi tikai neorganizēja kolhozus. SS karaspēks un gestapo tāpat kā NKVD un tā specdaļas iznīcināja latviešus un spīdzināja viņus pagrabos. Kuri to darīja briesmīgāk?

Vērmahta, tāpat kā savienības armijas, karavīri karoja cits pret citu, un tikai tad, kad bija nepieciešamība, viņus meta cīņā pret partizāniem: vāciešus pret padomju, padomju zaldātus pret Baltijas «partizāniem». Zaldāti netaisa politiku, zaldāti izpilda pavēles, un fīreri Hitleris un Staļins piespieda viņus karot citam pret citu, apmuļķoja viņus. Kas gaidītu Latviju un latviešu tautu, ja būtu uzvarējis Hitleris? Gribētos, lai šis bijušais meža darbonis man atbildētu. Žēl, ka viņš man negadījās tajos laikos: ne zem mana automāta stobra, ne maniem sunīšiem pa kampaenam. Tad nebūtu šis «pasacīņas» ar nosaukumu «Karš, par kuru klusēja».

Kaut arī tā ir interesanta no vēsturiskā viedokļa, jāsadzird un jāsaprot patiesība arī no otras puses. Ceru arī uz manas «pasacīņas» publikāciju... Bet tas, ka es piedalījos Latvijas «pavedzināšanā», nav ne mana, ne manu biedru vaina, un ne manu mīlo sunīšu vaina. Vēlreiz atkārtuju, ka zaldāts ir uzticīgs zvērestam, bet politiku taisa vadītāji. Es savu karavīra pienākumu pildīju no 1944. līdz 1976. gadam. Mūsu bataljonā galvenokārt bija karavīri, kas bija pieredzējuši karu no 1941. gada vai sākuši dienēt 1938., 1939., 1940. un 1941. gadā. Viņus pārsteidza karš, un daudzi no tiem, kas nekrita kaujās frontē, gāja bojā karā ar Baltijas, Rietumukrainas, Rietumbaltkrievijas, Moldāvijas un Polijas bandītiem. Tie, kas palika dzīvi, visi pēc tam palika virsdienestā, beidza pulka seržantu skolas, citi, arī es, beidza virsnieku skolas un vēl ilgi dienēja armijā dažādu šķiru karaspēkā. Karotājiem nebija kur atgriezties, viņu mājas, viņu sādžas, viņu radniekus un tuviniekus iznīcināja karš un, starp citu, ar latviešu policistu un divīzijas «SS-Latvija» karotāju palīdzību. Parāds nav brālis, viņi nogalināja mūsējos, mums nācās nogalināt viņus. Tagad šis karš apaudzis ar leģendām, taču sirds neaizmirst neko.

Es esmu priecīgs, ka Baltija kļuvusi brīva, kaut gan tai šobrīd klājas grūti, bet kam tagad ir viegli? Dod, Dievs, lai viss būtu labi. Bet galvenais — nevajag šaut. Kaukāzā šauj. Baltieši rīkojas civilizētāk, paņēma «uz izturību» šo pēdējo komunistu, Gorbačovu, un uzvarēja. Bet, ja būtu sākuši šaut, maniem mazdēliem nāktos izliet asinis tāpat kā viņu vectēvam. Un kur ir garantija, ka viņi

nešautu uz maniem bērniem un mazbērniem, kas piedzima no kara laiku mīlestības 1944.—1953. gados? Žēl, ka nogalina par velti. Labi, ka viss beidzās mierīgi, tikai nevajag «spiest» uz krieviem, kas dzīvo Latvijā. Tad var izlīt asinis, bet to gan negribētos.

Gaidu publikāciju. Es pieprasu un man uz to ir tiesības. Manas un manu biedru asinis ir pelnījušas, lai šis stāstījums tiktu publicēts.

Honorāru atstāju redakcijai, nododiet to nacionālā partizāna atraitnei, lai noliek svečiti baznīcā tiem, kuri nogalināti, bet vai viņi vainīgi vai nevainīgi, zināms tikai Dievam. Manas vainas nav, un, ja tagad tas atkārtotos, es arī šautu no automāta uz nacionālo partizānu, palaistu vaļā sunišus — Reksi, Linku un Šnapsu, lai atmaksātu manu draugu un manu sunišu nāvi un to, ka viņi palīdzēja Hitleram tajā briesmīgajā karā.

Piedodiet par asumu!

Jans Sperskis

* * *

LIKUMĪBAS PĀRKĀPUMI

Latvijas K(b)P CK sekretāram *b. Kalnbērziņam*

«PAR SOCIĀLISTISKĀS LIKUMĪBAS PĀRKĀPUMU FAKTU PĀRBAUDI DAUGAVPILS APRINĶĪ».

Jūsu uzdevumā pārbaudīti fakti, kas izklāstīti Latvijas PSR prokurora ziņojumā par sociālistiskās likumības pārkāpumiem Daugavpils aprinķī, un šajā sakarībā konstatēts sekojošais:

1945. gada augustā—oktobrī Preiļu pagasta partorgs Ivanovs, pagasta izpildkomitejas priekšsēdētājs Ancveirs un viņa vietnieks Pastors, Latvijas K(b)P Daugavpils aprinķa instruktors Karnačs, 308. strēlnieku divīzijas karavīrs Straziņš un NKVD pagasta nodaļas priekšnieks Bakļickis labības novākšanas laikā pagastā lietojuši noziedzīgas zemnieku piespiešanas metodes graudu nodošanā valstij, rupji pārkāpjot pilsoņu mantiskās un personiskās tiesības. (..)

Lai piespiestu zemniekus nodot graudus valstij, minētās personas ar NKVD pagasta nodaļas priekšnieka atbalstu praktizēja nelikumīgus arestus, turklāt aizturētie atradās arestā, kamēr radnieki nebija izpildījuši saistības graudu piegādēs.

Turklāt partorgs Ivanovs pats personiski un ar pagasta aktīva

palīdzību piekopa noziedzīgu praksi, atņemot pilsoņiem tajos pašos nolūkos pasēs, karaklausības apliecības un citus personības dokumentus.

Nelikumīgi atsavinot zemniekiem lopus un citu īpašumu, netika sastādīti ne akti, ne atsavinātā apraksts un lopu īpašniekiem neizsniedza nekādus dokumentus par atsavināšanu. Neviena neuzskaitīja atsavinātā daudzumu. Lopi, kas bija atsavināti, lai piespiestu nodot graudus valstij, pēc saistību izpildes bieži vien netika atdoti īpašniekiem nemaz vai atdoti tikai daļēji.

Atsavinātos lopus un citu īpašumu parasti noziedzīgi izsaimniekoja, dažkārt sadalīja starp nelikumīgās atsavināšanas līdzdalībniekiem. (..)

Aprakstītos rupjos likumības pārkāpumus apstiprina šādi konkrēti fakti:

1. 1945. g. 2. septembrī Ancveirs un Bakļickis, izbraucot uz Lielo Orišu sādžu kopā ar Ivanovu, Karnaču un Strazdiņu, pēc Ivanova norādījuma, nelikumīgi, bez brīdinājuma un apraksta sastādīšanas atsavināja Jezupa Brica saimniecībā 3 govīs, zirgu ar ratiem, 150 kg miežu un arestēja Bricu. Vēlāk no atsavinātā Bricam atdeva tikai zirgu un vienu govī. Mieži bez jebkādas uzskaites par saistību izpildi un dokumentu noformēšanu tika nodoti NKVD pagasta nodaļas ēdnīcai.

2. Tajā pašā dienā šīs pašas personas ar daudziem aktivistiem, iznīcinātāju bataljona un NKVD karaspēka kaujiniekiem, braucot Zalzovas sādžā garām pilsones Briškas mājām, ieraudzīja, ka vairākas nepazīstamas personas dodas uz meža pusi. Kaujinieki organizēja šo cilvēku apšaudi, pēc tam meža ķemmēšanu, turklāt mežā tika nogalināti trīs bandīti, kas izrādīja pretošanos. Karnačs, Bakļickis un Strazdiņš, ieejot mājās, nesastapa tur nevienu no īpašniekiem un viņu prombūtnē paņēma 4 govīs, zirgu ar ratiem, cūkas, 5 aitas, apmēram tonnu graudu, nesastādot aprakstu. Visas viensētas ēkas aizdedzināja. Māju īpašniece Anna Briška paziņoja, ka mājās neviens no bandītiem nav slēpies un viņa, sākoties apšaudei, ar bērniem aizbēgusi uz mežu. Briškai atsavinātie lopi netika atdoti.

3. 1945. gada 10. septembrī Strazdiņš, Bakļickis un Karnačs aizdedzināja V. Pasteres mājas Ozoliņu ciemā. Pirms aizdedzināšanas arī īpašnieces prombūtnē tika atsavinātas 4 cūkas, kuras turpat nokāva, 4 vistas, 2 govīs, jaunpiedzimis teļš. Raksturīgi, ka pēc mājas nodedzināšanas tās tīrumos palika daļa īpašnieces novāktās labības, kas pēc tam, ziemei uznākot, gāja bojā zem sniega.

4. septembrī Ancveirs un Pastors pilsonim P. Kozuļam Pundoru sādžā nelikumīgi un kā parasti bez apraksta sastādīšanas atsa-

vināja 2 govīs, 8 aitas. Viena govīs un divas aitas pēc saistību izpildes pilsonim Kozuļam tā arī netika atdotas.

5. Septembrī šīs pašas personas Indrišu sādžā pilsonim Skutelim atņēma bez apraksta sastādīšanas 2 govīs, teļu, zirgu ar līnjdrošku, cūkas, ko nošāva uz vietas. Līnjdrošku NKVD pagasta nodaļas priekšnieks aizveda uz pagasta nodaļu un neatdeva, neraugoties uz Skuteļa vairākkārtējiem iesniegumiem. No atsavinātā atdots tikai zirgs.

6. Septembrī Pastors, Bakļickis un Strazdiņš apcietināja Prikuļu ciema iedzīvotāju Drivenieci, kuru vairākas dienas noturēja arestā. No saimniecības atsavināja 2 maisus miltu un apmēram 6 pudus iesala. Miltus izmantoja Ancveirs, bet iesalu izmantoja alus pagatavošanai ballei, ko sarīkoja pagasta izpildkomitejā.

7. Šādu nelikumīgu lopu un īpašuma atsavināšanu izdarīja arī vairākās citās mājās — L. Pasteram, A. Elstam, A. Bricam, S. Gusevam, K. Gusevam, G. Ivanovam, Golubevam, A. Gatiņam, M. Prokofjevai, I. Soļankei un citiem.

8. NKVD pagasta nodaļas priekšnieks Bakļickis bez līdzdalības augšminētajās nelikumīgajās atsavināšanās un pilsoņu arestos, noziedzīgi pārsniegdams savas dienesta pilnvaras, noslepkavoja apcietināto I. Rubanu.

Pārbaudē noskaidrots, ka visu augšminēto nelikumību iniciatori un vadītāji ir partorgs Ivanovs un pagasta izpildkomitejas priekšsēdētājs Ancveirs. Vairākas personas, to vidū aktīvs, ko viņš iesaistīja šajās nelikumībās, norādīja uz to, ka tā rīkoties nav pieļaujams. Ancveirs parasti atbildēja, ka viņš ir «saimnieks», ka par to nevienam «nav daļas», ka «par visu atbild» viņš. Ivanovs kādā aktīva sanāksmē, pēc apriņķa prokuratūras pārstāvja brīdinājuma par šīm nelikumībām, paziņoja, ka prokuratūras darbinieki tikai traucē strādāt, ka tagad jādarbojas pēc principa «solis atpakaļ, divi soļi uz priekšu», un aicināja rīt spert «divus soļus uz priekšu», un nākamajā rītā atkal izsūtīja aktīvu pa sādžām atsavināt lopus.

Pārbaudes rezultātā Ivanovu, Ancveiru, Pasteru, Karnaču un Bakļicki prokuratūra saukusi pie kriminālatbildības.

* * *

Šādi sociālistiskās likumības pārkāpumi labības novākšanas laikā bija vērojami arī Vārkavas un Rudzātu pagastos. (.)

Pārbaudot rupjos sociālistiskās likumības pārkāpumus Preiļu pagastā, Ivanovs un Karnačs neatlaidīgi apgalvo, ka arestus kā piespiedu metodi graudu piegādes saistību izpildei rekomendējis apriņķa komitejas sekretārs b. Ņikonovs. Sarunā apriņķa komi-

tejas sekretārs b. Ņikonovs izvairījās apstiprināt vai noliegt šos norādījumus. Arī rakstisku paskaidrojumu šajā sakarībā viņš neiesniedza.

Latvijas K(b)P CK kadru daļas instruktors

Šavikins

LPSR prokuratūras pārstāvis

Drozdovs

NKVD karaspēka prokuratūras pārstāvis

Hrustaļevs

Apgabala prokuratūras pārstāvis

Ņikitins

* * *

Heinrihs Strods

LAUPIJA UN SLEPKAVOJA

Par Sarkanā armiju un tās izrīcībām rakstīs vēl ilgi. Taču jau tagad pieejamie materiāli liecina, ka Latvijā, tāpat kā Vācijā un citās zemēs, kur šī armija atradās, armijnieku noziegumi turpinājās arī pēc tam, kad karš jau bija beidzies, sevišķu intensitāti sasniedzot garnizonu tuvumā. Par to stāsta daudzas arhīvu mapes ar tiesu aktiem, ziņojumiem. Atbrīvotāju vardarbīgās izrīcības Latvijā ar varenu spēku sākās jau 1945. gada pavasarī, tikko bija izskanējušas uzvaras zaves, uzvarētāju parādes marši Sarkanajā laukumā un vācu ģenerāļi gaidīja pakāršanu arī Rīgas karātavu laukumā.

1945. gada 11. septembrī Latvijas PSR Iekšlietu Tautas komisārs biedrs Eglītis rakstīja slepeni vēstuli VK(b)P CK biroja priekšsēdētājam Latvijā b. Šataļinam, Latvijas Komunistiskās (bolševiku) partijas pirmajam sekretāram b. Kalnbērziņam un Latvijas PSR Tautas komisāru padomes priekšsēdētājam b. Lācim. Šādu pašu informāciju viņš bija jau nosūtījis Baltijas kara apgabala komandierim maršalam Bagramjanam. Biedrs Eglītis bija noraizējies, ka pēc uzvaras pār Vāciju strauji pieaug sarkanarmiešu izdarīto noziegumu skaits (sk. tabulu).

Tabulā redzams, ka četru mēnešu laikā sarkanarmieši noslepkavojuši 30 cilvēkus. Tikai Rīgā vien augustā noslepkavoti 8 cilvēki. Kaut arī NKVD acīmredzot neuzskatīja un nebija ieinteresēta uzskaitīt visus noziegumus, tabulā redzams, ka to skaits visai liels. Bet cik noziegumu palika «aiz kadra», toties saglabājušies tautas atmiņā? Šāda sarkanarmiešu «izklaidēšanās» liecina, ka viņi Latvijā nav rikojušies kā latviešu tautas draugi, bet iekarotāji,

okupanti. Šīs izrīcības neko daudz neatšķiras no sarkanarmiešu izdarībām Vācijā, par kurām zina ne tikai katrs vācietis, bet arī visa Eiropa. Tāpēc vāksim atmiņas un pētīsim sarkanarmiešu izrīcības, lai arī šis baltais plankums mūsu tautas vēsturē tiktu aizpildīts.

**SARKANARMIEŠU NOZIEGUMI LATVIJĀ
1945. g. MAIJS—AUGUSTS**

Nozieguma veids	Maijs-jūnijs	Jūlijs	Augusts	Kopā	% no kop-skaita
1. Slep-kavības	3	3	24	30	16,22
2. Bruņotas laupīšanas	12	17	19	48	25,94
3. Zagšanas	3	18	30	51	27,56
4. Dažādi citi noziegumi	15	5	33	53	30,28
5. Pavisam	33	43	106	182	100

ZIŅAS NO ANKETĀM

1992. gada vasarā Daugavas vanagu Talsu nodaļas valdes loceklis Jānis Vasīļevskis sāka izplatīt nacionālo partizānu, viņu atbalstītāju un domubiedru vidū anketas, lai tādējādi iegūtu un sistematizētu datus par nacionālo partizānu cīņu dažādos Latvijas novados. Laika gaitā šīs anketas dos interesantu materiālu dziļākam un pamatīgākam pētījumam par partizānu kara vēsturi Latvijā.

Pasākuma iniciators jau tagad saņēmis daudz interesantas informācijas. Dažkārt sniegtās ziņas ir pavisam skopas, piemēram, par partizānu ROBERTU JĒRIŅU. Dzimis 1918. gada 1. janvārī. Darbojies Liepkalnes, Ērgļu un Vecogres pagastos. 1946. gada oktobrī smagi ievainots pārnācis savās mājās un miris. Apglabāts Vecogres pagasta Kulānu kapsētā Jansonu dzimtas kapos. Vēl šobaltdien partizāna atdusas vieta ir gādīgu roku apkopta.

Vai vēl kāda cita anketa. PĒTERIS SARKANS dzimis 1925. gada 25. jūnijā Rēzeknes apriņķa Galēnu pagastā, strādājis lauku darbus sava tēva mājās. No 1944. gada jūnija līdz 1946. gada 19. martam ar segvārdu «Caune» darbojies nacionālo partizānu grupā Galēnu, Viļānu, Barkavas, Varakļānu un Riebiņu pagastos.

TĀLĀ PURVMALA SAPŅOS SĒRST NĀK...

MIKALĪNAS SUPES ATMIŅU MONOLOGS

*Skrej, latvju vanag, skrej,
No pagātnes uz rītu;
Un ziņu aiznes pasaulei
Par netaisnību, tautai nodarītu.*
Kārlis Dzelzītis

Ar ko iesākt?

Vai par vecumu, slimībām un savu vientulību?

Vai par Purvmalas «Jauno Dārzu», kad mēs vēl visa ģimene bijām kopā, visi sprauni un bērņības gaišo cerību pilni?

Purvmala bieži pie manis sapņos sērst nāk.

Tagad ārā ir ziema, un es sajūtu, kā vējš ar smalku puteņa sniegu skrien pār kādreizējās mājvietas pamatu akmeņiem, palikušajiem retajiem gatves kokiem. Vientuļā, cilvēku atstātā vietā. Un tāds vējš un sniegs slīd pār to balto klaju, man nezināmo vietu pie Viļakas, kur dus krievu čekistu noslepkavotie mani mīļie: tēvs Vincs, māte Mīle, neaizmirstamais brālītis Pēteris un jaukā māsiņa Genovefa.

Ilgi es nebiju Purvmalā.

Gan atmiņas nospiež, gan sveša kļuvusi bērņības un jaunības puse. Pusotra kilometra pirms mūsmājām Krievijas robeža. Nu kāda tur līdz šim robeža! Vienkārši netīkami: sveši ļaudis, sveši, naidīgi, nedraudzīgi skati, vaicājumi. Neviena latviešu zemnieka nav vairs mūsu Purvmalā palicis. Neviena ar ko parunāties savā valodā. Un mājas nojauktas, aizvazātas pa gabaliņam. Vien šādi tādi pamatu akmeņi palikuši. Pazudušas vai nocirstas pat ābeles. Vien augstas nezāles līdz pleciem sniedzās pretī «Jaunā Dārza» pagalmā.

Mēs ar māsiņu Bronislavu apskāvāmies un raudājām uz šim drupām.

Bet acis vēl skata māju jaunos skaidu jumtus. Kājas sajūt katras ēkas lieveņa augstumu un apaļumu. To lieveņu, kuri sen iebūvēti kādā sādžas būdā vai izplēnējuši pelnos kādā krievu krāsnī. Te jaunā, lielā istaba. Tur mūsu — māsu istabiņa, tur — uz otru pusi lielā viesistaba ar četriem logiem. Tur kūtis, kas vienmēr mūs tiksmīnāja ar kustoņu pasauli, to balsīm, siltumu, smaržu. Tur rija, tur klēts. Tālāk raktais zivju diķis, pirts. Linu mārkli. Lecekšu spodrie stikli diķa malā. Tur pēdējā gadā stāvēja nokrautie dēļi un plankas otrām, jaunajam šķūnim. Lielais ābel-dārzs un stādu audzētava. Rudeņos mūsu ābel-dārza augļus ieradās pētīt un vērtēt pat tālumnieki, jaunsaimnieki un vecticībnieki. Garšodami ābolus, viņi izvēlējās arī sev jaunas ābelītes, un brālīša Pētera potētie kociņi aizceļoja uz daudzām zemnieku sētām. Vien ieceļotāji no Pleskavas puses pie savām mājvietām nedēstīja neko, un viņus dēvēja par plikatām.

Es un māsiņa Bronislava piedzimām 1923. gadā. Kad mēs sākām apjēgt pasauli apkārt, redzējām, ka visi mūs apbrīno un vienmēr vilušies izsauca: «Ak, viņas nemaz nav līdzīgas! Vai tad tādas ir dvīnes!»

Arī mūsu abu likteņi ir atšķirīgi. Bronislava, var sacīt, vienīgā no mūsu kuplās ģimenes, kas nav arestēta un izsūtīta, kaut arī viņas liktenis, kā visiem Supēm, bijis tikpat rūgts. Bet mēs abas esam vienmēr sapratušās. Visu dzīvi.

Ak jā, ne par to es gribēju šobrīd vēstīt. Kad mēs sākām apjēgt pasauli, pamazām iepazīnām savus tuviniekus. Tēvs Vincs allaž turējās stalti, braši, runāja vienmēr īsi, un viņa domas un valodas grozījās ap mājām. Ko padarīt, ko celt, ko vest uz tirgu. Pret mums, bērniem, tēvs bija gādīgs, rūpīgs, bet taisns un, jā-saka, pašingrs. Mums ar māsu bija sešpadsmit gadu, mēs pratām visus mājas darbus, zinājām un pratām visu, kas pienākas īstenām katoļticīgām, bet ne reizes netikām bijušās lielākās ballēs un, jāatzīstas, nepratām deļot.

Māte Mīle bija klusa, saticīga un mīla mums visiem. Gan mūs, gan ik dzīvu radībiņu sētā noglāstīja, sacīdama ko labu. Vecākais brālis Dominiks. Brālis kā jau brālis. Kluss, paliels puika. Tēvs viņu rīkoja lauku darbos, un viņam maz iznāca mums pievērsties. Vecākā māsa Anastasija mūs vāca visvairāk, bet tikai Pēteris prata ar mums tā runāt, aizraut, ka mēs ik brīdi viņu gaidījām.

Varbūt tas bija tēva nopelns, kurš bija pasaules kara laukos izkarojies, ievainots, un kuru, kā viņš pats dažreiz stāstīja, tuv-

cīņā vācietis gribējis ar durkli vārēt. Nekā nebija, Fricīt, pret Latgales puiku! Mēs augām īsti latviskā garā. Visi bijām skolā mazpulki, nopietni, ņēmāmies ar mazpulka lauciņiem, un katra veiksmes un neveiksmes bija visas ģimenes acu priekšā. Jāsaka, neviens mūsu ģimenē nebija ne tūļa, ne lempis, ne kūtrs. Tēvs bieži atgādināja, ka no pašu darba atkarīga katra labklājība. «Jaunais Dārzs» ar katru gadu vērtās sakoptāks un krāšņāks. Mums bija astoņpadsmit hektāru zemes. Sākumā celmaine, purvaine, pat īsts dzērveņu purviņš, bet kā tas pārvērtās! Dzērveņu vietā mums Pēteris nesa lielas, sulīgas dārza zemenes no savām dobēm, bāza mutēs un sauca:

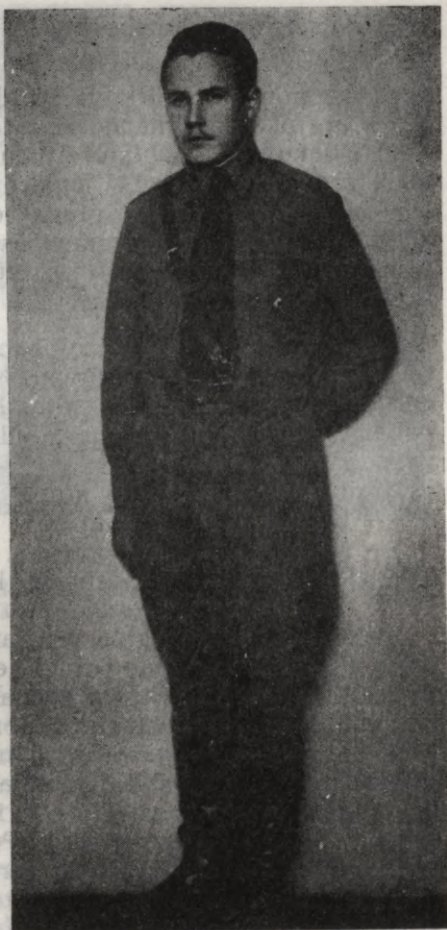
— Māšuki! Šis ir pašas garšīgākās končas!

Pēteris mums vispār bija brāzmais. Un citāds nekā Dominiks. Pats salūkoja grāmatas, iemācījās lasīt bez piespiešanas. Aizgāja uz skolu un vienā ziemā veica pirmās divas klases. Agri iestājās mazpulkā un, vai re, skolas laikā diženajos tika! Un «līdumnieka» nosaukumu dabūja!

Liekas, pirmais un vienīgais Abrenes aprīņķī. Ņemdamies savos lauciņos, ik rudenī pelnīja ne tikai godalgas un apbrīnu, bet agri pats ar savu naudu pie velosipēda tika!

Pavisam nesen, jau tad, kad tas viss ir kļuvis par tālu, tikai man ar Broņislavu un Anastasiju, kura nu jau mīt pansionātā, mums vien zināmu pagātņi, kāda skolas meitene parādīja uz kartona gabaliņa salipinātu vecas avīzes izgriezumu:

— Mikalīnas tant, vai šitas Supe nav jums rados?

Pēteris Supe.

Mīļais Dievs, debesu tēvs! Patiesi, mūsu Pētera jaunības at-
tēls! Apakšā rakstīts drukas burtiem:

«Agronoms PĒTERIS SUPE dzimis 1920. gada 1. janvārī Ab-
renes apriņķa Purvmalas pagasta «Jaunā Dārza» mājās. Apmek-
lējis Viļakas Valsts ģimnāziju un to beidzis 1937. gadā. Tā paša
gada rudenī iestājies LU lauksaimniecības fakultātē un studē līdz
šim laikam. Agronoma grāda iegūšanai izstrādājis diplomdarbu
par tematu: «Lauksaimniecības darba ražība un tās celšanās
iespējas». Diplomdarbu aizstāvējis sekmīgi un ieguvis pirmās
šķiras agronoma grādu».

Jā, tas varētu būt avīzes gabaliņš vēl no 1940. gada, kad Pē-
teris patiešām ieguva diplomu. Kā māte toreiz pārdzīvoja un ve-
caistēvs, jau un miršanas gultas būdams, gaidīja! 17 gadu vecumā
pabeigt ģimnāziju un trijos gados augstskolu! Bet Pēteris spēja
veikt, ko apņēmies!

Vaicāju meitenei, kas atnesa šo dārgo avīzes gabaliņu:

— Bērns, kā tu iedomājies to izgriezt?

— Man patika viņa portrets. Tāds gaišs un skaidru skatienu.
Tad izlasīju parakstu. Nospiedu, ka tam jābūt labam, ievērojamam
cilvēkam.

Paldies svešajam skolasbiedram, kas bija saskatījis un izgriezis
mūsu Pēteri! Mēs pašas par to nemaz nezinājām un nebijām zinā-
jušas. Mums saglabājusies viena vienīga Pētera fotogrāfija. Visā
augumā, mazpulku instruktora formas tērpā. No fotogrāfijas mums
pretī raugās gaišs, starojošs jauneklis. Tāds, kāds arī dzīvē viņš
bija. Uz fotogrāfijas F. Ozoliņa spiedogs. Kurbada ielā 2, pie
Ģertrūdes ielas. Tas varēja būt 1937. gada vasarā, kad Pēteris ar
savu uzticamo velosipēdu no Purvmalas nobrauca uz Rīgu, lai
iesniegtu papīrus Latvijas Universitātē.

Uz vienīgās saglabājušās fotogrāfijas ar Pētera roku uzrak-
stīts: **DZĪVE IR SKAISTA!**

Kas sacīs, ka arī mums, «Jaunā Dārza» saimei un citiem purv-
maliešiem, dzīve nešķīta skaista? Jaunas mājas, jauni mēs paši.
Tēvs Vincs jau aplūkojās pēc rentes mājas Viļakas pagastā. Tur
kāds polis Aizgalenes sādžā arī izrentēja saimniecību. Nu mēs
braucām un strādājām uz divām pusēm.

Pēc mums, dvīnēm, piedzima māsiņa Genovefa. Spriganā,
skaista, dzīvespriecīga meitene. Viņā bija kaut kas no brāļa Pē-
tera. Viņa mūs, pārējos, bieži pārsteidza. Viņa mācījās Viļakas
ģimnāzijā un vienlaikus strādāja vietējā «Turības» kantorī. Bet
brīvdienās viņa ar mums kopā strādāja visus smagos darbus tēva
mājās. Atceros, mēs trīs māsas plēsām kārkļus atmatā. Es pažē-
lojos par grūtumu. Bet viņa:

(No kreisās) māsa Genovefa, Mikalina un Bronislava (ar dzeltenbrūno mājas miluli taksīti, ko čekisti speciāli uzmeklēja, lai nošautu). Fotografēts «Jaunajā Dārzā» linu vākšanas laikā.

— Kāpēc tu tā runā? Mums vēl daudz jāpadara un ilgi jādzīvo! Nevienai no mums nenāca prātā, ka Pleskavas barbaru lodes tik bezjēdzīgi un ļauni apraus mūsu jaunākās māsiņas dzīvību.

Patī jaunākā māsiņa piedzima 1929. gadā. Vecāki nez kāpēc nosauca par Aldonu. Nu, māsiņa kā māsiņa. Mēs, lielākās, viņu mīlējām, auklējām. Tēvs ar māti priecājās:

— Nu mums piecas meitas un divi dēli. Bet «Lapsukalnu» Gorbānam, re ku še, tepat kaimiņos — pieci dēli un divas meitas! Nu kāzu un kristību godu Purvmalā netrūks!»

Ko tikai visu Pēteris dabūja gatavul! Tā ideja ar dīķu rakšanu un zivju audzēšanu pašu galdam pieder viņam. Lecektis tāpat un ābelišu potēšana. Vēl viņš izdomāja, ka dārza mala jānostāda ar apīņiem. Pašiem savs apīņu dārzs. Tēvs tikai smaida un klausā jauniņā dēla padomiem. Ieauga apīņi. Kas par skaistu skatu un smaržu! Bet Pēteris vērpj domas tālāk. Jāpērk lauksaimniecības mašīnas: zāles, labības plāvēji, kartupeļu racējs, linu mīstāmā mašīna. To linu mašīnu būvēja paši. Atlika tikai sagādāt motoru, bet vairs nepaguva...

Māte bieži pieminēja savus brāļus, Dominiku un Aloizu, kas pēc strēlnieku gaitām palikuši Krievijā un sen vairs nelaida nekādu ziņu. Agrāk tika rakstījuši, ka uzkalpojušies kādos tur

amatos pie boļševikiem. Pēteris klausījās, klausījās un saprata mātes cerību:

— Labi, es mēģināšu Rīgā kaut ko uzzināt. Varbūt Ārlietu ministrijā...

Mums, meiteņiem, likās amizanti — mūsu brāļuks ņems un pērsies pašā ministrijā iekšā!

Tas bija jau īsi pirms krievu armijas ienākšanas. Pārbrauca Pēteris no savām studijām brīvdienās un ļoti drūmu vaigu mātei saka:

— Mām, onkuli Dominiku un onkuli Aloizu mēs nekad vairs neredzēsim. Lai mūžīgs miers viņiem! Boļševiki viņus nokāvuši. Jau pirms diviem gadiem. Ārzemju radio esot ziņojis...

Vai mūsu bažas un tumšās apjautas par nākotni sākās ar vēsti par onkuļu noslepkavošanu Krievijā? Tolaik brālis Dominiks iestājās aizsargos. Jo kas tad stāvēs par pagasta ļaužu drošību, ja ne mēs paši, tēva un vecākā dēla sarunā savu vārdu teicis arī Pēteris.

Dominikam nemaz neiznāca jaunajā formas mundierī atrādīties pagasta meitenēm. Tieši pēc nedēļas Latvijā iebruka krievi ar boļševiku lozungiem un dīvainu kārtību.

Pirmie krievu varasdarbi mūs skāra tikai 1941. gada vasarā. Plikatas gan gremzās, bet klāt neķērās. Saimniecības nelielā platība nedeļa ieganstu izsludināt mūs par kulakiem vai citādi izravējamiem no dzimtajām vietām. Bet kad krievi sāka mukt prom, vāciešiem nākot, mūsmājā iebruka brāļi Loginovi no Purvmalas krieviniekiem. No tiem, kas mīlēja sādžā dzert, nestrādāt un kļūt par pirmajiem krievu varas līdzskrējējiem. Vicinādami revolverus mums visiem gar sejām, viņi pieprasīja izdzīt no kūtim visus lopus un atdot tos varonīgajai sarkanarmijai, kura, kā zināms, toreiz un vēl šobaltdien mūžīgi badā un neēdusi. Nekas neatlika, un mēs, meitenes, ar māti vedām ārā no kūtim pašu lolotos un koptos lopņus. Savas pūra govīs. Varmākas pieprasīja arī cūkas un aitas. Izlaidām arī tos kustoņus, bet tie ātri izklīda un nebija aizdabājami uz dzelzceļa staciju, lai kļūtu par ēsmu svešajai armijai. Raudājām un dzinām govīs revolveriem bruņoto pavadībā. Mazais māšuks Aldona ar raudām apstādināja svešos un lūdza atstāt vismaz vienu piena govī. To viņi viszēlīgi beidzot atļāva. Žēli bija pārējo, pašu izaudzēto, govju. Domājām, aizmuksim pa ceļam. Kur nu, pirms pāris nedēļām šie vīri bija konvojējuši uz Viļaku zemnieku ģimenes, lai tās aizvestu tālā, nezināmā postā. Tie savu lietu prata. Viļakā mūs sagaidīja pusaudžu židiņu bars, vēcinādami mietus un nūjas. Tie ņēma zemniekiem nolaupītās govīs savā ziņā. Vēlāk, kad pēc gadiem pārrunājām šo notikumu,

Genovefa atcerējās daudzus sīkumus. Tā es uzzināju, ka māsiņa raksta dienasgrāmatu.

Ienāca vācieši. Pagastā runāja, ka vienu no negantajiem Loginoviem nošāvuši. Dominiks iestājās palīgpolicijā. Daudzi pagasta puisi to darija, lai zemnieki justos droši. Pēteris vēlā rudenī uzņēma agronoma vietu Abrenē lauksaimniecības pārvaldē. Turp un mājup vakaros brauca kā parasti, ar velosipēdu. Un kā agrāk, pie mūsu laukiem apstājās un ar saimnieka aci nolūkoja darāmo. Pat ziemā, braucot garām, rindoja nākamā gada darbus.

1943. gada 2. novembra vakarā vecāki pārbrauca no Dievnama. Mājā svētvakars, tikai brāļi aizkavējušies Abrenē. Tēvs, novilcis jaunos goda stulmeņus, atlaidās gultā. Mēs, māsas, sēdējām tumsā lielajā istabā, kad pēkšņi pie visiem četriem logiem pavidēja draudīgas ēnas. Otrā pusē sāka rībēt nama durvis. Vienlaikus atskanēja draudīgi blāvienu krieviski.

— Atveriet, ja nē, tūlīt sametīsim granātas jūsu midzenī!

Mēs jau zinājām, ja krievs kaut ko ieņēmis galvā, tad tikai jāmēģina ar labu, citādi gals klāt.

Tēvs atvēra. Mājā iebruka seši krievi ar šaušanai gataviem ieročiem.

— Kur Dominiks! Dominiku šurp!

Acīmredzot bandīti bija pie pagasta krieviem, savējiem, ievākuši ziņas par palīgpolicijas vīriem. Lai slavēts Dievs, ka Dominiks kaut kur aizkavējies! Citādi mūsu acu priekšā būtu notikusi brāļa noslepkavošana. Nu viņi metās pārmeklēt istabas, tīnes, pieliekamos un vilka ārā bez ceremonijām visu, kas iepatikās. Tādas ainas par krievu sireniekiem aprakstītas vecās grāmatās. Laiks nebija izmainījis šo aziātu iedabu. Izvilka no tīnēm, skapjiem mūsu rokdarbus: adītos cimdus, šalles, zeķes. Grūda guvumu kabatās, azotēs un apmierināti priecājās. Uzklupa tēva jaunajiem zābakiem un ņēmās tos uzlaikot. Nederēja.

— Ņemam tik ciet, — otrs mudināja, — neatstāsim taču šim latviešu fašistam!

Mīļo debesu tēv, mūsu tētis Vincs, vecais pirmā pasaules kara zaldāts tad nu būtu fašists!

Kāds stiepa no verandas ābolu kasti, ko glabājām Ziemassvētkiem. Cits ar durkli meistariski izurķēja linsēklu sieku un ar urravām izcēla tēva paslēpto šņabja pudeli. Laikam taču seno sirenieku maņa un jušana pārmantojas no paaudzes uz paaudzi. Tieši tā bija. Korķēja pudeli tūdaļ vaļā brutāli piegrūda tēvam pie lūpām. Dzer! Rādi, ka nav inde. Un nīrgdami, apmierināti «mātodamies», izdzēra atrasto šņabi tūlīt, pārbiedētās ģimenes priekšā.

Kad aizgāja, drīz mūsu logos iesitās sārta, nelaيمي vēstījoša blāzma. Pāri laukam, «Lapsukalnos». Piecu dēlu un divu meitu Gorbānu ģimenē jautās liela nelaime...

Tā laika avīzēs, liekas, nav ne rindas par drāmu «Lapsukalnos». Tur nupat bija nosvinētas vecākās meitas kāzas. Viesi jau izklīduši, jaunais pāris aizgājis klētī gulēt. Pāris kaimiņu puīšu, policistu — Arhīpovu Ilja un Miezišu Frīdis — vēl sēdēja pie alus tukšajā goda istabā.

Barā, naidā tumstošām sejām un lāstiem, svešā valodā uz lūpām, svešie iegruva mājā. Viņi nenāca kā karavīri, pat ne padomju propagandas daudzīnātie vecākie brāļi. Viņu vidū redzēja Pankovas ciema Orlovus, kas skaitījās nozuduši reizē ar sarkanarmiju, četrdesmit pirmajā.

Viņi barā metās klāt saimniekam — Gorbānu vecākajam dēlam Alfonam, kas bija arī Purvmalas pagasta vecākais. Tam atlika dzīvot vairs tikai daži acumirkļi. Viņš to izlasīja atnākušo slepkavu sejās. Vien palūdza saudzēt jauno pāri. Tad slepkavas, ar saviem tradicionālajiem saukļiem par fašistiem, iebrūda saimnieka krūtīs durkli un kā miesnieki nodarīja savu asiņaino darbu ģimenes acu priekšā. Iegāja istabā un ar ložu kārtām caururba abus policistus. Ložu kārtas uzbēra arī virtuvē esošajam saimnieka tēvam un jaunākajam brālim Jurim. Ar niknumu rāva un gāza ārā grāmatas no etažeres, bradāja pa tām. Vai nu cerēja atrast svarīgus pagasta papīrus, vai vienkārši aiz ierastā sādžas barbarisma pret grāmatmīļiem. Mājas raibais kaķēns, nesaprazdams notiekošā traģismu, spēlējās ar virpuļojošiem papīriem. Saimniece izmantoja šo mirkli un, izlikdamās trencam kaķēnu, izbēga tumsā pagalmā. Viņa iebēga netālajā kadiķu norā un kļiedza pēc palīdzības. Bija kara laiks un laikam nozīme arī tam — kā tagad raksta avīzes — Purvmalā 35 procenti latviešu... Kam drosme skriet turp, kur šauj un sauc pēc glābiņa? Krievu bendes izskrēja ārā un izšķērdīgi dārdināja savus šaujamos saimnieces balss virzienā.

Dievs tomēr pasargāja asiņainā notikuma aculiecinieci. Saimniece pēcāk rādīja daudzās vietās caursautos lindrakus. Bet pašai ne skrambiņas...

Ak, kāpēc es stāstu un atceros šo tālo, seno mūsu kaimiņu nelaيمي? Kāpēc, kā šodien, vēl skan ausīs ārprātīgie, neaizmirstamie, «Lapsukalna» kūtī sadegošo govju māvieni, ugunsgrēka rūkoņa? Arī satraukto kaimiņu balsis, kas nu saradās, kad te nekas vairs nebija glābjams?

Sarkanā ugunsgrēka blāzma pār Purvmalu bija kā briesmīga likteņa zīme no Dieva grāmatas Bībeles līdzībām. Pār mums višiem. Pār mūsu nākotni.

No degošās istabas stiepās asiņaina sliede. No turienes, pēc

bandītu aiziešanas, izrāpoja nāvīgi sašautais Juris. Pateica brālim Artūram, kas bija nakšņojis šķūnī, lai izvelk no istabas tēvu un noslepkavoto Alfonu. Asinīm noplūdis, viņš pats aizstreipuloja līdz kaimiņiem un lūdza palīdzību nogādāt pie ārsta. Purvmalas ārsta nebija mājās, bet, nogādāts Viļakā, Juris mira uz operācijas galda, pagūdams nosaukt dažu pazīstamo slepkavu vārdus. Artūrs izvilkā smagi sašauto tēvu, kurš tomēr izdzīvoja.

Divi bērējami dēli Gorbānu ģimenē, nošautie skolas biedri, nodegušās mājas. Tāds rādījās sākums tam lielajam rēķinam, ko krievu bandīti pieteica robežmalā dzīvojošajiem latviešiem.

Tiesa, pēckara gados to ilgi un liekulīgi daudzinaš par «padomju tautas svēto karu», bet īstenība ir mūžsena. Cīņa uz dzīvību un nāvi par zemi, par tiesībām šajā novadā dzīvot. Pēcāk visi šīs robežpuses zemiskākie krievi kļūs uz ilgiem gadiem par visu ko Latvijā: par varonīgiem čekistiem, miličiem, pasu galdu priekšniekiem, rajonu partijas komiteju sekretāriem, LKP CK vīriem, par visādu rangu priekšniekiem. Jūs viņus sastapsiet no Zilupes līdz Bārtai. Visur priekšniekos.

Viņi teiks:

— Mēs «partizaniļi», mēs jūs atbrīvojām, mēs jums parādīsim, kā jāceļ sociālisms! Un mēs prasām sev cieņas un goda apliecināšanu!

Labi gan godājamie...

Pēc šiem notikumiem Pēteris staigāja sadrūmis. Nu jau viņš bija aprīnķa galvenais agronoms, kaut arī joprojām brauca ar savu veco velosipēdu un vienmēr arī mājās pielika roku pie darba. Mēs, meitīši, cerējām, ka Pēterim būs padoms, bet viņš atzinās, ka patiešām nezina, ko darīt. Dzīvodams starp svešiniekiem, nekad nevari būt drošs. Tas ir tāpat kā ar vilku — vari jau barot, bet... Brālim Dominikam viņš ieteica pašam būt uzmanīgam un vislaunākajā gadījumā — neļauties nokauties kā jēram.

Arī mūsu tēvs Vincs runāja pavisam drūmi:

— Vācieti esmu durkļu cīņās vārējis, un krievs arī mani dzīvu nepaņems!

Apkārt lodāja baumas. Kāds krievs tirgus dienā, pavairāk iedzēris, teicis, ka te drīz atkal būšot tikai krievu zeme. Bet Pēteris, atceros, reiz izteicās par pirmskara laiku — tas bijis ļoti nepareizi, ka skolās stāstīts tikai par 700 gadu ilgajām vāciešu briesmām. Patiesībā latviešu tautai mūžsenis ir un pastāv divi briesmīgi ienaidnieki — gan vācieši, gan krievi. Ja tauta to nepazinās, tad iznākums var būt tikai bēdīgs.

Pienāca 1944. gada vasara. Frontes dunoņa tuvojās. Pētera agronomu kantori Abrenē sabombardēja krievu aviācija. Viņš pār-

cēlās uz Balviem un joprojām brauca vakaros pie mums. Skumjš rādījās brāluka vaigs, laižot skatu pāri jau vārpojošajiem labības laukiem. Laikam jau jūta, ka šo ražu mēs diez vai ievāksim. Vienu dienu pārbraucis, uzstāja tēvam un mātei, ka jābrauc prom. Vismaz uz Pļaviņām, kur viņš jau aizrunājis mums apmešanos. Māte raudāja. Viņa nekādi nevarēja iedomāties turpmāko bez «Jaunā Dārza». Un mūs laist prom negribēja. Tāpat tēvu nekas nevarēja pārliecināt. Kā šodien skan ausīs tēva sparīgi teiktie vārdi:

— Tik daudz te esmu sviedru lējis un nevienam neko ļaunu neesmu darījis Kas man liks rokas klāt?! Dzīvs es nekad nepadošos, un no savām mājām laukā neparko neiešu!

Pēteris palika ļoti nomākts un tikai atkārtoja, ka viņš te latviešiem neko labu neparedz, ka no šejienes jābrauc tikai prom. Beigās viņš aizbrauca viens. Tas brīdis tā sāpīgi palicis atmiņā. Kā gribējās skriet, saukt atpakaļ... Taču vecāku vārds ģimenē vienmēr bijis stingrs un bērniem vērā ņemams.

Ja būtu to paredzējuši...

Krievi jau bija iekšā. Smagām sirdīm vācām labību un ieklausījāmies frontes dunoņā, kas tagad tā divaini skanēja vakarpusē. Tur kur Lubāns un Pededze.

Kādā augusta naktī pie loga piekļāvēja Pēteris. Taisni neticami — kaut arī visur krievu zaldātu ka biezs, viņš bija nācis pāri frontes līnijai mūs apraudzīt. Tieši tā arī teica: mīļie, man nebija miera, kamēr neredzu, kā jums te klājas. Teica, ka Dominiks ar sievu devušies no Pļaviņām tālāk uz Kurzemi. Bēgli pa visiem Latvijas ceļiem plūstot un plūstot.

Viņš aizgāja atkal naktis tumsā, neko nesacījis, kad atkal atgriezīsies. Mēs palikām, baiļodamies par viņu. Ceļš pāri fronteī tik tāls, tik bīstams un krievi viltīgi.

Tikmēr dzīve kļuva aizvien bažu pilnāka. No mājas uz māju ubagodami klīda Krievijas maišelnieki. Saņēmis no zemnieka kādu sieka daļu graudu, pusspaini kartupeļu, tāds maišelnieks cēla visu to sev mugurā un, daudzkārt klanīdamies un pateicības vārdus murminādams, devās prom. Gadījās, ka dažās mājās naktīs ielauzās daudz ļaunāki krievinieki. Aizveda lopus, paņēma drēbes, pārtiku. Visu pēdējo, ar ko nedrošajos kara laikos zemnieks pats ar ģimeni ziemu varētu vilkt dzīvību. Šādu, draudīgāku sirotāju, izrunas un draudi lika jaust, ka tuvojas drūmi un ļauni laiki. Par tādiem laikiem kaut kur lasīts. Liekas, Grīnam bija tāds biezs romāns par Alūksnes pusi senos laikos. Tas jau tepat vien ir — cik tad Alūksne tālu.

Jā, tādi laiki atgriezās. No Augšpils un Linavas bēga prom zemnieki. Tēvs ar viņiem sarunājās. Latviešu ģimenes. Droši vien arī no citiem pagastiem. Teica, aprīnķis palikšot zem krieva un

gaisa vairs nebūs. Tēvs nogāja uz pagastu, bet kam tur ko prasīsi? Vieni krievi un čekisti vien apkārt. Piestājuši, kur dēli? Bet citādi pat runāt negrib. Par nākotni tik daudzinajuši: padomju vara un padomju kārtība... Vien nejauši pa vaļējām durvīm dzirdējis, ka Abrenē jauna vadība, bet Ņikonovs ar savu komandu pārbraucis uz Viļaku. Bet Ņikonovu, kā krievi ienāca, tūlīt daudzinaja par pašu lielāko priekšnieku. Kāds pazīstams krievs pie pasta tēvam pavēstījis, ka lielāko daļu aprīņa atdodot Krievijai. Arī Purvmalas pagastu. Šajā vēstī jautās kaut kas ļauns un lielu nelaimi vēstījošs.

Mēs izlēmām lopiņus un daļu iedzīves nogādāt uz rentes māju Aizgalienā. Tak jau tālāk no krievu robežas.

Oktoobra vidū kādu nakti, negaidot, atkal ieradās Pēteris. Brāļuks pirmo reizi man izlikās svešādi atturīgs. Viņš bija tērpies pelēkā rudens mētelī, pelēkā uzvalkā, bruņots ar automātu. Viņam līdzī bija vairāki tādi paši puisi privātdrēbēs un vienādiem ieročiem. Visi skaisti, jauni, smaidīgi cilvēki un, pēc izrunas spriežot, tur bija daži gulbenieši un malēnieši.

Mūsu sirdis sažņaudzās liktenīgās nojausmās. Drūms kļuva tēva vaigs. Māte raudāja. Mums, māsām, arī sāka birt asaras. Pēterim, varēja manīt, arī sametās savādi ap dūšu. Viņš lūkojās pēc kārtas visos un teica:

— Mani mīlie, kādā m ir jāaizstāv sava tauta. Kas cits to darīs? Te, Latgalē, tauta visvairāk apdraudēta!

Pēcāk Pēteris vēl ilgi sarunājās ar tēvu. Tā vairs nebija saruna meiteņu ausīm, bet kādu vārdu jau izdevās notvert. Tēvs domāja, ka Pēterim gana ar agronoma lietām, kas viņam labi padevās, un nav jābāžas kara un nepavisam jau partizānu lietās. Pēteris dedzīgi aizstāvējās. Vai mazpulkā un skolā neticis stāstīts par tēvzemes un tautas mīlestību? Vai pirms kara netika daudzinašs, ka «no zemes šīs mēs izauguši esam»? Vai atkal ļauties tapt izsūtītiem un nokautiem, kā 1941. gadā? Vai Gorbānu drāma pirms gada neliecina, ar ko mums darīšana?

Mūsu labais, stingrais tēvs Vincs purpināja preti, bet beigās noglauda dēla plecu un atkārtoja šajā drūmajā laikā bieži dzirdēto:

— Dzīvs es krievam nekad nepadošos. Aizstāvēšu savus bērņus...

Par mājām šoreiz neko neteica. Vadājāmiešs taču uz Aizgaliešiem. Vēl liekas, vienā brīdī Pēteris teica:

— Jā, ieroči vāciešu, bet sirds — savas tautas! Latgaliešu!

Mums, meiteņiem, neviens nestāstīja, ka Pēteris ar saviem piecpadsmīt vīriem nomesti ar izpletņiem no lidmašīnas un ka

mūsu brālītis būs štāba priekšnieks un vēlāk komandieris vairākiem simtiem partizānu.

Mūsu un «Jaunā Dārza» liktenīgā stunda sita visai drīz. 1944. gada 11. novembra naktī viņi ieradās, lai arestētu mūsu ģimeni. Vecāki bija Aizgalienā. Mājās tikai mēs abas ar Genovefu un vēl kaimiņu Bunkšu mazie brāļuki. Ārā uzsnigusi viegla sniega kārtiņa. Nakts vidū izdzirdējām soļus visapkārt mājai. Pie durvīm mežonīgi ribināja, kliezda, «mātojās» — tāpat kā pirms gada, kad mūs aplaupīja un meklēja Dominiku, slepkavoja un dedzināja «Lapsukalnā». To labāk neatcerēties. Tādas atmiņas paliek uz mūžu un, nedod Dievs, nāk pie tevis vēl sapņos.

Tajā brīdī mēs jutāmies kā vajāti meža zvēri. Genovefa, krekļā un basām kājām, metās pie loga dārza pusē. Atrāva to, izlēca un laidās skriešus uz tuvējo mežu. Viņi, saprotams, bija tajā mājas pusē, bet bailīgi, kā jau tādi, kas nāk savus darbus tumsā veikt. Dzirdot noklaudzam logu, tie pabēga sāņus, lai kāda lode neķer. Tad attapušies sāka mežonīgi aurot, dārdināt savus automātus un laist gaismas raķetes. Dārzā kļuva gaišs kā dienā, pa sniegu skrēja jocīgas koku ēnas. Redzēdami, ka bēdzēja jau gabalā, viņi sacēla jandālu vēl skaļāku un nu tur saskrēja vai visi mājas ielencēji. Es dzirdēju, ka lieveni pamet arī tie, kas vēl pirms brīža mežonīgi lauzās durvīs. Tagad es ilgāk negaidīju. Atšāvu aizbīdni un arī tāpat, krekļā un neapāvusies, izmetos ārā un bēgu uz otru pusi. Laimīgi. Bet otrpus mājai viņi vēl aizvien šāva ar automāta kārtām un zvērīgi «mātojās». Nabaga māsiņa!

Mums abām laimējās. Genovefai tikai viena lode ievainojusi roku. Kaimiņi mani apgērba un es gaismiņā ierados Aizgalienā, bet māsiņa nobrauca uz Viļaku un roku tur pārsēja.

Tēvs nogāja izlūkot «Jauno Dārzu». Visur durvis līdz kājai vaļā un tukšs. Posta vieta. Kūti no abām slaucamajām brūnaļām tikai saites. Klētī apcirkņi tukši, nemaz jau nerunājot par traukiem, dokumentiem un istablietām. Pat rokas dzirnas no priekšnama kāds pagasta krievs aiznesis. Pēcāk vēl savu daļu tikojuši vietējie miliči. Staigājuši pa istabām un sirdijušies:

— Tiem Supēm tak smuka trauku servīze bija. Nesen paši redzējām. Ir nu gan cilvēki!

Pie traukiem, govīm un cita labuma gan pie vainas nebija pagastnieki. NKVD zaldātu vienībām, kas plosījās apkārtnē un ieradās mūsmājās, līdzī devās savi vezumnieki, saimniecības daļa. Tie savāca ieguvumu.

Aizgalienā bija atelpa. Tiesa, mūs apkrāva ar lielām meža darbu klaušām. Izvairīties nevarēja. Viļakas komunistu izdotajā lapiņā, kas lepmi saucās «Latgales Zemnieks», kāds prokurors Kokurkins katru nedēļu ziņoja, cik meža darbu nepildītāju nodevis k a r a

Leģionārs un nacionālais partizāns Harijs Kodols. Grāmatā viņam
veltīts raksts «Harija Kodola atgriešanās».

Daugavas vanagu Latvijas apvienības priekšsēdis, latviešu leģiona kaujas virsnieks Rolands Kovtuņenko 1992. gada augustā pie Usmas ezera atklāj Otro latviešu nacionālo partizānu salidojumu. (G. Birkmaņa foto)

Kabiles grupas dalībniece Anastasija Apenāne (no kreisās) G. Birkmaņa foto.

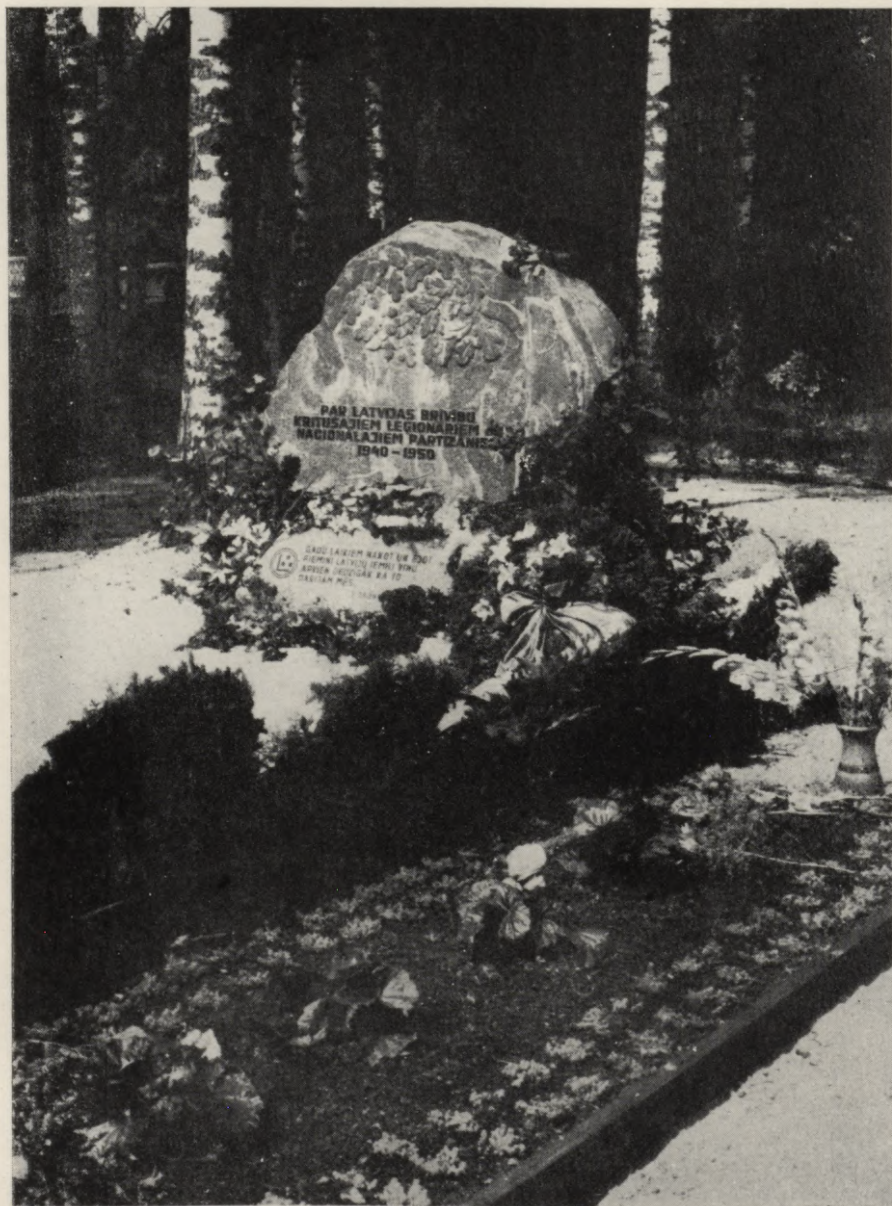
Partizāna piemiņai. (M. Loca foto)

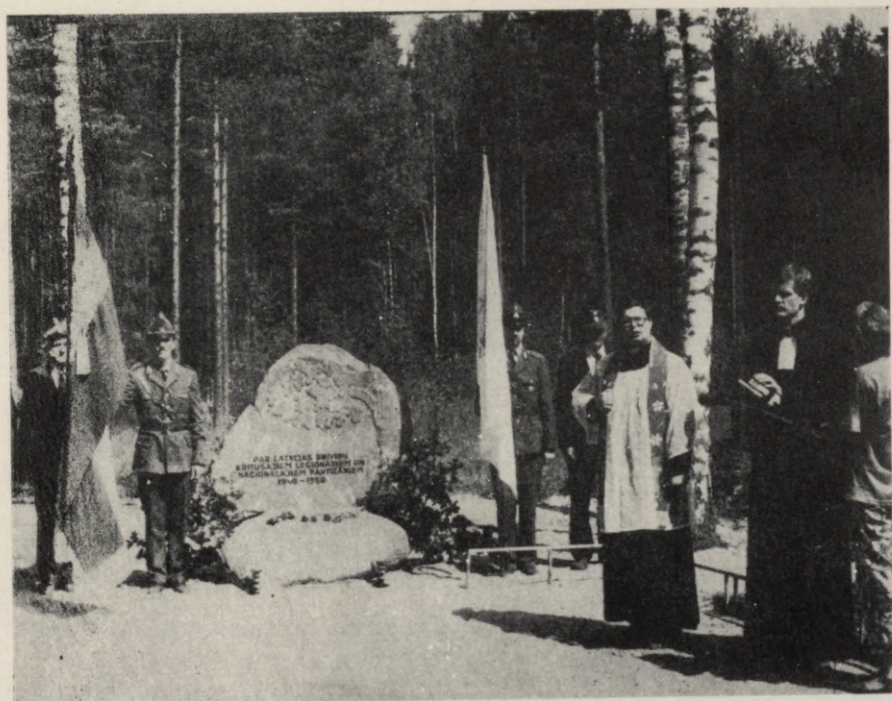
Nacionālais partizāns Jānis Pundurs (no labās) ciemā pie kādreizējā partizānu atbalstītāja Jāzepa Eiduka. Ļaunās lielvaras apjūsmotāji Jēkabpils rajonā nav aizmirsuši šo «grēku» un vēl pat 1992. gada rudenī nodedzināja Jāzepa Eiduka dzīvojamo māju...

Partizānu atdusas vieta Alūksnes garnizona kapos. (G. Birkmaņa foto)

Lubāna. Pieminēklis par Latvijas brīvību kritušajiem leģionāriem un nacionālajiem partizāniem, kurus 1992. gada augustā pārapsēdīja kopējā brāļu kapā. (M. Loca foto)

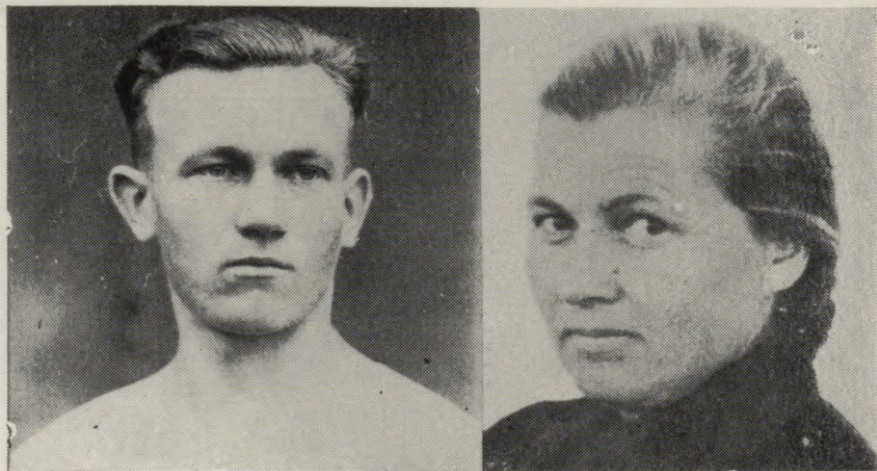
Pieminekļa iesvētīšana. (M. Loca foto)

Piecu nacionālo partizānu mūža mājas Līksnas pagasta Mišteļu kapos. Viņus pārapbedīja 1992. gada jūnijā. (M. Loca foto)

Piemiņas akmens kritušajiem partizāniem pie Eveles baznīcas, atklāts 1992. gadā.
(M. Loca foto)

Alberts Kalniņš no Ērgļu pagasta «Āķēniem» pirms kara bija aktīvs aizsargs. Kara gados cīnījās leģiona rindās un tika apbalvots ar Dzelzskrustu. Pēckara gados — nacionālais partizāns. (30. gadu fotogrāfija). Alberta māsa Marija Zieberga no Ērgļu pagasta «Saulgoziem» tika apcietināta 1947. gadā. Raksts par 4 attēlos redzamajiem ērgļeniešiem — 161. lpp.

Jānis Melbārdis no Ērgļu pagasta Katrīnas (K. Plauža māsas Olgas vīrs. 30. gadu fotogrāfija.)

Šai attēlā redzami divi partizāni. Stāv Kārlis Skabarga, pa labi no viņa — Arnis Pētersons. Viņu sagūstīja 1945. gada sākumā un nomocīja cietumā. (Fotouzņēmums izdarīts pirms 1940. gada.)

Latviešu brīvības cīnītāju grupa Sibīrijā, kādā no Vorkutas nometnēm piecdesmito gadu otrajā pusē pēc Hruščova ievadītā politiskā atkušņa. Likteņbiedru vidū augšējā rindā trešais no kreisās — Birzgales pagasta nacionālais partizāns J. Lapa.

Attēlā redzami (no kreisās, sākot ar augšējo rindu): J. Raša, J. Stakhalders, J. Lapa, R. Jurisons, A. Siliņš, J. Maizītis, A. Ozoliņš, R. Zentiņš, Dimburgs, A. Kalniņš, J. Cināts, A. Balodis, Otaņķis, Ronis, Kociņš, Dundurs, Agrinš, J. Driksnis, B. Īrenbergs, Nuzberģis, Šnore, Lukstiņš, Grašiņš, A. Sīlis, Papēdis, Bērziņš, Kaužēns, Rozenbergs, K. Ģederts, Mitenieks, J. Elsts, E. Urķīts, Kaņepe, F. Zēbergs, J. Ķude, Dinvalds, Romanovskis, A. Briekmanis, A. Rozenbergs, A. Grīnbergs, A. Dansbergs.

Naudītes pagasta jaunsaimnieka Druža bērni. Visi dēli savulaik bija aizsargi, lieli Latvijas patrioti. No kreisās: Eduards, Valdis, Liliņa, Aleksandrs, Bruno (kritis nacionālo partizānu rindās), Līviņa.

Birzgales pagasta nacionālo partizānu komandieris bija Kārlis Stūris. Šai attēlā viņš redzams cara armijas virsnieka uniformā.

1992. gada 14. jūnijā Preiļos iesvētīja Balto krustu 83 kritušo nacionālo partizānu piemiņas vietā. (M. Freimaņa foto)

Partizāna Franča Dukovska kokgriezums.

Nacionālo partizānu un čekas upuru pārapbedīšana Kuldīgā 1991. gada 23. augustā.

Nacionālo partizānu un čekas upuru pārapbedīšana Kuldīgā 1991. gada 23. augustā.
Gājiens un Annas kapsētu. (M. Loca foto)

Trīs uzņēmumu reprodukcijās no kādreizējā čekas arhīva redzam kapteiņa P. Čevera grupas vīrus. Par šo grupu lasiet rakstu «Kapteiņa Čevera liktenis.» 1949. gada oktobris. Partizānu grupa nometnē Oktes mežā pie radioaparāta.

1949. gads. Partizānu nometnē būs gaļas maltīte!

Talsu apriņķa Oktes pagasta teritorijā dislocētās P. Čevera grupas vīri uz sava mežā nomaskētā bunkura jumta. No kreisās: A. Lapiņš, A. Kalniņš, Z. Āls, A. Lauks un E. Siliņš. Fotografējis partizāns I. Lapsa 1949. gada 27. oktobrī.

tribunālam. Mežā bija dziļš sniegs. Bridām un ar Genovefu vilkām zāgi stenēdamas. Broņislavai un Anastasijai gan labi — abas Rīgā, un meža kļaušas iet garām.

1945. gada 2. martā no agra rīta netālajā Stampaku mežā dārdeja kauja. Visu dienu, līdz tumsa, rībēja šāvienu kārtas, liekas, šāva arī ar mīnmetējiem. Mēs lūdzām Dievu par Pēteri un tiem puīšiem, ko bijām redzējušas.

Vakara tumsā atbrauca Pēteris ar ievainotu zirdziņu. Ragavās divi ievainotie — Tropiņš un Linga. Vidzemnieki. Tās viņiem iesaukas. Paslēpām iepriekš sagatavotā bunkurā. Līdz vasarai viņi izveseļojās un atkal nozuda partizānu gaitās.

Pēteris tajā vakarā, kad atveda ievainotos, bija mierīgs kā zemnieks, kas dara savu darbu. Vēlāk uzzinājām, ka partizāniem bijuši lieli zaudējumi, bet čekisti, nespēdami mežiniekus vārēt, atkāpušies un saukuši sev palīgspēkus.

Runāja, ka tiem latgaļiem, kas palikuši Pleskavai atdotajos pagastos, klājoties pavisam slikti. Katru nedēļu braucot no Pleskavas visādi. Pratinot un daudzus ņemot ciet. Atrodot visādas vainas. Pie viena kādubrīd apmetušies vācieši, cits pārāk labi kārtojis vāciešu noliktās nodevas. Bet tiem, kam kāds dēls vai brālis iedējis policijā vai legionā, tam vispār tikai Sibīrijas ceļš tūlīt zem kājām.

Stāstīja arī, ka pleskavieši sirdījušies uz viļakiešiem. Sak, jūs tādi un šitādi, neprotat tikt galā ar mežabrāļiem. Skatieties, kā mēs to lietu darām! Kur parādās mežabrāļi, tur tik visus ņemt ciet un izsūtīt, lai tukša vieta paliek! Gan vēlāk mēs iedzīvotājus noorganizēsīm no citiem apgabaliem. Jādomā, ka no Krievijas.

Kādam šķilbēnietim izgājis pavisam slikti. Apturēts uz ceļa. Čekisti izčamdījuši ragavas, pārbaudījuši dokumentus un vēl tā iegāzuši, ka galva pušu gan. Laikam jau izrunājies pretī. Šis nu, asinīm noplūdis, aizbraucis uz Viļaku, bet dakteri ietramdīti. Rokas neliek klāt, bet piezvana uz čeku. Tie — viens divi klāt.

— Pārsieniet vien, dakterīt. Šitais nav jāņem ciet.

Bet vīrs, kamēr saitē galvu, paliek drošāks un sāk gausties par kārtību. Čekists smeļ:

— Tie nebijām mēs, bet gan «pleskavci». Ar viņiem tev nevajadzēja pat iepikstēties, kur nu vēl zobus trīt.

— Kā viņi drīkst man uzbrukt? Manā pagastā!

— Nu, padomju savienība ir viena, un mēs esam viena organizācija. Laiks pierast! — čekists atbildējis.

Laikam sāk piepildīties visļauņākie paredzējumi.

Pēc mums Aizgalienā arī ieradušies, liekas, «pleskavci». Divos pajūgos pieci, krieviski vervelējoši, tēviņi. Cits privātā, cits formas blūzē. Visi zābakos un ar ieročiem.

Ir 1945. gada 8. jūnijs. Tēvs un māte nobraukuši uz Dievnamu Viļakā. Mājās esam trīs: es, Genovefa un mazā Aldona. Pavēl mums sēsties ratos un vedīs mūs prom. Trīs vīri savos ratos iesēdina Aldonu. Viņai tikai sešpadsmitais gads un meitene nobijusies raud. Otro pajūgu kučierē divi pretīgi vīri, kam no mutēm nepārtraukti birst riebeklības un ņirdzīgi pareģojumi par mūsu nākotni.

Pusceļā abi pajūgi izšķīrās. Tie trīs aizveda Aldonu uz Klušņikiem, mūs veda uz Ilzēniem.

Uz mūžu palicis atmiņā, kā pajūgs ar sakņupušo māšeli Aldonu nozuda meža ceļā. It kā uz mūžu.

Patiesībā tā arī bija. Nekad vairs mēs neesam tikušās kā tuvas māšas, bet kā sveši cilvēki, kuru starpā uz mūžu nostājusies čekas varas ēna. Pie visa tā, ko viņi izdarīja ar mūsu ģimeni — salauza un salocīja mūsu pastarīti. Un tur vairs nekas nav labojams.

Ceļā, netālu no mūsu radu Medņu mājām, braucot sastapāmies ar vecāku pajūgu. Tēvs pirmajā mirklī mūs nepazīna un nespēja aptvert, kā mēs ar Genovefu te gadījūšās. Čekisti metās tēvam klāt un pieprasīja dokumentus. Tēvs saprata, ko tas nozīmē.

Pienākusi tā diena, kurai tēvs domās ilgi iepriekš bija gatavojies. Viņš nesteidzīgi izkāpa no ratiem. Cik iespējams atvēzējās un tad, reizē ar apmācīto cilvēku mednieku, nokrita zemē. Tēvs viņam virsū, lai kā arī locījās un ar zābakotajām kājām spārdījās šīs slāvēzemes bende. Otrs izlēca no ratiem un ar savu garo šauteni mērķēja mūsu tēvam galvā. Viņi raduši arestēt, slepkavot barā. Tēva taisnīgā aizstāvēšanās, savas ģimenes glābšana, viņiem, šiem svešajiem nezvēriem, nešķita godīgas vīru cīņas vērta. Es metos starpā un izglābu tēvu no nošaušanas. Tas bija izmisums un gatavība šim brīdim, kas mani vadīja. Es nepazīnu sevi. Man pietika spēka ne tikai nogrūst sāņus nāves ieroci no tēva galvas, bet arī spara, lai ar to pašu skrējienu notriektu šo čekas pirdeli gar zemi. Man bija stipras, smagos lauku un nupat vēl meža darbos rūdītas rokas un divdesmit divi gadi. Es spēju saturēt šī nezvēra rokas, kaut gan viņš izvilka naganu un šāva man tuvu pie sejas kā vājprātīgs, taču nevarēja nomērķēt. Viņš locījās un mežonīgi koda man pirkstos. Rētas vēl šodien palikušas.

Māšiņa Genovefa aizskrēja uz mājām pie tēvoča. Tas atskrēja un pa abiem ar tēvu piebeidza vienu nezvēru. Tas nu izstiepies, ļengani gulēja Ilzēnu ceļa vidū un nekad vairs nevajās latviešu zemniekus. Manējo pretinieku vīri pažēloja. Izšāvis visas revolvēra patronas, manis saturēts, viņš tikai ļauni blenza un vaigstījās. Mierīga jau latgaliešu zemnieka daba:

— Laid, Mikiņ, lai viņš skrien. Viņam jau tāpat bikses pilnas!

Ticis valā, kā velna plēsts, pleskavietis aizskrēja kājām uz Viļaku. Deviņus gadus vēlāk, tiesā, viņš liecinās pret mani ar putām uz lūpām.

— Tagad mūs var glābt tikai mežs, — tēvs teica, — bet kas man cits atlika?

Atgriezušies mājās, mēs ātrumā paņēmām šo to un atlikušos lopus. Šķilbēnu, Stampaku meži ir lieli un plaši. Tur mums patvērums atradīsies. Māte izdzina no kūts arī aitas un sivēnus. Viņa pati nesa villaini un sivēnu dzirdināmo silīti. Kā par brīnumu, sivēni un jēri paklausīgi tecēja līdzai saimniecei.

Pusgada laikā mēs otro reizi zaudējam mājas un šoreiz jau pavisam atvadijāmies no savas pajumtes.

Viņi Aizgalienā ieradās otrā dienā un ielenca mūsu rentes mājas. Drīz augstu pacēlās liesmas un dūmi. Viņi bija pielikuši uguni visām ēkām. Mājas piederēja kādam polim, Ruberta kungam. Nu tas arī tika izputināts čekistu apmātības dēļ. Pirms mēneša bija beidzies karš, un šis patiešām rādījās savāds miera ugunskurs pašu zemē. Tas viņus nemulsinās visus šos piecdesmit gadus stāstīt, ka cilvēkus un zemnieku mājas dedzinot tikai fašisti.

Stampaku purvā ir kāda vieta, ko dēvē par Zaļo salu. Es un māsa Bronislava to dēvējam gan par Nāves, gan par Mātes salu.

Varbūt kādreiz cilvēki tur uzliks vismaz koka krustu un uz tā uzrakstīs, kas tur noticis. Esmu jau veca un diez vai kādreiz vēl nonākšu šajā cerību un izmisumā vietā.

Te mēs pavadījām septiņas, var sacīt, skaistas nedēļas. Pats vasaras sākums. Naktīs nesalst, lopiņiem zāles gana. Tēvs uzņāgloja lopiņiem aplokus. Visi kustoņi uzvedās rāmi un klusi. Nekur nebija jāsteidzas. Varēja vērot un glaudīt uzticīgos mājkustoņus un vērtēt nākotnes domas. Genovefa rakstīja savu dienasgrāmatu un sevī smaidīja. Kas zinā, varbūt mūsu ģimenē te tapa nākamā Latgales rakstniece? Varbūt māšuks vēl izstudēs par skolotāju un kādreiz būs tāda pati liela gara darbiniece kā Valērija Seile Daugavpilī? Genovefa nēsāja līdzai mežā divas klades. Tā pirmā liekas jau pierakstīta. Bet viņa tikai smaidīdama paveras apkārt un raksta, raksta...

Laiku pa laikam mūs uzmeklē Pēteris. Viņš ierodas negaidot, viens un viņa kustībās, gaitā un valodā atkal ir kaut kas no bērnības un skolas gadu Pētera. Viņa valodā jūt rūpi par mums. Gandrīz tā kā senāk Purvmalā, katru lauku apstaigājot un aprūpējot.

— Māšuki! Jums jo drīzāk jātiek prom no meža. Šitā nav jūsu lieta. Es laidu ziņu Antonijai, lai dabū jums jaunas pases. Varbūt, kad nākšu citu reizi, tās būs jau dabūtas.

Mēs kopīgi ļaujames sapņiem: kā būs, ja mēs abas varētu atrasties cilvēkos un nekā nebīties. Bet vecāki? Pēteris? Viņš staigā gluži kā pa naža asmeni. Cik reizes čekisti ar savu nāves tvērienu jau bijuši tik tuvu. Latvijas nacionālo partizānu apvienības komandieris. Cik kauju, šaudišanas skanējis apkārtnes mežos šajos mēnešos. Un katru reizi, to dzirdot, esmu lūgusi Dievu par brālīti. Kādēļ liktenis viņam lēmis ar ieroci tverties mežā? Dzīve taču mums bija tik labi sākusies. «Jaunais Dārzs» bija tā tālā, izgaisusī laimes sala...

Nākamajā reizē Pēterim bēdīga vēsts. Antonija apcietināta un viņu, droši vien, tiesās par mēģinājumu dabūt dokumentus «bandītiem». Visur pasu galdos krievi. Tie gan kāro tikt pie naudas kumšķa vai kādas ģimenes pēdējām dārglietām, bet ne ar ko negribēja riskēt. Ja lūdz latvietis saviem vajātiem tuviniekiem, krievs katrā ziņā sazinās ar čeku, un darīts ir! Ja kādam kriminālam blēdim vajag tiru pasi — tā ir pavisam cita lieta! Viss atkarīgs tikai no solītās naudas summas. Latvietim savā tēvzemē ne taisnība, ne nauda nepalīdz!

Drusku iepriecina ziņa, ka Dominiks no Kurzemes pārbraucis sveiks un vesels. Apciemojis māsas Rīgā. Esot izkļuvis cauri filtrācijas noņemnei. Pat zirgu un abas govīs saglabājis, vācieši nav ne atņēmuši, ne apēduši. Brālis tagad apmeties Zemgales pusē, pie Elejas, un esot pat ticis tādā kā valsts palīgsaimniecības vadītāja amatā. Bronislavu izvedis siena vezumā no Rīgas un arī iekārtojies netālu no sevis darbā kādā medpunktā. Uz Rīgas ceļiem esot divkārti kontrolposteņi. Kaut gan miera laiks, krievi kontrolējot dokumentus visiem, kas brauc Rīgā iekšā vai ārā no tās. Pie tam pa divi lāgi. Lai nu ko, bet šitās lietas krievs protot.

27. jūlija vakarā tēvs aizgāja uz malu pie pazīstama zemnieka, palūkoties, kas pasaulē jauns. Pagāja kāda pusstunda, un mēs izdzirdējām tajā pusē dažus, nelaimi vēstījošus šāvienus. Pēc tam neziņas pilns klusums, un meža pamazām biezēja krēsla.

Īsi pirms pusnakts atnāca Pēteris. Viņam partizānu posteņi pavēstījuši par dīvainajiem šāvieniem mūsu pusē. Mēs neziņā lauzījām rokas. Pēteris apsoliņās noskaidrot un atkal izgaisa nakts tumsā. Neprātis, kad ik krūms tumsā šķita rēgs un iziet uz kādu noteiktu vietu varēja tikai zinātājs, bet kur nu plašajā, tumšajā mežā cilvēku atrast!

Viņš atgriezās ar rīta ausmas svīdumu un nesa rokā asiņainu tēva cepuri. Vietā, kur divi meža celiņi krustojas, Pēteris nekļūdīgi bija atradis tēva nogalināšanas vietu. Liekas, viņi bija šāvuši nebrīdinot, jo nekādu abpusēju šaudišanos netikām dzirdējuši. Pēteris atradis arī nocirstu divu jaunu bērziņu vietas. Slepkaņas uz meijām aizvilkuši tēva liķi.

Mežmala aplenkta. Visur krievu un istrebiķeļu posteņi.

Todien Pēteris palika pie mums apmetnē. Būt blakus mātei lielajās bēdās. Vārdos mēs sen viens otram tikām apliecinājuši neko nebēdāt par nāvi, jo svešinieku jūgs neko mums nesolīja. Taču īstenībā bija savādāka. Zaudējot tēvu, mums visiem kļuva nepanesami smagi un viss pēkšņi šķita savādāks.

Pēteris skubināja mūs savākties un tūlīt pārcelties uz citu vietu, dziļāk purvā. Uznāca bargs negaiss ar pērkona lietu un mēs aizkavējāmies. Visi jau posāmies prom, bet māte nevarēja saņemties. Nēma līdzī sivēnu dzirdināmo siliti un tā aizkavējās nometnē. Čekistu ķēdes negaidot iznira pavisam tuvu. Viņi pamanija māti un atklāja uguni. Mežs dārdēja šāvieniun kārtās un sprāgstošo ložu uzplaksnījumos. Mātes pēdējie kliegzieni izgaisa šajā nāves troksnī.

Bija 1945. gada 28. jūlijs.

Viņi mūsu tēva un mātes asiņainos liķus aizveda uz Viļaku un izstādīja pie autobusu pieturas. Skatieties un iegaumējiet visi: tā klāsies katram, kas pretosies padomju varai vai bēgs!

Aizveda turp apcietināto māšeli Aldonu, lai paskatās uz to, kas palicis no viņas vecākiem.

Aldona zaudēja samaņu. Rupjie «labvēļi» viņu vilksus aizvilka uz saviem kazemātiem.

Mēs pēc vairākām dienām slepus atgriezāmies Zaļajā salā, ko nu bijām nosaukuši par Mātes salu. Atradām mātes asiņainās virsdrēbes. Aziāti savu upuru liķus liek negodā, noraudami tiem drēbes un atsegdami kailumu.

Skumji mums glaudās klāt mājas dzeltenbrūnais Taksītis. Māsas Bronislavas kādreiz sūri pelnīts, vēl «Jaunā Dārza» laikos. Kaimiņmāju saimnieki par kucēnu lika māšai divas dienas nostrādāt pie kuļmašīnas. Bēdzis, slēpies no vajātājiem, Taksītis bija pratis paglābties un nu nedēļu mūs gaidījis pamestajā apmetnes vietā. Vienīgā dzīvā dvēsele. Mūsu māju un pavarda uzticamais sargs. Uz mirkli pat kļuva gaišāk, glāstot uzticīgo radību.

Pēterim tūlī atradās padoms. Jāaiznes uz malu, pie zināmiem zemniekiem. Gan pieņems un atvieglos uzticamā sunīša dzīvi. Tā arī izdarījām un vieglākā noskaņojumā atgriezāmies mežā.

Nepagāja ilgs laiks, zemnieki pavēstīja — kāds ziņotājs atpazinis Supes ģimenes Taksīti un laidis ziņu čekistiem. Tie drīz bijuši klāt. Kur ir Supes suns? Rādiet mums šurp! Un tūlīt šaujamo ārā un ber virsū Taksītim!

Supes sunim saimnieka liktenis!

Kādā reizē es klausījos, kā Pēteris meža apmetnē runā ar partizāniem:

— Nekādas personīgu rēķinu kārtošanas. Atriebība ir slik-
tākais padomdevējs, kas var būt. Mēs karojam ar Latvijas un
tautas ienaidniekiem! Ar okupantiem!

Citā reizē viņš kādiem partizāniem aizrādīja:

— Jūs neesat peles, kas slēpjas alā. Lai ienaidnieki jūt, ka
mēs te esam un nepadosimies viņiem. Tagad viņi taisīs vēlēšanas,
bet mums ir jāiet pie zemniekiem un jāmudina viņus nepieda-
līties.

Bija 1946. gada sākums. Dažādi partizāni mita Stampaku, Ži-
guru un Katlišu mežos. Bija zūpas un laupītāji, bija viltus parti-
zāni, no čekas sūtīti, lai noslepkavo patriotus un aizdod dusmas
zemniekiem uz īstajiem partizāniem. Viļakas popa dēls ar iesauku
«Rūzvelts» ar savu grupu nedarija godu īstajiem partizāniem. Es
šajā laikā redzēju daudz un dažādas sejas. Bija godīgas un at-
klātas, gaišu Vidzemes un Latgales puīšu sejas. Brīvē viņi būtu
varējuši daudz laba, bet svešo čekistu lodes viņus nogalināja.
Redzēju arī ļaunas, glūnīgas sejas. Kas zina, varbūt starp tiem
bija arī Pēterim sūtītais slepkava?

Melnās un pelēkās izmisuma stundās es lūdzu Dievu un ļāvu
rožukronim slidēt starp pirkstiem, pieminot savus tuvos: Pēteri,
māsas, nāves aizrautos — tēvu un māti.

Pēc Antonijas apcietināšanas man un Genītei zuda cerības sa-
ņemt jaunas pases un atgriezties no meža cilvēkos. Pēteris mūs
abas izvietoja dažādās partizānu grupās. Laiku pa laikam negaidot
ieradās palūkoties, kā mums klājas. Mani viņš aizveda pie «Jaunā»
un piekodināja labi sargāt. No tā, kā viņi abi sarunājās un saro-
kojās, es sapratu, ka Pēteris un jaungulbenietis Arvids Viksniņš
ir draugi, un abi tic Latvijas nākotnei. Viņi bija vienādi stipri
savā ticībā un drosmīgi.

Es viņu iemīlēju, šo «Jauno». Tā bija un palika pirmā un vie-
nīgā mana mūža mīlestība.

1946. gada marta pirmajās dienās čekas sūtītā slepkavas lode
izdzēsa mana brāļa Pētera dzīvību. Arvids centās noslēpt šo tra-
ģisko vēsti no manis. Taču starp partizānu grupām šī ziņa izpla-
tījās ātri. Pēteris nenoticējis brīdinājumiem, ka Jaungulbenes
«Jaunzemju» māju saimnieks, Latvijas armijas pulkvežleitnants
Klucis, saistīts ar čekistiem. Tur viņš ieradās kopā ar savu viet-
nieku Heinrihu Kuzmanu, lai sastaptos ar patiesībā neesošās parti-
zānu grupas «Tēvijas sargi» vecāko, kādu Jāni Klimkānu. Izde-
vīgā brīdī Kluča istabā, no tuva atstatuma Klimkāns iešāvis Pē-
terim galvā, bet Heinrihu Kuzmanu piebeidzis ar šī Kluča palī-
dzību. Tā divi latvieši, krievu čekai par prieku, nogalinājuši divus
savus tautiešus.

Šis Klimkāns esot kādreiz tīkojis kļūt par krievu virsnieku, bet

noraidīts. Tad nu viņš apņēmies čekai pierādīt, ka šo godu viņš tomēr pelna. Vēlāk šis svešās varas sulainis ielavījās un iznīcināja Madonas partizānu grupu, bet tagad, kā raksta kāds čekists Loginovs, Klimkāns sapelnījis krievu ordeņus, joprojām dzīvo, šķiet, Preiļos.

— Loginovs? Vai no tiem pašiem Purvmales Loginoviem? No bērības palikusi atmiņā šī pagastā vienīgā nesaticīgā ģimene. Uz skolu, garāmejot, viņi mums ar māsu ridīja suņus, bet dēli nāca pie tēva Vinca dzert miestīņu. Reiz tēvs svētdienas rīta agrumā — tas bija jau 1941. gada pavasarī — vienam no Loginoviem atteicis cienastu, un tad mēs visi izdzirdējām pirmos draudus:

— Pagaidi tik! Es tev vēl zarnas izritināšu!

Karam sākoties, viņi ieradās, lai atņemtu un aizdzītu mūsu lopus. Vai tagad šie tautas bendētāji ar bērniem un mazbērniem nedzīvo Rīgā un neuzskata sevi par Latvijas labdariem? Viņu nav mazums.

Māsiņa Genīte stāstīja, ka pirms tā liktenīgā brīža Pēteris sastapies un runājis ar mūsu Aldonu. Viņa noturēta Rīgā cietumā vairākus mēnešus. Tad ziemā, bez siltām drēbēm un ceļanaudas, Rīgā atbrīvota. Klīdusi gar visiem iespējamiem un viņai pat agrāk nezināmiem ģimenes paziņām un tuviniekiem, meklējama mūs. Tas bija traģiski un prātam grūti aptverama cietsirdība un negēlība no čekas puses: sagādājot jaunai meitenei ciešanas, pazemojumus un trūkumu, likt uzmeklēt un nodot savus vistuvākos.

Pēteris izrunājies ar jaunāko māsiņu un ieteicis meklēt mūs.

Partizāni zināja stāstīt, ka Pētera un Heinriha Kuzmana liķus aizveduši un izstādījuši apskatei Viļakā, pie autobusu pieturas. Pēterim bijusi tuva šāviena brūce deniņos un uz krūtīm liels uzraksts: «Latvijas bandītu vadonis».

Pienāca vasara. Pa šo laiku ne reizi vien mūs ielēca, un ar kauju nācās izlauzties no aplenkuma. Tas būtu pārāk gari, lai sīki apstāstītu visas šīs reizes, kad, ložu kārtu nopļauti, līdzās mira labākie grupas puīši, un arī — kad lodes caurumoja manu apģērbu. Vien ticība Dievam un zilais rožukronis sargāja manu dzīvību.

Kādu dienu mēs izdzirdām tālu šaudīšanos tajā pusē, kur Stampaku mežā kopā ar Kārlēna grupu atradās Genīte. Es nezināju, ka tobrīd dzirdu šāvienus, kas izdzēš manas māsiņas Genītes dzīvību. Atnāca dzīvi palikušie partizāni, stāstīja, ka tā bijusi nodevība, un vairījās man sacīt patiesību par Genovefas likteni. Tikai pēc kādas nedēļas uzzināju patiesību. Čekisti šāvuši uz bēgošo, neapbruņoto meiteni. Tad sagrābuši nāvīgi ievainoto, asinīm noplūstošo Genīti un vilkuši aiz rokām lielu gabalu pa zemi. Līdz grāvim. Tur palikusi asiņaina sliede. Un norautās virsdrēbes. Viņi

centīgi turējās pie savas aiziātu tradīcijas: noslepka vato liķus pilsētās izlikt apskatei kailus vai pazemojoši pusizgērbtus.

Četri no mūsu ģimenes nu nobendēti, izstādīti Viļakā cilvēkiem par biedinājumu un aprakti tuviniekiem nezināmās bedrēs.

Ilgi nerima spītēt okupantiem Latgales partizāni. Gāja gads pēc gada, arvien mazākas un retākas kļuva mūsu grupas. Tik cerība gailēja mūsu valodās un domās: gan nāks rietumi, un mēs varēsim atjaunot Latviju. Katru iespējamo brīdi mēs tvērām radiovēstis un pūlējāmies tajās atrast cerību apstiprinājumu. Varbūt, varbūt ...

Laiku pa laikam atkal uzradās aplencēju ķēdes, sprakstēja šāvienī, un mūsu palika aizvien mazāk. Pa mežiem klīda ziņkari sēnotāji, ogotāji un pētīja, kur varētu atrasties partizāni ...

Pēdējos divus gadus mēs ar Arvīdu bijām vienīgie mežā. Bija miris nežēlīgais Staļins, un pasaules radioviļņos jautās atkal cerības. Kad bezcerīgi aplusa mūsu radiouztvērējs, Arvīds to aiznesa uz Vecumiem, savām tēva māsām, lai nodod izlabošanai.

Čekas taustekļi un pakalpiņu skatieni gadiem ilgi uzmanīja visus partizānu tuviniekus. Sekoja visam, ko tie dara, ko pērk, ar ko satiekas. Norunātajā dienā Arvīds aizgāja pēc radiouztvērēja. Es dzirdēju tālus šāvienus. Arvīds neatgriezās.

Soreiz viņi rīkojās slepus. Arvīda liķi ratos apsedza ar salmiem. Aizveda uz Viļaku, bet neizstādīja laukumā. Laikam gribēja, lai neviens nezina, ka vēl tik ilgus gadus pēc kara ir cilvēki, kas viņiem pretojas.

Bija 1954. gada 24. aprīlis.

Es paliku viena. Mežā. Es varēju paļauties tikai uz Dievu. Patiešām pietrūka padoma, ko darīt tālāk. Čekas nogalēto — tēva, mātes, brāļa un māsas ēnas un atmiņas joprojām bija ap mani. Neviena tuva cilvēka ...

Cilvēki, kas mani pabalstīja, kādu reizi man pavēstīja, ka atkal uzradusies māsa Aldona. Drīz pēc Arvīda nošaušanas. Kopā ar kādu krievu Petrovu, tas it kā esot oficiāls viņas vīrs. Tautājānot pēc manis. Pat tādās mājās un vietās, kur viņai pašai tālu Dobeles pusē dzīvojojot, diez vai varētu ienākt prātā mani meklēt. Cilvēki piesardzīgi ieslēdzās sevī. Saprata — čekas sūtne.

Es neredzēju izeju. Kādu dienu pametu mežu un aizbraucu ar vilcienu un tālāk ar autobusu pie Aldonas. Mums nebija atkalredzēšanās prieka. Krievs Petrovs aplūkoja mani ar neslēptu ļaunu prieku. Beidzot! Viņi mani ieslēdza istabā un aizbrauca paziņot čekistiem.

Man viss šķita vienaldzīgs. Pārāvu meža zābakus pret korpēm, jo biju noberzusi kājas. Uz brīdi sajutu kaut ko no ikdienišķas cilvēku dzīves, kāda man nebija bijusi deviņus gadus.

Mikalina Supe ieslodzījuma gados.

Varbūt es tobrīd cerēju, ka viņi mani nopratinās un tālāk ļaus dzīvot mierā?

Viņi ieradās un aizveda mani sev līdzī. Dobeles čekisti izturējās mierīgi, pieklājīgi. Varbūt saprata, kā tas ir. Naktī atdrāzās viļakieši. Mežonīgi, ļauni. Aizveda uz Viļaku, kur mūsu ģimene jau tik daudz pazemojumu un ļaunuma piedzīvojusi. Tie bija īsti mežoni un krievu sadisti. Viņi mani sita, apņirdza. Rādīja nošautā Arvīda bildi un tincināja. Toties kāds cits lamāja to, kas parādījis man «Jaunā» pēcnāves fotogrāfiju: «Ja viņa domātu, ka tas zellis vēl ir dzīvs, mēs vairāk izdabūtu no viņas,» tas nekautrēdamies ar nožēlu teica.

Likās, ka Viļakā valda vēl 1944. vai 1945. gads. Jo tuvāk Krievijas robežai, jo ļaunums un mežonība lielāka.

Paldies Dievam, viņiem ilgi neatļāva mani tirdīt. Lika nogādāt Rīgā.

1954. gadā mani tiesāja krievu armijas kara tribunālā. Es tur daudz ko nesapratu, jo gan pratināšanas, gan tribunāla sēde notika krievu valodā. Viņiem nešķita svarīgi, ja es tur ko nesa-

pratu. Viņi jutās kā vareni latviešu tautas saimnieki un likteņa lēmēji.

«Mēs tev atmaksāsim par tavu brāli un tēvu,» — viņi dižojās un piesprieda man 25 gadus. Spriedums bija galīgs un nepārsūdzams. Vorkuta.

— Pats Vilis Lācis bija atnācis zālē paskatīties, kas tas par bābieti, kas deviņus gadus dzīvo pa mežu un nepadodas padomju varai, — viņi man ļaunā priekā sacīja.

Es nodomāju: patiešām, nekādas Latvijas te nav, ja tā sauca majam Ministru Padomes priekšsēdētājam ir tik vien ļauts — atnākt un paskatīties, kā krievu kara tribunāls krievu valodā tiesā latviešu sievieti.

Vorkutā latviešu sievietes strādāja kā verdzenes vīriešu darbu. Remontējām dzelzceļu, mainījām smagos gulšņus. Ķieģeļnīcā stūmām vagonetes, krāvām ķieģeļus. Nācās lādēt cementu, kas nejēdzīgi putēja. Ekskavatoru vietā ar rokas lāpstām grantsbedrēs rakt smilti. Es tur lielajā salā apsaldēju ausis, man joprojām tās sāp. Reiz mati piesala pie gulvietas dēļiem. Dievs vien zina, kā mēs, ieslodzītās, spējām izturēt šos mežonīgos apstākļus. Bet varbūt viņi gribēja, lai mēs neizturam un nekad neatgriezījamies Latvijā?

Māsa Aldona uz Vorkutu atsūtīja vēstulīti: «Varbūt tu mani lādēsi, bet mana sirds mierīga — tagad tu esi drošā vietā».

Vorkutā es izcietu septiņus garus gadus. 1961. gadā mani atbrīvoja, un es atgriezos dzimtenē. Nokārtoju pavāra eksāmenu un 1962. gadā uzsāku strādāt Bauskā, restorānā.

Tas varēja būt jau pirmajā darba nedēļā. No Rīgas atbrauca kāds čekists Fjodorovs, kas mani terorizēja apcietināšanas reizē. «Tu nedrīksti strādāt šādu darbu», — viņš paziņoja, un lika pašai atteikties no tā. Es mēģināju izvairīties, bet glābiņa nebija. Patērētāju biedrības kantora vīrs Liepiņš noturēja apmēram tādas runas:

— Vai tu Supe, vari likt roku uz sirds un zvērēt, ka tev nav radi ārzemēs? Nav? Nu labi, bet vienalga, viņi domā, ka tu, strādādama restorāna ķēķī, vari noindēt ārzemniekus!

Es aizgāju pie paša vietējās čekas priekšnieka Knoka. Tas izturējās vismaz ar cieņu. Viņš necentās kā visi pārējie čekas vīri nopulgot mana brāļa Pētera piemiņu. To es sajutu, un tas man jāatzīst. Taču arī viņš neko nevarēja līdzēt.

— Ja Rīga tā pieprasa, tad es neko nevaru darīt, — viņš pieklājīgi paskaidroja, — jūsu ģimene no mums tik daudz cietusi, tāpēc Rīgā domā — ja laiki mainīsies, jūs taču šausiet mums virsū, vai ne?

Ak Dievs, par ko gan viņi vien domā!

Brālis Dominiks Vorkutā nometnēs pavadīja divpadsmit gadus. Atgriezās Žiguros un nodzīvoja līdz 1981. gadam. Ak, kā viņš gaidīja Latvijas brīvības sauli! Cik bieži par to runāja un ticēja tai! Ziemeļos bija saķertas kaites: diabēts, astma... Tā aizgāja mūsu brālītis, kurš tieši pēc visas pārdzīvotā daudz runāja un domāja par latviešu traģisko likteni krievu jūgā.

Mana māsa Anastasija, kura jau pirms kara sāka pati pelnīt maizi Rīgā, strādādama Kristapsona šūšanas darbnīcā, pavadīja garus gadus Krasnojarskas nometnēs un izsūtījumā. Viņas vienīgais dēls traģiski gāja bojā. Nu viņa ar vīru, abi pārcēlušies uz veco ļaužu mītni Balvos. Dzīve, var sacīt, pagājusi.

Mana dvīņumāsa Bronislava, nostrādājusi visu mūžu par sanitāri, dzīvodama bailēs un turēta aizdomās.

Māsa Aldona joprojām dzīvo ar savu vīru, krievu, kādā sovhozā Dobeles pusē. Kauns sacīt, bet viņi ir krietni nodzērušies. Labāks vārds laikam būtu — degradējušies. Bet pats skumjākais — viņu bērni runā tikai krieviski! Aldonas meita jau liela. Reiz atbrauca pie mums un ne vārda latviski! Tikai krieviski vien!

Vai var būt lielāks likteņa sods par šo?

Ak kungs, kur nu ir mūsu lielā ģimene? Kas paliks aiz mums un nesīs Supes vārdu?

Vējš skrien pāri Purvmalas māju krāsmatām.

Tikai vējš noglauž nezināmos tēva, māmiņas, brālīša un māsiņas kapus pie Viļakas.

Vientulība savām aukstajām rokām apņem mani vecas Bauskas mājas jumta stāvā, no kura citi īrnieki pārcelti uz jauniem dzīvokļiem.

Ak Dievs, uzturi mani kā baznīcas bērnu līdz pēdējam elpas vilcienam!

Stāstījumu pierakstījis **Gunārs Birkmanis**

NOTIKUMI UN LIKTENĪ...

Donāts Babris, dzimis 1924. gada 17. septembrī Rēzeknes apriņķa Andrupenes pagastā. Bijis zemnieks, dzīvojis un strādājis tēva mājās. Partizānos aizgājis 1944. gada jūlijā. Darbojies PĒTERA SMEIĻA vadītajā grupā līdz 1946. gada 22. decembrim. Tad grupa izjukusi. Donāts Babris aizbraucis uz Kurzemi un bijis par sakarnieku ar brāļu BURKU vadīto partizānu grupu Latgalē. Kurzemes grupas komandiera segvārds bijis Valdis vai Valdmanis, šo grupu nodevis Aleksandrs Lindermanis. Tad Donāts Babris atgriezies Latgalē un darbojies brāļu Burku vienībā līdz 1954. gada 22. februārim, līdz viņu notvēra čekisti.

SVIEDRI UZ PIERES LAIKAM

Nerodu patiku rakņāties bijušajos gados un notikumos. Man alerģija pret pagātnes atmiņām, pārāk daudz tur grūta, nepaceļama, nesaglābjama. Taču esmu dzīva, bet citi, kam tāpat bija ceļams nepaceļamais, veicams neveicamais, nespēj vairs runāt, jo gājuši bojā, un cieņa pret viņiem uzliek pienākumu dzīvajiem. Kritušie bija ne tikai krietni tēvzemes dēli, drošsirži un riskētāji vien, starp viņiem bija arī izcili organizatori un stratēģi, kas spēja ieskatīties tālu nākotnē. No tiem, kurus pazinu, tāds bija Pēteris Supe.

Ja pareizi atceros, tad viņa īsto vārdu man nosauca tikai pēc aresta — Cēsaines čekā 1951. gadā, kad viņa sen jau vairs nebija. Viņa dzīves laikā pazinu Cinīti. Ar šo segvārdu viņš stādījās priekšā, ienācis ar savu grupu mūsu «Lazdiņās» kādā 1945. gada oktobra nogales pievakarē. Aivars Cinītis. Kāpēc Aivars? Tāpēc, viņa paša vārdiem runājot, ka Aivars stāvot kalendārā tūlīņ aiz Kārļa. Kāpēc Cinītis? Tāpēc, ka mazs cinītis lielu vezumu gāžot. Viņš tiešām bija neliela auguma, turklāt izskatījās pasīks un gaužām jauns, it kā vienaudzis man, divdesmitgadnieci. Šis iespaids bija bijis maldinošs. Īsto dzimšanas gadu zinās un pastāstīs citi, vismaz viņa tuvinieki.

Tātad 1945. gada oktobris, bruņotu vīru apciemojums, vakaram tuvojoties. Mēs gan nebijām «pirmo reizi ar pipi uz jumta». Šinī meža nostūrī, kur satikās Lubānas un Gulbenes gāršas, jau visu pavasari un vasaru bija slēpusies jaunu tēva radu, sarkanarmijā iesauktu bērzpiliešu grupa. Tagad tie — pēc Iekšlietu tautas komisāra Egliša izsludinātās amnestijas — bija legalizējušies un izklīduši pa vecāku mājām. Zināmā mērā acs uz mežabrāli jau bija ietrenēta, tomēr drošs nevarēja justies nekad. Mežā varēja klaiņāt arī «istrebīķeļu» grupas, kas mēdza uzdoties par partizāniem, lai izdibinātu, kā iedzīvotāji pret tiem izturas. Nepatikamu pārsteigumu varēja sagaidīt ik mirkli, jo asāk tas bija izjūtams mājās, kur nebija neviena vīrieša. Brāļi bija paņemti karā.

Aivars Cinītis. Ļoti gaiši mati un ļoti zilas laipnas acis. Pašķidra iesarkana bārdiņa. Atbruņojošs smaids. Ciešs nesteidzīgs mazas rokas spiedienu, latgaliska izruna ar Viļakas izloknes pieskaņu. Pelēka cepure «žokene», pelēks svīteris un uzvalks — arniecīgu nacionālo krāsu vairodziņu un metālisku Dievmātes medaljonu pie krūšu kabatiņas. Piekļājīgi noņemta cepure, — žests, kas padomju formācijas amatpersonām bija paguvjis piemirsties gada

laikā, un kāds neizskaidrojams iekšējs līdzsvars. Fascinējoša personība.

Kā Cinītis bija sācis savas nelegālista gaitas? Pats viņš smiedamies stāstīja apmēram tā — esot no paša Skorцени lidmašīnas ar izpletņi nomests frontes aizmugurē, lai darītu galvassāpes padomju varai. Tagad lasot kādā ārzemju izdevumā šo apgalvojumu kā patiesu faktu, jutos gaužām izbrīnīta: vai tā tolaik būtu bijusi slēpšanās maniere — ar zobgalīgas intonācijas palīdzību piedot faktam baumas nokrāsu? Nezinu.

Kā arī nebūtu šajos mežos nokļuvis, Cinītis bija vīrs savā vietā un laikā, jo bija spraudis sev par uzdevumu organizēt neorganizētu stihiju. Kādu ļaužu bija toreizējie mežabrāļi? Jau pērn sarkanajā armijā mobilizētie jaunekļi, kas nebija gribējuši cīnīties pret savējiem, t. i. pret leģionāriem Kurzemes frontē, pēc kapitulācijas filtrācijai nepakļāvušies leģionāri, kas bija pārnākuši sveši mājās un nu tika vajāti, «izkulakot» paredzētie un apcietināšanai nolemtie zemnieki un viņu ģimenes locekļi. Kas viņus uzturēja, deva maizi, pajumti, tīru kreklu? Pirmkārt, protams, piederīgie, draugi, domu biedri. Bet cik ilgi? Nodokļi un nodevas, klausu darbi un rekvizīcijas padarīja zemnieka sētu arvien tukšāku, īpašumi pamazām pārgāja valsts rokās. Arvien mazāka sarāvās rociņa draugiem un draudzenēm. Turklāt arī ar draudzenēm nebija nemaz vienkārši. Sastrīdās kāda ar kaimiņiem un saka savam, bruņotam draugam: «Ļauna sieva! Jāpārmāca!» Un draugs iet... Un sākas «ienaida negaisi». Tā laika ļaudīm būs saprotams, cik bīstams ir «neorganizēts» likumiem nepakļauts ierocis.

Aivars Cinītis bija nolēmis nodibināt kārtību, iedibināt likumību un pakļaut tai instinktus, ko bija palaidis vaļā karš. Viņš deva mērķi jēgu zaudējušajām jauniešu dzīvēm. Dzīvības saglabāšana, kļuvusi par pašmērķi, posta un demoralizē. Cinītis deva un noformulēja tai augšup virzošus mērķus. Ne tikai glābt kailo dzīvību, bet prast to dziedot tēvzemes labā un ja zaudēt, tad savējus aizstāvēt, un par iespējami augstāku cenu. Tas bija cietsirdīgs laiks. Zemes arājs un ražotājs nebija vairs saimnieks savai ražai, atdzīts no galda un ietrenkts kaktiņā paša istabā. Bēgot no galda paķerto, savu paša maizes ņuku viņam ar sitieniem un spērieniem ņēma nost jaunās kārtības kalpi, gānīdamies par ražotāja skopumu un kaitniecību. Kā pastāvēt tukšām rokām pret automātiem? Lūk, te bija vietā mežabrāļu ierocis. Ja karš, tad karš!

Nesen, kad Latvijai pāri vēlās rehabilitāciju vilnis, kāds gudrelis likumzinātais brēca, kā varot rehabilitēt laupītājus, kas brukuši ar ieročiem lauku veikalīņos, «noņēmuši» sardzi un izlaupijuši pārtiku, audumus un apavus. Cits gudrelis atbildēja, ka laupīšana sodāma pēc laupītājiem piemērota likuma, ar politiku tai neesot

sakara. Šie ir tagadējās formācijas likumziņi, viņi nav stāvējuši mātes pagalmā līdzās kuļmašīnai, kas nokuļ bez tēva un brāļa palīga izaudzēto labību, lai sabērtu valsts sūtītu nodevu ievācēju vezumos promvešanai. Ja šie likumziņi būtu kaut vienu ziemu padzīvojuši bez maizes un kartupeļiem un pastāvējuši rindās pie lauku veikaliņa, kur par naudu jāpērk atpakaļ tas pats mātei par velti atņemtais, viņu galvās, iespējams, būtu radusies kaut kāda apskaidriba.

«Kamēr vagonus gatavo Staļins, tikmēr sardzē gar dzelzceļiem mēs» — vēstī kāda Ciniša vīru dziesma. Piepildījās. Kad partizānu kustība bija noplakusi daudzo zaudējumu dēļ, atnāca 1949. gada 25. marts.

Jāpiemin arī kāds līdz šim neskarts faktors: «brīvas dzīvītes» mīļotāji, kam nagi niezēja uz svešu mantu — bruņoti laupītāji, kas uzbruka no meža un terorizēja gan vienas, gan otras puses piekritējus. Pret bruņotu iespēj cīnīties tikai bruņots. Cīnītis uzskatīja, ka pret laupītājiem jācīnās nesaudzīgi. Pats aizstāvēties privātais nebija spējīgs. Miliči un «istreibkeļi» nereti piepalīdzēja laupītājiem. Kur bija rast aizstāvību? Vai ne Ciniša vīros?

Ne jau bieži šos vīrus redzējām. Vispār varbūt reizes desmit, divpadsmit. Bet šīs vizītes bija rosinošas. No Ciniša planšetes parasti izkāpa kādas pavairojamas proklamācijas teksts. Latviešu Nacionālās Partizānu Apvienības statūtu eksemplārs, partizānu laikrakstiņš «Mazais vēstnesis» šapirogrāfa novilkumā uz čaulīšu papīra, ASV prezidenta Trumena runa tikko nodibināto Apvienoto Nāciju plenārsēdē, tur deklarētās cilvēka tiesību tēzes, (1946. gada pavasara pusē parādījās pat ANO statūtu brošūra). Bija uz mašīnas rakstīti politiski izglītojoši materiāli par valsti un tās struktūrām. Jēdzienus «valsts kapitālisms», «valsts sociālisms» — tikai toreiz padzirdēju. 1989. gadā, klausoties pa TV Jāņa Petera pārspriedumus par bankrotējošo padomju iekārtu, biju pārsteigta gan par terminu, gan domu gaitas sakritību tagad — pēc vairāk nekā četrdesmit gadiem.

Atradās viņa planšetē arī pa «saistošas lektūras» grāmatai, kā viņš mēdza teikt. Piemēram, Le Bona «Pūļa psiholoģija», Konstantina Raudives «Dzīves kultūrai», Teodora Celma «Patiesība un šķitums». Arī «pašražotu» dzīves miņu teksti, parasti uz tautas dziesmu meldiņiem salikti. (Pāris šos popūrijus esmu iedziedājusi ZA folkloras fondam).

Mūsu mammas apgalvojumam, ka avižu abonēšanai žēl naudas, jo meli vien tur ir, Cīnītis iebilda, ka vajagot taču lasīt rubriku «TASS atsauc». Tur esot 90-procentīga taisnība. Un lašija viņai avīzi priekšā, izlobīdams no šķietami tukšajiem ziņo-

jumiem reljefu priekšstatu par patieso notikumu ainu pasaulē. Jāatzīst — mūsu mamma bija pateicīga skolniece. 1951. gadā čekas cietumā Rīgā viņa bija pārsteigusi pat iekšlietu ministrijas bijušās darbinieces (nu jau ieslodzītās) ar savu orientēšanos politiskajā informācijā. Komiski, bet fakts. Aivars Ciniņis bija dzimis mācīt. It īpaši — grūto mākslu — konspirāciju. Nebeidza atgādināt un piekodināt par segvārdu un paroļu nepieciešamību, par klusēšanas svarīgumu, par vaļsirdības bīstamību. «Jūsu draugu pašu labā — neizpaužiet ne biogrāfiskus datus, ne apmetņu vietas. Kas nezina, tas nevar izpaust, pat iekritis.» Nopietnus ziņojumus un faktus nepārrunāt trijātā, neradīt lieciniekus. Ja «iekrist» tomēr lemts, tad atcerēties, ka «vaļsirdīgā atziņās» neglābs, tikai sarežģīs stāvokli, sāksies iesaistīšana ziņotājos, un nu jau briesmas draudēs no abām pusēm. Agri vai vēlu pietrūks, ar ko pirkt no čekas pagarinājumus, tad jūs tiksit «novākti» un izmesti kādā ceļmalā, noveļot vainu uz bandītu atriebību».

Vēlākos gados nereti redzējam šos vārdus piepildāmie. Vēlās pārrunās ziemas naktīs, kad tikai postenis stāv ārā, bet pārējie partizāni, siltumā nokrituši, izguļ īso putna miegu, Ciniņis un viņa tā dēvētais sekretārs Kārlēns sēd pie aizklāta loga petrolejlampīņas gaismā un apspriež Latviešu Nacionāldemokrātiskās partijas statūtus, politisko platformu un rīcības programmu. Nav man šo dokumentu, bet kaut kur Latvijā varbūt ir saglabājušies. Apspriež un papildina Latviešu Nacionālās Jaunatnes Apvienības statūtus, pārspriež šo organizāciju uzbūvi, principus un mērķus. Skatījos skeptiski uz organizācijām un ar baudu skaitīju viņiem kā pantiņu sava tēva uzskatu, ka organizācijas der tiem, kam nav kur laiku likt. Kam darba diezgan, tam nav vaļas sapulcēm. Turklāt nekavējoties izklāju savu pieredzi, ka visi mazpulcēni, skauti un gaidas (no manas klases) viena paša «Baigā gada» laikā «pār-kvalificējās» par pionieriem un komjauniešiem, atpaliku vienīgi es — neorganizētā. Ciniņis noraudzījās manā iekaisumā ar labsirdīgu smaidu: «Pienāks laiks, un jūs domāsit, kā es.»

Vēlāk esmu daudzkārt to atcerējies. Īpašs Ciniņa «jājamzirdziņš» bija Eiropas Savienotās Valstis. Viņš bija pārliecināts, ka Eiropas apvienošanās ideja jau lidinās gaisā un tās realizācija ir tuvīnu gadu jautājums. Komunistiskā Austrumeiropa esot «elks uz māla kājām», viena cilvēka mūža laika pietiekot, lai viss pārgrozītos līdz pamatiem. Demokrātija esot vienīgais reālais virziens. Varot jau būt, ka apvienošanās vispirms realizēšoties ekonomiskās jomās. Politiskai apvienībai varot traucēt veco tautu mentālās īpatnības, taču viss esot laika jautājums.

Tagad, klausoties «Globusā» par Baltijas orientāciju uz iesaīs-

tīšanos Eiroparlamentā, gribas jautāt, vai mūsu toreizējās debātes notikušas vakar? Nē, pagājuši vairāk nekā četrdesmit gadi.

Pēdējo reizi redzējāmie 1946. gada 30. marta naktī. Cinītis bija redzami pacilāts un lielu nodomu spārnots, minēja par plānojamu tikšanos ar Zengales puses partizāniem, «kamēr tilti Daugavā vēl turās» un mierināja mūsu mammu, kas norūpējusies brīdināja: «Dēls, uzmanies, lūdzams, no tā Kāla (segvārds). Kā viņš var tā iziet sveiks, kur viņa grupas tiek iznīcinātas viena pēc otras?»

Kāpēc tanī naktī «nenostrādāja» viņa parastā uzmanība? Informācijas noplūde no NKVD aprindām toreiz vēstīja, ka viņš nošauts no mugurpuses, pie galda sēdot, un palicis guļam ar seju uz planšetes.

1988. gada beigās mūsu kaimiņš, bērnības draugs un jaunības gadu gaitu biedrs, Ģirts Aumelis atnesa man izlasīšanai žurnālu «Horizonts» ar rakstu par Aivara Ciniša — Pētera Supes nāvi. Bija gleznaini tēlots varonīgais padomju izlūks. Ciniša «bandā» iefiltrētais Klimkāns (segvārds nebija minēts), kas šo lielo, sīkst, rūdīto, šo buržujskās Latvijas armijas virsnieka formā tērpto un ordeņiem apkārušos bandītu pieveicis niknā fiziskā cīņā. Ģirts sita dūri galdā un kļiedza: «Raksti protestu uz redakciju! Es parakstīšos! Man čekā (Ģirtu apcietināja 1946. gada zāļu dienā) pratinātāji rādīja pēcnāves fotogrāfiju, viņš bija privātā!» Protams, nerakstīju nekur — ko tas būtu devis? Bija jāšaubās, vai aprakstītais čekas «spēkavīrs» maz bija istais un vai saukts īstajā vārdā. Cinītis taču arvien teica, ka čeka nemēdz atklāt un vārdā saukt savus kalpus, kamēr vien tie var vēl noderēt.

«No kurienes tu, puisīti, ar tik jauku valodiņu?» Patiesi — politiskas anekdotes un jautri nostāsti «iz paša pieredzes» bira kā no gaisa. Taču tas negadījās ikreiz. Tomēr gaiša noskaņa šķita saglabājamies arvien. Vai viņu nekad nemāca šaubas par savas izvēles pareizību? Jeb viņš tiešām nepazīna bailu no tā, kam bija nākt?

«Kas jums uzlicis šo krustu?» ieminējos reiz parastajā jaunatnes bezsirdībā. «Izglītība, valodu zināšanas... Vai tiešām Baltijas jūru vairs nešķērso neviena pārgalvīga laiva?»

Cinītis izvilka no jau pieminētās krūškabatiņas (ar Dievmātes medaljonu) nelielu rūtiņpapīra strēmeli ar Kārļa Skalbes cetrīndi Ciniša paša kaligrāfiskajā rokrakstā:

Kas dzimtene, pie tevis mani sējis?

Vai puķu kāti, saldu rožu vija?

Ir nabags vergs to klinti iemīlējis,

Pie kuras sāpēs piekalts bija.

Vēl pāris rindas par Kārlēnu, Cinīša, tā saukto, sekretāru. Viņa istais vārds bija Vilis Toms. Viļakas apkaimes zemnieka dēls, vienīgais dēls no trim bērniem, jaunākais ģimenē, dzimis 1925. gada 30. martā. Izglītība — divgadīgā lauksaimniecības skola. Pretošanās kustības žurnāla «Dzimtene» izdevējs un organizētājs 1950. gadā, kad partizānu rīcībā vairs nebija ne rakstāmmašīnas, ne šapirogrāfa — viss bija jādara ar roku.

Sagūstīts un apcietināts 1951. gada 14. februārī. Tiesāts 1951. gada oktobrī. Spriedums — nāves sods. Uz mātes pieprasījumiem saņemtas vairākas uzziņas par nāves soda izpildi. Taču viņa māsa Nelda Toma, ar kuru iepazinās Taišetas trasē un sazinājos līdz 1990. gadam, zināja stāstīt par kādu sešdesmitajos gados atsvabinātu notiesāto, kas speciāli sameklējis māsu, lai nodotu sveicienus no brāļa. (Varbūt šis cilvēks ir vēl dzīvs un spēj atsaukties?) Pēc viņa nostāsta sakrita visas pazīmes, pat no ievainojuma palikusī lode rokā, kas laiku pa laikam izsauca strutošanu. Bija pat stāstīts, ka roka lēģera slimnīcā izoperēta un lode izņemta. Pēc nostāstiem Vilis Toms toreiz Rīgā ticis apzēlots, nosūtot katorgas darbos uz 25 gadiem. No apcietinājuma vietas pēc pāris gadiem bēdzis — bet pēc dažiem mēnešiem sagūstīts un otrreiz tiesāts, piespriežot 25 kalendāra gadus un neieskaitot iepriekšējo apcietinājumā pavadīto laiku, atņemot tiesības uz saraksti un darba ieskaitēm. Soda laiks viņam, tāpat, varēja beigties 1978.—79. gadā. Toreiz Toma māte vēl bija dzīva. Atkal lūgumi uz Gulagu, atkal uzziņas par nāves soda izpildi — dažādos termiņos. Pati šos dokumentus redzējusi netiku: netiku apciemojusi. Tagad māte sen mirusi, arī māsa vairs neatsaucas uz vēstulēm. Līdz ar glabātājiem būs zuduši arī dokumenti.

Kas šo cilvēku, drosmīgo, konsekvento brīvības cīnītāju, lai vairs meklētu? Ko viņam dod Tēvzemes brīvība? Iespējams, ka rehabilitācijas komisija līdz viņa lietai nemaz nav aizrakusies. Nav organizācijas, kas rūpētos par viņa atrašanu un atbrīvošanu. Latviešu Nacionālo Partizānu Apvienība vairs nepastāv. Nacionāldemokrātiskā partija nepaguva pat nodibināties. Bet cilvēks, varbūt, nav vēl pagūts nobendēt. Viņam 67 gadi. Vai nebūtu laiks atgriezties? Vai nebūtu laiks apzināt, kur izkaisīti Latvijas dēli — dzīvie un mirušie?

«Varbūt «Daugavas vanagu» organizācijai tas ir pa spēkam? Varbūt mans sauciens neizskanēs tukšumā?

B. Martuževa

PARTIZĀNU CILTĪJ

IN MEMORIAM

Viss paliek, viss, kas sarūpēts reiz rūpēs.

Lai svētīts tas, kam krājums neizkūpēs,

Lai svētīts, par ko tūkstoš tumsās gāji,

Par ko ar visu mūžu liecināji.

Un varbūt bija dots tev saprast beigās,

Kas zustu zudams dižmanīgās steigās:

Tā asinspirts, kas pieņemta tev bija,

Uz nemirstību laipu iegrodīja.

Stāv augstu krusts. Beidz dzenis priedē kalties.

Pie zemes ploc, šai zemei saki paldies,

Šai — sirmajai, kas, tevi barojusi,

Nes prom, par jaunu klēpī ieņēmusi.

Vien gars, šīs zemes svaru nometis,

Uz augšu taustās, meklē debesis.

PARTIZĀNI

Raķetes, saulgriežu raķetes,
Laikā ietriecies dzirksteļu kūlis,
Spožumā cēlies pulks, nevis pūlis,
Kaucošu puteņu plosīts un nestš.

Mēness vaigs, rētainais mēness vaigs,
Cauri rītausmas vīzijām staigādams.
Jūs bijāt sviedri uz pieres Laikam
Zemē nopilēt lēmis bij Laiks.

Bet tās pēdas kvēl neapsūbot —
Paaudzēm nākot, valstībām drūpot.

1987. g.

Krājums «Ceļu krusti»

SARKANBALTSARKANAIS PĀR MADONU

Karoga pacelšana
Ļaužu Aiviekste pludo.
Viļņojas Madona mana,
Reproduktori sludina,

Nāciet, kas Madonas augstienēs,
Kas Lubānas mežos rakti,
Dzīvajiem līdzās karogu nest,
Ausekli pacelt pār nakti!

Celies, Pēteri Supe,
Dvēsele karā kautā,
Šodien tavs asiņu upuris,
Augšāmcēlies tautā;

Iziet mūžīgi dzīvot
Šodienas spītā un sparā,
Uzvijas, uzpalo, uzplīvo
Augšupskrejošā karogā.

Pietiek reiz taviem tautiešiem
Tēvzemi izdaļāt nomā!
Dzīvs vai nokauts — tu starp tiem,
Celies, Vili Tom!

Kurzemes mālā tev jāsāp vairs nāv,
Jaunais brāli manu:
Madonas vējos karogs tavs
Uz slavu, uz palikšanu.

Piepildās. Notiek,
Kaut stundu ilgi,
Kaut vienu vienīgu stundu —

1944. GADS

Viss. Piepildījies. Iesaukums.
Mēs — pārņemti. Mēs pārmantoti.
Melš, skaidro svešā mēlē mums,
Cik brīvi esam, aplaimoti.

Ļauts viņu dienderiem mums būt,
Ļauts savējus kaut svešu vārdā,
Ļauts cita rokā laužņiem kļūt,
Kas tēvu cirstos pakšus ārda.

Sirds nepanesa laimes šīs.
Viens pats pret miljoniem es cēlos.
Ja nav vairs dzīves, kāda tīk,
Lai tiek jel nāve, kādu vēlos.

Krājums «Rakstītāja»

* * *

Nav dvēselei vairs varas.
Caur pagātņi triec laiks.
Ar ieroci bērns darās,
Nu nebāl mātes vaigs.

Sveiks, kritušajam ņemtais,
Sveiks, augli, ko met kaps.
Ar tevi nāvei lemtais
Par vilka bērnu taps

Zem vaivariem, zem lapām
Ar ogām sīvajām . . .

Mūs nenesīs uz kapiem.
Mēs kapos dzīvojam.

Krājums «Rakstītāja»

PĀRGĀJIENS

Priede elpo smagi,
Grūtu nastu nes:
Stingi mēness ragi,
Ledū pazares.

Debess augstu, augstu
Zvaigžņu lāstekās,
Ne zariņu lauztu
Neizdziedinās.

Grūta gaita, grūta —
Elpā bite sīc,
Izsalusi būda,
Nesagaidāms rīts.

Saujās liesmu turu —
Taupi, Meža māt,
Uzpūt ugunskuru,
Nelaid vilkus klāt!

DUSAS VIETA

Skaidrītei Korulei

Slīd diena pilna saules
Un nebeidzami gara.
Pār manu kapu dienvidū
Līkst sila neļķes skara.

Tāds miers, kā augšā kari
Sen izkaroti būtu,
Es cauri sūnu velēnai
Vien saules smaržu jūtu.

Un augstu pāri kokā
Dzird meža dūjas gaudas.
Ne māju gruzdums atnāk te,
Ne manu bērnu raudas.

Jūs, ūbeliši mani,
Kas zina, kur jūs kāva...
Ne mātei blakus apgulties
Jums, mīlie, neatļāva.

Te būtu visiem labi
Kā kāpuriņiem kūnā:
Pa zariem putni sasaucās,
Krīt gatavs čiekurs sūnā.

Aiz plānā smilšu vāla
Smok nāves skartie smiekli,
Un krūtīm ložu pārcirstām
Tik brīvi ir un viegli.

Slīd diena pilna saules
Un nebeidzami gara.
Bij — mūžs — vien putna perēklis
Uz vētras plēstā zara.

PĀRGĀJIENS

Vilim Tomam

Vējam pirksts uz lūpām.
Vakars tālskanīgs.
Birzī jauno zaru šūpām
Valgums novembrīgs.

Kūla pinas kājās.
Brāli, kurp mums iet?
Tuvu — tālu ļaužu mājās
Durvis slēgtas ciet.

Vai pie logiem mēmiem
Šonakt klauvēsim?
Nesīsim, ko liktens lēmis,
Vieni, kā līdz šim.

Vējam pirksts uz lūpām.
Mežā soļo nakts.
Tiks ir mums bez liekām rūpēm,
Zvēra, putna kaktis.

Krājums «Rakstītāja»

KORĀLIS

Bruno Dunduram

Cīnītāj, cīnītāj,
Ienaidnieks tev guļu klāj.
Spilvens tev, kad cīņas galā,
Skuju klēpis ielas malā
Un ap galvu sarkans sniegs.

Atdusies, atdusies
Te kur visi garām ies, —
Tie, kas naidā spers ar kāju,
Tie, kas slēpjot sirdi vāju,
Bailēs sāpus raudzīsies . . .

Asaras, asaras . . .
Nelīst, galvas neliecas.
Būs tev miers pēc grūtām gaitām.
Lūgšanu tev klusi skaitām;
Tavas rētas suminām.

Suminām, suminām,
Jauno mūžu pieminām.
Jauns jau neprot taupīt sevi.
Tu pats pirmais visu devi
Bargā laika ugunīm.

Uguns līst. Ilgi līst.
Visu mūsu audzi rīs.
Mūsu dārgā — mūsu zeme
Tevi tikai pirmo ņēma.
Drīz tā daudziem gulta kļūs, —
Gaidi mūs.

1947. g. II. XI

Krājums «Ceļu krusti»

KRITUŠAIS PARTIZĀNS

Salnam

Labi ir dusēt man.
Augšā zuz vējos smilgas.
Saulītē sildās un san,
Nemirušās ilgas.

Iztālus laukos dzied
Ko skumīgi pazīstamu.
Aizsmeldz mīlsenie vārdi
Manu kluso namu.

Bērzu plaukšanu min,
Mīlo, mājas un brīvi.
Ak, cik daudz jauka zin
Tie, kas vēl dzīvi!

Skumīgi balsis skan.
Jūgs tas pats velkams arvienu.
Jūgs tas pats velkams arvienu.
Kā man tiem vieglāku darīt
Nelaiemes dienu?

Ieroča nav vairs, kas pietur.
Balsts bija krietns tā spalā.
Paņēma, pievāca tie tur,
Kad viss bija galā.

Nav nevienas vairs dziesmas.
Palika viņā malā.
Putni bez balsīm
Lidinās mūžības salā.

1947. g.

VIENAS MĀTES DĒLI

Kādēļ Antons, tas bandīts, ļurba
Miķeli «biķeli» šāva?
Miķelis viņam mežā nedz purvā
Pārziemot neatļāva.

«Izēda» sievu un bērņus no mājām,
«Aptīrīja» līdz nierēm.
Ko Antons — bāliņš? Šos visus no kājas
Līdz pēdējam pionierim.

Miķelis, «bāliņš» no frontes bijās,
Tādēļ «biķeļos» skrēja;
Antons, šo fronti paostījis,
Pēc mēneša dezertēja.

Tās pašas markas automāts,
Vienādas lodes.

Toties

Antonam bija izdzīvot prāts,
Miķelim — iedzīvoties.

BĒRES

Es nepacēlu pret jums roku,
Kā cēlušī pret mani jūs.
Bez atlīdzības kapu roku,
Kur apgulties jums šodien būs.

Es neložņāju ielenkt, medīt,
Kā ložņāt labpatika jums,
Bet šodien jūs pirms sevis bēdīt
Nav sāpīgākais uzdevums.

Kas no tiem tūkstošiem un simtiem,
Kas izsniegti reiz makā jums?
No jūsu nodevīgās dzimtas
Drīz nepalik pat nosaukums.

Ne tikai man, ne tikai man
Tas nolemtības sirpis skan!
Slikts mierinājums, toties drošs,
Vairs nebaidos!

Francis Dukovskis

Uzticīgi tautai un tēvzemei

Esmu dzimis 1925. gadā Abrenes apriņķī, Viļakas pagastā, Vi-
duču ciemā. Saviem vecākiem biju piektais bērns. Vēl viena mā-
siņa bija par mani jaunāka — piecas māsas un es, priekšpēdējais
puika. Dzīvojām necilā zemes pleķītī ar nepilniem 10 ha aram-
zemes. Kad paaugos, mans tēvs jau bija krietni gados. Es, kā
vienīgais vīriešu kārtas pēctecis, agri sāku vīriešu darbus. Gāju
tikai trešajā klasē, kad jau mācījos art, ecēt un visus pārējos
lauku darbus. Kaimiņi teica, ka Dukovskis nomocīs savu dēlu, jo
biju augumā neliels. Kaimiņi nezināja, ka lauku darbs man ir
sirdslieta. Nometis skolas somu, tūlīn skrēju uz lauka. Tēvs gan
neļāva darīt visus smagos darbus, bet es nebiju pierunājams.

1937. gadā, kad man bija 12 gadu, nomira māmuļa. Pienāca
1939. gads. Tēvs un kaimiņi, kopā sanākuši, sprieda par tuvo-
jošām briesmām. Tās toreiz manā izpratnē nozīmēja kaut ko
launu. Viņi runāja gan par krieviem, gan vāciešiem. Es tā isti
nesapratu, kurš tad būtu labāks, krievs vai vācietis? Tēvs bija
dienējis cara armijā un, kad lika pāriet boļševiku pusē, viņš at-
stāja cara armiju, bet pie boļševikiem nepārgāja. Viņš teica tā:
«Labāk vācietis, nekā plukatu armija.» Jau pēc gada pārlicinā-
jāmies, kāda ir tā slavinātā Sarkanā armija, kas klīda pa Latviju.
Pietika viens gads, lai saprastu, kādam saimniekam esam pak-
ļauti. Bet pagāja atkal gads un, ko kaimiņi zīlēja — piepildījās
arī otrs variants.

Vācu laiks nebija spožs. Tēvs arvien biežāk slimoja. Man bija
nepilni 17 gadi. Bija jābrauc kļaušās, jāved malku un balķus ziemā
uz staciju. Mēs ar māsiņu Annu mocījāmies, lielās šķīlas ceļot.
Malku vedām uz Kupravas staciju piecpadsmit kilometrus. Brau-
cām katru dienu, jo normas bija lielas. Arī zirdziņu, ar kuru ve-

Francis Dukovskis («Fricis») partizāna gaitās 1947. gadā.

Vecākā māsa Anna izlēma, kad brauks viņa, baidījās mani laist, ka nepatur frontē. Tā nu salasījās no ciema veči un sievietes, atstādami jaunākos vīriešus mājās lauku darbus strādāt. Atkal pārdzīvojām, ka tikai nepaņem zirgu! Pēc divām nedēļām māsa atgriezās mājās. Tad atkal nāca melnās dienas. Bija 8. augusts. Visus ciemā dzīvojošos puīšus iesauca armijā. Apgādnieku vairs, kā tas bija pie vāciešiem, mājās neatstāja. Visus kā aitū baru kājām dzina projām no Abrenes, cauri Ludzai. Pie Aiviekstes apstājāmies. Tur mūs pāris nedēļas apmācīja kā rīkoties ar ieročiem, tad sūtīja uz fronti. Mājās palika divas māsas — Tekla un Malvīne. Ar asarām acis atcerējos dzeltenās, nolīkušās rudzū un miežu vārpas laukos un man prātā nāca reiz skolā mācītā dzeja «Līdumnieka šķiršanās». Kā jutās cilvēks pirmā kaujā, to zina tikai tas, kurš bijis frontē. Panikā citi lēca no ierakumiem laukā, skrēja uz ienaidnieka pusi, citi uz aizmuguri. Tādus šāva gan ienaidnieks, gan poļitruki. Tos, kas dezertēja, visu klātbūtnē nošāva. Pārāk nobijies nebiju, kaut arī šādu uguns pirti redzēju pirmo reizi. Man neveicās, 4. oktobrī pie Rīgas—Bauskas šosejas mani ievainoja abās rokās un abās kājās no mīnmetēja mīnas. Nokļuvu viegli ievainoto hospitālī Stelpes skolā, kur visiem šādas tādas skrāmbas, bet es nevarēju ne pāiet, ne arī ar rokām ko darīt. Kad pirmās smagās sāpes bija pārdzīvotas, mani pārsūtīja

dām malku, nākošajā gadā vaja-dzēja slēpt, lai vācieši nepaņemtu. 1943. gadā bija jāierodas uz iesaukšanas komisiju. Ņēma darba dienestam uz Vāciju. Man toreiz bija 18 gadu. Bija tāds likums: ja tēvam viens dēls, no mājām projām neņēma. Tā es paliku mājās.

1944. gadā Lieldienu sestdienā apglabāju tēvu. Sākās atbildīga un grūta dzīve saimniekojot pašam. Liekas, visu jau biju apguvis, bet kad pietrūka tēva, radās problēmas.

Fronte nāca atpakaļ un atkal satraukums, kā pārļaut frontes līniju. Laimējās, mājas palika neskārtas. Turpinājām vasaras darbus ar māsām Teklu un jaunāko Malvīni. Saimniekojām kā mācējām. Jāpiezīmē: kad ienāca krievu armija, no ciema ņēma pajūgus, lai piegādātu frontes līnijai munīciju.

Francis Dukovskis (no kreisās) un Kazimirs Circenis
(«Bismarks») Balvu-Viļakas mežos 1947. gadā.

uz Krustpili, istā slimnīcā. Pēc ievainojuma mani operēja kāds žīds. Man bija krustiņš uz krūtīm. Uz operācijas galdā viņš to ieraudzīja un dusmās iesaucās: «Tādi mūs šāva 1941. gadā!» Sāpēja, un dūša bija papēžos, domāju, ka tas nu gan mani izoperēs! Un tā arī bija — divas šķembas bija atstājis, vienu rokā, otru kājā. No kājas to izņēma 1950. gadā un no rokas 1959. gadā.

Pirmās kaujas, ko piedzīvoju, notika Ērgļu apkaimē Viršu pagastā, bet drīz no turienes mūsu 43. divīziju pārsvieda uz Zemgali. Tā mēs pie Kokneses, pāri Daugavai pa pagaidu tiltu, devāmies uz dzelzceļa līniju, pa kuru gājām līdz pat Vecumnieku stacijai un tālāk līdz Rīgas—Bauskas šosejai 34. kilometram, kur mums bija jānostiprinās pirmajās līnijās. Nāca decembris, 1944. gads. Saprazdams, ka ne jau par tādu valsti karoju, 4. decembrī kopā ar vienu vīru no savas puses, atstājām Krustpili. Tā bija agra rīta stunda, kad vajadzēja kāpt mašīnā un doties uz fronti. To jau mēs zinājām hospitālī guļot, ka meži pilni ar partizāniem. Tas mums deva iedvesmu. Pusotras nedēļas gājienā, kad tikai uz basu kāju knapi varēja uzvilkt zābaku. Tad atsveicinājāmies un gājām katrs uz savām mājām, jo bijām no dažādiem ciemiem.

Mājās ieradās vēl vakarā, lai neviena acs neredzētu, jo bailojos par māsām.

Šeit tad arī sākās manas partizānu gaitas. Sākumā gan tā bija tikai slēpšanās. Izveidoju slēptuvi un ziemu nodzīvoju mājās. Tās bija divas: viena istabā zem gultas, kur bija izplēsti dēļi un

izveidots bunkurs. Tajā varēja tikai gulēt. Otrā slēptuve bija siena šķūnī. Starp citu, siena šķūnis no vectēva, varbūt pat no vecvec-tēva laikiem. Ar cirvi cirsta guļbūve. Sienā bija ērti un tik dziļi, ka to būtu čekai grūti atrast un tanī varēju pat grāmatas lasīt, jo balķu spraugās pietika gaismas. Tuvojās pavasaris un bija jādomā, kā tikt pie grupām mežā. Māsas uzzināja, kādi ciema puīši ir mežā. Mājās dzīvot bija bīstami, jo sāka pakļīst baumas par dezertieriem. Izrādījās, ka no mūsu ciema tādi bija vairāki.

1945. gadā, vēl mājās slēpdamies, dzirdēju par lielām kaujām Stampaku purvā. Tā kopā ar citiem aizgāju mežā. Partizāni jau bija sadalījušies pa grupām. Tā arī es kļuvu par īstu partizānu. Lai gan pēc frontes ieroču bija pa pilnam, mums pagaidām tie bija pašaisardzībai. Toreiz nevarējām galvu celt, jo ko gan mēs spētu neorganizētas saujņas, lai gan šādu saujņu bija daudz. Laikā, kad aizgāju mežā, no mūsu ciema vien tur jau bija deviņi vīri un pēc tam nāca klāt vēl. Dzīvojām katrs uz sava rēķina, tikai ēdām no kopēja katla.

1945. gada pavasarī sākās kārtīga organizēšanās un to veica Pēteris Supe (segvārds «Cinītis») un Antons Circenis («Vārpa»). Nu sākām saprast mūsu uzdevumu. Mūsu eksistenci neviens materiāli neatbalstīja — to guvām katrs no savām mājām. Toreiz «Cinītis» ar ģimeni bija ieradušies «Slotu kalna» ciemā vienās mežmalas mājās kā bēgļi ar lopiem un inventāru. Supes ģimene — tēvs, māte un divas māsas pievienojās mums ar visiem lopiniem. Viņu māju nodedzināja. Bet arī šeit čekas suni izostija un aplenkuma rezultātā Supes tēvu un māti turpat nošāva. Tā nu radās spīts un naidis par bojā gājušiem nevainīgiem cilvēkiem.

Vasaras periodā notika apmācības. Bija jāzina Latvijas armijas reglaments. Ieguvu kaprāja pakāpi. Instruēja un eksaminēja Bronislavs Sluckis («Indulis») un Henrihs Vestmanis («Bārda»). Tā pagāja vasara vēl vairāk saliedējoties. Pa vakariem ceļš uz mājām. Paēdām un līdzī paņēmām kas nu kuram bija. Ciemā toreiz bija daudz gaišu cilvēku. Nebija problēmu aiziet līdz mājām. No meža malas sākot, katrā mājā bija uzliktas zīmes, ka ceļš ir brīvs no «okškeriem». Kam bija pods uz sētas, kam lakatiņš pie loga, kam uz šnori — tā tad ceļš ir brīvs. Mēs, puīši, karstā pļaujas laikā strādājām uz lauka pie labības pļaušanas, jo žēl bija palaist postā maizīti. Kaimiņi jau paziņoja, ja ciemā parādījās kāds svešs. Tā reiz man nācās nosēdēt labības laukā līdz vakaram. Cik gan reizu nav nācies gulēt rudzu laukā, kad «ķemmēja» mežus. Gribējās palīdzēt māsām. Kas notiks, ja nebūs maizītes?

Kaut kur kāda valdība bija, bet mūsu Aizgalienu ciemā — kā valdīšanas nebija, tā nebija. Ciema padomes māja bija, bet pašas padomes kā nebija, tā nebija. Daudzi tika komandēti, daudzi

rekomentēti, bet visiem bija bail no šīs mājas. Visi jau zināja, ka šeit «mežabrāļi» ir ka čum un mudž. Beidzot, kad bija tik tālu izošņājuši, kas dzīvo mežā, rajona čeka izgudroja, ka vajag par priekšsēdētāju iecelt vienu mežabrāļa tēvu, tad droši varēs darboties ciema padome. Kur tas kauns! Cik sen jau padomju vara, bet kārtības kā nav, tā nav. Tā arī izdarīja. Par priekšsēdētāju iecēla Aloizu Duļbinsku. Bet tavu brīnumu, neviens lektors nebrauca uz turieni. Ja arī kāds uzdrošinājās, tika apturēts un otreiz nākt vairs neiedrošinājās.

Sākās lielā «meža ķemmēšana». Čekisti domāja, ka nu beidzot tiks galā ar «bandītiem». Bet, pateicoties čekas «gudrībai» un mūsu apķērībai, mēs lielā daļa mežabrāļu ķēdes laikā dzīvojām ciema padomē zem grīdas un krievu zābaki klauudzēja virs mūsu galvām. Lai gan tā jau nebija ķēde, kā citi vīri stāstīja, bet gan tāda kā mednieku suņu riešana. Varbūt viņiem negribējās nolikt galvas, kad jau fronti pārdzīvojuši? Laikam nē. Tā pagāja vasara. Pārtiku piegādāja no mājām. Nāca smaga ziema. Mājā dzīvot nevarēja, čeka visu zināja, kuri ir mežā. Varbūt arī ne visus, bet bail bija iekrist. Rudenī gatavojām bunkuru ziemai Stampaku mežā, netālu no Balvu—Viļakas lielceļa, Kupravas virzienā. Tur mēs apvienojāmies ar «Stronga» grupu. Bijām 11 cilvēku. Starp mums bija arī «Ciniša» abas māsas un māsiņa. Nu jau retāk gājām uz mājām pēc produktiem, jo traucēja sniegs, kas varēja atklāt mūsu pēdas. Ziemu pavadījām mierīgi bunkurā.

Pavasara pusē mūsu bunkuru ielenca. Bunkurs bija ierīkots nogāzes malā ar rezerves izeju uz nogāzi. Gaismiņai austot, vienmēr izlikām posteni. Un tā vienā agrā rītā postenis atvēra lūku un uzsauca: «Esam ielenkti!» Mēs, kā nu kurš, ko paķert varēdami, puspliki, devāmies uz rezerves izeju. Galvenais, lai sievietes neatpaliktu. Kā jau teicu, starp mums bija Supes māsas. Kāds no mūsējiem, (lūdzu piedodiet, bet vairs neatceros daudziem meža vārdus un arī datumus, laiks un notikumi tos izdzēsuši no atmiņas) pārsteidzīgi atvēra galveno lūku un turpat tika nošauts. Mēs pārējie laimīgi izkļuvām no bunkura. Šāviēni ilgi nerimās. Kad jau bijām gabalā, dzirdējām lielu sprādzienu. Sapratām, ka tiek mestas granātas mūsu bunkurā. Nebijām droši, jo bija vēl sniegs un mūsu pēdas veda uz Balvu—Viļakas lielceļa pusi. Mums bija jātiek pāri ceļam un tas mums izdevās. Tur atradām iebrauktu ragavu ceļiņu, kur varēja maskēt pēdas.

Tā aizkūlāmies starp Slotu kalnu un Garsterdeli. Meža centrā atradām malkas grēdu. Tur sakurinājām bagātīgu ugunskuru, lai sasildītos. Sievietes bija steidzīgākas un tādēļ ļoti plāni gērbušās. Mums, vīriem, bija galvas lauzīšana. Žel palikušā biedra, kuru nevarējām izglābt. Bija jādomā, kā sagādāt apģērbu un uz-

туру. Vajadzēja gaidīt līdz vakaram. Tad vīri devās uz «malu». Protams, toreiz vēl gājām uz savām mājām un pie paziņām. Kad dzīvojām bunkurā, mūsu galvenie ēdieni bija kartupeļu, kāpostu vai putrainu tauku zupas ar svaigi piegrieztiem sīpoliem.

Pagāja nakts, kamēr izstaigājām visas mājas, jo pa vienam neriskējām. Vajadzīgos apģērbus un apavus sameklējām. Kad atgriezāmies, bija jau gaišs rīts un mūsu meitenes un grupas komandieris vēl tāpat sēdēja pie ugunskura, tikai meitenes bija noraudājušās. Kā komandieris stsātīja, visas trīs raudājušas, baiļodamās, ka mēs viņus pametuši un neatgriezīsimies. Viņas bija izmisušas, nosalušas un izsalkušas.

Nu bija pienācis laiks, kad arī ziemā jādomā par apmetni un tas jau vairs nav tik viegli. Visur, kur eji, paliek pēdas. Tomēr jādzīvo un jāizdzīvo. Šoreiz vairs nekas citš neatlika, kā tikai skuju būda. Tā iznāca varen lepna un arī silta, kad visu laiku centrā kuras ugunskurs.

Egļu skuju zem sāniem, egļu skuju apkārt, tikai augšā kupolā caurums, kur iziet dūmiem. Te vēl viena priekšrocība — uz ugunskura varēja viegli drēbes atutot, lai kādu laiku būtu miers.

Sakari ar pārējām grupām nepārtrūka. Arī «Cinītis» pēc saviem pārgājieniem mūs bieži apmeklēja un mūsu nometne viņam bija tāda kā pamatapmešanās vieta, jo kā nekā šeit bija viņa māsa, tā teikt, daļa no palikušās ģimenes.

Tuvojās pavasaris. Nu jau nebija vairs tik bailīgi. Sniegs sāka noplakt un pēdas vairs nebija tik viegli sazīmējamas. Grupas sāka satikties un apsriesties par turpmākiem plāniem. Mēs skaitījāmies «Bismarka» grupa, ko vadīja Kazimirs Čircenis.

Tuvojās vēlēšanas. Mūsu plāns bija pēc iespējas boikotēt to norisi. Savu rīcību organizējām tā, ka katra grupa nodarbojās ar savu ciema padomi, kurās atradās vēlēšanu iecirkņi. Mūsu, tas ir, «Bismarka» grupai, bija jāpārzina Viduču—Aizgalienu iecirknis. Vēlēšanu rītā agri izgājām katrs savās pozīcijās. Vieniem bija uzdots nogriezt telefona vadus, citiem jākontrolē ceļi u. t. t.

Mēs jau zinājām, ka ciema padomēs telefoni nedarbojas. Tā kā mūsu ciema padomē, kā jau teicu, par priekšsēdētāju bija mūsu mežabrāļa tēvs, tad mēs viņu brīdinājām, ka vēlēšanu dienā, agri no rīta, ciema padomi apšaudīsim. Lai neuztraucas, ja kāds logs būs speciāli izšauts. Tajā brīdī lai visi gul uz grīdas. Tā arī rīkojāmies. Agrā rīta stundā ielencām ciema padomi. Lai gan zinājām, ka tur nav kam pretoties, atklājām uguni no visiem ieročiem un aizgājām. Šī «izrāde» bija domāta svārstīgajiem. Dienai sākoties, darbojāmies uz ceļiem. Atceros tādas epizodes: ejam pa ceļu ar ieročiem plecos. Brauc ļaudis no attālākiem Skandīnes un

Bordovas ciemiem. Tur, protams, tādus šāvienus nedzirdēja. Ra-gavās sēž pats saimnieks ar ģimeni un vēl kādi kaimiņi paņemti līdz. Jautājam: «Kur braucat?» Viņi atbild: «Uz vēlēšanām». Mēs: «Vai tad jūs nezināt, ka vēlēšanas nenotiks?» Šie: «Voi, poldis Diveņam, ka nanūtiks. Paldies, puīši, atnāciet pusdienās!»

Staigājām pa ceļu. Gājēju uz vēlēšanām bija maz. Mēs izdomājām, ka pie Viduču kapiem vajadzētu «nomīnēt ceļu.» Kā jau Latgalē — ziemas dziļas. Kaut gan tuvojas pavasaris, gar zirgu iebrauktiem ceļiem sniegi vēl dziļi. Domāts — darīts. Tieši pie kapiem māja mūsu ciema priekšsēdētājam. Aizgājām, paņēmām vienu garu kārti. Vienu galu piesējām pie kapu žoga stūra un striķa galu ierakām sniegā. Otrā kārts galā tāpat iespraudām mietu sniega kupenā, ar striķi piesējām un arī galu ierakām sniegā. Uzliķām uz papīra pašrocīgi uzrakstītu zīmi «Ceļš mīnēts». Protams, tanī vēlēšanu dienā tā mūsu «mīna» labi darbojās. Daudzi jau zināja, ka partizāni dienas laikā staigā pa ceļiem un vēl šī mīna. Protams, mums grūti spriest, kāda reakcija bija Viļakā pēc visa tā.

Daudzi lauku vēlēšanu iecirkņi tika boikotēti. Rezultātu vēlāk lasījām avīzēs: republikā nobalsojuši 99,9 % balsttiesīgo iedzīvotāju...

Mūsu dzīve mežā turpinājās bez pārmaiņām, tikai pamazām sāka savilkties draudu mākoņi pār mūsu ģimenēm. Tad čeka izspēlēja vēl vienu trumpi, kas mūsu stāvokli ļoti sarežģīja. Mūsu ģimenes tika arestētas. Ierastais ceļš, kurš veda uz savām mājām, nu bija slēgts. Tad arī pārējie iedzīvotāji sāka izjust partizānu esamību. Bet ko varēja darīt, ja čeka vēlējās sanaidot mūsu tautu. Sākumā vēl nebijām ņēmāji, bet lūdzēji. Cik ilgi tad varēja mūs uzturēt tie cilvēki, kuriem mēs simpatizējām? Beidzot sākām iegriezties arī pie tiem, kuri mūs neieredzēja. Pamazām mežabrāļu pulks saruka. No mūsu ciema mežā palikām tikai es, «Fricis,» divi brālēni «Circeņi,» Aloīzs «Dotis» un Kazimīrs «Bismarks». Legalizējušos partizānu ģimenes atbrīvoja, bet mūsējās paturēja ieslodzījumā. Protams, pa laikam izlaižot laukā, lai tiktos ar mums un, lai pierunātu iziet no meža pieteikties čekai. Mēs tikāmies, tikai čeka to nezināja. Mana māsa čekai neticēja un tamdēļ mierīgi teica, lai izlemju pats, jo viņai nekas nevarot draudēt, nekur nesot vainīga. No mūsu mājas pamazām sāka izvazāt mantas un lopus.

Tad mēs trīs atstājām savu pusi un ar «Cinīti» staigājām pa grupām Annas mežos, kā arī Sinoles un Palsmanes mežos. Pirms tam «Cinīša» jaunāko māsu nošāva mežā.

Pēc kāda laika palikām tikai divi partizāni no mūsu ciema. Aloīzs Circēnis kādā apšaudē krita. Mēs ar «Bismarku» vēl arvien

«Ciniša» grupā gājām kā miesas sargi. Vienmēr līdzī nāca viņa sekretārs «Kārlēns».

Vēlā rudenī ieradāties Drustos «Tērauda» grupā, kur «Cinītim» bija norunāta tikšanās ar kādu partizānu no Jēkabpils puses. Protams, par to tuvāk zināja tikai «Cinītis» un «Tērauds». Mēs sapratām, ka abi komandieri brauks kaut kur uz Madonas rajonu. Vakarā viņi iesēdās pajūgā un aizbrauca. Solījās šai pašā naktī būt atpakaļ. Mēs gaidījām vēl otrā dienā, bet tad mainījām dzīves vietu, jo nebijām droši. Slepus vēl pārbaudījām to vietu, kur mums vajadzēja viņus sagaidīt, bet rezultātu nebija. Pēc vairākām dienām devāmies atpakaļ uz Latgales mežiem. Tur uzzinājām, ka «Cinītis» un «Tērauds» ir krituši.

Vēlāk no drusteniekiem uzzinājām, ka «Cinītis», «Tērauds» un «Jēkabpiliētis» iegriezušies kādās mājās. Visi trīs apsēdušies pie galda. Pēkšņi tas trešais (vārdu neatceros, jo viņu redzēju tikai vienu dienu) esot piecēlies un izšāvis uz «Cinīti» un «Tēraudu» un viņus abus nogalinājis. Drīz viņi tika atvesti Viļakā un izmesti uz ielas apskatei.

Gāja laiks, un ziema kā parasti lika just savu esamību, kas partizānam liek būt uzmanīgākam un, protams, izjust grūtākus dzīves apstākļus. Mēs atkal sadalījāmies, lai izdzīvotu smago ziemu. Nācās dzīvot pa vienām, diviem un vairākiem. Paldies labiem cilvēkiem, kas pabaroja, iedeva segu un atļāva attālākā salmu šķūnī pārgulēt. Laukā nereti sals pārsniedza 25°. Paldies visām tām drosmīgajām un pašreizliedzīgajām latviešu zemnieku ģimenēm, kas toreiz mūs nesavtīgi atbalstīja un visādi mums palīdzēja. Bez viņu atbalsta partizānu cīņa nebūtu iespējama.

Pienāca diena, kad arī man bija lemts kļūt par čekas upuri. Kopā ar vēl vienu mežabrāli mūs saņēma gulošus. Bijām nodoti. Likās, ka nu ir cauri meža gaitas un sāksies dzīve «kroņa maizē». Viļakā notika pirmā pratināšana, bet pēc tam sēdēju Rēzeknes cietumā, līdz atkal aizveda uz pratināšanu Viļakā. Nākošā pārsūtīšanās no Viļakas uz Rēzekni sagādājāmies kopā četri partizāni no dažādām grupām. Vienu zināju, bet viņš savukārt pazina tos abus. Uz Vecumu staciju mūs veda kājām. Tad ar Rīgas vilcienu līdz Abrenei. Bija jāgaida, kad vakarā aties vilciens Leningrada—Daugavpils, ar kuru mūs vedīs uz Rēzekni. Līdz vakaram bija jāsež kādā izolētā istabā. Mēs sākām kalt plānus par bēgšanu. Jau izolātorā gatavojāmies. Laukā, kā jau ziemā, bija ap 5°—6° sals un slidenas ielas. Domāju, ka ar saviem zābakiem nespēšu paskriet. Pārplēsu uz pusēm māsas sūtīto divielīti un apsēju ap zābaku zolēm, lai būtu drošāka skriešana. Ai, kā sirds visu dienu pukstēja, domājot par vakaru. Kaut nu tikai izdotos! Mēs norunājām tā: ja mūs konvojēs, stāšos priekšā ar to otro, ko

pazinu un tie divi aiz mums. Konvoji bija trīs. Bija norunāts, ja redzēšu izdevīgu momentu — došu signālu «Nu!» pagriežot galvu uz blakus stāvošo, lai aizmugurē stāvošie saprastu. Pēc signāla mums vajadzēja skriet katram uz savu pusi. Pienāca vakars. Mūs aizveda uz staciju. Tanīs igados vilcieni kursēja reti un pasažieri pārvietojās daudz, it sevišķi no Krievijas. Pieveda mūs pie stacijas stūra un konvoji sarunājas. Viens saka: «Vedīsim vagonā!» Otrs: «Nē, jāskatās, kur var atbrīvot vietu». Cilvēku uz perona daudz. Sargs skrien uz vienu vagonu, skrien uz otru, bet man sirds lēkā, nu liekas, ka kāds teiktu: «Bēdz!» Palikuši divi konvoji. Nolemju pildīt mūsu norunu.

Pagriezu galvu un klusi teicu «Nu!» Aizmuguri neskatīju, bet blakus stāvētājs aizgriezās galvu. Es sapratu, ka viņš nebēgs.

Klusītēm noskaidroju: «Viens, divi, trīs!» Nometu maisiņu zemē un metos pūlī iekšā, zem vagoniem un pāri sliedēm mežā. Kāds nu tur bija mežs — retas priedes. Sākumā dzirdēju kliezdam: «Stoi, stoi!» Pēc tam viss pagaisa. Varbūt tas bija labi, ka pārējie nebēga, jo «šie» jau nevarēja atstāt «objektu». Kā jau teicu, pāri sliedēm un mežā iekšā, bet sniegs līdz jostas vietai, apstāties nedrīkstēju. Redzēju, ka pa mežu tālu netikšu — nebija spēka. Nolēmu virzīties uz Rīgas—Abrenes dzelzceļa līniju, ko pēc laika arī sasniedzu. Biju nosvīdis slapjš, jo mugurā man bija puskažociņš, ko māsas bija iesūtījušas, domādamas, ka man būs jābrauc uz ziemeļiem. Kad tiku pāri sliedēm, nosvilpa vilciens. Es sevī nodomāju — mani draugi aizbrauca, bet kas mani sagaida? Uz dzelzceļa līnijas man kļuva daudz vieglāk, jo nebija jābrien pa sniegu. Uznāca tāda kā apātija, bet reizē arī prieks, ka esmu brīvībā. Rīta pusē ieradās pie cilvēkiem, pie kuriem jau meža gaitās biju bijis. Pamazām atjaunojās attiecības ar grupām. Uz pavasara pusi mēs ar «Bismarku» pievienojāmies Purvmalas pagastā «Trocka» grupai. Šīs grupas lielākā daļa bija krievu tautības vīri. Protams, latviešu valodu visi prata. Šajā apkārtnē mūs atbalstīja gan latvieši, gan krievi. Šeit mēs dzīvojām drošāk, nekā Viļakas pagastā. Laikam jau krievu tautības cilvēkiem čeka vairāk uzticējās, lai gan viņi bija tādās pašās domās, kā latvieši, viņi bija pret boļševiku ienākšanu Latvijā. Tā mēs vasaru nodzīvojām «Trocka» grupā, tiekoties gan ar «Boļšakova», gan citām Viļakas—Balvu mežu grupām. Mūsu darbība kļuva mazāk aktīva, jo čeka te vienā, te otrā vietā sāka vajāt grupas, kā rezultātā partizāni krita vai tika saņemti gūstā. Arvien biežāk mežmalās tika likti čekas slēpņi. Maija beigās arī mūsu grupa, atgriežoties no pārtikas meklējumiem, uzdūrās slēpņim. Viens mūsu biedrs krita, bet es tiku ievainots gurnā.

Pagāja vasara un uz rudens pusi mūs ielenca un kaujā krita

«Trockis» un vēl viens mūsu biedrs. Palikušie iekļāvāties «Boļšakova» grupā.

1948. gadā kādā februāra naktī nodevējs Kozlovs no Purvmalas pagasta mani ievilināja čekistu lamatās. Arī «Bismarks» iekrita. Sākās mūsu moku ceļi Abrenē, Pleskavas un Rīgas cietumos. Mūsu abu «lietas» savienoja daudzu lappušu biežā sējumā. Mūs tiesāja tā saucamā «troika». «Bismarku» — īstajā vārdā Kazimiru Circeni, kas kādreiz bija cīņijies vācu armijas rindās, bet pēc tam desantēts partizāna darbībai sarkanarmijas aizmugurē, notiesāja uz 25 gadiem Gulaga noietnēs.

Tikai krietni vēlāk Sibīrijā uzzināju, ka arī divas manas māšas — Malvīne un Tekla aizgājušas partizānos. 1950. gada ziemā šo grupu aplencis čekas karaspēks. Malvīne un divas manas māšas, kas arī darbojās šai vienībā — nošautas. Teklu sagūstīja smagi ievainotu gurnā, plaušās un rokā, ar apsaldētām kājām. Trīs čekistu automātu lodes viņa savā ķermenī iznēsāja līdz pat nāves stundai 1987. gadā un paņēma tās līdzī kapā. Centrālcietumā viņai amputēja pēdas un visu savu grūto mūžu viņa vadija, nesdama smago invalīda un «tautas nodevēja» nastu.

NOTIKUMI UN LIKTEŅI...

1948. gadā mežā satikos ar Krusta—Freimaņa grupas vīriem, kuri bija veikuši atriebības operāciju Lutriņu Jaunāmuižā (to tik «skaisti» un melīgi aprakstījis Arvīds Grigulis savā «vēsturiskajā» romānā). Vēlāk pie Baltākroga kopā ar šo grupu piedalījos apšaudē ar miličiem un «istreibeļiem». Pēc šīm apšaudēm sākām asi izjust munīcijas trūkumu. Apmetāmies Zvārdes pagasta mežā. Ieradāmies pie partizānu atbalstītāja Ogura. Viņš ierosināja tikties ar «kapteiņa Kraujas» grupu, kura esot sakauta Vidzemē un dzīvi palikušie tālab pārvietojušies uz Kurzemi. Mūsu grupas komandieris FREIMANIS bija pietiekami ilgi dzīvojis mežā, vīrs ar labu kaujas pieredzi, piesardzīgs. Taču Ogura ieteikumi bija tik pārliecinoši, ka Freimanis piekrita. Dodoties uz norunāto satikšanās vietu pie Mežupīšu mājām, mums negaidot uzbruka. Tikām apdullināti, sasieti un nogādāti Saldus čekā, kur sadists kapteinis Petrovs un apakšpulkvedis Sobitins visā pilnībā nodemonstrēja savas spējas. Pēc tam savu drausmīgo dauzīšanas prasmī demonstrēja Kuldīgas čekas priekšnieks Sobačkins.

1992. gadā, Latvijas presē lasot par lles grupas vīru traģiskajiem likteņiem, sapratu, ka čekai bija jau tolaik zināms Kraujas vārds un viņi radīja viltus partizānu grupu ar tādu pat segvārdu savam čekistu darbonim.

Vikentījs Papiņš, Valmierā

Henriks Trūps

MĀCĪTĀJI LATVIEŠU PĒCKARA PARTIZĀNOS

Poļi kā savu nacionālo varoni godina priesteri ģimnāzijas kapelānu Ignatu Skorupku. 1920. gada augusta sākumā bolševiki bija piegājuši pie pašas Varšavas, kurai katru brīdi draudēja krišana. Tad Skorupka ar saviem ģimnāzistiem pievienojās 236. poļu jēgeru pulkam un tā aizrāva visus, ka četru dienu kaujā sakāva skaita ziņā nesamērīgi pārākus ienaidnieka spēkus un aiztrieca tos no Varšavas, pats iedams bojā. Šo gadījumu poļu vēsturē apzīmē kā «cud nad Visloi» (brīnums pie Vislas).

Laikam līdzīgu lomu bija gribējis uzņemt arī Vanagu katoļu draudzes prāvests Antons Juhņevičs, kas būdams liels patriots, 1944. gadā Livānu novadā mēģināja organizēt spēkus pret bolševikiem. Viņa pasākums sagādāja lielas rūpes Rīgas metropolītam Antonijam Springovičam. Beigās pats Juhņevičs un vairāki simti viņa vadīto Latgales jauniešu aizgāja bojā.

Antons Juhņevičs dzimis 1905. g. Gaigalavas draudzē. Pēc Aglonas katoļu ģimnāzijas beigšanas iestājies Rīgas katoļu teoloģijas augstskolā, bet no ceturtā kursa tika izslēgts par sūdzību rakstīšanu pret semināra garīgo tēvu. 1930. gadā iestājās Ļubļinas augstskolā Polijā, kur studēja kanonus (baznīcas likumus). 1933. gadā arhibīskaps A. Springovičs viņu iesvētīja par priesteri. 1933.—44. gadā Juhņevičs strādāja Daugavpils, Kombuļu, Atašienes draudzēs, līdz 1944. gadā tika iecelts par Vanagu draudzes prāvestu.

Kritiskā situācijā 1944. gada pavasarī Aglonas ģimnāzija un arī garīgā semināra trīs jaunākie kursi, kas tur darbojās kopš 1942. gada, tika slēgti. Daži kleriķi — Pēteris Onckulis, Jānis Voitīņš, Pēteris Vaivods — apmetās pie prāvesta Juhņeviča Va-

nagos. Tur kopā ar dažiem skolotājiem izveidoja pagrīdes katoļu ģimnāziju. Vēlāk, kad šai grupai pievienojās daži no vācu armijas izbēgušie leģionāri un arī tie, kas izvairījās no iesaukšanas krievu armijā, Vanagos izveidojās ap 30 cilvēku liela grupa, kas dzīvoja gan draudzes mājā, gan šķūnī. Laikam cerībā, ka boļševiki ilgi Latvijā nenoturēsies, viņi sāka Vanagos pret čekistiem nocietināties. Baznīcas bēniņos savāca pārtikas krājumus, guļampiederumus, no šķūņa uz mežu izraka ejas, pa kurām varētu izbēgt uzbrukuma gadījumā. 1944. gada rudenī daļa no šiem dezertieriem pārcēlās uz tuvējo Velna purvu.

1945. gada janvāra sākumā no Līvāniem pienāca slepena ziņa, ka čekisti gatavojoties Juhņeviču apcietināt. Draudzes mājā palikuši 8 vīru grupa ieslēdzās baznīcā. Drīz ieradās sarkāno iznīcinātāju grupa un baznīcu ielenca. Pievakarē Juhņevičs uzdeva Onckulam (vēlākais Aglonas dekāns) un vēl kādam imitēt izlaušanās mēģinājumu pa baznīcas galvenajām durvīm. Visi ielencēji tūlīt saskrēja baznīcas priekšā, bet pats Juhņevičs šajā brīdī kopā ar trim biedriem izbēga pa mazajām sakristejas durvīm un devās uz 7 kilometrus attālo Velna purvu aicināt savas grupas ļaudis, lai tie steigtos palīgā baznīcā ieslēgtajiem. Tie tūlīt, sasēdušies ragavās, devušies uz Vanagiem, kur sākuši uzbrukt ielencējiem. Izvērtusies apšaudīšanās un čekisti atkāpušies. Paši cīnījās kopā ar izglābtajiem devušies atpakaļ uz Velna purvu. No partizāniem pie apšaudīšanās tikai viens bijis ievainots. Šī partizānu grupa Velna purvā nodzīvojusi kādu nedēļu. Bet pēc tam sadalījusies: kleriķi un vēl daži citi izklīduši pa mājām, bet Juhņevičs ar aktīvajiem partizāniem aizgājis uz Rubenkalnu pie lielākās partizānu grupas, kas bijusi labi apbruņota un dzīvojusi četros bunkuros. (Augstāk minētās ziņas ir sniedzis P. Onckuls. Tālāk sekojošais ir ņemts no Juhņeviča tiesas protokoliem, kas glabājas IM arhīvā — arhīva Nr. 28785.)

Rubenkalna partizāni savā sanāksmē 1945. g. 24. augustā nodibinājuši organizāciju ar nosaukumu «Latvijas tēvijas sargu — partizānu apvienība» ar mērķi gāzt Latvijā komunistu varu un atjaunot demokrātisku valsti. Par apvienības priekšsēdētāju ievēlēja Antonu Juhņeviču (segvārds — Antons Vientulis, vēlāk Monakus). Par priekšsēdētāja vietnieku un partizānu komandieri bija ievēlēts Kārlis Blūms (Misters), par sekretāru Jānis Zeltāns (Zeltiņš), par kasieri Jānis Rudzāts (Rusiņš), par locekļiem Gavars un citi. Nodibinātā valde savā pirmajā pavēlē (Nr. I., 1945. g. 29. aug.) uzdeva partizāniem apkarot tautas nodevējus, miličus un čekistus, visiem spēkiem aizkavēt labības produktu nodošanu sarkanajai komunistu varai, kavēt ceļu un tiltu atjaunošanu.

Šai organizācijai izdodas apvienot Līvānu, Ilūkstes, Jēkabpils,

Madonas, Rēzeknes un Daugavpils rajonu partizānus, izveidojot Latvijas partizānu 2. divīziju. A. Juhņevičs šai organizācijai uzrakstīja plašus statūtus, kas vēlāk valdes sēdē tika pieņemti bez labojumiem. Uz rudens pusi valdē iesaistījās arī Latgalē pazīstamā dzejniece Valerija Mundure (kuras meitas uzvārds bija Galvanovska, rakstnieka Viktora Mundura sieva, dz. 1915., pazīstama ar pseid. Marta Skuja; V. Mundurs (Skuja) izvests 1941. g., gājis bojā.). V. Mundure uzņēmas partizānu pagrīdes žurnāla «Tēvijas Sargs» rediģēšanu.

Žurnāls paspēja iznākt kādos četros izdevumos ar 30—40 eksemplāru tirāžu. Pie «Latvijas tēvijas sargu partizānu apvienības» izveidojās arī jauniešu pagrīdes organizācija ar nosaukumu «Jaunie ērgļeni», kas paspēja noorganizēt pagrīdes pulciņus pie vairākām vidusskolām un nodarboties ar skrejlapu izplatīšanu. Apvienībai bija izdevies nodibināt sakarus arī ar vairākām citām pēckara Latvijas pagrīdes organizācijām, piemēram, ar Latvijas nacionālo partizānu apvienību, Latvijas tautas partiju, Ziemeļlatvijas partizānu organizāciju, Kurzemes partizānu organizāciju u.c.

1945. gada vasaras beigās šī organizācija sāka veikt plašas akcijas savā apkārtnē: ieradās pienotavās, pastā, izdemolēja ciema padomes, nošāva vairākus partijas aktīvistus. Juhņevičs visās šajās brutālajās akcijās tomēr nepiedalījās. Viņš arvien vairāk sāka apšaubīt mītu par angļu desanta izsēdināšanu Latvijā, ar ko baroja savas cerības partizānu vairākums, tamdēļ domāja par Latvijas PSR valdības izsludinātās amnestijas izmantošanu. Kādā veidā viņam bija izdevies nodibināt sakarus ar drošības orgāniem, nav zināms, bet 1945. gada rudenī viņam ir notikusi satikšanās ar Latvijas PSR iekšlietu ministru ģenerāli Eglīti. Šī satikšanās notikusi uz šosejas starp Līvāniem un Līksnu. Ticis parakstīts nolīgums, ar kuru Juhņevičs apņēmies pats legalizēties un uzdot visiem saviem padotajiem partizāniem, lai tie pieteicas valsts iestādēs. Ģenerālis Eglītis par to apsolījis visiem drošību un brīvību. Pēc tam Juhņevičs tiešām izlaidis uzsaukumu partizāniem, lai tie izietu no meža un legalizētos, arī pats 1946. gada 10. janvārī pieteicās Daugavpilī drošības orgāniem. Pēc tam tā paša gada 27. janvārī devies uz Rīgu pie iekšlietu ministra. Pēc sarunas ar ministru ieradies pie Rīgas metropolīta Antonija Springoviča.

Tulīt pēc 1945. gada janvāra notikumiem metropolīts uzreiz A. Juhņeviču atcēla no Vanagu prāvesta amata un pavēlēja viņam ierasties Rīgā, lai saņemtu tālākos rīkojumus. Viņam tika arī paziņots, ka sakarā ar to, ka viņš ir noziedzies pret Baznīcas likumu 141., 1164. un 1176. kanonu, par to tiek suspensēts uz

nenoteiktu laiku (viņam tika aizliegts pildīt priestera funkcijas). Toreiz Juhņevičs, baidīdamies no aresta, Rīgā neieradās, bet pārgāja nelegālā stāvoklī. Tad metropolīts kā sodu Juhņevičam uzlika ieslodzījumu Skaistkalnes klosterī uz nenoteiktu laiku. Juhņevičs paklausīja, ieradās Skaistkalnē, bet, tā kā savās nelegālajās gaitās bija smagi sabojājis veselību, lūdza Metropolijas kūrīju atļaut viņam atbraukt uz Rīgu pie ārstiem. Šāda atļauja tika dota un viņš ieradās Rīgā, apmetās pie savas māsas Dzīrnavu ielā. Bet jau 27. februārī viņu uz ielas apcietināja. Ilgus gadus Metropolijas kūrījai par viņu nekas nebija zināms, skaitījās bez vēsts pazudis. Tikai pēdējos gados atklājās, ka A. Juhņevičs 1946. g. 14. novembrī ir notiesāts uz nāvi, bet spriedums izpildīts pēc divarpus mēnešiem — 1947. gada 4. februārī Rīgas centrālajā cietumā. Kapuciņu tēvs Toms (Gumperbergs) stāstīja, ka viņš, būdams centrālajā cietumā, kādas pastaigas laikā cietuma pagalmā Juhņeviču redzējis nāvinieku kameras logā. Tas uzsaucis «Damnatus sum ad mortem!» (Esmu notiesāts uz nāvi!) Tad tēvs Toms, svētidams ar krusta zīmi, devis viņam absolūciju — pirms nāves grēku piedošanas svētību. Reizē ar Juhņeviču uz nāvi bija notiesāti arī apvienības valdes locekļi Jānis Zelčāns un Valerija Mundera. Tā šos nelaimīgos neglāba nekādi čekas solījumi un nolīgumi. Vēlāk, 1949. gadā, tika apcietināti un uz 10 gadiem notiesāti bijušais Aglonas dekāns, tagadējais Rudzātu prāvests Pēteris Onckuls, tagadējais Valmieras dekāns Jānis Voitiņš, Liksnas prāvests Staņislavs Čužāns un arī citi dzīvi palikušie Juhņeviča grupas dalībnieki.

Ne visi minētās organizācijas partizāni bija paklausījuši Juhņeviča aicinājumam. Pēc smagām cīņām un zaudējumiem daļa bija pārcēlusies uz Lubānas apkārtni, kur vēl notika dažas valdes sēdes. Čekas rokās nonāca visi valdes sēžu protokoli, kā arī paša Juhņeviča dienasgrāmata, sakarā ar to daudz cieta vietējie iedzīvotāji, kuriem bijis kāds sakars ar partizāniem.

1944. gadā pie «meža brāļiem» bija aizgājis arī Šķilbēnu prāvests Ludvīgs Štagars, kas Ziemeļlatgales partizānu organizācijā bija laikam ieņēmis kādu izcilāku posteni. Labi prazdams stenogrāfiju, viņš bija rakstījis dienasgrāmatu, sīki atzīmēdams notikumus un arī cilvēkus, ar kuriem nācies satīties, kas viņam bija palīdzējuši, laikam būdams pārliecībā, ka čekisti viņa uzrakstīto neatšifrēs, ja tas kristu viņu rokās. Sakarā ar to Latgalē tika apcietināti daudzi priesteri un notiesāti par sakariem ar «bandītiem». L. Štagaru 1948. gadā notiesāja uz 25 gadiem smaga režīma lāģerī ar tiesību zaudēšanu uz 5 gadiem. Štagars visu šo sodu izcietā, dzimtenē atgriezās pavisam slim un drīz nomira.

ARHEOLOĢIJA UN POLITIKA

Kādreiz man gadījās piedalīties arheoloģijas ekspedīcijā. 1964. gada vasarā arheologs Francis Zagorskis to bija noorganizējis Lubānas klānos, pie manām tēva mājām. Rokot mēs atradām apstrādātu dzintara piekariņu, māla lauskas, kramu, koku.

Kāpēc es to visu stāstu? Tālab, ka no skolā mācītā varēja nojaust, ka kultūra Latvijā sākusies bezmaz vai no 1940. gada. Bet šeit es ieraudzīju pavisam ko citu. Uz šīm lauskām bija latvju raksti, gluži kā tautiskajā jostā. Un, galvenais, šī apmetne bija vismaz 6000 gadu veca.

Es zināmā mērā esmu laimes bērns. Mana māte un vecmāte dziedāja daudz tautasdziesmu. Mēģināt iedarboties uz mani ar sarkano ideoloģiju ir diezgan muļķīgi. Diezin vai pienāks laiks, kad kāds viltus zinātnieks teiks: «Man kauns par to, ka es savā disertācijā rakstīju nepatiesību, viltoju savas tautas vēsturi». Es domāju, ka ir liels grēks stāstīt pasaulei, ka mēs labprātīgi uzņēmām šo krievu varu. Arī šiem rakstītājiem — «zinātniekiem» nebija noslēpums, ka patiesībā šo varu ienīdām. Bet, lai paliek, ar savu sirdsapziņu mokoties, šie viltus skolotāji. Runāsim ar tiem, kam atmiņa nav zudusi.

Ziemassvētkos es Rēzeknē satiku dažus bijušos mežabrāļus. LNNK nodaļas vadītājs Antons Ludboržs man ieteica apciemot Braslu pāri. Šie cilvēki caurcaurēm izbaudījuši krievu varas zvērības.

Daži vārdi par pašu Antonu Ludboržu. Arestēts 1949. gadā kā Latgales vanadzēns. Bijis izsūtījumā Karagandā no 1949. līdz 1956. gadam. Atceros, kad Antonu ievēlēja par LNNK nodaļas vadītāju, viņš teica: «Strādāšu godprātīgi, tikai man jums jāsaprot, ka izglītība man nav nekāda dizā». Tad kāda skolotāja mierināja

Antonu, ka lēģera gadi ir kā augstskolas beigšana. Un tagad, kā jau Ludborža kungs ieteica, runājos ar Antoniju un Kazimiru Braslām.

Stāsta Kazimirs Brasla. Latgales vanagi nodibinājās 1949. gadā Rogovkā. Mūsu organizāciju vadīja Pēteris Jermacāns. Viņu arestēja un aizsūtīja uz Vorkutu, kur viņš palika līdz 1957. gadam. Tā kundze, kas sēž Jums blakus, ir viņa sieva, kas arī tika izsūtīta. Bet viņa pati Jums pastāstīs. Vēlāk grupas vadītājs bija Aleksandrs Jukumāns. Viņš sodu par dzimtenes mīlestību izcietā Mor-dovijā un tur dzīvo vēl šodien. Pagājušajā vasarā bija atbraucis, laikam jau atgriezies.

Un tagad par sevi. Es ļoti ātri sapratu, kas šī par varu. Gājām mežā ar domu, ka savāksim ieročus, piederosies vairāk cilvēku... un cerējām, ka sagaidīsim palīdzību no ārzemēm. Rakstījām lapiņas, izskaidrojām cilvēkiem par krievu īstajiem mērķiem mūsu zemē. Vecāki mūs atbalstīja. Es biju izlēmis nekad dzīvs rokās nedoties, bet iznāca pavisam citādi. Mūs izvilināja no meža tāds cilvēks, par kuru prātā nevarēja ienākt, ka viņš mūs varētu nodot. Uzcienāja ar cigareti, un... pamodāmies cietumā. Atceros, ķēru ieroci, lai nošautos, bet nepaspēju.

Mežabrāļu gaitās es iepazīnos ar savu sievu, viņu arestēja pirms manis, māte arī bija arestēta. Mani izsūtīja. Kad ierados Krasnojarskā, pēdējā barža uz Noriļsku bija aizgājusi. Tā es nokļuvu Taišetā. Vēlāk es uzzināju, ka mēs abi ar māti veselu gadu esam bijuši Taišetā vienlaicīgi. Bet mātes sirds bija jautusi, ka kaut kur tuvumā ir dēls. Viņa no šīs domas bija sākusi jukt prātā. Un vienā tādā reizē skrējusi pie vārtiem un lūgusi, lai laiž ārā, jo viņu gaidot dēls. Sargi viņai iesituši pa galvu. Es nezinu, kur ir mātes kaps. Kaut kur Taišetas tuvumā. Mēs vēlāk satikām sievieti, kas atcerējās māti un arī to, kā viņa skrēja pie vārtiem satikties ar dēlu...

Turpina Antonija Brasla. Mans brālis Eduards Rižais piedalījās Tilžas kaujā 1946. gadā. Viņu nošāva 1948. gadā. Viņš ir aprakts Tilžas mežā pie vecā Baltinavas ceļa, Tilžas mežā patiesībā ir masu kapi, tur guļ gan legionāri, gan mežabrāļi. (Pagājušajā vasarā es tur biju. Nevar izbrist, visa meža mala ūdenī, aug dzeltenī irisi). Pēc brāļa nāves es arī aizgāju mežā par sakarnieci, tāpēc protu tik spalgi svīlpt. Satikos bieži ar māti. Viņa mums palīdzēja. Vienā tādā tikšanās reizē mani arestēja. Tas cilvēks, kas mani no-
deva, tiesā bija kā liecinieks. Lielijās, ka es būtu aizmukusi, ja viņš nebūtu turējis mani aiz rokas.

Cietumā visādi gāja. Visvairāk sāp sirds par to, ka sita pa vēderu. Piedzima dēls — viss vienos zilumos. Kad mani sūtīja prom, lika no dēla atteikties. Es neatteicos. Viņš palika namā tikai

uz manu izsūtīšanas laiku. Kad es atbrīvojos (biju Mordovijā), braucu meklēt vīru. Tad no Taišetas devos uz Rīgu, paņēmu dēlu un braucām abi pie tēva. Kad sapratām, ka tiksīm mājās, es braucu ar puiku pirmā, pierakstījos, dabūju darbu. Pēc tam atbrauca vīrs. Tā vēl šodien dzīvojam Rēzeknē. Nesaprotu, kā tagad var būt pie varas tie paši cilvēki, kas komunistu laikā. Mēs gan par tādu brīvību necīnījāmies. Bet es lūdzu Dievu, lai mani mazdēli dzīvotu patiesi brīvā Latvijā.

Mūsu sarunā klausījās Anna Jermacāne, kas tika izsūtīta kā mežabrāļu atbalstītāja.

Stāsta Anna Jermacāne. Mēs ar Antoniju Braslu bijām kopā cietumā. Atceros, kā viņai piedzima dēls. Turpat cietumā arī kristījām. Redziet, šo cimdu pāri noadiju savam krustdēlam uz Ziemassvētkiem. Atceros, kā mūs tiesāja. Antonijai bija puika uz rokām (2 mēnešus vecs), raudāja. Es tad nevarēju saprast, kāpēc trīs bīkšu gali tam vīram, kas Antoniju bija nodevis. Viņš tiesā bija liecinieks.

Vai, visu jau nevar izstāstīt. Un to, kā pret mums izturējās cietumā, negribas atcerēties. Kaut nu piedzīvotu patiesu brīvību!

Es domāju, ka Rēzeknē nav neviena latvieša, kurš nezinātu, kas notika 1940., 1941. gadā čekas pagrabos. Protams, arī citos gados. Tagad dažs labs, kas piedalījies latviešu slaktiņos, runā par piedošanu un vēsturi sāk skaitīt no citiem gadiem... Jāatgādina, ka nevar nomazgāt asinis Dieva priekšā.

Tautā saka — kā sauc, tā atskan.

Es jūtu šo atbalsi tuvojamies.

ŠIS KARŠ BIJA GRŪTS UN NEŽĒLĪGS

Šajā rakstā ir izklāstīti divi pretēji viedokļi: mans, *Eliasa Tumeļkāna* viedoklis, un tas, ko apgalvo toreizējais Latvijas PSR prokurors Laiviņš, 1973. gada februārī parakstīdams apsūdzības rakstu krimināllietā Nr. 19, bet dažus mēnešus vēlāk, 1973. gada maijā, arī Latvijas PSR Augstākās tiesas krimināllietu kolēģijas loceklis Kušners, kā arī «tautas piesēdētāji» Artjomenko un Anaņjeva.

Uzreiz piebildešu, ka šo tiesnešu nacionālajai piederībai te nav nozīmes: Laiviņš jau pēc pases skaitījās latvietis, tāpat kā bēdīgi slavenais prokurors Dzenītis un tāpat kā Krūmiņš, kurš tiesāja Gunāru Astru, bet, neraugoties uz to, mazliet vēlāk, jau «neatkarības» laikā, bija tieslietu ministra vietnieka godā. Mana tiesas prāva 1973. gada pavasarī nebija tāda kā 1938. gadā, kad Ļeņingradā un daudz kur citur Krievijā šāva cilvēkus tikai un vienīgi par to, ka viņi ir latvieši, «vainas» motivējumus viņu nāvesspriedumos ierakstot absolūti absurdus: skolotājs — japāņu spiegs, mežsargs — vācu vai franču spiegs utt.

Šoreiz apsūdzības motivējumi man un mani cīņubiedriem Viškeram, Butleram, Kodoram un Voicišam nebija sadomāti.

— Šāvāt?

— Šāvām, — mēs atzinām.

Tikai mēs, bijušie latviešu nacionālie partizāni, neatzinām, ka mēs būtu bandīti un slepkavas. Mēs uzskatām, ka pēc 2. pasaules kara ar ieročiem rokā cīņījāmies pret Latvijas okupantiem un to līdzskrējējiem, aizstāvējām savas tautas godu.

Vēl šobrīd daudziem bijušajiem latviešu partizāniem pienāk rehabilitācijas atteikuma raksti. Tādu 1991. gada 10. jūlijā saņēmu arī es.

Lūk, kas tajā teikts:

«... Jūs esat atzīts par vainīgu un notiesāts pēc Latvijas PSR kriminālkodeksa 59. panta arī par to, ka 1945. gada 27. maijā Jūsu vadībā noticis uzbrukums Andrupenes pagastā Baldas dzirnavām, kura laikā nolūkā slēpt uzbrukumu tikuši aizturēti un aizvesti uz mežu dzirnavās dzīvojošā Jekaterina Bogdanova un Ivans Bogdanovs, un abi pēc Jūsu ieteikuma nogalināti... Tā kā Jūs esat piedalījies divu iepriekš minēto civiliedzīvotāju noslep-kavošanā, tad uz Jums likums par rehabilitāciju neattiecas.»

Un paraksts — J. Muižnieks.

(Gan šīs vēstules kopija, gan visu šajā publikācijā minēto dokumentu kopijas ir šīs partizāniem veltītās grāmatas izdevēju rīcībā, bet oriģināli — pie manis.)

Vēl interesanti atzīmēt, ka uz prokurora Laiviņa parakstītā apsūdzības raksta krimināllietā Nr. 19 sacīts «Tulkojums no krievu valodas».

Nonāvēt cilvēku ir briesmīgi. Bet partizānu karam ir savi ne-žēlīgi likumi, un, lai šāvēju atzītu par vainīgu vai nevainīgu, par nelietīgu slepkavu vai par godīgu cīnītāju, rūpīgi un pamatīgi jā-iedziļinās visos apstākļos.

Nav ko brīnīties, ka lietas apstākļos rūpīgi iedziļināties negri-bēja Kušners, Artjomenko un Ananjeva. Tolaik latviešu nacio-nālos partizānus jau nemaz citādi nesauca kā par bandītiem un Dzimtenes nodevējiem.

Bet šodien? Cik ilgi latviešu mežabrāļus turpinās pazemot? Cik ilgi Latvijas Republikas Augstākā tiesa sūtīs bijušajiem par-tizāniem tādas vēstules, kurās Latvijas PSR kriminālkodeksu vai pat Krievijas PFSR likumkodeksu turēs cieņā un godā, toties vecie vīri, daudzi bez rokas vai kājas, par invalīdiem kļuvuši, savu Dzim-teni Latvijā aizstāvo, vēl joprojām būs necieņā un negodā?

Ko es gribu šeit pastāstīt par sevi?

Esmu dzimis Kārsavā 1920. gada 28. augustā, ģimenē bija vēl divas par mani vecākas māsas — Emīlija un Sofija. Tēvs bija vei-kalnieks, māte — mājsaimniece.

Maza atkāpe. Lūk, kā manas «kaitīgās šķiriskās intereses» par manas turpmākās darbības motīvu uzdod žurnāliste Maija Nizinska savā rakstā «Atmaksa» laikraksta «Znamja truda» 1973. gada 12. maija numurā:

«Kārsavas siktirtotāja dēls centās izlauzties buržuāziskās Lat-vijas augstākajās aprindās. Taču karjerists un godkāris nepaguva izvērsties: pienāca četrdesmitais gads, pēc tam sākās karš. Tu-meļkāns nevēlējās karot. Nolēma nogaidīt, no malas paskatīties: kurš kuru. Piesliedamies okupantiem, viņš laimīgi dzīvoja līdz kara beigām. Taču šīs beigas Tumeļkānam nepatika. Viņš zināja, ka Padomju Savienībā nav privātīpašuma uz zemi, rūpniecām...

Tas Tumeļkānu nepavisam neapmierināja un, iesaukts Padomju Armijā, viņš ātri vien sadziedājās ar Butleru un kopā ar viņu dezertēja.»

Tiktāl Maijas Ņizinskas viedoklis. Nez kā viņa šodien raksta par privātīpašumu uz zemi, varbūt pati ir pieprasījusi un saņēmusi kādu zemes pleķīti. Bet Dievs ar viņu, žurnālistikā jau ir bezgala daudz cilvēku vējarādītāju, ne jau Ņizinska vien rakstījusi, «pilot uzdevumu», un ko lai dara, ja šie uzdevumi, laika ritenim griežoties, mēdz mainīties... Atgriežamiēs pie mana dzīvesstāsta.

1943. gadā sāku strādāt Krāslavā uz dzelzceļa, tad mani nosūtīja uz Rīgu, strādāju kantorī Šķirotavas stacijā, jo biju beidzis ģimnāziju, un tā skaitījās samērā laba izglītība (varbūt šis fakts noderēja Ņizinskai, par «karjēristu un godkāri» rakstot...)

1944. gada 17. martā mani mobilizēja, divus mēnešus apmācīja, un maijā jau biju pie Opočkas 19. divīzijā. Bet drīz mani tuvcinā ievainoja ar durkļa dūrienu un tajā pašā reizē sašāva kājā.

Pāris nedēļas apārstētu Madonā, mani atveda uz Rīgu un turpināja ārstēt. Tā kā mana māsa studentes gadus bija apprecējusies ar vācieti un 1939. gadā kopā ar vīru aizbraukusi uz Vāciju, tad vāciešiem es likos pietiekami uzticams. Kādu dienu augustā pie manis slimnīcā ieradās 212. izlūkvienības priekšnieks Haselmanis un divi kurelieši.

— Nodibini grupu, drīz te būs krievi, vajadzēs pret viņiem cīnīties.

Ierados Kārsavā pie tēva un mātes, taču nekādu grupu vēl nepaguvu izveidot, kad sarkanarmieši bija klāt.

Par manām gaitām vācu armijā neviens no kārsaviešiem, izņemot manu tēvu, neko nezināja, jo es taču biju pārcelts uz Rīgu strādāt dzelzceļa sistēmā, un dzelzceļniekiem ir «broņa». Tikai ar ievainojumu bija sarežģījums — kā to noslēpt? Izdomāju pasaciņu, ka esmu sašauts gaisa uzbrukuma laikā.

Bet tad visus vīriešus sāka iesaukt krievu armijā.

Mana sieva Marija dzīvoja uz laukiem, Bērzgales pagasta. Biju izlēmis braukt un apmesties pie viņas, taču jau pazīstamu acu apkārt mazāk. Bet tiklīdz ierados pie vietējiem pagasta varavīriem, lai pierakstītos, tā biju sprukās — jāiet dienēt, nekāda «broņa» nelīdzēja, kaut arī es toreiz atkal biju iekārtojies darbā uz dzelzceļa.

No Bērzgales mūs vispirms aizveda uz Rēzekni, tur kara komisariātā noformēja papīrus, tad — uz Daugavpili, tur visus sāka likt vagonos, lai sūtītu cīnīties uz Kurzemi.

Cīnīties sarkanarmijā, krievu pusē, pret latviešiem? Tas nu mums nebija pieņemams un mēs, kādi piecdesmit puīši, sarunājām

apdullināt sargus un laisties lapās. Mūsu vagonu apsargāja tikai divi krievu zaldātiņi, tāpēc iecerētais izdevās diezgan viegli, tikām cauri bez liķiem.

Izbēgušo vairākums izklīda kur kurais, bet mēs, cilvēku piecpadsmi, nolēmām turēties kopā.

Nu, lūk, esmu nonācis pie partizānu cīņas posma savā biogrāfijā.

Uz kuru pusi doties?

Tie trīs virsnieki, kuri toreiz ieradās mani apciemot slimnīcā, bija ieteikuši par pretošanās grupas izvietojuma centru Pušas—Andrupenes pusi, un kā par laimi, vienam no mūsējiem, Francim Butleram, Andrupenes pagastā bija vecāku mājas.

No Daugavpils tikt līdz Pušai bija grūti — tas nav nemaz tik tuvu, bet viss beidzās labi.

Te uz brīdi pārtraucu savu stāstu, lai nocitētu dažas rindas no čekas arhīva, tas ir jau minētais Augstākās tiesas spriedums, stilu un lamāšanos, protams, saglabāju.

«1945. gada pavasarī tiesājamais Tumeļkāns, izvairījies no dienesta Padomju Armijā un būdams naidīgi noskaņots pret Padomju varu, bijušajā Rēzeknes apriņķa Andrupenes pagasta Līvku sādžā, Marijas Visockas mājā, organizētajā sanāksmē, kurā piedalījās vairākas personas, kas slēpās no padomju varas iestādēm, uzstājās ar aicinājumu apvienoties bandā, iegādāties ieročus, nodibināt sakarus ar citām bandām un izvest bruņotu cīņu pret padomju varu Latvijas PSR, nolūkā to gāzt. Pēc šī Tumeļkāna aicinājuma kopā ar Tumeļkānu bandā iestājās tiesājamie Butlers, Kodors, Viškera un citas personas. Vēlāk — 1945. gada maija otrajā pusē Tumeļkāna organizētajā pretpadomju bandā iestājās arī tiesājamais Voicišs.»

Kāpēc šī partizānu grupa nenodibinājās vienā dienā?

Atbilde vienkārša — pušiem gribējās kaut uz vienu mazu britiņu apciemot vecākus. Arī man.

Kamēr es braucu pie tēva un atpakaļ, puši bija nostrādājuši bez manis lielu darbu. Viņi bija iztīrījuši no čekistiem-iznīcinātājiem (tautā viņus sauca par «istreibiķeļiem») visu pagastu, un arī no aktīvākajiem komunistiem, kuri labprāt un iztapīgi norādīja šiem «istreibiķeļiem», uz kurām mājām doties.

Kas nu atlika? Stāties bezdarbniekos?

Pārcēlāties uz blakus pagastu ...

Dažas kaujas operācijas mums izdevās varenī. Tā kā bija sākusies latviešu izvešana, tad mēs, dabiski, nevarējām uz to mierīgi skatīties. Pastrādājām ar rokas granātām, šāvām. Kad mani vēlāk tiesāja par «Dzimtenes nodevību» un meklēja no šīs čekistu

grupas kaut vai vienu liecinieku, nevienu neizdevās sadzīt rokā, tātad visi ir palikuši tur, tajā Latvijas mežmalā.

No tās dienas man kājā ir vēl viena rēta. Opočkā biju ievainots kreisajā kājā pie pēdas, bet šajā uzbrukumā čekisti mani sašāva ceļgalā. Kāju steigā apsējām, bet nedēļu pēc tam nevarēju pats pārvietoties. Kad ceļgals mazliet apdzija, gāju satikties ar Supes vadīto partizānu grupu.

Bet vēl pirms tam gribu pastāstīt divas mūsu cīņas epizodes. Vienu — pavisam jocīgu, bet otru — to, kuras dēļ man vēl šodien atsaka rehabilitāciju, pārmetot uzbrukumu civiliedzīvotājiem.

Vispirms tātad to jocīgo.

Kopā ar grupas biedru Jāni Juškānu 1945. gada aprīļa beigās ejam pa ceļu, redzam — nāk divi vīri, vienam šautene plecā. Redzam, nav mūsējie, tātad būs no vietējiem varasvīriem.

Apstājamies un ... Re, kā tas vēlāk aprakstīts tiesas spriedumā.

«Tumelkāns kopā ar bandītu Juškānu, apmānot iznīcinātāju bataljona kaujinieku Drozdu, uzdodoties pēdējam par milicijas darbiniekiem, lika viņam paņemt šauteni no Andrupenes pagasta partorga Lukjanska. Kad Drozds to izdarīja, uz ceļa Pušas sādžā atņēma šauteni Drozdam un, mēģinot viņu nogalināt, šāva no šautenes uz projām bēgošo Drozdu.»

Katrs, kurš cik necik orientējas militārajos jautājumos, sapratīs: ja jau mēs bijām divi un abi ar kauju pieredzi, vai tad nu tiešām mēs būtu netrāpījuši tepat blakus projām bēgošajam Drozdam? Nē, mēs tišuprāt šāvām gaisā, lai viņam ir bikses pilnas. Mēs jau nemaz nezinājām, kas viņš tāds ir. Ja zinātu, ka mums ir darīšana ar iznīcinātāju un partorgu, droši vien nebūtu palaiduši. Domājām — galvu jau tik un tā neglaudīs par ieroča pazaudēšanu, ar to lai šoreiz pietiek.

Tiesas sprieduma konstatējošajā daļā šis pats gadījums naba Drozda izklāstā skan vēl kuriozāk. «Uz ceļa šie nepazīstamie pateikuši, ka viņi ir bandīti un atņēmuši viņam šauteni.» Tātad — nāk divi nepazīstamie, aptur abus padomju aktivistus, sacīdami: «Labdien, būsim pazīstami, mēs esam bandīti!» Tak jau būtu lietots vārds «mežabrāļi», «partizāni» vai vēl kāds pieklājīgs apzīmējums, kas atbilstu mūsu pašcieņai. Tikai «istreibiķeļam» var likties, ka mēs paši sevi par bandītiem dēvējam. Vai arī tā ir tiesas sekretāres pārcenšanās, gribējusi uzrakstīt jo trakāk, jo labāk.

Tagad nu par notikumu 1945. gada 27. maijā — par uzbrukumu Baldas dzirnavām.

Vispirms tā, kā to izklāsta Maija Ņizinska jau minētajā rakstā «Atmaksā»:

«Ieraudzījuši starp bandītiem, kas ielauzās dzirnavās, pazīstamu — Pēteri Voicišu, viņi savā naivitātē lūkoja izklienēt tā maldus palīdzēt piekrāptajam apjēgt, kas ir viņa draugi un kas — ienaidnieki. Taču glēvais zvērs palika kurls un mēms. Voicišs un Tumeļkāns, pat aci nepamirkšķinājuši, Ivanu un Jekaterinu nogalināja.»

Mežabrāļi nebija ieradušies ar nodomu nogalināt Ivanu un Jekaterinu Bogdanovus. Viņi bija nākuši pēc ieroča, kam vajadzēja būt šajās dzirnavās un, kas arī te patiešām tika atrasts un paņemts. Šajās dzirnavās dzīvoja vēl viens Ivans Bogdanovs, vēlākais Jelgavas un Rēzeknes kompartijas rajona komiteju pirmais sekretārs, LKP CK loceklis, LPSR Augstākās Padomes deputāts, bet tolaik — vietējās «istrebikeļu» grupas vadītājs. Viņa tobrīd nebija mājās, un tas viņu paglāba, jo ar tādiem vīriem mēs, mežabrāļi, runājām īsi. Toties tie, kas bija mājās, pazina vienu no mežabrāļiem, Pēteri Voicišu, kādreizējo strādnieku šajās dzirnavās.

Kā gan rīkoties šādā situācijā. Es vēlreiz atkārtāju — mēs nebijām ieradušies ar nodomu nošaut Ivanu un Jekaterinu Bogdanovus. Bet atstājot dzīvus abus ieroča konfiskācijas aculieciniekus, vietējo partizānu ģimenēs jau nākošajā dienā ierastos čekisti.

Jā, brāļu karš, kad katrā pusē kaujas līnijai stāv vienas tautas pārstāvji, nesamierināmi ideoloģiskie pretinieki, ir briesmīga lieta.

Nu, ko vēl lai pastāstu. Tikos ar slaveno mežabrāļu vadoni Pēteri Supi, par mani un manu grupu viņš jau zināja.

— Ja tur vairs nevarat palikt un ir par karstu, pārgrupēsieties. Mūsu nometnē jūs varat noderēt. Kaut gan mēs jau vienreiz bijām aplenkti, tikko izlauzāmies. Tagad mēs esam sadalījušies sīkākās vienībās, ir arī puiši no Kārsavas puses, varbūt iesi ar viņiem kopā? — Pēteris piedāvāja.

Kārsavas un Mērdzenes puses puiši izrādījās velna pilni, iešot ieņemt Tilžu. Nu ko, ja vajag, tad vajag. Izsist komunistus no Rēzeknes vai Daugavpils ar mūsu spēkiem būtu pagrūtāk, Tilža nav tik liela, varētu izdoties. Nogriezām vadus uz Kārsavas pusi un to miestu ieņēmām ar.

Iekritu ļoti muļķīgi. Abi ar Juškānu reiz pādroši gājām caur Rēzekni, pa nomales ieliņām, bet tomēr. Un te aci pret aci satiekam Sideļņikovu, kurš strādāja iesaukšanas komitejā un mani bija reģistrējis, kad nēma krievu armijā.

— Kak vi tut očuķilis? Počemu ņe na službe? (Kā jūs te gadījāties? Kāpēc neesat dienestā?)

— Slimi. Mūs palaida.

Viņš nosmīn un saka:

— Šonakt man ir dežūra komisariātā. Ja samaksāsi, uzraksti papīru, ka jūs patiešām esat palaisti no dienesta slimības dēļ.

— Cik jāmaksā?

— No katra pa diviem tūkstošiem.

Es sapratu, ka tik milzu summu momentā nekur nedabūšu, bet tad attapos, ka man kabatā ir tēva pulkstenis, labs, sudraba. Juškāns savukārt apsolija divus tūkstošus sadabūt.

— Labs ir, — saka Sideļņikovs. — Ielaidīšu jūs pie sevis, būsiet tak noguruši. Tikai klusiņām, mājas viņā galā dzīvo mans tēvs.

Uz priekiem, ka viss tik lieliski nokārtojies, veikalā nopirkām šņabi. Dzērām paklusām, tad likāmies uz auss, jo patiešām bijām noguruši. Izģērbāmies, pistoles nolikām zem spilvena.

Nakts vidū mūs pamodināja divi čekisti.

Mēģinājām izlocīties, ka esam dezertieri, neteiksi taču, ka mežabrāļi.

— Kur pistoles dabūjāt?

— Mežā, mēs tur slēpāmies.

— Kur?

— Pa visu rajonu.

— Ar bandītiem arī tikāties?

— Jā, parunājām un šķīrāmies, viņi mūs palaida.

Tiesa bija Rēzeknē, atbrauca tiesas vīri no Daugavpils garnizona. Līdz 1948. gadam biju no metnē Rīgā, tad mani aizveda uz Noriļsku un Krasnojarsku.

1953. gadā pēc Staļina nāves taisījām sacelšanos, prasījām, lai no Maskavas ierodas pārstāvis un izlemj par rehabilitāciju. Ieradās, apsolija izstudēt mūsu lietas un tos, kurus var, palaist brīvībā. Mēs tur no metnē bijām ap 15 tūkstošiem cilvēku — ungāri, ķīnieši, čehi, vācieši, visādi. Pa grupām veda uz darbu, kādi trīs kilometri jānosolo. Bet mājās nākot — vārtus neatver, sāk pa vienam atlasīt tos, kuri dumpi ierosinājuši.

Turpinājās no metnes dzīve, man — Taišetā. Un tā līdz 1955. gadam, mazliet ātrāk mani palaida, jo normas biju izpildījis par 130 procentiem, to ņēma vērā.

1955. gadā atgriezos Kārsavā, tēvs mira 95 gadu vecumā 1968. gadā, māte — 1970. gadā. Kārsavā strādāju celtniecībā, otrreiz apprecējos, jo pirmā sieva gribēja pabeigt studijas un es viņu «kompromitēju». Dēls ir uzaudzis bez tēva.

Biju mehāniskā ceha brigadieris. Pienāk viens vīrs un saka:

— Tevi vēlreiz ņemšot ciet.

Tieši pēc mēneša mani arestēja. Tiesāja slēgtā sēdē veselas 20 dienas, uz apsūdzēto sola biju kopā ar Butleru, Kodoru, Voicišu un Viškeru, kurš bija sameklēts un atvests no Omskas apgabala.

Par Franci Butleru sarunāja lielas muļķības — it kā viņš nogalinājis pats savu brāli, kurš simpatizējis padomju varai. Un pēc nogalināšanas izlaupijis sava brāļa mājas.

Kas attiecas uz mani, tad man gribēja «piešūt» Ivana Bogdanova nošaušanu. Un pēkšņi prokurors Busse palika sārts no dusmām, jo šos melus apgāza viens no lieciniekiem — Jūlijs Pitkēvičs paziņoja, ka šāvējs bijis viņa brālis Leons Pitkēvičs.

Jā, klāt es biju, piedalījos, bet šo vīru nošāvis neesmu.

Kaut gan es jau sacīju, ka partizānu karam ir savi likumi, nežēlīgi, necilvēcīgi. Vai nu es nošāvu tevi, vai tu nošausi mani.

Mēs cīnījāties pret tiem, kurus uzskatījām un vēl tagad uzskatām par Dzimtenes Latvijas ienaidniekiem. Cīnījāties ar visiem mūsu ricībā esošajiem līdzekļiem. Un to nenožēlojam, neviens, kas no mūsu grupas vēl dzīvs palicis.

Kaut gan mēs saprotam, ka pretinieks nav uzveikts līdz galam, viņš ir iedzīts purvā, bet vēl ar asiem zobiem, viņš mūs nav aizmirsis.

Vēl 1983. gada 5. janvārī manā dzīvoklī ieradās toreizējās LPSR VDK vecākais izmeklētājs majors Neilands un apakšpulkvedis Gotlands, lai izdarītu kratīšanu — kā protokolā teikts «nolūkā atrast un izņemt pretpadomju satura literatūru, šāda veida citus sacerējumus, kā arī citus dokumentus un priekšmetus, kuriem var būt nozīme lietā.»

Izņēma Ģederta Melngaiļa sūtītu apsveikuma kartiņu.

Runājot par to, kam patiešām ir «nozīme šajā lietā», man liekas, ka tāds ir pēdējais teikums šajā protokolā: «Kratīšana izdarīta elektriskajā apgaismojumā».

Varētu domāt — kas tur nu svarīgs, vienkārši tehniskas dabas sīkums. Bet tomēr.

No dienasgaismas viņi baidās.

Par gaismu mēs cīnījāties toreiz, gaismu mēs pratīsim aizstāvēt arī tagad.

Jānis Barkovskis,
Madonā

BUNKURU PILSĒTĀ, NEATKARĪBAS UN BRĪVĪBAS IELĀS

Esmu dzimis 1927. gada 15. jūlijā Latvijā, Abrenes apriņķa Tilžas pagasta Austrumu mājās.

Skolā mācījos no 1935. gada līdz 1943. gada 20. jūnijam, biju mazpulcēnu nodaļas vadītājs.

Vācu armijai atkāpjoties, daudzi mūsu novada puisi dezertēja no vācu karaspēka daļām un atgriezās mājās. 1944. gada jūlijā, kad ieradās sarkanie okupanti, sākās šo puisi iesaukšana krievu armijā. Viņi iesaukumam nepadevās un kopā ar legionāriem organizēja partizānu grupas, kas dzīvoja gan mežā, gan mājās.

1944. gada oktobrī mani izsauca pie sevis Tilžas pagasta čekistu kapteinis Beloborodovs. Teica, ka mūsu apkārtņē vai ikkatrā mājā esot bandīti, man vajagot iestāties «istreibiņelos». Sacīju, ka es tā uzreiz viņam nevaru atbildēt, prasīju trīs dienas pārdomām. No čekista vaļā ticis, tūlīņ sazinājos ar grupas «Latgales partizāns» vadītāju Andreju Roskošu un partizāniem Antonu Roskošu, Pēteri Zelču, Paulu Komeševu un Alfrēdu Grīni. Tā sākās manas septiņpadsmitgadīga zēna partizāna gaitas.

Pirmais ierocis manās rokās bija vācu mašīnpistole. Sākās pirmās cīņas.

Bija 1944. gada 27. novembris. Krievu armija un istreibiņeļi ķemmēja mūsu apkārtnes mežus un mājas. Bija miglains rīts, mūsu grupas partizāni atradās Vecdruvnieku māju mežā. Ar tālskati vērojām armijas un istreibiņeļu pārvietošanos. Pirmās automātu kārtas bija dzirdamas Runcenes un Čakšu pusē.

Redzam, ka pa miglu bēg cilvēks, arī ierocis ir viņam rokā. Gaidām un skatāmies. Ieskrien mežā, tieši mums virsū. Stāsta, ka krievi dzenoties pakaļ un šaujot. Ieņēmām aizsargpozīcijas un gai-

dijām mežā. Istrebīkeļi pašaudījās, bet mežā iekšā nenāca. Mūsu grupa miglas aizsegā sāka pārvietoties uz Austrumu māju mežu. Pēkšņi no labās puses uz mums atklāja uguni. Atšaudījāmies un atkāpāmies tālāk uz Plūmišu māju mežu. Mūsu grupā zaudējumu nebija, krieviem bija viens kritušais.

Plūmišu māju mežā palikām divas dienas, lai satiktos ar ziņnešiem un tiktu kaut cik skaidrībā par stāvokli apkārtnē.

Armija un istrebīkeļi bija arestējuši tuvējo māju iedzīvotājus Annu, Anastasiju un Aleksi Barkovskus un Helēnu Roskošu un aizveda viņus uz Tilžas pagasta ēku nopratināt. Pēc nopratināšanas viņus palaida vaļā, bet tikmēr jau čeka bija izvietojusi pie Austrumu un Plūmišu mājām slēpņus. Istrebīkeļi vaktēja dienu un nakti, vēroja, kas ienāk un aiziet. Mūsu grupas vīri arī sekoja šo istrebīkeļu kustībai un taktikai. Nolēmām, ka mūsu vīriem jāpārvietojas uz Lielogrīvu meža masīvu.

1944. gada 30. novembra naktī mēs atstājām Plūmišu māju mežu un devāmies ceļā. Ar rīta gaismu bijām sasnieguši Lielogrīvu mežu. Grupas vadītājam Andrejam Roskošam šis mežu masīvs bija pazīstams no bērnības, un viņš zināja ieteikt labākās bunkura būves vietas. Izvēlējāmies Sila kalniņu, kas bija trīs hektāru platībā noaudzis ar biezu egļu un priežu mežu piecus kilometrus dziļi mežā iekšā 125. kvartālā.

Būvdarbus uzsākām tūlīt, jo tuvojās pirmais sals un sniegs. Izrakām četri reiz pieci metrus lielu bedri pamatiem, turpat tuvumā zāgējām stabus stūriem. Pēc tam zāgējām egļu baļķenus sienām un nesām uz pleciem. Tā veidojās un cēlās mūsu pirmais bunkurs. Sienas no ārpuses apmetām ar smiltīm, griestus noklājām ar sūnām un arī vēl virsū uzbērām smiltis. Bija trīs šaujamlūkas un rezerves izeja uz jaunaudzi. Pēc divu dienu darba mūsu bunkurs bija uzcelts ar visām iekšējām apdarēm — guļamlāviņām 25 cilvēkiem, galdu un soliem.

Pēc lielā darba bijām ļoti izsalkuši. Grupas vadītājs Andrejs ar savu brāli Antonu dienas laikā aizgāja izlūkot mežmalā dzīvojošos zemniekus, jo viņiem abiem tie bija pazīstami. Cik atceros, tie bija Graudiņš un Vītols. Dabūjām maizes kukulišus un speķi, arī pienu un sviestu. Kad Andrejs un Antons vakarā atgriezās, tie bija lieli svētki. Kā mēs garšīgi ēdām! Savos septiņpadsmit gados es pirmoreiz biju tā pa istam piedzīvojis, kā ir, kad tik ļoti gribas ēst.

Nākošās dienas rītā Andrejs informēja par stāvokli ārpus meža un lika sagatavoties pieciem vīriem uz ķieģeļu nešanu plītiņas mūrēšanai. Norunātajā vietā mežā Vītoltēvs bija atvedis un pa nakti nolīcis ķieģeļus, veselu simtu. Mēs, pieci vīri, šos simts ķieģeļus atnesām pa divi reizēm, un līdz vakaram bunkurā plītiņa

bija uzmūrēta, to paveica Pēteris Zelčs. Plītiņai bija sildvirsmā ar diviem riņķiem un skurstenis no skārda. Ūdeni ņēmām no netālās Dukšupītes. Divus katliņus bija iedevis Graudiņu māju saimnieks. Tika vārīta pirmā tēja no Miķišu mājas saimnieces dotajiem liepziediem, viņa arī bija iedevusi cukuru. Dzērām tēju un pārrunājām visu notikušo, jo mežā mums bija pagājuši jau vesela nedēļa.

Bija sestdienas vakars. Grupas vadītājs Andrejs lika mums visiem kopā noskaidrot Tēvreizi un pēc lūgšanas mūs uzrunāja apmēram tādiem vārdiem: — Partizāni, latviešu tautas dēli! Esiet vērīgi, dzirdīgi, drošsirdīgi! Satiekoties ar ienaidnieku, negaidiet, kamēr šauj viņš, šauj tu pirmais!

Manās partizāna gaitās šie vārdi ir lieti noderējuši.

Mazliet par Andreju Roskošu. Viņš ir dzimis 1911. gada 25. martā Latvijā, Abrenes apriņķa Tilžas pagastā, Vecmežupes mājās. Dienējis Latvijas armijā, uzdienējis līdz kaprālim. Iepazīstas ar Māru Deglavu, apprecas un aiziet veidot savu ģimenes dzīvi. Piedzimst divi dēli un divas meitas. Krievu armijai okupējot Latviju, viņš strādā sava tēva mājās. 1941. gada vasarā Andrejs aiziet vācu armijā ar pirmo brīvprātīgo iesaukumu un kā viens no pirmajiem brīvprātīgajiem Tilžas pagastā aiziet uz Austrumu fronti cīnīties pret sarkano mēri. Viņš bija rūdīts cilvēks, izgājis Austrumu fronti, cīnījies Volhovas purvā, pie Opočkas un pie Veļikije Lukiem. Vācu armijai atkāpjoties, viņš palika savā dzimtajā pusē un organizēja partizānu darbību, viņa segvārds bija «Lielais». Man kā jauneklim viņš bija paraugs ar savu stāju un korektumu.

Bet atgriežos pie liepziedu tējas un pārrunām tajā vakarā. Andrejs bija izdomājis, ka nākošās dienas rītā, tā bija svētdiena, 1944. gada 15. decembris, jāiet izlūkos uz Austrumu un Plūmišu mājām. Līdzī viņš ņemšot Pauli, Alfrēdu un mani.

Rīta agrumā mēs četri devāmies ceļā. Viss bija mierīgi. Ieročus paslēpām zem mēteļiem. Aizgājām līdz Vītoltēvam, uzzinājām, kāds stāvoklis apkārtnē, tad turpinājām ceļu pa diviem kopā ar intervālu divi kilometri. Pēc triju stundu gājiena bijām sasnieguši Plūmišu māju mežu. Novērojām apkārtni un tuvējās mājas. Viss kluss un mierīgs. Pulkstenis bija ap 10-iem dienā. Lēnām virzījāmies uz mājas pagalmu, viens pa labi, otrs pa kreisi gar kūti uz mājas pusi. Satikām Alfrēda māti Hermīni ar spaiņiem ejot uz kūti, viņa mūs abus steidzināja, lai ejam uz istabu. Abi ar Alfrēdu tad arī gājām iekšā. Pēc neilga laika bija klāt mūsu cilvēks, kas mežmalā bija nolikts uz postena kā novērotājs. Viņš teica, ka Jaunpugaču māju pagalmā redzēti vairāki cilvēki. Ar steigu paņēmām līdzdoto maizīti un steidzāmies uz netālo mežu, vērojām Jaunpugaču mājas. Pēc stundas Andrejs teica, ka viņš viens iešot

uz mana tēva mājām Austrumiem. Ja sāksoties apšaude, lai mēs ejot palīgā segt viņam atkāpšanās ceļu uz mežu.

Apšaude tomēr nenotika.

Andrejs bija uzcinājies no mana tēva, ka Beloborodovs ar saviem istrebīķeļiem mani meklējis un brīdinājis mājiniekus, ka viņus vedīšot uz Sibīriju, ja es nepieteikšoties.

Vakarā mans tēvs sajūdza zirgu ragavās un mūs ar visu pārtiku aizveda uz Lielogrīvu meža masīvu.

1945. gada 2. marta rītausmā sākās krievu uzbrukums mūsu nometnei. Uzbrucēju ķēdei lāvām pietuvoties tik tuvu, ka jau pilnīgi viņus saskatījām. Tad atklājām uguni no visiem mūsu ieročiem un metām granātas. Izcili labi plāva uzbrucējus vācu «kauluzāģis». Pirmais uzbrucēju vilnis tika atvairīts, viņi bija zaudējuši daudz kritušo, partizāniem bija divi kritušie un trīs ievainotie.

Pēc pārkārtošanās krievi savus uzbrukumus atkārtoja, bet visi tie viņiem beidzās neveiksmīgi. Kaujas turpinājās visu dienu. Pretinieks izsauca mīnmetējus, un pievakarē mīnas sāka ārdīt purvu mūsu apmetņu rajonā. Viena mīna trāpīja zirgu stallī un nogalināja dažus zirgus. To ļoti pārdzīvoja mūsu zirgkope Armane.

Mums bija arī ievērojami dzīvā spēka zaudējumi. Tumsai iestājoties, apšaudīšanās pieklusa. Vienības vadītājs Supe-«Cinītis» sasauca visus komandierus štāba bunkurā. Tika izstrādāts un pieņemts Slucka un Kudrenicka priekšlikums, kā izlauzties no aplenkuma. Nolēma maldināšanas nolūkā divus vadus sūtīt ziemeļu virzienā starp Velnatiltu un Mucukalnu. Bet galvenajiem spēkiem ar šaušanai gataviem ložmetējiem un ievainotajiem ragavās bija jāizbrauc Garsterdeles māju virzienā, tas ir — uz Baltnavas pusi. Priekšgalā ar automātiskajiem ieročiem bruņoti divi partizānu vadi.

Nakts no otrā uz trešo martu bija nemierīga un rūpju pilna. Bijām gatavi uz visu. Svīstot rīta ausmai, vienība realizēja izlaušanās plānu. Sedzējgrupa sāka apšaudīt pretinieku uz lielceļa, radot iespaidu, ka šajā virzienā mēs esam nolēmuši izlauzties. Krievu karaspēka koncentrēšanās vietā uz Balvu—Viļakas ceļa kāds virnieks, ģērbies krievu majora formas tērpā, deva komandas, lai uzbrucēji dodas šaušanas virzienā. Vēlāk izrādījās, ka šis dūšīgais «majors» ir bijis pārgērbies partizāns.

Tikmēr sākās mūsu galveno spēku atkāpšanās Garsterdeles māju virzienā cauri istrebīķeļu bataljona aplenkumam.

Redzot, ka partizāni ir izlauzušies, krievu karaspēks nesekoja, bet gan metās uz bāzes nometni, lai savāktu partizānu atstāto iedzīvi — patafonus, radio, šujmašīnas, pārtikas produktus. Tika aizvesti sašautie balsta ložmetēji.

Kritušos 19 partizānus novietoja Viļakā, toreizējā rajona centrā, Žiguru ceļa krustojumā. Tur viņu mirstīgās atliekas atradās trīs diennaktis. Vietējos iedzīvotājus sauca skatīties, lai noskaidrotu kritušo personības.

Pretinieka zaudējumi bija daudz lielāki. Vairāk nekā 20 kritušos Viļakas kara hospitāļa karavīrus apbedīja vietējos Eržepoles kapos, bet no Drošības karaspēka, istrebīķeļiem un miličiem šīnī kaujā esot bijuši 72 kritušie. Tāpēc kaujas gaita tika ļoti slēpta, un vietējie iedzīvotāji par to nemaz nedrīkstēja runāt.

Supes, Slucka, Kudrenicka, Vestmaņa un Vancāna partizānu štāba ietekme bija labi jūtama plašā apkārtņē, partizānu grupas un vadi cīnījās Gulbenes, Balvu, Bērzpils, Tilžas, Rugāju, Ludzas, Madonas novados.

Partizānu bataljona cīnītāji pēc atkāpšanās sadalījās mazākās vienībās. Supe, Circeis, Vancāns palika Stampaku apkārtņē Slotu kalnā. Mēs — A. Kudrenicka, H. Vestmaņa un A. Roskoša grupas — pārgājām uz Grīvas mežu masīvu Tilžas apkārtņē. Bijām 72 vīri. Kontrolējām čekas darbību un izbraukumus visos virzienos visā Tilžas pagasta apkārtņē. Sadarbībā ar Bērzpils un Rugāju pagastu partizāniem, Malnača, Voita, Birkava vienībām, veicām uzbrukuma operācijas. Tā 1945. gada 25. maijā ielencām un nodedzinājām Bērzpils pagasta izpildkomiteju, reizē izdemojām arī sakaru nodaļu.

1945. gada 30. maijā pēcpusdienā Runcenes apkārtņē ieradās istrebīķeļi, arestēja un aizdzina uz Tilžas cietumu vienpadsmīt apkārtnes iedzīvotājus, cietumā šie cilvēki bija sīsti un pratināti.

Sadarbojoties ar Rugāju un Bērzpils vienībām, tika izstrādāts uzbrukuma plāns. 3. jūlijā mežā Robežnieku māju tuvumā saformēja partizānu grupu uzbrukumam. Izsūtīja izlūkus pie partizānu atbalstītāja Tilžas aptiekāra P. Novika. Šie izlūki bija Kudrenickis un es. Atgriezušies ziņojām, ka Tilžā pašreiz ir tikai desmit krievu karavīri un trīsdesmit istrebīķeļi, kurus vada Beloborodovs. Cietumu apsargāja trīs istrebīķeļi.

Mūsu vienību komandieri apspriedās un pieņēma lēmumu jau nākošajā naktī uzbrukt Tilžai. Tika izsūtīti partizāni, kas pārgriezī telefona vadus Kārsavas, Bērzpils, Rugāju virzienos.

Naktī no 5. uz 6. jūliju Kudrenicka un Roskoša vienības virzījās no Kapasila puses un Rugāju puses, bet Voita vīri un Bērzpils Malnača vīri bija Bērzpils—Baltinavas un Kārsavas—Rugāju ceļu krustojumā. Roskoša grupai uzdevums bija atbrīvot cietumniekus. Kudrenickis ar saviem vīriem ielencā pagasta izpildkomiteju un ņemta vairākas granātas. No telpām sāka mukt krievu karavīri, viens tika nošauts. Izvērsās kauja. Voita un Malnača vīri cīnījās ar istrebīķeļiem patērētāju biedrības mājas apkārtņē.

Tika laists darbā ierocis «liesmu metējs», un no otrā stāva istrebīķeļus izkūpināja. Pēc vēlāk saņemtās informācijas, krituši esot astoņi okupantu pakalpiņi. Mūsu pusē zaudēts bija viens partizāns — Morozs.

Atbrīvojām vienpadsmit cietumniekus, cietuma un pagasta izpildkomitejas ēkas nodedzinājām. Starp atbrīvotajiem cietumniekiem bija manas māsas Helēna Roskoša, Anna un Anastasija Barkovskas, kā arī mans tēvs Aleksis Barkovskis un kaimiņi — Anna, Virgīnija un Ksaverijs Pugači, Milda Ozoliņa, Pāvils Grīnis un citi.

Pēc uzbrukuma mūsu vienības atgriezās ar visiem bijušajiem cietumniekiem mežā pie Robežnieku mājām. Manas māsas Anna un Anastasija un tēvs Aleksis aizgāja mājās.

Bijām ļoti noguruši. Vienību komandieri deva pavēli izvietot pastiprinātu novērošanu uz Kārsavas—Tilžas lielceļa, bet tie, kuri nebija norīkoti stāvēt postenī, iemīga saulītē uz sūnām. Ap pulksten trijiem pēcpusdienā novērotāji ziņoja, ka no Kārsavas puses pa lielceļu Tilžas virzienā pārvietojas karaspēks. Mūs piecēla, sakārtojāmies un aizgājām pa meža ceļiem un kvartālu līnijām uz mūsu partizānu bāzi «Laiņu salīņu», šai salīņai bija apkārt purvainā slišķīga divu kilometru platumā, vienīgais pieejamais ceļš bija no apaļiem priežu baļķēniem klāta taciņa, kuru mēs paši, partizāni, bijām uzbūvējuši. Salīņā bijām iekārtojuši piecus bunkurus no baļķiem, apmetot tos ar zemēm un nomaskējot. Sakari tika uzturēti ar vietējiem Numernes puses iedzīvotājiem, it īpaši ar mežsargu Štraubi.

Mūsu vienībai nāca klāt papildinājums — Antons un Ādams Zelči, kuri bija slēpušies mājās.

Vietējie iedzīvotāji palīdzēja mums nodibināt sakarus ar Mērdzenes un Bērzgales pagastu partizānu grupām. Šo grupu vadītāju uzvārdus neatceros, bet segvārdi bija mērdzēnietim — «Melnais velns» un bērzgalietim — «Lācis». Šo vīru kopējais skaits bija 23 cilvēki, droši, braši puīši, bijušie leģionāri ar Volhovas pieredzi.

Mūsu vienības kaujinieku kopējais skaits bija 94 cilvēki. Tika izstrādāts diversiju plāns, nolemjot uzbrukt istrebīķeļiem, veikaliem un pienotavām.

Dzīvojām draudzīgi, tikai ļoti uzmanīgi un piesardzīgi. Savu nometni apsargājām no visām četrām debess pusēm dienu un nakti. Klausījāmies radio «Amerikas balss», kas viesā mums cerību un deva cīņas sparū. Domājām, ka Rietumi nāks palīgā atbrīvot mūsu Baltijas valstis no krievu okupantiem. Dzīvot ļoti gribējās. Daudzi mēs bijām jauniņi, nenobrieduši, bet starp veiciem un pieredzējušiem vīriem arī mēs, jaunieši, jutāmies droši.

Mūs trenēja nometnē, mūs visur ņēma līdzī kaujās un uzbrukumos. Devīze bija — šauj un met granātas, bet pēdējo atstāj sevī iznīcināšanai. Gūstā ienaidniekam nepadodies!

Mūsu nometnē valdīja armijas kārtība un disciplīna. A. Roskošs un H. Vestmanis vienmēr mums atgādināja, ka ar laupīšanu partizāni nedrīkst nodarboties. Kurš mēģinās to darīt, tiks sodīts pēc kara laika likumiem.

Partizāni bija sadalīti vados pa 20—30 cilvēkiem. Bija kaujas vadi, bija arī izlūku, sakaru un apgādes vads, kā arī štāba grupa.

Nometnes apsardzība bija labi organizēta. Aizsardzības līnija tika izveidota aplī puskilometra attālumā no nometnes. Pie balsta ložmetējiem nepārtraukti dežurēja partizāni. Uzbrukuma gadījumā katram vadam bija paredzēts ieņemt savu aizsardzības sektoru, kopā ar saviem vada komandieriem.

Mēs bijām labi bruņoti — bija gan vācu un krievu ieroči, pat tanku dūres un liesmu metēji.

Labi darbojās izlūkošana. Partizāni zināja visu par notikumiem Kārsavā, Tilzā, Viļakā, Bērzipilī, Rugājos. Ko zināja tauta, to zinājām mēs mežā. Mūsu uzticības personas nesa mums informāciju, riskējot pat ar dzīvību, tie bija J. Vītols, V. Miķītis, Zariņi, Zeķiši, Ertmaņi. Šie cilvēki arī cepa maizīti un dažādā veidā to nogādāja mežā. Svēts, sirsnīgs paldies viņiem.

1945. gada oktobrī mūs, 380 vīrus, komandēja Viktors Kudrenickis, bijušais Latvijas laika policists Tilzas pagastā. Nometnes tika celtas Viļakas pusē. Vesela bunkuru pilsēta, pat ar ielu nosaukumiem: bija Tēzvemes iela, Brīvības un Neatkarības ielas un bija iela ar nosaukumu «Šalc zaļais mežs».

Jānis Baltmanis,
Ķekavā

ILŪKSTES PARTIZĀNU PULKA GAITAS

AIZ FRONTES LĪNIJAS

Savas cīnītāju gaitas pret boļševikiem es sāku 1943. gadā latviešu leģiona rindās. 1944. gadā beidzu instruktoru skolu Ļubļanā, Dienvidslāvijā. 1944. gada jūlijā atgriezos Jelgavas apriņķī Lielaucē, kur mani iedalīja jauniesaucamo apmācības bataljonā. Kad sākās krievu uzbrukums Jelgavai, visi piedalījāmies Jelgavas aizstāvēšanas kaujās. Pēc tam daudzi no mums pret savu gribu atradās ienaidnieka aizmugurē. Paslepšus devos uz savām dzimtajām mājām Ilūkstes apriņķa Rubenes pagastā.

Okupācijas vara sava karaspēka rindu paplašināšanai visos iekarotajos Latvijas apriņķos mobilizēja ieročus nest spējīgos vīrus. Kurzemes fronti taču vajadzēja lielgabalu gaļu. Vislabāk pret legendāro 19. latviešu divīziju bija raidīt tautas brāļus. Lai latvietis nokauj latvieti. Aiztaupīsies krievu un aziātu dzīvības.

Dunavas apkaimē mobilizēja vairāk nekā 50 cilvēku. Taču sarkanarmijā aizgāja tikai daži. Toreiz tā vēl nebija organizēta, bet tīri stihiska pretdarbība okupācijas varai. Sākumā dezertieri dzīvoja savās mājās, vienīgi paslēpās tais brīžos, kad parādījās kāds no sarkanajiem okškeriem. Tie vīri, kuru mājas atradās klajumā, aizgāja uz lielo mežu un sāka organizēties partizānu grupās. Dabiskie apstākļi partizānu darbībai bija ļoti labvēlīgi. No vienas puses apvidu norobežoja Daugava, tad apdzīvota josla, trīs līdz četrus kilometrus plata privāto mežu josla, bet tālāk Dvīetes—Bebrenes—Dunavas—Susejas—Elkšņu valsts mežu masīvs.

Pamazām sākām viens otru apzināt. Tuvojās ziema. Būvējām bunkurus 10—15 cilvēku lielām partizānu grupām. Mums bija

labi sakari ar tuvākajām jaunajām padomju varas iestādēm. Tikko pagastā parādījās kādi okupācijas varas bruņoti vīri, pa «bezdrāts telefonu» ar mūsu atbalstītāju starpniecību mežā bija ziņa klāt.

Partizāni pamazām sāka aktivizēties un nevirījās no bruņotām sadursmēm ar istrebiķeļiem un nelielām čekistu vienībām. Partizāni likvidēja pašus aktīvākos jaunās varas pakalpiņus un kangarus. Dažam labam tas atvēsināja prātu un lika būt apdomīgam.

1945. gada ziemā, kad Kurzemes cietoksnī risinājās izmisīgās aizstāvēšanas kaujas, kad uz Tēvzemes brīvības altāra savas jaunās dzīvības upurēja daudzi 19. divīzijas grenadierī, ienaidnieka aizmugurē aizvien sparīgāk jauno varu dragāja nacionālo partizānu grupas. Patiesībā tā bija nevienlīdzīga cīņa. Ieroču, munīcijas, sakaru, pārtikas apgādes un cīnītāju skaitliskā sastāva ziņā sarkanajiem bija milzīgs pārsvars. Mēs tam pretim likām savu bezgalīgo Tēvzemes mīlestību un apņēmību sargāt katru Latvijas zemes pēdu. Partizāni nekurnēja par grūtībām, kuras mūsu pleciem uzvēla dzīve mežā. Nereti bija tā, ka nācās nakšņot pie ugunsкура uz egļu zaru paklāja.

Ziemas vidū pēc kāda nodevēja norādes labi bruņota čekistu vienība ielenca vienu no mūsu partizānu bunkuriem. Partizāni izšķīrās par strauju un riskantu prettriecienu. Ienaidnieks to negaidīja. Visa grupa bez zaudējumiem izlauzās no aplenkuma.

Uz pavasara pusi prāva čekistu grupa pajūgos izbrauca no Dvietes uz Cukuriņiem. Viņu mērķis bija terorizēt un aplaupīt partizānu piederīgos. Mēs šai laupītāju un marodieru komandai atpakaļceļā negaidīti uzbrukām. Īsās, bet nežēlīgās kaujas rezultātā savā bāzē Dvietē neatgriezās neviens no sarkanazvaigzņotajiem. Mūsu partizānu vienības apbruņojums papildinājās ar divām patšautenēm, automātiem un citiem ieročiem.

1945. gada pavasarī mežabrāļu dzīve un darbošanās kļuva aizvien rosīgāka. Tiesa, mēs vēl nebijām pietiekami organizēti, taču labi pazinām visus tos, kuri dzīvoja lielā meža bunkuros.

Juhņeviča-Pakera grupa, kura uzturējās Butku apkaimē Dvietes mežā, bija sagādājusi rakstāmmašīnu. Vienībā sastādīja skrejlapas ar padomju okupācijas varai naidīgu saturu un tās izplatīja tuvākā un tālākā apkaimē.

1945. gada maijā no Latgales pie manis ieradās kāds man labi pazīstams partizāns. Kopā ar viņu bija Staņislavs Urbāns. Viņš īsi un konkrēti pateica, ka ir Latvijas armijas jātnieku pulka virsnieks. Tolaik Urbāna rīcībā jau bija informācija, ka esmu pazīstams ar visiem šīs apkārtnes nacionālajiem partizāniem. Apmēram pēc nedēļas Staņislavs Urbāns lūdza noorganizēt tikšanos ar lielajā mežā dzīvojošām partizānu grupām.

Jūnijā vidū Staņislavs Urbāns atkal ieradās pie manis. Kopā ar viņu atnāca arī kāds jauns cilvēks — Vidzemes nacionālo partizānu organizācijas sakarnieks. Viņš bija atnesis līdzī uz mašīnas rakstītus ieteikumus un norādījumus par partizānu vienību organizēšanu pēc armijas parauga.

Pēc neilga laika Urbāns lielajā mežā aicināja vienkopus visas apkārtējās partizānu grupas ar mērķi nodibināt Ilūkstes partizānu pulku. Mani viņš lūdza uzņemties jaundibinātā partizānu pulka štāba priekšnieka pienākumus. No šī brīža tad arī sākās mūsu kopīgais cīņu ceļš. Turpinājām apzināt tuvākas un tālākas apkārtnes partizānu grupas. Tad sapulcinājām tās Dvietes—Bebrenes mežā. Sapulces laikā uzvilcām mastā sarkanbaltsarkano Latvijas karogu. Vairākās rindās lokveidā stāvēja pāri par simts bruņotu vīru. Mēs nodevām zvērestu. Tā tekstu burtiski vairs neatceros, bet galvenā doma bija īsa un skaidra: netaupot sevi, mēs cīnīsimies par brīvu un neatkarīgu Latviju.

Grupu apvienošana partizānu pulkā sekmēja pretošanās kustības tālāku attīstību. Mēs varējām palielināt nacionālistiska satūra skrejlapu izlaidi, aktīvāk vērsties pret tiem, kas tikoja pēc latviešu zemnieku sūri, grūti krātās mantas.

Rubenes pagastā galvenais partizānu spēks bija mūsu pulka štāba rota, ko komandēja K. Vuškāns. Bebreņu partizānus vadīja A. Jablonskis. Līdztekus štāba priekšnieka pienākumiem turpināju komandēt Parumbas grupu.

Dvietes pagastā arī aktīvi darbojās trīs partizānu grupas: Cukurīņu, kuru vadīja D. Keiris, Būku, kuras komandieris bija O. Sudrobins un Dvietes grupa, kuru vadīja F. Belkevičs. Bebreņu pagastā operēja Kaminčas partizānu apvienība (komandieris Jaunzems). Asares pagastā Spēlānu partizānus vadīja V. Baltmanis, Susejas pagasta partizānu cīņu organizēja A. Kaminskis, Aknīstes pagastā — Mežaraups, bet Elkšņu pagastā — Grāversons.

Dignājas pagastā bija vairākas partizānu grupas, kuras uzturēja ciešus kontaktus un nereti darbojās kopā ar Līvānu pagasta partizāniem. Savukārt Lašu, Raudas, Prodes, Gārsenes partizāni cieši sadarbojās ar lietuviešu mežabrāļu vienībām.

Cekisti ar dažādu «stukaču» palīdzību vāca ziņas par mūsu bunkuru dislokāciju un ar sava karaspēka un istrebiķeļu bataljoniem centās mūsu atbalsta punktus likvidēt. Ilūkstes apriņķī darbojās arī daudzi partizāni vienpatņi. Protams, viņu cīņa bija mazefektīva un pamatā aprobežojās ar savas kailās dzīvības glābšanu un savu tuvinieku aizstāvēšanu pret sarkanajiem laupītājiem.

1945. gada vasarā mums bija kopēja akcija ar Bebreņu pagasta partizāniem un lietuviešu mežabrāļiem. Kaujā dzīvības zaudēja četri mūsu biedri.

Ilūkstes partizānu pulka cīnītāji (no kreisās) Jānis Varslavāns, kuru apcietināja tikai 1970. gadā un Vladislavs Būka no Platkaņu grupas.

Jūlijā 16 vīri no štāba rotas aizgāja talkā kādam no saviem biedriem izvest mēslus uz tīruma. To bija pamanījis Dunavas ciema padomes priekšsēdētājs un paziņojis čekai. Partizānus, kuru sirds un dvēsele bija pie Latvijas zemes, un kuri ne uz mirkli nepārstāja domāt, kā palīdzēt tuviniekiem apstrādāt tīrumus un nopļaut pļavas, lauka vidū aplenca čekistu vienība. Sagūlušie partizāni mēslu dakšas apmainīja pret automātiem un devās triecienā. Čekistu ložu spiets par laimi sadzēla tikai vienu. Ievainotais kopā ar pārējiem izlauzās no aplenkuma. Uzbrucēji turpināja partizānu vajāšanu. Nākamajā dienā lielajā mežā atsākās kauja. Partizāni bija izvēlējušies neizdevīgas pozīcijas. Šai kaujā krita 8 mūsu vīri. Divus kritušos naktī mums izdevās iznest no cīņu vietas. Pārējos nākamajā dienā čekisti aizveda uz Rubenes pagasta izpildu

komiteju savas uzvaras demonstrēšanai. Pēc tam bojā gājušos partizānus čekisti un istrebiķeļi sadedzināja un cilvēku mirstīgās atliekas tad apraka.

Pēc Dunavas kaujas Susejas—Slotes partizāni gribēja ieņemt Susejas ciema padomi. Taču šis nodoms neizdevās, jo čekistiem piesteidzās palīgspēki. Zaudējuši 4 kritušos, partizāni bija spiesti atkāpties.

1945. gada augustā mūsu pulka vīri uzbruka Dvietes ciema padomei. Apšaudē gāja bojā divi milicijas darbinieki. Mūsu guvums bija 10 šautenes un automāts. Vēlāk tika ieņemta Zariņu ciema padome un vairāki citi jaunās padomju varas iestādījumi.

Novembrī notika kauja, kurā Sudrabiņa grupai negaidīti uzbruka čekistu vienība. Svaigajā sniegā okšķeriem bija izdevies sazīmēt pēdas, kuras veda uz partizānu bunkuru. Cīņā vienu partizānu smagi ievainoja un viņš pēc dažām dienām mira. Čekisti cīņas vietā pameta 5 kritušos un piecus automātus. Nākamajā dienā ienaidnieks ar krietni lielākiem spēkiem virzījās uz priekšu un uzdūrās mūsu štāba rotas apmetnei. Pēc neliela prettrieciena mēs ātri atkāpāmies dziļāk mežā, jo iesaistīties nopietnā kaujā ar armiju nebija mūsu spēkos. Zaudējām vienu kritušo.

1945. gada septembrī devāmies uz tikšanos ar 2. Latgales partizānu divīzijas pārstāvjiem liela purva malā starp Jersiku un Līvāniem. Šai sanāksmē vienojamies, ka mūsu pulks iekļaujas šīs divīzijas sastāvā. Nu jau mums radās sakari ar Daugavpils, Rēzeknes, Madonas un Jēkabpils pretošanās kustības dalībniekiem.

Susejas mežā ienaidnieki ielenca mūsu partizānu apmetni. Kārtējo reizi ienaidnieku uz mūsu pēdām bija uzvedis nodevējs. Pateicoties vienības komandiera Alberta Kaminska atjautībai un personīgai varonībai, visi partizāni izglābās, taču komandieris, sedzot atkāpšanos, krita.

Elkšņu—Aknīstes mežā nodevības rezultātā čekisti partizānu apmetnē iznīcināja visus mežabrāļus.

Tuvojoties ziemai, partizānu dzīves un cīņas apstākļi kļuva aizvien grūtāki un sarežģītāki. Daudzu partizānu ģimenes arestēja. Mums zuda pārtikas apgādnieki. Solītā rietumu palīdzība izpalika. Varas iestādes aicināja partizānus pārtraukt cīņu, legalizēties un ieroča spalū apmainīt pret arkla rokturi. Melīgi un liekulīgi komunisti «garantēja» partizāniem brīvību un mierīgu darbu. Daudzi naivi noticēja generālleitnanta Eglīša solījumiem. Vēlāk izrādījās, ka viņš nav sava virsnieka goda vārda saimnieks. Kā jebkuru sarkano funkcionāru, arī viņu līdzīgi ampelmanim raustīja boļševiku partijas dižvīri.

Pēc tikšanās ar Eglīti 1945. gada decembrī pulka komandieris

Stapislavs Urbāns piekrita, ka mūsu vīri atgriežas savās saimniecībās. Taču pulkā bija ne mazums tādu, kas saprata, ka čekai un komunistiem uzticēties nevar. Viņi palika mežā un turpināja cīņu. 1946. gada maijā Susejas partizānu grupa uz Asares—Aknīstes ceļa pie Vilkupes pārsteidza un nošāva Ilūkstes apriņķa čekas priekšnieku.

Dunavas mežos partizānus likvidēja 1949. gadā. To veicināja grupā iesūtīts čekas provokators.

Gandrīz visus partizānus, kuri bija legalizējušies, arestēja un izsūtīja uz Gulaga vergu nometnēm. 1949. gada 25. martā uz Sibīriju deportēja visu nacionālo partizānu ģimenes un viņu atbalstītājus. Arī es tiku apcietināts un notiesāts uz 25 gadiem Gulagā bez tiesībām jebkad atgriezties savā Tēvzemē.

* * *

UZ TĒVZEMES BRĪVĪBAS ALTĀRA

Laikā no 1944. līdz 1950. gadam Daugavpils apriņķa Rudzātu pagastā kaujās par Latvijas brīvību un neatkarību krituši šādi nacionālie partizāni: Jānis Zalāns, Onufrijs Cakuls, Pēteris Cakuls, Staņislavs Podnieks, Pēteris Krasovskis, Pēteris Bojārs, Bronislavs Cakuls, Ēvalds Graudiņš, Kārlis Ūbels, Jāzeps Zalāns, Bronislavs Rusiņš, Antons Cakuls, Juris Cakuls, Vitālijs Cakuls, Kārlis Klaužs, Jānis Rubins, Francis Zalāns, Alfons Rusiņš, Aloīzs Gudļevskis, Jānis Peckojs, Jānis Leitāns, Jānis Vilcāns, Jānis Apeins. Robertu Švirkstū, Izidoru Vaivodu un Jāni Bernānu čekisti nomocīja. Alberts Rumaks mira Sibīrijā.

MEŽĀ IENĀCA PROVOKATORI...

Kalsnavas un Krustpils partizānu grupas ciešu sadarbību iesāka ar kopēju akciju — Gostiņu ieņemšanu. Krustpiliešus vadīja Rihards Pārups un viņa palīgs Alfrēds Auziņš. Plānoto uzdevumu mēs paveicām. Izpildu komitejā ieguvām izvedamo cilvēku sarakstus un tos iznīcinājām. Pēc tam sekoja R. Pārupa drosmīgs uzbrukums kara komisariātam. Čekistu atmaksas akcijā Pārupu ievainoja. Man nācās braukt uz Madonu un tur tikties ar drošsirdīgu ārsti Irēnu Melnbārdi, kura tolaik strādāja rajona centrālajā slimnīcā. Norunātajā laikā viņa atbrauca uz Spīgas staciju, bet es viņu vedu tālāk pie Pārupa. Partizānu komandieri viņa izdakterēja un Riharda roka atkal varēja turēt automātu. 1946. gada pavasarī partizānu komandieris Aiviekstes pagastā sarīkoja vairākus uzbrukumus nodevējiem. Pēc tam apvienotā Kalsnavas—Krustpils grupa devās uz Kalsnavas mežiem.

Pēc kāda laika Pārups tikās ar diviem «leģionāriem», kuri teicās Volhovas purvos cīnījušies. 1946. gada 1. jūlijā abus cieņus sagaidīja mazā salīnā, mūsu vasaras mītnē, aiz «Vestniekiem». Visapkārt mums bija pārplūdusi purvainā pļava. Pēc kopējām vakariņām likāmies uz auss. Pienācēji izrādījās čekisti. Naktī viņi uzbruka grupas partizāniem. Ēriks Konovāls, Kārlis Lazdāns un Aleksandrs Knauers, cieddami ievainojumu sāpes, kopīgi šķērsoja purvu. Smagi ievainots no šķūniša vēlāk bija izlīdis arī Alberts Ķikauka. Uzbrukuma dienā biju aizgājis apciemot savu māti un tādējādi man laimējās izglābties. Drīz čeka karavīri ielenca arī manu māju, taču māte «zilos» jau laikus pamanīja un es paspēju pazust krūmos.

1947. gada 13. jūnijā no čekistu lodēm krita mani cīņu biedri Konovāls un Lazdāns. Čeka bija informēta par to, ka esmu meža-

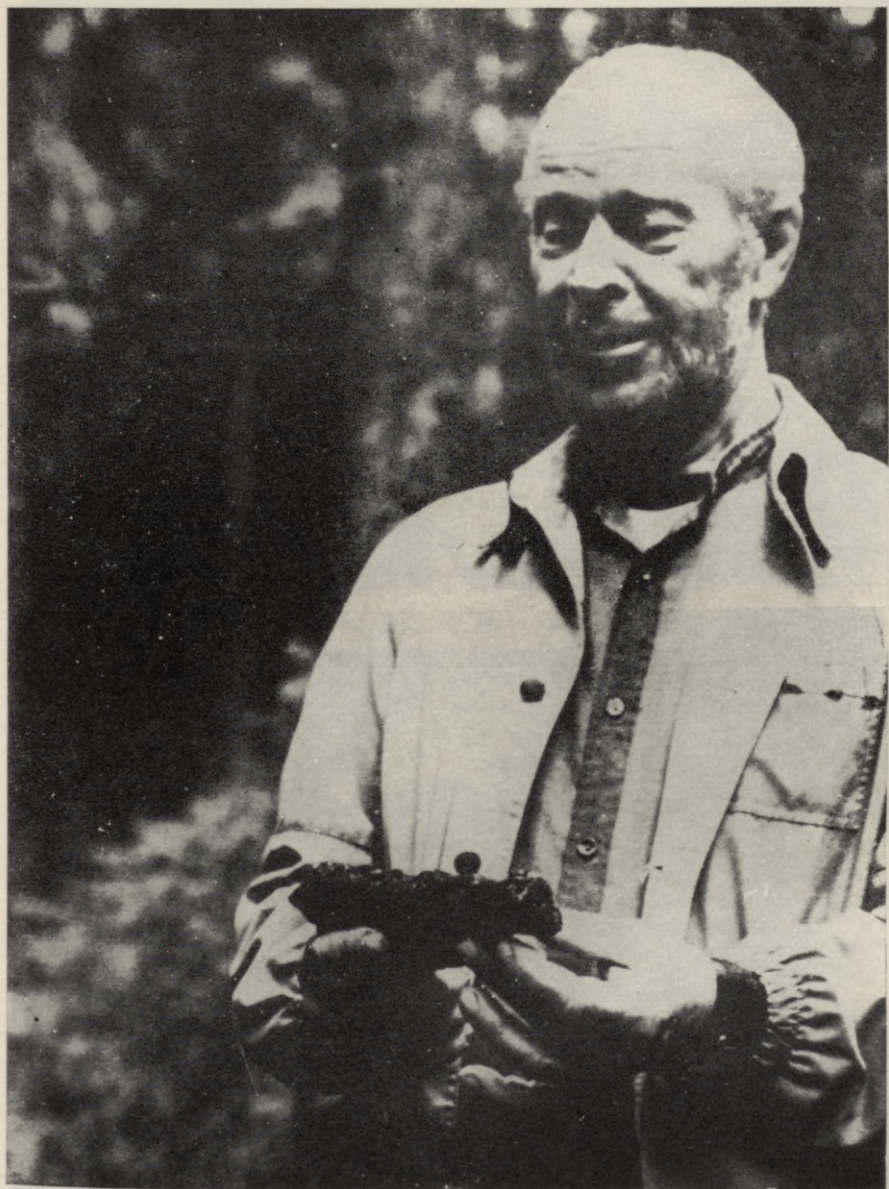
Tā gadu desmitiem izskatījās 1947. gadā uzspriecinātā Īles bunkura vieta, līdz te 1992. gada vasarā ieradās Daugavas vanagu Latvijas apvienības vīri ar saviem palīgiem no 15. zemessargu bataljona. (M. Loca foto)

Rīgas 15. Zemgales priekšpilsētas zemessargu bataljona grupa, atrokot Īles bunkuru, atradusi kārtējo partizānu ieroci. (A. Beniņa foto)

Īles grupas nacionālais partizāns Alfons Kalniņš 1992. gadā. Viņš pielika lielas pūles, lai atraktu savu kritušo cīņas biedru mirstīgās atliekas, kas vairāk nekā četrus gadu desmitus bija gulējušas zem sagraudātā bunkura, un tās guldītu svētītā brāļu kapā. (A. Beniņa foto)

Fēc 43 gadiem Modris Zihmanis atkal tur rokā savu kaujas ieroci, ko zemessargi atrada Iles bunkura izrakumos. (A. Beniņa foto)

Iles bunkura izrakumos atrastie partizānu ieroči. (A. Beniņa foto)

İles bunkura atrakšana. (A. Beniņa foto)

Īles ekspedīcija pabeigta. Var rezumēt darba rezultātus. (A. Beniņa foto)

Pēc spraiģā darba Īlē Daugavas vanagi un 15. bataljona zemessargi seno cīņu vietā. (M. Loca foto)

Dobelē Vīrkus kapsētā 1992. gada 14. novembrī mūžīgu mieru svētītā brāļu kapā guva 15 Iles bunkurā kritušie latvieši un lietuviešu nacionālie partizāni.

brāļu vidū, tāpēc arestēja manu tēvu un nežēlīgi piekāva manu māti. Ilgāk uzturēties dzimtajā pusē bija bīstami, tālab kopā ar Voldemāru Porieti devāmies uz 20 km attālo Sausnējas pagastu. Jūnijā abi nolēmām slepus apciemot savus tuviniekus. Neapdomības pēc pārnakšņojām vienā no savām pamestajām mītnēm. Diemžēl, to visu laiku bija novērojis čekistu slēpnis. Gulošiem mums uzbruka čekisti un abi tikām arestēti. Tālākais — Golgātas ceļš Sibīrijā, tāpat kā visiem nacionālajiem partizāniem.

Vēl gribu precizēt, ka 1946. gada 2. jūlijā divu provokatoru noorganizētā uzbrukuma rezultātā tika nošauti: **Rihards Pārups no «Kakišiem», Rihards Stulpiņš no «Stulpiņiem», Teodors Šmits no Medņu pagasta «Melderiem», Zigfrīds Bimšteins no Krustpils, Alberts Avotiņš no «Purniņiem», Zāļītis no «Mežārēm», un divi Lāči no Vietalvas. Smagi ievainotais Alberts Ķikauka mira apcietinājumā.**

I. Vībāns

VECTĒVI VĒL TAGAD STĀSTA LEĢENDAS

Donats Peisenieks sešus gadus cīnījās par Latviju — nacionālu, daiļu un varenu.

Vēl līdz mūsu dienām Līvānos un apkārtnē kļīst leģendas par nacionālo partizānu Donatu Peisenieku, kas savu pēdējo kauju izcīnīja 1953. gada 27. februārī.

... Nodzīvots šajā saulē bija 41 gads. Skopas ir ziņas, ko varēja par viņu savākt. Dzimis 1912. gadā. Latvijas armijā dienējis Daugavpilī — artilērijas pulkā. Beidzis policijas kārtībnieku skolu Rīgā. Līdz 1940. gadam strādājis Daugavpilī policijas dienestā.

Pirmā sadursme ar krievu līdzskrējējiem iznākusi Daugavpilī 1940. gada 17. jūnijā. Uz tilta, kas kādreiz savienoja Daugavpilī ar Grīvu, stāvējis postenī. «Daudzcietusī tauta», kuru pārstāvējuši visu tautību skrandu proletārieši, gājusi uz Daugavpils pusi sa-gaidīt «atbrīvotājus». Ieraudzījuši policistu un, parādot savu «varonību», nosītuši zemē formas cepuri.

Šī epizode Donatam Peiseniekam parādījusi, un vēlāk tas arī pierādījies dzīvē, ka latvietim ir jācīnās gan ar pašmāju sarkana-jiem, gan ar «atbrīvotājiem», lai varētu dzīvot brīvs savā zemē. Šie «atbrīvotāji» viņu padzen no dienesta policijā. Kopā ar ģimeni (sievu, meitu, dzimušu 1938. gadā, dēlu, dzimušu 1940. gadā)

pārceļas uz dzīvi Līvānu pagastā. Iekārtojas Gaiņu sešklasīgajā pamatskolā par apkopēju.

Pēc vācu karaspēka ienākšanas strādā par policijas kārtībnieku vispirms Rudzātos, pēc tam Preiļos. Latviešu legionā sāk cīnīties no 1944. gada. Piedalās Kurzemes cietokšņa aizstāvēšanā.

Krīt gūstā pēc vācu karaspēka daļu kapitulācijas Kurzemē. Divus gadus vergo Podoļskā (Piemaskavā). 1947. gadā, novājējis, pārdzīvojis «lēģera labumus», bet garīgi nesalauzts, Donats Peisenieks ir atkal dzimtajā pagastā.

Bet šeit sākas viss no gala. Pratināšana čekā. Nenoteiktība. Vai nākamā reize nebūs pēdējā un atkal lēģeris vai pat nāve? Viņš izšķiras: atstāj mājās ģimeni un pievienojas Dārziņa (sīkaku ziņu par šo personu pagaidām nav) grupai.

Pēc kāda laika Dārziņa grupa nodevības dēļ tiek sagrauta, un Donats Peisenieks darbojas citās, sīkākās grupās. Tā pienāk 1948. gada augusts. Vienatnē cīnīties pret «strebuku» pārspēku Lukstu pļavās (apdzīvota vieta Gaiņi), tiek ielenkts siena šķūnīti. Aizstāvoties viņš nošauj visā Līvānu pagastā pazīstamo bendi, čekas leitnantu Larčenko un «strebuku» Zorinu. Aizdedzina siena šķūnīti un dūmu aizsegā atiet uz mežu, apšaudot pārējos gūstītājus ar leitnantam Larčenko atņemto automātu un ievaino «strebuku» Jepifanovu (vienaci). Aizmugures «varoņu» vidū izceļas panika, un Donats Peisenieks sasniedz savu glābēju mežu.

Vairākus gadus, nevarēdami notvert «nenotveramo policistu» (tā viņu iesaukuši vietējie iedzīvotāji), sarkanie varasvīri 1949. gada 25. martā izsūta uz Sibīriju, uz Tomskas apgabalu, sievu ar mazgadīgajiem bērniem. Dēls ir atgriezies, dzīvo Līvānos. Meita palikusi Krievijā. Sieva nomirusi pēc atgriešanās Latvijā.

Donats Peisenieks neatstāja dzimto pagastu, nemēģināja aizbraukt un pazust Krievijas plašumos, toreiz to varēja izdarīt ar svešu uzvārdu un jaunu biogrāfiju. Viņš cīnījās. Lielākās un mazākās sadursmēs cīnā par izdzīvošanu pagāja vairāki gadi un pieņāca liktenīgais 1953. gada 27. februāris. Šajā dienā NKVD karaspēka daļa (neiztika jau arī bez vietējiem nodevējiem) ielenca viņa bunkuru, kas atradās pļavās Neretas un Atašas upes satekā.

Sācies uzbrukums. Čekisti uzrīdījuši suni. Viņš to nošāvis. Vairākos uzbrukumos gūstītāji zaudējuši daudzus kareivjus. Nevarēdami bunkuru ieņemt triecienā, enkavedisti to uzspridzinājuši.

Nacionālo partizānu viņi dzīvu nav dabūjuši rokā. Mirušu viņu atveda uz Līvāniem, nolika ielas malā, kur tas nogulējies vairākas dienas. Par brīdinājumu citiem.

Savus kritušos un ievainotos enkavedisti veduši vairākos pajūgos uz Krustpili. Tur bijusi viņu bāze.

Tāds īsumā ir stāsts par nacionālo partizānu, cilvēku, par kuru vēl šodien vakaros vectēvi mazbērniem stāsta leģendas.

Līvānu aizsargu nodaļa 1992. g. 31. jūlijā sadarbībā ar Donata Peisenieka dēlu Vitāliju Peisenieku un māsas vīru Aloizu Skrebeli viņa kapa vietā Steķu silā (to uzgājis Aloizs Skrebelis) uzstādīja baltu piemiņas krustu. Līvānu čekisti viņu aprakūši uz meža celiņa, lai neviens neiedomātos tur meklēt kapa vietu. Tas parāda mums čekistu nežēlību un aziātisko viltību. Apgānīt pat mirušu, slēpt pēdas.

Bet tas nespēja izdzēst no vietējo iedzīvotāju atmiņas stāstus par vīru, kurš sešus gadus gadus cīnījies pret padomju varu Līvānu pagastā. Cīnījās un krita — par sevi, par «Latviju — nacionālu, daiļu un varenu.»

*Pauls Lauskis,
Līvānos*

MŪSU PUSĒ KRITUŠIE PARTIZĀNI

Sākot ar 1944. gada jūliju sadursmēs ar krievu armiju un mežu ķemmētājiem kritušie Līvānu un apkārtējo pagastu jaunieši, kas bija aizgājuši partizānos, lai nebūtu jāiet krievos, kā arī jaunieši no lejona, kuri bija palikuši mežā, vāciešiem atkāpjoties:

Benjamiņš Romāns no Līvānu pagasta Vecromāniem,

Jāzeps Frančevskis no Līvānu pagasta Priekuliem,

Jānis Vjakse no Līvānu pagasta Šķilteriem,

Miķelis Kursietis no Līvānu pagasta Šķilteriem,

Ludvigs Čivkulis no Līvānu pagasta Šķilteriem,

Vladislavs Vilcāns no Līvānu pagasta Vanagiem,

Juris Vilcāns no Līvānu pagasta Vanagiem,

Alberts Vilcāns no Līvānu pagasta Vanagiem,

Pēteris Platkājis no Vārkavas pagasta,

Staņislavs Šulte no Kalupes pagasta Mizovskiem,

Andrejs Šulte no Kalupes pagasta Lielkursiešiem,

Francis Onckuls no Vārkavas pagasta Mačāniem,

Pēteris Onckuls no Vārkavas pagasta Mačāniem.

Bērnus — Antoniju un Jāni Vilcānus nošāva meža ķemmētāji, kad abi bērni bija atnākuši uz mežu lasīt ogas.

— 1945. gada jūnijā aizsarga Jāņa Zelčāna grupā ielavījās no-
devējs Jānis Klimkāns. Sadursmē lauku mājās viņš nošāva aiz-

sargu **Jāni Rudzātu**, liķis gulējis Līvānos, laukumā pie milicijas. Kad nošautā aizsarga mirstīgās atliekas jau sākušas smakot, liķis iemests ēdnīcas atejā, bet pēc kāda laika aprakts turpat dārza galā. Tikai nesen, 1992. gada pavasarī, Jāņa Rudzāta mirstīgās atliekas pārāpbedītas dzimtajos Iesalnieku kapos.

1945. gadā policists **Juris Peisenieks** sadursmē ar mežu ķemētājiem nošāva viņu komandieri Larčenko (šī Larčenko vārdā Līvānos pat kādu laiku bija nosaukta iela), toties nākošajā sadursmē tika nošauts **Juris Peisenieks**, liķis gulēja laukumā pie milicijas, pēc tam liķi apraka Steķu mežā. Tagad šajā vietā ir uzlikts krusts.

1945. gada vasarā laukumā pie milicijas nošauti gulēja sekojoši latviešu puisi: **Benjamiņš Gercāns**, **Pēteris Mālnieks**, **Aleksandrs Purviņš**, **Vladislavs Rusiņš**, **Jānis Onckuls**, **Stanislavs Onckuls**, **Izidors Ušpels**, **Boļeslavs Ušpels**. Dažus piederīgajiem izdevās izzagt un apglabāt, bet lielāko daļu apraka tuvējā mežā. Tagad tie ir pārāpbedīti.

Jasmuižas pagasta Mazūru un Rubeņu sādžu tuvējā mežā 1946. gada jūlijā uzturējās bunkurā 40 partizāni — jaunieši, kas negribēja karot krievu armijā, kā arī mežā palikušie legionāri.

Meitene, ganidama govīs, uzgāja bunkuru un paziņoja milicijai. Partizāni tika pārsteigti un sadursmē ar armiju nogalināti. Nodevēja, bijusi komjauniete, šodien dzīva.

Līvānieši — bijušais robežsargs **Jānis Grāvers** un jaunietis **Alberts Močs** sadursmē mežā krita un apglabāti Drēgos.

Vladislavs Klešņiks

LĪDUMNIEKU PARTIZĀNI

Pirmā nacionālo partizānu grupa Līdumnieku pagastā izveidojās tikai 1949. gada marta izvešanu laikā, kad mežos patvērās tie, kam izdevās izslīdēt no lielinieku ķetnām. Uzbrukumi vai aktīva pretošanās izvedējiem nenotika. Mežā iegāja vairākas ģimenes, kuru likteņiem bija paredzēts Golgātas ceļš Sibīrijā. Kozusalas sādžā mežā patvērās visa Šalomaginu ģimene. Tāpat arī Plotkānu un Kuzminu ģimenes. 1949. gada vasarā šīs mežinieku grupas jau bija pienācīgi apbruņotas. Kaujinieku pienākumus veica Apolnārijs un Vladislavs Plotkāni, Jevgeņijs Kuzmins, Konstantīns un Aleksandrīna Klešņiki. Sakarnieku uzdevumus pildījām mēs divi — Bronislavs un es — Vladislavs Klešņiki. Grupas apbruņojumā bija

divi automāti, trīs šautenes. Šalomaginu ģimene mežā uzturējās atsevišķi. Tās rīcībā bija divas šautenes un rokas ložmetējs.

Pirmo akciju iepļānojām 1950. gada pavasarī. Nolēmām uzspridzināt Ludzas—Zilupes dzelzceļa līniju. Diemžēl pasākums neizdevās, jo mūsu sarūpētais spridzeklis bija par vāju, lai pārrautu dzelzceļa sliedes. Vilciens paspēja nobremzēt un no sliedēm noskrēja.

Pēc kāda laika nolēmām sadalīties mazākās grupās, lai drošāk varētu glābties no čekas vajāšanām. Aleksandrīna un Konstantīns Klešņiki izveidoja mazāku grupu, kurā iesaistījās arī Valentīns Logušņiks no Skinču sādžas un Vladislavs Iguls no Maišu sādžas. Viņu apbruņojumā bija divi krievu automāti un divas vācu šautenes.

Pirmie traģiskie notikumi risinājās 1950. gada 5. jūlija rītā. Kopā ar vienu mūsu grupas dalībnieku devos pie Konstantīna, lai norunātu abu grupu sakaru jautājumus.

Mežā visapkārt bija ļoti kluss. Iepriekšējā naktī divi grupas partizāni bija aizgājuši pie radiem pēc produktiem. Rītausmā atgriežoties, viņiem līdzī bija atnācis arī trīspadsmiņgadīgais brāļuks. Sagūlām visapkārt ugunskuram un risinājām sarunas. Aleksandrīna tobrīd bija aizgājusi uz apmēram 100 metru attālo aku pēc ūdens. Kad kokiem cauri sāka spraukties pirmie saules stari, pēkšņi kāds uzblāva:

— Ruki verh! Sdavaiķes! (Rokas augšā, padodieties!)

Tikai tad es pamanīju bruņotus miličus, kuri ar automātiem rokās nemanot bija piezagušies desmit metru attālumā no mums. Ar kaķa veiklību lēcu uz zaru būdu, kurā bija ieroči. Ierējās automāti. Nokritu dažus metrus sānis no būdas. Lodes kapāja mežinieku zaļo «mājiņu», kurā gulēja Vladislavs Iguls ar savu trīspadsmiņgadīgo brāļuku. Viens no mūsu vīriem izmeta pretīm miličiem granātu, taču tā nesprāga. «Ivans» un Konstantīns vērsa pret uzbrucējiem automātus, taču viss jau bija velti. Ložu caururbti, viņi turpat arī saļima. Aleksandrīnai tobrīd bija visas iespējas izglābties, taču viņa to neprata izdarīt. Miliči pavērsa pret bēgli rokas ložmetēju un sašāva viņai abas kājas.

Vēlāk kļuva zināms, ka grupas apmetni nejauši bija uzgājis vietējais mežsargs un par to paziņojis varas iestādēm. Es un mūsu grupas loceklis «Ivans» uzbrukuma brīdī šīs grupas apmešanas vietā atradāmies nejauši. «Ivanam» šī nejaušība maksāja dzīvību. Tā mazās grupas neuzmanības dēļ krita četri mežabrāļi un nevainīgs skolēns. Man un Aleksandrīnai sākās ciešanu un pazemojumu pilns ceļš Krievijas cietumos un nometnēs.

LĪDZ BRĪVĪBAI PIETRŪKA TRĪS DIENAS

Ar Jēkabpils un Madonas rajonos kādreiz pazīstamās Pārupa grupas partizānu Albertu Ķikauku iepazīnos soda nometnē Mordovijā. Par visu, ko veikuši Pārupa partizāni, Alberts Ķikauka nebūt neizstāstīja, taču daudz ko no viņa dabūju dzirdēt. Pārups bija liela auguma, stalts vīrs. Noteikts un stingrs uzskatos un enerģisks rīcībā. Ciņu biedru atmiņās viņš palicis kā legendāra personība.

Atceros par kādu grupas akciju, ko man pastāstīja Ķikauka: «Zilānos dzīvoja Rasma, partizānu sakarniece. Par viņu varētu uzrakstīt īpašu vēstījumu. Izcili drosmīga bija šī Zilānu meitene. Kopā ar pavisam jauniņām skolniecēm viņa nesa uz mežu mums ēdamo. Ar mūsu ziņu viņa bija pieteikusies strādāt kara komisariātā. Viņa pat iemanījās sagādāt mums akumulātorus. Reiz, kad mēs abi ar Pārupu, atgriezoties no savām gaitām, ciemojāmies Rasma dzīves vietā, viņa mums pavēstīja:

— Šodien komisariātā komisija. Īstais brīdis uzbrukumam.

— Ložu maz, — iebilda Pārups. — Aptveres pustūkšas. Un viņu jau tur droši vien vesels bars.

— Seši, — Rasma precizēja. — Ja jums nav dūšas, dodiet automātu man. Meitenes bravūra, pieredzējušos kaujas vīrus šokēja. Izlēmām rīkoties. Kad Rasma jau bija aizgājusi, devāmies ēkas virzienā, kurā atradās kara komisariāts. Kāds vīrs gāja mums pa priekšu. Automāti mums bija zem mēteļiem. Nepazīstamais piekļāvēja pie durvīm un pateica dažus vārdus. Durvis atvērās. Rekrūšu reģistrēšana vēl nebija sākusies. Mēs iespraucāmies tūlīt aiz nepazīstamā. Ieraudzījām grupu ordeņotu iebrucēju armijas virsnieku. Ierējās mūsu mašīnpistoles. Dzīvs palika tikai viens no viņiem, kas paspēja noslēpties aiz krāsns.

Pēc tam atgriezāmies savā meža mītnē. Diemžēl nāca gaismā Rasma sakari ar meža vīriem, un drosmīgo meiteni okupanti arestēja un notiesāja uz 25 gadiem Sibīrijā. Arī citas meitenes, kas bija nesušas mums ēdamo, uz ilgiem gadiem noslēpa Sibīrijas nometnēs.

Beigu cēliens mūsu grupai bija traģisks. Mums bija sasaiste ar partizānu štābu. Sevi dēvējām par kalpakiešiem. Kā vēlāk kļuva zināms, kāds vīrs no Dunavas bija ielavījies sakarniekos un kalpoja čekistiem. Viņš atveda uz nometni pārgērbtus čekistus, kuri

uzdevās par Vidzemes partizānu apvienības pārstāvjiem. Viltus partizāniem līdzī bija ordeņi, ar kuriem mūs apbalvoja. Tad aicināja fotografēties. Gribēja, lai fotografējamies bez ieročiem. Ja būtu tam piekrituši, čekisti mūs nošautu bez kādiem sarežģījumiem. Bija arī nelielas svinības ar alkohola lietošanu. Tad visi gājām gulēt. Nomodā palika tikai sargs. Aizdomas jau nebija, ka viesi nav tie, par kuriem uzdevās. Naktī viņi piecēlās un gandrīz visu mūsu grupu apšāva. Man sašāva kājās vairāk nekā desmit lodes, lai es nevarētu aizbēgt. Pārupu nošāva. Nebūdami droši, ka visi nošauti, šāvēji aizbēga, lai atgrieztos ar lielāku čekistu pulku. Daži bija palikuši dzīvi un no šķūņa iebēga mežā. Es aizvilkos līdz tuvējai upītei un aizpeldēju palielu gabalu prom no šķūņa. Pēc kāda laiciņa čekisti atgriezās ar papildspēkiem un šķūni nodedzināja.

Trīs nedēļas es rāpoju, cerēdams atrast kaut kur patvērumu, lai sadziedētu brūces. Vairākās mājās mani nepieņēma. Tomēr kāds saimnieks bij pietiekoši drosmīgs un atļāva man pie sevis ārstēties. Brūces sadzija un biju gatavs cīnu turpināt. Gribēju pāriet uz citu novadu, kur vēl partizānu grupas darbojās. Taču kāda radnieka nodevības dēļ tiku arestēts un, tā kā nāves sods bija atcelts, notiesāja uz 25 gadiem.»

Alberts Ķikauka no Sibīrijas nometnēm Latvijā neatgriezās. Viņš mira ieslodzījumā, kad bija tur pavadīti 24 gadi, 11 mēneši un 27 dienas... Līdz brīvībai pietrūka 3 dienas.

Varu pastāstīt, ka 1947. gada 15. februārī Jēkabpils rajonā Leimaņu pagastā nodevības rezultātā padomju varas pārstāvji netālu no «Silmalu» mājām uzbruka partizānu grupai, kurā bija 6 cilvēki: Arturs Bruzüks, Jānis Kalvāns, Arturs Pabērzs, Jānis Upenieks, Lietavnieks (vārdu neatceros) un Kārlis Purēns. Uzbrukuma laikā krita Lietavnieks un Jānis Upenieks. Tā paša gada aprīlī krita cits šīs grupas partizāns — Arturs Pētersons, bet 1948. gada 23. jūnijā — Kārlis Purēns.

Šī uzbrukuma laikā komunistu rokaspuoši nošāva arī Kārļa Purēna tēvu Mārtiņu, kurš nemaz nedarbojās partizānu vienībā. 1949. gada 25. martā aizgāja bojā partizāni Artūrs Bruzüks un Jānis Kalvāns.

*Stanislavs Saltums,
Jelgavā*

«LATGALES VANAGI»

Par «Latgales vanagu» darbību 1991. gadā presē rakstīja pazīstamais kokačelnieks un pedagogs Antons Rancāns. Toreiz viņam visu nepastāstīju. Domāju, ka tagad ir vietā pieminēt tos Nautrēnu—Numernes grupas partizānus, kuri gāja bojā nevienlīdzīgā cīņā.

No gūsta pārnācu salīdzinoši ātri un 1947. gada rudenī sāku mācīties Nautrēnu vidusskolas 11. klasē. Skolēni bija ļoti nacionāli noskaņoti — gatavi darīt visu vajadzīgo Latvijas labā un pat nežēlot dzīvības par to, lai mūsu Tēvzeme kļūtu atkal brīva.

Mūsu nacionālistiskā organizācija «Latgales Vanagi» savu darbību plānoja un veica, saskaņojot ar nacionālajiem partizāniem. Visiem tika dots uzdevums meklēt ieročus un munīciju, pulcēt ap sevi drošus un uzticamus jauniešus, kuri vajadzīgā brīdī būtu gatavi uzsākt bruņotu cīņu ar komunistiem un to līdzskrējējiem. Mēs pastāvīgi gatavojām un izplatījām dažādas lapiņas un uzsaukumus, aicinājām ļaudis visās iespējamās vietās un lietās sabotēt padomju varas pasākumus.

Tā kā es pusgadu biju strādājis Nautrēnu ciema padomē par sekretāru, tur biju sarūpējis apzīmogotas veidlapas, ko izmantojām dažādu viltus dokumentu gatavošanai. Tāpat palīdzēju viltot dažādas nodevu kvītis zemniekiem, tādējādi atvieglējot mūsu atbalstītāju un labvēļu grūto ekonomisko stāvokli. Tā kā kara laikā biju cīnījies zenīartilēristu rindās un guvis militāru pieredzi, man uzticēja grupas jauniešu militāro apmācību. Vajadzības gadījumā varējām pulcināt ap simts kaujinieku. Mēs bijām droši, ka spēsim ātri un efektīvi paralizēt padomju aktīvistus un iznīcinātjus.

1947. gada 6. novembra vakarā Nautrēnu vidusskolā tika rīkotas svinības un balle. Ap pusnakti mūsu grupas vadītājs A. Jerumāns, izmantojot pielāgotu atslēgu, iekļuva militārās audzināšanas kabinetā un no turienes pa logu padeva grupas dalībniekiem divus automātus un divas šautenes. Pēc tam skolā varas iestāžu pārstāvji visus pratināja, taču nozagto ieroču pēdas nesadzina.

1949. gada martā mūsu pagastā ieradās čekas karaspēka vienība. Cilvēki nojauta nelaimes tuvošanos. Pienāca 25. marts. Ejoj uz skolu, satiku dažus pazīstamus cilvēkus, kuri pārbijušies pavēstīja:

— Sākusies izvešana!

Mūsu galvenais centrs bija Rancānu sādža. Visi devāmies turp.

Saņēmām informāciju, ka iepriekšējā dienā čekisti te visu pama-
tīgi izlūkojuši.

Stundas laikā ceļa malā netālu no mežiņa kādā piederībā ar
riju iekārtojām pozīcijas. Mūsu divpadsmit vīru grupā bija divi
ložmetēji, automāti, pusautomātiskās šautenes un šautenes, kā arī
granātas.

Līdz pat šai dienai nezinu, kāpēc čekisti uz Rancānu sādžu
neatbrauca un nevienu no turienes neizveda. Iespējams, ka viņu
rīcībā bija ziņas, ka šo rajonu pārvalda partizāni un tālab te ir
bīstami.

Čekai bija izdevies mūsu vidū iefiltrēt nodevēju Bonifāciju
Markēviču. Aprīlī sākās aresti. Uz pratināšanu aizveda gandrīz
visu divpadsmito klasi. Grupas vadītājam A. Jerumānam izdevās
aizbēgt, notriecot ar dūres sitienu zemē milicijas priekšnieku
Brici. Arī es izmuku, jo tai brīdī atrados blakus mājā ambulancē
un redzēju notiekošo.

Vietēja rakstura apšaudēs krita daudzi partizāni un mūsu
darbība kļuva mazāk aktīva.

Pēc vietējo iedzīvotāju lūguma, partizānu tiesa izskatīja apsū-
dzību pret Nautrēnu ciema padomes priekšsēdētāju Melni. Viņš
bija īpaši ļaundabīgs un nežēlīgi darīja pāri vietējiem iedzīvo-
tājiem. Tieši viņš organizēja un vadīja 1941. un 1949. gada de-
portācijas. Melnim piesprieda nāves sodu. To vajadzēja izpildīt
piederzējušam mūsu grupas partizānim V. Mareckim («Kļaviņam»).
Kad viņš ap desmitiem rītā viens pats ieradās ciema padomē,
partizāna nolūku saprata padomju aktīvistis Leons Platpīrs. Ar si-
tienu no aizmugures viņš notrieca Marecki zemē. Taču partizāns
bija izveicīgāks. Abi padomju varas pīlāri saņēma pelnīto sodu.

Tā gada rudenī mūsu grupā bija palikuši tikai astoņi vīri.
17. novembrī devāmies uz Cisovku un Zirņusalu. Pa dienu uztu-
rējāmies mežiņā pie Zirņusalas Jāzepa mājām. Vakarā viņš mūs
pacienāja ar labām vakariņām. Kad devāmies prom, bija tumša
nakts. Gājām pa Aiviekstes pietekas Ičas krastu un pienācām pie
tilta.

Piepeši visapkārt un mūsu vidū sprāga granātas, sāka no visām
malām šaut no dažādiem ieročiem. Attapies no pirmā triecien-
viļņa, sāku no sava pusautomāta šaut pretī un piepeši sajutu spē-
cīgu triecienu.

Atžirgu Rēzeknes slimnīcā. Tur man izvilka dažas lodes, sagip-
sēja kāju. Tālāk nokļuvu Centrālcietumā un, tāpat kā visi parti-
zāni — Sibīrijā. Tur pēc divām operācijām nācās šķirties no sa-
vainotās kājas. Toreiz pie Cisovkas tilta no čekistu sprostuguns
izdevās izglābties tikai Mareckim, kurš ievēlās upē, un Ramānam

(«Bitīte»), kurš pēc ievainojuma kājā aizvilkās atpakaļ mežā. Nodevēju — Zirņusalas Jāzepu — vienroci, pakāra.

Tajā pašā dienā čekisti uzbruka arī citiem mūsu partizāniem. Grupā iesūtītais nodevējs Staņislavs Mass no mugurpuses ar naganu izšāva uz partizānu Jāni Aglenieku. Kaut noasiņojis, viņš tomēr aizvilkās līdz bunkuram un tur no ievainojuma mira. Taču A. Jerumāns uzzināja, ka Mass ir nodevējs.

Dzīvi palikušie partizāni pievienojās «Kronberga» (Kazimira Braslas) grupai. 1951. gadā Līvzemnieku pamatskolas skolotājs A. Bartkēvičs Viktoram Mareckim un Kazimiram Braslam iedeva narkotikas un tādējādi čekisti varēja šos vīrus arestēt. 1952. gadā V. Mareckim cietumā piesprieda nāves sodu. Pērnavsar mūžībā aizgāja arī Kazimirs Brasla.

1951. gadā aplenkta bunkurā nošāvēs partizāni Jānis Romāns, Antons Gailums un Jāzeps Ludboržs. 1950. gadā, smagi ievainots, nošāvēs Jānis Lubāns. 1953. gadā arestēja grupas vadītāju Aleksandru Jerumānu. Viņš ir vienīgais, kurš zina šīs partizānu grupas slēpni. Pērnavsar, kad satikos ar Aleksandru un ieminējos par mūsu noslēpto arhīvu, bijušais komandieris atbildēja, ka netic pašreizējai Latvijas valdībai:

— Vēl nav pienācis īstais laiks.

Gribu izgaismot vēl dažus zīmīgus tā laika notikumus. Kara beigās un pēckara periodā mūsu apvidū parādījās ļoti daudz mežabrāļu. Sarkanie sākumā nekādas lielās akcijas pret viņiem nerīkoja. Klīda valodas, ka visus mežabrāļus vadot kāds Roze. Vēlāk mūsu pagasta lielākais komunistis Melnis stāstīja, ka pēc padomju iestāžu amnestijas solījuma no mežiem iznākuši ap 150 vīru. Pēc partizānu ziņām līdz 1948. gadam mūsu pusē dažādās kaujās krita ap 50 mežabrāļu.

Pēc 1949. gada deportācijām mežos sabēga un grupas veidoja arī tādi cilvēki, kuriem galvenais bija tikai paša kažoks. Viena no tādām bija grupa «Meikališi». Tajā vīri labprāt lietoja alkoholu. Kad šī 5 vīru grupa gribēja pievienoties mums, pateicām, ka viņu dzīves veids mums nav pieņemams. Pie viņiem sākumā nejauši bija nokļuvis «Latgales vanags» Juliāns Belēvičs. Viņš krita pats pirmais 1949. gada vasarā. Mežā uzradās arī tādas grupas, kuras maskējās ar cildeno nacionālo partizānu vārdu, bet patiesībā nodarbojās ar laupīšanām. Viņiem jebkādi brīvības cīņas ideāli bija sveši. Tieši «Krakopa», «brāļu Sālijumu», «Kūkoja» un «Treikalu» grupas dalībnieki nodarbojās ar visādām tumšām lietām, laupīja un pat slepkavoja. Nacionālie partizāni šos meža bandītus ne reizi vien iztrenkāja un mēģināja iznīcināt.

Gribu pateikt labu vārdu par Ziemeļlatgales nacionālo partizānu vienības štāba priekšnieku VIKTORU KUDRENICKI. Viņš

palicis manā atmiņā kā drosmīgs, gudrs un ļoti intelīgents cilvēks. «Kapteinis Grants» — tāda bija viņa iesauka, nodevības dēļ krita 48./49. gada ziemā.

Galvenajam Nautrēnu bendem čekistam Semjonovam izdevās no pelnītā soda izbēgt. Reiz kādās mājās viņš stāvēja netālu no mūsu 5 vīru stobriem. Taču mēs atradāmies krietna zemnieka sētā un nedrīkstējām šo ģimeni pakļaut vēlākai čekistu atriebībai.

Nogalinātos partizānus čekisti tolaik ļoti rūpīgi noslēpa, lai viņus neatrastu piederīgie un cīņubiedri. Latgales meži sevī glabā daudz brīvības cīnītāju neuzzinātos kapus.

TO DIENU NOTIKUMUS VĒRTĒJOT

Kā bijušais karavīrs — Latvijas armijas virsnieks — esmu centies iepazīt nacionālo partizānu darbības vēsturi Balvu apkaimē un izdarīt dažus secinājumus.

Sekmīgai nacionālo partizānu grupu darbībai vajadzīgi divi galvenie priekšnoteikumi:

vietējo iedzīvotāju simpātijas, regulārs atbalsts (apgāde ar ieročiem, municiju, medikamentiem).

Pirmais priekšnoteikums Balvu partizāniem bija. Otra, diemžēl, nebija, visu nācās gādāt pašiem, bet tādas iespējas, protams, bija ļoti ierobežotas.

Nacionālo partizānu kustība nebija viendabīga. Tie grupējumi, kurus organizēja vācieši atkāpjoties, Balvu pusē izrādījās neefektīvi. No tiem tāds čiks vien iznāca. Atstātās bāzes palika neizmantotas, jo pietrūka vadības elementa. Veiksmīgi darbojās tās partizānu grupas, kurās iesaistījās patiešām nacionāli cīnītāji — policisti, aizsargi un godprātīgi zemnieki. Šīm grupām pievienojās daudz zēnu, kuri izvairījās no iesaukšanas sarkanarmijā un tie zemnieki, kuri cerēja, ka uzturēšanās mežā būs īslaicīga un vēlākais pēc pāris mēnešiem, ar nacionālo karogu rokās, viņi varēs iznākt no meža un piedalīties valsts dzīvē.

Mežā darbojās arī «klusās» grupas, kuras neveica nekādu aktīvu pret darbību okupācijas varai. Tajās vairums bija jauniešau-camo, kuru vienīgais mērķis bija nenokļūt Kurzemes frontē un saglabāt savu dzīvību. Diemžēl, mežu par savām otrajām mājām izvēlējās arī laupītāji, kuri visur grāba ko varēja un neatteicās pat no terora. Balvu mežos, tāpat kā visur Latvijā, ļoti aktīvu dar-

bību izvērša provokatoru grupas. Tās bija sagatavojuši un apbruņojusi čeka. Tā protams, veica šo grupu regulāru apgādi. Viņu uzdevums bija mežos atklāt un pievilināt īstos partizānus un piedalīties viņu iznīcināšanā.

Manuprāt, Balvu puses partizānu galvenie bojāejas iemesli bija nevajadzīgi plašie kontakti ar civiliedzīvotājiem, bet dažam labam arī alkohols. Samērā lielajai Lavenieka grupai, kurā ietilpa balvenieši, rugājieši un litenieši, bija liels vietējo iedzīvotāju atbalsts. Viņu darbības rajons bija Kaļķu sils Balvu un Rugāju pagastu salaidnēs. Kā man izdevies noskaidrot, Ramūkstu grupa gāja bojā nodevības rezultātā.

Secinājumi, kurus esmu izdarījis par Balvu rajonu, manuprāt lielā mērā attiecas uz partizānu kustību visā Latvijā.

Jānis Būda,
Alūksnes rajona Jaunannā

NOTIKUMI UN LIKTEŅI.....

Mērdzenes pagastā līdz 1946. gadam darbojās 3 partizānu grupas, kurās bija apvienoti vairāk nekā simts vīru. Sadursmēs ar čekas karaspēku un iznīcinātājiem krita septiņi Kārsavas pagasta partizāni, kuri darbojās mūsu grupās. No kritušajiem mērdzēniešiem varu minēt četrus vīrus: kādreizējo aizsargu un pagasta vecāko Lipski, kurš bija faktiskais partizānu cīņas organizātors mūsu pusē, Ādamu Kalvānu, Boleslavu Lipski un savu brāli Ignatu Kazicānu. Es savas partizānu gaitas izbeidzu kā pēdējais — 1955. gada septembrī.

Vitālijs Kazicāns

Arnolds Dronis

MANS ATMIŅU STĀSTS

Susējas pagasta Dūņu mājās savas darba gaitas kā ganiņi uzsāka divi brāļi, Osvalds un Edgars Ērgļi.

Šis sākums rādīja, ka Latvijas zeme iegūs divus ar augstu darba tikumu apveltītus arājus.

Diemžēl, liktenis daudzas reizes pārvelk svītru labām iecerēm. Tā notika arī šoreiz.

1940. gads.

Osvaldu iesauc Latvijas armijā. Dienests Valmierā. 1940. gada vasara sākas ar sarkano miglu no austrumiem. Osvaldu pārskaita tā sauktajā teritoriālajā korpusā.

1941. gads.

Latvijas zemi pārskan izsūtīto vaidi no ešeloniem. Kara virpuļi aizrauj daudzu radu un draugu dzīvības. Latvijas zemei šie virpuļi atnes naglotos zābakos tērptus iekarotājus.

Osvalds atgriežas tēva mājās. Vai uz ilgu laiku varēs staigāt aiz arkla? Diemžēl nē. Iesaukums leģionā, austrumu fronte. Kādēļ mirt svešas varas labā, varbūt būšu noderīgs dzimtenei? Tā Osvalds atgriežas tēva mājās. Viņš nav vienīgais, kurš tā izlēmis. To pašu izlēmuši arī citi latviešu jaunekļi. Dzīve un darbs tēva mājās tagad pieņem daļēji slēptu raksturu. Par to, ka šī dzīve nebeidzas traģiski, jāpateicas toreizējam Susējas pagasta policijas kārtībniekam Lešinskim.

1944. gads.

Atsoļo «kirzevikos» tērpti atbrīvotāji. Nu varēs iznākt atklātā dienasgaismā. Bet kas to deva... Pēc neilga laika jauns iesaukums. Šoreiz vispasaules iekarotāju rindās. Iesaukt jau iesauca, bet šie vīri un jaunekļi vairs nebija tik naivi, lai ticētu skaļiem saukļiem un laimīgai nākotnei, kura tika solīta.

No atmiņas nebija izgaisuši ešeloni ar tautas labākajiem dēliem

Osvalds Ērglis. Miris pēc atgriešanās no Sibīrijas.

un meitām, ar maziem bērniem, Sibīrijas virzienā. Tāpat pēc otrreizējās okupācijas uzvarētājus labi raksturoja «inventarizācijas» pagrabos, klētīs un kūtīs. Sevišķi satricošs bija to sievu un meitu liktenis, kuras nonāca «atbrīvotāju» uzmanības lokā. Klīda arī valodas par karotāju koalīcijas iespējamu sabrukšanu. Visa tā rezultātā pēc iesaukšanas, vedot uz Daugavpili, iesaucamo rindās pa ceļam strauji kusa. Neviens jau uzskaiti neveda, bet liela daļa iesaukto pa ceļam paspēja nozust. Pēc tam šie vīri pulcējās mežos.

Vienā šādā grupā bija brāļi Osvalds un Edgars Ērgļi, Kuzma, Pāvulāns, kāds vīrs, kuru sauca par Dārznieku, viņa mājas atradās kilometrus trīs aiz Susējas tautas nama Asares virzienā. Bija arī citi, kuru vārdi nav zināmi.

Šie vīri zināja, ka viņi iet ugunī, kurā var sadegt, bet izejot no šīs uguns, var arī norūdīties. Kā garīgi, tā arī fiziski. Viņi domāja par dzimteni Latviju. Šie vīri neprasīja, ko es ar to iegūšu personīgi, kāds man no tā būs labums.

Mans zelts ir mana tauta,
Mans gods ir viņas gods.

Sākās meža dzīve — nepakļaušanās ar daudziem sirdi stindziņošiem brīžiem. Piemēram, ir drūma rudens diena, saņemta informācija, ka pie Ērgļiem būs kratīšana, grupiņa paslēpjas metrus 120 no mājām, kokiem aizaugušā gravā. Mājas ir labi pārredzamas. Apmēram pulksten vienpadsmitos piebrauc vairāki pajūgi ar istrebiķeļiem. Kļiedzieni, šāvieni, tad izved vecotēvu pie pirtiņas. Sīt, grūž dīķi un atkal sīt. Tēvs savus dēlus nenodod. Šī eksekūcija dēliem bija jānoskatās ar sakostiem zobiem, jo pieciem vīriem iesaistīties cīņā ar istrebiķeļu vadu bija bezjēdzīgi. Neko nepanākuši, istrebiķeļi aizbrauca. Var jau būt, ka tā ir nejaušība, bet nav arī izslēgts, ka bija iesaistīta «palīdzīga roka». Tēvs mira nedabīgā nāvē. Braukdams pa klusu meža ceļu, kāds viņu bija atradījis mirušu. Ratu mala bija uzgāsta nelaiķa kaklam.

Turpinājās meža dzīve, izvairīšanās no vajāšanām, bunkura būve.

Atkal ziņa — notiks liela mežu ķemmēšana. Kur slēpties? Izeja asprātīga. Pie kāda saimnieka, kurš simpatizēja varai, notika kulšanas talka. Naktī grupa ierakās salmu ķīpā, pārgulēja nakti un dienu, un tad nākošajā naktī atgriezās mežā. Uzturoties zem stirpas, bija dzirdamas ķemmētāju sarunas, kā tie izrēķinājušies ar sagūstītajiem. Istrebiķeļi bija izmantojuši kulšanas talku, lai iestiprinātos.

Brīžiem šī grupa apvienojās ar kaimiņu grupām. Atmiņā palikusi kāda apvienošanās pierobežā ar kaimiņiem lietuviešiem.

Lielas grūtības meža dzīvei sagādāja ziema, kad jāslēpj pēdas, jākurina bunkuri. Tāpat rudenos un pavasaros traucēja ūdens ieplūšana bunkurā. Trūka koku lapojuma aizsega.

1945. gads.

Radās nepieciešamība izdarīt «revīziju» Susējā — ciema padomē. To veikt devās deviņu cilvēku grupa. Šoreiz neveiksmīgi, jo Aknīste no ciema padomes tikai 3 kilometri. Grupai jāuzsāk cīņa ar daudzkārt stiprāku pretinieku. Cīņa ilgst vairākas stundas. Uz mūžiem sagūla septiņi partizāni, Edgars Ērglis, Dārznieks un vēl pieci nezināmi.

Vēl jāpiemin Osvalda Ērgļa sieva Maiga, kura visas šīs dzīves grūtības pārdzīvoja kopā ar vīru. Viņa rūpējās par cīnītāju saimniecību un, sekodama priekšnojautai, vairākos kritiskos brī-

Osvalds un Maiga Ērgļi 1947. gadā.

Nacionālais partizāns Edgars Ērglis
no Susejas pagasta Dūņu mājām.
Kritis.

žos izveda grupiņu no aplenkuma. Tagad viņa dzīvo Valmierā un var daudz ko pastāstīt tuvāk.

1946. gads.

Seko vairāki iekšlietu komisāra Eglīša uzaicinājumi iznākt no slēptuvēm un nodot ieročus, solot nepielietot sankcijas, ja pretošanās nav saistīta ar ētiskiem pārkāpumiem pret cilvēci.

Tā 1946. gadā grupa atstāja slēptuvi un legalizējās. Sekoja izmeklēšana. Tie grupas dalībnieki, kuri bija piedalījušies akcijās, tika tiesāti. Pārējie ciņu dalībnieki ķērās pie arkla rokturiem.

Tomēr taisnība vecajam sakāmvārdam: vilks spalvu met, bet ne tikumu. Solījumi aizmirsti, un 1949. gadā atkal ešeloni uz Sibīriju ar devīzi «Iepazīsti plašo Sibīriju!».

Pēc Staļina nāves — rehabilitācija, un dzīvie atgriežas. Atgriežas Osvalds, Maiga, Pāvuls un citi. Osvalda vecā māte paliek Sibīrijas kapu kalnīnā. Pie viņas kapa nav Latvijas bērzu un ozolu sardzes. Šalc tikai Sibīrijas priedes.

Bez brāļu mīlestības dzīvas,

Bez asins, kaujās slacītas,

Mēs nepazītu zemes brīvas,

Mēs maldītos bez tēvijas.

Emīls Ozols 1957. gadā
pēc atgriešanās no Sibīrijas.

Emīls Ozols

ZEMNIEKI AIZIET MEŽOS

PAR LATVIEŠU NACIONĀL-
PARTIZĀNU KUSTĪBU ĒRĢĻU
PAGASTA KATRĪNĀ 40.—50.
GADOS, PAR LATVIEŠU ZEM-
NIEKA GRŪTO LĪDUMNIEKA
DARBU LATVIJĀ, KĀ ARĪ PAR
TUVINIEKU, KAIMIŅU LIK-
TENIEM KOMUNISTU VALDĪ-
ŠANAS LAIKĀ

Sakarā ar otrā pasaules kara latviešu nacionālo partizānu kustību šeit būs apkopoti notikumi no nelielas Ērģļu pagasta daļas Katrīnas.

Kādreiz tas bijis atsevišķs pagasts. Legenda stāsta, ka krievu ķeizariene Katrīna, šķērsojot šo novadu, nakti apmetusies šajā muižīnā. No tiem laikiem mēs saucamies katrīnieši. Otrā rītā, kad sardzes priekšnieks prasījis, ko darīt ar kādu nogrēkojušos gvardu, ķeizariene atbildējusi: «Kājām uz Sibīriju.» Trīs kilometri aiz muižas bijuši lieli meži, uz kuriem vedis ganību un meža ceļš. Tad nu arī minētais gards tur aizvests. No tā laika šis zemes stūrītis ieguvis nosaukumu «Sibīrija». Laika gaitā līdz pirmajam pasaules karam latviešu līdumnieki tur iekārtoja četras lielas lauku

sētas. Kā pašu pēdējo, nosaucot par «Baltklāviem», no muižas neilgi pirms pirmā pasaules kara iepircis Andrejs Ozols. Neliela auguma, apveltīts ar īstu lāča spēku un izturību, ko no mazām dienām ieguvis nemitīgā darbā pa muižas laukiem, pļavām un rijām, jo agri zaudējis vecākus. Trešā bērna dzemdībās nomira viņa sieva. Apprecēja otro sievu — Mariju. Šādā sastāvā ģimene iegāja muižas meža izcirtumā un aizlaistās ganībās ar kopējo zemes platību nepilni 50 hektāri. Pirmā māja bija čigānu būda zem lazdu cera, pirmā virtuve: uz kāšiem uzkārts katliņš. Tā šie līdumnieki iesāka savu dzīvi, ceļot reizē kūti, riju un dzīvojamo māju. Jaunie līdumnieki tikai strādāja, strādāja un strādāja. Stāsta, ka no pipes viņš neesot šķīries pat guļot. Tikai reti kad tā kūpējusi, jo nebija jau laika, kad to izņemt no mutes, ne uzpildīt.

Laiks ritēja, bērni auga, līdumi kūpēja kā ziemā, tā vasarā. Reiz, dedzinot kārtējo līdumu rudziem, aizdedzies miežu lauks, par lielām bēdām visai ģimenei. Tūlīt gan uznācis rosīgs lietiņš, mieži saauguši no jauna, rudenī dodot apmierinošu ražu. Izmācījis savu pirmo palīgu Lauci lauzt celmus. Laucis velk celmu, pie tā piejūgts, pats iet apkārt celmam, atcērtot sakni, kura nepadodas. Kādreiz saimniece, nevarot sasaukt pusdienā savus celmlaužus, iet skatīt, kas par lietu. Simtiem celmu bija izlauzti, kad nāca nelaime. Saknei pēkšņi trūkstot, Laucis, metot kūleni, vairs nepieceļas. Saimniece redz vienu jau mirušu, otrs, uz ceļiem noieties, draugam ap kaklu apķēries, raud. Raud visa ģimene. Lauka malā stāvēja ilgus gadus kapiņš labajam Laucītim, bērnu roku mīļi kopts.

Netālu no mājām kūdrājā gulēja neliels dūņezeriņš, kas savā varā bija pārņēmis apkārtējās pļavas. Grūts darbs bija lietainā laikā novākt sienu. Sapļautās vilkvālītes, niedres, grīšļus, purva smilgas ar sakumiem pa ūdeni jāaizstumj uz paugurainēm izkalšanai.

Gāja gadi, izauga bērni, pagāja pirmais pasaules karš. Latviešu tauta nostājās patī uz savām kājām. Dzīve sāka straujāk virzīties uz augšu, pret sauli. Vecajiem līdumniekiem nostājās blakus jaunie, visi bijušie muižas kalpi, bezzemnieki, katrs, kas cīnījās par Latvijas godu un brīvību, ieguva zemi. Piepildījās latviešu zemnieka senais sapnis pēc sava kaktiņa, sava stūrīša zemes.

Savu visagro bērniņu atceros kā milzīgus, nepārtrauktus spāru svētkus. Vai tie bija bijušie muižas lauki, pļavas, ganības, pat meža vidū skats atduras pret spāru galā uzvilktu vainagu. Karš nebija saudzējis arī vecās saimniecības, arī ne muižas. No postītajās cēlās augšā mūsu tauta. Tikai ar neatlaidīgu darbu mēs uzcēlām savu valsti. Arī mēs, bērni, tiklīdz nostājāmies uz savām

kājiņām, jau kaut ko varējām darīt. Lielākie bērni vāca tos mazākos. Tiklīdz varējām paskriet, gājām ganos. Grūti bija izpērties no nabadzības, lielākie saimnieki jau maksāja par darbu, cik jau tēvs prasīja. Mans tēvs bij labs kalējs. Toreiz ar papīriem un diplomiem nekrāmējās. Ja apkārtējie zemnieki tēvu sauca par meistaru, tas nozīmēja, sava amata augstākais speciālists. Bet ko varēja maksāt pēc kara jaunsaimnieki? «Es tev, meistar, atvedu māciņu.» Otrs atkal zirņus, miltus, ko nu kurais. Citreiz atkal mans tēvs saka: «Nu es tak zinu, cik tev tagad spiedīgi apstākļi, samaksāsi man, kad novāksi ražu.» To visu noklausījos, pūzdams plēšas, kā tēvs teica.

Tas bija tā. Tēvs nolika pie ēzes apgāztu baļiņu, uzcēla mani tur un iedeva plēšu sviriņu, lai es, to spiežot uz leju, pūstu gaisu ēzē. Kad tēvs redzēja mani galīgi nogurušu, tad izsūtīja mani ārā paskraidīt. Tik mazs būdams, sapratu, lai tēvs varētu vairāk padarīt, man ātrāk jāiet atpakaļ. Retas bija tās reizes, kad viņam vajadzēja mani saukt. Katrs saimnieks, smēdē ienākdams, vispirms jau sveicināja mani, salielīja mazo kalēju un tikai tad griezās pie tēva. Tā manī ieauga pašapziņa, lepnums par sevi, savu darbu, pienākumu apziņa, disciplinētība, fiziskais rūdījums, kas bija galvenais priekšnosacījums iziet visus boļševiku cietumus, Vorkutas elli, sveikam un veselam atgriezties savā dzimtajā zemē.

Līdztekus zemnieku centīgam darbam uzplauka dažāda veida amatniecība. Tirgotāji ar nelielu starpniecības procentu piedāvāja sagādāt jebkuru modernāko lauksaimniecības tehniku. Zemnieki, organizējoties piensaimnieku, lauksaimnieku biedrībās, apgūstot arvien jaunas zināšanas, izgāja uz pasaules lielajiem tirgiem. Londonas, Parīzes, Briseles lepnākajos plauktos parādījās Latvijas bekons, sviests, siers, šokolādes. Mēs paši ar savu darbu greznojām ne tik vien savas mājas, bet arī tuvākas un tālākas kaimiņzemes.

Pa to laiku jau sirmot sākušam «Baltklāvu» saimniekam bija izaudzis dēls Jānis. Saceltas ēkas: akmens mūra klēts un cūkkūts, pūsmūra lopu kūts. Mūra šķūnis, rija, pagrabi, trīs siena šķūņi un liela, plaša dzīvojamā māja. Iekopti auglīgi tīrumi, ražīgs augļu, ogu dārzs, bišu dravas.

Dēls Jānis bija ļoti vēriņš. Iepazinies ar ārzemju lauksaimnieku labākajiem sasniegumiem, nolēma nomeliorēt visu savu saimniecību, pārbūvēt ražojošās ēkas. Iekārtot ūdens padevi uz paštecī pa visām ēkām no 200 m attāla kalna avota. Te nu viņš sadūrās ar vecā saimnieka konservatīvajiem uzskatiem. Lai visus iecerētos pasākumus veiktu, vajag ļoti daudz naudas. Kaut arī

visas nepieciešamās lauksaimniecības mašīnas bija sagādātas, vajag vēl traktora, kuļmašīnas, automašīnas. Lai nerastos konflikta situācija starp tēvu un dēlu, pēc ilgām pārrunām un strīdiem tēvs piekāpās iekļāt māju bankā pret kapitālu, kas segtu zemes meliorācijas darbus. Nu bija grūts un dārgs darbs priekšā. Purvi stiepās kilometriem. Grāvji jārok pa kaimiņu purviem, ar kuriem bija grūti sarunāt. Grāvjus raka vasarā, arī ziemā, kamēr viss milzīgais darbs bija veikts. Tad sākās pats galvenais darbs — drenu ierakšana. Un atkal tēvs ar dēlu cīnījās ar purva sliktšņām, mājās nāca kā īsti purva velni, tikai acis un zobi spīdēja balti. «Sibīrijas» saimniecei ar jauniņo vedeklu Emmu, kas arī tāpat no «Kreveļu» mājām bija atvesta, nu jāpadara savi mājas darbi un arī vīru darbs, lai netraucētu tiem tikai tam vienam darbam purvā. Tur tiem saule lēca, tur arī norietēja. Īsi bija tie vakara brīži, kaut arī viņu dzīvē tie laimīgākie, paēdinot un apguldinot savus vīrus tīros palagos, lai īsajās nakts stundās tie atgūtu spēkus nākošās dienas smagajai cīņai ar nepakļāvīgo purvu. Pašām jau tie atpūtas brīži bija vēl īsāki. Klāt nāca vēl daudzie palīgstrādnieki, kurus arī vajadzēja aprūpēt un pabarot.

Un tad nāca neatlaidīgam darbam atdeve. Sliktšņa pārvērtās par pasaku zemi. Tagad šīs plavas plāva trīs reizes vasarā. Divreiz sienam un trešo reizi skābbarībā. Tādas kartupeļu ražas šajā apkārtnē vēl nebija redzētas. Vecais līdumnieks, redzēdams dēla prātu un varēšanu, atdeva viņa vadībā visu saimniecību. Lauki tika nodrenēti. Kūti parādījās šķirnes lopi, un trīskāršojās to skaits. Pieauga visas saimniecības ienākumi, kas ļāva sākt atmaksāt aizņēmumus. Pārbūvēt ēkas jaunām prasībām. Ūdens uz paštecī tika novadīts uz visām ēkām. Bija traktors, kuļgarnitūra, tiem laikiem atbilstoša tehnika. Apkārtējie zemnieki nāca apgūt pieredzi, kā veidot savas saimniecības vienmēr mainīgām, augošām prasībām. Pagasta agronoms organizēja no tuvākajiem novadiem ekskursijas, savstarpēji bagātinoties zināšanās visiem. Vārds «Sibīrija» ieguva cieņas pilnu skanējumu. Nu šie censoņi varēja atvilkt elpu. Pamācīt citus. Iesaistīties sabiedriskajā dzīvē. Saimnieks bija aizsargs, saimniece aizsardze. Ģimenē auga četri bērni: Arnolds, Jānis, Velta un Aina.

Ja lasītājs būs sapratis, cik ļoti šī ģimene bij saaugusi ar savu darbu, zemi, saviem mīļi koptiem mājdzīvniekiem, tad arī viņam kļūs skaidra sapratne par to, ka šī ģimene tā saucamā «bēgamā laikā» gluži vienkārši nebija spējīga pamest savu sētu un pievienoties bēgļu pulkam. Ak, šie bēgļu bari, šie bezspārnu gājuputni. Cik daudz tie pazudīs pa atejošā svešā karapulka svešiem ceļiem. Ne jau visiem izdosies naksnīgos vilņos pārklūt pie tuvākiem kaimiņiem. Un kas jūs būsit pēc tam? Jūs būsit lūdzēji

pēc pajumtes, lūdzēji pēc maizes kumosīņa, lūdzēji, lūdzēji, lūdzēji. Tas nebija pieņemams «Sibīrijas» saimniekam, kam no mazām dienām bija ieaugusi spīts pret grūtiem, nepārvaramiem darbiem, kas bija izjutis to pārvaramības prieku un lepnumu. Šīs īpašības, neatlaidīgā darbā iegūtas, tam diktēja nekad neatkāpties, — tikai uz priekšu. Un spītīgais, lepna cilvēks izlēma. «Manā namā ienaidnieks ienāks tikai pār manu līķi.»

Gadu gaitā latviešu tautas kangars un bende čekists Dzintars, cīnīdamies pēc zinātnieka vēsturnieka nosaukuma, apmelo Jāni Ozolu par sadarbību ar vāciešiem. Par kaut kādām vācu speciāli atsūtītām ieroču noliktavām, savos rakstos «Latvijas likteņgadi» nosaucot šo līdumnieku par visbriesmīgāko bandītu. Esmu tolaiku liecinieks un viņa kaimiņš, partizānu kustības dalībnieks. Ieročus vācām katrs individuāli. Tā kā «Sibīrijas» īpašnieks bija turīgākais Katrīnas saimnieks, viņam bija lielākas iespējas. Grūstošās vācu armijas karavīri vairs paši neticēja savu ieroču uzvarai, savu iespēju robežās tos veikli apmainīja pret latviešu sviesta un speķa kilogramiem. Vācu armijai atkāpjoties, latviešu zemnieki vēl bija turīgi. Vācu nodevas no zemnieku ražojumiem nebija neizpildāmas. Viņi rēķinājās ar to, lai zemnieku saimniecības netiktu izputinātas. Ja izpildījām nodevas par 80 %, tad viņi vairāk arī neprasīja. Zemnieki to ātri saprata un arī izmantoja. Plus visam tam vēl bēgošai armijai raksturīgā ieroču un munīcijas pamešana. Lūk, kā apbruņojās latviešu nacionālie partizāni. Arī 19. divīzija no Kurzemes nekapitulēja, ar saviem ieročiem izklīda pa mežiem. Minētais Dzintars cenšas izzīst no pirksta arī nacionālo partizānu skaitu. Nekad un neviens to pat aptuveni nepateiks. Tā bija latviešu zemnieku cīņa ar krievu čeku. Tieši tos, kas grupējās mežos, vēl varētu kaut kā aprēķināt, taču tā nebūs īstenība. Ja man tagad būtu jāuzrāda, kura no Katrīnas zemnieku sētām nepiedalījās partizānu kustībā, to es nevarētu izdarīt. Būtu tikai dažas sētas, kurās pēkšņi uzradās jauns saimnieks ar zagļa, laupītāja un kangara īpašībām, savās nodzertajās smadzenēs iztēlodams taisnīgo laiku iestāšanos. Pēc dažiem gadiem šie taisnīgie laiki kļuva vēl taisnīgāki. Visi latviešu zemnieki tika sadzīti komunistu kolhozos. Kur gada beigās kolhozniekam pateica, cik kapeikas par darba dienu esi nopelnījis vai cik palicis parādā, visu laiku strādādams.

Ar dziļām skumjām atceros savus vecākus, bijušos muižas kalpus, kas, visu mūžu strādājot, mūs, četrus bērņus, audzinot, ar savu centību bija kļuvuši par lielas lauku sētas kopējiem. Tagad, sirmā vecumā, tiem bija jāpiedzīvo zaimi par savu darba tikumu, savu varēšanu. Tiem slēdzās acis vistumsākā sarkanā terora naktī, kad ar milzīgu pārspēku, viltu un nodevību, visu aktīvo zemnieku

šķiras iznīcināšanu šķiet zūdam pēdējās cerības savas tautas, savas ģimenes pastāvēšanai.

Esmu dzimis 1922. gadā Bebru pagasta kalēja Jāņa Ozola ģimenē. Vecvecāki Ozolmuižas kalpi. Izaugām divi brāļi un divas māsas. Mana māte Grīns Matilde no Meņģeļu muižas kalpu ģimenes. Bija liela dziedātāja. Latviešu tauta tanīs laikos savos laimes, kā arī grūtos brīžos dzīvojusi kopā ar dziesmu. Dziedāja baznīcā, dziedāja kapos, dziedāja gan muižas laukos, gan lauku sētās. Vakaros beidza pieguļnieki, rītos uzsāka ganiņi. Mana māte ievērojusi veco lielmāti klausāmiešus, kad viņi, sikaļi, pa smiltīm rušinādamies pie muižas laidariem, dzied. Nu viņa sākusī savus sikuļus speciāli apmācīt. Kad laidaros sākušies pusdienas darbi, arī vecā lielmāte, uz kuziņas balstīdamās, regulāri ieradusies pie zināmā kūts stūra uz «koncertu». Vienmēr mazos koristus pacienājusi ar kādu konfekti vai baltmaizes kukulīti. Sliktā laikā lielmāte nevarējusi atnākt. Taču saprotams, ko nozīmēja šiem pelavmaizītes graužējiņiem lielmātes dāvanīņas. Un viņi nosprieduši paši iet uz pili. Māte ieviesusi stingru disciplīnu. Mutes, kājas jānomazgā. Atradās kā diegi, tā adatiņas, skrandiņas cits citam pielāpīja. Kas nezināja dziesmiņām vārdiņus, bez žēlastības palika pie kūts stūra radot. Bija sikaļiņi, kas šļupstēja, arī dziesmiņām vārdiņus iemācījās. Bijis tāds gadījums. Lielās dziedāšanas sajūsmā atskanējusi dziesma: es vācieti dancināju uz karstiem... Visi sikaļiņi apklusuši. Laikam gan nu nebūs labi. Bet lielmāte bijusi sajūsmā. «Dziedājuš, bērniņ, dziedājuš, jūs taut tokš ir daudz to dum dziesm, bet man ir patikšan», un kārtējais kukulītis atkal bijis nopelnīts.

Vergu tauta dzied. Dziesmā ieliek cerību, cerība rada ticību, ticība vieno, rodas kopības sajūta, kaut kāds pamats raženām ģimenēm, tas savukārt garantē tam, ka mēs bijām, esam, būsim. Tikai Golgātā dziesma aplūst. Mūsu tautai 1940. gadā sākās ceļš uz Golgātu. Dīvains, baigs klusums iesākās mūsu dziedošajā, ziedošajā zemē. Valdīja citas skaņas. Ieroču šķinda, kāpurķēžu žlaksti. Mītiņu specifiskā gaisotne. Arī mēs ar brāļi aizgājām uz pirmo mītiņu. Bija stingrs, draudošs brīdinājums: «No katras mājas obligāti piedalīties!» Pārpildītajā Ērgļu kultūras namā bija kapa klusums. Runātāji bija sveši, tomēr izteicās latviešu valodā. Skanēja līdz šim nedzirdētas «patiesības», ķengas un rupjas lamas. Mūsu valdība — plutokrāti, zemnieki — budži, kulaki. Tirgotāji, amatnieki — izsūcēji, asinssuņi utt. Nobeidzās ar Internacionāli. Dziedāja prezidijs un divas vecas sievas ar paceltām dūrēm. Mājās satikām tuvu kaimiņu Dambīti Pēteri no Pupuru mājām. Viņš prasa tēvam, vai nevar viņam dot istabiņu dzīvošanai, tikai tā klusu, lai neviens nezinātu. Vēlāk tēvs teica, ka Dambītis bijis

1919. gadā zaļais partizāns cīņā pret komunistiem. Naivais nezināja, ka pēc neilga laika aizvedīs visu ģimeni. No sešu cilvēku ģimenes pēc daudziem gadiem atgriezies tikai divi.

Viena no manas mātes mīļākajām dziesmām bija «Aizjāja latviets pa pasauli tālu». Vienmēr viņa to dziedādama raudāja. Kad redzu Brāļu kapu Mātes tēlu, tas man tūlīt izsauc atmiņā manu raudošo māti — par saviem vienaudžiem, mīļiem radiem un draugiem. Vai atradīsies kādreiz vēsturnieki, kas izgaismos latviešu strēlnieku gaitas pirmajā pasaules karā to patiesā vēsturiskā skatījumā? Tēva brāļi Pēteris un Aleksandrs gājuši bojā 1937. gada represijās. Brālis Augusts uzsācis rentnieka gaitas, centīgā darba rezultātā īsi priekš otrā pasaules kara Bebru pagastā nopircis lauku mājas «Silavas». 1946. gadā dēls Aleksandrs no Vecbebru tehnikuma apcietināts un nosūtīts uz Karagandas lēģeriem. Vecīši lielos sirdsēstos likvidējuši saimniecību un arī aizbraukuši uz Karagandu. Neviena neko vairāk par viņiem nezina. Manam tēvam laimējās izrauties no krievu elles. Pēc viņa nostāstiem, strēlniekiem nebijis pa ceļam ar izveidojušos situāciju. Viņu grupējums bijis tik spēcīgs, ka neviens arī tiem ceļā nestājies. Paši sastādījuši ešelonu, uzvilkuši sarkanbaltsarkano karogu un braukuši mājā.

Ar grūtu, neatlaidīgu darbu mēs izdzīvojām pēckara grūtībās. No sešiem gadiem sāku iet Jaunbebru 6-klasīgajā skolā, nu jau biju liels. Ganīdams govīs pie lielākiem saimniekiem, nopelnīju sev skolas kopgaldam produktus un arī uzvalku. Ar lielu rūgtumu sirdī tagad lasu vienu otru publikāciju presē par to laiku sliktiem saimniekiem. Jā, bija arī tādi, taču tādiem jau neturējās ne strādnieki, ne ganiņi. Tas atkarīgs no cilvēka dabas. Vai tad man nebija grūti, pusaudzis āvu pastaliņas. Īsti atmodos tikai uz ganu ceļa. Govīs manu sīko augumiņu nemaz nerespektēja. Sirdīgā Amīle reiz mani uzņēma uz ragiem. Nezin kā būtu gājis, ja mans palīgs Duksītis nebūtu šai konfliktā ņēmis dalību. Nu viņai bij jānoliec galva uz zemi, jāgriež savī varenie ragi pret Duksīti. Manas kājas saskārās ar zemi, un es veikli atrīvojos no tās šķēpiem. Saimniekiem vasarā tie darbi nebija padarāmi. Jāpalīdz vest siena gubiņas. Ancis mani, tādu knīpu, neatzīst par priekšnieku, paņem aiz svārkkiem un paceļ gaisā. Nekad gan sāpes viņš man nenodarīja.

Vairoties no Anča zobiem, tā cilpa neizdodas, gubiņa izjūk. Pēdīgi saimnieks mani sūta uz mājām, lai nākot saimniece. Man birst asaras par tādu iznākumu. Saimniece strādā pa dārzu, tas aizaug. Nu ko, jāstājas viņas vietā. Viņa gan rāda, kā tās sīkās nātres jāsatver, lai mazāk sadzeļ rokas. Vai tad es vēroju. Bija tādas dusmas pašam uz sevi, es tik rāvu un rāvu, pa nedēļu dārzs

bija izravēts. Jāpļauj labība. Es velku kūlus uz vienu vietu. Saimnieka pirmdzimtais guļ autiņos pie statīņa un čīkst. Saimniece saka: «Sakārto drēbītes, lai viņam mušas netiek klāt, un vari pats arī brītiņu atpūsties, būs drīz jādzen govīs ganos.» Biju tā pārguris un neizgulējies, ieslīgu tik saldā miegā, kādu, liels būdams, nekad neesmu izjutis. Pēc brītiņa uzrauj augšā vēkšķis, un koncertmeistars nav nomierināms. Drūmā nojausmā saku saimniecei: «Te mums izaugs īsts sarkanāda, viņam nemaz mūs, lielo, nav žēl.» Strādāja gan lieli, gan mazi. Dzīve gāja milzu soļiem uz priekšu. Zemnieki izrāpās no nabadzības. Roku darbi samazinājās. Varēja iegādāties speciālus dārza apstrādes rīkus, nevajadzēja ravēt, atlika tikai retināšana. Varēja iegādāties pļaujmašīnas, kūlišu sējējus, kartupeļu racējus, siena grābējus. Saimnieki varēja algot vairāk strādniekus ārzemniekus. Nu bija dienvidi, svētdienas, svētku dienas. Gāja gadi. Mana vecākā māsa ar brāli gāja pie saimniekiem par kalpiem, mēs ar mazāko māsu par gāniem. Vecāki ar šādu ģimenes stāvokli nevarēja samierināties. Tā pamazām nobrieda doma par lauku mājas pirkšanu, lai visi būtu kopā un cits citam palīdzot, tikt uz zaļa zara. Tēva brālim ieteica stāties darbā pie akmensmūra celtnieka, kas arī bij koka darbu meistars, lai, apgūstot viņa praksi, pats varētu celt ēkas, kad nopirksim zemi. Trīs gadus priekš austrumu okupantu iebrukuma Ērgļu pagasta Katrīnas galā tēvs nopirka «Silnēnu» mājas 60 ha. Kādreizējā ražīgākā Katrīnas saimniecība, kuru pārvaldīja dzērājs, bija nolaista un aizaudzēta ar krūmiem tik tālu, ka tur varēja izturēt tikai vienu zirdziņu un trīs gotiņas. Bankai, kura par parādiem līdzšinējam saimniekam māju bija atsavinājusi, tēvs samaksāja $\frac{2}{3}$ skaidrā naudā, $\frac{1}{3}$ paliekot parādā. Nu sākās darbs. Jāpilda solījums, ko skolu beidzot, pēdējā dienā devām skolai un savai tautai:

Darbs, darbs mūs cels, ar to

mēs plauksim,

Būs stipra valsts, mēs lieli

ausim.

Māte, gatavodamās māju pirkšanai, bija izaudzējusi divas gotiņas. Nopirkām divus zirgus. Viss, viss bija jāpērk. Nonācām milzīgās grūtībās. Atceros gadījumu. Mēs ar brāli tirām pļavas un grāvjus no krūmiem, mammīte, mums atnesot pusdienas, pārdalīja oliņu uz pusēm: teica: «Jums jau, dēliņi, tas smagais darbs jādara.» Nezin kāpēc tagad, vecumā, tik bieži atceros šos vārdus, kas toreiz pusaudzīm pagāja gar ausīm. Tā pacilātība un sajūsma, ar kādu mēs strādājām, nav izstāstāma. Pāri lielceļam puskilometru no mūsu mājām sākās valsts mežs, kas aizņēma milzu pla-

tības. Mēs ar abiem zirgiem braucām meža materiālu izvešanā. Tēvs sagatavoja ceļu un piebraukšanu, palīdzēja iekraut. Darbs mums gāja kā rūpnīcā uz konveijera. Zirgus kopām un labi barojām, jo no viņu izturības jau viss atkarīgs, par sevi jau nerēķinājām. Tumsā jau vezumi bij piekrauti, vēlā naktī braucām mājā. Rezultāti neizpalika. Kad pavasarī sarēķinājām savus darbus, ne tikai mežniecības vadība, bet arī paši neticējām, vai tik ražens mūsu darbs? Nopelnīts bija ap 2000 latī. Tanī laikā gotiņa maksāja pāri simts latiem, darba zirgs — ap trīs simti. Pavasarī apsējām pirmās no krūmiem atkarotās platības, sapirkām dažādu lauksaimniecības inventāru. Rudenī pēc izkūluma skaitījāmies turīgi ļaudis. Klētis, kūtis pilnas. Sākām vest akmeņus, granti, gatavoties jaunu ēku celtniecībai. Celsim visas akmens mūra, ugunsdrošas, kā uz to aicināja mūsu valsts prezidents. Tēvs aizbrauca uz Rīgu noslēgt līgumu drenāžas izstrādes projektam visai zemei. Tā arī 1940. gads klāt, kuru mūsu tautas vēsture mūžos atzīmēs kā «baigo gadu». Tieši to zemes stūrīti, kuru bijām krūmiem atkarājuši, tīrumus un ganiņas ierīkojuši, mums atdalīja jaunsaimniecības ierīkošanai. Tēvs bija drūms, nerunīgs, māte raudāja. Pirmo reizi mūžā izjutu, ka esmu apzagts un neko nevaru darīt. Kā tad tā, no sešiem gadiem par ganiņu ejot, visu savu bērniību esmu strādājis, un tagad, redzot savus darba augļus, ar kuriem saistās manas visrozainākās cerības, kaut kāda sveša, rupja vara man vienkārši atņem. Atņem un ierāda cilvēkam, kas vietējā sabiedrībā nes vieglas dzīves tīkotāja un šņabdeguna slavu. Atceros, kā mēs, bērni, savā naivumā prasījām tēvam, lai viņš aprēķina, cik mums vajadzētu no viņa saimniecības saņemt, jo mēs taču pārtraucām savas laukstrādnieku gaitas un nodevām arī viņam nopelnīto naudu mājas pirkšanai, un sūdzēsīm starptautiskai tiesai. Tādā veidā atgūsim mums nolaupīto. Taču mēs savā augšupejas liksmē bijām piemirsuši, kas tas bija terors, kas tas bija Stukmaņu zvērudārzs, un neapjēdzām, ka visa šī mantas dalīšana, ļaužu sašķirošana budžos, kulakos un nabaga izsūktajā proletariātā nebija nekas cits kā tautas ievadīšana pašiznīcības procesā. Lai tauta sāk iznīcināt pati sevi, vajag radīt naidu. «Boļševiku vara dibinās naidā.» Šos vārdus ir teicis Konstantīns Raudive savā grāmatā «Pārpersonīgais un personīgais». Katrā sabiedrībā atrodas gan cīnītāji, gan viegla ceļa gājēji. Cīnītāji virzās pa dzīves kāpnēm tikai uz augšu, vieglas dzīves tīkotāji slīd uz leju, un nu rodas visādi neveiksminieki, dzīves izstumtie, glēvie, alkoholiķi un citi padibeņu veidotāji.

Domāšanā viņi ir maziski, novēdīgi, skaudīgi, lišķīgi, melīgi pielīdēji. Visas minētās īpašības kopā pāraug sarkanā gruzdošā naidā pret tiem pirmajiem. Tu sēdi nopuņķojies ceļa malā, kai-

miņš no tevis novērsies, aizbrauc lepnā pajūgā. Boļševistiskais kārdinātājs klāt: «Pavei, viņš lepmi aizbrauc, bet tu pats savām kājām netiec uz priekšu. Kāpēc viņam ir un tev nav?» Un atkal kārdinātājs klāt: «Kaimiņam bērni skolojas, bet tev nav savējo šovakar ar ko paēdināt, kur nu tu tagad sēdi grāvī, nav ar ko pagīras salāpīt. Bet viņš, lūk, kulaks, savus kulaciņus sasēdinājis lepnās kamanās, atkal tev pabrauc garām. Redzi, kāda netaisnība? Še plinte, nu nekautrējies, ej cīnies par taisnību, par vienlīdzību.» Un viņš cēlās, ņēma plinti un gāja. Kaimiņu iesēdināja vagonā, un viņš pēc visas «taisnības» tika viņa namā. Tas nekas, ka gada laikā no šīs lepnās iekārtas i skrandas nepalika pāri, viss būs nodzerts un izputināts. «Taisnība» viņu nepametīs, atradīs atkal jaunu «netaisnīgo». Tas viss mūs pārsteidza un šokēja ar savu grandiozo vērienu cilvēku apcietināšanā, iznīcināšanā, izsūtīšanā. Kamēr mēs būtu šai drausmīgajā iznīcībā sapratuši, kā rīkoties, slēpties, mēs būtu pilnīgi fiziski iznīcināti visīsākajā laikā. Cilvēki savā apjukumā kravāja čemodānus un gaidīja jaunus ešelonus. Ērglēnietis Kārlis Plaudis izbēga no krievu pārņemtās mūsu armijas, kas bija gan atbruņota, bet ne demobilizēta, un organizēja pirmās kaujas grupas latviešu tautas aizstāvībai. Tā sākās pirmās partizānu vienības. Pēc šiem notikumiem nav jābrīnās, ka mēs, zemnieki, vācu uzbrūkošo karaspēku saņēmām ar gavilēm. Pamazām šī sajūsma noplaka. Sākās atkal aresti, represijas. Kas bija pastrādājuši nelietības sarkano laikā, aizbēga uz austrumiem. Arī vācu slotā un tie, kas turēja tās kātu, centās tīri slaucīt. Mūsu mazajai tautai cirta atkal ne jau mazu robu. «Tautu tēva» bildes vietā uzkāra nepavisam simpātiskāko fīrera bildi. Cieņa jārāda svešām krāsām, gadsimtos nīstajiem foniem. Izvēle? Kāda mums izvēle? Vāciešiem vajadzīgas mūsu čaklās rokas un mūsu padevība. «Tēvam» no austrumiem vajag mūsu Rīgu, ostas, bet teritorijas iedzīmtos nomainīs, tas ir, fiziski iznīcinās. Lūk, izvēle. Kad pienāca diena atstāt kaujas rajonu, mēs ar savu māntu vezumiem un lopiem aizbraucām uz Krepšu mājām, kuras no visām pusēm apskāva milzīgi valsts meži. Lai saglābtu mājas no nopostīšanas un izlaupīšanas, tiklīdz mainījās karogi, tanī pat dienā braucām atpakaļ. Sarkanarmieši mums laipni grieza ceļu. Laikam mēs, kas braucām viņiem pretim, tiem bijām liels retums. Uz ceļa mums piebiedrojās privātās drēbēs gērbies jauns cilvēks. Lai kas viņš arī bija, izdarīja liktenīgu kļūdu. Neko ar tēvu nesarunājis, vienkārši nāca mums līdzi. Pēkšņi kāda vieglā mašina mums lika pie mūsu kaimiņa Pupuru Dambīša mājām nobraukt no ceļa. Izrādījās, pašās pirmajās armijas vienībās iet līdzi čeka, kas sīki informēta par tuvāko apkārtni. Dambīšus 1941. gadā izsūtīja, un viņu māju kara laikā pārvaldīja viņu radnieks aizsargs Konstan-

tīns Boguļko. Tēvu sīki un ilgi iztaujāja par kaimiņu Boguļko, kur viņš varētu būt. Tātad viņi bija piebraukuši tam pakaļ. Mūs pārbaudīja katru atsevišķi un salīdzināja ar mājas grāmatas ierakstiem. Virsnieks pavēlēja kareivim paņemt automātu, un ar minēto jauneklīti tie iegāja mežā. Uz manu jautājumu, vai viņi to nošaus, tēvs drūmi atbildēja: «Nekas labs nav gaidāms.» Pie mūsu tūruma kartupeļu bedrītēm gulēja beigta sieviete. Pēc rūpīgas apskates konstatējām, ka tā ir krieviete savā raksturīgā apģērbā, krievu kažociņā. Iespējams, vācu virtuves strādniece, nosīsta ar kādu smāgu priekšmetu pa galvu. Aprakām turpat dobītē. Iebraucām mājās ar nospiestu garastāvokli un drūmām nākotnes nojausmām.

Mājās bija iekārtojušies kāda sarkanarmijas daļa. Mums deva vienu istabu. Tēvs nepieņēma, mēs iekārtojāmies ratnīcā. Ļoti baidījās, ka neizceļas konflikts. Laikam no pirmajiem iespaidiem tēvs bija rupjš pret nelūgtajiem saimniekiem. Starpība jau bija milzīga starp abu tautu pārstāvjiem. Vācieši un karagūstekņi vairāk nekā gadu cirta valsts mežu, kas ar mūsu zemi robežojās. Saskarsme ar viņiem bija katru dienu. Katru dienu viņi nāca pēc piena un visādās citās vajadzībās. Kādu dienu pēc pusdienas, ejot uz rudzu pļauju, redzu — vācieši visu mūsu darbu pārstrādājuši. Mēs statiņos krautiem rudziem nosedzam vārpas ar kūlīti, kas izveidots kā cepure, lai netiek pie graudiem klāt ne migla, ne rasa, kur nu vēl lietūs, kamēr graudi izžūst. Tad būs kvalitatīva maize. Vācieši nepiekrīt. Viņi nesaprot, ka ir milzīga klimatiskā starpība starp mūsu zemēm. Par visu viņi interesējās un centās arī mums savu pieredzi iestāstīt. Pienāk sarkanarmietis, brīnās: «Kāpēc tev, saimniek, četras govīs?» Un vēl pieliek pirkstu pie deniņiem. «Kur tu to pienu vari likt, priekš kāda velna to lielo darbu visām barību sagādāt?» Man lielie krenči, kā atjaunot ganāmpulku, sapestīto saimniecību, viņi brīnās par to, rausta plecus, Lūk, divas pasaules. Lai cik grūtos apstākļos zemnieki pēc kara nonācām, strādājām, pildījām nodevas, maksājām nodokļus. Taču katrs saprata, kādu postu karš atstāj. Mums, dzīvajiem, jāstrādā. Bolševiku valdība nu gan neplānoja lauksaimniecības atjaunotni. Katru gadu dubultoja nodevas, nodokļu lielumu, atņemot saimniekam visu sēklu, lopus. Pēdīgi to bankrotējušu apcietinot un notiesājot Sibīrijas katorgā. Bija cilvēki, cilvēka vārda necienīgi, kas centās iedzīvoties uz iznīcināto zemnieku rēķina, bankrota gadījumā to apsūdzot savas mantas mākslīgā izputināšanā, lai dabūtu to izlikt no mājām apcietinot. Viegļāk bij ar tiem, kuri iestrēga kā bēgļi Kurzemē. Ja jau biji bēglis, tad pretpadomju elements. Cik kardināši iesēsties viņa paudžu krātās vērtībās, mēbelēs, inventārā, lepnajās ēkās, iekoptajos dārzos. Vajag tikai saliekt muguru jau-

nās varas priekšā, izkalpoties nododot, apsūdzot, apmelojot utt. Lai tikai šie nelaimīgie cilvēki vairs netiktu atpakaļ pie tā, kas tiem pieder, bet ko tagad iekārojis noziedznieks. Rodas jautājums, kāpēc šāda veida noziegumi iedzīvinājās latviešu sabiedrībā? Šis ļaunuma veids kā viss pārējais ļaunums kopumā eksistē cilvēka visapslēptākajā dabā, un, tiklīdz rodas tā attīstībai izdevīga gaisotne, tas spontāni uzplaukst. Boļševiku vara radīja šādu gaisotni. Kas radīja šo ļaunumu, boļševismu? Taču savukārt atkal kāds iepriekšējais. Savu atmiņu turpinājumā, aprakstot visas nacionālo partizānu cīņas norises, nekādi nevaru nenosaukt šā tragiskā laikmeta dalībnieku vārdus. Citādi visam šim darbam nebūtu ne mazākās vērtības tā vēsturiskajā skatījumā.

Lai mūžīgā pateicībā godinām varoņus, kas savām karstām, dzimteni mīlošām sirdīm aizšķērsoja ceļu varmākām. Kritušiem par dzimtenes godu un brīvību mūsu tautas mūžīga piemiņa. Lai kopīgi ar kangaru bērniem un mazbērniem, kas pārnāk barikādes mūsu pusē, lūdzam Dievu. Lūdzam deldēt grēku, novērst no viņu piemeklēšanas līdz trešajam un ceturtajam augumam. Un lai saprot arī mani un piedod manu atklātību. Es citādi nevaru un nedrīkstu. Ja mēs visi vienosimies kopējā lūgšanā: Dievs, svētī Latviju, mēs stāvēsim pāri mūsu priekšgājēju kļūdām un paši savām.

Pieminētais gadījums, braucot atpakaļ pēc īslaicīgas izdzīšanas un notikums pie kaimiņa Pupura mājām nebija tikai gadījums. Tagad tā bija ikdienišķa parādība. Tikai šiem uzpleciem pa priekšu un nopakaļ kā gluma glodene lodāja no jaunā aktivizēties sākušās mūsu tautas padibenes. Zemnieki kā skudriņas tecēja, remontēja, nāca izbradātos tīrumos, sev atraudami, centās iesēt iespējami vairāk rudzus nākamajam miera gadam, ar vārdu sakot, no kara gruvešiem glāba, kas glābjams. Mūšsenie dīkdieņi un slaisti, kas tagad celti godājamo un privileģēto kārtā, savas melnās skaudības vietā ar interesi vēroja, kurš no zemniekiem ar savu prasmī un centību ātrāk atjaunosies. Tādam piekārt budža, kulaka birku, pēc apsoltās taisnības sava sēta jāatstāj, un viņš tagad to iegūs kā balvu par savām mūžīgo pagiru ciešanām.

Nezinu, no kurienes tāds hronisks alkoholiķis, uzvārds Vītols, uzradās Katrīnā. Šnabis jau grāvī nav pasmeļams. Vajag daudz miltu, vajag atrast zaķi, kur tos pārvērst grādos. Tātad kompānija (pareizāk — banda). Vispirms gan vietējās varas aizsegā. To dabūja pagasta partorga personā. Tiesības organizēt ciema padomi un nēsāt plinti. Ļoti iespaidīgu līdzekli, ar kura palīdzību, stāigājot pa mājām, it sevišķi, kur nav vīriešu, izspiest miltus savas «rūpnīcas» un tā darba kolektīva vajadzībām. To visu redzēja pašā Katrīnas centrā dzīvojošais Upmaļu māju saimnieks Ernests

Lempa. Tas bija izmanīgs un slepens pielidējs jaunajai varai. Vītola kandžistu banda uzkalpojās, un visi jau likumīgi nēsāja ieročus. Lempa izlēma, kandžistiem nedos tiesības vadīt ciemu. Vara, cik tā kārdinoša, pati slīd tā rokās.

Kādreiz Lempa mani uzaicināja uz sarunu. Vai es nevarētu nākt Katrīnā kārtot skrīvera darbus. Man bija grāmatveža specialitāte. Atteicu, ka man spēcīga saimniecība, nepaliek, kas strādā, neticu, ka mani tur apstiprinās, tas ož pēc politikas. Lempa: «Sīkums, es to visu nokārtošu,» un lika saprast, ka Cēsīs, t. i., aprīnķa pilsētā, viņam liela teikšana. Gan jau klīda runas, ka Lempa ir Cēsu čekas kalpībā. Pa visu šo laiku Ērgļos nostiprinājās spēcīgas partizānu vienības, sadaloties sīkās grupās. Viena no tām centrējās «Sibīrijas» mājās, Ozola grupa. Vītola bandai klāt nākušais Lempa kļuva par nāvīgu draudu Katrīnas zemniekiem. Kā to pārtraukt?

Partizāni savā sapulcē izlēma: «Mēs gan tagad atklāsim savas kārtis, taču citas izejas vairs nav. Vairs nav, jo šī zagļu, laupītāju banda tik ļoti terorizē zemniekus, ja mēs kaut ko nedarīsim, zaudēsim autoritāti.» Viņi izlēma: «Nobaidīsim. Stobra priekšā tie atkāpsies, katrs grib dzīvot.» Lempu ar Vītolu aizveda uz mežu, piesēja pie koka un nolasīja tiem piespriesto nāves sodu. Sodītie nesaprot, kāpēc tik bargs sods. Protams, par bargu, bet tas mums ir vienīgais, cietuma mums nav. Kad nu soda izpildītājs pacēla automātu, «gaišās nākotnes» aktivisti ķērušies pie pēdējā, lūgšanās. Latvijas karogam svinīgi zvērējuši pārtraukt iedzīvotāju terorizēšanu, sadarbību ar čeku, solījuši pelnīt sev iztikai pārtiku. Sprieduma izpilde atlikta līdz Latvijas brīvības atjaunošanās dienai. Šai ciemā spriedums tiek pilnīgi atcelts. Ja līdz tai dienai šodien dotais zvērests tiek izpildīts. Vīri tiek atlaisti. Partizāni netic viņu zvērestam. Novieto slēpnus uz visiem iespējamajiem ceļiem, pa kuriem var iet uz Ērgļu izpildkomiteju pēc pilnvarām pārvaldīt Katrīnas ciemu. Šie vīri taču pieder tai cilvēku kategorijai, kam nekas nav svēts, pat dotais goda vārds un zvērests. Izplānojuši iet ar lielu likumu, ka tikai tiek Ērgļos. Tur kam, pēc viņu prāta, vajadzētu atbildēt par šo notikumu, pieprasīs tiem iedos papildus bruņotu sardzi. Palūgs apcietināt zemniekus, paaugstinājumu amatā aprīnķī, lai nebūtu jādzīvo Ērgļos. Tikai šis gājiens tiem bija pēdējais. Pietrūcis pēdējais kilometrs.

Kad no Kurzemes atgriezās mājās daži no bēgļiem, kas tālāk nebija tikuši, tie atstāstīja tā laika traģiskos notikumus Kurzemē. Tūkstošiem Latvijas zemnieku bēgļu saplūda Kurzemē ar cerībām paglābties no baigā gada atkārtoties. Arī Katrīnas «Varakalnu» mājas jaunais saimniekparis Kārlis Pļaviņš ar jauno sieviņu Martu un mazo dēliņu Aivaru nevarēja palikt savās mājās. Kārlis bija

aizsargs, aktīvs sabiedriskajā dzīvē, savas zemes patriots. Vese-
libas dēļ atbrīvots no iesaukšanas armijā. Pienākot izbraukšanas
dienai no Kurzemes, smagi saslimst mazais dēliņš. Māte saprot,
bērns neizturēs ceļa grūtības, nedrīkst braukt. Vīru skubina:
«Kārlīt, mīlo, brauc, glāb savu dzīvību, mēs paliksim. Bušu lai-
mīga, zinot, ka tu esi dzīvs, dzīvs būs arī tavs dēls, es tev to ap-
solu.» Kārlis to nevarēja pieļaut: «Martīn, nevaru tevi ar slimu
bērnū atstāt, lūdzu, nesāpināsīm viens otru. Tiklīdz Aivariņš varēs
atkal ceļot, ceļosim atpakaļ. Mājās izlemsim, kā rīkoties.» Izlēma
cits viņu vietā. Izlēma jau pieminētais Ernests Lempu. Viņa kai-
miņš, ar ko Kārļa ģimene kopā ceļoja, stāstīja sekojošo: «Kad
mūs filtrācijas daļā šķiroja, man bij iespējams noklausīties Kārļa
Pļaviņa pratināšanu. Kad Kārlis noliedza piederību pie aizsargiem,
tad čekists tam noprasīja: «Vai tu Lempu Ernestu pazīsti? Te ir
viņa liecība par tavu piederību pie aizsargiem, vēl ar virsnieka
pakāpi.» Un viņš tika uz vietas apcietināts. Ceļu līdz Vorkutai
Kārlis neizturēja. Ir ziņas, ka viņš tūlīt arī miris. Pašā pirmajā
okupācijas ziemā no 1944. uz 1945. gadu čeka izdarīja pirmās
masveida apcietināšanas. Kad notika aizsargu apcietināšana, «Sibī-
rijas» saimnieks Jānis Ozols ar savu partizānu grupu novietojās
meža slēpnī apcietināto atbrīvošanai. Čekisti ar apcietinātajiem
tik cieši sasēdušies (protams, tos sasienot), ka nebija iespējams
uzsākt kauju. Arī pret mums nedaudziem cilvēkiem viņu pusē
liels pārspēks. Mēs noskatījāmies visdrūmākajā bērū gājienā, kādu
nebijām savā mūžā redzējuši: uz kapiem aizved dzīvus cilvēkus.
Tā bij labākā mūsu tautas daļa, strādīgākie darbā, sabiedriskajā
dzīvē, paraugs jaunatnei. Jautājums, kas visu to dara? Iebraukušie
boļševiku čekisti, dažāda ranga drošbnieki taču te neko neiz-
darītu, ja mums nebūtu savu nodevēju, savu vītulu, savu lempu.
Ja jau Jēzum Kristus bija savs Jūda, kā tad lai mums tā nebūtu?
Atskanēja šāvieni arī no nacionālo partizānu pusēs. Tur nošauts
kāds vecāks vīrs, tur jauns, atkal kāda pavisam veca sieva vai
kāds no pašu vidus. Kā tad tā? Taču arī apustulis Pēteris cirta ar
zobenu, lai aizstāvētu savu skolotāju. Te ir aizstāvama sava tauta.
Cilvēkam ir tiesības aizstāvēties un aizstāvēt. Kara laikā ar kara
ieročiem, miera laikā ar miera ieročiem, tas ir, ar labu. No savas
pieredzes gan zinu, ka vislielākais labdaris ar savu labdarību iz-
veidos nelielu cinīti, turklāt vismazākais ļaundaris no ļauna iz-
veidos vislielākos ļaunuma kalnus.

Ērgļu pagastā par sekretāru ilgu gadu strādāja Jānis Ķirsis,
vēl tagad cilvēki viņu arvien piemin ar labu vārdu. Cik jau nu
viņa iespējas bija, viņš darīja labu sava pagasta cilvēkiem visu
vācu okupācijas laiku, kā arī boļševiku okupācijas sākumā. Arī
pagasta partorgs bija spiests uz klausīt viņa domas. Uz Katrīnas

ciema pagasta padomes priekšsēdētāja vietu izvirzīja Silnēnu māju saimnieku Jāni Ozolu, manu tēvu. Jau agrāk dažādās saimnieciskās uzskaitēs Ķirsis nozīmēja mani un Arni Pētersonu, arī jaunu zēnu, kas vēlāk nomira Rīgas centrālcietumā. Par Ērgļu ciema vadītāju izraudzīja mani un nosūtīja attiecīgos kursus uz Cēsīm. Galvenais kursu saturs bija mūsu politiskā audzināšana. Ļoti griezās ausis rupjā barbarisma un nelikumības atklāta propagandēšana. Kaut vai pēdējā dienā kāds čekista novēlējums: «Katra nelikumība, ko būsiet darījuši cīņā ar budžiem un kulakiem, jums būs ieskaitīta nopelnos. Uz likumiem neskatieties, viņi ir gudrāki un skolotāki par jums, un ja jūs balstīsieties uz likumiem, jūs pazaudēsiet.» Tātad viss atļauts. Izrēķināšanās ar latviešu zemniekiem mums bija skaidri zināma, tikai nezinājām, kā tas notiks. Bijušais ministrs, tagad pensionētais ģenerālis Noviks intervijā žurnālistiem skaidro, ka visu darīja Maskava un viņam nekas nav bijis zināms. Sasolīja man zelta kalnus. Uzņems mani partijā, sūtīs augstskolā. Ja labi paveikšu savu darbu Ērgļos, pārcels mani uz Cēsīm. Apmēram nojautu, kādu darbu. Nelietis negribu būt šai zaņķī, kaut ko par labu griezt vienam cilvēkam nav pa spēkam. Aizgāju pie Dr. Silķes, aprinķa ārsta, izstāstīju savas bēdas. Dabūju dokumentu, ka uz acu un nervu slimības pamata nevar mani nodarbināt smagos fiziskos, kā arī ar redzes uzmanību saistītos darbos. Pa šo laiku Ērgļos ļoti aktīvi darbojās pati pirmā nacionālo partizānu grupa. 1945. g. 13. maijā to sagrāva un izklidināja, un atkal ar vietējo okškeru palīdzību. Tas notika tā. Kad pēdējos priekš kara gados Ulmaņa valdība uzaicināja brīvprātīgam dienestam no 17 gadu vecumā, no Stangu mājām aizgāja Kārlis Plaudis ar savu tuvāko kaimiņu Kārli Skabargu. Plaudis nāca no 1920. gadu jaunsaimniekiem. Šo jaunsaimnieku ģimenē izauga divi brāļi un divas māsas. Plaužu tēvs, ceļot mājas, laužot celmus, darīja pāri savai veselībai un nelaikā aizgāja no dzīves. Kārlis kā vecākais dēls, vēl skolnieks, stājās tēva vietā izveidot priekšzīmīgu sētu pēc tēva iecerēm. Tanī laikā Ērgļu sešklasīgajā pamatskolā strādāja skolotājs Grecions, būdams arī Ērgļu 121. mazpulka vadītājs, panāca, ka viņa audzēkņi skolu beidza ar plašām, arī praktiskām zināšanām visās lauksaimniecības nozarēs, arī īsti savas zemes patrioti. Ar sava mazpulka kopējiem līdzekļiem un darbaspēku izveidoja Ērgļu centrā 1919. gadā kritušiem zaļajiem partizāniem skaistu pieminekli. Mazais Kārlītis arī šajā darbā bija viens no čačlākajiem darītājiem. Varbūt viņš kaut ko nojauta, ka pēc nedaudz gadiem pašam būs jāstājas pretī tam pašam naidniekam un jāliek sava jaunā dzīvība uz tēvzemes altāra. Šeit būs dzejolītis, ko Kārlītis uzrakstījis minētā pieminekļa būves laikā un ievietojis žurnālā «Mazpulks», būdams arī literārā pulciņa dalībnieks.

Dzimtene

Mums jāstāv, droši, braši

Par Tevi, tēvu zeme,

Un ciņā jāiet vingri

Par Tevi, dzimtene.

Un zemi šo tak senči ara, sēja,

Par zemi šo tak tēvi asins lēja,

Un tādēļ zaudēt Tevi

Mēs mūžam nedrīkstam.

Par Tevi modri būsim,

Par Tevi stāvēsim,

Par Tevi ciņā iesim,

Par Tevi nomirsim.

Viņa māsa Vilma, iziedama visus čekas cietumus un Sibīrijas nometnes, tagad, pēc 55 gadiem, nododot man šo dzejolīti, teica: «Mans brālītis, bērns būdams, paredzēja savu likteni.»

Kārlim dienesta vieta bija Rīgas pils iekšējā sardze. Pēc sarkanarmijas okupācijas no pilssardzes noņemts un nosūtīts uz Līteni. Liktenim labpaticies, ka viņš iedalīts Aleksandra Grīna padotībā. Jauneklis, kurš vienmēr tiecies pēc spēcīgām personībām, tagad nonāca mūsu slavenā rakstnieka audzināšanā. Kārlis uz mājām rakstīja jūsmīgas vēstules par Grīnu, kurā viņš saskatījis līdzību ar kādreiz tik ļoti mīloto tēvu. Mēs labi zinām, kāds liktenis piemeklēja Latvijas teritoriālā korpusa virsniekus Litenē. Kādu dienu politruks nolasījis paziņojumu par latviešu nacionālistisko, buržujisko virsnieku nomaīņu ar sarkanajiem virsniekiem. Vienkārši nomainīs kā kādus cimdus. Kārlis Plaudis spriež tiesu pats pēc savas taisnības, pats arī spriedumu izpilda. Pēc tam izbēg no poligona, ierodas savā dzimtajā pusē un, turpinot savu latviešu karavīra pienākumu, organizē bruņotu ciņu pret okupācijas režīmu. Okupācijas režīms ar savu masveidīgo teroru ļoti sekmēja šo kārtību. Arī atejošais karaspēks parādīja sevi tikai no ļaunās puses. Mans brālis Roberts, dzimis 1919. gadā, tiek iesaukts, un jauniešajiem ar zemniekiem atņemtiem zirgiem bija jāierodas Apē. Kad nu kolonna ieradusies noteiktā vietā, kolonnas vadošie virsnieki teikuši — pagaidām vēl atlaižot mājās, lai gaidot nākošo iesaukšanas pavēli. Sakārtojušies ierindā pa karavīru modei un soļojuši pa šoseju uz māju pusi. Laime tā, ka sarkanie teroristi laikam jau nokavējuši, atklājuši ložmetēju uguni par vēlu, gājēji sasnieguši mežu, dziļie grāvji, meži un mūsu zēnu veiclās kājas

tos izglāba. Pie paša Ērgļu centra dzīvoja Dūzeļu ģimene, dzīvoja pārtikuši, krietni cilvēki, amatnieki, zeme neliela, viens zirdziņš, to pašu sarkanie pavēl sajūgt un šķūrēt viņus uz «roģinas» pusi. Nākošajā dienā uz mājām atklīst ziņa par nošautu jaunu cilvēku ceļa malā, sunītis sēžot uz krūtīm un milzīgā niknumā nevienu nelaižot klāt.

Nu gan ģimene redz — nav sunīša. Nu visi skrien. Sunītis guļ uz nošautā dēla krūtīm. Otrs dēls atnāca no tā saucamā boļševiku «speckontingenta». Distrofija pēdējā pakāpē. Neskatoties uz ārstu pūlēm, nomira badā pie savu vecāku gaļas un sviesta podiem. Tā jau vār turpināt līdz bezgalībai.

Pēc vācu okupācijas Latvijas pašpārvaldes laikā Kārlis Plaudis ieņēma Madonas apriņķa priekšnieka vietnieka amatu. Kad vācieši izgāja no Madonas, Plaudis atkal ieradās savā pagastā un vervēja no jauna partizānu kustību. Vajagot arī vāciešiem ātrāk aizvākties. Ja vācieši ātrāk sabruks, fronte apstāsies un krievi netiks Eiropā. Līdz ar to atjaunosies visas priekš kara robežas. Tā bija daudzu kļūda, iedomājoties, ka kapitulācijas brīdī visas armijas apstāsies. 1945. g. 13. maijā Ērgļu pagasta Stangās Vilma Plaude, 22 gadus veca, izgāja agrā rītā kārtējos kūts apkopšanas darbos un ieraudzīja visapkārt mājai pa zāli rāpojošus sarkanarmiešus. Mājās gulēja Kārlis ar savu grupu. Kopā seši cilvēki. Visu nakti viens no viņiem stāvēja sardzē. Kad saimnieces sāka rosīties, arī sargs aiziet atpūsties. Tas bija liktenīgi. Cīņa bija īsa un abpusēji nesaudzīga. Plaudim, gūstot ievainojumus rokā, kopā ar Osvaldu Vitolīnu atšaudoties, izdodas atrauties no vajātājiem, jo mežā tie neiet. Cīņā ar daudzskaitlīgu pārspēku krīt Konstantīns Boguļko, Augustu māju saimnieks. Kārlis Skabarga no kaimiņu mājām. Viņa tēvs, R. Blaumaņa draugs, kuru Blaumanis mācījis žurnālistikā, rakstniecībā, pēc amata kalējs. Oberts Ēvalds un Kamols, policijas virsnieki. (Segvārds, it kā kādi virsnieki no Latgales. Tagad neiespējami tos atklāt. Arī māsa nezina — šis teksts oriģinālā svītrots.) Kārlis teicis: «Jo mazāk jūs zināsiet, jo vieglāk būs jums čekā.»

Jaunāko brāli Jāni, kas slimojis ar nerviem, Piebalgas slimnīcā čeka situsi, neticēdama tā nezināšanai, līdz tas no sitieniem miris. Nezina neviens, kas to apracis Piebalgas kapos, kapa vieta nezināma. Mājās apcietinātas māte, māsa Vilma, Ilga Kantore no Madonas un Dāve ar pieaugušo meitu Rasmu no Madonas. Māte atgriezās, māsa Vilma aizbrauca uz Lietuvu, tur apprecējās ar lietuvieti, dziedē savu sabendēto veselību un atsistās nieres. Ilga Kantore pazudusi Sibīrijas taigā. Rasma Dāve mirusi Sibīrijā, māte atgriezās un mira Ērgļu pansionātā. Rasma Dāve strādājusi Madonas aptiekā. Lai sliktā laikā nebūtu jāiet uz mājām 7 km,

paņēmusi gultas vietu pie kādas vecākas sievas Madonā. Kad meitene aizgājusi uz darbu, vecā, pārbaudot meitenes gultiņu, atrod Plauža izdoto pagrīdes avīzīti «Zobens» un aiznes uz čeku. Māte ar meitu aizbēga uz Ērgļu Stangām un par šo kvadrātdecimetru lielo papīrieti samaksāja ar savu dzīvību.

Kārlis Plaudis savā īsajā darbības laikā bija nenogurdināms organizators. Viņa mērķis bija noorganizēt visaptverošu pagrīdes organizāciju, paplašināt avīzēs izdošanu. Šādā sakarā drīz pēc kaujas Stangās tas triju miesassargu pavadībā aizbrauca uz Rīgu. Viens no viņiem, Ernests Krūmiņš, pieveda drošībniekus Plaudim klāt. Vēl cietumā būdams, Plaudis organizēja pretošanos. Atnāca uz pagastu ziņa, lai neviens netic nekādiem it kā uz viņa vārda rakstītiem uzsaukumiem. Lai cīņu turpina. Viņu aplūsināja nāvēssods. Man stāstīja: «Pa cietuma kamerām gāja Kārļa uzsaukums būt vīrišķīgiem, saņemt visbriesmīgākās mocības vai sodu, tikai neparakstīt nekādus čekas pienestos uzsaukumus un nebremzēt cīņu tiem, kas vēl brīvībā.» Pēc Plauža grupiņas sagrāves viņa miessargi, kas to pavadīja uz Rīgu, tika atlaisti mājās. Pēteris Zvirbulis, viens no pavadoniem, grūtājās partizānu dzīves likstās iegūtās slimības, plaušu tuberkulozi, nepārdzīvoja, šķīrās no dzīves. Ernests Krūmiņš pagaidām bija miklaina persona. Vēl jau pilnībā nezināja viņa noziedzīgo darbību.

Otrā grupiņā Voldemārs Biks, Katrīnas Ruģēnu māju saimnieces audzudēls. Vācu okupācijas laikā iesaukts armijā, izbēdzis, slēpies Piebalgā, apcietināts. Pārcietis Salaspils nāves nometni. Ienākot boļševiku okupācijai, no iesaukšanas izvairoties, slēpās mežā. Slēpās kopā ar Kārkliņu un Kažoku. Tā bija klusa grupiņa, par viņu zinu tikai to, ko atstāstīja citi partizāni. Kažoks legalizējies. Voldemārs Biks, kas, kā jau minēju, pārcietis visas Salaspils šausmas, zināja, kas sagaida viņu, ja padosies otram vēl nežēlīgākam režīmam, kopā ar Kārkliņu nepadevās. Boļševiku čekai taču cilvēks kā tāds nav vajadzīgs. Viņiem formula ļoti vienkārša: «Kas nav ar mums, ir pret mums, izvēlies.» Kažoks izvēlējās. Krepšu māju apkaimes pirtiņā satikties ar abiem, nu jau bijušajiem, draugiem, aiznest tiem pārtiku. Čekas novietotais slēpnis viņus tur arī saņēma. Voldemārs Biks miris drīz pēc izvešanas Vorkutas nāves nometnēs. Kārkliņš atgriezies, dzīvo Lielvārdē. Kažokam, kas iedomājās dzīvot uz citu līdzcilvēku dzīvību rēķina, partizāni sprieda bargu sodu. Arī tā aizgāja bojā divi latviešu jaunekļi.

Trešā, Baltklāvu (tautā saukta Sibīrijas), grupa, ko vadīja minēto māju saimnieks Jānis Ozols, arī sastāvēja no apkārtējiem zemniekiem, kas slēpās katrs savās mājās vai to apkārtnē. Saņāca kopā Sibīrijā tikai konsultēties vienmēr mainīgajā situācijā. Sibī-

«Baltklāvu» (Sibīrijas) māju saimnieks Jānis Ozols ar sievu Emmu. (1940. gada fotogrāfija.)

rija tos saistīja ar tās ļoti izdevīgo ģeogrāfisko stāvokli, tālu no galvenajiem ceļiem, meža vidū, un saimnieka milzīgā autoritātē iedzīvotāju vidū. Ar Sibīriju uzturēja sakarus apkārtējo pagastu partizāni, arī grupas, kuras pilnīgi konspiratīvi norobežojās no apkārtnes, dzīvoja nomaskētos bunkuros, tikai ar sev zināmu sakaru sistēmu sazinoties ar pārējiem. Sibīrijas meža bunkurā izgatavoja arī avīzīti «Zobens», kuras izdošanu, izplatīšanu organizēja Kārlis Plaudis. Sibīrijas saimniece stāstīja, ka maizi cepusi visu diennakti, un lieks bullis vai cūka viņas kūtī vienmēr atradās vajadzīgam brīdim. 13. maijā, kad čeka izklīdināja Kārļa Plauža grupu, apcietināja arī Sibīrijas saimnieci. Pašam saimniekam prom esot. No tās dienas vairs saimnieks savu māju bez apsardzes neatstāja. 13. maijā apcietināja daudzus katrīniešus. Konspiratīvos apstākļos dzīvoja cilvēki, kas bija sarāvuši visas saites ar normālu cilvēku dzīvi, proti, kam bija visas ģimenes iznīcinātas. Tādu bija mazākumā. Lielum liels vairākums latviešu zemnieku dzīvoja ar vienu kāju mežā, ar otru mājā. Tāpēc arī čekai sekmējās Katrīnas zemnieku iznīcināšana. Un tā vasaras pilnbriedā, kad

zemniekiem nav vaļas pat galvu uz augšu pacelt, kad darbs dzen darbu, 31. VII sākās sīki izplānots uzbrukums Katrīnas Baltklāvu (Sibīrijas) mājām, piesaistot lielas karaspēka vienības. Iepriekšējā vakarā Kārlis Krūmiņš, nākdams mājās no Kosas pagasta, ievērojis daudzu armijas mašīnu virzīšanos Katrīnas virzienā. Tūlīt steigšus ar ziņojumu uz Sibīrijas grupu. Kāds armijas bijušais virsnieks tūlīt izklāstījis savu plānu. Ja tik spēcīga vienība gatavo mums uzbrukumu tieši tagad, kad mēs šeit esam jau vairākas dienas sapulcējušies, skaidrs, ka esam izsekoti, nodoti no kāda, kas ļoti labi pārzina mūsu pašreizējo stāvokli. Ieteicis stundas laikā, pēdas dzēšot, visiem atstāt Sibīriju. Naktī būs par vēlu. Naktī čekisti pa mežu aplenks Sibīriju. Mājas saimnieks piekritis grupas izklišanai. Viņš nenoticējis Kārļa Krūmiņa stāstītā nopietnībai. Nevarējis piekrist, ka kāds no viņa uzticamajiem vīriem varētu būt ziņu pienesējs. Ernesta Krūmiņa sadarbība ar čekiem vēl nebija zināma. Arī vecaistēvs tanī dienā, būdams gan Ērgļos, gan Katrīnā, nēko aizdomīgu neredzējis, Ozolu Jānis teicis, lai visi iet prom, viņš izlems, kā rīkoties tad, kad tas būs vajadzīgs. Pie viņa palicis ilggadējais Sibīrijas strādnieks Leons Mažāns. Mažānā gaismiņā no rīta sākās uzbrukums Sibīrijai no dienvidrietumu puses cauri mežam, karaspēkam sākot meža ķemmēšanu. Karaspēkam arvien tuvāk pienākot, Mažānam nervi neiztur, jābēg. Izskrejot uz lauka, redzams, ka pretējā meža malā sagulusi ķēde, gaidot bēgošos partizānus. Sibīrijas saimnieks sakārto ieročus, viņš nebēgs. Savam 14 gadus vecajam dēlam Jānim, kas arī bija turpat mežmalas šķūnītī, saka, lai turas pie Mažāna, ja netiek vairs istabā, un lai abi pazūd. Leons Mažāns ar kājām iestampājas novadgrāvja dūņās, ierīko elpošanu caur niedri un pārlaiž karavīru ķēdi. Grāvis dziļš un plats, kareivji meklē tiltu, un Leons netiek atrasts.

Jankas stāsts: «Redzēju, ka Leons palika grāvī zem ūdens, iedomāju — tētis paliek viens pats, nedrīkst viņu vienu atstāt. Viņam ir daudz ieroču. Es taču protu ar tiem rīkoties ne sliktāk par viņu, viņš aizsargu pulka labākais šāvējs. Manu tēti neviens nevinnēs, un atpakaļ es biju. Tētis bārās: «Mēģini vēl pa rudziem aizlist līdz mājai.» Es paķēru automātu un teicu, ka nekur neiešu. Nebija arī vairs laika, pēkšņi mūsu šķūnītī sāka kapāt lodes. Tēte uzkliedza: «Kriti pie zemes!» un, piemeties pie lūkas, šāva pretī. Kad tēte izšauto ieroci nosvieda un paķēra jaunu, es to sakārtoju un piebīdīju viņam pa rokai. Milzīgā šāvienā un kliedzienu troksnī redzēju, ka tētis, pārvietojoties no vienas lūkas pie otras, pakrīt un viss noasiņo. Pieskrēju klāt. «Tēti, tēti, kas tev noticis?» Vairs ne skaņas, ne kustības. Viņi manu tēti — es jūs visus. Paķēru automātu un skrēju uz to pusi, kur visniknāk šāva. Man pretī izslējās kāds čekists un kaut ko kliedz. Tikai tad sapratu, ka

jāšauj, saķēru ieroci abās rokās un laidu viņam virsū, pārlēcu pāri un tik skrēju. Vēlāk izrādījās, tas bija čekists Tiltiņš no Cēsīm. Viņš krita ātrāk, nekā es izšāvu, tā paliekot dzīvs. Man laimējās, paglāba paugurainais apvidus un raženie rudzi, kas vienmēr Baltklāvos pārauga savus sējējus. Arī tas, ka es pēkšņi atrados uzbrucējiem aizmugurē. Ja būtu skrējis, no viņiem bēgot, uz otru pusi, es ieskrietu lamatās, viņu slēpnim zem šāvienu.»

Kreveļu māju saimnieks Krūmiņš stāsta: «Iepriekšējās dienas vakarā bijis Sibīrijā, paēduši vakariņas, viss bijis kluss. Kaut kādas runas par armijas transportu bijušas. Vecaistēvs teicis, ka apkārtni vakarā izlūkojis, gaiss mierīgs. Saimnieks ar dēlu Jāni gājuši gulēt uz šķūnīti mežmalā. Mežā ieejot, to pārņēmušas baiss nojautas, it kā kādas acis uz viņu skatītos. Pa parasto taciņu caur eglaini nevarējis iet. Bijis tā ap pusnakti. Gājis ar likumu pa ceļu. Un nepametusi to sajūta, ka mežā viņš nav viens. Agri otrā rītā mežā sākās šaušana. Šaušana vilkās diezgan ilgi, un tai dienā neriskējis iet skatīties. Nākošā rītā mazā gaismiņā pavērās durvis, un pār sliekšni pārkrita mans māsas dēls Sibīrijas Jancis. Apskatos, puika pagābis, kājas sašautas, viena kāja pietūkusi zila kā bluķis. Steigā jūdzu zirgu un vedu uz Nītauri pie ārsta. Ārsts izraksta zīmi uz Cēsu slimnīcu, kavēties nedrīkst ne mirkli, vajadzīga operācija. Jancis stāsta: «Mani ienesa slimnīcā un noguldīja blakus tādiem pašiem sašautiem kaujā ar Katrīnas bandītiem. Ienāk čekists un pratina, kur un kā es sašauts. Izdomāju pasaku: agri no rīta gāju caur Baltklāvu mežu, izcēlās apšaudīšanās, un trāpīja arī man.» Maniem ievainotiem kaimiņiem nes pienesumus un dod arī man. Esmu izmisumā. Ko darīt? Man taču cits nekas neatliek, kā melot, un neziņa briesmīga, kas notiek mājās. Vai mans mīlais tētis tiešām beigts, kas ar mazajām māsām, ar vecotēti, vecomammu. Atkal pārņem niknums, grābt tās kančas, sviest viņiem sejā: nelieši, kāpēc neļaujiet mums savā zemē, savās mājās dzīvot. Vai jums nepietrūks slaistu aplenkēt naktīs guļošus, šaut, laupīt visās zemnieku sētās? Vai pasaulē tiešām uzvārējusi ne-taisnība?» Ilgi man nenācās niknoties. Palātā ienāca čekists, pavēlēja ārstam sāgavatot mani pārvešanai uz drošāku vietu, kur mani apsargās vislielākais pasaules karaspēks.»

Jāņa māsiņa Velta stāsta: «Mazā gaismiņā mani ar māsiņu Ainu vecāmma uzcēla: «Meitenīši, našķi, našķi gērbieties, nu vairs nav labi, nu vairs nav labi.» Pati gērbdamās skraida no vienas istabas otrā. Arī mēs tāpat sākām skraidīt un meklēt savas drēbītes un zābaciņus, kaut gan viss turpat pie gultas uz krēsla, kā vakarā salikts, stāvēja. Vienīgi vecaistēvs sēdēja pie galda un taisīja savu mūžīgo pīpi, viņš jau nekad neizgērbās, pa naktīm vienmēr staigāja ap mājām,

bija drūms un domīgs. Taču bija citi vēl manīgāki par mūsu vecotēvu, jo pēkšņi atskanēja briesmīgi sitieni pie durvīm. Tad tikai mēs īsti pamodāmies un nevarējām saprast, kāpēc tāds trokšnis, meža šaušana, durvis lauž. Istabās sabrūk apbruņoti kareivji. Meklē kaut ko zem gultām, pa skapjiem, aizdurvīs, pa visiem kaktiem. Mums bij tāda droša vietīņa starp kumodi un istabas sienu, šaura sprauga, kur vienmēr varēja noslēpties. Mēs ar māsiņu tur ielidām un klusi tupējām, cieši kopā saspiedušās, bija tik ļoti, ļoti bail. Mammīti mums tādi paši kareivji aizveda 13. maijā, tētes nebija mājās, arī tagad viņa nav. Viņš guļ kaut kur ārā un sargā mūsu mājas no ļauniem cilvēkiem. Tā lielā šaušana laikam jau ir uz mūsu tēti. Bet ko grib šie kareivji, kas ielauzās pie mums, vai vedīs projām mūsu vectētiņu un vecmammīti? Pieskrien viens dusmīgs kareivis, izrauj mūs istabas vidū un prasa: kur ir tie citi bandīti, kā viņus sauc un kur tie slēpjas? Tagad no jūsu atbildes atkarīgas visu jūsu dzīvības, vecmamma un vectētis ir nolikti pie koka nošaušanai, un es tūlīt arī jūs nošaušu, ja jūs klusēsiet, mājas nodedzināsim. «Runā!» viņš kliedz un pieliek man revolveri pie galvas. Kāpēc nerunā Aina, viņai tak 11 gadu, man tikai 9? Mūsu lielais brālis Arnolds aizbrauca uz Cēsīm, iešot vidusskolā. Jancis jau guļ tur, kur tētis. Tie jau nu zinātu, ko runāt. Tas dusmīgais izrauj kumodes atvilktnes un, kas tam labāk patīk, to bāž kabatās. To pašu dara arī citi kareivji. Visi skapji tiek izvandīti, viņi to labāko savāc. Tad laikam jau dedzinās. Pēc laiciņa viss aplusa. Mēs piegājām pie loga, vai kas redzams, kur mūsu vectētiņš, vecmammīte. Viss klusu. Mēs lēnām izgājām ārā. Mums teica, ka viņa pielikti pie koka nošaušanai. Apskatījāmies pie ozoliem klēts galā, tur nekā neredzējām. Gājām uz mežmalu, un tur jau viņi bija. Sēdēja cūkkūtiņas galā uz baļķa. Vecāmammīte raudāja, vectētiņš neko nerunāja, tikai mūs noglāstīja. Pēdīgi vecāmammīte teica: «Iesim nu visi lopiņus apkopt.» Vēlāk noskaidrojās, ka tētis stipri sašauts, arī Jancis aizvests uz Cēsīm slimnīcā. Tad mums iesākās grūti laiki. Siens, labība jāvāc, mūsu mājās neviens nenāca, izņemot vīrus, kas staigāja ar plintēm. Tie gan atbrauca katru dienu, kaut ko sameklēja, aizveda. Un tad atbrauca kāda komisija. Atņem visu mammas un tētes mantu. Kāds liels priekšnieks pasauca vecmammīti un teica, ka atstājot mums brūnīti, lai bērni badā nenomirst. Kādreiz vēlāk, kad vairs nebija vectētiņa, Opincāns ar Melbārdi atbrauca, noņēma brūnītei ķēdi no mietiņa un aizveda arī to. Vecāmammīte salasīja mūsu drēbītes savā klēpī, un mēs, pie viņas piespiedušies, redzējām, kā aizved mūsu mantiņas. Pienāca pie mums Opincāns, parāva mūs nost no vecāmammītes, izrāva mūsu drēbītes viņai no klēpja, un mēs palikām kā pēc ugunsgrēka. Pat sāls mucīņu Opincāns ievēla ratos

un aizveda. Mūsu mājās bija liels un skaists pulkstenis. Visā mājā varēja dzirdēt, kā viņš skaita stundas un pusstundas. Kādu dienu vectētiņš atnesa atpakaļ mūsu pulksteni. Bijis piekārtis ciema padomē pie sienas. Sekretāram Apsītim teicis neatstāt savu vienīgo dāvanu no dēla. Apsīšu tēvs pagriezies un tik ļoti darbojies ar papīriem, it kā neko nav redzējis, ne dzirdējis. Drīz vien nomira arī mūsu mīlais vectētiņš. Viņš nevarēja pārdzīvot savas gimenes un sava mūža darba izpostīšanu. Labi cilvēki mums palīdzēja, vecāmmātei tiem adīja zeķes, cimdus un darīja citus darbus. Pie mums atnāca dzīvot mežstrādnieks Steņka, kas bija strādājis pie tētes kā laukstrādnieks. Viņš bija ļoti labs. Viņam bija zirdziņš un gotiņa. Uzara mums zemīti, iestādījām kartupeļus. Vecāmmātei nopirka telīti. No Steņkas tie, kas mums visu atņēma, baidījās un tagad lika mums mieru. Vecogres Pāvilānu veikala vadītāja mani pieņēma veikalā par mācekli. Tā bija ļoti laba ģimene. Arī Aina pārtrauca mācības četrklasīgajā Katrīnas skolā un sāka strādāt, vēlāk, nodibinoties kolhoziem, strādāja par slaucēju. Taču gribējās palīdzēt ar paciņām Jancim Karagandā, Arnoldam Kolimas un mammītei Taišetas lēģeros. Mūsu mīlais tētis nogalināts. Piespriests nāvēssods. Vēlāk izrādījās, ka arī Ernests Krūmiņš šīnī operācijā ņēmis aktīvu dalību. Pēc tam viņš uzdarbojies Jumurdā, kur cilvēki no tā smagi cietuši. Kad viss tas nāca gaismā, partizāni sprieda tam pelnītu sodu. Partizāni tika izklīdināti, ar viņu iekrišanu cieš daudz zemnieku. Viņi bija spiesti pāriet pilnīgi konspiratīvos apstākļos. Tāda bija izveidojusies sešu līdz astoņu cilvēku grupa, ko vadīja Vecpiebalgas Gropiņu māju saimnieks Jānis Sestulis. Dzīvoja dziļi mežos, Ogres upes krastos, speciāli būvētos bunkuros. Lai kaut cik paceltu mežabrāļu prestižu un parādītu, ka tie joprojām ir spējīgi cīnīties par savām un savas tautas tiesībām, tika izstrādāts plāns, kā sakaut Cēsu čekas vadību. Sakarā ar redzamiem panākumiem visā apriņķī bija vērojama čekas un viņu pakalpiņu aktivizēšanās. Pēc Lempas un Vītola sodīšanas Katrīnas zemnieki uzelpoja. Kad sagrava K. Plauža, J. Ozola un mazo V. Bika grupiņu, okupācijas varas rokaižas atkal aktivizējās. Visenerģiskāk uzdarbojās Vecceplu panīkušais saimnieks Pēteris Melbārdis. Kādreiz tēva laikā diezgan labi iekārtoto saimniecību slinkuma un nevīžības dēļ nolaidīsi. Latvijas brīvvalsts laikā tādus sauca par tālumniekiem. Tos kaimiņus, kas, dzīvē uz augšu virzoties, viņam pagāja garām, tas ļoti apskauda. Šī skaudība, laikiem mainoties, pārauga sarkanā naidā pret tiem, kas nemaz nav vainīgi, ka viņš ir dikdienis, slaists un neveiksminieks. Trīs augošās meitas un sieva mirka vienās asarās, redzot savu tēti ar plinti plecos staigājot pa kaimiņu sētām arestējot, kratot un pievācot ne jau paša taisītu vai

pelnītu mantiņu. Pēterim Melbārdim ir situsi viņa zvaigžņu stunda, viņš atkratās no tādiem pinekļiem, ko sauc par ģimeni, atrod sievieti, kas mīļu prātu apmazgās tā asinīm un asarām aptašķītos zābakus. Šis cilvēks tiktāl degradējās, ka 1949. gadā piedalījās savas māsas izvešanā. Lai augstākstāvošu necilvēku priekšā izpelnītos ievērību, ar viņu sacentās Dominiks Opincāns. Latvijas laikā bijis pārticis rentnieks, kas ņēma uz renti tikai lielākas saimniecības, palikušas bez darbaspējīga saimnieka. Tagad iestājās tik «taisnīgi» laiki, ka bez lielām pūlēm var pievākt no kaimiņa visu, kas patīk, vajag tikai attiecīgi mācēt rīkoties. Katrīnas «Apšsalas». Neliela, ļoti jauka iekārtota saimniecība, visas ēkas jaunas, ļoti praktiski iekārtotas. Opincāns tagad saimniekos tieši šeit. Pagaidām lai saimnieki saspiežas, pagaidām. Gan jau sitīs arī šeit taisnības stunda. Opincāns pārņēma sodītā Vītola skolu un paņēmienu, lai nekad netrūktu kandžas, sametās kopā ar Melbārdi, kas pats nebija dzērājs, bet, šo Opincāna tieksmi pēc alkohola izmantojot, ar viņa rokām pastrādātu sevišķi atbaidošus darbus un iegūtu lielāku guvumu.

Iesākās operācija «Cēsu zieds» Katrīnas «Apšsalās», lai reizi par visām reizēm dotu nopietnu brīdinājumu Dominikam Opincānam. Šī būs pēdējā reizē ar viņu runāt cilvēku valodā. Brīdinājums būs arī Melbārdim. Nakts vasarā īsa, jāsteidzas, citi sajūdz abus Opincāna zirgus, līdz Ērgļiem 26 km. Citi iet mājā nodot Opincānam pēdējo brīdinājumu. Opincāns, to redzot un apzinoties savus pastrādātos noziegumus, glābjas bēgot caur logu, kur tas dārzā uzskrien vīrsū novietotai sardzei. Sardzē stāv Kārlis Krūmiņš, kas tagad pēc Sibīrijas pagrāves pieņemts Sestuļa grupā. Vēlāk Kārlis Krūmiņš, pie manis slēpjoties, visu atstāstīja.

Opincāns redz, ka iekritis, no lodes neizbēgs. Krūmiņš teicis: «Ja jau tu bēdz, tad arī vācies pie visiem velniem un šodien nevienam acis nerādies.» Un lai viss būtu kā tādās reizēs jābūt, izšāvis gaisā. Opincāna ģimeni kopā ar «Apšusalu» īsto saimnieku ģimeni, lai nerastos nekādas aizdomas, kopā ieslēdz pagrabā. Ērgļos, pareizticīgo draudzes mājā, apmeties iznīcinātāju štābs, kas izveidots cīņai ar partizāniem. Iznīcinātāji, redzot, ka tiem darišana ar partizāniem, sabēg pa krūmiem. Nākošais gājiens uz izpildkomiteju. Mājas saimniece, iznākot ārā un redzot, cik maza partizānu vienība, tos brīdina. Otrā stāvā milicis, bruņojies ar automātiskiem ieročiem, taču viens pats tiks ar jums galā. Pie miliča ir bijusi kāda 18 gadus veca meitene, tas, izlecot pa logu, tai kādus norādījumus bij devis. Uz partizāna rīkojumu iznākt bez ieroča noskrāpst atslēga, un durvis ciet. Partizāns: te izšķir sekundes, laika nav diplomātijai, es paguvu pirmais, aiz durvīm gulēja jaunava, jau mirusi. Vaļējais logs un svārki, kas karājās

aiz āķa aizķērušies, norādīja, kur palicis milicis. Milicis Antonovs, kam bij radniecīgas saites ar «Sibīrijas» grupas partizāniem, savu iespēju robežās it kā neko nezināja par Katrīnas partizāniem, arī partizāni it kā viņu neredzēja. Pagasta zemnieki ar viņu sadzīvoja. Ņemot vērā tik daudz iznīcināto partizānu un apcietināto zemnieku, milicis šaubījās par šīs svešās grupas rīcību attiecībā pret sevi. Un tas maksāja dzīvību pavisam nevainīgai jaunavai. Ērgļu varas centri tikuši izdemolēti ar tādu aprēķinu, lai Cēsu čekas vadība nevarētu aprobežoties ar istrebiķeļu grupām vai kādu nelielu zaldātu vienību. Troksnis jātaisa tik liels, lai spiesta dalību ņemt pati galvenā aprīņa čekas vadība. Ar karavīriem cīņu neuzsākt, tie ne pie kā nav vainīgi. Atkāpšanās ceļš ticis atstāts tā, lai viegli varētu sazīmēt partizānu ceļu, tiem sekojot. Uz kauju tiek aicināti tie, kas no brīva prāta to pieņem. No izbīļa pamodušies drošsirdīgie iznīcinātāji, bet bija par glēviem, lai paši vien sekotu pa partizānu pēdām. Savervējuši lielu pulku desmitmāju pilnvaroto un citus aktivistus, kādi trīsdesmit sekotāji tikuši ar tālskatiem novēroti un palaisti garām, iepriekš nostādot zirgus viegli atrodamā vietā, lai kungiem nav jāiet kājām atpakaļ. Ar tik raibu publiku nav jēgas karot. Kārtējais paņēmieni izprovocēt nevainīgus cilvēkus. Pa to laiku uz Cēsu—Ērgļu ceļa starp Pupuru Dambišiem un Silnēniem nostājās viens pats partizāns izpildīt sodu aprīņa čekas augstākajai vadībai, ko tie ar savu rīcību pret latviešu zemniekiem paši nopelnījuši.

Divas armijas mašīnas ar karavīriem tikušas palaistas garām, trešā ar augstāko Cēsu čekas virsniecību tika saņēmusi savu sodu. Šiem vīriem jāatbild par simtiem zemnieku ciešanām, par viņu nāvi no čekas lodēm. Par zemnieku Golgātas ceļu uz ziemeļu bada zemi, taigām, tuksnešiem. Par visiem latviešu sirmgalvjiem, badā nomirušajiem bērniem. Par tiem, kam vajadzēja sēdēt skolas solā, nevis ar stingām rociņām rušināties ziemēzemes sniegos pēc kādas sasalušas odziņas. Jā, arī par Kārli Skabargu, kas pusdzīvs tika iesviests ratos, viņam vīrsū trīs nošautie viņa biedri. Ir cilvēki, kas redzējuši viņa agoniju uz ceļa, līdz Katrīnai arī viņš miris. Par viņa sirmo māmuļu, kura tika vesta gar sava dēla izkropļoto līķi, čekai kārtējo reizi paņirgājoties par nabaga nelaimīgo latviešu sirmgalvi. Šīs māmuļas dzīvība arī tika izkratīta, un viņas līķis no ogļu vagona izsviests Šaudriņas stacijā, nesasniedzot ziemeļu Golgātu. Lai simtkārt jūs nolādēti, zeltītie uzpleči! Pirmajā provokācijā uz Latvijas robežas jūs nogalinājāt sievieti un bērnu, ievēdami nāvi un iznīcību mūsu zemē. Lai simtkārt nolādēts jūsu visdzīvākais no miroņiem un viņa mācība, izdomāta kabineta dīkdienībā, kas piespiež cilvēku nodot savu tēvu, māti, brāli. Tas pats Ernests Krūmiņš man stāstīja, čeka gribot satikt viņa brāli

uz pārrunām. Tad, kad viņš pierunās savu brāli, lai zvana uz Cēsīm norunātā numura un pasaka paroli: «Brauc, alus ir gatavs.» Tātad lai brālis būtu brāļa slepkava, un tad vairs tam atpakaļceļa nebūs. Tik ļoti žēl manu vistuvāko kaimiņu. Ernestu satiku pirms viņa sodīšanas Katrīnā zaļumballē «Āpšsalu» māju šķūnī. Zinot, ka partizānu slēpnis viņu uz ceļa gaida, vairākas reizes piegāju viņu brīdināt, lai pazūd pa vienīgo ceļu Kosas virzienā un nerādās vairs šajā pusē. Neesmu mānticīgs, bet bija kāds spēks, kas man to neatļāva. Katreiz, kā pavēru muti, nevarēju pateikt ne vārda. Otrā dienā Ernestu sodīja par viņa rīcību pret saviem tik daudziem līdzcilvēkiem. Agri no rīta pie manis atnāca Ernesta sievas māsa no Ērgļu pagasta «Itālijas» mājām Marta Īzāka. Ļoti cienījama ģimene. Pirmie un vienīgie viņas vārdi bija: «Emīl, glāb Ernestu.» Domāju, ka viņa neko nevar zināt. Vienīgi viņa vadās pēc kaut kādas nojausmas, ar kādu apveltītas tikai sievietes, kas izmisuma brīžos viņas vada. Un es meloju. Visu noliedzu. Noliedzu iespēju viņai palīdzēt. Daudzus gadus manu sirdsapziņu mocīja šie viņas vārdi un mana atbilde. Tagad, pētot visu Katrīnas jau tik seno pagātņi, saprotu, kādu pakalpojumu būtu izdarījis varbūt desmitiem katrīniešu, ērglīniešu, arī jumurdiešu (uz kuriem ne jau bez čekas plāniem Ernesta tika pārcelts) ģimenēm.

Tagad, ja es klusēju, es tiešām būtu melis, un ne tikai klusējošais melis, arī nodevējs. Visā valstī notika tas pats. Līdzīgā veidā tika iznīcināta mūsu tauta zem klusuma maskas. Klusu rīkojās čeka. Klusu rīkojās arī, kas cīnījās pret to. Klusums rada baumas. Bērniem skolā mūsu vēsturi nemācīja, jo tās jau neesot bijis. Esot bijuši kaut kādi budži, kulaki, izsūcēji, bandīti utt. Ar meliem mūs pārmāca drausmīgais komunistu pārspēks, ar meliem mēs arī aizstāvējamies. Ir pienācis laiks pateikt taisnību, kā tas bija.

Kad Opincāns izlēca pa logu, Kārlis Krūmiņš viņam atļāva aizbēgt, izšaujot gaisā. Tātad samelojot savai grupai. Viņš bija palicis ļoti reliģiozs. Nosvieda ieroci un lūdza, vai es viņam varot palīdzēt, sakarā ar brāļa Ernesta sodīšanu viņš grupā vairs palikt nevar. Nekad mūžā neesot uz cilvēku šāvis, arī vācu armijā būdams, un tāpēc arī izšāvis gaisā, palaižot Opincānam aiziet. Es ticēju viņa cilvēciskumam un goda prātam, no tā laika viņš uzturējās manu māju tuvumā. Mēs uzturējām maksimālu konspirāciju. Arī partizāni nezināja, kur tagad uzturas Kārlis. Es arī no tiem to slēpu, baidoties, ka emociju uzplūdu brīdī starp viņiem var notikt nelabojamais. Pēc manas apcietināšanas viņam stipri pietrūka mana atbalsta punkta, Silnēnu māju tuvumā vairs rādīties nevarēja. Viņa sieva Elvīra Īvāne, dzīvoja Katrīnas «Pļaviņu» mājās pie saviem vecākiem un pilnīgi noliedza kaut ko zinot par savu vīru.

Tagad viņa bija spiesta vairāk, ar to tiekoties, apgādāt ar pārtiku. Opincāns, Melbārdis un Lēgeris, sievieti izsekojot, ielenca Krūmiņu šķūnīti netālu no «Jurcēnu» mājām. Sākuši šķūnīti apšaudīt, ziņojot čekas operatīvās daļas vadītājam Kopānam. Tā kā ieroča Krūmiņam nebija, tas nokāpis no šķūniņa un teicis: «Kāpēc šaudiet, man jau nav ieroča.» Tad nu Opincāns piegājis pavisam klāt un iesāvis Krūmiņam galvā. Kopāns ļoti apskaities par izdarīto varoņdarbu un tūlīt Opincānam pavēlējis nodot ieroci. «Mums vajadzīgs dzīvs Krūmiņš, ne beigts, mums vajadzīgs runājošs Krūmiņš.» Kopāns pavēlējis atvest dakteri Kotānu. Tas prasījis: «Kāpēc braucāt man pakal, te jau durakam skaidrs, ka tāds cilvēks vairs nav glābjams.» Krūmiņš tūlīt arī miris. Krūmiņš pa dzīvokļiem neuzturējās. Ziemu un vasaru dzīvoja vai nu mežā, vai tukšās ēkās, siena kaudzēs, šķūnišos. Viņa parastais paņēmiens bargās ziemās bija tēlot ceļa gājēju no vienas pilsētas uz otru, lūdzot iepriekš izpētītās mājās naktsmājas. Apģērbs un apavas viņam bija izcili labs, lai šādā stāvoklī izdzīvotu. Pēteris Melbārdis noģērbis tam drēbes un apavus, savācis viņa mantiņas, šķūnīti sasējis paunītē, plinti nesot pie rokas, paunīti uz pleciem, aizgājis uz savām mājām pēc labi paveikta darba. Pieprasījuši «Jurcēnu» māju saimniekam Bērziņam (kuram arī 1949. g. paši palīdzēs aizvākties no «Jurcēniem» uz tālo Sibīriju) uzlikt galdā šņabi. Kāda sieva «Svilēniem» kaimiņos sacīja: «Ja kādreiz vajadzēs, tad zini šos vārdus, ko tev teicu, pie tiesas ar zvērestu apliecināšu, bet tagad negribu, ka citi to zinātu.» Nu es viņu arī sapratu un viņas vārdu neminēju. 36 gadus vecais «Spilvu» māju saimnieks (Vecogres pagastā) Jānis Steinbergs man stāstīja, ka čeka viņam pavēlējusi Krūmiņu pēc nošaušanas nofotografēt. Es viņam lūdzu, vai nav paturējis kādu kartīti sev. Viņš vienu noslēpis šķūnī aiz spāres, šķūnis sabrucis, viņš nevarējis vairs atrast. Kārlis Krūmiņš pie «Āpssalām» ļāva Opincānam aiziet, izšaujot gaisā, Dominiks Opincāns nošāva Krūmiņu, tam acis skatīdamies.

Tagad, pēc daudziem gadiem, lasu dažādos preses izdevumos spriedumus par dažādu ļaužu šķiru neizpratni pret to laiku cīnītājiem. Kāpēc nošauts tāds un tāds, kāpēc nogalināta veca sieva, vai atkal kāds no pašu vidus. Viss tas ir bezgala skumji un kaut kā nepieņemams mums, zemnieku tautai, kas pat ciruļiņa ligzdiņu vai eziša midzenīti nomaskē, rūpīgi apbrauc, lai to saudzētu. Bet te pēkšņi Katrīnā nošauta veca sieva. Lūk, kā Ogres krastos bija nacionālo partizānu bunkurs. Visjaunākās partizānītes bija 6, 9 un 12 gadus vecas meitenītes. Skolotāja Sestule, izvēloties mazu, apaju, saules pielietu laukumiņu, izveda meitenītes uz nodarbībām svaigā gaisā, netālu no drūmā, labi maskētā, tumšā bunkura. Bēr-

1990. gada 11. novembrī Ergļu pagasta Katrinā atklāja un iesvētīja pirmo pieminekli nacionālajiem partizāniem Latvijā, kuri pēckara gados upurēja savas dzīvības uz tautas brīvības altāra. (A. Siliņa foto)

niņiem gribas padraiskuloties. Pati staigā gar eglītēm, kas kā stādīts dzīvžogs norobežo laukumiņu no meža. Pēkšņi viņa redz, divas ļaunas acis vēro bērnus. Arī groziņš sēņotājai tukšs. Tātad. Ko darīt? Nedrīkst sacelt traci, nedrīkst saukt partizānus. Ko darīt? Svešā sieva veikli aizcilpo. Jāpārceļas uz rezerves bunkuru. Cik liels darbs jāpieliek, lai izveidotu bunkuru, lai to mežā nevarētu atrast un arī pēdas sazīmēt, to katrs sapratīs. Otrā dienā pamestais bunkurs tiek aplenkts. Tātad sieviete izslāpusi pēc otras sievietes mātes un viņas bērniņu asinīm. Vai atkal. Kārlis Krūmiņš bija ļoti piesardzīgs. Kādā krēslainā, lietainā vakarā, viņam no Pils meža iznākot uz «Silnēnu» mājām, jāpāriet lielceļš. Viņš varēja kā vilks stundām vērot apkārtni, līdz pieņēma lēmumu iziet klajumā. Te viņam liekas stigas malā kāds egles stumbrs pārāk resns. Tumsa sabiezē, un Krūmiņš seko šai dīvainajai būtnei, kas, no stumbra atdaloties, aiziet no stigas. Šī ziņa nonāk partizānu bunkurā. Tie pārgērbjas it kā sarkanarmieši, runā krievu valodā un iet pie izsekotās sievas. Tā dārzā ravē. Arestētāji uzvedas īsti čekas garā, ar visiem trīsstāvīgiem krievu lamu vārdiem vecajai liek īsā laikā savākties, jo viņiem skaidri pierādījumi, ka tā vakar naktī, izmantojot slikto laiku, mežā bandītiem nesusi pārtiku. Sola to sapūdēt cietumā, ja vēl vispār tik tālu tiks. Vecā

pārbijusies, ka krievi viņu niknumā nenosit. Istabā paceļ plīts priekšā dēli un izņem žūksni dokumentu. Pateicības rakstus par palīdzību drošības iestādēm cīņā pret bandītismu un kulaku kaitniecību, tautas nodevēju atmaskošanā. Partizāni teica, visi šie dokumenti sabāzti pudelē un nodoti glabāšanā kaut kur Jumurdas pagastā. Varbūt šie krietnie ļaudis atradis par iespēju šos dokumentus nodot glabāšanā attiecīgam muzejam. Saprotams, kādu tiesu spriež partizāni, kuriem šādā veidā iznīcinātas ģimenes, kas arī ir atbildīgi par mūsu tautas drošību un aizsardzību. Ar kādu sirdsapziņu viņi var saņemt atbalstu no saviem līdzcilvēkiem, kas tiek uzraudzīti, izsekoti no šādām salašņām, cilvēces padibenēm. Tāds salašņa vēl tagad dzīvo Āķēnu ezera krastā, vārdā Bloms, kas tagad var ārstēt vecumā reimatismu, ko ieguvis «Silnēnu» māju grantsbedrēs, vērodams, izsekodams zemnieku mājas dzīvi visjaunākajā nozīmē. Nemas nezinādams, ka viņu pašu novēroja un izsekoja tas pats mans pieminētais Kārlis Krūmiņš, nevarēdams arī nekur tālu no savas mājas «Svilēniem» aiziet. Kad partizāni solīja mani no šīs ērces atbrīvot, es to noliedzu, domādams, ka tad atklāsies manas kārtis. Izsekošana norāda, ka tās sen jau atklātas. Bija arī tāds Boikovs, it kā leitnants pēc dienesta pakāpes. Varbūt kļūdos par vārdu, esmu piemirsis. Ienāk mājās, apsēžas zem liepas, ne ko prasa, ne runā. Ja kaut ko pajautā, spēlē mulķīti: «ja katoļik». Latviski nesaprot. Vienalga, runā kādā valodā runādams, ir tikai viena atbilde: «ja katoļik». Gribēju sagrābt viņa ubaga tarbu un paskatīties, kas tur iekšā. Tēvs neatlāva, tas taču skaidrs, nav ne ubags, ne katoļikis, ir kāds izsekotājs. «Iznes labāk krūzi piena, nogriez no šķiņķa un maizes un būsi tāds pats duraks.» Vēlāk šo «katoļiku» atrada Kosas pagastā zem žagaru čupas. Kosas zemnieki bij smagi cietuši no viņa, un arī paši sodījuši. Dzirdēju gadījumu par divu sēnotāju odiseju pa Katrīnas mežiem. Pratināti gan pa vienam, gan abi kopā, kamēr pilnīgi noskaidrota viņu izlūku misija, kā viņiem labi izdevies izsekot partizānu grupai un arī nonākt apmetnes tuvumā. Nolēmuši, tos ieslēdzot, noklausīties to sarunu, ļoti asprātīgi iekārtojuši to noklausīšanos, lai varētu izzināt čekas metodi mežu izsekošanā. Runājuši krievu valodā. Viens no viņiem otram pārmetis: «Za ķebe garantija.» Izrādījās, ka viņi sistemātiski izpētījuši katru kvartālu. Tikai, kad tikuši uz partizānu pēdām, pārāk aizrāvušies, pārejot vairākus kvartālus, tā atraujoties no savas vadības, līdz ar to zaudējot kaut kādas drošības garantiju, ko tagad kaut klusināti viens otram enerģiski pārmetuši. Izsekošana bija dažāda veida. Iesaistīti tika vismazāk aizdomīgie, sievietes, pat bērni. Uzkrītoši bijis tas, ja mežā kāds aģents pazuda, tas arī meklēts netika. Ja iekriti, esi mulķis, čekai mulķi nav vajadzīgi.

Vecpiebalgas «Gropiņu» māju saimniekam Jānim Sestulim, kad saņēma iesaukšanas pavēli, lai zem sarkanās zvaigznes zīmes ietu cīnīties Kurzemē pret savas tautas brāļiem, kas izmisīgi cīnījās kaut par šo mazo zemes stūrīti, jo tā vēl bija Latvija, šāds iznākums nebija pieņemams. Mājās dzīvot vairs nevar, jāslēpjas. Sievai, skolotājai, arī vairs nav iespējams strādāt savā ierastajā darbā, mācīt saviem un sava pagasta bērniem svešu, nepieņemamu ideoloģiju. Okupācijas vara nežēlīga. Kas nav ar mums, ir pret mums. Jāglābjas visai ģimenei. Tiek iekārtots bunkurs lielajos Katrīnas mežos Ogres krastos, un ģimene pārceļas uz nelegālu dzīvi. Grūtāk būs Lienītei, 6 gadiņi, Ilzītei, 9 gadiņi. Mēs tomēr esam uz Latvijas zemes, mūs sargās Latvijas meži. Kaimiņu «Jaunzemju» māju saimnieks Jānis Pakalnetis savās mājās slēpa savu brāli Pēteri, Latvijas robežu sargu. Arī šīs mājas tagad (ne jau bez mūsu kangaru ziņas) nonāca čekas uzmanības lokā. Abi brāļi izbēga un pievienojās Sestuļa meža grupai. Laukstrādnieks Jānis Turlais, saejot konfliktā ar okupantu varu, arī atrada ceļu uz minēto meža bunkuru. Čekas uzbrukuma laikā «Jaunzemju» mājām «Pakalniešu» saimniecei neizdevās izbēgt. Kamēr zaldāti noņēmas ar saimnieci un viņas bagātību pārrevidēšanu, viņas meitiņai izdevās izbēgt, un atkal meža bunkurītis deva patvērumu 12-gadīgam latviešu bērnam. Bijušais virsnieks no Gatartas pagasta, kuram kā vecākam vīram bija grūtības uzturēties citās ļoti kustīgās un aktīvi darbojošās grupās, lūdza patvērumu Sestuļa novietnē, viņa vārds bija Āre vai Ārents. No Ērgļu pagasta «Pakalnu» mājām Egons Zariņš, jauns zēns, pēc «Sibīrijas» sagrāves pievienojās Sestuļa grupai.

Apkārtējie zemnieki savās sarunās tos sauca par mežvidus ļaudīm. Pēc Ērgļu «Āķēnu» māju saimnieka 19. divīzijas leģionāra Alberta Kalniņa pievienošanās tā izveidojās par spēcīgu kaujas vienību. Arī Leons Mažāns izvēlējās Sestuļa grupu. Alberts Kalniņš no «Āķēnu» mājām Āķēnu ezera krastā bija viens no labākajiem skroderiem, kā tanī laikā sauca tāda amata vīrus, precējies, meita un dēls skolnieki. Bija aizsargs. Ļoti cienīts ne tikai kā sava amata vīrs, bet arī kā cilvēks ar visām cilvēkam piemītošām labajām īpašībām. Uz manu kādreizējo jautājumu, kāpēc vācu laikā aizgāji brīvprātīgi karā, viņš pastāstīja sekojošo: «Jaunībā ļoti aizrāvos ar aizsargu organizāciju, patika viņu stāja, skaistais mundieris un viņu disciplinētība, cieņa, kādu tiem izrādīja sabiedrība. Sevišķi, kad aizsargs ir formā, viņš ir paraugcilvēks. Sabiedrībā nesmēķēt. Pilnīgi izslēgta alkohola lietošana, kad esi formā. Būt džentlmenim tā vārda patiesā nozīmē. Tas tik ļoti pielīpa jauniešiem, ka aizsargi bija spiesti ierosināt jaunsargu kustību, jo aizsargos pusaudžus nepieņēma. Aizsargi un kultūra? Pietiek ar

faktu, ka lielākā daļa šodienas kultūras namu ir bijušie aizsargu nami. Tie tika celti par aizsargu gādātiem līdzekļiem. Sevišķi laukos visādu pasākumu rīkotāji bija aizsargi, aizsardzes kopā ar mazpulkiem, skautiem. Aizsargs — kārtības, disciplīnas, sporta, kultūras organizētājs un uzturētājs.»

1940. gadā krievu okupācijai sekoja genocīds pret mūsu tautu. Ar vislielāko skubu tie centās iznīcināt aizsargus, armijas vadību un mūsu inteligences avangardu. Es uzskatīju par savu svētu pienākumu aizstāvēt sevi, savu ģimeni, savu nabaga atbrūnoto tautu. Kad Ērgļos ieradās no Litenes izbēgušais Kārlis Plaudis, mēs organizējāmies bruņotai cīņai pret komunistu, cilvēknīdēju režīmu. Tad arī nāca otras varenas valsts armija. Kā salna rīta saulītē pazuda austrumu neuzvaramie, gan līdzī aizraujot mūsu tautas apcietināto un izsūtīto tūkstošus. Es izmantoju uzaicinājumu iesaistīties cīņā pret noziedzīgo sistēmu, kura gada laikā mūsu tautas dzīvīvajam spēkam atrāva milzīgu daļu. Mērķis mums bija viens — ātrāk atjaunot mūsu sagrautos spēkus, tikt pie ieročiem un dzīties pakal verdzībā aizvestajiem, čekas vēl neiznīcinātiem tautiešiem. Vācieši iestrēga Krievijas plašumos. Arī šai okupācijas varai bija savi nelietīgi plāni. Mūsu brīvprātīgās daļas viņi pārskaita tā sauktajos policijas bataljonos, pagriežot pret krievu partizāniem, nošautu divus zaķus ar vienu šāvienu. Viņiem uzvaras gadījumā šo austrumtautu nacionālpatriotiskie spēki būs pašiznīcinājušies, vienai pret otru radot neizdzēšamu naidu. Savās kara gaitās nonācu tā sauktajā Kurzemes katlā. Bez mums vācieši līdz kapitulācijai Kurzemi nenoturētu. Latvieši cīnījās ar nepieredzētu varoņību, lai tikai noturētos līdz kara beigām, kaut uz maza Latvijas zemes gabaliņa. Šīs kara beigas atnesa mums kārtējo vilšanos. Kādreizējā brīvā, pie Tautu Savienības piederošā valstiņa lielvarām nebija ne plika graša vērtā. Kapitulācija nav mums pieņemama. Nolēmām izklist pa savām dzimtajām vietām, nogaidot, ko darīs uzvarētājas valstis. Kā jau minēju, mums paliek cerība kā bijušajai Tautu Savienības loceklei atjaunot savu valstisko neatkarību. Ja nē, tad cīnīsimies. Pārņākot mājā, atradu ģimeni galējā postā. Saimniecība sapostīta. Sieva ar diviem maziem bērniem nespēj saimniecību sakārtot. Otrreizējā okupācijas vara aplik ar neizpildāmām nodevām, nodokļiem. Esmu jau vairākkārt meklēts mājās, pāreju uz nelegālu dzīvi. Pa naktīm pļauju sienu, pļauju rudzus, sieva turpat atpūšas, tiklīdz kāds redzēs, izkaptis būs viņas rokās, bet manis nebūs. Iestājas ziema, bērni iet skolā, drēbīšu nav. Sašuvu visiem drēbītes, mētelīšus. Apkārtņē rodas aizdomas, novieto slēpņus. Šai laikā Ērgļos bija izveidojusies spēcīga partizānu kustība.

Seko dažādi jautājumi. Pienāk divi vīri. Mēs cits citu nepa-

zīstam. Pēc klusas apspriedes mani aicina pāteikt, kurš no vietējiem var par mani galvot. Nevaru svešiem cilvēkiem nosaukt savas māsas vārdu. «Labi,» viens no viņiem sāka, «nāc mums līdzi.» Ieejam netālās mājās, kur mums kā izsalkušiem mežabrāļiem klāj galdu, neviens neko nerunā. Tad saimnieka meita man jautā: «Kā tad tu, Albert, tik lepnis dzīvo pa māniem mežiem, bet pie mums neienāc?» Ar to pašu ledu bija izkausēts. Tā bija Sestuļa grupa. Sestulis, atdodot ieroči, dod man izvēli palikt pie viņa, vai arī viņš ieteiks citai grupai. Es no Katrīnas negribu aiziet, palieku pie Sestuļa. No Ķēču pagasta bija Kārlis Zariņš, vēl ļoti jauns, ne vairāk par divdesmit gadiem. Viņš bija ļoti enerģijas pārpilns, vienmēr gribēja būt kustībā. Mežvidus ļaužu dzīve to neapmierināja. Partizānu cīņa ir aizsardzības cīņa, viņš bija uzbrucējs. Ir ziņas, sagūstīts 1953. gadā savas dzimtas vietas apkārtnē. Piepriests augstākais soda mērs.

1948. gada vasarā čeka savervēja Voldemāru Ūdri no Jumurdas «Cirstiem». Tā kā Ūdris bija sadarbojies ar partizāniem un čeka to bija atmaskojusi, tad, lai glābtos pats uz savu līdzcilvēku rēķina, bija jārikojas tā. Naktī čeka ielenks Ūdri viņa mājās un atklās pa viņa skursteni šausmīgu šaušanu. Ūdris izskries vienīgi veļā un iebēgs mežā, tur viņš satiks partizānus, un tie nabaga pliko un varonīgo bēgli pieņems pie sevis. Tādā veidā Ūdris kā partizāns izpētīs apmetni un kopā ar čeku izstrādās tās sagrāves plānu.

Dažas dienas pirms Jāņiem, arī mežā lai tie būtu, visi bunkura iemītnieki izklīda sagādāt pārtiku. Visi atgriezās vēlā vakarā, tikai Ūdra nav. Vecais Āre stāstīja: «Kam pusnaktī vajadzēja Turlajam mani sardzē nomainīt, tas mierīgi gulēja. Viņš bija no mums visnedisciplinētākais. Lai kā es turējos, sēdot uz celma, biju aizmidzis. Sapnī redzu milzīgu sarkanu bulli gāžamies man virsū, ne izvairīties, ne arī bēgt. Sitiens pa galvu, kad nācu pie samaņas, biju sasiets, mute aizbāzta. Bunkurā iesviestas divas granātas. Vissmagāk cietis vainīgais Turlais, tam amputēja kāju un vienu aci.»

Pēc mēneša arī mani apcietināja. Māja naktī ielenkta. No rīta agri, kad tēvs gāja ārā, divi virsnieki to sagrāba: «Ejam dēla istabā.» Pamodos no sitienu, man viens bija uzmeties virsū, abas rokas man bija sažņaugtas. Visgrūtāk klājās manai māmuļai. Viņa gulēja smagi slima uz gultas un pati necēlās. Pēteris Melbārdis to bija izrāvis uz grīdas un kaut ko ļoti cītīgi meklēja pa viņas gultu. Pirmais jautājums: kur ieroči? Pirmā doma bija bēgt. Teicu, ka ieroči ir 200 m no mājas — jauno eglīšu biezoknī. Jāiet pakaļ. Ejam, tikai tad sapratu, ka nav ne mazākās iespējas. Jo viņu grupā bij sešpadsmit karēivji, divi virsnieki un vietējie Pēteris Zābaks,

Bloms, Opincāns, Pēteris Melbārdis. Izmeklēšana vilkās astoņus mēnešus. Septiņiem partizāniem augstākais soda mērs. Mums pieciem pēc 58. — 10 gadus. Divām jaunām meitenēm māsām Oltēm (telefonistēm) pieci gadi katrai. 1949. gadā sakarā ar nāves sodu atcelšanu partizāni saņēma 25 gadi katrs. Tiesāja Maskavas Osoboje soveščanije. Pēc tam Vorkuta, lēģeri. Tas jau būtu cits stāsts. Šis stāsts būtu līdzīgs tūkstošiem citu stāstu, mainītos tikai cilvēku vārdi, cietumu un lēģeru nosaukumi.

Skumji lasīt tādu grāmatu kā 1990. gadā «Liesmas» izdoto «Via dolorosa». Šī grāmata nākošām audzēm rādīs, cik ļoti kroploja komunistiskā sistēma ne tikai mūsu miesu, bet arī mūsu prātu. 241. lpp. autors raksta, citēju: «Mana šodienas pārliecība ir no teikta — sieviešu un bērnu izvešana ne ar ko nav attaisnojama, ir kļūda no sākuma līdz beigām,» citāta beigas. «Drošāk staigāt ar iztapībā saliektu muguru, runāt aplinkus valodu un noziegumu saukt par kļūdu.» Otrā lappusē nacionālos partizānus saukt par bandītiem. Pēc vēsturnieku aptuveni aprēķiniem, desmit tūkstošu nacionālo partizānu un tūkstošiem to atbalstītāju, kas sastāda vienu no galvenajām mūsu tautas skaitliskajām sastāvdaļām boļševiku okupācijas varas iznīcināto rēķinā, nosaukt tos par bandītiem ir mūsu tautas svētuma zaimošana. Saucama pie kriminālatbildības. Kad žurnālists pajautāja Lietuvas valdības galvai Prunskienes kundzei 1989. g., kāpēc jums izdodas ātrāk iegūt redzamus panākumus savās brīvības cīņās nekā latviešiem, viņa atteica: «Mums bija labāk organizēta un spēcīgāka nacionālo partizānu kustība.» Tad lūk, kā! Tautas atmodas sākumā ērglēnieši izraka purvā iedzīto pieminekli 1919. gada zaļajiem partizāniem un uzstādīja atpakaļ savā vietā. 1990. gada 11. novembrī par tautas saziēdotiem līdzekļiem tika uzstādīts piemineklis Katrīnā kritušajiem par Latvijas godu un brīvību 1940.—1955. g. Simtiem cilvēku bija sapulcējušies ar solījumu turēt svētā piemiņā kritušos varoņus un zvērēt uzticību, turpinot viņu cīņu līdz pilnīgai brīvības atgūšanai.

Stāvot uz barikādēm Rīgā, klausījāties vīru stāstus par 1919.—20. gadu zaļo partizānu cīņām un uzvarām. Par sarkano briesmu darbiem Rīgā, Valkā, Stukmaņos «zvēru dārzā», u. c. Par latviešu leģionāru vēl nepieredzēti varonīgām kaujām Kurzemē un to izmisuma un rūgtuma pilno atkāpšanos, izkļīšanu pa Latvijas mežiem, lai cīņu turpinātu līdz uzvarai vai karavīra cienīgai nāvei. Šī mūsu tik sūrās vēstures apzināšanās ir tas spēks, kas liek mums kailām rokām stāties pretim līdz zobiem apbruņotam naidniekam. Te arī slēpjas pieminētās lietuviešu politiķes izteikto vārdu jēga. Nav jābrīnās, kāpēc lietuviešiem ir taisnāka mugura nekā mums.

Savas atmiņas uzrakstīju par nelielu Ērgļu pagasta daļu Katrīnu, ļoti saīsināti, atmetot visas sīkās detaļas par Katrīnas zemnieku cīņu pret komunistisko režīmu. Mans nolūks pirmkārt: ierosināt nacionālo partizānu kustības pētniecību visā valstī. Kaut aptuveni katrs pagasts lai savāc attiecīgas uzskaites. Tādā veidā izgaismot arī šos mūsu vēstures baltos plankumus. Sagraut komunistu radīto mītu par atsevišķu bandītu eksistēšanu atsevišķās vietās, kuri nodarbojās ar laupīšanu un slepkavošanu. Lai tikai tā netiktu uztverta kā tautas vai zemnieku cīņa pret ienīsto režīmu. Viņiem tas arī daļēji izdevās. Iznīcinot fiziski jau 1940. g. mūsu armijas, arī aizsargu vadību. Arī 1944.—1945. gados, tiklīdz sarkanarmija okupēja mūsu zemes atsevišķus pagastus, tūlīt iznīcinot pagasta sabiedrībā populārākos cilvēkus. Piemēram, Jumurdas pagastā Veckalniņu, 1919. gada zaļo partizānu vadītāju. Kamēr viņš nopūlējās ar savas lielās ģimenes noslēpšanu, čeka paspēja viņu apcietināt. (Ādolfa Ersa grāmatas — «Krusts ceļmalā» galvenais varonis.) Arī Katrīnā Pēteri Dambīti un citus. Lai kā nopūlējās, neizdevās nodibināt koordinācijas centru ne J. Sestulim, ne K. Plaudim, ne brāļiem Rusoviem Jaunpiebalgā. Tomēr viņi bija ietekmīgs spēks komunistu kustības un ietekmes bremsēšanā lauku rajonos vēl ilgi pēc viņu sagraves.

Pats jau no sešu gadu vecuma esmu gājis ganos pie lielākiem saimniekiem un labi pazīstu laukstrādnieku, kā arī saimnieku dzīvi. Pēc pirmā pasaules kara daudzi saimnieki dzīvoja vienā ēkā ar lopiņiem, vienā galā pāris gultiņu, galds, skapis, un tas ir viss, otrā lopiņi. Tad, kad nu uzcēla to lepno māju, tad, lūk, budzis, kulaks gatavs. Tāpēc arī sākumā iesāku ar divu zemnieku ģimeņu aprakstu. Latviešu zemnieku ģimenes ir visas nākušas, kā saka, no savas pagātnes, tas ir, no muižas kalpu ģimenēm. Tikai centība un darbs ir pamats augšupejai. Vienam otram kara laikā vai pēc kara dzimušam kaut kur ir arī pielipusi melīgā komunistu propaganda par nabaga izkalpinātiem, izsūktiem proletāriešiem. Tādus es esmu redzējis tikai padomju zemē, kad strādāju par ūdensvedēju privātās mājās. Tas būtu atkal neticams šausmu stāsts, par to citu reizi.

* * *

Sakarā ar nacionālo partizānu kustības aprakstu mans ievads par divu zemnieku ģimeņu cenšanos tikt pie pārtības un turības ir iznācis garāks. Kas pārstrādās manu darbu, ļoti lūdzu uzsvāru likt uz šo daļu. Lai tie skolēni, kas boļševiku propagandā auguši,

izprastu, kas tad īsti bija un kā veidojās latviešu zemturis un kā viņš ieguva šo bolševiku šķirisko lamu vārdu kulaks, budzis, un, galvenais, kāpēc tas bija vajadzīgs. «Un ja ikviens no iedzīvotājiem centīsies un savu iespēju robežās kļūs turīgs (bagāts), tad mana valsts būs bagāta.» (Kas to teica?) Tikai tad visai partizānu kustības attēlošanai būs jēga, kad patiesā gaismā parādīs, kas bija tie cīnītāji, kas uzsāka izmisīgo cīņu pret drausmīgo visu iznīcinošo pārspēku, un atkal tie būs čaklākie, bijušie zemnieki. Komunistiem ir taisnība, ka līdz ar 1949. g. izsūtīšanām apstājās un pamazām aprima partizānu pretošanās. Tas bija zemnieku karš. Ādolfa Ersa romāna «Krusts ceļmalā» varonis Veckalniņš tika apcietināts tūlīt pēc sarkano okupācijas. Viņam bij 5 meitas un divi dēli. Šoreiz mana iecere bija ar to, ko Ādolfs Erss beidza, ar to pašu sākt atkal, turpinot viņa darbu no 1919. g. Tagad par 1940.—1965. g. Tādas sīkākas ikdienišķas mežabrāļu izdarības arī esmu izlaidis. Piemēram, kad Katrīnā ar milzīgiem, nenomaksājamiem nodokļiem, vēl klāt pieskaitot valsts aizņēmuma tūkstošus, iedzina zemniekus galējā postā, tad mežabrāļi atņēma naudu inspektorei un izmaksāja trūcīgajiem zemniekiem atpakaļ, kas bija turīgāki, tie to nepieņēma, pārskaitīja «Mežvidus ļaužu» fondā. Tas tika klusām darīts, lai to neviens nezinātu un nepiedzītu nomaksas otrreiz.

Biju zaudējis redzi par 75 procentiem, darboties ar ieročiem neiespējami. Mežā būtu tikai citiem uz kakla. Citas izejas nebija, kā sagaidīt savus apcietinātājus mājās. Arī man bija visskaistākā, vismīļākā meitene, astoņpadsmitgadīgā gaišmate ar zilām kā debesis actiņām Laima Rēvalde Kosas pagasta «Meņģeļos». Šo trauslo, maigo, vēl ārkārtīgi bailīgo bērnu pēc manas apcietināšanas čeka ieslēdza Mestrenu māju pagrabā. Viņa kārtīgi jāpārbiedē, lai visu pēc tam tā izstāstītu par savu draugu. Šiem neliešiem tas izdevās, meitenes veselība tika smagi traumēta. Pēdējo svētdienu, kad apmeklēju savu Laimīti, man it kā kāds būtu teicis, ka tā ir pēdējā reize. Kad viņai tādu iespējamību izteicu, tā pārvērtās par vienu vienīgu raudošu izmisumu. Nokrita, apķērās man ap ceļiem, skūpstīja manas kājas un lūdzās: «Nedodies viņiem rokās, es tevi zemē ierakšu, izslēpšu.» Ko tas man dos? Tad paņēms tevi, manu ģimeni, varbūt arī tavu, tad jau labāk es viens, pratināšanā es vēl varu kaut ko grozīt savas ģimenes, arī tavā labā. Mēs kopīgi apraudājām savu laimi. Pēc pāris mēnešiem viņas trauslā dzīvība viņu atstāja. Kad noslēdzās mana izmeklēšana, šo dokumentu — izmeklēšanas nobeiguma aktu — nevarēju parakstīt. Kāds glēvāks liecinieks bija liecinājis, ka Kārļa Plauža izdoto avīzītī «Zobens» lasījis manās mājās visas manas ģimenes klātbūtnē. Pašā pirmajā pratināšanas

dienā, kad man bij jāparaksta liecība pret otru cilvēku, es lūdzu izmeklētājam: «Kas man būtu jādara, lai viņš varētu mani nošaut?» Ļoti lūdzu, lai saudzē savus nervus, daudzi viņam svešu lauku puisi. Nekad un nekādā gadījumā pret otru neliecīnāšu.

Izmeklētājs, vecākais leitnants latvietis Stūre, uzkliedza: «Neviens tevi nešaus, pats nosprāgsi.» Astoņus mēnešus neparakstīju pret otru liecību, tagad pēdējā dienā jāparaksta pret savu tēvu, savām māsām. Kad atteicos to darīt, iesauca prokuroru. Tas, noklausījies mūsu konfliktu, teica: «Man tavas ģimenes nebūt nav žēl, bet tavā grupā ir 14 cilvēku, un šodien pēdējais termiņš grupas lietu noslēgt un nodot tiesai. Ja neparakstīsi 24 stundu laikā, visa tava tik ļoti nevainīgā ģimene būs tepat.» Pie pirmajiem viņa vārdiem, sviedriem birstot, parakstīju. Šodien jāsaka, pats Dievs vadīja manu roku. Manai ģimenei gāja secen šis drausmīgais liktenis.

Neesmu nekāds rakstītājs. Tas man iet ar lielām grūtībām. Atceroties Ā. Ersa grāmatu, domāju, šeit materiālu pietiek. Tur bija daudz mazāk. Ja vajag, varam papildināt ar brāļu Rusovu grupas darbu, bet tas vairs nav Katrīnas, tas ir Piebalgas. Lai piebaldzēni paši papūlas.

Savos ilgstošajos meklējumos tiku savests kopā ar kādu vecu sievu, kura man savu vārdu neatklāja. Viņa stāstīja, ka Plaudis precējies Madonā 1942. gadā, sieva Irma, uzvārdu nezinu. 1943. gadā piedzimis dēls Inesis. Irma dzīvojot Rīgā. Kad vaicāju par Kārļa sievu Irmu, viņa māsām, viņa man ne labprāt par šo tēmu gribēja runāt. Irma neesot apcietināta. Tālāk. Oberts neesot segvārds. Oberts Ēvalds no Abrenes apriņķa (pagastu neatcerējās), dzirnavnieka Oberta dēls. Divi brāļi bijuši legionāri, Evalds virsnieks policijā.

Kamols arī strādājis Madonas policijā kopā ar K. Plaudi un E. Obertu. Beidzis Madonas vidusskolu 1937. vai 1933. g. (Laikam no Liezēres?)

Tālāk pārlasot manas atmiņas, viņa vaicā: «Kur rakstīja, drukāja «Zobenu», par kādām tēmām, kas to lasīja, kas izplatīja?» «Zobenu» ar parasto rakstāmmašīnu rakstīja bunkurā netālu no Baltklāvu (Sibīrijas) Ozola Jāņa mājām. Eksemplāru skaits bija ierobežots. Izplatīja starp saviem atbalstītājiem un diezgan plaši arī uz Rīgu, Madonu un apkārtējiem pagastiem. Plaudis bija vairāk propagandists, agitators, organizators, mazāk karavīrs. Pārāk uzticējās cilvēkiem, viņus nepārbaudot, uzticēja tiem savus slēptākos nolūkus noorganizēt pagrīdes izdevniecību, kas aptvertu visu republiku. Meklējot sakarus un atbalstu Rīgā, tur arī ar

noveību tika tā gaitas pārtrauktas. Vislielākais čekas izsekotājs bija Voldemārs Ūdris. Tos partizānus, kas nedzīvoja noteiktās konspiratīvās apmetnēs, saucām par ceļojošiem bruņiniekiem. Pie tiem piederēja ar Siliņš no Jumurdas «Rūsiņu» mājām. Kad tam vajadzēja speciālā partizānu komandējumā braukt uz Rīgu, tas Ūdris apsoliņās to aizvest, tā uzzinot viņa apmešanās vietu Rīgā. 1946.—1947. g. ziemā ar Ūdra palīdzību čeka to apcietināja Rīgā. Ūdris veikli nospēlēja Siliņa labākā drauga lomu. Kad Kēču pagasta Zariņu Kārli par izvairīšanos no mobilizācijas saņēma čeka, tad, tā kā viņš bija patversmes bērns, to labi saagitējuši, iedevuši ieroci un pirmo uzdevumu, lai tas nošautu brāļus Strazdiņus, kas slēpušies Kosas pagastā, bet čekisti tik nemākulīgi izveduši Zariņa pāraudzināšanu, tā iegūstot viņa personā savu visnāvīgāko ienaidnieku. Viņš, ieejot mežā, zvērējis: «Kamēr vien manas acis spēs saskatīt komunistu un manas rokas saturēt ieroci, tikmēr cīnīšos pret šo vismežonīgāko sistēmu, kó komunisti radījuši.» Viņš arī visniknāk cīnījās, meklēt meklēja sadursmi ar čekistiem. Izsekoja savus ienaidniekus, kamēr nonāca arī pret aci ar tiem, aizejot vienmēr kā uzvarētājs. Līdz 1953. gadam tas atradās Stūra mājas pagrabos, kur pēc kārtīgas čekas apstrādes tam piesprieda nāves sodu. Arī viņš nepiederēja pie kādas noteiktas grupas, bija «ceļojošais vienpatis». Īsu brīdi viņš bija Katrīnas mežos Sestuļa grupā. Stāsta, ka tas izsekots un saņemts Vecpiebalgas «Veģēnos», tik prasmīgi čeka noorganizējusi tā sagrābšanu, ka tas nav paspējis pat izšaut.

1919. gada zaļo partizānu vadītāju Veckalniņu pēc viņa aresta, no vietējo iedzīvotāju stāsta, čeka nošāvusi priekš otrā kara sākšanās. Viņa labākie draugi bijuši Pliksala mežsargs Pēteris Bērziņš ar sievu Mildu. Pēteris Bērziņš bija divu Jura krusta un Lāčplēša ordeņa kavalieris. Arī Veckalniņš Lāčplēša kara ordeņa kavalieris. To zināja arī apkārtējie iedzīvotāji. Iepriekš minētie brāļi Strautiņi, Kārava Elza un vēl viens (nenoskaidrota persona), kopā četri cilvēki izdomājuši ierīkot ziemas bunkuru turpat pie minētā mežsarga mājām, celīte it kā iziet uz avotiņu, neko aizdomīgu neradot. Taču arī šo bunkuru čeka izsekojusi. 1947. gada martā čeka ar lielu karavīru grupu aplenca mājas. Saimnieku ar saimniecei dzina pa minēto celīti pēc ūdens, ja šaus no bunkura, kritīs pašu draugi un sargi. Cīņa iesākās uz dzīvību un nāvi. Krita visi trīs partizāni, krita arī kareivji, kam bija iestāstīts, ka ar «bandītiem» viegli karot. Apcietināja Elzu Kāravu. Pēteris Bērziņš pēc 8 gadiem atgriezās no Karagandas lēģeriem. Arī viņa sieva Milda no Uhtas atgriezās, par Elzu Kāravu ziņu nav.

Niknas cīņas risinājās arī Piebalgā, Jaunpiebalgā un tiem piegulošos pagastos. Arī Jaunpiebalgā izdeva pagrīdes avīzīti. Tur

vajag ierosināt kādu, kas vēl atceras nu jau tik pasenos notikumus.

Grūti par tiem laikiem stāstīt aiz tā iemesla, ka viss jau risinājās klusi, it kā slēpjot īstenību. Sanāk, piemēram, manās mājās desmit cilvēki, es pazīstu vienu, divus, par citiem jau neprasīsi. Sarunās lieto pieņemtus vārdus, pavārdus: Sarkanbārdis, Rūsa, Garais, Puika utt. Tādā grupā, kur nav neviena pazīstama personīgi, jau netiek pieņemts, par tādu jāziņo čekai. Tāda bija noruna. Bija no čekas sūtīti viltus mežabrāļi. Atceros gadījumu ar nu jau zināmo nodevēju Voldemāru Ūdri. Kad Sestuļa grupa, kurai nāca uz pēdām 1949. gada ziemā, aizbēga uz rezerves bunkuru. Pēc neilga laika ienāk pie manis Ūdris un saka: «Kur viņi palikuši, es apsekoju pamesto bunkuru, tur ir vēl pārtika, ieroči, čeka nav to atradusi, lai nāk atpakaļ.» Es jau arī nezināju, kur viņi aizgājuši, nekad to neprasīju, un viņi jau arī neteica. Kaut arī jau pēc tam bija nākuši pēc pārtikas. Vasarā mums bija zināmā vietā nolikta apmaiņa rakstiski, bet ziemā ne.

Visnepatīkamākais cilvēks man bija Ūdris. Es pret viņu vienmēr izjutu kaut ko pretīgu. Droši, ka mana tuvredzība man deva kaut kādu citu vajadzīgu īpašību. Pēkšņi es viņu nepazīstu un neko nezīnu ne par mežu, ne viņa iemītniekiem. Mūsu strīdu tēvs, aiz durvīm noklausījies, saka: «Nuka, jaunais cilvēks, kraties ātrāk projām, nepiespied mūs skriet un par tevi ziņot čekai, mums, zemniekiem, jāstrādā, bet jūsu, slaistu, tagad pilni visi meži.» Ūdris aizgāja, kaut arī es viņu labi atceros redzējis Sestuļa grupā. Kalniņš stāstīja, ka čeka viņa mājai naktī uzbrukusi un viņš izbēdzis. Pēc mēneša grupa atkal pienāk mežmalā, man tīrumā strādājot, Ūdris starp tiem, man prasa, vai atkal es viņu nepazīstot. Visiem lieli smieklī par manu piesardzību, bet mana nojauta mani nepameta, es tikai nezināju, no kurienes viņa ceļas, un tā mani vadīja, ar katru dienu arvien pieņemdamās, līdz manam arestam. Kā saprotama tik zemiska rīcība? Ūdris, kad visi gatavojušies iet pēc pārtikas Jāņu dienai, Albertam Kalniņam teicis: «Iedod, draugs, savu mugursomu un savu kanniņu, es meitenīšiem atnesīšu svaigu pienu.» Kad Turlais solījies iet tam līdzī (pieņemts — viens kārto savas lietas, otrs stāv slēpnī, vēro apkārtni), Ūdris atteicis. Tā Ūdris pienu vienai meitenītei atnesa granātas šķembu pa pierīti, paldies Dievam, ne bīstamu, bet atmiņai no labā Ūdronkuļa. Ūdronkuli, paldies tev. Tevi vēl atceras, pats saproti, kā! Lai arī tevi čeka pārcēla uz Kurzemi par tā saucamo sagādes aģentu, zinām arī tavu adresi. Atsūti, cik mūsu meitenīšu, esi pataisījis par raudošām, staigājošām nelaimītēm. Sūti uz mūsu Katrīnas pastu, mēs saņemsim. Pateicoties tādiem kā tev, Katrīnas pasts apkalpo tagad neko vairāk par desmit lauku sētām. Klusā,

vientuļā vakarā palasi bībeli, kāds bija Jūdasa Iskariota liktenis pēc viņa melnā darba. Neviens jau tev nevēl ne ļaunu, ne labu, vēl tikai spēku domāt un vēlreiz pārdomāt. Pastaigā pa izpostītām lauku sētām, pa aizaugušiem laukiem, pļāvām. Pārdomā, cik liela ir tava daļa? Apstājies pie izdzisuša pavarda drupām. Pastāvi sabrukušā istabā, tu dzirdēsi savas tautas sāpju vaidus. Pajautā, cik liela ir tava daļa? Šī posta un iznīcības radišanā. Pats sev pajautā. Mana viskvēlākā vēlēšanās paliek, kad mūsu zemīte atkal kļūs brīva no visa veida varmākām, uzcelt visredzamākajā vietā pieminekli KANGARAM ar savu raksturīgi saliekto muguru, tas ar mēli spodrina sarkano komunistu skrandaino kirtas zābaku un blakus esošo spožo lakādas, kāškrusta fašistu, zābaku. Kangars bija visur starp mums, zemniekiem, vidusskolā, pat mūsu nelielajā slimnīcā. Viņš nebija tik liels, cik ass bija viņa dzelonis. Ilgi vēl nākamās paaudzes apraudās tā posta darbus.

Kad mūsu grupa nonāca Stūra mājas pagrabos, izmeklēšana ilga vairāk nekā astoņus mēnešus. Domāju, ka mums laimējās ar izmeklētāju vecāko leitnantu Stūri, latvieti. Mūsu grupā bija septiņi partizāni: Sestulis, brāļi Pakalnieši, Turlais, Kalniņš, Āre un (?). No Katrīnas kā atbalstītājs biju es viens pats, pārējie seši bija piebaldzēni. Mana kaimiņiene Marija Zieberga bija agrāk arestēta un jau notiesāta. Es minēju tikai tos, kurus tiesāja tikai mūsu grupā. Jāatzīst, ka mūsu grupa noturējās godam izmeklēšanas gaitā, nekrita citi zemnieki kā tikai tie, kas bija izsekoti priekš apcietināšanas.

Es minēju, laimējās ar izmeklētāju, tas ir domāts tā. Bija grupas, simtiem cilvēku, arī par Piebalgu slikti runāja. Bet mēs bijām tikai visi kopā četrpadsmit cilvēku. Domāju, tas ir retums nacionālo partizānu trīsgadīgās darbības laikā ciest tikai septiņiem atbalstītājiem, līdzinātājiem. Pie tam, čekas iepriekš izsekotiem. **Nezinu, kā nopelns?**

MANAS TURPMĀKĀS GAITAS

Visvairāk baidījos no Cēsu čekas. Tie man nepiedos. Rozentāls, kas vadīja aprīņa čekas darbu, mani vienkārši nositīs. Man atkal laimējās. Rozentālu par kādu pārkāpumu (runāja, par kuķuļu ņemšanu) pazemināja amatā un pārcēla uz Jelgavu. Cēsīs neviens mani neaiztika. Otrā dienā mani aizveda uz zināmo stūra māju Rīgā. Kādā dienā Rozentāls, kas manā lietā tika izsaukts kā liecinieks, ieraudzījis mani izmeklētāja Stūres kabinetā, paķēra

ķēblīti un skrēja man virsū: «Nositīšu to brillu čūsku.» Stūre, ieskrējis mums pa vidu, teica: «Rozentāl, tu esi virsnieks, saproti, ka es par viņu atbildu, viņš tagad ir izmeklēšanā.» Nebiju nekāds varonis. Mums bija skaidrs, ka no čekas nagiem neviens dzīvs neatgriežas. Man bija paniskas bailes no spīdzināšanas. Pašu pirmās dienas protokolu, kur bija minētas citas personas, es nevarēju parakstīt. Teicu: «Tās restītes logā priekš kaķiem, ne mana spēka, lai labāk nošauj mani, nebūs ar mani jānopūlas, ja nē, izlēkšu pa logu.» Paldies Stūrem, ja viņš nebūtu piekāpies, tagad manis nebūtu. Protokols palika neparakstīts. No manas puses tas bija milzīga nervu saspīlējuma un baiļu rezultāts. Nezinu, kā to saprata Stūre, bet no tās reizes viņš man nelika neko tādu arī parakstīt. Šo muļķīgo parakstu dēļ cilvēkiem pat dzīvību atņēma, sita, sakropļoja. Kad čekas pagrabi bija pārpildīti, mani aizveda tad uz centrālcietuma otrā korpusa 46. kameru, viennīcu, astoņus mēnešus. Pēc sprieduma pasludināšanas nonācu pirmā korpusa 26. kamerā. Pastāvīgi tur bija vairāk par 60 cilvēkiem. Ātri apguvu Morzes ābeci un biju veikls sakarnieks. Kādā dienā izsauca mani, noved pagrabetelpu karceros, izgērbj apakšveļā un ievieto pašā sliktākajā karcerī. Nolasa spriedumu — 15 sutkas par morzēšanu. Tas bija augstākais sods. To pašu neviens neizturēja. Atver ārējo logu, ir briesmīgs putenis, un arī caur karcera logu dzen sniegu virsū. Septiņas diennaktis es vingroju pa savu karceri, tad zaudēju samāņu. Atžilbu, mani vilā pa klonu. Cietuma dakteris saka: «Vairāk viņš neizturēs, sastindzis jau ir.» Aiz kājām ievilka blakus karcerī. Ar milzīgu piepūli uzslējos kājās. Tad nāca rīkojums pārtraukt un aizvest uz pirti. Tur atkal sagriezās melns gar acīm. Kāds mani parāva: «Ātri gērbies, konvojs vedīs uz kameru.» Iegāju kamerā, mani biedri noskaidrojuši mūsu lielās kameras mazo kangariņu vārdā Brici no Latgales. Nāves sods tam piespriests, gaida manu lēmumu. Laikam Bricis to nojauta, pienāk un lūdz piedošanu. Izstāstīšot, kā viņš čekā iekritis un glābdamies mani nodevis. Zinot, kā tās lietas tiek darītas, mani sagrāba tāds pretīgums, atgrūdu viņu. «Vācieties! Sibīrijā piepelnīsies vēl klāt un tad pie vienas reizes.» Bija pie mums 28. kamerā vai varbūt 29., skaidri neatceros, bijušais kara žurnālists Budulis, galvenais redaktors tagad cietuma žurnālam. Ar pienestām paciņām sagrieztu smēķpapīru atļāva dot kamerā. To rūpīgi salīmējot, izveidojām žurnālu. Pa visu cietumu atradās gan dzejnieki, gan rakstnieki. Ar morzes palīdzību visu savācām, un žurnāls gatavs, arī ar lieliskām humoreskām, karikatūrām. Žurnāls jādabū lejas stāva kamerās. Katru dienu prasām diegu un adatu, ko arī mums dod. Diegu notinām, iztaisām «makšķeri» un tās galā piesien žurnālu. Ar morzes palīdzību noraidu lejas stāva kamerai, lai saņem žur-

nālu. Tie ar āķīti caur logu ieraus iekšā. Man laižot uz leju, dziedniņš ieķeras palodzes bleķa plīsumā, ne uz augšu, ne uz leju. Tie, kas stāv durvju novērošanas lūciņai priekšā, kliež: «Pārtrauc, sargs slēdz durvis vaļā!» Ierauju diegu iekšā. Žurnāls karājas zem palodzes. Pēc pāris dienām sardze ieraudzījusi un noņēma mūsu žurnālu. Izdzen visus no kameras, izgērbj kailus, izpēta aiz zobiem, paplēš, izpēta sēžamo vietu, kur zīmuļi? Nav nekur. Bet mūsu grafiņa sīki, sīki galiņi ielikti tikai dažiem cilvēkiem zināmā asfalta grīdas robiņā, vienā no simtiem tādu, ko grīdā iespiedušas cietuma divstāvu dzelzs gultas kājas. Arī grīdu slaukot, slota pāriet tiem pāri. Tur glabājas arī no tērauda drāts galiņiem paštaisītas adatiņas, arī notrīti drāts galiņi, ar kuriem bārdi var nodzīt. Uzgērbj trako kreklus, paspīdzina, pēdīgi izformē pa citām kamerām. Tos kreklus vilka 29. kameras ieslodzītajiem un pēc tam tos visus izformēja pa citām kamerām. Kara ziņotājs Budulis bija 29. kamerā. Tur arī izgatavoja žurnālu.

1949. gada jūlijā kā grāfu, miesas sargu pavadībā, iesēdina luksa vagonā, ko cietumnieki iesaukuši par Stolipinu, un aizveda mani uz Ļeningradas cietumu. Kad nu to esmu labi izpētījis, ved tālāk uz Vologdu. No Vologdas apmēram 2000 fašistu dzen kājnieku, jātnieku, automātistu un ložmetējnieku, suņu pavadībā uz staciju. Ar stīpām un drātīm aptītos vagonos brauksim tālāk, nu jau galapunkts Vorkuta. Atceroties Vologdu, senu gubernas pilsetu, žēl tās nabaga krievu tautas. Mazas, šķības, greizas, sastutētas koka būdiņas. Ielas platas, vagu vagām izdangātas ar tādiem kā izbrauktiem diķiem pa vidu. Pie katras tādas būdas bars baskājainu, nopliusušu cilvēku. Sievas, uz mums skatoties, met krustus. Nez ko viņas domāja? Jātniekiem maziņi, maziņi pinkaini zirdziņi kā mūsu viengadīgas vājas telītes. Zaldātiņi savās kirzās stampā pa izbrauktām ielas malām, visu savu uzmanību mums pievērsot, ar abām rokām iekrampējušies savos automātos, krizdami, klupdami. Ak, bēdīgais skats! Pie koka būdiņām neviena iestādīta kociņa, neviena puķu dārziņa. Pie palīgēciņas kāds kazlēniņš lēkā, pati ēciņa sastutēta, velēnu jumtiņu. Citai var redzēt, vai nu koka mizas, vai cits nenosakāms veidojums. Dieviņ, kāpēc tāda ačgārnība, vai tu nevari šiem cilvēkiem palīdzēt, dod tiem prātu, gudrību, kaut domāt viņi sāktu!

Vorkutā nometināja 6. šahtā būvbrigādē. Visu rudeni līdz ziemas drēbju izdošanai stampāju pa dubļiem ar basām kājām, slapjš, noplīsis, izbadējies. Laimējās, kāds krievu krimiķis (kā viņus sauca — blatnojs) norāva manu platmali, ar kuru viņš vēlāk ļoti lepojās, bet man pasvieda savu zaldāta ziemas cepuri. Tas jau man bija ieguvums. Atņēma arī brilles, es ļoti lūdzu — apskatiet, tikai nesaplēsiet, bez tām es esmu galīgi akls. Kādi viņiem

bija brīnumi: «Un tu caur tām ko redzi? Vot kakoi čudak etot fašist.» Kad neviens no viņiem caur minus 14 stikliem nevarēja neko redzēt, tad man atdeva atpakaļ. Pirmais krita Alberts Kalniņš. To uz nesilkām aiznesa uz tā saucamo stacionāru. Es izturēju mēnesi ilgāk. Man blakus gulēja vecs krievs, nu jau es runāju krieviski. «Ja tu, dēls, no šejienes celsies augšā, nenosprāgsi, tad tu lēgeri izturēsi. Tavs organisms tagad pāriet uz mūsu, padomju, dzīves režīmu.» Es izturēju, arī Kalniņš izturēja. Vēlāk māsas sāka sūtīt paciņas no mājām, stāvoklis uzlabojās. Tad nāca nelaime, kas prasīja simtiem ieslodzīto dzīvību. Čeka pievāca no armijas noliktavām norakstītās amerikāņu tušonkas, bojātas, ap 1954. gadu izcēlās infekciozais botkins. Docents Vilde no Rīgas mūs brīdināja šos konservus nelietot. Taču viņi bij klāt ēdienam, un tos vīrusus vārīšana nenobeidz. Es nogulēju divus mēnešus. Pienāk dakteris un saka: «Es tevi ilgāk turēt nevaru, rītā izrakstišu. Man tevis žēl, tev būs 1. kategorija. Zemāk noteikt nav manā varā. Vienīgi, ja tu ej uz morgu, tur es tevi varu paglābt.» Gar sienu turoties, varēju pārvietoties. Ko darīt? Dakteris pienāk: «Nu, kā?» «Doktor, hoču žiķ.» «Nu i moloģec. Ej uz morgu, savelc tos liķus iekšā, rītā taisīsim ekspertīzi, apkop viņus, iztrin nažus.» Tā sāku strādāt morgā. Liķi veļu uz galda, spēka nav, pats krītu, liķis virsū. Tā mocījos. Taču vieglāk nekā nest ķieģelus uz būves. Izdzīvoju. No lēgera liķi drikstēja izvest tikai tad, kad viņš sagriezts. Citādi nelaida laukā. Galvenais ārsts bija docents Vilde, kāds čekas feldšeris stāvēja klāt. 1954. gada pavasarī mūs, 1500 ieslodzītos, pārveda uz kādu milzu sovhozu Pečoras krastos «Novij mir». Tur bija noletināti Volgas vācieši bez pasēm, bez izbraukšanas tiesībām. Satiksmes nekādas, vasarā kuģītis pa Pečoru. Pasta lidmašīna ievada pastu. Tur plāvām sienu. Ziemā ar traktoriem to pa ledu veda laukā līdz dzelzceļam un sūtīja uz Vorkutu, kur bija lopu fermas svaigam pienam armijai un viņu virsnieku ģimenēm. Jaunās vāciešu meitas ar karavīriem no mūsu sardzes ātri sapratās un rikoja kāzas. Kad es savam brigadierim Eusam prasīju, vai viņš var šo lietu kaut kā izskaidrot, viņš teica: «Mēs te uz mūžu noletināti, bez jebkādam cilvēka tiesībām. Mēs esam lopi lielajā PSRS. Tad nu vismaz jaunās meitas sarakstās ar zaldātiem un tiem kā karavīru sievas brauc līdz. Protams, tikai līdz Kožvai. Tad atā, mūsu mīlie vīriņi, vairāk jūs neesat vajadzīgi. Viņas tiek brīvībā, bet mēs paliekam bez sieviešiem. Ak, brīnišķīgā visu iespēju padomju zeme! Tāda mūsu dzīve, daudzi pat izdara pašnāvību, neredzot dzīves jēgu. Vienīgais, ar ko esam netrūkstoši apgādāti, ir šņabis. Šeit dzer visi, vīri, sievas, pat bērni.» Pats viņš pērkot sev govi nu jau sešus gadus. Kā iekrāta nauda, iet pīrkt govī, sāk pirkumu priekšlaicīgu aplaistīšanu, kamēr nauda

«LĀČA MEDNIEKI...»

VIENI CĪNĪJĀS, CITI NODEVA

Pagājušais laiks daudz ko izlīdzināja, aizmirstības migla ietīnusi sevī atsevišķus notikumus, to brīžu skaudrās sāpes, kad šķita, nav vairs pacietības un spēka ciest. Bet pienākums pret mirušajiem, tā laika piemiņa klauvē krūtīs, liek nodot liecību. Liecību tam laikam, kad **vieni cīnījās, citi nodeva**. Lielais izvērtējuma laiks, kas vieniem deva tiesības mirt nevienlīdzīgā cīņā, citiem piemēroties apstākļiem, rast jēgu viendienīšu dzīvē.

Esmu saglabājis mātes vēstuli, ko kādreiz saņēmu soda no-metnē. To viņa rakstīja atstāta viena, kā aizcirsts koks. Čekisti zināja, kā cirst vissāpīgāk. Paņēmuši trīs dēlus un vīru, visu, ko vien var ņemt, tie nolēma visvājāko, visneaizsargātāko visnežēlīgākam sodam: kopā ar savu ciest četru sāpi. Baiļoties, cerēt bez cerībām, dzīvot bez nākotnes, vismelnākajam darbam, tumšākam kaktam svešā pajumtē, sagrauztu veselību. Un tomēr arī viņi visu nespēja — iznīcināt cilvēku cilvēkā, atņemt cerību, palāvību Dievam.

Vēstule rakstīta 1955. gada 8. aprīlī.

«Šodien Lielā Piektdiena, liela klusa pārdomu diena. Vakarā baltajā Dievnamā izlūgšos mieru, svētību jums, saviem mīļajiem un visai lielajai cietēju saimei tālumā. Lieldienas rītā agri iešu uz baznīcu pateikties Dievam par viņa lielo žēlastību un svētību, ko ik dienas saņemam. Un zinu, un jutišu, ka arī Tava sirds un domas staigās man līdzi. Kāds tas mātei prieks, ka viņas dēls, kuru tā bezgala mīl, dalās visās jūtās ar viņu. Mans mīļais, saņemu tavas rindiņas no 26. 03., I. 04. Kāds atvieglojums, kāds dziļš prieks, ka ceļojums gājis garām un atkal varēsim runāties, kad gribēsim. Teikšu taisnību, biju ļoti nobēdājusies, lūdzu visvareno

likteni, zemojos, lai ietu garām Tev tas ceļojums (bija paredzēta pārvietošana uz cietumu) un tiešām, kāda laime, ka vari palikt vecā vietā, kur viss jau aprasts. Tiešām, vēl un vēl es varu apliecināt, ka cik augsti ir debesis no zemes, tik liela ir Dieva žēlastība pret mums. Esmu laimīga, ka Tevī ir tik stipra ticība, tādas gaišas domas un ieceres, un tāda nesatricināma pārliecība visam labam, gaišam. Tas ir labi, ka Tu tāds esi, tas dod to lielo, morālisko spēku cīnīties ar tumsu, un tā gaišā ticība, tā stiprā cerība izvedīs Tevi saulītē, sasildīs Tavu dzīvi, kas visus šos gadus stingusi saltumā. Varu apliecināt, ja mana ticība nebūtu tik stipra kā klints, tad varbūt es sen jau būtu sabrukusi zem smagās dzīves nastas. Mana ticība, mans stiprais gribas spēks, tie man visu mūžu ir bijuši ieroči, kas palīdz cīnīties ar visām nedienām. Un to man ir bijis, ir vēl šodien daudz, un tomēr es ceru un ticu, ka vēl sildīšos savu bērnu laimes saulītē un, ka mana vakara krēsla būs gaišāka par tagadējām dienām. Ak, dēls, kāda klusa laime tā būs, kad būšu starp jums, cik silti top to iedomājot, klusi liksmo.

Tava vēstulīte ir dziļas mīlas pilna pret mani vai zini, ka brīžiem bail, ka tomēr neesmu pelnījusi tik daudz mīla, tādas rūpes no Tavas puses. Bieži pārdomāju savu dzīvi un tā vien liekas, ka pārāk maz esmu darījusi Tavā labā, lai izpelnītos to lielo, pašai izliedzīgo mīlu. Tici, mans dēls, ka es visu glabāju savā sirdī dziļi, klusi, lai kāda skarba roka man to neatņemtu. Tā mana sirds bagātība, tā mana laime, dzīvā ūdens avots no kā ik dienas padzertos pa malkam.

Zinu ir grūti šajās smagajās dienās, bet šķiet tikai tagad esi atradis, pilnīgi sevi. Tā ir ar mums visiem. Kamēr neesam svaidīti un plosīti, tikmēr taustāmies kā pa miglu, meklēdami, bieži zaudēdami. Un tikai tad, kad esam paši, personīgi visus dzīves purvus izbrīduši, nākam pie tās pārliecības un atziņas, kas mūsos labs un slikts. Tas ir cilvēcīgi maldīties, un beidzot tomēr atrast vērtīgāko sevi, un tad nu tikai mēcēt to paturēt. Ak, mana labā, tīrā dvēsele, kā gribās ar savu aso plaukstu izlīdzināt tās nelaikā radušās grumbas Tavos vaibstos, bet gan to izdarīt iespēšu.

No Ziedoņa saņēmu garu vēstuli. Bez vienas kājas viņam grūti. No Ilmāra šajā mēnesī vēl nav vēstules. Gaidu katru dienu. Fāterītis atrakstīja, ļoti laimīgs, ka Tu viņam raksti. Dzīvo cerībās un gaidās uz drīzu mājās tikšanu.

Redzi, cik daudz sarunāju, bet labi, sirdij vieglāk tapa. Gaidīšu atkal Tavas rindīņas, gaišu cerību pilnas.

Ak, aizmirsu, Tu jautā, kā mana veselība. Ārsti atzina, ka apstarošanu vēl agri atkārtot, tikai maija beigās, lai braucu vēl reizi uz pārbaudi, bet ko tur. Nevar tak mani atjaunot. Cīnīšos,

kamēr spēki neizsiks. Negribas daudz runāt par savu slimību, citu reizi vairāk.

Jā, vēl tādas domas, varbūt par maz esmu savā laikā par jums gādājusi, varbūt citādi vajadzēja ievadīt jūs dzīvē, lai mazāk būtu jācieš. Teikšu, bieži mani moka tādas domas, ka varbūt esmu vainīga pie jūsu smagā likteņa, kaut gan centos darīt tikai labu. Neesmu prātusi tā sargāt, kā būtu vajadzējis, bet tomēr esmu laimīga, ka mani bērni ir pratuši nosargāt savas dvēseles. Un esmu pārliecināta, ka tādas kvēlas, mīlas pilnas sirdis un gaišas dvēseles reiz ieraudzīs brīvības rītu. Tas nevar pazust, tām jāatgriežas šūpuļa vietā!»

Tā cīnījās māte, ar visu to spēku, kas vēl bija viņā saglabāties, ar vārdu, kas deva spēku izturēt.

Bet pirms tam 1941. gadā Kuldīgā, uz steigā sasieta drēbju sainīša, asaras neslēpjot, viņa gaidīja 14. jūnija īstenotājus. Toreiz biķeris nebija jāztukšo. Paglāba tas, ka bija jau pamesta iepriekšējā dzīves vieta Strutelē un mājas iedzīve. Mātes brāļi, cara laika virsnieki, bija noslepkavoti Krievijā. Par jauno padomju varu mums nebija nekādas ilūzijas.

Sākās karš. Vīrs Kuldīgas parādījās pirmās vācu lidmašīnas, krita bumbas. Pilsētā klīda baumas, ka cietuma kameras pilnas ar ieslodzītajiem. Toreiz, vēl būdams ģimnāzists, redzēju, kā smagajās mašīnās panikā raušas drošības komitejas, milicijas un partijas komitejas darbinieki un sarkano līdzskrējēji. Mazajā, rāmajā Kuldīgā grūti kādam ko noslēpt. Nāca atmaksas brīdis.

Un tad izšķiros par pārgalvīgu rīcību. Ātrā skrējienā devos uz milicijas ēku. Pagalmā pamanīju, ka daudzas no kameru durvīm ir līdz galam vaļā, bet citām vēl priekšā stiepi un atslēgas. Visapkārt — neviena cilvēka. Vairākas kamerās atslēgas bija noņemtas, bet durvīm priekšā bija palikuši tikai aizbīdņi. Pirmajā atvērtajā kamerā sastapu gara auguma vīru. Arestētais strupi pateica, ka viņš esot Latvijas armijas virsseržants no Snēpeles. Kā jau karavīrs, viņš uzreiz aptvēra situāciju. Pēc pāris minūtēm ieslodzītais jau bija milicijas pagalmā un ar sētā stāvošo motociklu pilnā ātrumā aizjoņoja. Tai dienā tā arī neuzzināju atbrīvotā cilvēka vārdu.

Kādā citā kamerā uz lāviņas sēdēja vecāks vīrs apakšveļā. Aicināts ārā, viņš ierāvās dziļāk kaktā un skatījās manī ar baiļu pilnām acīm, it kā viņa pēdējā stundiņa būtu klāt.

No jauna bija saklausāms motoru troksnis. Bet savu ieceri jau biju paspējis īstenot un devu kājām ziņu.

Kad sarkano vara Kuldīgā bija beigusi pastāvēt un atsākās mācības skolā, kādu dienu mani apciemoja nepazīstams vīrietis.

Pirmajā mirklī svešo bija grūti atpazīt. Tikai pēc britiņa sa-
pratu, ka ciemiņš ir cietumā atbrīvotais karavīrs. Viņš ieslēdza
mani ciešos apkampienos un asarām acīs pateicās par izglābto
dzīvību. Izrādījās, ka no Kuldīgas cietuma atbrīvotais vīrs patie-
sībā ir Latvijas armijas kapteinis Ernests Stepe. Viņš bija nolikts
tuvu nāves sliekšnim.

Diemžēl, čeka savus upurus neaizmirst. 1947. gadā Ernestu
Stepi otrreiz apcietināja, un viņš pazuda bez vēsts Krievijas pla-
šumos.

Lai nekad neatkārtotos 1941. «Baigais gads», latviešu karavīru
vienībās aizgāja mūsu tēvs, aizgājām — arī viņa trīs dēli — Zie-
donis, Ilmārs un es. Pēc kapitulācijas visi četri pilnā apbruņojumā
aizgājām mežā. Savu izvēli bijām izdarījuši un nolēmām turpināt
cīņu ar sarkano okupācijas varu.

Sākumā — mūsu ceļi bija pavisam nenoteikti, jo nebija ne
skaidra priekšstata par nākamo apmešanās vietu, ne darbošanās
veidu.

Pirmā sastapšanās aci pret aci notika ar sarkano laupītāju
bandu, kas savās kara trofejās bija pievākusi kādas latviešu zem-
nieku sētas iedzīvotāju drēbes. Īsās kaujas rezultāts bija partizānu
labā.

Naktis pārlaidām egļu biežoknī uz sūnām, galvgali pametot
savas karavīru mugursomas. Mēs ātri sapratām, ka nav jābēg no
krievu «dzinējsuņu» ķēdēm, kas ķemmēja Kurzemes mežus. Uz-
varētāji biežokņos līda ne labprāt. Nereti viņi slēpās mežmalās,
taisīja troksni un notvēra dažu labu neapdomīgo, kas patvērumu
meklēja mežā.

Mūsu 16 vīru lielā grupa Jāņus sagaidīja Valtaiķu pagasta Strēļu
mājās. Tur vēl bija patvēries kupls bēgļu pulks: arī Mariannā
Zirdziņa ar vīru, Dina Kuple, toreiz vēl meitenīte, viņas tēvs, bi-
jušais Kalpaka muzeja darbinieks. Bija arī vēl citi pazīstami kul-
tūras darbinieki. Taču arī šai tautas svētku dienā nebija miera.
Ik pa brīdim šur un tur apkārtņē dzirdēja šāvienus.

Pēc Jāņiem mūsu gaitas šķīrās, un liktenis mūs saveda kopā
tikai Ziemassvētku sestdienā Lašupēs pie Saldus. Tur no Kuldīgas
bija pārcēlusies viņu ģimene. Bez kādas iepriekšējas norunas visi
trīs brāļi bijām meklējuši iespēju pabūt kopā ar saviem vecākiem.
Ziedonis pēdējās kaujās pie Berlīnes bija zaudējis kāju un mātei,
viņu atkal redzot, bezgala sāpēja sirds par to. Ģimene cieši ap-
ņēmas turēties kopā gan baltās, gan nebaltās dienās. Savu apņem-

šanos mēs pildījām. Vienīgi kara triebunāls vēlāk šķīra mūs, aizsūtot katru vīru uz savu vergu nometni.

1945.—46. gada ziemā mūsu partizānu grupa izjuta visas lielās grūtības sakarā ar pārtikas sagādāšanu un izdzīvošanu. Tāpat sapratām, ka saviem atbalstītājiem mēs visu laiku sagādājam lielas personiskas briesmas un iespēju nokļūt čekas nagos. Tāpēc arī nemitīgi domājām par to, kā legalizēties un vienlaikus turpināt cīņu.

Mums izdevās izveidot vairākus atbalsta punktus pilsētās: Daugavpilī, Jelgavā un Rīgā. Noorganizējām pārtikas un naudas sagādes «uzbrukumu» Vilces—Mežmuižas pienotavai un vairākām citām valsts iestādēm. Protams, par to, ko rekvizējām sarkano varai, iestāžu darbiniekiem atstājām kvīti, lai viņiem personiski nebūtu jāatbild.

PĒRKAMĀS DVĒSELES

Interesanti atcerēties un pastāstīt, ka mūsu grupas biedri ļoti veiksmīgi atrada kontaktus un uzpirka atbildīgus sarkanarmijas virsniekus. Toreizējais Baltijas kara apgabala apgādes daļas priekšnieks labprāt pieņēma no mums realizācijai pienotavā iegūto sviestu. Viņš bija svētā pārliecībā, ka kārtā «melnā biznesa» lietas ar kādu pagrīdes komersantu grupu. Rīgas filtrācijas nometnes priekšnieks savukārt par naudu sagādāja dokumentus daudziem bijušajiem leģionāriem. Vēlāk mēs viņam atklāti pateicām, ka viņš ir sniedzis pakalpojumus partizāniem un tādējādi lauzis savu zvērestu padomju varai. Šis fakts mums bija ļoti izdevīgs, jo no Rīgas filtrācijas nometnes vajadzīgos dokumentus izgādājām vairāk nekā 20 leģionāriem un mežabrāļiem un tā devām iespēju viņiem paglābties no Gulaga vergu nometnēm. Atceros, ka tikpat pērkami toreiz bija arī Talsu un Jelgavas miliciju pasu daļu priekšnieki. Viņu izdotās fiktīvās izziņas vēlāk noderēja par pamatu pasu saņemšanai, norīkojumiem uz noteiktu dzīvesvietu un pierakstiem šais dzīvesvietās.

Mūsu grupai tādējādi bija izdevies pāriet uz «legālu» dzīvesveidu un kopā sanācām tad, kad plānojām vai sarīkojām kādu akciju.

Kādreizējais «Lāča mednieku» komandieris Tālriņš Krastiņš pēc garajiem cietumiem un Gulaga nometņu gadiem palicis tikpat darbīgs, enerģisks un labestīgs kā savas jaunības dienās. Šajā attēlā redzams viņš pirmajā rindā pēdējais no labās kopā ar ogrēniešu Doršu ģimeni, kurai pabalstu no Zviedrijas atvedis Nacionālā fonda pārstāvis Ansis Rozenbaha kungs. Tālriņš Krastiņš ar labiem panākumiem vada Daugavas vanagu Latvijas apvienības Ogres nodalu.

1947. gada vasarā. Pilsnīcā. Bērņi un viņu vecāki. Aizpildīti 10 bērni un 10 vecāki. Aizpildīti 10 bērni un 10 vecāki. Aizpildīti 10 bērni un 10 vecāki.

1946. gadā apvienojāmies ar Elmāra Riekstiņa vadīto tukumnieku grupu. Tā kā man bija krietni liela kara pieredze (no 1942. gada), tad vīri man uzticēja arī mūsu apvienotās grupas komandiera pienākumus.

Ejot partizānu gaitas, mūs nekad nepavadīja bailes, ka ienaidnieks mūs vajā un izseko. Tieši otrādi, mēs jutāmies kā īstie saimnieki un stāvokļa noteicēji. Zīmīgi, ka tolaik Tukuma apriņķī daudzu pagastu izpildkomiteju priekšsēdētāji un partorgi baidījās dzīvot savos pagastos, un mitinājās apriņķa centrā, čekistiem pie sāniem. Katru dienu uz savām darba vietām viņi brauca apsargu pavadībā.

Daudzās nelielās veiksmīgās akcijas mūs padarīja aizvien drošākus. Un tad radās doma paveikt kaut ko nozīmīgāku.

Nolēmām sarīkot terora aktu pret «Baigā gada» iekšlietu ministru un pēckara gadu premjeru Vili Lāci. Operācijas sagatavošana sākās 1946. gada agrā pavasarī. Mums izdevās iepazīties ar kādu jaunu krievieti, kura tolaik strādāja Ministru Padomē. Vedām viņu uz restorāniem, dejām, visādi lutinājām. Uzmanīgi ievācām mūs interesējošās ziņas: kur Lācis brauc, ar kādām mašīnām pārvietojas utt. 1946. gada vasarā saņēmām ziņu, ka V. Lācis mašīnā brauks uz Benjāmiņu vasarnīcu Majoros. Izšķirāmies par uzbrukumu. Mūsu kaujas grupa pilnā apbruņojumā ieradās iepriekš sagatavotā slēpnī Babītē.

Tuvojās valdības automašīnu grupa. Atklājām uguni pa Ministru Padomes priekšsēdētāja automobili. Visa operācija ilga dažas sekundes. Nekavējoties atstājām slēpni un steidzāmies uz savu auto, ko uz laiku bijām «aizņēmušies» no kādas krievu armijas daļas. Bijām pārliecībā, ka atentāts izdevies.

Toreiz mēs nezinājām, ka Vilis Lācis nebūt nejutās drošs un, tāpat kā visi sarkano varasvīri, izbraukumos vienmēr mainīja mašīnas un to numurus. Tā bija noticis arī toreiz. V. Lācis bija iesēdies citā mašīnā un tāpēc mūsu lodes ķēra kādu no viņa pavadoniem.

Pēc šī atentāta čeka, protams, saprata, ka mežabrāļi paši nevarēja nojaust par Ministru Padomes priekšsēdētāja braucienu. Sākās «informācijas avota» meklējumi. Mēs nezinām, vai mūsu labvēlei draudēja nopietnas briesmas vai vienkārši uzdeva nervi, taču viņa savu dzīvi beidza pašnāvībā.

Pēc šīs akcijas Kurzemes partizāni mūsu grupai iedeva jaunu iesauku «Lāča mednieki». Nolēmām savu nodomu mēģināt realizēt vēlreiz. Bet tas jau bija pēc gada — 1947. gada vasarā. Bijām izdibinājuši Viļa Lāča savrupmājas adresi Mežaparkā un sākām rūpīgi gatavot uzbrukumu. Tajā bez mūsu 40 vīriem bija nolemts iesaistīt vēl vairākas grupas, jo bija jārēķinās ar V. Lāča ap-

sardzes pretdarbību. Panākumu varēja garantēt vienīgi nopietni sagatavots uzbrukums ar pietiekamiem spēkiem.

Apmēram nedēļu pirms noteiktās «x stundas», iegriezos mūsu konspiratīvajā dzīvoklī Pumpura ielā 1 (tiesu ēkā). Promejot mūsu dzīvokļa saimniece — jaunā un skaistā Aina Baklānova mani pavadīja ar vārdiem:

— Pēter, (mans partizāna segvārds) esi uz ielas ļoti uzmanīgs! Zini, kādi tagad laiki . . .

Saimniece mani apskāva un ar Jūdasa skūpstu pavadīja no dzīvokļa. Laimē starodams, skrēju lejup pa kāpnēm.

(Krietni vēlāk cietumā es nejauši uzzināju, ka šī dāma tieši tādiem pat vārdiem bija pavadījusi uz elli vēl citus pretošanās kustības dalībniekus.)

Kad vēru parādes durvis, lai izietu uz ielas, man negaidot uzbruka vairāki spēcīgi vīri. Gluži kā amerikāņu detektīvfilmās nokauca mašīnas bremzes. Dažu sekunžu laikā jau biju iestumts mašīnā, bet pēc nedaudz minūtēm jau atrados Stabu ielā. Čekai par «Lāča mednieku» viss bija zināms.

Jau pēc pirmā atentāta mēģinājuma «Stūra māja» darīja visu iespējamo, lai nokļūtu uz mūsu pēdām. Un nokļuva arī — pateicoties pārkamai dvēselei — Latvijas armijas virsnieka, Lāčplēša ordeņa kavaliera meitai Aina Baklānovai, kurai mēs pilnībā uzticējāmies un kura kā viena no galvenajām grupas locekļēm zināja ļoti daudz. Cits citam sekoja pārējo grupas locekļu arests.

Čekā mani pratināja pulkvedis Voroncovs. Viņš piezvanīja Vilim Lācim un padīzējās, ka premjera mednieks ir čekas nagos. — Trīs reizes, tu, putniņ, izlidoji no mūsu ķetnām, — teica Voroncovs, — ceturtās reizes vairs nebūs . . .

Pulkvedis lika man pieiet pie kartes un parādīt cita mūsu konspiratīvā dzīvokļa atrašanās vietu (A. Baklānova to nezināja). Viņš bija pagriezies pret mani ar sāniem. Vienā mirklī paķēru uz galda stāvošo ūdens karafi un triecu ar to pulkvedim. Viņš bez samaņas saļima. Izskrēju no kabineta un metos pa kāpnēm lejup. Uztraukumā sajaucu durvis. Ārdurvju vietā nokļuvu čekas iekšējā pagalmā. Bet tas jau bija krātiņš, no kura nav izejas. Pēc dažām minūtēm man saklupa virsū vesels bars čekistu. Par laimi, katrs no viņiem gribēja man iesist. Šai sadiskajā azartā viņi neapzinīgi cits citam kavēja spriest «taisno tiesu».

Vilis Lācis personiski ieradās čekā, lai paskatītos uz «Lāča mednieku» komandieri. Toreiz viņa vienīgie vārdi bija:

— Lai 24 stundu laikā tiktu notiesāts!

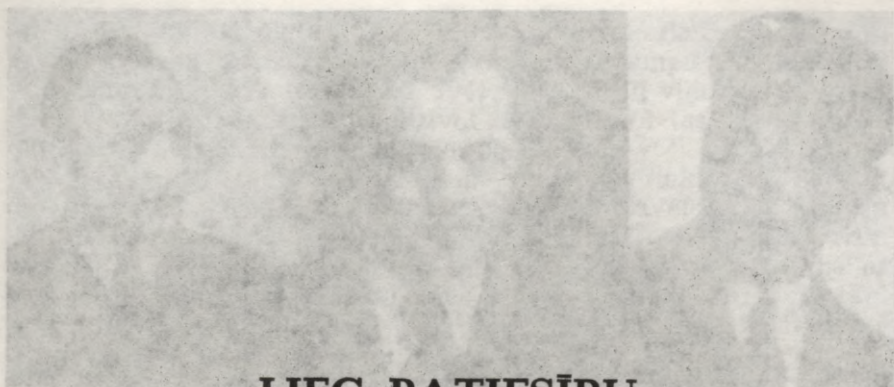
Protams, 40 cilvēku grupu vienā dienā notiesāt nevarēja. Izmeklēšana ilga pusgadu.

Tā kā tolaik nāves sods bija atcelts, mani «atalgoja» ar 25 gadiem Sibīrijā un tiesību zaudēšanu uz 5 gadiem (bez tiesībām atgriezties Latvijā.) Kad pēc 16 Gulagā pavadītiem gadiem tomēr uzdrīkstējos atgriezties Rīgā, Ziemassvētku vakarā mani pie sevis uz prokuratūru Raiņa bulvārī uzaicināja toreizējais republikas prokurors Jānis Dzenītis. Manī ieurbās saltu, ļaunu acu skatiens: — Ja 24 stundu laikā neatstāsiet Latviju, jūs atkal tiksiet arestēti!

Un tā 1964. gadā man vēlreiz nācās atstāt savu dzimto zemi. Mūsu nodevēja Aina Baklānova, saņēmusi Jūdasa grašus, izgāja par sievu pie toreizējā Cēsu prokurora Heino Jēgera un kļuva par prominentu sociālistiskās sabiedrības dāmu. Bet šobrīd? Šobrīd, tāpat kā daudzi čekas aģenti un pakalpiņi, turpina saņemt neatkarīgās Latvijas valsts pensiju. Toties mēs — nacionālie partizāni — vēl 1992. gada beigās ar Latvijas Augstākās tiesas priekšsēža ekskomunista Gvido Zemribo svētību rehabilitācijas vietā esam saņēmuši vienīgi laipnus paskaidrojumus, ka esam pārkāpuši PSRS likumu un pēc KPFSR kriminālkodeksa notiesāti pareizi...

Savas partizāna gaitas iesāku Leišmalē grupā, kuras komandieris bija Kapteinis. 1946. gada ziemā mūs sakāva. Tad pievienojos lēģiona virsleitnanta, trieciengrupas komandiera Oļģerta Kārklīņa vadītajiem vīriem. Viņu čekisti izsekoja 1947. gadā. Cīņas turpinājām kopā ar Arvīda Krišjāņa partizāniem. Nodevības rezultātā tiku smagi ievainots un sagūstīts. Kapitulējis nesmu. Lūk, man zināmo kritušo partizānu saraksts: **Kapteinis, Jūras kapteinis, Vills Brože, Ādolfs, Jēkabs Vēzis, Juris Ūhebbbergs, Strods, Alberts Leits, Lizete Šplīts, Mārtiņš Krišjānis, Arvīds Krišjānis, Juris, Oļģerts Kārklīņš.**

Eduards Auza

LIEC PATIESĪBU ATKAL GODĀ CELT

Pret debesīm es lūgdams ceļu rokās:
Dievs, atņem latvju tautai jūga mokas,
Lai tās kā ledus Tavā saulē kūst
Un sāpju asaras no vaigiem žūst.
Dievs, latvju tautas likteņceļā baigā
Lai sedz mūs Tava mīlestība maigā.
Liec patiesību atkal godā celt,
Liec Latvijai kā kviešu druvai zelt.

Bet ja Tavs prāts mūs iznīcībai lēmis,
Ja savu svētību Tu latviem ņēmis,
Tad neļauj tautai glēvi nāvē dzist,
Kā seniem zengāļiem liec ciņā krist.

1946

Šis latviešu mežabrāļu lūgšanas autora īstais vārds ir Kārlis Rusovs. Bet lūgšanas tekstu savulaik izplatīja ar parakstu — Kārlis Salna. Tas ir ne tikai dzejnieka pseidonīms. Tāds bija arī Kārļa Rusova segvārds nacionālo partizānu vienībā.

Kārlis ir viens no trim brāļiem, kas še redzami fotogrāfijā. Lūk, biogrāfiskas ziņas par viņiem visiem, sākot ar vecāko brāli un beidzot ar jaunāko.

JĀNIS RUSOVŠ (1908. g. 12. martā — 1945. g. 23. septembrī) ir dzimis Vecpiebalgas pagastā, viņa tēvs Fridrihs Rusovs bija

Jānis Rusovs

Pēteris Rusovs

Kārlis Rusovs

visā Vidzemē labi pazīstams vijolu un citāru meistars, arī lielisks klavierskaņotājs. Tēvu nobendēja Cēsu čekā 1945. gada beigās.

Pēc Jaunpiebalgas draudzes sešklasīgās pamatskolas beigšanas Jānis iestājas Rīgas 2. ģimnāzijā, kur viņa klases audzinātājs ir dzejnieks Kārlis Krūza. Paralēli mācībām ģimnāzijā Jānis beidz arī Jāņa Rozes stenogrāfijas kursus. Šajā laikā viņš iestājas Latvijas Pretalkohola biedrībā.

Studēdams Latvijas Universitātes juridiskajā fakultātē, Jānis vienlaikus strādā par sekretāru-stenogrāfistu Latvijas Pretalkohola biedrības Centrālajā birojā Rīgā.

Rosīgs sportists. Organizē sporta attīstību Jaunpiebalgā, nodibina tur futbola un volejbola komandas, rīko sporta svētkus apkārtējos pagastos.

1934. gadā — karadienestā. Beidz virsniekvietnieku kursus karaskolā. Pēc demobilizācijas turpina studijas. Iestājas 10. Cēsu aizsargu pulka Jaunpiebalgas nodaļā, ir vada komandieris. Šī pulka komandas sastāvā piedalās Latvijas aizsargu šaušanas sacīkstēs, komanda izcīna pirmo vietu (žurnālā «Aizsargs» 1938. gada rudenī līdz ar informāciju par sacīkšu rezultātiem ir publicēts arī komandas fotoattēls). Šajā pat gadā apbalvots ar Aizsargu Nopelni krustu.

1938. gadā Jānis pabeidz studijas, 1939. gadā pāriet ar ģimeni uz dzīvi Rīgā un strādā par vecāko sekretāru Darba Centrālē.

1940. gada pavasarī izcīna Rīgas meistara titulu slēpošanā (par to vēsti raksts un fotoattēls laikrakstā «Rīts»).

Pēc Latvijas okupācijas 1940. gada 17. jūnijā piedalās pagrīdes organizācijas «Latviešu Nacionālā Apvienība» dibināšanā. Tā paša

gada beigās, kad likvidē Darba Centrāli, Jāni atlaiž no darba un viņš kopā ar ģimeni atgriežas pie vecākiem Jaunpiebalgā. Pēc neveiksmīga čekistu mēģinājuma 1941. gada aprīlī viņu arestēt Jānis kopā ar brāli Pēteri pāriet dzīvot nelegāli. Tā tas turpinās līdz pat vācu karaspēka ienākšanai Jaunpiebalgā.

Nodibinās paš aizsardzības grupa, par tās priekšnieku izrauga Jāni Rusovu. Vēlāk, kad no aprīļa pienāk pavēle apcietināt un vest uz Cēsīm visus ebreju tautībai piederošos, Jānis kategoriski atsakās to darīt un izstājas no paš aizsardzības grupas, kopā ar ģimeni dodas prom no Piebalgas un sāk strādāt par skolotāju Cesvaines Tautskolā. 1943. gada rudenī viņš atgriežas Jaunpiebalgā un 1944. gada augustā, otrās padomju okupācijas priekšvakarā, pēc Latvijas Aizsargu štāba aicinājuma atkal noorganizē paš aizsardzības grupu, septembrī tā uzsāk darbību, pirmais sastāvs ir 7 dalībnieki.

1945. gada 25. janvārī Jāņa Rusova vadītā grupa atbrīvo un nogādā drošībā jau apcietināto un aizvešanai sagatavoto Lišmaņa ģimeni Virānes pagastā. Lišmaņa ģimenē ir trīs mazi bērni, vec-tēvs un bērnu māte. Sadursmē krīt viens sarkanarmietis un viens vietējais «iznīcinātājs». Rusova grupā zaudējumu nav.

1945. gada pavasarī grupai pievienojas ziemu vienpatīgi aizvadījušie nelegālisti, vietējie iedzīvotāji aizsargi un bijušie leģionāri. Grupas kopskaits nu jau sasniedz 20 cīnītāju. Nodibinās sakari ar līdzīgu grupu Rankā. Tiek sagatavots un izdots pirmais informācijas biļetena «Sudrabotā Saule» numurs.

Sadursmē ar iznīcinātāju grupu 23. septembrī pie Mēdzūlas pagastmājas Jāni Rusovu smagi ievaino un viņš, nenācis pie sa- maņas, mirst grupas nometnē Lielmežā. Ar militāru godu turpat aplabāts.

Jāņa dzīvesbiedre Skaidrīte Rusova kopā ar četriem mazga- dīgiem bērniem un 65 gadus veco vīramāti 1949. gada 25. martā izsūtīta uz Tomskas apgabalu.

PĒTERIS RUSOVŠ (1909. g. 7. aprīlī — 1945. g. 1. augustā) ir dzimis Vecpiebalgas pagastā. Mācījies Jaunpiebalgas draudzes- skolā un līdztekus — vijolspēli pie skolotāja Antona Subes. Sap- ņoja iestāties konservatorijā, bet līdzekļu trūkuma dēļ šis sapnis nepiepildījās. Pēteris piedalās vietējā Dziedāšanas biedrības korī un iestājas Latvijas Pretalkohola biedrības Jaunpiebalgas nodaļā.

1930.—31. gadā ir karadienestā Latvijas armijas štāba rotā. Pēc demobilizācijas iestājas 10. Cēsu aizsargu pulka Jaunpiebalgas nodaļā. Rosīgi piedalās dažādās sporta sacensībās — riteņbrauk- šanā, skriešanā, volejbolā, šaušanā, gūst vairākas uzvaras sacen- sībās. Labākie panākumi — šaušanā ar kara šauteni un olimpisko pistoli, 1938. gadā uzvar Latvijas aizsargu sacīkstēs Rīgā šaušanā

ar kara šauteni (laikrakstā «Brīvā Zeme» ievietots Pētera fotoattēls ar parakstu: Pēteris Rusovs — labākais šāvējs). Apbalvots ar Aizsargu Nopelni krustu.

1939. gadā izcīna Latvijas olimpiskā meistara titulu šaušanas olimpiādē (par to gada beigās laikrakstā «Sporta Pasaule» ievietots plašs Ērika Miesnieka raksts).

Pēc Latvijas okupācijas 1940. gadā nacionalizē viņa sievas Bertas Spolītes māju un ģimeni izsviež uz ielas. Ģimene pajumti atrod pie sievasbrāļa Jāņa Spolītes Jaunpiebalgas Niklavās.

1941. gada aprīlī Pēteris Rusovs izbēg no aresta un pāriet dzīvot nelegāli. Pēc vācu armijas ienākšanas strādā Jaunpiebalgā par policijas kārtībnieku.

1944. gada septembrī pievienojas sava brāļa Jāņa vadītajai nacionālās pretestības grupai, 1945. gada 25. janvārī piedalās Lišmaņa ģimenes atbrīvošanā. 1945. gada 1. augustā krīt sadursmē ar sarkanarmiešiem — meža ķemmētājiem Jaunpiebalgā. Krievu armijas vīri Pētera mirstīgās atliekas aizved uz Gatartu, pēc tam uz Smilteni, kur Pēteris it kā esot aprakts kopā ar vēl vienu no Gatartas upuriem, uzvārdā Baronu, bet skaidru ziņu par to nav.

KĀRLIS RUSOVŠ dzimis 1916. gada 30. novembrī Jaunpiebalgas pagastā. 1938. gadā beidzis Rīgas Skolotāju institūtu, bijis skolotājs Cēsīs, Cescvainē, Lizumā. Kopš 1937. gada — 10. Cēsu aizsargu pulkā. Dienējis 1939.—40. gadā Latvijas armijas štāba bataljonā. No 1944. gada — sava brāļa Jāņa Rusova vadītajā partizānu grupā, pēc Jāņa nāves pārņem grupas vadību un darbojas Cēsu apriņķa Jaunpiebalgas, Veļķu, Mēdzūlas pagastos, vēlāk (no 1946. gada) — visā Centrālvidzemes apgabalā. Ir arī informācijas biļetena «Sudrabotā Saule» redaktors. Nodēvības dēļ 1948. gadā sagūstīts, tiesāts 1949. gada 10. decembrī, sodamērs — 25 gadi. Bijis Vorkutas nometnē. Latvijā atgriezies 1987. gada jūlijā, jo ātrāk atgriezties dzimtenē pēc soda izciešanas viņam bija aizliegts saskaņā ar LPSR Augstākās Padomes 1957. gada 5. oktobra dekrētu. «Reabilitēts» 1992. gada 3. jūnijā. Dzīvo Valmierā. Ir Daugavas vanagu Latvijas apvienības Tālavas nodaļā.

Kārlis Rusovs-Salna šīs grāmatas veidotājiem iesniedza ziņas vēl par 14 citiem latviešu nacionālpartizānu kustības dalībniekiem, tādējādi dodams iespēju viņu piemiņu saglabāt mūžos.

PĒTERIS DAMROZE, segvārds partizānu grupā — «Saimnieks». Dzimis aptuveni 1908. gadā Cēsu apriņķa Jaunpiebalgas pagastā. Bijis lauksaimnieks Jaunpiebalgas pagasta Mauragu mājās un darbojies 10. Cēsu aizsargu pulkā. Kopš 1945. gada marta — Jāņa Rusova vadītajā partizānu grupā cīnījies Jaunpiebalgas, Veļķu un Mēdzūlas pagastos līdz 1946. gada 25. janvārim, kad kritis Drošības karaspēka grupas uzbrukumā partizānu ziemas

mītnei pie Ubejas dzelzceļa stacijas. Viņa mirstīgās atliekas aizvestas un apgānītas pie Jaunpiebalgas pagastmājas Abrupe.

IDA DUCENA, segvārds partizānu grupā — «Sarmīte». Dzimis 1923. gada jūnijā Jaunpiebalgas pagasta Nēķenu mājās. Pēc pamatskolas beigšanas strādājusi sava tēva saimniecībā Nēķenos. 1946. gadā iekļāvusies Jāņa Rusova vadītajā partizānu grupā, bijusi sakarniece līdz 1948. gada jūlijam. Apcietināta, notiesāta uz 10 gadiem, sodu izcietusi Karangandā. Atgriezusies Latvijā 1958. gadā, tālāku ziņu trūkst.

HERTA KAIMIŅA, segvārds partizānu grupā — «Hermīne». Dzimis 1914. gadā Jaunpiebalgas pagasta Ormaņu mājās. Beigusi Latvijas Universitātes klasiskās filoloģijas fakultāti. No 1945. gada janvāra darbojusies Jāņa Rusova vadītajā partizānu grupā, bijusi sakarniece Centrālvidzemē un Rīgā. 1948. gada jūlijā apcietināta, notiesāta uz 10 gadiem, sodu izcietusi Mordovijas nometnēs. Atgriezusies Latvijā 1958. gadā, strādājusi par medmāsu Jaunpiebalgas slimnīcā, tālāku ziņu trūkst.

PĒTERIS BITE, segvārds partizānu grupā — «Neguss». Dzimis 1905. gadā Jaunpiebalgas pagastā, strādājis lauksaimniecībā, bijis 10. Cēsu aizsargu pulka Jaunpiebalgas nodaļā. 1944. gada septembrī iekļāvies Jāņa Rusova vadītajā partizānu grupā, darbojies Jaunpiebalgas pagasta teritorijā līdz 1944. gada beigām, pēc tam ar dēlu atdalījušies un turpinājuši cīņu vēl līdz 1949. gada maijam. Apcietināts, notiesāts. Atgriezies Latvijā 1956. gadā, dzīvojis Raunas pagastā, tagad miris.

KĀRLIS BITE, segvārds neesot bijis, dzimis 1924. gada janvārī Jaunpiebalgas pagasta Lejas Jaunzemos. Pēc pamatskolas pabeigšanas strādājis sava tēva saimniecībā. 1944. gada septembrī iekļāvies Jāņa Rusova vadītajā partizānu grupā. 1944. gada beigās kopā ar tēvu Pēteri Bīti atdalījies no grupas un turpinājuši cīņu līdz 1949. gada maijam individuāli. Apcietināts, notiesāts. Atgriezies Latvijā 1956. gadā, dzīvojis Raunas pagastā, tagad miris.

JĀNIS ZARIŅŠ, segvārds partizānu grupā — «Briesmīgais». Dzimis aptuveni 1900. gadā Jaunpiebalgas pagasta Zosēnos. Bijis laukstrādnieks, vācu okupācijas laikā dienējis paš aizsardzības grupā un bijis dzelzceļa tilta sargs. Kad 1945. gada pavasarī krievu okupācijas varasvīri viņu grib arestēt, sašauj vienu no arestētajiem un aizbēg, slēpjas Lielmežā. No 1945. gada aprīļa iekļaujas Jāņa Rusova partizānu grupā un darbojas Jaunpiebalgas, Veļķu un Mēdzūlas pagastos. Nošauts 1948. gada 4. jūlijā, uzduroties čekistu postenim.

KĀRLIS ZAMARS, segvārds partizānu grupā — «Launags». Dzimis aptuveni 1925. vai 1926. gadā Jaunpiebalgas pagastā. Bijis leģionārs, 1945. gada sākumā izbēdzis no gūsta Baltkrievijā un

1945. gada aprīlī iekļāvies Jāņa Rusova vadītajā grupā, bet vēlāk arī pats vadījis partizānu grupu. Kritis 1948. gada 3. jūlijā sadursmē ar čekistu vienību.

JĀNIS LĀČGALVA, segvārds partizānu grupā — «Ceriņš». Dzimis aptuveni 1925. vai 1926. gadā Jaunpiebalgas pagastā. Bijis leģionārs. Dezertējis, vienībai atkāpjoties 1944. gada augustā no Jaunpiebalgas. 1945. gada maijā iekļāvies Jāņa Rusova vadītajā partizānu grupā un darbojies Jaunpiebalgas, Veļķu un Mēdzūlas pagastos. Nominis bunkurā 1946. gada martā ātrās tuberkulozes rezultātā. Apbedīts pie bunkura Drustu pagastā netālu no dzelzceļa.

ARTŪRS LIMBAKS, segvārds partizānu grupā — «Ciemīņš». Dzimis 1918. gadā Cēsu apriņķa Rankas pagastā. Dienējis Latvijas armijas štāba bataljonā, bijis pagastvaldes rakstvedis Rankā. Partizānos aizgājis 1944. gada rudenī, darbojies galvenokārt Rankas grupā, daļēji piedalījies arī Jaunpiebalgas grupas akcijās. No 1947. gada turpinājis cīnīties individuāli. Legalizējies. Nav sodīts.

PĒTERIS TIRZĪTIS, segvārds partizānu grupā — «Pēterītis». Dzimis aptuveni 1925. gadā Madonas apriņķa Liezeres pagastā. Bijis leģionārs. 1945. gada aprīlī iekļāvies Jāņa Rusova vadītajā partizānu grupā, no 1946. gada darbojies Kārļa Zamara vadībā. 1952. gada beigās nodevības dēļ apcietināts. Baltijas kara apgabala tribunāls 1953. gadā viņu sodīja ar augstāko soda mēru.

PĒTERIS SPOLĪTIS, segvārds partizānu grupā — «Bārda». Dzimis aptuveni 1905. gadā Jaunpiebalgas pagastā. Bijis lauksaimnieks Jaunpiebalgas pagasta Tirznieku mājās. Aizsargs. Jāņa Rusova grupai pievienojies 1945. gada aprīlī, no 1946. gada cīnījies Jaunpiebalgas grupā Kārļa Zamara vadībā. Kritis 1948. gada 3. jūlijā sadursmē ar čekistiem.

JĀNIS MELNĪTIS, segvārds partizānu grupā — «Melnbārdis». Dzimis aptuveni 1908. gadā Jaunpiebalgas pagastā. Bijis lauksaimnieks Jaunpiebalgas pagasta Melbāržu mājās. 10. Cēsu aizsargu pulka Jaunpiebalgas nodaļas aizsargs. Jāņa Rusova grupā no 1945. gada jūnija. Kritis 1946. gada 25. janvārī Drošības karaspēka grupas uzbrukumā partizānu ziemas bunkuram pie Ubejas dzelzceļa stacijas. Vietējie iedzīvotāji viņa liki atraduši pavasarī pēc sniega nokaušanas un apbedījuši.

KĀRLIS SPOLĪTIS, segvārda neesot bijis, dzimis aptuveni 1907. gadā Jaunpiebalgas pagastā. Bijis lauksaimnieks Jaunpiebalgas pagasta Žagaru mājās. 10. Cēsu aizsargu pulka Jaunpiebalgas nodaļas aizsargs. No 1945. gada aprīļa — Jāņa Rusova grupā, vēlāk atdalījies un cīnījies individuāli. Kritis 1946. gada janvārī, slēpdamies pārziemošanai atsevišķā bunkurā, nošauts, aizvests uz Jaunpiebalgas pagastmāju Abrupi. Vēlāk pārāpbedīts.

ALOIZS CIRCENIS, segvārds partizānu grupā — «Vārpa». Dzimšanas dati nav zināmi, it kā dzimis Latgalē. Arī biogrāfijas dati pagaidām nav zināmi. Darbojies Latvijas Nacionālo partizānu apvienības štāba vārdā, organizējot atsevišķu grupu apvienošanās Vidzemē. Darbojies plašā Vidzemes un Latgales teritorijā, cik zināms — no 1944. gada septembra, vispirms Viļakas un Balvu pusē. Kritis 1947. gada jūnijā pie Gatartas pagasta Kaimiņu mājām sadursmē ar čekistiem.

Grāmatas «Uz ežiņas galvu liku» sakārtotājiem Kārlis Rusovs-Salna 1992. gada 14. oktobrī rakstīja:

«Laikā no 1944. gada septembra līdz 1948. gada jūlijam man ir bijušas satikšanās ar Drustu, Rankas, Tirzas, Liezeres grupām. Šo grupu dalībnieku vārdi un anketas dati man gandrīz visos gadījumos nav zināmi, jo konspirācijas nolūkā tie netika fiksēti. Tomēr, liekas, būs lietderīgi, ja es kaut vai nosaukšu tos nacionālos partizānus, kuriem vismaz uzvārdu zinu.

Drustu—Dzērbenes—Gatartas grupā darbojās:

Kārlis Traubergs (bijis leģionārs),
Ķerselis, vecākais (bijis leģionārs),
Elmārs Ķerselis, vidējais (bijis leģionārs),
Ķerselis, jaunākais (bijis leģionārs),
Smaliķis, vecākais,
Smaliķis, jaunākais,
Damroze.

Rankas grupā darbojās:

Graumanis (ar segvārdu — «Sarkanbārdis»),
Pinka.

Liezeres grupā darbojās:

Bebris,
kāds poļu tautības vīrs (ar segvārdu — «Pans»).

Jaunpiebalgas grupā neilgu laiku darbojās Pēteris Kalnups.

Individuāli slēpās kāds vīrs, segvārdā — «Ezītis», viņš laikam bija no Tirzās.»

Tālāk publicējam Kārļa Rusova-Salnas sagatavoto izziņas materiālu par latviešu nacionālo partizānu darbību Centrālvidzemē, viņa atmiņu stāstījumu «Pirmā tikšanās» un divus viņa dzejoļus — tā laika dziesmu tekstus, kas abi datēti ar 1946. gadu.

PARTIZĀNI CENTRĀLVIDZEMĒ

Centrālvidzemes grupu apvienošanās Latvijas Nacionālo Partizānu Apvienībā (LNPA) notiek 1946. gada jūlijā. Ar Drustu grupas starpniecību Jaunpiebalgas grupā ierodas Ziemeļvidzemes grupu vadītājs Vārpa (istā uzvārdā Circenis), kurš darbojas LNPA štāba uzdevumā. Viņa pienākums ir atsevišķu grupu darbības koordinēšana Vidzemē, iesaistot grupas Apvienībā. Vārpam pa daļai ir jau izdevies apvienot Ziemeļvidzemes grupas, saskaņot darbības mērķus, izvēlēties līdzekļus šo mērķu realizēšanai, un galvenais, iedvest grupām apziņu, ka tās nav vienas — ka grupas darbojas visos pagastos un partizānu kustībai ir vispārējas pretestības raksturs. Vārpa vadībā Ziemeļvidzemē iznāk avīze-bīletens «Tālavas Taurētājs», šo grupu dalībniekiem ir nacionālo partizānu formas un dienesta pakāpes.

Sarunu rezultātā par Centrālvidzemes grupu darbības koordinētāju ievēl Kārli Salnu, Jaunpiebalgas grupas vadītāju. Šīs grupas vadību uztic bijušajam leģionāram Kārlim Zamaram.

Vārpa izsaka priekšlikumu, lai Centrālvidzemē būtu avīze kā LNPA štāba izdevums, informācijas izplatīšanai par notikumiem Latvijā un pasaulē no tiem rietumu informācijas avotiem, par kuriem padomju prese klusē vai arī dezinformē. Tas ir iespējams, jo ziņas par starptautiskiem notikumiem Jaunpiebalgas grupā tiek pastāvīgi iegūtas no BBC radiopārraidēm angļu valodā, sākot jau ar 1944. gada rudeni.

«Sudrabortā Saule» regulāri iznāk no 1946. gada jūlija līdz 1948. gada jūnijam, izņemot četras ziemas mēnešus, kad tiek pārtraukta kustība un sakari ar vietējiem iedzīvotājiem. Avīzes apjoms — viena lapa, mašīnraksta kopējums — 50 eksemplāri. Saturā ievadraksti par morālām un tiesiskām tēmām, vietējās ziņas, starptautisko notikumu apskats Rietumu radiostaciju apgaismojumā. Avīze tiek izplatīta grupām un iedzīvotājiem, niecīgās tirāžas dēļ iet no rokas rokā.

Tiek sastādīts un nosūtīts LPSR AP priekšsēdētājam A. Kirhenšteinam viens un MP priekšsēdētājam V. Lācim otrs eksemplārs LNPA memoranda, kurā norādīts, ka «Latvija PSRS sastāvā ne ekonomiski, ne politiski nebauda ne mazākā labuma, tiek izsaimniekota par labu Centrālai valdībai, kā tas redzams no tikko publicētā piecgades plāna, pilnīgi neizdevīga Latvijai».

Memoranda beigās LPSR AP tiek aicināta, saskaņā ar LPSR konstitūcijas attiecīgo pantu, pieņemt lēmumu par izstāšanos no Savienības. (Šie dokumenti vēlāk atradās VDK Rīgas arhīvā).

Piesūtām redzamākiem komunistiem uzsaukumu (citu komunistu vārdā!) apvienoties jaunā organizācijā, kura pildītu konsti-

tūcijā paredzētās pilsoņu tiesības, norādot, ka pastāvošā partija rupji pārkāpj šīs tiesības, ar meliem un teroru tur tautu verdzībā. Tiek izplatīti arī dažādi uzsaukumi un rīkojumi LNPA vārdā. (Uzsaukums iedzīvotājiem nebalsot AP vēlēšanās, norādījums mežsargiem ziemā nerīkot medības u. c.)

Lai apvienotu Centrālvidzemes grupas LNPA sastāvā, augustā dodamies uz apkārtējiem pagastiem. Grupu saliedēšana vienā organizācijā tomēr paredz katrai no tām savā teritorijā pilnīgu pašnoteikšanos un rīcības brīvību atkarībā no vietējiem apstākļiem. Uzņemt sakarus un iekļaut Apvienībā izdodas Rankas, Tirzas, Dzelzavas, Liezeres un Vecpiebalgas grupas. Drustu un Jaunpiebalgas grupas iestājās jau Vārpas apmeklējuma laikā. Tā Centrālvidzemē 1946. g. augustā ir septiņas apvienojušās grupas ar 6—8 cīnītājiem katrā. Aptuveni zinām, ka nacionālie partizāni darbojas visos Latvijas novados, arī Lietuvā un Igaunijā. Bet vai pastāv noteikts darbības koordinācijas centrs (Štābs), konkrētu ziņu par to nebija. Likās gan neticami, ja tāda centra varbūt nemaz nav.

Pēc vēlāk publicētām VDK ziņām 1946. gadā Latvijas teritorijā darbojās apmēram 700 partizānu (viņu valodā — bandītu) grupas. Komunistu izpratnē un terminoloģijā visi brīvības cīnītāji, ja tie nav komunisti, ir bandīti. Pretestības kustības dalībnieku skaits pārsniedza 6000. Kur gan pēkšņi rastos tik daudz bandītu šī vārda tradicionālā nozīmē?! Faktiskie cēloņi tautas pretestībai bija Baigā gada rezultāts, kad tika nežēlīgi realizēta staļinskā tautu iznīcināšanas politika. Vistraģiskākais bija un ir tas, ka latviešu komunisti ar zvērisku apētīti palīdzēja šinī iznīcināšanas procesā.

Kas attiecas uz tā sauktajiem mierīgajiem iedzīvotājiem, nacionāliem partizāniem simpatizēja un tos atbalstīja vismaz 80 procenti. Ja Latvijas teritorijā neatrastos PSRS karaspēks, nav šaubu, kam piederētu valsts vara dažu mēnešu laikā.

Aktīvākie komunisti, sevišķi iznīcinātāju bataljonu dalībnieki, kas nespēja apspiest savu varaskāri, tika daļēji likvidēti gan tiešās, gan nejausās sadursmēs. Likvidēšanas piemēri jūtami bremzēja daudzu padomju varas piekritēju aktivitāti. Dažkārt cīņa bija sīva un nežēlīga kā no vienas, tā otras puses.

LPSR valdībai iesniegtajā memorandā bija arī prasība par sarkanarmijas daļu izvākšanu no Latvijas. Vēlāk kāds no čekistiem šinī sakarībā teica: «Vot gudrinieki! Ja karaspēks atstātu Latvijū, jūs tūliņ gāztu padomju varu». Redzams, cik stipra bija šī vara bez krievu štikiem. Pat čekisti apzinājās tās «stiprumu».

1947. gada jūnijā LNPA Ziemeļvidzemes apgabala vadītājs

Vārpa krita sadursmē ar VDK nodaļu pie Gatartas pagasta «Kaimiņiem».

Atsevišķas grupas, īpaši ziemas apstākļos, cieta lielus zaudējumus. Tā 1948. gadā no Tīrzas, Dzelzavas un Rankas grupām bija palikuši tikai daži cīnītāji, kuri tad vai nu pievienojās citām vēl eksistējošām grupām, vai arī slēpās individuāli. Sadursmju rezultātā arī citas grupas pakāpeniski samazinājās. Grupu darbība Centrālvidzemē pilnīgi apklusā 1953. gadā.

PIRMĀ TIKŠANĀS

(Aprakstā dažu personu uzvārdi mainīti)

1945. gada janvāris. Uzsnigusi bieza kārtā sniega. Ierobežota kustības brīvība. Tāpēc atrodamies bunkurā. Klausāmies radioziņas. Kurzemes katlā latviešu leģionāri varonīgi aizstāvas. Viņiem nav vairs kur atkāpties. Mēs šeit Vidzemē bezdarbībā. Tas grauz nervus. Aiz muguras četri mēneši mežabrāļu gaitās. Esam tie, kuri izšķirās par palikšanu savā zemītē. Grupa noorganizējās un sagatavojās ziemai augusta beigās, kad jau katru dienu varēja gaidīt sarkanarmijas otro okupāciju. No Aizsargu štāba Kurzemē pienāca instrukcija par pretošanās kustības organizēšanu aizmugurē. Bija paredzams, ka Latvijā radīsies 1919. gada situācija, kad nacionālai armijai, ja tāda būs, vajadzēs aizstāvēt tiesības uz savu zemi un neatkarību. To pastiprina cerības, ka Rietumu valstis, tāpat kā toreiz, palīdzēs Baltijai atgūt patstāvību, jo tās neatzīst iekļaušanu Padomju Savienībā.

1944. gada 14. septembrī pirmās sarkanarmijas daļas pārsoļo mūsu pagasta lauku ceļus. Šinī dienā iesākas mūsu nelegālā dzīve, cīņa par savu izdzīvošanu, par Latvijas brīvību un nākotni. Grupā esam septiņi. Mēs, trīs brāļi, kaimiņš Egle ar savu dēlu, Latvijas armijas virsleitnants Blūms un atsūtītais radists Zariņš.

Septembris ir brīnišķīgs. Saulains, sauss, mierīgs. Daba it kā ar aizturētu elpu gaida gada laika maiņu. Rudens krāsainās lapas piebirdinājušas visas meža tekas. Sarkanarmijas daļas aizgājušas tālu Rīgas virzienā. Klaiņojam, medījam. Šoruden daudz pelēko zaķu labām pusdienām. Tā paiet vēl oktobris, novembris. Nolemjam sadalīties. Būs vieglāk pārdzīvot ziemas mēnešus, kad kustība ierobežota. Kaimiņš Egle ar dēlu slēpsies atsevišķi, Blūms aiziet uz Latgali pie pazistamiem, Zariņš sakās mēģināt nokļūt Kurzemē, jo radio sakārī ar štābu pārtrūkuši. Un tā nu mēs trijātā bunkurā pārrunājam šinī neilgā laika sprīdī notikušo. Mums, tāpat kā latviešu 19. divīzijai, atkāpšanās ceļa vairs nav. Par apcietināšanām

neesam vēl nekā dzirdējuši. Laikam galvenokārt uzmanība veltīta kara darbībai frontēs.

Sēdēt uz vietas ir grūti. Nolemjam ar slēpēm un vieglā apbruņojumā ar medību bisēm veikt pārgājienu Piebalga—Cesvaine—Virāne—Pērle. Šinīs vietās ir pazīstamas mājas, kur var cerēt uz pārtiku un neilgu patvērumu. Galvenais, ka zināsim, kas notiek apkārtnējos pagastos.

Izejam tuvu pie pusnakts. Laiks ir mierīgs. Sals ap -20° . Mūsu aprēķins ir sasniegt Cesvaini līdz rīta gaismai. Iesim lēnām, izvairoties no lielākiem ceļiem. Palīdzēs topogrāfiskā karte un busole. Gājiens pēc sēdēšanas bunkurā ir patīkams, svaigais ziemas gaiss spirdzina fiziski un garīgi. Virzoties pa piesnigušajiem mežu ceļiem un plašajiem laukiem, netrūkst romantisku izjūtu. Līdz rīta gaismai veicam apmēram 35 kilometri garo pārgājienu. Jūtamies ne sevišķi noguruši, jo gājām lēnām. Visu vēlo rudeni medijot, esam pieraduši kustēties caurām dienām.

Cesvainē iegriezamiem pie bijušās skolnieces Bebru mājās, netālu no baznīcas. Dienas gaismu pavadām mājas šķūnī. Uzturēšanās istabā saimniekam liekas nedroša. Iedzīvotāju noskaņojums šeit ir ļoti pesimistisks. Nešaubās, ka notiks jaunas izvešanas, aresti. Cenšamies uzmundrināt ar izredzēm par patstāvības atgūšanu. Bet par to jācīnās.

Pienākot tumsai, dodamies uz Virāni. Tur dzīvo Pēterim pazīstams lauksaimnieks Krišmanis. Viņa radnieki dzīvo Pētera mājas kaimiņos, bieži braukuši ciemos. Uzmaniņi pieejam dzīvojamai mājai. Pēteris ieiet istabā, mēs ar Jāni paliekam «ēnā». Atgriezies stāsta, ko teikusi saimniece. Viņas vīru, aizsargu, esot jau meklējuši. Viņš no mājas aizgājis un slēpjoties. Negribot padoties. Pašreiz viņu varot satikt kaimiņu mājās kādu puskilometru no šejienes. Dodamies uz norādīto vietu. Tur tiešām ar Krišmani satiekamies. Šis mājas saimnieks nav no bailīgajiem. Krišmanis saka, ka nepadošoties. Apbruņots ar Parabellumu. Liekas, apņēmies nopietni pretoties. Pieņemam mājas saimnieka priekšlikumu dažas dienas pie viņiem atpūsties. Ir stipri piesnidzis, temperatūra noslīdējusi līdz -25 grādiem.

Otrā dienā ap pusdienas laiku negaidīti ieskrien Krišmaņa dēlens, gadus septiņus, raudādams sauc: «Tēti, mūs visus aizved!» Krišmanis izsaucas: «Tad viņi ir jāatbrīvo!» Jautājam dēlēnam, cik tur ir to apcietinātāju? Esot pieci zaldāti. Viņam izdevies izsmaukt.

Mums līdzī ir tikai medību bises un revolveri. Der tuvcīņas gadījumam, apmēram līdz soļiem trīsdesmit. Ir riskanti, jo zaldāti noteikti ir apbruņoti ar kara šautenēm vai mašīnpistolēm. Tomēr

sašutums ir tik liels, ka, nedomājot par iznākumu, dodamies uz Krišmaņa māju. Priekš kam tad mēs galu galā esam!

Jūtu briesmīgas dusmas un naidu — atkal jau sākas negēlīgā tautas iznīcināšana. Dasmās galīgi aizmirstas lielais risks dienas laikā iebrukt mājā un atbrīvot ģimeni, kuru apsargā pieci sarkanarmieši.

Krišmaņa māja ir lielceļa malā, apmēram simts metrus no neliela mežiņa. Kā pārvarēt šos simts metrus un tikt pie mājas nepamanītiem?

Nolemjam, ka iesim pa lielceļu neslēpdamies, kā vienkārši ceļa gājēji. Bises var aizkārt aiz muguras. Logi ir aizsaluši. Tikt tikai ātrāk pie mājas stūriem! Tad jau izredzes būs puslīdz vienlīdzīgas. Bez tam, tādu uzbrukumu, droši vien, negaida. Izmantosim pārsteiguma momentu.

Ielenkt māju izdodas nepamanītiem. Atskatāmies. Krišmanis pats palicis pie mežiņa. Pietrūcis drosmes atbrīvot savu ģimeni.

Ieņemam vietas pie mājas stūriem. Durvis ir atvērtas. Pēc laiciņa dzirdami soļi. Gaidu ar šaušanai gatavu bisi. Durvis parādās zaldāts ar karabīni padusē. Šāviens. Viņš krīt no trepēm ar galvu uz leju. Pieskrienam pie durvīm. Parādās saimniece. Kur pārējie zaldāti? Aizbraukuši uz citām mājām, šo te atstājuši apsargāt, kamēr mēs saģērbsimies. Drīz vajagot atgriezties. Nav ko gaidīt. Liekam ātri saģērbties, aizjūdzam abus saimnieka zirgus katru savās ragavās, lai varētu nekavējoties mūsu pavadībā doties projām. Mājā ir vēl divi pavisam mazi bērni un vectēvs. Tad divos pajūgos braucam uz kaimiņa mājām, kur esam atstājuši savas slēpes. Mežiņā gaida pats saimnieks un, aptvēris, kas noticis, izsaucas: «Nu ir gan sūdi!»

«Bet tu pats teici, ka ģimene jāatbrīvo! Mēs riskējām, bet nu iznāk, ka nelaieme notikusi mūsu dēļ!» Aiz sašutuma gribas gāzt viņam pa ģimi.

Kaimiņu mājās paņemam slēpes. Visus labi iekārtojuši pajūgos, nolemjam pa lauku ceļu iebrukt Druvienas silā, tad mežam cauri uz Pērli. Nu mums ir arī viena karabīne, var noderēt uz lielāka attāluma. Lai nonāktu Druvienas silā, jābrauc cauri nelielai agrāko baronu pusmuiželei. Biezo sniega kupenu dēļ apbraukt kaut kur apkārt šo muiželi bez ceļa nav iespējams. Pirmā pajūgā brauc vectēvs, Krišmaņa sieva un Pēteris ar karabīni, otrā — Krišmanis ar trim bērniem. Mēs ar Jāni uz slēpēm pavadām abus pajūgos. Kamēr Krišmaņa mājā sajūdzām zirgus, sasēdinājām visus pajūgos, pēc tam aizbraucām līdz kaimiņa mājām, kur vēl šīs mājas drosmīgais saimnieks mūs visus paēdināja, pagāja vismaz divas stundas. Pilnīgi ticami varēja būt, ka «lieta» ir jau atklāta (gadījumā, ja zaldāti ir atgriezušies Krišmaņa mājā)

un kaut kur var jau būt posteņi. Tālskatā vēroju ceļa krustojumu pie muiželes. Nekā aizdomīga neredz, viss liekas mierīgi. Kad esam piebraukuši pie pirmām muiželes ēkām, pēkšņi mums pretī izskrien vīrs ar karabīni padusē, ar otru roku ķeras pirmajam zirgam pie iemauktiem, apstādina un kliež: «Pietiek, tālāk nebrauksiet!» Tātad te jau ir iznīcinātāju posteņi. Tuvojos viņam uz soļiem pieciem. Kas gan tas ir par latvieti, kurš gatavs šos mazos bērņeļus, viņu māti un sirmgalvi nodot svešai varai iznīcināšanai? Šāviens un ... viņa vairs nav. Man ir tāda sajūta, ka esmu nošāvis traku suni.

Paķeru nu jau otro karabīni. Ātri dodamies tālāk, tūliņ sākas Druvienas meži. Pēc brītiņa esam jau mežā un drošībā. Piesni-gušās egles draudzīgi pieņem savā apsardzē un nomierina.

Sāk krēslot. Silmačos, kur Krišmanim ir pazīstams saimnieks, iebraucam jau pilnīgā tumsā. Tur mūs pabaro. Tur arī pārnak-šņojam. Krišmaņa sieva raudādama nevar vien beigt mums pa-teikties par izglābšanu.

Bet ko darīt tālāk? Nolemjam, ka viņi brauks pie radniekiem uz Jaunpiebalgu, it kā no Kurzemes bēgļu gaitām atgriezoties.

Tā beidzas mūsu pirmā satikšanās ar padomju varu pēc otrās okupācijas.

DZĪRU DZIESMA

Vakar ar naidnieku karojām sīvi,
Trieциenu skarbo zina tik mežs;
Dzērienu sniedziet, lai tie, kas vēl dzīvi,
Sajūt, ka dzīvesprieks kļuvis nav svešs!

Draugi, pacelsim šķindošās glāzes,
Vīna gars lai asinīs kvēl, —
Mūsu dzīvības kristāla vāzes
Varbūt jau liktenis nīcībai vēl!

MEŽABRĀĻU ZIŅĒ

Kad dzīvo bunkurā, tad tikai jūti,
Cik cauru ziemu ēst un gulēt grūti:
Tu dienām pieēdies uz lāvas sūti
Un satikt nevari pat savu brūti.

Kad ārā izvilina svaigie rīti,
Tev «labrīt» saka koki, sarmā tīti,
Un mākoņi, kas vējā pāri dzīti,
Zin vienīgi, ka tu še slepus mīti.

Bet vakarā, kad iededzini sveci,
Tad spogulī tu redzi sirmu veci
Un saskaities no lāvas augšā leci,
Tev šausmās nodreb mugura un pleci.

Kad apēd's būsi sivēnu un aunu
Un sagaidījis pavasari jaunu,
Tu priecīgs siesi savu ceļa paunu
Un rādīsies par partizāni glauņu.

Cik cauru ziemu ēst un gulēt grūti,
Būs aizmirsies, jo domās tu jau jūti,
Kāds prieks būs atkal satikt savu brūti
Un sveicienam celt veco, cauro hūti!

* * *

Tikšanās ar Kārļa Rusova grupu

1945. gadā mācījos Cēsu skolotāju institūtā. Pirmoreiz mūs partizāni ar K. Rusovu un J. Zariņu apciemoja 1945. gada vasarā lauku mājās «Lazdukalni» Jaunpiebalgā. Salaboja radiouztvērēju, līdzī viņiem iedevām dažus klaipus maizes un medus burku. Tā gada rudenī viņi pie mums atnāca vairākas reizes. Tad bija ilgāks pārtraukums — visu ziemu.

Nākošajā gadā, tas ir — 1946. gadā, viņi pie mums nāca bieži. Parasti trijātā: Zariņš, Zamors un Rusovs.

Tad notika liela nelaime. 1946. gada 31. augusta naktī tēvs mani veda uz Piebalgas staciju, lai es varētu nokļūt Cēsis uz skolu. Toreiz Piebalgas stacijā bija dislocēta sarkanarmijas daļa. Ko viņi darīja pa naktīm? Gāja laupīdami un cilvēkus šaudami uz mežabrāļu rēķina. Tā arī mūs ar tēvu apturēja Jaunpiebalgā uz Abrupes ceļa pie lielās priedes un prasīja, lai mēs atdodam visu, kas ir līdzī. Zirgs bija jauns un straujš. Tēvs parāva grožus, un zirgs aulekšiem drāzās uz priekšu. Bet no aizmugures atskanēja automāta kārta, un tēvs man blakus saļima. Atvedu mājās tēva līķi.

Tā arī toruden uz skolu neaizgāju. Bija jānovāc raža: kartupeļi, auzas. Jāapar zeme un jāsēj rudzi. Ko darīja partizāni? Par to es vēl šodien esmu viņiem pateicīgs. Rusovs ar saviem vīriem iznāca no meža un pa dažām dienām novāca visus kartupeļus un nopļāva auzas, tad palīdzēja apart zemi rudziem un apsēja.

Kas notika tālāk, varu pateikt dažos vārdos: līdz ko iekrita čekas rokās, tā viņus visus savāca.

I. Ozoliņš, Cēsis

Alfrēds Zariņš,

DV Alūksnes nodaļas valdes
priekšsēdis

PARTIZĀNI ALŪKSNES NOVADĀ

Maz, pavisam maz bijušo nacionālo partizānu palicis arī Alūksnes novadā. Lielākā daļa krita 1944.—1952. gadā nevienādā cīņā pret krievu okupantiem. Daļa gāja bojā padomju vergu darba noietnēs Vorkutā, Magadanā, Noriļskā un citur. Tikai nedaudzi atgriezās Latvijā — izmocīti, bet garīgi nesalauzti. Daugavas vagonu Latvijas apvienības Alūksnes nodaļa iecerējusi 1993. gadā pabeigt pārskatu par nacionālo pretošanās kustību. Alūksnes novadā pēckara gados. Lielākie zināmie nacionālo partizānu grupējumi bijuši Bejas, Liepnas, Mārupes, Ilzenes, Zeltiņu, Annas, Strautiņu mežos. Pašreiz iespējams pastāstīt par dažām nacionālo partizānu darbībām pret padomju varu Zeltiņos, Ilzenē un pie Annas dzelzceļa stacijās līnijā Alūksne—Gulbene. Par tām liecināja Jānis Podziņš un Elmārs Švarcbergs, kas piecdesmito gadu vidū atgriezās no noietnēm.

Jānis Podziņš (saukts Gatis) bijis partizānu grupā kopš 1945. gada 10. aprīļa. Grupā vēl bijuši:

- 1) Rihards Stira — no Annas, ar armijas pieredzi, bijušais legionārs, grupas komandieris,
- 2) Centis Eizāns — dzimis 1928. gadā no Annas pagasta,
- 3) Elmārs Stāvausis — dzimis 1928. gadā no Annas pagasta,
- 4) Ēriks Stāvausis — dzimis 1928. gadā no Annas pagasta, Elmāra pusbrālis,
- 5) Jānis Serdāns — dzimis 1928. gadā no Annas pagasta.

Pats Jānis Podziņš, dzimis 1928. gadā, dzīvojis Alsviķu pagastā, partizānu gaitas uzsācis savu paziņu — partizānu uzaicināts, jo nevēlējies braukt atminēt vācu mīnas.

Visi 1928. gadā dzimušie zēni aizgājuši mežā, lai izvairītos no iesaukšanas sarkanajā armijā. Grupa bāzējusies Annas un Kalncempju mežos.

Otra mežabrāļu grupa uzturējusies Strautiņu apkārtnes mežos. Tajā bijuši 4 jaunieši:

- 1) Elmārs Švarcbergs — dzimis 1927. gadā, no Strautiņiem,
- 2) Alfrēds Laucis — dzimis 1928. gadā,
- 3) Bruno Zvejnieks — dzimis 1928. gadā,
- 4) Rihards Ozols — dzimis 1928. gadā.

Spēcīgāka nacionālo partizānu grupa darbojusies Ilzenes mežos, to vadījis bijušais leģionārs Andersons. Viņa grupas vīru lielākais daļai ģimenes vai nu nošautas, vai izvestas. Tāpēc Andersona grupa arī nevienu komunistu neesot taupījusi. Ar pieredzi bijuši arī brāļi Stiras. Starp partizānu grupām bijuši regulāri sakari. Elmāra Švarcberga grupa piedalījies 4 kopīgās akcijās 1945. gada vasarā un rudens pusē. Pirmā no tām bijusi uzbrukums Zeltiņu un Ilzenes pagastu centriem, to izpildkomitejām. Pagastu cilvēki atkārtoti lūguši, lai viņus paglābj no neciešamās apspiešanas, jo viņi vairs nav varējuši izturēt nemitīgās produktu nodevas, darba klausas, dažādus nodokļus, obligācijas, arī arestus, pratināšanas un cilvēku sišanu. Tāpēc Andersons un Stira sākuši vākt kopā visus partizānus un organizēt pārmācības akciju. Īpaši nelietīgi bijuši Laiva Zeltiņos un milicijas Luriņš Ilzenes pagastā. Luriņš nebijis gan vietējais. Radies nodoms viņus sagūstīt un krietni pārmācīt, iebaidīt un stingri nobrīdināt, lai izbeidz cilvēku terorizēšanu. Tā nu visi toreiz sapulcējušies Alsviķu pagastā pie «Kalēju» mājām, kur dzīvojuši Dišleri. Uz Zeltiņu centru devušies dienas laikā pirms pusdienas pilnīgi atklāti pa ceļu. Māju iedzīvotāji skrējuši pretī ar asarām acīs, lūdzot, lai zēni pārmāca nekrietno Laivu un citus Zeltiņu varasvīrus.

Zeltiņos 4 partizāni aplenkuši telefona centrāli un atvienojuši to no tālākiem sakariem. Trīs partizāni pārbaudījuši veikalu, vai tur nav kāds no varasvīriem. Pārējie aplenkuši pagasta izpildkomiteju. Pēc raķetes signāla grupas no telefona centrāles un veikala devušās uz izpildkomiteju. Kopā bijis ap 30 partizānu. Uz aicinājumu padoties un atstāt ēku, atbilde bijusi šauteņu šāvieni. Sākusies abpusēja apšaudīšanās. Beidzot pa pirmā stāva logu uz upītes pusī izlēcis meklētais Laiva un meties bēgt. Vēlāk Laiva atrasts netālu no izpildkomitejas nošauts, lai gan bijis nodoms viņu sagūstīt dzīvu. Divi jaunieši — iznīcinātāji, kas pēc tam padevušies, stingri nobrīdināti, un tad bez ieročiem atlaisti uz mājām. Pagasta namā izņemtas 10 šauteņi, kuras tālāk ceļā uz Ilzeni noslēpuši mežā. Pašā izpildkomitejā iznīcinājuši dažādus dokumentus, nodevu un nodokļu piedziņas sarakstus u. c.

Tālāk uz Ilzeni (8 km) atkal devušies pa lielceļu. Andersons ar līdzpaņemtu telefona aparātu pievienojies telefona vadiem ceļmalā un uzaicinājis visus Ilzenes izpildkomitejas darbiniekus atstāt ēku un nodot ieročus. Nonākot Ilzenē, pili, kurā atradās izpildu komiteja un citas pagasta iestādes, aplenca no visām pusēm. Tūlīt gan no pils otrā stāva sākusies šaušana ar automātiem. Šāvis milicis Luriņš, viņam, šķiet, palīdzējuši arī divi iznīcinātāji. Kad automāta kļūmes dēļ Luriņš uz brīdi pārstājis šaut, viņi atkārtoti, tāpat kā apšaudīšanās sākumā, uzaicinājuši padoties un iznākt no ēkas. Šaušana atkal atsākusies no abām pusēm, līdz tomēr Luriņš nolēmis padoties un prasījis, kā jānāk ārā — ar vai bez ieročiem. Atbilde — bez ieročiem. Vispirms iznācis Luriņš, tad divi iznīcinātāji un telefoniste. Tomēr Luriņš bija paturējis kabatā pistoli. Partizāns Valdis Tonnis viņam to izrāvis.

Pagasta aresta telpās partizāni atraduši, paštaisītu gumijas steku ar galā piestiprinātu 32 mm uzgriezni.

Ar šo steku čekisti un miliči pratināšanās situši cilvēkus. Tad nu V. Tonnis arī Luriņam pašam pāris reizes uzšāvis ar to pa pleciem, lai jūt, kā ir otram, kad sit.

Milicis Luriņš kā latviešu zemnieku spīdzinātājs vests līdzī. Izpildkomitejā dokumenti iznīcināti tāpat kā Zeltiņos, arī telefona centrāle atvienota, ieroči paņemti līdzī. Lai Luriņš nevarētu nepamanīts aizbēgt pa mežu, viņš atstāts tikai baltās apakšbiksēs.

No Ilzenes ceļā uz Rēzaku partizānu grupas sadalījušās. Andersona grupa palikusi uz vietas, pārējās aizgājušas uz savām apmetnes vietām. Šķiršanās brīdī nedaudz izdzēruši no Ilzenes veikalā paņemtajiem «kortelišiem». Devuši iedzert no pudeles arī Luriņam, bet tas, nedaudz iedzēris, tūlīt ar pudeli stipri iesitis pa seju Valdim Tonnim un pats meties krūmos. Baltās apakšbiksēs nu bijis labs mērķis. Luriņš palicis guļam mežā.

Otrā vai trešajā dienā pēc šiem notikumiem Stiras un Švarcberga grupas uzzinājušas, ka pa Zeltiņu — Alūksnes ceļu brauks čekistu mašīna no Zeltiņiem. Nosprieduši, ka vajadzētu šo čekistu mašīnu uzspriecināt. Tādēļ uz lielceļa netālu no Dzeņu mājām uz Strautiņu pusi ierakuši tanku mīnu, vadu izvilkuši uz mežu, paši mežā sagājuši gaidīt. Diena bijusi ļoti karsta, izmetušies kreklos. Pa mežu nākošos čekistus ievērojuši, kad tie bijuši tikai 35—40 m attālumā. Visi vairs nav paspējuši pat šautenes paķert. Sākusies abpusēja apšaudīšanās. Partizāniem izdevies atkāpties bez zaudējumiem, tomēr mežā dažam palikuši svārki, dažam šautene. Kā vēlāk uzzinājuši, čekistu mašīna sabojājusies un palikusi Zeltiņos, bet čekisti karstuma dēļ gājuši nevis pa ceļu, bet pa samērā reto mežu un tīri nejauši uzskrējuši partizāniem. Pēc sadursmes

čekisti tālāk mežabrāļus nav vajājuši, pagastā meklējuši šķūtniekus, lai aizvestu uz Alūksni ievainotos un apšaudē kritušos.

Tuvojies rudens. Okupanti gatavojušies pa pusveldi zemniekiem atņemt labību no Alūksnes elevātorā ar vilcienu aizvest uz Gulbeni. Partizāni nosprieduši to nekādā ziņā nepieļaut un uzspriecināt tiltu pār Papardes upi pie Annas stacijas. Bijis septembra sākums. Tiltu ticis uzspriecināts ar divām tanku mīnām. Tā kā gaidīts vilciens no Alūksnes, partizāni brīdinājuši Papardes stacijas priekšnieku nelaist vilcienu tālāk, jo tad varētu ciest nevainīgi cilvēki. Pēc šīs neveiksmes komunisti nolēmuši sūtīt labību no pagastiem uz Gulbeni ar pajūgiem. Tagad partizāni pajūgu kolonu sagaidījuši Ottes silā, apturējuši to un iegriezuši pajūgus mežā.

Labības maisi nokrauti mežā, un zemniekiem — šķūtniekiem ieteikts kādu maisu paņemt līdz par vešanu, ja paši vēlas. Zemnieki tā arī darījuši. Iegriežoties promejot tuvējās mājās pie zemniekiem, kas partizānus atbalstījuši, partizāni ieteikuši, lai brauc pēc graudiem uz mežu, jo rīt padomju varasvīri tāpat tos aizvedīsot. Pa nakti Annas zemnieki visus maisus arī aizveduši, palicis tikai partizānu piespraustais uzraksts, ka graudus atņēmusi Ziemeļvidzemes partizānu nodaļa. Citu dienu, graudus neatrodot, čekisti brīnījies: «Nu ir gan bandīti, tādu vairumu graudu pa nakti apēduši!»

* * *

Ogres rajona Birzgales pagasta partizānu grupā ilgu gadu darbojās bijušais Latvijas armijas auto-tanku pulka instruktors **Otto Irbe**. Viņš ir viens no tiem cīnītājiem, kurš mežabrāļa gaitās pavadīja visgarākos gadus. Lai notvertu Otto, Ogres čekisti arēģēja un spīdzināja viņa māti. 1949. gada 25. martā, jau ar krietnu gadu nastu plecos, mežā nācās aiziet arī Otto tēvam **Jānim Irbem**. Viņš pēc tam nokļuva čekistu ķētnās un tika izsūtīts uz Sibīriju.

1992. gadā kādreiz slavenais Birzgales pagasta kalējs Jānis Irbe, vēl itin mozs, nosvinēja savu 108. dzimšanas dienu. Liekas, ka šis dzelzs vīrs ir pats vecākais latvietis pasaulē.

Edgars Luste

SARKANBĀRDIS

Vācot atmiņas par legionāru un nacionālo partizānu gaitām, 1991. gada pavasarī uzklusīju tirzenieti Jāni Ķirsi. Lūk, viņa teiktā atstāsts.

1944. gada vēlinā rudenī izpildkomitejas priekšsēdētājs saka: «Jāni, labāk laidies, gaiss paliek smags.»

Paklausīju un pārvērtos par «meža zvēru». Pa Cesvaines pusi tolaik darbojās brāļu Krēmeru mežinieku kara draudze, es biju četrdesmit otrais. Ikdienas uzdevumi — norīkojumi uz posteņiem, sakarnieku, sagādnieku, apgādes darbi. Ja draudēja briesmas vai gatavojamiēs sadursmei, vadību no Krēmeriem pārņēma legiona kapteinis Graumanis no Rankas. Ataudzējis kuplu, viņņainu bārdū un iemantojis iesauku Sarkanbārdis. Uz komunistiem briesmīgi nikns. Ne dienu, ne nakti nešķīrās no savas «labākās draudzenes» — mašīnpistoles, ar kuru «laulība» sākusies ar pirmo kauju pirms četriem gadiem. Viņa tēva smēdē tikko ierīkotās metināšanas ierīces spīcauša — čekas zinātāja — iztēlē pārvērtušās par signāliem ienaidniekiem. Dēls bija atracis nogalinātā tēva kapu un atradis veco kalēju drausmīgi sadauzītu. Ievācis ziņas, tad kādā naktī pavēlējis iznīcinātājam sajūgt zirgu un sēsties par kučieri. No mājas uz māju — pie tēva un likteņbiedru slepkavām — Sibīrijas vergu vervētājiem. Nekādas žēlastības, skarbi rēķini!

Saprātīgas valdīšanas pagastos tolaik bija reta parādība. Vīri ar godaprātu un latviešu sirdsapziņu vai nu karoja Kurzemē, vai vergoja Sibīrijā, vai mita mājā ar nosaukumu «mežs». Lauku darbu smagums gūlās uz sieviešu pleciem, piepalīdzot puikām un večiem. Šo darba spēku klausās un nodevās mocija bieži vien vienīgie spēcīgie vīri pagastā izpildkomitejas priekšsēdētāji, partorgi, komsorgi.

Mierīgā laikā Graumanis devās pastaigā apciemot kādu «viscentīgāko». Pēkšņi, kā no zemes izaudzis, varas vīru priekšā nostājas Sarkanbārdis: «Beidz trakot. Nākamajā reizē manā vietā runās viņa, pietiks ar vienu patronu,» — un mašīnpistoles stobrs piespiežas drebošā vīra krūtīs kreisajā pusē pret sirdi... Nākamajā dienā niknais ērzelis rāms kā izkastrēts jēriņš.

Jokdari mēloja: ja komunisti ieraugot Sarkanbārdi, tūlīņ ne-laime apakšbiksēs.

Beidzām būvēt bunkurus smilšainā paugurā, dūmvadus laidām kuplu egļu zaros, ūdeni nesām no avotainas upītes Virānītes. Padomju vara nojauta mūsu tuvumu, tomēr meža noslēpumu atrisināt necentās.

Iznicinātajos bija ieskaitīts mans draugs Brenču Eidis. Vēlinā rudens vakarā viņš atnāca ar ziņu, ka Tirzas pagasta namā sabraukuši čekisti. Viņiem ziņots rīt palikt mājās, droši vien gaidāma mežu ķemmēšana.

«Labākā aizstāvēšanās ir uzbrukums,» teica Graumanis, uzklausījās jauno vēsti. Mēness gaismā viņš izvietoja postenus, norādīja uguns joslas un čukstēja: «Tagad viņus izkvēpināšu!» Pielāvījās sienai, ielingoja rokas granātas istabas logos. Nošķīda uguņi, grāvieni nakts klusumā vai ausis aizcirta. Otrā rītā varas vīri pagasta namā gan uniformās, gan civiltērpos ka biezs.

Ziema pagāja samērā mierīgi. Pilnīgi pietika ar brīvprātīgiem pārtikas piedāvājumiem. Dzīvojām cerībās, «Kad milži ciņu beigs, tad rūķi izšķīrēju vārdu teiks.» Milžu ciņa beidzās, rūķiem — ceļš uz Sibīriju. Arvien biežākas pienāca ziņas par mežu ķemmēšanu. Sadalījāmie mazākās grupās, pārnakšņojām teltīs vai skuju būdās.

Mēs, septiņi vīri, devāmies uz Tirzas Lukstu purvu ziemošanai rakt bunkuru Medņu kalniņā, bet mežsargs Andersonu Kārlis brīdināja, ka to jau pētījuši aizdomīgi tipi. Ierakāmies purva malā. Bunkurā sūcās ūdens, cerējām, ka sals glābs. Smēlām līdz 120 transportkannu diennaktī, gaiss drēgns, drānas mitras, pelējums... Nekad tā nebiju gaidījis pavasari.

Sieva, lai bēgtu no tvarstīšanas manis dēļ, pameta saimniecību un devās uz Kurzemi. Atbrauca un stāstīja, ka viņas draudzenei pazīstams cilvēks dienot milicijā un varot dabūt jaunus vai «uzlabotus» dokumentus. Nolēmām izmantot mirušā sievas brāļa pasi. Šim «godavīram» izkratīju sirdi kā priestera priekšā. Viņš pavadīja uz staciju, biļete nebija jāpērk. Uz Stabu ielu aizveda kā kungu. «Mute pelna, mugura maksā.»

Nespēju noticēt, kā tik baigā laikā mūsu tautas kangari, pēc Jūdasa grašiem dzenoties, var noslīdēt līdz tādām zemiskumam. Paņēmis naudu, čekas algoznis jautāja, vai nezinot vēl kādu, kam vajadzīga viņa palīdzība. Minēju vēl divus, labi, ka vārdā nen-

saucu. Sibīrijā dzirdēju, ka par katru vergu ķērāji saņemot prēmiju tūkstoš rubļu apmērā. Mani daudzija, vieninieku kamerā spundēja, lai nododu tos divus. Izdomāju visādus pekstiņus. Kad atklājās, ka esmu pūtis miglu acīs, mocības sākās no jauna.

Likteņa biedrs, cesvainietis, Sibīrijā stāstīja par Sarkanbārža pēdējo kauju. Uzzinājis, ka Rankā atbraucis kāds augstāks vīrs, ar kuru savi rēķini, kapteinis devies «pastaigā». Sadzinis Mājtu-rības skolā. Sarkanbārža tuvošanās pamanīta. Apšaudē meklēto gan nometījis, bet pašam atlicis vienīgais ceļš uz bēniņiem. Tur pēdējo reizi licis runāt savai «labākajai draudzenei», stobru pavēršot pret sevi.

Sarkanbārdis pirms liktenīgā šāviena lūdzis klātesošos nodziedāt «Dievs, svētī Latviju!» Dažas skolotājas un skolnieki šo lūgumu izpildījuši, un tad viņš nošāviess. Šo faktu var apliecināt vecie ļaudis, jo par to vēl ilgu gadus runāja vietējie iedzīvotāji un bijušie skolnieki.

1942. gada vasarā Saikavā pie kādreizējā Madonas rajona partizāna Jāņa Ikaunieka ieradās viņa Vorkutas soda nometņu likteņbiedrs Latvijas Daugavas vanagu priekšsēdis, leģiona rotas komandieris Rolands Kovtuņenko. Tur, Sibīrijā, partizānu grupas komandierim nācās «izpirkt grēkus» par padomju varai nodarītajiem kaitējumiem, bet leģiona virsniekam galvenais «grēks» bija kaujās nopelnītie abu šķiru Dzelzskrusti.

Ilgu gadus pēc pārnākšanas no Sibīrijas viņi viens par otru nekā nezināja. Un tikai laimīgas sagādīšanās dēļ Rolands Kovtuņenko uzzināja, ka viņa likteņbiedrs dzīvo Saikavā. Ilgi todien ritēja sarunas par aizvadītajām cīņu gaitām un pārciesto. Jānis Ikaunieks pastāstīja, kā darbojusies viņa partizānu grupa darbojusies Aiviekstes krastos, Barkavā un citās Madonas rajona vietās. Jāni Ikaunieku, virsleitnantu Kārli Blūmu, Aleksandru Ķeveru un Kārli Dankeru slazdos iemānīja čekas aģents Jānis Klimkāns, kurš veiksmīgi tēloja partizāna lomu un nodarīja nelabojamu ļaunumu ne vienai vien partizānu grupai.

Šai tikšanās reizē Rolands Kovtuņenko un Jānis Ikaunieks vienojās, ka mežā Aiviekstes krastā, iepretīm Saikavai, kur čekisti apraka nodevīgi un negēlīgi noslepkavotos trīs partizānu vadītājus, jāveic izrakumi.

Diemžēl, vasaras nogalē noorganizētā ekspedīcija nedeava nekādus rezultātus. Čekisti savus upurus prata labi noslēpt.

Voldemārs Balanda

PAR KRĒMERU ĢIMENI

1945. gada maijā traģiski gāja bojā Elza Krēmere. Viņai palika seši mazi bērni, vecākajam bija 9 gadi.

Elzu Krēmeri apcietināja Kraukļu pagastā, kur viņa tobrīd dzīvoja, un automašīnā veda uz Madonu. Viņu nosēdināja uz aizmugures sēdekļa, bet blakus novietojās kāds čekas majors. Tuvojoties Madonai, kad viņa saprata, uz kurieni tiek vesta, Elza Krēmere izšāva uz majoru, bet šoferim lika apturēt mašīnu un izkāpa no tās. Būdama sieviete un nevēlēdamās liekus upurus, viņa iedomājās, ka civilās drēbēs iegērbtais šoferis ir civilpersona, kuru izmanto aizturēto pārvadāšanai. Istenībā viss bija speciāli sagatavots. Šoferis čekists bija ietērpts privātās drēbēs, lai nepievērstu uzmanību, braucot mežainā apvidū, bet majors ar apcietināto novietojās aizmugurē, kur tos mazāk varēja ievērot. Tajā brīdī, kad Elza Krēmere kāpa ārā no mašīnas, šoferis iešāva viņai mugurā, un sieviete palika guļot uz ceļa. Bojā gājušo majoru steidzīgi nogādāja uz Madonu. Nesamaņā gulošo sievieti iecēla automašīnas kravas kastē un aizveda uz Madonas slimnīcu, kur viņa atguva samaņu. Pēc dažām dienām Elza Krēmere nomira un mūsu gatavotā akcija viņas atbrīvošanai vairs nebija vajadzīga.

Elzas Krēmeres rīcība nebija nejauša: jau no 1943. gada viņu ģimene sīksti turējās pretī Maskavas iesūtītajiem sarkanajiem partizāniem savās mājās Cesvaines pagasta «Dravniekos» (ķieģeļu ceplī). Viņu mājas atradās dziļi mežā, atsevišķi no citām mājām un tālu prom no apdzīvotām vietām. Te notika apšaudes, un uzbrucējiem tika nodarīti zaudējumi. Viņi atkāpās.

Īsi pirms apcietināšanas Elza Krēmere atnāca pie mums uz mežu un palūdza iztīrīt un saelļot viņas ieroci — nagana tipa revolveri. Mēs to ļoti rūpīgi izdarījām, bet Kārlis Krēmers tā sa-

vādi smaidīja, kā neticot, ka ieroci vajadzēs izmantot... Tā bija mūsu pēdējā tikšanās reize. Viņas kapa vieta, tāpat viņas vīra Kārļa un daudzu citu apbedījumu vietas, nav zināmas.

Kārļa Krēmera tēvs un brālis Jūlijs abi krituši 1946. gada decembrī, kopā ar Debesnieku, Driķi, Zariņu un vēl kādu, kurus vairs neatceros. Debesnieka meita Venta ievainota un sagūstīta turpat pie bunkuriem. Ievainots un sagūstīts arī kāds leitnants (it kā no Zviedrijas). Pietnieka mežu masīvā Kārļa Krēmera grupu toreiz izsekojusi un atklājusi Briežkalna vadīta vienība, kura sastāvēja no pārtvertiem un savervētiem partizāniem. Briežkalns (viņa pseidonīms bija «leitnants Točs») bija radnieks Madonas čekas operatīvās daļas vadītājam Kumačovam, un 1946. gada jūnijā viņš ļoti aktīvi darbojās mūsu izsekošanā un aizturēšanā (personīgi iešāva automātu kārtu mugurā V. Zumentam, kad abi skrēja kopā un tēloja bēgšanu). Kārlim Krēmeram kopā ar pārējiem toreiz izdevās apmānīt čekistus, jo viņi kādu ceļa gabalu gājuši atmuguriski, un čekisti pēc pēdām nav varējuši viņus atrast.

Sos notikumus mūsu tēvam bija stāstījis mans brālis Indulis, kurš krita 1948. gadā, īsi pirms Jāņiem, pie «Dravniekiem». No Induļa tēvs uzzinājis par Kārļa Krēmera bojā eju 1947. gadā, kad Kārlis aizgājis kopā ar otru, arī pēc uzvārda Krēmeru, bet ne radnieku. Šis otrais, tad tūlīt pēc tam mierīgi un netraucēti dzīvojis mājās un viņam pat atstāti ieroči. Taču reiz, kad šis otrais strādājis mežā, viņu nošāvuši mūsu zēni. Čekas pierunāta, šā vīra sieva uzņēmusies netirā darījuma starpnieces lomu: glābusi savu vīru par Kārļa dzīvības cenu.

Par Kārļa māsas Almas likteni, kura tāpat aktīvi darbojās mežā, man ziņu nav.

PAR ERNESTU UN VIŅA MĀTI

1945. gada jūlijā Grašu pagasta «Spruktos» traģiski bojā aizgāja Ernests Stradiņš, bet viņa māte, čekistu nošauta, palika degošajā mājā un sadega («Spruktu» mājas pavisam bija četras un, lai gan tiku cietojies pie Stradiņiem, tomēr vairs neatceros, kā tās sadalījās pēc nosaukuma).

Čekistu nodaļa ir bijusi speciāli izveidota no kādreizējiem kara laikā iesūtītajiem Maskavas teroristiem. Paklausot kompartijas aicinājumam, viņi bija atstājuši savas «siltās vietīņas» padomju iestādēs un partijas skolās, lai cīnītos — kā viņi to teica — pret buržuāziskajiem latviešu nacionālistiem jeb bandītiem. Viņi

1945. gada jūlijā Grašu pagastā "Punktos" tika izveidota Stradiņu partizāņu vienība. Pēc šādiem «manevriem» juzdami izsalkumu, viņi iebruka zemnieku mājās un pieprasīja, lai tos pabaro. Šajā reizē labi bruņotā un skaitliski lielā čekistu vienība bija sadalījusies pa četrām apkārtnēm mājām, daļa no viņiem ienāca Stradiņu mājās. Ernests kopā ar savu sievu un abām meitiņām toreiz slēpās mežā un mājās ieradās tikai retumis, bet toreiz, čekistiem ienākot, ir bijis mājās. Viņa mātei iznākusi asāka vārdu pārmaiņa ar uzstājīgajiem iebrucējiem, jo Stradiņi bija rentnieki un viņiem nekā lieka nebija. Sarunas laikā čekisti izdzirduši šautenes aizslēga uzvilkšanas troksni blakus istabā un gājuši to pārmeklēt. Tad arī sākusies apšaušana. Čekisti nošāvuši Ernesta māti, bet viņš pats tomēr no mājas izkļuvis. Būdam ievainots, vairs nekūr nespējis aiziet. No apkārtējām mājām šurp skrējuši pārējie čekisti, un apšaudīšanās kļuvis ļoti intensīva. Viss beidzies, kad vairākkārt smagi ievainotais Ernests Stradiņš zaudējis samaņu. Viņš miris automašīnas kravas kastē ceļā līdz Grašu skolai un aprakts turpat purviņā pie skolas. Tomēr vēlāk ticis izrakts un aizvests prom. Viņa kapa vieta nav zināma.

Ernesta Stradiņa sieva ar meitenēm tad iznākusi no meža un pieteikusies varas pārstāvjiem, bet pēc tam aizbraukusi prom.

Septiņdesmitajos gados komunisti gribējuši novietot piemiņas plāksni četriem kritušajiem čekistiem tieši notikuma vietā, bet pēc mājas nodegšanas te veikta meliorācija, un vairs nav varējuši noteikt, kur kas ir bijis. Piemiņas plāksni novietojuši pie bijušās Grašu skolas, dažu kilometru attālumā no notikuma vietas.

Šajā sakarībā Madonas rajona avīzē parādījās kāda apšaudes dalībnieku raksts, kura autors sūkstās par viņu iemiļotā komandiera Poča bojā eju un grūto cīņu ar buržuāziskajiem nacionālistiem daudzskaitlī. Patiesībā Ernests toreiz bija viens, ja neskaita viņa māti, kuru nošāva pašā apšaudes sākumā un kura nevarēja aktīvi piedalīties notikumos.

ZIEMEĻVIDZEMES SILOS

Armijā mani iesaucā 1943. gada martā. Tēvs bija drēbnieks. Arī pats mācījos par drēbnieku. Mazā auguma dēļ armijā nozīmēja izpalīgu dienestā Vermahtā, Greifa divīzijā. Biju rotā par mantzīni. 1944. gada maija mēnesī ieskaitīja leģionā — Laumaņa grupējumā, kas bija kaujās cietis un vajadzēja papildinājumu. Irlavā mūs sadalīja un nonācu Jaunpiebalgā. Tad atkāpšanās. Cauri Rīgai uz Kurzemi. Atceros atgadījumu ar Riekstiņu (smagās rotas vada komandieri), kurš bez pavēles ieņēma stratēģisku objektu, bet tā kā rezultātā tas sekmēja kopējā uzbrukuma izdošanos, tad Riekstiņu apbalvoja ar augstāko apbalvojumu — Bruņinieka krustu.

Īstas ugunskrustības man bija kaujās pie Rumbām. Bija jāiet atbrīvot ielenktie kara biedri kādas mājas pagrabā. Ielenkti bija apmēram 30 karotāji. Tas bija Ziemassvētku kauju laikā. Ielenktos mēs atbrīvojām. Laumaņa grupa bija speciāli domāta pārrāvumu likvidēšanai, ielenkto atbrīvošanai un arī īslaicīgai dažādu vieniņu nomaiņai.

Kapitulācijas dienā Laumanis paziņoja, ka vairs neesot mūsu komandieris. Paši mēs varot izvēlēties, kā rīkoties turpmāk. Paliela grupa iegājām mežā. Devāmies uz Engures pusi. Vēlāk sadalījāmies mazākās grupās. Četri virzījāmies uz dzimto novadu — Valkas apriņķi. Pats es biju nolēmis dzīvs rokā krieviem nedoties.

Mežu «ķemmēšanas» mūs neskāra. Acīmredzot armijas ķēdes, kas gāja vairākkārt pāri Kurzemei, ne sevišķi cītīgi pārmeklēja visus mežu pudurus.

Pārcēlāmies pāri Lielupei ar plotu un virzījāmies tālāk. Reiz kādas mājas saimniece prasa: «Kāpēc jums vācu formas?» Atbildam, ka esam no Kurzemes — leģionāri. «Vai dieviņ!» saimniece izsaucās. «Savējie! Nāciet iekšā.»

No mums četriem viens bija no Valmieras, divi no Mārsnēniem. Vienam uzvārds bija Sijāts. Viens bija Zīle no Ķieģeļu pagasta. Mārsnēnieši palika savās mājās. Mēs divi gājām tālāk. Tad Zīle atdalījās — palika pie vecākiem.

Kādu laiku dzīvoju pie tēva un neviens nezināja, ka esmu pārnācis. Kādās iesvētībās iznāca būt kopā ar tuvējā garnizona krievu sarkanarmiešiem. Mans vienīgais dokuments bija kabatā esošais revolveris. Sēdēju starp krievu gvardistiem. Man blakus sēdēja maršala Sokolova dēls. Krievi pamanīja manu siksnu, kurai uz sprādzes bija vācisks sauklis. Kāds no viņiem sacīja: «Šeit sanākuši fašisti!». Taču incidents nenotika.

Reiz pie tēva ienāca kaut ko šūt kāds milicis un stāstīja, ka Valmierā Zīles ģimenei piedraudēts, ka represēs, ja pats Zīle nepieteiksies. Zīle pieteicies un izstāstījis, ka viņi nākuši no Kurzemes divi... Tas lika man kļūt uzmanīgam.

Nolēmu kaut ko sākt darīt, lai kaitētu padomju varai. Izdomāju uzrakstīt proklamāciju un padomju varas vēlēšanu dienā izlīmēt. Rakstīju ar krāsaino zīmuli uz lielas lapas. Stūrī bija uzzīmēti nacionālie karodziņi. Saturs bija apmēram šāds:

UZSAUKUMS

Notiek maskarāde, ko plānprātiņi, komunisti, nosaukuši par visdemokrātiskākajām vēlēšanām pasaulē. Neaizmirstiet savus draugus un piederīgos, kas iet bojā Krievijas nāves noietnēs. Balsojot jūs atbalstat krievu un žīdu sirošanu Latvijā. Mēs vēlamies mieru un brīvību visiem, bet nevis kā komunisti — tikai sev.

Nāvi komunistiem!

Grupa «Ziemeļvidzeme»

Izlīmēju naktī. Dežurējošie miliči nepamanīja. Pirmie ievēroja piena vedēji. Visumā zināmu efektu un reakciju šī nelielā pret-podomju darbība radīja.

Klīda baumas, ka sabiedrotie drīz uzsāksot darbību, vērstu pret krieviem un atbrīvošot paverdzinātās tautas. Marta mēnesī izlīmēju jaunu uzsaukumu:

«Mēs atrodamies jauna pasaules kara priekšvakarā. Šis nākamais karš beigsies ar to, ka iztīrīs zemi no sārņiem. Vietējiem varas vīriem iesakām atteikties no tālākās sava dienesta pildīšanas, jo pretējā gadījumā nevarēsīt būt Latvijas pilsoņi.

Nāvi komunistiem! Grupa «Ziemeļvidzeme».

Šo uzsaukumu uzlīmēju uz Rūjienas ceļa staba, vietā, kur apgrozās daudz cilvēku, jo tur veikals un tā sauktā iebraucamā vieta. Vēroju, kas notiks. Piebrauca kāds milicis ar šauteni plecos. Atņēmu viņam šauteni un sacīju: «Lai tevi vairāk neredzētu šajā rajonā.» Toreiz vēl par mani nekas varas iestādēm nebija zināms.

Līdzīgus uzsaukumus piespriedu Ēvelē un vēl dažās vietās. Bailes man nebija. Pistole man vienmēr bija kabatā. Ja kāds prasīs dokumentus, izvilksu ieroci un šausu. Jo godīgs cilvēks mani neaizturēs. Mani aizturēt un prasīt dokumentus var tikai naidnieks — čekists un viņa palīgi.

1. maijā uzvilcām nacionālo karogu. Meitenes sašuva. Milicija baidījās karogu novākt, jo varēja būt mīnēts. Tāpēc šāva, kamēr sašāva karoga kātu un karogs nokrita zemē. Izlīmējām arī kari-katūras no «Laikmeta», kur kariķēti Vilis Lācis, Žanis Spure un Kalnbērziņš.

Darbojāmies grupā četri. Kādu laiku grupā bija 12 cilvēku, bet tad sadalījāmies. Lielās grupas vadītājs bija Basko. Vēlāk «apsūdzībā» rakstīts, ka es esot atdalījies no Basko bandas un nodibinājis savu teroristisko grupu.

Kad bijām 12 cilvēku, tad kļuva saprotams, ka jāsadalās, jo dzīvojam uz dažu partizānu vecāku — atbalstītāju rēķina. Viena saimniecība nevarēja pabarot 12 cilvēkus. Šajā 12 cilvēku grupā bija arī Bernhards Zariņš, kuru vēlāk — 1949. gadā Ēveles mežos kopā ar vēl trijiem partizāniem čekisti noslepkavoja.

Daļa no pieminētajiem 12 cilvēkiem pieteicās, legalizējās, bet Zariņš turpināja cīņu ar iebrucējiem. Tos, kas pieteicās, skāra dažāda veida represijas.

Atceros šādu epizodi par Zariņu. Pie viņa tēva (lauku mājās) ienāk čekisti un prasa: «Kur ir tavš dēls?» Tēvs atbild: «Ja arī zinātu, tad tā kā tā neteiktu.» Čekisti nosaka; «Pareizi gan. Bet ja viņš te ir, tad lai sapūst.» Un izšāvis vairākus šāvienus grīdā. Starp citu Zariņš arī tiešām bijis zem grīdas paslēptuvē...

Ar mani kopā no Valmieras bija Jāņa Freimaņa grupas vīri brāļi Grīnbergi un no Valkas — Melbārdis. Reiz mūsu mājā iebrauca trīs čekistu palīgvīri — «iznīcinātāji», vai kā viņi paši sevi sauca istrebiķeļi. Vienu pazinu no skolas laikiem — Baltiņu. Nodomāju — suņam suņa nāve! Nošāvu šo okupantu kalpu. Čekistu vidū izcēlās panika. Iekāpām viņu pajūgā un aizbraucām (bijām tobrīd visi četri manu vecāku mājās). Tas notika 1946. gada 3. augustā. Tēvs bija slimnīcā, Māsa aizbēga pie radnieces Igaunijā, bet māti otrā dienā apcietināja. Tā mani brāļi palika bez vecākiem (vienam bija 9 gadi, otram 12). Māti notiesāja uz pieciem gadiem. Abus brāļus 1949. gadā izsūtīja — vienus pašus, bez vecākiem.

Galvenā mūsu mītne bija kādas mājas Kārķu pagastā. Vēlāk šajās mājās izvietoja slazdus un tur mani arestēja.

Izplānojām akciju pret Rūjienas milicijas priekšnieku Jāni Dambīti. Vajadzēja no viņa iegūt pistoli, jo Melbārdis bija bez šī parocīgā ieroča. Satikāmies ar šo vīru viņa tēva mājās. Trīs iegāja istabā (viens palika ārpusē). Teicām, ka vajag tikai ieroci — revolveri. Sacījām, ka viņu pašu neaiztiksim. Viņam neesot. Solījāmies meklēt. Tad atskanēja vārdi, ka tūlīt atnesīsot. Es savu šaujamo notēmēju uz milici un ja būtu kādi pārsteigumi, tad, protams, es izšautu pirmais. Dambītis gan sacīja: «Atnāciet kādu citu dienu, atnesīšu trīs citas pistoles, bet šī man ir registrēta...» Atteicām, ka atnāksim pēc tām trijām, bet šo tikmēr ņemsim līdz. Dambītis pistoli atdeva.

Tad mūs kāds profesionāls aģents — čekas ziņotājs Mednis izprovocēja uz akciju — iegūt naudu, kuru ved kasieris. Taču mēs viņu nodomus atšifrējām.

Mana arestēšana notika māju tuvumā, kurās dzīvoja atbalstītāji. Kāds sarkanarmietis mani ievainoja un nolēmu pāriet Sedas upi un no vajātājiem aizbēgt. Bet upes tuvumā bija slēpņi un latviešu izcelsmes čekists — Neilands mani sašāva. Lodes trāpīja mugurā. Zaudēju samaņu. Tiku aizvests uz slimnīcu. Pēc tam uz cietumu.

Izmeklēšana notika Valkā un Valmierā. Pēc manas arestēšanas Melbārdis bija pieteicies, jo izlēmis, ka nevar viens pretestību turpināt. Abi Grīnbergi toreiz paspēja izbēgt, bet pēc tam legalizējās. Kā jau lielākā daļa no tiem, kas pieteicās, arī viņi tika tiesāti un nokļuva Sibīrijā. Viens no viņiem mira Džezgezgānā. Otrs no Sibīrijas atgriezās.

Manā «lietā» bija apsūdzība par četriem nošautiem padomju varas aizstāvjiem. Ka nošauti četri, to izmeklētāji noproto pēc iegrieztajiem robiem pistolē. Tur bija 3 robi. Bet ceturto es neesot paspējis iegriezt. Pajautāju: «Bet ja būtu desmit robu, kur tad atrastu tos desmit upurus?» Atbilde: «Gan jau sadabūtu. Bet lai piespriestu nāves sodu, pietiek ar četriem.» Bez tam vēl apsūdzībā bija naudas atņemšana kasierim, milicijas darbinieku atbrūnošana, uzsaukumu izlīmēšana.

Mani arestēja 1946. gada 2. oktobrī. Tā sauktā tiesa notika 1947. g. 14. aprīlī. Spriedums bija — nāves sods. Taču kamēr tika gaidīts apstiprinājums no Maskavas, tikmēr nāves sodu atcēla. To apmainīja ar 25 gadiem.

Nāvinieku kamerā bijām 3 cilvēki: Kurzemes partizānu Ugāles grupas vadītājs Brīvnieks, kāds no Zviedrijas atgriezies bēglis — Klenģeris un es. Mēs, notiesātie, zinājām, kuru izsauc uz nošaušanu, kuru uz nāves soda apmainīšanu pret cietumsodu. Ja

izsauca pēc uzvārda pie lodziņa (ar mantām), tad bij skaidrs, ka nošaušana nebūs. Kad sauca uz nošaušanu, tad kamerā ienāca vairāki sargi, lika piecelties, katram bij jānosauc uzvārds. Vajadzīgos aizveda un aiz durvīm bija vēl vairāki sargi. Noskanēja roku dzelžu uzlikšanas šķindoņa un tas bija pēdējais, ko dzirdējām. Tā aizveda Brīvnieku 1947. gadā. Klengerim nāves sodu apmainīja pret 10 gadiem.

Manas izjūtas nāvinieku kamerā — vienaldzība, jo jau partijānos apzinājos, ka komunisti mani nogalēs, ja nokļūšu viņu nagos. Kad ar māti tikos cietumā, viņa mierinot sacīja: «Visus jau nost nešauj...»

Nāvinieku kamerā bija arī Vilis Celms. Viņš bija visenerģiskākais — sazinājās ar morzes palīdzību ar blakus kameru. Kamerā bija kapteinis Brants. Visjaunākais Latvijas armijas kapteinis. Viņu nenošāva. Mira Kolimā.

No Valmieras cietuma atceros Silu un liepājnieku Kovaļenko.

Tieši Līgo vakarā izbraucām uz Sibīriju. Ar mums reizē brauca tiesnesis Drande. Arī pulkvežleitnants Kārlis Gailītis, kuru zviedri bij izdevuši un kuram nāves sods bija apmainīts ar 25 gadiem. Vēl zviedri izdeva no virsniekiem Ķeseli. Viņš nokļuva Taišetā. Ķeselis tika atbrīvots no Mordovijas. Taču Ķeselis bij sakompromitējies. Taišetas nometnē viņš bija režīma priekšniekam uztīcamības persona.

Atmosfēra vagonā bija tāda, ka neviens neticēja, ka aizbrauksim līdz galam. Domājām — pasaule taču zina, kas notiek. Tā iejauksies un mūs — brīvības cīnītājus atgriezīs atpakaļ. Bet tā bija naiva ilūzija.

Atceros, kā Mordovijas nometnē šķīrās no dzīves izlūks Leonīds Brombergs. Sabruka basketbola spēli tiesājot. Viņš bija uzticējies čekas ārstiem un ļāvis sevi «pārbaudīt». Un šie «ārsti» (pareizāk — miesnieki) palīdzēja viņam aiziet viņšaulē. Ārsti bija ar medikamentu palīdzību panākuši aknu un nieru sairšanas procesu. Tāpat nogalēja Puzuli, kurš šo to zināja par spiega Peņkova lietu.

Pēc 25 gadu «epopejas» Sibīrijā 1971. gadā atgriezios Latvijā. Taču pierakstīties neļāva.

Marta Grīnvalde,

Rūjienā

KUR PALIKA LEITNANTS ČOKA?

Pie manis ir nākuši daudzi cilvēki, lai dalītos atmiņās, arī — par Latvijas armijas virsnieku leitnantu Eduardu Čoku.

Zināju, ka viņš slēpās kaut kur tuvumā mūsu novadā, bet, kā tagad noskaidrojies, viņš nav slēpies pie grupas mežā, kaut arī dažreiz saticies ar šīs grupas biedriem, lai apspriestos. Viņš bija slēpies pie saviem radiem. Pēc akcijas mežā, baidīdamies palikt tuvākā apkārtnē, pārbēdzis uz Oleru mežiem.

Cik man tagad zināms, par viņa galvu bija izolīta lielāka naudas summa.

Viņa līgava skolotāja E. G. arī bija apcietināta. Mēs nebijām vienā kamerā, bet kādā pratināšanas reizē mēs gājām kopā no lielā cietuma uz čeku. Viņa teica, ka lūgšot izsaukšanu pie pratinātāja Ziediņa, kas esot viņai pazīstams un tādā veidā varbūt tikšot atsvabināta.

Ziediņš, cik man zināms, bija viens no nežēlīgākajiem un viltīgākajiem pratinātājiem. Un, lūk, Ziediņš viņu arī atlaida mājās. Es zinu, ko nozīmē šāda «atlaisana mājās», protams, ar uzdevumu un parakstu, bet tas lai paliek uz E. G. sirdsapziņas.

Pie tam (t. i., 1946. gada vasarā) pēc neilga laika līgava gājusi uz satikšanos ar Eduardu Čoku. (Mīlestības neprāts! Sievietes mīlestības dēļ spēj izdarīt nepiedodamas muļķības.)

Vai tas bija noticis ar čekas ziņu vai arī čeka bija sekojusi pa pēdām — nav man zināms un arī tas paliek E. G. un čekas zināšanā. Pie satikšanās čeka viņus pārsteidza un Čoka šāva. Vai kāds no NKVD vīriem tika nošauts — nav zināms, bet Čoku ievainoja un arestēja.

Viņš tika piesiets pie zirga un jātnieks viņu, zemē gulošu, rāva līdzī no Oleru mežiem uz Rūjienu. Jātnieks, kurš noteikti bija

augsta ranga čekists (varbūt pats Ziediņš), pieskrēja pie Rūjienas slimnīcas un iegāja slimnīcā, droši vien bija vēlu vakarā, izdzina tur atrodošos personālu sētā, kur visiem tika rādīts uz zemē gulošo, garā saitē pie zirga piesieto, briesmīgi savazāto cilvēku: «Vai kāds pazīst šo cilvēku?»

(Domāju, ka šāda izdarība bija vajadzīga, lai medicīnas darbinieki apliecinātu, ka Čoka sagūstīts dzīvs un čekists par viņu saņemtu izolīto balvu.) Cilvēka tēlu, kas vēl bija izrādījis vājas dzīvības zīmes, neviens nav pazinis vai arī atteikušies pazīt. Tad slimnīcas personāls ticis iedzīts telpās, un — viss ...

Kur pēc tam palika leitnants Čoka?

Lūk, kas ir noticis, mūsu acu priekšā mazā novadā!

Jūs teiksiet: zvērisks darbs, bet es domāju, ka tas iet pāri visam zvēriskumam un ir vajadzīgs izgudrot jaunus vārdus, kā nosaukt šādus briesmoņus cilvēku izskatā un viņu noziegumus pret nevainīgiem cilvēkiem.

Un visbeidzot vēl viena piezīme. Pēc manā rīcībā esošajām ziņām, Ziemeļvidzemē ir darbojušies arī Latvijas armijas kapteiņa Dauguļa vadītā partizānu grupa. Tā bijusi Mazsalacas pagasta mežos pie Purlauru mājām, kur arī Daugulis kritis gūstā, kad no saviem mazgadīgajiem bērniem saņēmis pārtiku. Ar viņa sievu Mildu biju Valmieras cietumā vienā kamerā. Mūs abas arī reizē izsūtīja no Latvijas. Viņa stāstīja, ka kapteinis Daugulis esot nošauts cietuma pagalmā.

(No Martas Grīnvaldes vēstules krājumā «Uz ežiņas galvu liku» sastādītājiem, 1992. gada 30. novembrī).

Harijs Mangelis

PARTIZĀNU SAKARNIEKS

Līdz 6 gadu vecumam dzīvoju patversmē. Esmu atradenis. At-
rasts uz Valdemāra ielas. Klāt bijis vārds un uzvārds un arī mā-
tes uzvārds, taču policija māti neatrada...

Pēteris Veinbergs no Jēkabpils apriņķa Ābeļu pagasta «Sie-
tiņiem» mani paņēma kā audžu bērnu. Veinbergs mira 1942. gadā.

1944. gadā, kad ienāca krievi, jauniešus sāka iesaukt sarkan-
armijā un dzina uz Kurzemi karot pret savu tautu.

Lai nebūtu jākaro krievu pusē, saistījos darbā uz pārceltuves.
Tur strādāja Knauvers, kas mani pieņēma strādāt.

Reiz mājās, kurās dzīvoju kopā ar audžumāti, iebruka četri
krievu kareivji un sāka laupīt. Mani piekāva ar šautenes laidī.
Tas radīja manī naidu pret iebrucējiem. Sāku darboties kā parti-
zānu sakarnieks. Palīdzēju Knauvera dēlam — virsnieka viet-
niekam — nokļūt pie partizāniem. Vajadzēja palīdzēt partizāniem
sagādāt ieročus.

No Kurzemes ieradās Pārups ar vairākiem vīriem.

1945./46. gada ziemā pārupiešiem krievi ar kauju piespieda
atstāt bunkuru.

1946. gadā skolā vadīju grupu «Dzirkstīte». Vācām ieročus parti-
zāniem. Atzīmējām nacionālos svētkus 1946. gada 18. novembrī.
Pie mums uz šīm svinībām ieradās prāvests Rozenbergs. Viņš sa-
cīja: «Dievs dod, lai no jūsu Dzirkstītes izceltos liesmal!» Drīz vien
viņu arestēja. Viņš nokļuva Vorkutā. Verdzības laikam beidzoties,
viņš atgriezoties noslepkavots.

Pārups bija noorganizējis Gostiņos akciju. Lai būtu lielāks da-
lībnieku skaits, arī mēs, skolnieki no grupas «Dzirkstīte», piedalī-
jāmies. Uzbrukums pilsētai sākās kādā janvāra dienā pulksten
desmitos vakarā. Akcijas mērķis bija ieņemt Izpildkomiteju, kur

atradās dokumenti par cilvēku izsūtīšanu. Akcija izdevās. Pilsētu ieņēma, dokumentus iznīcināja, ieguvām rakstāmmašīnu. Upuru nebija nedz mums, nedz pretiniekiem.

Pārūpa loma bija milzīga. Laikā, kad darbojās Pārūpa grupa, apkārtējās čekas (gan Jēkabpils, gan Madonas) bija lielā mērā paralizētas.

Kad Pārūpa grupu Vietalvas apkārtnē šķūnī tikpat kā iznīcināja, arī par mani čeka kaut ko zināja un centās arestēt, bet es četras reizes no ķērējiem izmuku. Vairākas reizes uz mani šāva, bet tomēr nenošāva. Pēc tam sameklēju dzīvus palikušos partizānus. Tie bija Aleksandrs Knauvers, Pēteris Lazdāns, Ēriks Kamerāns un Kārlis Anžāns.

Nodzīvojām visu rudenī un ziemu pretī Spīganas stacijai bunkurā.

Pavasārī mani sūtīja uzņemt sakarus ar Kandavas partizāniem. Taču nevarēju partizānus sastapt. Atgriezos atpakaļ, atradu bunkuru tukšu, bet uz loga uzrakstīts: Bēdz! Mežā man sekoja, lai uzzinātu, ar ko satiekos, bet izdevās aizbēgt mežā biežokņos.

Partizānus nevarēju atrast. Vēlāk uzzināju, ka nodevības rezultātā kaut kur pie Madonas kritis Lazdāns un Kamerāns. Dzīvi bija palikuši Knauvers un Anžāns. Apcietināja arī daudzus atbalstītājus.

Andžānam bija sakari ar Liepāju. Nolēmām doties turp.

Nokļuvām Jelgavā. Knauveram un Andžānam bija lielas bārdas un tas pievērsa uzmanību.

Mūs aizturēja Jelgavas parkā pie Lāčplēša pieminekļa. Sākumā pienāca milicis un prasīja dokumentus, bet visapkārt bija privātās drēbēs ģērbušies čekisti. Es iebēgu tualetē un caur logu izbēgu, bet tomēr mani turpat Jelgavā aizturēja bruņoti čekisti.

Pratināšana notika Rigā Stabu ielā. Tiesāja Kara tribunāls — 25 gadi un 5 gadi izsūtījums. (Sākumā piesprieda nāves sodu, bet tas tika apmainīts pret cietumsodu.)

Centrālā cietuma kameras vecākais bija 19. divīzijas pulka komandieris Reinholds. Kamerā bija arī kara ziņotājs Jānis Budulis. Viņš mani iemācīja morzēt, un es biju kamerā morzētājs, lai sazinātos ar citām kamerām. Vēl kamerā bija baptistu mācītājs Driķis (strādāja par tulku). Kamerā mita ap 80 cilvēku. Mēs ar Buduli slepus gatavojām cietuma žurnālu (kādi 4 numuri iznāca).

1949. gada 27. maijā sākās mans ceļš uz Gulagu. Nokļuvu Tālajos Austrumos — ostā Vaņina. No turienes uz Kolimu. Braucām ar Hercogu Jēkabu («Padomju Latvija» — krievi bija tā nosaukuši šo kuģi). Vētrā daudzus ieslodzītos aizskaloja jūrā kopā ar tualetēm, kas atradās uz klāja.

No Magadanas aizveda apmēram 1200 km uz Aļeskitāvu, kur atradās volframa raktuves. Strādāju šahtās. Šulcs no Ventspils, kas bija jau lēģeros kādus 8 gadus, iemācīja man strādāt ne sevišķi dedzīgi. Sals 45—60°. Darba laiks 12 stundas. Strādāju spridzinātāju komandā — biju sprāgstvielu nēsātājs. Darbs arī pie vagonēšu stumšanas. Jaunizdotās drēbes kriminālisti nolaupīja. Arī cepuri. Tautību sastāvs dažāds. Bija arī japāņi, vācieši. Latvieši sākumā bija ap 40. Katru gadu nāca klāt ap 200 cilvēku, jo tāds daudzums gada laikā gāja bojā. Mirušo apglabāšana notika kampaņveidīgi. Nomirušos krāva kaudzēs, grēdās, birkas pie kājām, tad kampaņveidīgi masu kapos apglabāja. Bet ieraka sekli, un visā apkārtnē izplatījās smirdoņa. Gaidīja kaut kādu komisiju un vajadzēja visus ierušinātos izrakt un sadedzināt... Līdz 1953. gadam bojā gājušo skaits bija liels. Ja šahtā vienā maiņā strādāja ap 300 cilvēku, tad bojā gājušie no šī skaita bija apmēram 10.

1953. gadā mūsu nometnē ieradās Jānis Veide (bijušais Rīgas apriņķa policijas priekšnieks) un Kupče. Ieradās arī no Karagandas vairāki simti, kuri bija piedalījušies Karagandas dumpjos. Pēc šo dumpinieku ierašanās pie mums viss atdzīvojās, organizējās nacionālās grupas. Izsitām kriminālistus, kuri pārsvarā bija krievi.

Veide nometnē strādāja par sanitāru.

Mūsu nometnē bija kāds Kisiļevs, kurš savā laikā it kā izstrādājis likumu, ka ieslodzītajiem ejot rokas jātur uz muguras.

Nometnē bija daudzi sarkanarmijas virsnieki, kas karam beidzoties bija sastapušies ar angļu—amerikāņu pārstāvjiem. Šos Elbas satikšanās dalībniekus Staļins apbalvoja ar 25-gadīgu sodu.

1955. gadā ieradās kaut kāda komisija. No trīstūkstoš ieslodzītajiem komisija atzina par darba nespējīgiem ap 100. Pateicoties Veidem, kurš komisijas ārstiem iedeva cita cilvēka analīzes, arī es iekļuvu šo 100 atbrīvoto vidū.

Līdz šai atbrīvošanas akcijai no nometnes izgājis bija tikai viens cilvēks — kāds vācietis izlūkaģents Hanss, kuru atbrīvoja starptautiskais Sarkanais krusts. Citi visi no nometnes parasti tika ārā pēc nomiršanas.

Nokļuvām (tie 100 noaktētie cilvēki) Magadanā. Tur otra komisija. Piecus cilvēkus aizsūtīja atpakaļ... Man konstatēja augstu asins spiedienu un atpakaļ uz nometni neaizsūtīja.

Nonācu Omskā (1955. gadā). Strādāju ķieģeļrūpnīcā. Jo tā aktēšana Kolimā jau nebija atbrīvošana.

Omskā satiku kādu 100-gadīgu krievu. Vēl žirgtu, strādājušu. Viņš pārmeta latviešiem: «Ja nebūtu bijuši tie zvēri — sarkanie strēlnieki, tad komunisma šodien nebūtu. Tie jūsējie — sarkanie bija tipiski slepkavas. Šausmīgi izrikojās ar apkārtnes iedzīvotājiem!» Reiz viņš man parādīja Omskas rajonā kādu vietu, kur

atdusējās tūkstošiem 1937. gadā noslepkavoto — «jūsu strēlnieku radītās sistēmas upuri.»

Mani grašijās atbrīvot, bet es neparakstīju tā saukto «atbrīvošanas apliecību», jo pret savu tautu nebiju noziedzies un okupantu tiesu neatzinu. Vairākus mēnešus tad arī ārā nelaida. Pusgadu pēc atbrīvošanas datuma ārā izlaida (dokumentus tomēr neparakstīju). Bet — pieci gadi vajadzēja pavadīt Sibīrijā, kā izsūtītam.

No Novosibirskas aizveda uz Ziemeļu pusi. Izsūtītiem bija jāreģistrējas katru nedēļu komendantūrā.

1956. gada jūnijā varēju atgriezties Latvijā. Taču prombraucot bija incidents ar amatpersonu, kurš negribēja parakstīt dokumentu prombraukšanai. Paņēmām mietu un gājām... Sākumā vīrs, kura parakstu vajadzēja, draudēja izsaukt miliciju. Tad sitiens ar mietu pa galdu. Viss, kas bija uz galda, pajuka. Sekoja ātra dokumenta parakstīšana, un tūlīt arī aizbraucām.

IDUS PAGAISTIS

Manā darba laikā tēlīpa šīs moza gals «Vēstis» ar pastu un telefonu apmierin 20 saimnieku sētas. Uz šīs zemes apbalvis pirms krievu okupācijas dzīvoja ap 320 cilvēkus. Ar laiku šini darba sīki iebazin cilvēkus dienā dienā satie- koties ar viņiem jo blakus pastam bija arī pienotava, kur katru rītu sarauc piens vedēji. Pirmajā tā saucamajā «balgajā» gadā no 1940. g. 17. jūnijā līdz 1941. g. jūlijam Idus pagasts bija sadalīts tikai divas ģimenes. Bet ar vācu karaspēka ienākšanu nācās dot jaunus upurus. Proti, mūsu dēlus — jauniešus. Vairākās mobilizācijas no šīs moza tā- jona — puses Idus pagasta — ir padomti 19 cilvēki, no kuriem tikai divi bija dezertējuši pārieļi vai nu krituši vai bez vēsts pazuduši. Tās notika vācu iedzīvotāju tālka, un tad nāca otrreizējās «sar- kanās priemases».

Marta Grīnvalde,
Rūjienā

CILVĒKI UN LIKTEŅI

Esmu dzimusi Idus pagasta «Zenteru» mājās (tagadējā Ramatas ciema daļā) un turu par savu pienākumu pastāstīt mūsu dienu cilvēkiem tos likteņus, kurus pārdzīvoja šī novada iedzīvotāji tajos grūtajos moku pilnajos gados.

Biju beigusi skolu un aizklīdusi mazliet tālāk no savas dzimtās vietas, bet atgriezos pēc vācu ienākšanas 1941. gadā. Sāku strādāt vietējā pasta un telefona centrālē «Vērsis».

IDUS PAGASTS

bija šaurs un garš (apmēram 25 km) un bija sadalīts divos galos: ārgalā un mežgalā ar pagasta namu, skolu un nespējnieku māju pagasta vidū.

Manā darba laukā ietilpa šis meža gals «Vērsis» ar pastu un telefonu, apmēram 50 saimnieku sētas. Uz šī zemes gabaliņa pirms krievu okupācijas dzīvoja ap 350 cilvēku.

Ar laiku šinī darbā sīki iepazinu cilvēkus, diendienā satiekoties ar viņiem, jo blakus pastam bija arī pienotava, kur katru rītu sabrauca piena vedēji.

Pirmajā tā saucamajā «baigajā gadā» no 1940. g. 17. jūnija līdz 1941. g. jūlijam. Idus pagasts bija zaudējis tikai divas ģimenes, bet ar vācu karaspēka ienākšanu nācās dot jaunus upurus, proti, mūsu dēlus — jauniešus. Vairākās mobilizācijās no šī mazā rajona — puses Idus pagasta — ir paņemti 19 cilvēki, no kuriem tikai divi bija dezertējuši, pārējie vai nu krituši vai bez vēsts pazuduši.

Tas notika vācu iebrucēju laikā, un tad nāca otrreizējās «sarkanās briesmas».

Es sajutu, ka man vajag aiziet no šīs vietas, jo man deguna priekšā tika piesprausti dažādi uzsaukumi, — to darīja komjau-natnes pirmorganizācijas sekretāre Bondare — ka valsts iestāžu darbiniekiem vajagot iekļauties agitācijas darbā utt. Bet, kamēr mani neņēma aiz apkakles un nesvieda laukā, es turējos sava brāļa dēļ, kas dezertēja no vācu armijas, dzīvoja nelegāli un ne-gāja pieteikties, jo tie, kas bija dezertējuši no vācu armijas un gāja pieteikties, tūlīt tika iesaukti Sarkanajā armijā.

TAS NOTIKA 1945. GADA JANVĀRĪ

Tajā vakarā, tajā briesmu naktī arī man nenāca miegs. Iepretim esošās mājas logā ilgi dega gaisma. Tur dzīvoja kādreizējais vei-kalnieks Augusts Brants — invalīds ar vienu kontuzētu kāju, četru mazgadīgu bērnu tēvs. Beidzot arī šajā logā nodzisa gaisma, un es laidos snaudā. Pēkšņi uzmodos no vairāku zirgu kāju dipoņas un ragavu čikstoņas sniegā. Pielēcu pie loga. Jā, tur kustējās vai-rāki pajūgi, kuros katrā bija pa divi vai vairāki vīri, bija redzami arī šauteņu stobri. Pārējie pajūgi izbrauca cauri centram, bet viens apstājās. Es nodrebēju. Smagi sitieni krita pie pretējā nama dur-vīm un logiem. Vai tiešām viņi ņems šo nabaga kroplo cilvēku? Un — tiešām ņēma. Pēc maza brītiņa viņš iznāca uz sliekšņa — kažokā, ar spieķi, raudošās sievas un četru mazo bērnu pavadībā. Divi sargi ar šautenēm rokās iegrūda viņu ragavās, un pajūgs aiz-brauca uz pagasta mājas pusi. Pēc brīža — varbūt pusstundas — atkal brauca pajūgs ar trim sēdētājiem, vēl pēc brīža un vēl... vīri ar paceltiem šauteņu stobriem — pavisam astonei pajūgi.

Man zvanīja izmisušās sievas, skrēja pakaļ uz pagasta namu, lai vēl reizi redzētu savus vīrus un brāļus un aizvestu viņiem kaut ko ēdamu. Domāju, ka tā nebija mazāk baiga nakts par 1941. g. 14. jūniju un 1949. g. 25. marta nakti. Tika arestēti mūsu labākie vīri — Latvijas aizsargi (ne vācu fašisti, bet brīvās Lat-vijas aizsargi!). No mana apkalpojamā rajona arestēja 9 vīrus, kurus visus pazīnu kā krietnus un godīgus cilvēkus. Man nav neviena sliktā vārda, ko teikt par šiem cilvēkiem.

Arestēto aizsargu vārdi:

Arnolds Brants,

Augusts Brants,

Jānis Kauliņš,

Nikolajs Kauliņš,

Jānis Juražs,

Eduards Leviātans,
Eduards Lauberts,
Rihards Paukšens.

Šajā liktenīgajā naktī no mājām izgājis bija tikai viens aizsargs, Kārlis Grīnbergs, bet viņa vietā arestēja māsu Veru Grīnbergu, ko pēc dažām dienām atlaida mājās.

Pazudis bija vēl viens aizsargs Alberts Peipe — cilvēks ar ne visai taisnu mugurkaulu. Labu māju īpašnieks Vēršu centrā — turīgākais saimnieks šinī novadā, par kuru sirmā Teteru māte teica: «Peipe! ... Nu, ja bija kāda balle, kādi svētki aizsargiem, tad Peipe bija pirmā vietā un pirmais grieza valsi dejas laukumā, kāju piesizdams, bet, kad bija jāiet karā, tad paņēma UK karti un aizsūtīja uz fronti manus dēlus.»

Alberts Peipe slēpās pie sava drauga, «Vēršu» kalēja, komunistā Nikolaja Pētersona. Pētersona dzīvoklis bija bēniņos tieši man virs galvas, un virs manas virtuves bija tāds mazs bunkurītis, kur Peipe pavadīja tās stundas, kad nebija vēlams būt Pētersona dzīvoklī, un arī naktīs tur gulēja. Es bieži dzirdēju viņa soļus virs savas galvas un arī viņa balsi.

Un nu mazliet tālāk par Albertu Peipi, bet nu jau no ļaužu balsīm. Pabijis kādu laiku slēpņos, viņa māsas vīrs Jēkabs Zaķis ar krietnu «kukuli» padusē braucis uz Rūjienu pie čekas priekšnieka Voronina. Pēc tam Peipe smaidīgs un uzvarošs izgājis no slēpņa un laikam jau maskēšanās nolūkā pārgājis dzīvot citās mājās. Zīmīgākais bija tas: kad nāca lielās izsūtīšanas 1949. gada 25. martā, ne Alberts Peipe, ne kāds no viņa ģimenes locekļiem netika aizskarts, ne arī no Zaķu ģimenes. Tātad toreiz varēja arī atpirkties. Un tīri likumsakarīgi: ja kaut ko saņem — ir jādod kaut kas pretī.

No šī mazā «Vēršu» apkalpes rajona 1949. gada 25. martā pavisam izvesti 33 cilvēki.

Par manu un Kārļa Grīnberga likteni.

Pagāja smaga ziema, un mans brālis Eduards vēl arvien slēpās, jo baidījās no iesaukšanas Sarkanajā armijā.

KĀDĀ DIENĀ

ap aprīļa vidu 1945. gadā, kad bija vēl samērā vēsas dienas, man piezvanīja Grīnberga māsa Vera.

«Atnāc šovakar pie manis, bet nenāc pa taisno ceļu. Vai saprati?»

Zināju, ka viņas brālis Kārlis slēpās, kaut gan vietējie

komunisti ar milīci priekšgalā vairākkārt bija viņu meklējuši, izdarot mājās kratīšanu.

Un tā pievakarē ap pl. 21 aizslēdzu pastu un izgāju aplinkus ceļu gar krūmiem, gar mežmalu, līdz nokļuva Jaunmangu mājās.

Vera mani neveda istabā, bet uz lopbarības šķūni, kur mani sagaidīja divi vīri — Kārlis Grīnbergs un Jānis Rezgalis.

«Marta, vai tu vari mums palīdzēt?»

«Jā! Cik būs manos spēkos — jā, bet kādā veidā es jums varu palīdzēt?»

«Tā kā tu dzīvo centrā un kārtoti visas telefona sarunas, tad tu varēsi manīt, ja būs kāda lielāka ofensīva, kāda māju kratīšana vai mežu «ķemmēšana». Ar vārdu sakot, tu vari redzēt visu, kas notiek centrā. Mums ir bunkuris mežā. Tu zini lielos Idus — Rūķu mežus netālu no Rūķu mežsarga. Mežsargam Eduardam Viķim tu vari zvanīt katrā laikā un pateikt visu to, kas būtu mums sakāms. Viņš to mums steigšus paziņos. Mēs esam vairākums aizsargi un armijas vīri, bet ir arī daži citi.»

Es viņiem nejautāju pēc pārējo vārdiem, jo mani tas neinteresēja. Cerēju, ka Kārlis pats sapratis, kādus cilvēkus pieņemt savā grupā.

Pie tam, ja kāds no grupas kristu čekas rokās, varētu turēt mani aizdomās par nodevību. Vera man nosauca tikai dažus viņu vārdus.

«Bet man jau pašai deg zeme zem kājām, un es nezinu, vai drīz mani nesviedīs laukā.»

«Nu, turies... Kaut mūsu dēļ turies!»

Un tā es turējos, norijot apvainojumus un dažu labu rūgtu kumosu, jo tagad man bija daudz kā, par ko turēties.

Nākamajā vakarā, aizgājusi uz tēva māju, pastāstīju savam vecajam tēvam par cilvēkiem mežā, un viņš man jautāja:

«Kas tie tādi ir?»

«Tēvs, es neprasīju viņu vārdus. Es arī nemaz negribu tos zināt!»

«Bet es gan gribu zināt, kas tie ir par cilvēkiem un vai tie ir godīgi cilvēki.»

Tad es viņam nosaucu dažus vārdus, ko zināju.

«Grupās vadītājs ir Kārlis Grīnbergs.»

«Jā, tas ir kārtīgs un godīgs cilvēks,» tēvs teica, bet, kad es minēju Jēkaba Dreimaņa vārdu, tēvs nepatīkā iesaucās: «Vai! Tas nu gan ir slikts cilvēks! Kā tad Kārlis tādu pieņēma savā grupā! Agrāk viņš zaga savam tēvam linus un veda uz Rūjienu pārdot, lai būtu nauda, par ko dzert degvīnu.»

Tēvs vēl ilgi pārdomās bija satraukts un nerunīgs.

No mežu grupas 16 vīriem man ir zināmi ne visi. Zinu, ka grupā bija:

Kārlis Grīnbergs,
Ernests Blāķis,
Jānis Rezgalis,
divi brāļi Leškas,
Jēkabs Dreimanis,
Haralds Vorps,
Jānis Nāzars ar sievu Annu,
Valdis Krūmiņš,
Eduards Čoka,
Bišofs.

Bez sevišķiem notikumiem pagāja aprīlis, maijs un jūnijs pusē.

TUVOJĀS JĀŅI.

Dažas dienas pirms Jāņiem, garām braucot, ar velosipēdu biju iegriezies Rijmuižu mājās, kur mani bez saimnieces Klāras saņēma Vera Grīnberga, kas it kā piederēja pie partizānu grupas, jo dzīvoja nelegāli un bija izvairījusies no plotu dzīšanas darbiem, kuros bija norīkota.

Izrādījās, ka šajā mājā bija mēslu talka, un, tā kā saimnieks Voldemārs Kukainis bija jau pavecs vīrs, bet strādnieku bija grūti dabūt, viņam palīdzēt bija ieradušies daži pazīstami vīri no meža grupas.

Šī bija viena no tām latviešu sētām, kur partizāni varēja pieiet katrā laikā un palūgt dienišķo maizi. Mēslu talkā bija ieradušies abi brāļi Rezgaļi, kuru mājas atradās netālu no Rijmuižu mājām, un Jēkabs Dreimanis, kuru es skatīju pirmo reizi, bet uz mani viņš atstāja nesimpātisku iespaidu. Viņš mēģināja tēlot īstu «meža brāli» — ar izspūrušiem matiem, skrandainu cepuri, dziļi uz pieres uzmauktu, — viltīgi glūnot, slēpās no manis, kad es viņam tuvojos. Un tā Ligo dienas vakarā mēs bijām sapulcējušies šajās viesmīlīgajās mājās, kur saimniekoja Vera Grīnberga kā savās mājās. Te bija sabrūvējuši alu un uztaisījuši vakariņas. Saimnieku pāris nebija mājās ar gudru ziņu: ja nāktu gaismā šī partizānu sapulcēšanās reize, tad viņi par to neko nezinātu un arī mēs tos nebūtu redzējuši.

No meitenēm mēs bijām tikai divas — Aina Čoka un es, bet no partizānu grupas bija atnākuši pieci vīri: Kārlis Grīnbergs, brāļi Rezgaļi, Ernests Blāķis un Jēkabs Dreimanis. Pārējie bija

izklīduši svētkus svinēt pie saviem tuviniekiem, sievietēm vai līgavām.

Kad, apsveicinoties un roku spiezdams, Grīnbergs visu partizānu vārdā man pateicās par palīdzības sniegšanu, tas bija kā avanss visu to vēlāko desmit gadu moku izciešanas stiprināšanai — es sajutos tik pacilāta, kā sajūtas pulka komandieris pēc labas un veiksmīgas kaujas.

Dārza vidū zem kuplām liepām un ozoliem bija tāda maza klētiņa, kur ilgi sēdējām, dziedājām latviešu tautas dziesmas un liktenīgo un laikmetīgo «Daugavas vanagi, sasauksimies, kas vēl dzīvi esam palikuši» . . .

Laukā dziedāt neuzdrošinājāties, arī jānuguns netika iedegta, tikai saimnieka vecākais dēls Miervaldis staigāja sardzē apkārt dārzam un pa mežmalu. Šķīrāmies, kad ausa gaismā.

MILITĀRA AKCIJA MEŽĀ.

To es nekādi nespēju apturēt.

Kad pēc liksmi pavadītajiem Jāņiem partizāni atkal atgriezās mežā ar līdz atnestajiem pārtikas krājumiem, viens vīrs no šiem 16 neatgriezās mežā, bet ar sīku ziņojumu devās uz Rūjienas čeku pie Voronina.

Lūk, šis nodevējs, čekas uzpirktais spiegs — Jēkabs Dreimanis, kas tā nepatika manam tēvam! Viņš pie grupas turējās tik ilgi, kamēr sīki visu uzzināja — kuri cilvēki palīdz grupai, kuri apgādā ar pārtiku un kuri dod ziņojumus. Tātad arī par manu līdzdalību čeka bija sīki informēta.

Tolaik mēs pastā strādājām divas darbinieces — es un Rasma Krastiņa. Dežūras mēs mainījām pa dienām — viena dienu cauri, otra — otru dienu. Uzbrukums partizāniem notika dienā, kad dežūrēja Krastiņa.

Tas notika 26. vai 27. jūnijā (skaidri neatceros). Tajā dienā es it kā nojautās ilgi grozījos pastā, kaut gan nebija mana dežūra. Biju tur līdz pusdienas laikam, bet tad nolēmu aiziet uz tēva mājām, jo brālis mani gaidīja un šajās brīvdienās es vienmēr aizgāju pie viņa, aizvezdama jaunākos laikrakstus.

Kad pievakarē atgriezos pastā, mani vēl gaidīja Rasma un pastāstīja par visu notikušo. Pa galveno ceļu, kas nāk no Rūjienas caur Vērša centru, neviena mašīna nebija braukusi, bet 4 smagās mašīnas pilnas ar zaldātiem pilnā apbruņojumā un viens limuzīns ar virsniekiem bija braukuši pa mazajiem sāpu ceļiem, pa Ipiķu ceļu, tad gar Veckabuļu mājām un pagriezienā pie lielās priedes izbraukuši uz Īdus—Rūķu meža ceļa. Droši — viņiem līdzi bija

un viņus vadīja Dreimanis. Kāda sieva bija zvanījusi no Druvām mežsargam, bet mežsarga Viķa nav bijis mājās. Izrādījies, ka E. Viķis tajā brīdī bijis pie Idus mežsarga Jāņa Lustes un, redzēdams garām braucošās karaspēka mašīnas, tiešām vēl ir gribējis ko darīt partizānu labā. Viņš zvanījis sievai un izteicis aplinkus brīdinājumu par garām pabraucošajām mašīnām, bet nezin kāpēc nav pateicis tiešos vārdos sievai, kas būtu jādara. Tikai beidzot stipri satraukts piebildis: «Dari, ko vari!» Bet, kā izrādījās vēlāk, viņa sieva Milda Viķe nebija darījusi neko.

Klausoties šo briesmu stāstu, es aiz nespēka, žēluma un nevarīgās dusmās plēsu sev matus. Kāpēc es nevarēju visu dienu būt pastā? Varbūt tad nelaime ietu secen un es būtu glābusi šos cilvēkus. Bet tagad? Kas bija noticis mežā? Mašīnas uz mežu bija aizbraukušas jau ap pulksten diviem pēcpusdienā, bet tagad bija jau deviņi vakarā, un vēl mašīnas nebija atgriezušās. Tātad kaut kas sevišķs tur notika pa šo laiku. Varbūt visi vīri arestēti. Varbūt nošauti. Bet varbūt Milda Viķe paspējusi brīdināt, un visi partizāni izbēguši un dzīvi. Steigā griezu tālruni uz E. Viķa mājām, nedomājot, ka čeka ir pieslēgusies uz līnijas pie telefona un klausās. Pirmais vārds, ko teicu, bija: «Vai vēl nevar ko darīt?»

«Par vēlū,» atbildēja Viķis. «Viņi visu laiku ir tur mežā pie bunkura. Es dzirdēju arī šāvienus, bet tagad ir viss kluss.»

Atlaidu Rasmu mājās un burtiski daudzījos pa šīm telpām, kuras nu man likās tik pretīgas. Es skaitīju minūtes, pusstundas un stundas, un laiks vilkāms tik bezgala lēni. Tad beidzot jau pāri vienpadsmitiem vakarā zvanīja mežsarga telefons un Viķa sievas raudulīgā balss man paziņoja, ka nupat mašīnas bijušas pie viņu mājām un paņēmušas viņas vīru Eduardu. Kādā smagajā mašīnā, kur apkārt stāvējuši zaldāti ar paceltiem durkliem, viņa redzējusi Kārli Grīnbergu. Aiz stiprām elsām viņa neko vairāk man nepateica. Tātad mašīnas aizbraukušas. Tagad droši vien viņi brauks pa šo ceļu gar Vērsi un varbūt — varbūt paņems arī mani. Es atvēru logu, apsēdos uz palodzes un gaidīju mašīnas. Pie dārza stūra bija pagrieziena uz Rūjienas pusi, tas varēja būt ap 30 metru no mana loga. Viņi, protams, brauks ar pilnu gaismu — kaut vai ar aptumšotu, tad arī es redzēšu, vai viņi griezīsies Vērsa centrā pēc manis, vai griezīsies Rūjienas ceļā.

Un tad, kad laiks jau gāja trešajā stundā pēc pusnakts, saklausīju mašīnu rukoņu. Bija arī gaismas kūlis, kaut arī aptumšots. Es saspringu lēcienam kā kaķe un, viegli trīsot, vēroju gaismas kūli. Nē... Tomēr gaisma pagriezās uz Rūjienas pusi un nozuda. Arī rukoņa pamazām apklusā. Es ievilku dziļi krūtīs elpu kā pēc grūta skrējiena. Tātad šoreiz nē... Šoreiz šis krusts man gāja garām.

Kad gatavojos iet gultā, pie durvīm klauvēja. Atverot redzēju

Mildu Vīki, kas, skaļi šņukstot, ienāca pastā: «Mans Eduards... Mans Eduards!» Tie bija pirmie vārdi, ko saklausīju caur elsām. «Mans Eduards ir prom...» Es viņai pasniedzu ūdeni un nervus nomierinošu tableti. Kad viņa kaut cik nomierinājās, jautāju:

«Nu, stāstiet, kā tur viss notika! Vai jūs ko darījāt mežinieku labā?»

«Nē, es nedarīju neko! Kad mans vīrs zvanīja, es biju tik sa-traukta. Es nezināju... Es nespēju neko darīt.»

Jutu, ka dusmas man kāpj uz augšu un smacē: «Jūs nedarījāt neko?»

«Nē, es biju tā uztraukusies. Mans Eduards...» un atkal viņa sāka raudāt: «Manu Eduardu paņēma...»

«Jūsu Eduards ir prom, taču viņš ir dzīvs. Bet vai jūs tajā brīdī nedomājāt par to sešpadsmit cilvēku dzīvībām, kuras bija jūsu rokās?»

«Es... es nezinu... man ir mazs bērns. Ko es varēju darīt? Viņš varēja izkrist no gultiņas.»

«Jums vajadzēja saprast, ka mašīnas nevarēja braukt tuvu bunkuram, jo mežā tālu būtu dzirdams troksnis. Viņiem vajadzēja apstāties kaut kur tālu un iet pa mežu kājām. Jūs esat jauna, spēcīga sieviete, jūs būtu pa to laiku paspējusi izskriet trīs vai četras reizes un paspētu atpakaļ.»

«Ak, mans Eduards...» viņa tikai gaudoja. «Mans...», bet tur nāves briesmās bija sešpadsmit cilvēku, un viņai nebija to žēl. Tiešām dusmas, kā saka, man kāpa pa muti laukā, un, liekas, es viņai pateicu kādu rupjību.

Gāja cita pēc citas manas nākamās darba dienas, it kā nekas sevišķs nebūtu noticis. Atnāca Grīnberga māsa Vera un vēl viens otrs no meža vīru piederīgajiem, bet iet uz mežu un kaut ko uz-zināt tuvāk nevienam nebija dūšas. Vai daudz nošauto, vai sa-gūstīto — pagaidām palika nezināms. Zināja tikai to, ka naktī, no meža izbraucot, visas mašīnas iegriezušās «Jaun-Mangu» mājā, kur izdarīta kratišana. Izrādījās, ka vēl netālu aiz mājām krūmos bijis mazs bunkurītis — slēptuve, kur bijuši apslēpti daudzi ieroči. Cik man zināms, grupa bija labi apgādāta ar ieročiem, pat auto-mātiem, jo vācu armija atkāpjoties bija pametusi daudz ieroču un munīcijas, ko puīši tika savākuši.

LĪDZ PĒDĒJAM

Pēc vairākām dienām uzzinājām no kāda izbēguša partizāna, ka sagūstīts ir tikai viens — Kārlis Grīnbergs. Pārējie vai nu iz-bēguši vai arī nošauti. (Pēc Grīnberga iniciatīvas bijis nolemts

briesmu brīdī, ja tāds pienāktu, bēgt uz Igaunijas robežas pusi, jo tur bija diezāki meži.) Spiegs Dreimanis bija darbojies teicami un visus sikumus pārdevis čekas rokās. Tā arī čekai nāca zināms, ka partizāniem bija paradums līdz pl. 13 ieturēt pusdienas un pēc tam «likties uz auss». Tātad akcija notika pēc pl. 14, kad partizāni atradās diendusā. Tā kā tā diena bija silta un saulaina, visi, izģērbusies sporta drēbēs, gulēja. Visticamākais bija tas, ka nebija nolikta sardze. Kāda nolaidība un paviršība, ka nebija salasījušies visi grupas locekļi, bet skaistā vasaras laika dēļ izklīduši kaut kur pa savām mājām.

Un tā partizāni skaistā aplītī salikušies nosnausties, blakus gan ņemot šautenes, un, liekas, visi arī aizmiguši un nav pamanījuši aplenkumu. Atmodušies tikai no trokšņa, ko sacēlusi kāda virsnieka sviestā granāta gulētāju vidū. Granāta nav sprāgusi. Visi no liela pārbiļa lēkuši kājās, pat aizmirdami savus blakus esošos ieročus, un metušies bēgt. Visi pārējie partizāni bēguši ne uz norunāto, bet uz Latvijas pusi, tikai pats Grīnbergs skrējis uz Igaunijas pusi, kur nostādīts zaldāts pie zaldāta, tā ka izlauzties nav bijis iespējams.

Līdz šim laikam man nav izdevies noskaidrot, cik cilvēku šīs akcijas laikā bijis mežā, jo toreiz pie tiesas, satiekoties ar Grīnbergu, man nebija padomā, ka kādreiz būs vajadzīgi šie fakti.

Apmēram pēc nedēļas man kāds cilvēks paziņoja, ka no aresta atgriezies Viķis. «Labi,» es domāju. «Viņa vaina jau nav liela un viņam neko sliktu nevarēja piesiet, jo Grīnbergs jau nu viņu nēnodeva. Bet kāpēc viņš neienāk pie manis pastā un nepastāsta, kā un kas bijis un kā viņš atbrīvots? Mani tas ļoti interesēja. Un beidzot, varbūt pēc pāris nedēļām, kad Viķis iegriezās pastā kārtot pasta operācijas, viņš bija savādi nerunīgs un izvairīgi atbildēja uz maniem jautājumiem. Tad es viņam pateicu: «Tā bija jūsu sievas vaina, ka arestēja Grīnbergu.»

«Kā? Kā manas sievas vaina?» viņš sašutumā jautāja.

«Nu, jūsu un jūsu sievas vaina. Kāpēc jūs tieši nepateicāt sievietai, kas darāms? Tāpēc jau arī viņa nedarīja neko. Grīnbergs būtu izbēdzis.»

Man neskaidra palika Viķa savādā izturēšanās un klusēšana, bet toreiz es vēl biju naiva meitene, kas ticēja cilvēkiem.

No akcijas mežā bija pagājis mēnesis un tuvojās

MANA LIKTENĪGĀ DIENA.

25. jūlijā man piezvanīja Rūjienas pasta priekšnieks Jānis Liepiņš un paziņoja, ka mani pasta priekšnieks izsauca uz Valmieru ierasties obligāti 26. jūlijā pie viņa. Savādi — kāpēc mani neares-

tēja uz vietas, bet lika ierasties pie augstākā priekšnieka? Rūjiena un Vērsis tolaik bija padots Valmierai. Mierināju sevi cerībā, ka varbūt nenotiks nekas ļauns.

Pasta priekšnieks mani saņēma laipni, bet tūlī pateica, ka mani lūcis izsaukt milicijas priekšnieks. Uz jautājumu, ko tas varētu nozīmēt, viņš atbildēja: «Es neko nezinu. Liekas, jūs pati zināt vairāk.» Jā, es pati zināju vairāk, un man viss bija skaidrs. Es uzmeklēju savu veco tēvu un pateicu, kur tagad jāiet. Abi kopīgi mēs uzmeklējām milicijas ēku. Pieteicu tēvam mani gaidīt priekštelpās, kur bija vairāk šādu gaidītāju, un iegāju pieteikties. Pirmais pratinātājs bija kāds krievs Baltenkauss vai Baltenaus skaidri neatceros. Viņš nerunāja latviski. No pirmajiem viņa vārdiem un jautājumiem sapratu, ka ceļš uz brīvību man slēgts, jo viņš mani apvainoja tādos noziegumos, par ko pat sapņos nevarēju iedomāties. Kas attiecas uz meža grupu — es absolūti visu noliedzu. Ar to arī mana pirmā «vizīte» beidzās, un viņš pateica: «Jūs esat arestēta», un pie durvīm stāvošajam sargam: «Izvest!».

Tūdaļ pie manis piestāja divi rupji vīri šautenēm rokās. Izejot priekštelpās, velti acīm meklēju savu tēvu. Viņa še nebija. Kāda sēdoša vecāka sieva pateica, ka mans tēvs aizgājis pabarot zirdziņu un še, lūk, esot mana ceļa soma un mētelis. Lūdzu sargu atļaut šepat pagaidīt tēvu atgriežamies, lai varētu no viņa atvadīties.

«Nē, to nedrīkst! Jums tūlī jāiet uz cietumu. Ejam!» Gandrīz grūšus viņi mani izgrūda pa durvīm un, turot šautenes uz rokas šaušanas gatavībā, pagrieza mani uz ielas vidu.

«Uz priekšu!» bija rikojums.

Paejot uz priekšu kādus desmitus soļus, ieraudzīju savu tēvu nākam pa ietvi pretim. Mani ieraudzījis, viņš iesaucās: «Mans bērns... mans bērns!» un skrēja pie manis. Arī es devos tēvam pretī. Sargs mani rāva aiz rokas atpakaļ un ar šautenes stobru bīdīja uz priekšu. Otrs pieskrēja pie tēva un, šautenes stobru turot pie tēva krūtīm, kļiedza: «Es tevi nošaušu... nošaušu!».

«Šauj, es nebaidos!» tēvs teica.

«Laidiet mani atvadīties no mana tēva!» — es kļiedzu.

«Ne položeno,» (nav atļauts), bija atbilde, un es skatīju savu veco tēvu pēdējo reizi — ar šauteni piespiestu pie pelēkās mūra sienas, bezspēcīgu, bālu. Tas bija viens no mana mūža sāpīgākajiem brīžiem.

Pirms pusstundas es vēl biju cilvēks, kas varēja iet, uz kuru pusi vēlas, bet tagad es biju noziedznieks, briesmīgs zvērs, kas vadāms pa ielas vidu ar šauteņu durkļiem.

Un tad sekoja

GADS VALMIERAS CIETUMĀ

ar pratināšanu un visbeidzot ar tiesas prāvu. Par to gribu pastāstīt tuvāk, jo pratināšanu laikā tiku pie skaidrības par daudz ko tādu, kas līdz tam man ne prātā nebija nācis.

Bija jau marts, kad mani izsauca uz pratināšanu. Aiz galda sēdēja izmeklētājs, bet pie galda šinī pusē krēslā Rijmuižu saimnieks Voldemārs Kukainis. Viņa acīs es redzēju vajāta dzīvnieka skatienu, kas mēmi lūdz pēc palīdzības, un man bija jādomā, ka viņš bija sists. Nē! No manis viņam nebūs ko baidīties.

— Nu, Grīnvald! — izmeklētājs iesāka. — Vai jūs bijāt Līgo vakarā uz «papoiku» Rijmuižas mājās?

— Biju.

— Un redzējāt tur arī saimnieku un saimnieci?

— Nē! Neredzēju... Viņu nebija mājās.

— Nu, Kukaini! Vai jūs redzējāt Grīnvaldi, kad pārnācāt mājās?

— Jā, es viņu redzēju, — drebošā balsī atbildēja Kukainis.

— Bet Grīnvalde jūs neredzēja? Kā tad tas varēja būt? Jūs bijāt piedzērusies, ka neredzējāt saimnieku?

— Jā, es biju piedzērusies un viņu neredzēju.

Steidzīgi atkal pēc pāris nedēļām mani izsauca uz pratināšanu. Šoreiz veda uz miliciju, kur, man par lielu pārsteigumu, pie galda sēdēja Viķis. Viņš bija nosēdināts ar muguru pret mani.

— Nabadziņš, — es domāju, jo biju tik naiva. Atkal viņš ir arestēts un grib viņam piesiet lietu. Es viņam gribēju padot kādu zīmi, kaut vai ar vienu aci pamirkšķinātu, ka neesmu viņu no-devusi, bet... Es cieši raudzījos uz viņu, bet viņš nepacēla acis pret mani.

— Nu, Grīnvald? — atkal skanēja jautājums. — Vai jūs zvanījāt pa telefonu Viķim un devāt dažas ziņas bandītiem?

— Nē! Es to neesmu darījusi.

— Nu, Viķi? — izmeklētājs griezās pie viņa. — Stāstiet visu, kā bija.

— Jā... — un Viķis iesāka, un, jo tālāk tika, jo manas acis kļuva platākas no izbrīna. Viķis runāja kā no izmācītas grāmatas un ne tikai to, ko es biju teikusi viņam un ko lūgusi pateikt partizāniem, bet vēl daudz ko vairāk.

Es sēdēju mēma no izbrīna un pēkšņi man nokrita migla no acīm un es redzēju Viķi skaidrā gaismā, kāds viņš bija. Mani sagrāba pēkšņas dusmas, un, kad viņš savu garo apsūdzības runu beidza, es lūdzu jautājumu Viķim.

— Runājiet, — teica izmeklētājs.

— Viķi, kā jums nav kauna pirkt šādā veidā sev brīvību?

— Jā, — teica Viķis un pirmo reizi pacēla galvu un paraudzījās uz mani. — Jā! Es vēl gribu dzīvot. Man mājās ir sieva un mazs bērns.

Tai pašā pēcpusdienā mani pārveda uz lielo cietumu. Atkal viena ilūzija un ticība labiem cilvēkiem bija samidīta. Mana kameras biedre Anna mierinot piespiedās manam plecām un teica:

— Nav vērts raudāt.

— Bet vai ir vērts būt godīgam?

— Jā, ir vērts būt godīgam, jo tad tava sirdsapziņa būs tīra.

Bija jau aprīlis, kad atkal mani izsauca. Šoreiz mēs bijām divas sievietes un divi vīrieši. Viens no vīriešiem bija no meža grupas — Haralds Vorps. Es iekārtojos tā, ka mēs gājām blakus ar Haraldu. Lai gan sarunāties bija aizliegts, es klusi jautāju.

— Kur jūs arestēja?

— Mežā, protams.

— Bet pirmā reizē jūs paspējāt izbēgt. Kā tad tas notika?

— Nu, tas notika tā. Pēc lielās akcijas mežā, kad man laimējās izbēgt, es ilgi klīdu pa mežu. Nedrīkstēju iet nevienā zināmā mājā. Baidījos ievest nelaimē tos cilvēkus, kas mums visu laiku bija palīdzējuši. Cik ilgi tā varēja klīst un slēpties mežā, jo visu mūsu pārtiku bija savākuši kareivji. Ēdu ogas un dažādas saknes, bet cik ilgi? Mani sāka mocīt izsalkums. Man gribējās ēst un pipēt. Klīdu tuvu pie Viķa mājas, bet ieiet pie viņa neuzdrošinājos. Tad beidzot satiku viņu mežā. Teicu, ka esmu ļoti izsalcis, lūdzu maizi, tabaku.

— Jā, — viņš teica. — Es tev atnesīšu. Tikai nenāc uz manu māju, jo arī mani var uzmanīt miliči. Nāc rītvakar, lūk, tur pie tām divām lielajām eglēm, pie kurām mēs parasti satikāmies. Rītvakar es tev atnesīšu naudu un tabaku. Tā mēs šķirāties, — Haralds aplusa un nopūtās, un man šķita, ka viņam ir grūti turpināt. Bet, tā kā ceļš drīz varēja būt galā, es nepacietīgi jautāju.

— Nu, un tālāk?

— Tālāk . . . Kad es otrā vakarā ieradās zināmā vietā, no Viķa nebija ne vēsts, bet mani ielenca apbruņoti vīri un saņēma kā jēru. Vai tu saprati?

— Saprotu, — es teicu. — Pilnīgi saprotu.

1946. gada 27. jūnijs.

— Pienāca pēdējā reize, kad mēs visi bijām kopā, tie, kuri varēja cits citam skatīties acīs. Trūka tikai divu — nodevēja Nr. 1 un nodevēja Nr. 2.

Mēs bijām trīspadsmit — septiņi vīrieši un sešas sievietes, kad mūs ievada slēgtā tiesas zālē. Mēs bijām sešas sievietes, māsas un līgavas. Vera Grīnberga, Aina Čoka, Marta Grīnvalde, Alma Vorpa, Klāra Kukaine un Berta Blāķe. Septiņi vīrieši — Kārlis

Grīnbergs, Jānis Rezgalis, Ernests Blāķis, Haralds Vorps, Volde-
mārs Kukainis, Miervaldis Kukainis (17 gadu vecs) un Pēteris
Krievs.

Pēdējie arestētie — Ernests Blāķis un Jānis Rezgalis — pastās-
tīja, ka grupā bijusi arī sieviete — Anna Nāzare un viņa vīrs
Jānis Nāzars. Akcijas brīdī, 28. jūnijā, viņi abi bija skrējuši uz
Igaunijas pusi un paspējuši izglābties, tikai Jānim kājā bijusi
smaga asiņojoša brūce no lodes.

Ziņas par Valdi Krūmiņu, ka viņš tiešām mežā nošauts, ap-
stiprinājās, jo viņa māsa nākošajā dienā pēc akcijas tika izsaukta
uz Rūjienas miliciju.

Valdis Krūmiņš mobilizēts vācu armijā, vāciešiem atkāpjoties,
bija dezertējis un slēpās mežā pie Grīnberga grupas. Māsai mili-
cijā bija vairākkārt vaicāts par brāli, bet viņa bija atteikusi, ka
neko vairāk nezina, kā tikai to, ka Valdis it kā mežā nošauts.

— Un, ja tas tā būtu, vai es nevarētu viņa liki saņemt?

Uz to bija strupi atteikts: — Mēs paši zināsim, kur viņu liksim!

Uzzināju, arī, par ko bija arestēts Pēteris Krievs — Gubeņu
dzirnavu melderis, latviešu strēlnieks, Latvijas atbrīvošanas cīņās
apbalvots. Lūk, ko viņš mums pēdējā brīdī pastāstīja.

— Es pirku no pazīstamiem saimniekiem graudus. Dzirnavās
samalu un ar zirgu aizvedu miltu maisus pie Viķa. Viņa sieva
cepa maizi partizāniem pārtikai. Nu kas tad to būtu zinājis, jo es
visu noliedzu pie pirmās pratināšanas. Bet mani izsauca aci pret
aci ar Viķi, un Viķis apliecināja — jā, Pēteris Krievs veda miltus
bandītu maizei.

Tātad šis bija trešais Viķa upuris.

Interesanti būtu zināt, cik upurjēru vajadzēja nodot, lai sev
nopirktu brīvību?

Kas attiecas uz mani, tad smaguma punkts bija — valsts apa-
rāta izmantošana ienaidnieka labā. Tiku sodīta par Tēvijas no-
devību ar 58. pantu 1 a.

Un brīnums, ka neviens no vīriešiem pēdējā vārdā nelūdza
apžēlošanu un pat septiņpadsmitgadīgais zēns Miervaldis stāvēja
ar paceltu galvu.

Kāds jurists man teica: pagaidiet, varbūt pēc gadiem būs
reabilitācija.

Reabilitācija!... Kāds brīnišķīgs iestādījums zemes virsū —
reabilitēt cilvēkus pēc nāves!

Nē, biedri prokurori!... Reabilitāciju es nelūgšos no jums.
Reabilitēt mani var tikai latviešu tauta un Dievs.

Bet vai Dievs būs žēlīgs arī pret bendēm?

Alberts Eglītis

CETURTĀ...

(1969. gadā ap Ziemeļsvētkiem, Pārupu tēvam izklūstot brīvībā, kļuva zināms mūsu meža brāļu liktenis Biržos, Elkšņos, kā arī Saukā, Sūpes purvā un Žagaru-Sīpola mežā. Tēva stāstā visvairāk ziņu par Lietuvas pierobežu, Paklevinska grupu un Smeltes jaunsaimnieka meiteni Saulīti, kuru kopā ar Lepiku Kārli no muguras nogalinājis kāds vietējais istrebīkēlis — okupantiem uzticīgs latvietis.)

SŪNĀS UN DŪNĀS

(Veltījums Sūpes purva partizāniem)

Stenot gaisam,
Apserdes krustceles
Tumst smilšu mākonī.
Tukšām mājām

Garām aizvaid

Bēdu rati —
Sapūst Jāņu vainagi

Gaudo issalkuši suņi,
Mauro pamestas govīs,
Zvirbuļi mielojas vārpās.
Ķiršus apēd strazdi,
Apvārsnī dzied vasara,
Grimst krēslā Augšzemgale —
1944. gadā aizbēg bišu spieti.

Un cilvēki slēpjas zālē,
Naktis aplājušies lapām,
Guļ zem putnu pilniem zariem.
Ormaņa bērzos var dzirdēt —
Mātes svētīdamas dēlus,
Tēvus projām vadīdamas,
Tin skumjas kamolā,
Baltos linu lakatos
Glabā saules pēdas ...

Pārplūst Zilupe krievu plūdus, —
Vēl nelaime vaimanā aiz Daugavpils,
Un — jūlijs spoguļojas Susējas straumē,
Kad Sūpes purvā — aizaugušā ūdens jūrā,
Netālu no ezera, kurā svētdienās
Zvejoja apsūņojušas līdakas:
Malā, aiz slīkšņainiem sūnākļiem,
Aiz sirmajiem Slikšānu jumtiem,
Starp dūkstīm kuprainā biezumā,
Zem krustām sakritušām siekstām,
Rūgtenā, pienainā, odu pilnā sienā
Ieklīda Pakļevinskis ar Dūdu
Atrast vietu desmit vīriem,
Un — Smeltēs izaugušajai Saulītei.

Sūnās tvaiko
Simtiem gadus
Rūgušas dūņas.
Purvā var dzirdēt
Tauriņus spēlējamies.
Var redzēt naktīs —
Zilās ēnās dejojām
Dzeltenas liesmas.

Divos mēnešos elksnietis — Klaida,
sauciens — Klaucēns
ritiets — Klucis

Sūpē zem sūnām izbūvēja māju.
Māju slēpa zaigojošas zilenes,
Mājai apkārt ziedēja vaivari,
Mirdzēja miklenes, dzērvenes,
Un — dienvidos, brūnā ūdenī
Kūleņoja sārtas, zaļģanas zivis.

Bet Apserdē,
Nomocītā kalēja
Viļa Nāposta smēdē,
Saviebušies ņirgās,
Rasu sabrizdami pļavās,
Dzīvoja istrebiķeļi.

Tāpat kā Auziņš, Blešķis,
Osīša meita, Osmis, Čimka,
Liepene, Sirmovičs, Žagauns,
Un daudzi citi

bez goda,
neizdzēšamā kaunā,

Vodkas pielieti, baroti voblām,
Glūnēdami caur mucas spundi —
Tūkstots rubļu dēļ par galvu
Nodeva brāli, māsu, veco māti,
Kaimiņus un draugus.

1945. gadā

Kvēlojot rudenim purvā —
Paklevinska dzimumdienā
Lieljānis daļa vakariņās:
Vītolos raudzētu alu,
Romulānos kultu sviestu,
Sausku mātes ķimeņu maizi,
Mārkūdānos žāvētu šķiņķi,
Un Stučkas sīpolus,
Ildzenieces sieru.
Telpas sveķainajās sienās
Dun zibeņiem piestigušas sirdis,
Un vienpadsmit dvēselēs gurst —
Zemē sadrūmušās saknes
Dzirdot meža vīru — vīra balsi:

«Iesviesti nesaulē,
Noguruši līdz kauliem,
Slēpdami acis, slēpdami smaidu —

Visi dzīvo aiz aizsegtiem logiem

Sabrūk sētas,
Tuvinieki cietumos,

Projām vesto vilcienos.

Neviens vairs nezina —

Vai rītā piecelsies,

Kur vakarā apgulās.

Mājas pārvērsdami bēdās,
Upes aptumšo sarkanām ēnām;
Akmeņos naidu kaldami —
Sviedros slīcina laiku.
Un cilvēkiem važās —
Nav paradīzes
ne — jauniem
ne — veciem,
ne — šūpoļos.

Mūsu Tēvs debesis,
Sakal mūs
Nepārkausējamā tēraudā,
Sakal smailēs un asmeņos;
Sakausē elksniešus, sauciešus
Gredzena mirdzuma spogulī —
Un, Izšķiries Godības valstībā
Palīdzēt, vai — pamest mūs —
Sūpes sūnu, dūņu sapnī,
Sūpes ugunsgrēkā drebot...»

Kvēpu riņķos griezdamies,
Vārīdamies rūšējošos katlos,
Sarkanie kliegdami, skriedami
Iegūst sev ļaunu seju.
Un asinīs blāzmo pierobeža,
Melnā dziļumā viņo dvēseles,
Kad zvērasta brāļi
sit krievus,
sit sovjetus —
latviešu mājās.
Atgriežoties no sēdes
Jēkabpils čekā
Saukas gļotam — Rozenbergam,
Izpilda sodu Lones stacijā.
Aiz Patrupiem, Krustcelēs
Strādniekiem samaksājot dienas,
Pavēl pārtraukt meža aizvešanu,
Pavēl tautas vārdā
Iet mājās atpakaļ neskatoties.
Kurzemē —
Sarkanarmija netiek galā
Ar deviņpadsmitās garu;
Augszēmgalē atkal —

Okupantus biedē
Partizānu tiesa,
Ja katrs sodītais,
 Kā tas toreiz bija,
 Tiek atrasts beigts vai nopērts
 Ar pakārtu spriedumu kaklā
 Biržu, Neretas, Zalves ceļmalās.

1946. gadā:

Sūpes kūpošajā klajumā
Spēlējas sidrabainas rasas lāses.
Dienas aizskrien slēpdamas nemieru,
Naktis paiet laistīdamās tālā rūsā,
Elpa smok iedzīta klusēšanā...
Saulītes jūdzes zaigo novadā,
Zied tēvzemes milestības vētra;
Ganiņus, strādniekus, sēņotājus
Sver zelta svariem šajos gados,
Kad Ērgļa, Ūre, Sīpola mežos
Vēl dzīvo Ģeidāna, Lāsona ļaudis.
Gārsenieši gaida lietuviešus,
Gājputnu ilgās spārno aknīstieši;
Kundzēnu kapsētā — Orstes kapā
Slēpjas Sabulis, Silašķēle.
Bet pulkvedis, Blīgzņu skanstē,
Bunkurā zem resnām saknēm —
Garas, likumainas alas malā
Glabā savu brāļu draudzi.
Un vasarā, pēkšņā kaujā
No aizmugures pārsteidz
Pašus aplencējus eglēs.

Žaģaros rītā list lietus,
Nogalinātos — trīs mašīnās
Aizvedot Ilūkstes virzienā...

1947. gadā: Starp pašiem

izaugušie ložņas vairo briesmas,
Mocekļus nevar vairs saskaitīt,
Mirst saule mums sāpēdama. —
Tur, ieslēdzies aizdedzinātā mājā,
Bēgdams aizvešanas ilgstošām mokām,
Zemnieks pārvēršas gruzduma dūmās.
Dienas vidū iznācis no purva,
Vīrs atbrīvo projām dzīto sievu —

Un, atgādina debesīm drūmu dienu.
Pagastā par to šodien vēl runā,
Čukstot atceras septiņas priedes,
Piemin pazudušo milici ceļā.
Ugunskuriem trūkst malkas, —
Nav nevienas veselas ģimenes,
Kad cauri sūram gaisam —
satumsušā gaismā
Mārkūdānos, Klauces nogāzē
Neretiešu Unka satiek Paklevinski.
Sapulcē piedalās arī birziešu Dūda,
Lielais, dusmīgais ritiešu Alužāns,
Vienmēr smaidīgais zasiošu Bērtuls,
Jēkabpils Drostalā, Krustpils Sarkis.
Pie partizānu kājām spīd, čalo
Zvaigznēm piebiris ezers.
Zemā pirtiņā aiz lazdām
Plīvo sejās, plecos ēnas,
Vandas, kvēlo smagas jausmas,
Domas saslienās, klanas krēslā.
Smiekli neatgriežas saltās sienās,
Sagūstītas dvēseles stingst ziemā,
Apvārsnī karājas sniega kupenas,
Dārzi, ošu, ozolu, liepu meži —
Vēl ilgi sev gaidīs jaunas lapas...
Atgriešanās nesāksies noteiktā dienā,
Tā sāksies kā zemes grūdiens, kad viņi
Pārsteigti nespēs pat iekliegties...
Tāpēc, nav svarīgi tūlīt uzvarēt.
Svarīgi ir uzvarā un nākotnē piedalīties.
... cīruļi aizlauztām balsīm
Pāri skumjiem tūrumiem
Šūpojas melnos staros;
Šķīstot dzirkstelēm,
Degošs pilādzis
Šalkdams ielido
Mākonī.
Alās,
Kokos,
Glabā
Ticību,
Kamēr nākošā rietā
Beidzot piekrīt pulkvedis
Klauces sapulces lēmumam:

Slēpjoties sidrabainā plīvurī,
Glabājiet dziļi saknes,
Pamest vecās vietas,
Izklīst tūkstots stūros,
Lai zvanot dzeguzēm silā,
Mēs atgrieztos simtkrāsainā —
Vasaras sākšanās stundā...

Bet Zāļu vakarā —
Miglas pelēkajās skrandās
Slīkstot klusumam slapjās sūnās,
Dziestot dienas pēdējai blāzmai,
Sargs Znotiņu dumbrajā nepamana
Rībēna, Bremzēna vestos
čekistus,
istrebīķeļus,
un pārējos gnīdas
Pārkliegt, piekaukt līgošanu Sūpē...

Šķērstāne pamanījusi
Svešiniekus lienam mežā,
Meklēdama Siliņu stigu
Aizmaldas, pazūd slazdā...
Viesītē, milicijā — griežas
Pārplīsis lapseņu pūznis.
Paklevinska draugs,
Milicis — Zalāņu Deksnis
Ierauts nolādētā grīstē
Nevar vairs izsūtīt
Skārdupi uz purvu;
Un Zilēs pārsteigts krīt
Pulkveža ziņnesis — Kristužs.
Baigs devītais vilnis
Todien ceļas, kad bunkurī
Aizkrauklis utis dzird kreklā,
Klaidam miegā var novilkt zābakus.
Lieljānis sviedros pilēdams
Krauj ceptas līdakas bļodās,
Lepiks stāsta jaunākos jokus,
Paklevinskis ieslējies stūrī,
Iegrimis domās, skatas sevī...
Saulīte atkal smaidīdama klāj
Vienpadsmitiem — Jāņu galdu
Kamēr krūtīs
Visu laiku gavilē

Ūbeļa vārdi: «... reiz beigsies šie gadi,
Tu kļūsi sieva, mūsu bērni dzīvos laimīgāk kā mēs...
Meitene peldējusies Saukas ezerā,
Plūkusi maigas mežrozes Ormanī —
Izkrien, aiziet tumsas piekārušos krūmos,
Puķēs, lapās snaudošiem odiem garām.
Un, ierauta virpulī varavīkšņainā sirds
Ilgojas, vētraini ilgojas — milēt,
Kad pēkšņi skrienot zariem pa gaisu
Liesmainas strīpas sagraiza nakti.
Sajaucas vaimanājot uguns ar uguni,
Saulīte iekritusi degošās dūņās,
Aizskan spalgā, drebinošā kliegzienā...
Sovjeti tuvojas slēpdamies.
No klaigāšanas divās pusēs
Var just — krievu un kalpu bailes.
Daudzi ieskrējuši Garšķa mīnās —
Atraisa Sūpē vārtus uz elli.
Citi sastingst glābdamies ciņos,
Daudzi vilkdamies atpakaļ vaid —
Brīdī, kad bunkuri, kurā smējās,
Partizāniem klāja galdu, Slonis
Dzeltenām fosfora mēlēm
Pasviež augšā kā vārošu katlu,
Troksnis mutuļodams veļas projām,
Spokainās balsīs dārd apkārt mežos,
Un pamodina ļaužu Gobāniekos, Patrupos.
Viršos pēdējais mirst vizmainais Ūbelis,
Sarecējušās asinīs izbrīnējusies guļ Saulīte
Ar spītības gaismas stariem sejā, abiem blakus
Vēl paliek sakņupuši Lepiks, Lieljānis...
Bļautīšanās turpinās, rej ložmetēji,
Pāri aplusušajiem līdz pat ritam...
Bet septiņiem, starp tiem arī ievainotajam Slonim
Pa šauru taku laimējas aiziet — uz Nomavu.

Pēc kaujas

Čekisti trakodami

Kritušos partizānus

Neapglabāja kapos,

Bet — apliecinot krievu vāru,

Okupanti tos nogremdējuši akačos...

25. jūlijā 1974. gadā, Firzenē

Jānis Tilibs

PARTIZĀNU VIENĪBA «TĒVIJAS VANAGI»

1941. gada rudenī mans brālis Alfrēds Tilibs iestājās Liepājas 21. policijas bataljonā. 1942. gadā aizbrauca uz fronti. Frontē viņš cīnījās Volhovā, kur 1943. gada sākumā viņu ievainoja un atsūtīja atpakaļ uz Rīgu ārstēties. Brālis viens no pirmajiem latviešu leģionāriem saņēma apbalvojumu — otrās pakāpes Dzelzskrustu, par ko tika rakstīts tā laika presē. Avīzē bija arī viņa foto ar apbalvojumu pie krūtīm.

1946. gadā brāli atbrīvoja no filtrācijas nometnes Maskavā. Viņš atgriezās tēva mājās Bārtas pagasta «Aizkapjos». Atgriezies viņš sāka veidot nelegālu organizāciju «Tēvijas vanagi». Izveidojās partizānu grupa, kurā bija Bārtas, Nīcas un Liepājas pilsetas nacionālisti. Drīz vien vietējie komunisti sāka nest uz čeku avīzes, kurās bija viņa foto ar Dzelzskrustu. Viņi uztraucās, ka tādiem vīriem ļaujot staigāt brīvībā. Brālis to dabūja dzirdēt un aizgāja mežā. Sāka darboties viņa grupa «Tēvijas vanagi». Tā kā dabūt rokā brāli čeka nevarēja, arestēja mani. Toreiz man bija tikai 16 gadu. Ceļā uz Liepāju no čekas izbēgu un aizgāju pie brāļa partizānos. Brālis toreiz vadīja grupu, kurā bija 18 cilvēku. Atceros — bija Jānis Brūns no Nīcas, Gunārs Rukutis un Jānis Pirtnieks no Bārtas. Citus nepazīnu. Bruņoti bijām galvenokārt ar vācu ieročiem: automātiem, ložmetējiem, tā saucamajiem «kaulu zāģiem».

1947. gada vasarā tika veiktas vairākas operācijas pret čekistiem un vietējiem līdzskrējējiem. 1947. gada rudenī čeka atklāja mūsu bunkuru. Kaujā krita Gunārs Rukutis, Aivars Roze, smagi ievainoja Jāni Brūnu. No grupas krita 6 cilvēki.

Tuvojoties ziemai, sadalījāties divās grupās. Nīcas mežā palika grupa, kuru vadīja Jānis Brūns, bet mēs ar brāli un vēl dažiem partizāniem pārcēlāmies uz Aizputes un Kuldīgas mežiem.

Ziemu pārlaidām mierīgi un 1948. gadā atkal apvienojāmies. Atradāmies Kuldīgas rajonā. Kā vēlāk izrādījās, grupā bija ielavijies nodevējs, un drīz mūsu grupai uzbruka čekisti. Turlavas pagastā pie Platkāju mājām smagi ievainoja manu brāli Alfrēdu Tilibu. Sašauts kājās un galvā, redzēdams, ka ciņa zaudēta, pēdējo lodi viņš raidīja sev.

Paliku viens. Atgriezos Nīcā pie Jāņa Brūna. 1948. gada 17. novembrī Brūns teica, ka jāiet izlūkos uz Gāviezes pagastu, lai varētu sarīkot kādu operāciju par godu 18. novembrim. Izejot no meža pie vienām mājām, vakarā vēlu, mūs sagaidīja čekas slēpnis. Sākās kauja, kurā mūs abus ar Brūnu smagi ievainoja. Brūnu saņēma, bet es, kaut smagi ievainots, aizvilkos atpakaļ uz noietni, apmēram 10 km attālumā.

1949. gadā sākās izvešana un aizveda gandrīz visus mūsu atbalstītājus. Tajā laikā Latvijas laukos tomēr bija ļoti daudz latviešu patriotu, vairāk nekā komunistu. Mežā nodzīvoju līdz 1950. gada martam. No lielās grupas bijām palikuši tikai divi: Jānis Pirtnieks un es. Bunkurs tika atklāts, un čeka mums uzbruka. Bunkurā iesvieda granātu. Mani smagi ievainoja. Mūs abus arestēja.

1950. gada rudenī mūs, kādus 10 cilvēkus, tiesāja kara tri-bunāls. Piesprieda 25 gadus. Mani aizsūtīja uz Karagandu, kur sabiju līdz 1956. gadam.

JĀNI BRŪNU ATCEROTIES

Jāni Brūnu Voldemārs Zariņš ir iemūžinājis savā dziedājumā «Mordovijas zvani». Arī es esmu mēģinājis to darīt dzejoli «Latvju partizāns». Bet tā vien šķiet, ka tas par maz. Atbrīvošanas cīņu vēsture ir fiksējusi tādus drosmīgus vīrus kā partizānu komandieri Veckalniņu un izlūku Helmani, bet bija taču daudz vairāk. Gribētu pat teikt, ka ikviens tā laika partizānis bij pieminēšanas un apdziedāšanas vērts. Tas pats sakāms par četrdesmito gadu meža vīriem.

Mordovijas noietnēs sešdesmitajos gados no visiem Sibīrijas nostūriem bija savākti nenogalētie, dzīvi palikušie brīvības cīnītāji. Un lielākā daļa no tiem bija partizāna takas bridušie. Desmitgadnieki savu katorgas laiku bija beiguši un noietņu pamatsastāvs komplektējās no divdesmitpiecgadniekiem.

Arī Jānim Brūnam bij divdesmitpiecgadīgs laika posms jāno-
staigā dzelondrāšu aizžogojumā. Taču šī staigāšana bij visai
problemātiska. Jānim Brūnam kājas bij sašautas un viņam pār-
vietošanās bez kruķiem nebija iespējama. Sašautas bija arī rokas,
roku delnas un pirksti. Viss viņš bija čekistu ložu sašauts, bet ne
nošauts. Bet pats viņš nebija pataupījis pēdējo lodi sev. Ar pēdējo
lodi krita kāds no kangariem, kas verdziski kalpoja svešniekam un
bez žēlastības iznīcināja savas tautas patriotus, cik vien okupanti
pagērēja.

Jānis Brūns bija paliela auguma, plecīgs vīrs. Ja uz brīdi iedo-
mājās viņu bez kruķiem, tad salīdzināms viņš bija ar dižu dzirnav-
nieku, kuram uzsviest graudu maisu uz pleciem ir tīrais sīkums.

Sarunājoties ar Jāni Brūnu, allaž palika pārliecība, ka latvju
tautā Dievs ir iekaisījis patriotisma sēklu un tā atradusi auglīgu
augšni. Mordovijas nometnēs sešdesmito gadu ieslodzītie pārstā-
vēja vairākas paaudzes. Un jauniešu kuplais skaits liecināja,
ka veidojas maiņa pēckara partizāniem. Ja tautā nebūtu tēvzemei
liesmojošie, tad tā būtu gan tragēdija, gan drāma.

Ir daudzi, kuriem vienalga: vai ir valsts, vai nav. Ja vien ļauj
dzīvot... Bet ir arī tādi, kas kalpo svešniekam. Un vislielāko
neizpratni rada tie, kas pat pēc 14. jūnija izvešanām piedalījās
svešā ienācēja akcijās. Kas bija šie «iznīcinātāji»? Visi, protams,
nebija latvieši, bet tomēr viņu vidū ne viens vien runāja latviski
un viņš bija nācis no latviešu ģimenes. Un svešniekam kal-
poja arī partorgi, kolhozu priekšsēdētāji, pat čekas dienestā bij
krietns pulks latviešu. Vai latviešu tauta spēs nomazgāt šo kaunu,
ka no viņas vidus nākuši gan Žanis Spure un Vilis Lācis, gan
Noviks, Johansons un Pugo?

Jānis Brūns bij zemnieks. Zemnieku sētas ir devušas tikpat kā
visus dižos kultūras un sabiedriskos darbiniekus. Arī kara vadoņus.
Biogrāfijas vēsta: Kārļa Ulmaņa, ģenerāļa Baloža tēva mājas;
dzejnieka Plūdoņa tēva mājas. Ir E. Virzas un K. Skalbes lauku
mājas. Strēlnieki, Neatkarības armijas kareivji, leģionāri — vai-
rums ir zemnieki. Un svešnieks zināja, kam jācērt visdziļākā
brūce.

Sāpīgāko cirtieņu saņēma latvju zemnieks. Un ne tikai vīri —
arāji, bet arī zemnieces un viņu bērni. Un ja kāds runā, ka lat-
viešu zemniecības iznīcināšanu vajagot sākt aizmirst un iebru-
cējus un viņu rokas pušus nesaukt pie atbildības, jo viņi esot
darbojušies pēc to laiku likumiem... tad rodas sajūta, ka tie, kas
palikuši kaut kādā veidā dzīvi un kurus nav padomju vara iznī-
cinājusi, ka tie paužot šo neizprotamo piedošanas aicinājumu,
iesplauj sejā nomocīto tūkstošiem.

Jānis Brūns nepiedzīvoja deviņdesmito gadu notikumus. Un varbūt ir labi, ka nepiedzīvoja. Ja būtu nodzīvojis līdz šim «pārvērtībām» — pārāk skumji kļūtu savainotajam partizānim.

Bet pienākums ir izpildīts —
Mūžs Latvijai ir atdots pūrā,
Lai ātrāk tumsu paršķel rīts,
Lai brīva viņo Dzintarjūra.

Gunārs Freimanis

Gunārs Freimanis

LATVJU PARTIZĀNS

Veltījums latvju nacionālajam
partizānam Jānim Brūnam

No koku zariem rudens pil
Un lāses uzsūc zeme miklā.
Visš upes krasts un plašais sils
Ir ietērpts agrā rīta miglā.

No partizāna asins pil
Un arī tās steidz zeme sasūkt.
Pil zālē miesas nektārs silts
Un sārtu krāso dzidro rasu.

No sirds bez skaņas sāpe pil,
Pil dvēselē un smeldzi rada.
Gaist dvēsele, gars lēnām dilst,
Jau Nāve baltu sagšu ada.

No desmit vīriem viņš vairs viens,
Un tikai nakts uz laiku glāba,
Bet jau caur krūmiem saule lien
Kā vizmojošs un zeltīts kāpurs.

Drīz atkal sāksies uzbrukums,
Drīz suņi demonstrēt sāks ožu.
Jau sārtojas viss debess jums,
Bet patronsomā maz vairs ložu.

Vairs ložu maz, vien svelošs naidis,
Vien naidis, ka dzimtai zemei jācies.
No katras pazares dveš vaida,
Ka tautai sājpu ceļš ir sācies.

Vēl miņā šausmās tītais gads,
Kad tautas miesā vampīrs sūcās.
Nu atkal griežas moku rats,
Cērt atkal svešnieks dziļas brūces.

Vēl Kurzeme pēc kaujām kūp,
Vēl meži cīnītājus glabā,
Bet pretestība lēnām drūp,
Dažs labs jau šķēpus makstīs sabāž.

Vien tie, kas nespēj sevi liekt,
Kas nespēj naidu noslēpt krūtīs,
Tiem tumšās naktīs nenāk miegs,
Tie allaž cīņu ceļu jūtīs.

Guļ asins peļķē partizāns,
Ilgst trešo dienu sīva kauja.
Tam kājā lode, brūcēs sāns
Un ievainotas abas sauļas.

Vien ložu neaizskārts ir pirksts,
Kas automātam nospiež gaili.
Un acīs tāda uguns dzirkst,
Kas ienaidniekam iedveš bailes.

Šī uguns dzirkst kopš tālās nakts,
Kas nedzēšama liesmo miņā,
Uz nežēlīgas sājpu lakts
Bij sirds un dvēsle likta viņam.

Guļ partizāns. Tam zaudēts viss
Šai jūnijnaktī, sājpu pilnā.
Tam sievu, bērnus šaustījis
Ir tālums svešs ar bada milnu.

Šai naktī latvju tautai cirsts
Tik dziļš un nedziedināms cirtiens,
Ka asaras vēl mātēm birst
Par dēliem, nost no viņām šķirti.

Šo nakti mūžam pieminēs,
Tā neizgaisīs audžu audzēs,
Kamēr vien debess zvaigznes sēs,
Kamēr vien zeme miežus audzēs.

Šai piemiņdienā karogs slīgs,
Lai paustu sēras, zemu mastā,
Par visiem, kuru kauli nīkst
Gan Volgas, Obas, Ļenas krastos.

Var gadi zust, var audzes gaist,
Var izbālēt pat varoņtēli . . .
Kā pļāva mēris sarkanais,
No tēva lūpām dzirdēs dēli.

Jau suņi rej, jau auto rūc,
Jau atskan balsis mēlē svešā,
Starp viņiem dažs labs kangars, jūds,
Tie aplenc, garā ķēdē plešas.

Drīz atskan sauciens: Padodies!
To izkļiedz kangars latvju mēlē.
Cik žēl — nav granātu, ko sviest,
Trūkst «kaulu zāga» žiglā spēle.

Vien automāts, bet ložu maz,
Starp viņām viena — pašam lemtā . . .
Ja tikai pirms viņš attopas,
Jau netiek miesa gūstā ņemta.

Kā dzīvība, kā eleksīrs
Ik patrona ir viņam dārga.
Viņš zin, ka latviets mirst kā vīrs,
Ja tēvu zemei godu sargā.

Sāk spindzēt lodes. Krustuguns
Cērt otrā kājā dziļus robus.
Zem kādas pazares smilkst suns,
Tam nejaušs šāviens ķēris zobus.

Tad atkal, sarunas. Tie grib,
Lai partizāns beidz nikno kauju.
Viss asinīs, bez spēka, klibs,
Viņš ienaidniekam nepakļaujas.

Dažs labs no lencējiem krīt beigts,
Dažs ilgi nēsās roku saitē.
Bet partizāns vēl neuzveikts,
Viņš atlikušās lodes skaita.

Lūk pēdējā, tā viņam ļaus
Mirt dzimtenē, tās zemē dusēt.
Vien mirklis vēl un viņš sev šaus . . .
Bet uzbruktam no mugurpuses.

Ne vienmēr nāve ļaunākais,
Daudz ļaunāk nokļūt čekas gūstā.
Tur moku solos elpa gaist,
Tur jāredz sevi dzīvu pūstam.

Guļ partizāns. Jau virvju siets.
Pie debess spoža saule kvēlo.
Un šķiet šis vēlais Dieva zieds
Viens vienīgs partizānu žēlo.

Mēms raugās dzimtās zemes mežs.
Jūt dzimtene, ka viņas dēlu
Ir veicis pārspēks nīsts un svešs,
Lemj vara brutālā pār cēlo.

Bet pienākums ir izpildīts —
Mūžs Latvijai ir atdots pūrā,
Lai ātrāk tumsu pāršķel rīts,
Lai brīva viņo Dzintarjūra.

1966. g. Mordovijā

* * *

Kārlis Miķelsons,
Madlieniā

58. PANTS ...

18 gadu vecumā iestājos Jaunsargos. Šī organizācija bija saistīta ar sportu un tāpēc populāra. Visi jaunsargi vēlāk kļuva par aizsargiem. Skolā gāju Rīgā.

Kad Latviju okupēja Padomju Savienība, darbojos Upelnieka pretošanās grupā. Šī darbība sākās jau 1940. gadā. Grupa bija

slēgta, konspiratīva. No grupas zināju tikai dažus. Viens, ko zināju, bija Upelnieks. Manas māsas vīrs bij pulkvedis un viņš pazina Upelnieku. Tāpēc arī es zināju, ka Upelnieks bija vadoša persona grupā. Mēs toreiz nedomājām, ka tiksim iztirgoti un pārdoti. Bijām toreiz naivi un cerējām, ka vēsture atkārtosies un sabiedrotie mums nāks palīgā atjaunot Latvijas valsti.

Pēc kapitulācijas darbojos nacionālajos partizānos Irlavas un Laizes pagastā. Arī Dundagas, Rojas, Puzes rajonā. Biju Felberga grupā. Mēs bijām apmēram 40 cilvēki. Tādas grupas bija vairākas. Darbojās Brīvnieks (Misiņš), Pakulis. Pakuļa grupa bija lielākā. Laizes pagastā bija leģionāru grupa. Bija arī bijušo policistu grupa. Neesmu tagad saticis nevienu no Pakuļa grupas. Partizānu pirmajā salidojumā neredzēju nevienu no aktīvajiem partizāniem. Lielākā daļa nošauti, miruši Sibīrijā. Varbūt, ka baidījās toreiz sanākt kopā.

Mūsu grupa darbojās līdz 1947. g. pavasarim. Brīvās pasaules solījumi izrādījās klaja krāpšana un meli. Un tāpēc 1947. gadā jau bija skaidrs, ka mūs pasaule ir piekrāpusi un esam nolemti bojāejai. Un nekāda palīdzība mums ne no viena nebūs.

Grupa sadalījās. Jo visapkārt atradās čekas karaspēka garnizoni. Es aizklīdu uz Vidzemi — Kokneses, Pļaviņu, Mengeles rajonā.

No kaujām parasti centāmiem izvairīties. Lielākā kauja bija 1945. gada rudenī. Čekas karaspēks mūs ielenca, bet no ielenkuma izgājām arī labi — tikai vienu no mums ievainoja.

Uzbrukumi no pretinieka puses parasti notika no rītiem. Bet kad pienāca pievakare, tad uzbrukumus vairs negaidījām un tad bija atslābums.

Izdevām savu avīzīti. Tur tika atspoguļoti notikumi ārzemēs. Pie mums bija Ilze Kalnāre no 1945. gada līdz 1946. gada rudenim. Nevienu mežinieku Ilze Kalnāre nav nodevusi.

Bija vēl otra kauja. 1946. gadā. Jutām ielenkuma briesmas un arī no šī ielenkuma izgājām. No mūsu grupas kritušo nebija. Tikai ievainotie.

1947. gadā mani sagūstīja. Bebros. Faktiski mani nodeva... Vidzemes partizāni, salīdzinot ar kurzemniekiem, dzīvoja ļoti pavisā, nepiesardzīgi. Mani radi man iegalvoja, ka viens no partizāniem, kurš pieteicies padomju varas iestādēs, tomēr esot drošs cilvēks, bet šis cilvēks mani nodeva čekas rokās. Šodien šis vīrs ir jau miris. Viņa uzvārds — Eglītis.

Mana pratināšana notika čekas filiālē — Skolas ielā. Sastāstīju visādas leģendas un tad man lika mieru vairākus mēnešus. Aiz-

veda uz Stabu ielu. Kad atsākās pratināšana, tad jau no grupas daudzi bij iekrituši un čekistiem viss bij zināms.

Tā sauktā tiesa nebij man vienam. Tiesāja lielu grupu. Tur piesaistīti bija arī pārtikas piegādātāji partizāniem. Šiem pabalstītājiem bija sava organizācija un lielu daļu no tiesājamiem es nepazinu. Partizānu grupā mēs bijām tikai seši, bet atbalstītāju bija daudz vairāk.

Mani apsūdzēja pēc Krievijas kriminālkodeksa pantiem: 58^{1a}; 58⁸; 58¹⁰; 58¹¹; Par katru pantu — 25 gadi. Tātad kopā — 100 gadi sods... Dokumentos gan figurēja 25 gadi, taču ja kādu no pantiem atsauktu, tad citu pantu termiņi sāktu darboties.

Manai sievai, kura bija kopā ar mani partizānu rindās, okupantu «tiesa» piesprieda 10 gadus. Apsūdzības pants — 58^{1a};

Tiku nosūtīts uz Noriļsku. Sieva (Marta) arī nokļuva lēģeros. Viņai brāli nošāva 1941. gadā. Viņš toreiz bija partizānos. Tad jau karš bija sācies, bet vietējie kangari viņu nodeva un nošāva. Viņš uz laiciņu bija ieradies no meža tēva mājās.

Noriļskā biju līdz 1957. gada februārim. Sākuma gadi Noriļskā bija ļoti smagi un drausmīgi. Vienīgais labums, ka nebijām kopā ar kriminālistiem. Režīms bija stingrs. Bijām numurēti, naktīs ieslēgti barakās. Nometne bija liela — ap 9 tūkstoši cilvēku. Nometne no Šmita kalna bija labi redzama. No pilsētas ap 3 kilometru.

Katordznieki bija «medvežkā» — nometnē «Lāču strauts». Vīriešu nometne bija ar numuru 5. Arī Šmita kalna augšā bija nometne. Nometņu bija daudz. Mēs būvējām kapara kausētavu. Ejot uz darbu (darbā gāja ap 6 tūkstoši) daudzi netika līdz un pakrita. Viņiem laida virsū suņus. Katru dienu nesa atpakaļ kādus piecus, sešus vai nu nošautus vai suņu sakostus, vai no nespēka mirušus. Nometnē vienīgās domas bija, lai kādreiz varētu pietiekoši paēst maizi.

Visus gadus biju vienā nometnē. No tiem laikiem atceros Purmali no Jēkabpils. Viņš Latvijas laikā bijis aizsargos. Tad — brāļus Kalniņus (viņiem bija lauksaimniecības mašīnu veikals Rīgā), daktera Libieša dēls. Viņš strādāja par sanitāru.

Mani no neglābjamas nāves (aiz nespēka) paglāba kāds vācietis — galdnieks, kas pieņēma strādāt pie galdnieka darbiem.

Kad mani 1957. gadā atbrīvoja, tad bija jāparakstās, ka tieku atstāts Sibīrijā — mūža izsūtījumā. Vēlākos gados atgriešanās dzimtenē bij iespējama.

Jānis Pormalis

PARTIZĀNU GRUPA «VILKAČI»

1944. gada vasarā atrados kursos Bolderājā, tāpēc bieži biju Rigā. Tur, satiekoties ar brāli Pauli, uzzināju, ka tiks organizēta un apmācīta izlūku grupa sūtīšanai uz frontes aizmuguri. Pēc virsnieku kursu beigšanas arī es iesaistījos šīs grupas komplektēšanā. Braucām uz Aizkraukli pie kureliešiem, kur meklējām sev vajadzīgos vīrus. Ar leitnantu Rubeni kopā dienējām jau Latvijas armijas Autotanku pulkā. Tikāmies arī ar Rozīti, Ūsiņu un vēl kādiem diviem. Šī grupa skaitījās pie frontes izlūkošanas dienesta. Te vīri tika apmācīti rīkoties ar vācu un krievu ieročiem, izlūku un konspirācijas iemaņās. Apgādāta ar ieročiem, naudu un pārējo, septembra otrajā pusē grupa pie Kokneses pārgāja frontes līniju.

Par nožēlošanu, šai grupā tikai domāja par mājās iešanu. Viņiem tas beidzās liktenīgi. Sarkanarmijas pretizlūkošanas daļa apcietināja viņus dažu dienu laikā. Mēs ar brāli nolēmām iet pāri Daugavai. Tas mums laimīgi izdevās. Dienas laikā pa pusuzspridzinātu tiltu pārgājām pāri upei. Tā sākās mūsu partizānu gaitas.

Apmetāmies pie Stangu mājām, kur par mūsu pirmajiem un galvenajiem atbalstītājiem un sakarniekiem kļuva Reihmaņu ģimene. Ar viņu palīdzību atvedām no Kokneses noglabātos ieročus un spridzekļus. Arī Jānis Reihmanis bija savācis mašīnpistoles, patronas, granātas, divas patšautenes.

Sākās rudens. Bija jāsteidzas būvēt vairākus bunkurus dažādās vietās un gatavoties ziemei.

Sakarā ar cilvēku arestiem mums piedroījās jauni biedri. Pirmie bija brāļi Pēteris un Voldemārs Skalbes. Pādējais aresta brīdī bija aizbēdzis no Sunākstes miličiem. Pienāca vēl Roberts Cibiņš un Vītols no Seces, Kandis — aviācijas pulkveža Kanda

brāļa dēls. Ziemā vēl piebiedrojās Jānis Žagata un Voldemārs no Sunākstes, ārsts Juris Stūre no Rīgas.

Mums bija savi cilvēki visās izpildu komitejās, tā ka zinājām visu, kas notiek tuvākajā apkārtnē. Ziemā saņēmām ziņu, ka izbrauks arestēt Staņgu mājas saimniekus Kļavinskus. Izgājām pretim un arestētājus likvidējām.

Uz pavasara pusi mums piebiedrojās Aizstrauts no Sēlpils, virsmežsargs Kaktiņš no Daudzevas, Gunārs Beitāns, Kalniņš un Ruže no Sēlpils, Jānis Kalniņš un Jānis Bunārds no Seces, Grāmatiņš no Ābeļu pagasta, Dzērvīša audzudēls no Sēlpils.

Maijā izdevās likvidēt Seces MTS direktoru Tauriņu. Šis cilvēks bija viens no aktīvistiem 1941. gada 14. jūnija izvešanā. Viņš daudzkārt bija izteicies: «Visus latviešus uz Sibīriju!». Tā arī pie mums piepulcējās MTS darbinieki Jānis Reihmanis, Jānis Elksnis un Jānis Tāls. Mūsu grupu nosaucām par «Vilkačiem». Izdevām pat savu avīzi «Vilkaču Sauciens». Šis avīzes veidošanā daudz palīdzēja Sēlpils pagasta Sēnotu māju saimnieks Dzērvītis, kā arī rīdziniece Lidija Reihmane. Viņi sagādāja papīru un rakstāmmašīnu. Līdz tam mūsu grupa tika dēvēta par brāļu Pormaļu grupu.

Pateicoties mūsu grupas darbībai, tika apturēti visi meža izstrādes darbi Seces mežos. Vairākas reizes visus strādniekus izdzinām no meža vai vispār neielaidām cirsmā. Sabojājām apkārtējos tiltus. Mūsu doma bija tāda, ka nedrīkstam ļaut izlaupīt Latvijas lielāko bagātību — mežus.

Šāda mūsu rīcība, protams, nepatika jaunajai okupācijas varai. Tā kā mūsu grupa bija viena no aktīvākajām tajā pusē, komunistiem bija svarīgi pēc iespējas ātrāk mūs iznīcināt.

Seces pagasta mājā tika ierīkots štābs mūsu grupas apkarošanai.

Tur aktīvi darbojās gan bijušie Oškalna sarkanie partizāni, gan Jēkabpils čekisti, gan vietējie pielīdēji.

Diemžēl, mūsu grupā uzradās kangari, un čekisti uzzināja gan grupas dalībnieku sastāvu, gan mūsu apbruojumu.

Kad iekšlietu ministrs ģenerālis Eglītis aicināja partizānus iznākt no meža un legalizēties, viņa aicinājumam vairāki paklausīja. Kad šo ģenerāli amatā nomainīja cits, tūdaļ visus, kas iznāca no meža, arestēja. Uz Seces pagasta centru atbrauca ģen. Eglītis kopā ar Sunākstes «Staltānu» saimnieka dēlu Kārli Cirsi, kurš nebeidza slavināt jauno iekārtu. Pats gan neapmetās savās mājās dzīvot, bet kaut kur Talsu pusē.

Atceros, ka mītiņojot pagasta mājās, runātāji neatradās uz skatuves, bet zāles vidū — laikam tā jutās drošāki.

Oktobra mēnesī mums notika sadursme ar Sēlpils padomju aktīvistiem. No viņu vidus krita trīs, mums vienu ievainoja.

Tajā laikā mūsu samērā lielā grupa sāka dalīties, lai vieglāk pārļautu ziemu. Šodienas acīm skatoties, tā bija kļūda, jo ar lielu grupu čekisti baidījās uzsākt kauju.

Novembra mēnesī mūsu grupa dzīvoja bunkurā Seces meža Druvnieku apgaitā. Kad daži bijām aizgājuši pēc pārtikas, J. Tāļa un viņa māsa Emīlijas nodevības rezultātā bunkurs tika ieņemts. L. Kaktiņu nošāva. Mēs atradāmies kādus 15 km no bunkura un neko nezinājām. Čekisti bija piebraukuši no otras puses, no Plēsu apgaitas. Nodevēji zināja kvartāla numurus. Mēs atradāmies kvartālu stūrī. Naktī, pienākot dažus metrus no bunkura, uz mums atklāja uguni. Jānis Reihmanis krita, man tur palika sašauta cepure. Tad arī runājuši, ka esmu ievainots galvā. Tā mēs palikām atkal divi ar brāli Pauli.

Jānis Tālis pēc tam darbojās Daugavpils milicijā, bet viņa māsa Emīlija Jēkabpilī kļuva par kaut kādu priekšnieci. Jāpiemin, ka ģenerālis Eglītis izsolīja prēmiju 10 000 rubļu apmērā, kas noods brāļus Pormaļus.

Vasarā nodevības dēļ pie Taimiņu mājām mani un brāli ielēna. Man izdevās atšaudoties izmukt, bet brālis palika...

Vēlāk ar mūsu sakarnieku palīdzību nokļuva Kabiles grupā, kuru vadīja Ēvalds Pakuls, mans kursa biedrs no Bolderājas. No beigumā gribu vēl pieminēt tos cilvēkus, kuri par mums pašaizliedzīgi gādāja un rūpējās, uzticējās mums. Tie bija: Jānis un Marija Reihmani, Lidija Reihmane, Sēnotu māju saimnieks Dzērvišis ar sievu, Staņģu māju saimnieki, Kļavinsku ģimene. Viņu dēls Leons daudzus gadus pavadīja Gulaga nometnēs. Profesora Rizgas māsa ar meitu no Sēlpils, Seces mežzinis Vismanis ar ģimeni, Seces Alšānu māju saimniece Hilda Bleiberga ar māsu, brāļu Skalbjū ģimenes un vēl daudzi, daudzi latviski domājoši cilvēki, kuriem nebija nekā kopēja ar okupācijas varu.

Modris Zihmanis

TUR MEŽĀ, MAZĀ BUNKURĪTĪ...

ATMIŅTĒLOJUMI

...Tik vienu svītrīņu
dzimtenes

Nākotnes vatmaņi vilkti
Sudraba putekļu vēfīts,
Puteklī iešu ilgt.

Rakstot meža gaitu atmiņtēlojumus, neesmu pūlējies tos izgaismot tikai vēsturiskā šķēlumā vien, nedz arī izteikt savu atieksmi. Ar laiku to izdarīs vēsture pati. Lai lasītājs piedod, ja esmu ieskatījies pagātnē kā literāts un to dienu acīm un notikumiem dāvājis viņu otro mūžu. Ja manas piezīmes lasīs kaut viens no kritušo jaunekļu tuviniekiem — jaunekļu, kas gāja nāvē ar Latvijas vārdu uz lūpām — arī tad mans mūžs attaisnosies. Būšu izgaismojis viņu gaitas. Pašas pēdējās. Sūrākās. Un, iespējams, ieskicējis raksturīgāko nacionālpartigānu ikdienā.

Še neanalizēšu viņu taktiskās un stratēģiskās kļūdas. Tās lasītājam būs acīm redzamas. Neapiešu arī savējās, tīri cilvēciskās, par ko vēl šodien ir jākaunas.

Pieskaršos vien iezīmīgākām akcijām (visu še nav iespējas uzskaitīt). Daudzas prasījušas abpusējus upurus, taču dažam labam kangaram un ziņu pienesējam atvēsinājušas karstās galvas.

Še citēju fragmentu no proklamācijām, ko reiz izplatīju partizānu uzdevumā, vēl skolēnu organizācijā būdams. Daļu teksta, ko senāk zināju no galvas, vēl glabā atmiņā. Varbūt kādā sētā vai dzīvoklī tas saglabājies pilnībā.

«... Mums priekšā vergu darbs Sibīrijā, vai brīves un nāves ceļš dzimtenē. Mums liegta iespēja savam uzturam un apģērbam nopelnīt. Tāpēc ņemam no tiem, kas mums šo iespēju lieguši. Ņemam uzturu, apģērbu, ieročus, munīciju. Reizēm arī naudu apavu un naidnieka formas tērpu iegādei. Nekādas citas mantas mums nav, kā vien dzīvība. Un tas, kas mugurā, vēderā un plecā nēsājams. Kas nēsājams sapņos un sirdīs.

Ņemam no agresorvalsts — no PSRS, ar ko esam kara stāvoklī, kas mums to uzspiedusi. Tātad ņemto uzskatām par kara trofeju. Ņemam vien nepieciešamo, kaut no mums ir paņemts viss. Uz mums šauj. Šaujām arī mēs. Abās pusēs ir upuri — šai neliedzamajā karā.

Ar zīmogu un parakstu apliecinām, ka paņemto esam rekvizējuši, uzrādām tā daudzumu. Lai netincina ļaudis. Un lai mums nepieraksta sazin ko. Lai kriminālie elementi uz mūsu rēķina neiedzīvojas.

Par brīvu un neatkarīgu Latviju!
LNPA, 1947. Tur, mežā, mazā bunkurīf.

ASNI

1927. g. ziemas nogalē, vēlā vakarstundā ģimenes strīdā tēvs, būdams afekta stāvoklī, paņēma mani, jaunāko, no šūpuļa un aizveda pie vecmamma. Biju ceturtais bērns (dzimām ik pa gadam) un man diez kā nevedās ar augšanu. Esot bijis tāds īdžigs, tiepīgs un ēšanā izvēlīgs.

Tā mani, 3 mēnešus vecu, pievāca vecmamma un, savulaik laidusi pasaulē 10 resgaļus, zināja, kā ar tādiem apieties.

Toziem lielajai sivēnmātei atnesās lieks sivēns. Nepārskaitļa ruksēns, nostumts malā, pārcēlās uz dzīvi saimnieku kambarī, kur abi pārtikām no vienas pudelītes. Pazīdos es, pie viena arī sivēns, ja vecmammai nesajuka secība.

Biju pagalam vārģs, vecmamma galvu vien grozījusi, ka tik nenonīkstu pavisam. — Izdzīvos, — sacījis vecpaps. — Dzimis taču jaunā mēnesī. Ieliec tik otrajā vārdā manējo un tā lieta ies. Būšu krusttēva godā.

Jau 4—5 gadu vecumā biju apsteidzis savus vienaudžus.

— Negrūd viņam tik daudz ēdamā, lai bērns pāris mēnešus atpūšas, atvelk elpu. Izaugs par ātru, ko tad? — žēlojās vecpaps.

Savu vienīgo darbu — augšanu tagad pildīju apzinīgi. Paudzies nedarbos biju visai oriģināls. Kārtīga pēriena vērtus tos atceros vismaz divus, no bērna loģikas tīri nevainīgus. Man va-

rēja būt kādi pieci seši gadi. Lietus peļķē bija iekritusi, no ass atdalījusies, ratu smēre, ūdens virsma laistījās varavīkšņaina. Ienāca prātā, kā tas varētu izskatīties pienā. Iegājis ratnīcā, paņēmu uz mentes krietnu pikuci. Piena būdā dzisa pusdienas slaukums, kannu vāki nedaudz pacelti, atlika vien ielikt katrā pa druskai. Izprieclājos par smēres kustīgo iedarbību, tā plauka kā ledus puķe logā. Tomēr vēlāk apjautu, ka labi nebūs. Pie saimes vakariņu galda pratināja. Liedzos, teicu, ka liemie puīši, kuri strādāja par algādžiem. Pēra turpat, visas saimes acu priekšā, līdz iejaucās tante Olga, vecmamma māsa. Teica, ka bērns apveltīts pārāk bagātu iztēli un izziņas alkām. Tovakar cūkas dabūja padzīvot uz cilvēkbērna asaru rēķina.

Trīs vasaras izganījos cūkas. Ar maizes gariozīnām pieradināju kuili, kaimiņgans palīdzēja uzrausties tam mugurā. Dzīvnieks jutās ārkārtīgi aizvainots, trakoja, svieda pakaļu gaisā, kvieca un urkāja, tad aizdrāzās kā vējš. Atjēdzos zemē, gaužām apdauzījies. Kad atvēru acis, kolēģis, notrausis asaru, pasmaidīja un sāka skaitīt ābeces pantīņus: vient gant nomila, titi gani laudāja, tūka laka kapu...

Deviņu gadu vecumā jau ganīju govīs. Pirms mājās dzīšanas ap 11.00 sākās dunduru laiks. Visai nedisciplinēts bija bullēns, slēja gaisā asti, kad lidoņi vēl nemaz nekoda. To tik vajadzēja ierādīt lielajām, tās pāris reizes nošņācās, nodicās, uzvilka karogus un sāka laist riņķus. Pēc brīža viss bars sagriezās kā karuseli un auloja uz kūti, nelīdzēja manas dusmu asaras, ne kaķa lāsti. Vakarā kalu atriebības plānus. Pagaidi vien — nodomāju. Ja nevarēsi asti pacelt, kā būs ar bizošanu? Nudien — nekas nesanāks. Un lielās arī liksies mierā.

Nākamajā dienā sataupīju brokastmaizi. Kamēr lops cienājās, iesēju tam astē pusķieģeli. Vērsēns kļuva nemierīgs, sāka skraidīt, ķieģelis sitās pa kāju kulkšņiem. Ļaunākais bija, ka bullēnu nevarēju noķert un atbrīvot no «piedauzības akmens.» Kulkšņi kļuva jēli, lops bija jānokauj. Kad vakarā mani pēra, solījos tā vairs nedarīt. Vārdu turēju, tā vairs nedarīju. Laimīgā kārtā tante Olga līdzēja ar savu diplomātiju. Bērns esot apveltīts ar loģisku domāšanu: ja neuzslies asti — nebizos. Būs labs matemātiķis.

Kad paaugos, tēvs ar māti bija salabuši. Reizēm paņēma līdz pie brālīšiem un māsas. Taču ilga dzīvošana tur neiznāca. Atceros, reiz, gultiņā pamodies, sāku gauži raudāt. Māte vaicāja, kas kaišot. — Vecpapa žēl, — caur elsām izdabūju.

Kad biju piemīlīgs un rātns, vecpaps mani aicināja uz ceļgala. Par nerātnībām vajadzēja bučot roku, nolūgties, kas šķita smags pārbaudījums. Kā lai nolūdzos, pazemojos, kamēr vēl neper? To man nācās izdomāt kaktā. Desmit minūtēs spīts saplaka, sāniski

izzadzes no kakta, piešāvu muti vecpapa rokai un miers bija saligts.

Ar Rapu Artūru, grāmatnieka Jāņa Rapas brāļadēlu mācījos vienā klasē un bijām kaimiņi. Reiz mājupceļā no skolas Artūrs ienāca līdz istabā. Pēc mērenāka pārkāpuma vecmamma bija pakārusi virs durvīm žagarbunti.

— Kas tas? — vaicāja Artūrs, ar pirkstu norādot uz žagariem. Jutu, ka nosarkstu aiz kauna un pazemojuma. Vēlāk izrādījās, ka tas līdzējis vairāk, nekā pati pēršana. Vispār pēršana ir atzīstams līdzeklis. Kaut vai, lai izzinātu, cik labi ir tad, kad neper. To var pa īstam izjust vienīgi bērnībā. Gadu ritumā nācu arī pie citām atziņām. Tikai pēc kārtīgas badošanās cilvēks spējīgs apjaust, cik labi ir tad, kad esi paēdis. Vai — cik labi ir tad, ka esi palicis dzīvs. Ka tevi kāds gaida. Kaut vai tā būtu tukša vieta — tavš stūrītis, tava zeme, kurai tu reiz esi solījies un kura ir solījusies tev.

1940. g. maijā beidzu A. Brigaderes 4-klasīgo pamatskolu. Pēc nedēļas ar skolas dzeltenzilo karogu «Dievs. Daba. Darbs.» braucu delegēt uz kaimiņskolas izlaidumu. Pēc mēneša ienāca Sarkanā Armija. Man bija 12 gadu. Mana vecuma baltkrievu izcelmes vasaras bērni notikumu uzņēma ar ziņkāri un dzīvi pārsprieda: tie esot tādi pat cilvēki, tikai tiem neesot Dieva. Viņi pielūdzot Staļinu. Man sariesās asaras. Kur mums patverties ar savu mazo Latviju, kur? Atcerējos savas skolas karogu, vārdus tajā. Ja viņiem nav Dieva, nebūs vairs skolas karoga. Novērsos no meitenēm, jo asaras ņēma vaļu.

Pienāca 1941. g. 14. jūnijs — Baigā gada konvulsijas diena. No skolas biedriem bija izvesti Gunārs un Mērija Upenieki, kopā ar vecākiem. Ar Gunāru stāvējām maiņā pie skolas karoga. Aizsargu komandieri Žani Butkusu neatraduši mājās, okupanti aizveda ģimeni. Par to viņš vēlāk piestādīja rēķinu austrumu frontē.

Pēc nedēļas iesākās karš, sarkanarmieši strauji atkāpās. Karstā pēcpusdienā mūsmājās ienāca noputējuši virsnieki. Trīs zirgi bija ieslēpti tuvējā krūmājā. Pārējie divi stallī. Tas bija laiks, kad gar klajās šosejas malu zirgus neviens vairs ganībās neturēja. Armijnieki apskatīja stalli un grāsījās abus zirgus rekvizēt. Vecmamma pieprata krieviski un lūdās, vai nevarētu ņemt līdzī kučieri. Mans brālis, 14-gadīgais Ilgvars bija ar mieru braukt. Kaut kur pie Jelgavas krievi palaiduši brāli ar zirgiem mājās. Bija gadījumi, kad nomaldījušies zaldāti prasījuši ceļu uz Berlīni, lai dotos uzbrukumā.

Pabeidzis septiņgadīgo skolu, iestājos Jelgavas Valsts tehnikumā, mehānikas nodaļā. Tur bija vēl pasta — telegrāfa nodaļa, kur mācījās galvenokārt meitenes. Ar šo skolu savijās mūsu turpmākie likteņi, ja liktenis ir visparastākā nejaušība.

JELGAVA

Ir iesācies jauns mācībgads, ar Pičuku nu esam Jelgavas Valsts tehnikuma audzēkņi. Dzīvojam internātā, virs darbnīcām. No pārtikas kartītēm izgriezī kuponus koptgaldam: putraimu un miltu izstrādājumiem, zivīm, gaļai, olām, sieram, taukiem, cukuram. Atstāj sviesta, marmelādes un cepumu kuponus.

Koptgaldam produktus vēl papildus piešķir pilsētas valde, jo pusdienas še paēd arī daudzi ģimenēs dzīvojošie audzēkņi, par nelielu atlīdzību. Šie produkti ir piens, dārzeņi un olas. Mēs maksājam nelielu skolas un internāta naudu. Koptgalds ēdina divreiz dienā un labi.

Mūsu produktu kartītes ar burtu J (jauniešu), esot bagātīgākas nekā strādājošo. Sviesta kuponu, kas te ir vairāk nekā kilograma vērtē, pārdodam koptgaldā saimniecēm, saņemot meln-tirgus cenu — 40 markas. Iznāk neliela kabatas nauda ķinītim, kur dažkārt netiekam iekšā, jo mums vēl nav 16 gadu.

Tehnikums apvienots ar arodskolu, teorētiskās mācības un prakse kopējās telpās. Arī internātā tehniķu un arodnieku guļamistabas ir blakām.

Kādā pēcpusdienā Čivželis no arodnieku istabas rāda mums skaistu mazkalibra pistoli, Valtera tipa. Mums acis degtin deg to kaut vai pacilāt. Norunājam arī pamēģināt. Tad, kad internāta audzinātājs Boriss Stiprā kungs aizies gulēt. Viņa dzīvoklis ir mājas viņā galā, aiz tukšās bēniņtelpas. Tā funkcionēs kā trokšņaslāpētājs.

Šaujām pa zemo kāpnīšu margām, kuras no ēdamistabas otra gala iziet uz bēniņiem. Izmēģina vairāki drošminieki, trāpīgākos apveltām ovācijām. Ar sērkokociņu skrienam mērit cauruma dziļumu margā.

Čivželis mūsu acīs cēlies. Viņš, lūk, mantiņu esot izfenderējis no friču virsnieku dienestmašīnas.

Pēc dažām dienām mēs, četri, pieci puīšeļi, dodamies nakts sirojumā. Tur, kur tumsā sadugušas stāv vācu virsnieku mašīnas. Cits citam tēlojam drošminiekus. Dažas mašīnas palikušas neaizslēgtas. Ieroču gan tajās nav.

Mājupceļā kāds zinātājs mūs ved gar sakaru dienesta izgāztuvi. Tā ir aiz metālrežģu žoga, vientuļas ielas malā. Puikas ņem lietotus kabeļu gabalus, tin rituļos. Par tiem laukos varot dabūt speķi.

Esmu atradis izolētu vadu un izpīķerējis no mudžekļa. Kamēr patinu zem žaketes, puikas aizgājuši. Uz ielas tumšs, pilsēta aptumšota, jo ir kara laiks. Kad esmu pagājis līdz stūrim, izdzirdu

soļus. Tie klusajā pilsētā skan gausi, vecīgi. Iedomājos, ka mājup dodas kāds nosebojis vecs vīrs, eju vien uz priekšu.

Līdzko pagriežos ap stūri, saskrienos ar šucmaņu nakts patruļu. Viņi ir četri nākuši vienotā solī. Skaņa mani maldinājusi.

— Kurp iedams, zēnīt, un ko tu tur nes? Atpogā, atpogā praciņu! Izskatās, ka puika ir grūsns, — policists iesmejas un vērsas pie tuvākā līdzgaitnieka. Tas parauj uz augšu manu žaketi un tēvišķi pamāca.

— Raisi nu vaļā, dēliņ, tin vaļā! Un nāc parādi, kur tu to visu ņēmi.

Pa ceļam lūdzos, lai atlaiž. Saku, ka vēls, rīt astoņos sākas stundas.

— No kādas skolas būdams?

— No tehnikuma.

— Kas vēl bija ar tevi?

— Es ...

— Prasu, kas vēl bija ar tevi.

— Es viens pats. Biju viens pats.

— Labi. Sastādīsim protokolu un varēsi iet. — Divi šucmaņi mani ved, otri divi — tāpat vienotā solī — turpina patrolēt. Iecirknī izdibina manus radu rakstus. Kad nosaucu uzvārdu, dežurants saausās.

— Vai tava tēva vārds nav Žanis? Pag, pag, viņš taču ir Lāčplēša ordeņa kavalieris!

— Liekas, ka bija gan.

— Kā tas ir — bija?

— Mans tēvs pērņziem nomira. No sena ievainojuma.

— Žēl. Karojām vienā rotā. Kalniņ, atlaid puisī. No rīta piezvani uz skolu, vai nav samelojies. Viņa vecajam bija iekšā.

Bijām dažādu vecāku bērni. Cits simpatizēja vāciešiem, dažs — arī krieviem, bet vairums neatzina ne vienus, nedz otrus. Taču nodevēju mūsu starpā nebija. Toreiz vēl nebija. No pussimts zēniem, šais divās istabās, nevienam nepagriezās mēle kādu nosūdzēt.

Elmārs Lagzda, kas ir no mūspuses, no Zaļeniekiem, domā, ka vajag ņemt vāgu. Braukšanas atļauju mums nav.

Esam 5—6 «zaķi» un ne jau pirmo reizi ar pīpi. Riskēšana puīšiem šķiet pat interesanta. Vilcienam jāatiet tieši pusnaktī.

Stacijā ieskrien uztraukts vācietis:

— Flugalarm! Flugalarm!* — Zaldāti nesas ārā uz patvertni, privātie tiem pakaļ. Tikko gaisā izkārtas pirmās gaismas «egļītes», kad sāk krist bumbas. Eksploziju starplaikos dzirdama spēcīga

* Gaisa trauksme.

lidmašīnu rūkoņa, tās lido zemu. Viena bumba krīt tuvu, tepat stacijas apstādījumos. Gaisa vilnis aizpūš pēdējos glābiņa meklētājus no patvertnes trepītēm. Redzams, ka krievi grib trāpīt pa staciju. Šis ir pirmais uzlidojums Jelgavai. Noprotam, ka ne pēdējais.

Man blakus jauns vācu zaldātiņš. Kad gaisa vilnis, liekas, noplēsis drēbes, knikšķ bungādiņas un galvā dzinkst otrais Do, vācieša celis sāk sisties gar manējo. — O, main Gott! Main Gott! — viņš izdveš. Kaut kur tumsā ieraudas bērns, iešņukstas sieviete. Pevecāks vīrs izņem no portfeļa svenci, aizdedz, uz tā uzliek spēļu kārtis, sadala pa astoņām, divas neliek. Viņam tūdaļ rodas kompanjoni un iet vaļā zole. Par bumbām vīri neliekas ne zinis. Kad sprādzieni pavirzās nostāk, pieeju pie durvīm. Lidmašīnas riņķo, taustīdamas pilsētu, bet vācu flugvafe klusē. Kā ūdeni mutē ieņēmusi. Nav skanējušas pat trauksmes sirēnas.

Ieejot stacijā, zem kājām švirkst izbirušie stikli. Vilciens pienāk ar nokavēšanos, tas pārsteigts starp Olaini un Jelgavu. Kad tas apturēts, pasažieri laidušies kartupeļu vagās. Jelgavā pienāk koferi bez īpašniekiem un otrādi. Taču ne vilcienam, ne sliedēm, ne stacijai nav trāpīts. Un tas ir galvenais.

DIEVS, TAVA ZEME DEG!

Smagsvara granātas plosa Zemgales sirdi, skaistie viduslaiku nami palecas un brūk. Karš mētā pilsētu kā spēļu bumbu, iesviezams to no rokas rokā. Bumba sen pārdurta, tā rūk un izlaiž gaisu. Izlaiž garu. Ko paveicis krievu aviācijas devītais vilnis, vāciem vairs nav ko darīt.

Kauja vārās vēl niknāk. Tagad ne vairs par pilsētu, bet par gruvešu kaudzi. — Kaut arī gruveši — šie gruveši ir mūsu, — saka latviešu leģionāri, ieķērušies izdegušo namu mūros. Šie mūri nu dzīvo viņu otro mūžu, tukšie logi sļauj baltu uguni, līdz granāta vai bumba namu nolīdzina ar zemi...

Naksnīgi liesmojošajos krastos ir pazudusi Lielupe. Tajā vietā tagad tek Ugunsupe. Tukšiem sarkaniem redzokļiem un asins garšu uz mēles.

Siltajos vakaros iznākam uz palieveņa un drūmi noraugamies, kā sadeg pilsēta. Dienā pie tālā horizonta redzami tikai dūmi, vakaros — visa pamale gaiša. Drīz tanku daļas ielaužas arī Dobelē, pēc īsas apšaudes vāci no tās atkāpjas. Taisnā ceļā Dobeles 10 kilometrus, kauja labi dzirdama.

Jau nākamajā rītā mūsmājās ienāk divi krievu oficiēri, liek atbrīvot vienu istabu. Pārsteigti, ka onkulim pie sienas prāva

Latvijas un Eiropas karte. Onkulis buldurē krieviski, rāda, ka krieviem ir vajadzīga Baltijas jūra ar Latvijas ostām. Oficiēris pagalam saskaišas. Nevajagot no jūras, ne ostu — esot nākuši mūs atbrīvot no fašisma.

Pusdienā cits virsnieks atved nelielu grupiņu zaldātu, arī viņiem vajadzīga istaba. Saimniece ierāda tiem ciskas saimes istabā gar sienu. Galdus pavelk vairāk uz vidu, lai ir kur izlaist kājas.

Otrajā rītā, pāris soļu no gala durvju augstā sliekšņa, noliktas vairākas «mīkstās mīnas», kaut mazmājiņa turpat, dažus metrus uz priekšu, zem ābeles. Saimniece «vizītkartes» parāda oficiērim. Tas rausta plecus un saka — «ne naši». Ap tām jau šaudās lielās zaļās mušas, bet mazākās dzeltenās — ka mudž. Oficiēris tomēr pieiet pie kareivjiem un ar pirkstu rāda uz mazmāju.

«Mīnas» pagaidām vairs neizliek, bet uz balti nobertztiem dēļiem, abpus «brillei», radušās lielu zābaku pēdas. Vecmamma skubina vedeklu:

— Ej, rādi priekšniekam!

— Man bail, — vedekla atmet ar roku.

— Nu, tad iešu pati.

Kad vecmamma pateikusi, oficiēris saklīdz uz viņu ne pa jokam. Pateikšot generālim, tas likšot izvākties pavisam. Šī esot frontes josla. Drīz esam apraduši ar armijas «lietu kārtību» un piefrontes trokšņiem, kura tepat aiz Apguldes stacijas. Izvākties vēl neliek.

Mājā esam vairāki jauni cilvēki. Ir pāris izpalīgu no Rīgas, kura vēl vācu rokās. Meičas vakarā lūdz mūs, puisiešus, pavadīt uz kino. To rādišot krievi «Lielsvēderu» tukšajā šķūnī. Kad aizņemam, tur priekšā jau abu Svēdermāju ļaudis un daudz kareivju. Filma ir par karu un mīlestību. Maz ko no svešvalodas saprotu un pošos prom. Meičas palikšot, viņas skatoties tikai to, kas atiecas uz mīlestību.

Ejot caur ābeļdārzu, pie gaļas žāvētavas loga pamanu tumšu stāvu. Pašaurais vienrūts lodziņš izcelts no eņģēm un piesliets pie mājas sienas. Pieejot tuvāk, redzams, ka zaldāta kāja iesprengta pamatu gropītē, rokas lodziņa rāmī. Tūlīt, tūlīt viņš būs iekšā. Zinu, ka vecmamma no sāļījuma izņēmusi gaļu — no pēdējā pus-cūca. Dienā man lika ienest alkšņa žagarus un pakurt lēnu uguni zem vācelēm.

Nezinu, vai laupītājs bruņots vai nē. Tas nemaz neienāk prātā. Zinu tikai to, ka pie rokas nav neviens sitamā. Tumsā samanu zemē iedzītu mietiņu, kur dienā ganījās vecais bērnis. Kā apmāts kustīnu mietu — no mālzemes tas nepavisam negrib nākt ārā, uztraukumā aplaužu nagus.

Kad miets ir mans, pāris kaķa lēcienos esmu varonim klāt. Ir arī pēdējais laiks. Šaurajā straugā tas jau iestīvējis vienu sava

varenā auguma sānu. Zveļu ar apkalto galu. Zveļu bez tēmēšanas, jo esmu pagalam satraukts. Zaldāts mīksti noveļas, kā lēmēts, un nekust. Savu ieroci nepametu, paejos gabaliņu un ielidinu krūmos. Gar krūmmali dziedu atpakaļ uz ķīnīti. Man taču nav alibi. Dažās minūtēs jau esmu šķūnī, neuzkrietoši pievirzos Ilmāram, kas aplicis savai meitenei roku.

— Iedod smēķi! — klusi nočukstu.

RASMA

1944. gada rudens. Aiz Apguldes meža vārās Kurzemes katls. Vīrs stacijas gaisa kaujas. Mazsvēderu māju laukos aerodroms, otrs aiz Auces upes Jūgaiņu laukos. Zemgales lidzenums, lidmašīnas ceļas un nolaižas, stāvošās nomaskētas meijām kā Vasarsvētkos. Krīt eksplodējušo zenītlādiņu šķembas, šur tur nogāžas pa lidmašīnai.

Ganiem līdzī mutes bļodas. Tās jāpatur pāri galvām kaujas mutuļa azartā. Pa krītošai šķembai trāpa arī kādam govslōpam vai teļam. Govis pie jandāliņa pieradušas. Vienīgi aitas riņķo ap ganāmpulku kā dulas.

Guļu klēti. Naktī ābeļdārzā, aiz klētsgala, iebrauc «katjuša». Nober kārtu un pazūd. Dreb zeme. Klēts nopurinās kā salijis suns. Attopos uz grīdas. Nākošajā rītā valodas, ka naktī kaut kur pagastā atkal uzlauztas kūts durvis, aizvests kāds lops. Tā notiek vai ik nedēļu.

Fronte pavirzās uz Naudītes pusi. Kopā ar kauju troksni. Tagad guļu istabā — vecmammašs kambāritī. Pusnaktī kāds sit pie loga. Pie rūts piebāž galvu samiegojusies vecmamma. Vai cā — kas tur ir?

— Ra-a-asma, — atbild elsošāja. Vecmamma iziet koridorā, atšauj gala durvju bultu. Pie rokas ieved Rasmu, nobridušos, slapju oktobra naktī. Iedez petrolejas lampu, jo vadi sarauti, stabī sadedzināti (stabus un kokus zaldāti zāgē krūšu augstumā. Nav jānoliecas). Nogriež dakti uz mazāko, lai nespīd man acīs. Iedod raudošajai sausas zeķes.

Rasmas vīrs, inženieris, strādā Rīgā, kur vēl noturas vāci. Rasma Neilande saimnieko viena, pati tiek galā, ir agronome. Mūs šķir abu māju ābeļdārzi, kam pa vidu ēza ar robežkupaču.

Naktī «Adieņos» iebraukusi apvidus mašīna. Armijas čeka. Iedzērušie virsnieki pratinājuši par vīru, kas sadarbojoties ar ienaidnieku. Likuši gērbties. Esot lietas, kuras jānoskaidro. Vēlējuši kāpt mašīnā, veduši Jelgavas virzienā. Pēc pāris kilometriem, pie «Silakurtu» priedītēm, mašīna apstājusies. Likuši iz-

kāpt, vākties pāri grāvim. Neilanda kundzei auksti kauli. Vai šaus nost? Nost nešāva, vien paveda dziļāk priedītēs.

Pieci virsnieki dienesta pakāpju secībā nodarīja darbu. Ses-tais šoferis, tam par klusēšanu.

Kad Rasma gulēja nemanā slapjajā zālē, viens no oficiēriem, bikses pogādams, tai iespēra.

— Celies, maita, friču draugaļa. Lūdz Dievu, ka esi atstāta dzīva. Tikusi īsto zēnu rokās, tava dziesma būtu nodziedāta.

Rasma vilkusies mājup. Pazemota, piesmieta, nolīdzināta līdz ar zemi. Pa ceļam iegriezusies pie vecmamma.

Klausoties aizrāvās elpa. Vecmamma mierināja, dudinaja klusi, lai nepamostos. Man sieviešu darīšanas nebija jāzin. Vienīgi Rasmus aizraudieni reizēm izlaužas paskaļāki. Tad arī man no cieši aizspiestajiem plakstiem izspraucās dažas zaļoksnējas asaras. Bez manas ziņas. Atcerējos aiz padrupušajiem klēts pamatiem dziļo spraugu. Tur rūsēja mans automāts.

Neilanda kundze solījās iet uz nule atjaunoto izpildkomiteju. Taču vecmamma atrunāja.

— Esi vēl jauna, izskatīga, knapi 40. Ko sūdzēšanās dos? Kas var noķert vēju, kas aizšķērsot tam ceļu? Tikai sakustināsi mēles, runas, kas sāks vīties ap tavu augumu. Viņi jau tā aptraipījušies. No cietumiem izlaisti visi kriminālnoziedznieki. Vai nezini, kā naktīs uzlauž kūtis? Marodieri.

Runas nesakustējās. Tās palika Rasmus Neilandes draugu starpā, no kuriem vēl vairāki staigā pa Dieva balto pasauli, kad Rasmus vairs nav. Nav arī bērnu, nedz mazbērnu, kam lūgt atļauju šo notikumu izklāstam. Bet, ja vajadzēs, esmu gatavs Taisaulē lūgt Rasmiņai piedošanu, kaut nejūtos nodarījis tai pāri.

Ir oktobris. Aizritējuši tieši 46 gadi. Atkal oktobris.

Nekas nav aizmirsts.

LATVJU JAUNATNES TRIJU ZVAIGŽŅU ORGANIZĀCIJA

Drīz uz Rīgu atbrauc mans novadnieks un draugs Pēteris Kļaviņš, iestājas Lauksaimniecības celtniecības tehnikumā. Visai drīz viņš iesaistās skolēnu organizācijā, kas sevi dēvē par LJ Triju zvaigžņu organizāciju un nodarbojas, galvenokārt, ar proklamāciju pavairošanu un izplatīšanu. Ir arī uzdevums nodibināt un uzturēt sakarus ar nacionālajiem partizāniem, lai vajadzīgajā brīdī pārīetu no pasīvās pretestības — aktīvajā. Vēl mūsu pienākumos ietilpa vākt un apzināt ieročus un munīciju. Nav noslēpums, ka katram trešajam tranšejrajonu puīšelim ir kāds šaujamaiss vai pāris rokas granātu. Grupas konspirācijas sistēma vedināja domāt, ka aiz mums stāv kāda pieaugušo grupa. Nedrīkst būt nekādu

sarakstu, katrā posmā ne vairāk par 5—6 dalībniekiem. Tā vadītājs vienīgais uztur sakarus ar centru. Papētot organizācijas struktūru, izsecinājām, ka tā veidota pēc saules sistēmas principa. Te centrs veido ap sevi atsevišķas slēgtas grupas, kas tālāk darbojas patstāvīgi. Pret iekrišanu drošāka ir cita — stafetes sistēma, kur instrukcijas tālāk nodod grupas sakarnieks. Ja iekrīt kāds no tālākiem posmiem, centram paliek laiks pārdislocēties.

Latvijas mācībiestāžu sistēmā pirmajos pēckara gados pastāvēja vesela pretestības grupu konstelācija. Diemžēl tās darbojās visai haotiski, neiegaumējot konspirācijas pirmo likumu: maksimāli ticēt — minimāli uzticēties.

Visvairāk darba novembrī, sākot ar «revolversvētkiem» un beidzot ar Latvijas valsts dibināšanas dienu. Katrs saņemam dažus desmitus proklamāciju. Ar tumsas iestāšanos daļu izlīmējam uz klusāku ielu žogiem, citas piespraužam autobusu pieturvietās. Pastkastītēs nesviežam, jo reizēm tā ir darījusi čeka, lai pārbaudītu īpašnieka reakciju. Mēdzam arī ielidināt māju pagalmos vai atstāt iestāžu uzgaidāmajās telpās uz sola. Lapiņu teksti pavairoti caur kopējamo papīru un atbilst aktuālajai tēmai. Tie aicina nepakļauties komunistu varai, neiesaistīties to pārvaldes aparātā. Lāčplēša dienā mudina apmeklēt Brāļu kapus, pieminēt brīvības cīnītājus, «Lielo sājpu draudzi» un čekas pagrabos nobēdētos tautiešus.

Vēlāk, kad posms ir pilns, mums atļauj tekstus sastādīt pašiem, tos variēt. Tad sakarnieks atdalās un mēs darbojamies patstāvīgi. Mūsu posmā iesaistījušies daži Jelgavas arodskolas audzēkņi, un Arnolds Reide uztur regulārus sakarus ar mežabrāļiem. Vasaras brīvdienās pārskatām municijas un granātu krājumus, kurus kara dienās esam paslēpuši.

Kad iekrīt mūsu organizētājs no Pētera (Piča) skolas, satraucamies arī mēs. Identificēti viņa pirkstu nospiedumi. Tāda sajūta, ka arī mums ir «aste» un ka čekas rīcībā arī mūsu izplatītās proklamācijas.

Kādu vakaru aizeju uz skolu vēlāk, uz otro stundu. Starpbrīdī pa gaiteni staigā kursa audzinātājs, vecais Znotiņš. Viņš pasauc mani sānis:

— Jūs te meklēja kāds kungs no «stūra mājas». Labi, ka atnācāt vēlāk. Jūs nesastapis, prasīja mājas adresi. Sūtīju uz skolas kanceleju. Mans pedagoga un latvieša pienākums jums to pateikt. Tālāk — jūsu darīšana. Jūsu lietās nejaucos.

Znotiņš runā klusu, tikko lūpas kustinādams, un raugās man garām sienas avīzē. Tad lēni pagriežas un ieiet klasē. Palieku kā ar aukstu ūdeni apliets. Nesaprotu, vai iekritušais kolēģis izplāpājies par mūsu darbību? Visi sagājuši klasēs. Smagiem soļiem

kāpju pa trepēm lejā, kā atstumtais. Jūtu, ka skolai jāsaka ardievas. Vēl dažas reizes to apmeklēju. Uz mājām neviens nenāk, jo esmu mainījis dzīvesvietu — salūkoju dzīvokli, kuru atstājuši baltvācu izceļotāji.

Mācību pusgada beigās esmu atskaitīts par skolas neapmeklēšanu.

Pēc ziemas brīvdienām atgriezies Rīgā, uz ielas satieku bijušo skolasbiedru Elmāru Lagzdu.

— Sveiks, Modri! Gribēju tevi satikt vēl rudenī, kad atbraucu uz Rīgu. Meklēju dzīvokli. Tu, kā vecs rīdzinieks, varbūt zini. Noprātu, ka mācies tehnikumā — tur daudz jelgavnieku. Gāju prasīt pēc tevis, bet tu nobastoji no pirmās stundas.

— Kā, vai tad tas biji tu, kas stādījās priekšā no drošībniekiem?

— Jā, tad var ātrāk ko noskaidrot.

— Tu, protams, toreiz pajokoji?

— Nē, esmu iesaistījies. Kad ienāca krievi, mūsmājās stāvēja «kontrrazvedka.» Viens viņu virsnieks mani pierunāja. Un tagad jau par vēlu. Uz mācīšanos nevelk, ko lai dara...

Gribējās pavaicāt — cik esi nodevis. Bet žēlums par skolas pamešanu (pie tam no 4. kursa!) pārmāca visas domas.

Šajā sakarā arī Pičs skolu pametis.

JUNGAS

Lai saglabātu dzīvokli, līdz pavasarim nodzīvoju Rīgā. Vasaru pavadu laukos, palīdzu vecmammai sagatavot malku, izvagot kartupeļus. Kad sākas kulšana, eju kuļmašīnai līdz par augšācēlāju. Darbs ir smags, gulēt iznāk maz, jo kuļam līdz tumsai. Tad mazgājami, paēdam, iedzeram garozu alu un izdancinām meičas. Ja kur nav akordeona, samierināmies ar saimnieku patafonu. Dažkārt laižam vaļā dančus līdz pusnaktij, bet piecos rītā mašīnists Kroņū Jānis jau svilpina Kleiberģa kunga dampi. Ilgi tā nevar — visu svētdienu guļu kā nosists.

Lai nu kā gājis, līdz oktobrim četri maiši kviešu sapelnīts, jo pēckārgadu maksa ir graudā — puds kviešu par dienu. Kviešus Parūķa dzirnavās sabīdelēju. Ar gandarījumu jūtu, ka muskuļi sabrieduši, bet vēders ierāviens ribās un kājās vieglums. Arī Pičs labi pastrādājis mātes saimniecībā.

Dodos uz Rīgu un iestājos Jūrniecības jungu skolā III kursā uz tehnikuma dokumentu pamata.

Ir 1947. gada rudens. Laukos sākas pasu izdošanas kampaņa. Bez skolnieku apliecības un dzīves vietas izziņas nekādu doku-

mentu mums nav. Skola mūs sūta uz dzimtajiem pagastiem izņemt pases. Gribam turp aizbraukt kā «stilīgie», jo Tērvetes kinozālē vai ik sestdienas balle. Nospodrinām pogas un iestērkelējam platajām biksēm buktes. Šīneļi gan otrā termiņa, apvazāti. Pabalējušo piedurkņu apmales nosmērējam ar tušu. Pagaidām izdotās vasaras cepures ar šleipēm nepriecina. Augstās ar nagu — tā būtu pavisam cita lieta! Pičs aizņemas no kāda zēna augsto ar nagu un zelta kokardi.

Ballē esam vakara naglas, protam arī svingu. Esam komandēti uz Tērveti noskatīt masta priedes. Jau izsenis šejienes sils ar tām dižojies. Gribat — ticat, negribat — neticat. Puiši paliek domīgi, bet ko var zināt? ... Meitenes par mums sajūsmā, jo kur gan neesam bijuši: Lisabona, Las Palmasa, Neapole ... vai visas jūras pa trim gadiem esam izbraukājuši, vienīgi pāri ekvatoram vēl ne. Zinām, kā garšo Koka-kola un Madeiras vīns. Kad Pičs sāk laist par jūras jūdzēm un mezgliem, iegrūžu sānos dunku, lai piebremzē, ka nesapinas.

Ceļojošais pasu galds mūs raida uz Jelgavas dzimtsarakstu nodaļu izņemt dzimšanas apliecības. Izrādās, ka kara laikā pēc bombardēšanas baznīcruļļi sadeguši. Arī arhīva atbildi gaidām veselu nedēļu — tur par mums nekādu ziņu.

Kad atgriežamies Rīgas dzīvoklī, apritējušas divas nedēļas. Skola mūs izsludinājusi par dezertieriem — tur kārtība kā armijā, ar spēcīgu komjaunatnes un partijas pirmorganizāciju, kas cīnās par vīmpeļiem un skolas godu. Jau tai pašā vakarā mums atbrauc pakal šautenēm bruņota komjauniešu patruļa. Puiši mūs pazīst, bet tēlo oficiālos. Liek ņemt līdzi arī skolas formas tērpus. Ejam uz Vecmīlgrāvja autobusu. Kad izkāpjam skolas pieturā, vairs neejam, bet mūs jau ved. Pareizāk — dzen. Kā arestantus. Esam taču dezertieri, kas ar lielām pūlēm notverti. Pieturā bariņš jūrskolnieku, starp tiem arī zēns, no kura Pičus aizņēmiens jūrnieku naģeni.

— Ak tu, mērglis tāds! Šis gribēja aizlaisties ar visu manu cepuri! Dzīļi aizvainotais jauneklis gāž Pičum pa zobiem. Tas izvīsta no paunas aizņemto apģērba gabalu un atdod īpašniekam.

— Ko āksties, rīt būtu atbraukuši, tad arī būtu atdevis. Sītēja uzmundrināti, pielec vēl pāris puīseļu un grib dot pa skaustu. Šoreiz izvairāmi, trāpījumi gaužām necili. Apsardze liek tiem vākties no ceļa.

Mūs ievēd pie skolas komandanta. Ir jau pavēls, kanceleja ciet, administrācija sen savos dzīvokļos. Buhlovskis, gados jauns, jau izdienējis brašulis, ir arī militārais audzinātājs. Liek mūs pagaidām ievietot aresttelpā, trešajā stāvā. Kad atnākšot Muci-

nieks, lai tad arī lemj, ko ar mums darīt. Droši vien nodošot tiesai.

Esam ieslēgti tukšā telpā, sienas malā uz grīdas salauzta skolas sola dēļi, domāta gulvieta. Gatavojamies paklāt šineļus un likties uz ausi. Rīts gudrāks par vakaru. Sevi par dezertieriem neuzskatām, skola taču atlaida kārtot dokumentus. Ne jau mēs vainīgi, ka tie gājuši zudumā. Krievi paši sabombardēja.

Pēc labas pusstundas pie durvīm skrabinās ar atslēgām, sačukstas. Grib tās uzmūķēt. Slēdzene ir pamatīga, tas neizdodas. Soļi aizdip.

Pēc nedaudz minūtēm aiz durvīm kluss klauvējiem, dzirdama Reiņa balss. Viņš ir no mūsu pagasta, no pirmā kursa.

— Zēni, komjaunieši taisās jūs sist. Drīz būs gatavi mūķizeri. Negribat — iesviedīsim logā masta striķi? Esam divi. Bet jums jāapsola atnest rīt uz Mežaparku divus kilogramus šokolādes konfekšu. Drēbes gan te neatstājiet. Visu nozags un — ar galiem. Atbrauciet rīt pie «diriķa» un kārtojieties.

Reinis iebāž pa sliekšņa spraudziņu zīmīti ar savu radnieku adresi. Esam ar mieru. Klusi atveram logu un gaidām. Tas, par laimi, iziet uz sētas pagalmu, kur redzami daži krūmi. Zem palodzes nav apkures bateriju, nebūs, kur atsiet striķi. Paņem sola dēļi, piemēru logam. Dēlis īss, tā gali atspiežas sienā sprīža tiesu. Labi, ka vēl tik. Izliecos ārā. Vienu stāvu zemāk, iebklus logā uguns. Gaismas kūli dzenājas puteņa smalkās mušiņas. Kaut nu tas nebūtu komandanta logs. Guļamtelpas ir apakšā, ielas pusē.

Drīz dārzā iecilpo Reinis ar draugēli.

— Ķeriet nu, veči! — Ar otro piegājieni saišķis man rokā. Vants ir mazā pirksta resnumā. Līdzko esmu dēli ierīktējis un to pieturu, Pičus laižas lejā.

— Nesteidzies, izlaid caur padusi un ap kāju!

Bet ir jau par vēlu: Pičus nobūkšķ sniegā un nekust. Nu jau vaļējais striķa gals sitas otrā stāva rūtī. Tālāk Pičs lidojis uz savu roku. Viņš lēni, kā izbrīnījies, pieceļas, rāda ikšķi uz augšu, ka viss kārtībā. Nosviežu abus saiņus, pārsienu striķi, lai sniedzas tālāk. Ātrumā to esmu ap dēli šķērdējis. Iespriegojis dēli, aplaižu vanti sev apkārt, ieņemu starp kājām. Tupot uz palodzes, tas visai riskants darbs. Ar Dieva palīgu laižos lejā. Kaut nu īsais dēlis neizslidētu, nav jau, kas pietur.

Esmu laimīgi lejā, pāris lēcienos ārā no gaismas josliņas. Pičs ar nesamiem jau uz ielas. Ir pusnakts. Pirms garā solī laisties uz priekšu, atskatos. Vaļā palikušais logs vējā dobji klandās, šūpojas striķis. Dodamies prom, pa ceļam palaižam garām divus pretimnācējus, ieraujamies namu ēnā. Viens no tiem izrādās mi-

licis. Kamēr tas paiet garām, Pičus rāda apsvilināto roku. Tievais striķis sažņaugtajās dūrēs licies pazudis, izskrējis caur sauju, ka ne manīt, noplēsdams plaukstai ādu.

Putenis pieņemas. Ejot šad tad atskatāmies. Vājjajā apgaismojumā caur sniega sakulto gaisu neko redzēt nevar. Nesamie un irdais sniegs traucē iešanu. Uz Sarkandaugavas tilta aiz sevis izdzirdam steidzīgus soļus. Pagriezuši galvas, skrējējos sazīmējam patruļzēnus. Tie uzsauc mums stāt un vēl skrējienā noņem no pleca plintes. Nav kur sprukt, jo esam uz tilta. Viens gāž Pičukam ar laidī, otrs ar dūri aizsit man aci. Nosvieduši nesamos, varam no sitieniem izvairīties. Kad patruļnieki norimstas, tie rāda zem šīneliem sporta krekliņus un zābakos iebutās basās kājas. Militārais nokliedzies, ka pēc minūtes jābūt strīpā. Ierinda sadalīta grupās un pavēlēts skriet pa iespējamajiem maršrutiem.

Kad komjaunieši nākuši ar mūķizeriem atdarīt durvis, tie ieklausījušies, ka zvāļājas vaļējais logs. Viens tūdaļ nesies lejā sētā un sacēlis trauksmi.

Mums liek pacelt nomestās drānas un dzen uz skolu. Kad nonākam Mīlgrāvja centrā, no maršrutiem sāk atgriezties pirmie ķērāju pulciņi. Katrā gadās kāds brašulis, kas nu grib citu vidū izcelties ar varonību. Kad sejas asiņu izraibinātas, sargi vairs klāt nelaiž. Pie skolas pavēl nolikt paunas un sniegā nomazgāties. Bet jaunieši alkst izrādes un asu pārdzīvojumu, mācas virsū.

— Beidziet! Pietiek! Par viņiem atbildam mēs, mums tie jānogādā atpakaļ dzīvi, — saka patruļnieki. — Varēsīt uzdarboties, kad būsīm nolikuši pilnvaras.

Tagad mūs ievēd guļamtelpā. Uz mūsu gultām pliki vatētie matračī. Paldies Dievam, segas saglabājušās. Palagi, spilvendrāna un dvieļi diez kur pagaisuši. Kāds aiziet pasaukt dežurējošo skolotāju — Buhlovski. Pičus ir nosēdināts uz vienas taburetes, es uz otras ejas pretējā pusē. Pienāk viens no barvežiem.

— Tā, utubungas. Pagaidām esat uz apsūdzēto sola. Bet būs arī tiesa. To iegaumējiet.

Ienāk Buhlovskis. Pičus sēž nācējam tuvāk.

— Taisni pa sitenam! — bravūrīgi iesaucas audzinātājs un gāž sēdošajam pa žokli. Manī uzverd asinis. Raugos ar vienīgo aci pedagogā un pasaku: Audzinātājs sēdošam nesit. Uz to spējīgs vienīgi partijas biedrs. Tad aizsit man arī otru aci, jo esmu piecēlies un pa sitenam.

Kņada guļamistabā apklost, pats sitējs aiz pārsteiguma mēms. Atbīdu labo kāju par pussoli, — ja līdīs klāt, speršu cirksnī. Bet Buhlovskis klāt nenāk, pamāj zēniem ar roku, lai mani nosēdina.

— Frizierī! Šurp frizierī! — Viņš pastiepj divus pirkstus un attēlo cirpšanu. Atsteidz 15-gadīgs zeņķis no pirmā kursa, vienā

rokā šķēres, otrā mašina. Vispārējas jautrības iedvesmots, viņš nolēkā man apkārt indiāņu mežoņu deju.

— Kai-kai! Kai-kai! — puiselis klaigā un izgorās, kā grasi-damies noņemt skalpu un izkaltēt saulē. Visapkārt smieklī, smejas pat audzinātājs. Tad ar pielēcieniem šur tur no galvas izcērp pa kumšķim matu. Gana izākstījies, galma frizieris iestāda mašīnu uz «nullīti» un nostrādā pa tiro.

— Tā. Tas tev par muldēšanu. Izlieciet sargus! Pie durvīm un pie logiem! Ugunis neizdzēst, — nosaka militārais audzinātājs un aiziet. Durvis aizverot, atskatās uz auditoriju.

— Šiem nu pietiek. Derētu pataustīt striķa zagļus. Pēdas taču vēl nebija aizsnigušas, kad pamanījāt.

Mani pagaidām liek mierā. Acs laikam izskatās visai atbaidoša kompozīcijā ar kailo galvaskausu. Barvedis vērsas pie Piča:

— Kas iesvieda vanti? Atbildi, tu, mērgli!

— Kā lai zinu? Ārā bija tumšs, neviens savu vārdu nenosauca. Kāds tomēr manījies Reini grozāmieš takelāžas telpas tuvumā, divi zēni to atved no pirmkursnieku istabas. Sākas pratināšana. Reinis neatzīstas.

— Kas bija ar tevi? Kas bija tas otrais? Teiksi, ka bijī viens pats?

— Esmu vainīgs. Viens nebiju, bet savu biedru nenodošu.

— To vēl manīsim! Atnest divi pārus boksa cimdu!

Reinim iespiež mutē zobu amortizatoru. Divi zēni, katrs no savas puses, nodod garas sitienu sērijas — pa kreisam taisnajam, pa labajam āķim. Reinis neiztur un atzīstas. Sitēji gandarīti. Arī skatītāji, kas pulcējušies šai vēlajā stundā kuplā skaitā, ir apmierināti. «Maizi un izrādes!» reiz saukuši senie romieši.

Nākamajā rītā, kad stundas jau iesākušās, mūs ved pie direktora Mucinieka. Ieraudzījis manu fizionomiju, liek griezties pie skolas ārsta. Ārsts liek turēt plakstu vaļā un lasīt dažāda lieluma burtus. Acij priekšā migla, tomēr kaut kādas burtu aptuvenības nomanu. Palūkojies spogulī, esmu iepazinies ar acs apkaimes krāsu pustoņiem un asinīm pieplūdušo acs ābolu. Atbildu, ka neko neredzu un pieprasu nozīmējumu uz slimnīcu. Ārsts ieiet pie direktora, pēc brīža atgriežas. Tagad ir jāiet man. No kabineta iznācis Pičus. Izstāstījis atgadījumu ar pasēm un visu pārējo. Direktors pastāv uz to, ka mums ir jāpaliek skolā. No jūrskolas, tāpat kā no armijas, nevarot izstāties. Draudot kara tribunāls. Pasaku, ka esmu ar mieru tiesāties, un direktors paliek domīgs, kļūst pielaidīgāks. Lai paliekot un paārstējoties tepat. Sākumā uz mācībām nebūšot jāiet. Mūsu pašlepnums ir ievainots, par palikšanu skolā nevar būt ne runas.

Izrādās, ka mums ir arī līdzjutēji. Tie pasaka galveno sitēju uzvārdus, ir ar mieru būt par lieciniekiem, ja nonāks līdz tiesai. Neslēpjam, ka sūdzēsim skolu tiesā, kaut arī saprotam — tas nav iespējams. Mēs taču darbojamies organizācijā, kurā viens no mums jau apcietināts. Nebūtu pareizi piesaistīt sev varas iestāžu uzmanību.

Ejam uz kompromisa vienošanos. Mums nebūs jāmaksā par «nozaudētām» mantām. Piču aizlaiž uz dzīvokli pēc palagiem un dvielēm, lai varētu norēķināties ar mantu noliktavu. Es palieku kā ķilnieks.

Pirms mūsu aiziešanas vairāki mūsu iekautītāji ienāk guļamistabā līgt mieru. Reinis pastāstījis, ka mūsu draugi sporta skolā trenējas boksā un sitējus Rīgā novaktēšot. Viņi nākuši veltīgi — mieru mēs nelīgstam, jo karu neesam pieteikusi mēs.

KANGARS

1947. gadā manā Rīgas dzīvoklī reizēm uzkavējās Elmārs Lagzda. Tuvākos draugus brīdināju uzmanīties, neizrunāties. Savu darbību čekā Lagzda neslēpa, drīzāk lepojās, izgaršodams varu un pārākumu lemt līdzpilsoņu likteņus. Visai šaurais redzes un interešu loks liecināja, ka radošās sfērās viņam nav ko meklēt. Ka Lagzda ir visparastākais špiks, izsūtāmais, kas uztver pret valdību nejauši izteiktu vārdu vai frāzi. Kur vien iespējams, viņš nemitīgi centās paplašināt paziņu loku, iepazīties ar mūsu draugu draugiem un skolas biedriem. Ja vieglprātīgajās un zēnišķajās sarunās dažkārt klāt bija Lagzda, jutāmiem neērti un sasaistīti. Vieni palikuši, nekad savā starpā to nesaucām par Elmāru, bet vienīgi uzvārdā.

Par mūsu darbību organizācijā nedrīkstēja zināt neviens. Ne tuvākie draugi, ne Piča tante un onkulis, kuru dzīvoklī kopā ar paroles vārdu reizēm pienesa proklamācijas gluži svešs cilvēks. Mums nebija brīv arī kādu iesaistīt, jo posms bija pilns.

1948. gada martā ceļojošais pasu galds jau bija pavirzījies līdz Naudītei, kur arī izņemu pasi. Pičs to jau dabūja Auru pagastā uz izziņu un galvinieku pamata. Šajās jaunajās pagaidu pasēs kļuvām par 3 gadiem jaunāki, vēl nepakļauti kara uzskaitē. Vecās uzskaites lapas sen jau notecējušas, tās pagarināt nebija jēgas, jo mūsu gadagājumu skāra iesaukšana. Arī tēva vārds mums tagad ir cits.

Ziemas nogali pavadu Piča mājās, retinām upmalas kokus un gatavojam malku. Sazāgējam malku arī manai vecmammai. Ar sējas laika sākumu mani pieņem darbā arodskolas palīgsaimniecībā — vecmammas bijušajās mājās. Šeit par grāmatvedi strādā

mana Marika. No viņas istabiņas izzogos labi ja divos naktī. Pussešos rītā darbu vadītājs jau ceļ augšā, jājūdž sējmašīnā ērzelis. Lauks ir garš, stingri noturos grožos. Ērzelis labi jūt līniju, iet ritenis ritenī, iespiestajā gropē. Kad pamostos, no tā esam novirzījušies vien sprīdi vai divus. Diez kāds izskatīsies lauks, kad auzas uznāks un sazaļos, nodomāju. Bail būs skatīties. Ja redzētu nelaiķa vectēvs, patriektu par šādu zemes izniekošanu. Nobraucu lejā pie upes un metos dzestrajā pavasara ūdenī. Dienvidū iekrītu gultā kā pagale, arī Mariku neredz — kā ūdenī.

Šīs smaržu ārdētās, nektārā indētās Erotas bultas! Cik grūti mums pienākas nest viņu smagmi! To smeldzīgais, atskabargainais dzelksnis nav izraujams. Bultu var vienīgi nolauzt. Neredzamā daļa paliek.

No Liepājas pienāk ziņas par «Kursas» organizācijas sagraušanu tehnikumā. Apcietināti 30 dalībnieki. Tās centieni un struktūra bijusi līdzīga mūsējai, posmos darbojušies pa 5—6 dalībnieki. Tomēr nolemjam braukt uz turieni, noskaidrot, vai nedarbojas vakara nodaļa. Inventarizācijas birojā izdodas sarunāt darbu par tehniķiem. Vadītājs Hudjakovs paraksta izziņu par pieņemšanu šajā amatā. Arī apmešanās vietu nenākas grūti sameklēt.

Braucam uz Jelgavu izrakstīties, iepriekš sagādājot dzīves un darba vietas izziņas. Atceļā stacijas uzgaidtelpās iepazīstamies ar divām meitenēm. Ar tām mums kopēji paziņas — Rubas pagasta puīši, kuri vācu laikā mācījās Jelgavas tehnikumā. Kauju dienās Jelgavā tos iesauca Pretgaisa aizsardzībā, atkāpjoties nokļuvuši otrā pusē. Kamēr tērzējam ar meitenēm, garām paiet Elmārs Lagzda ar kādu nepazīstamo, pamāj ar galvu atturīgu sveicienu un abi pazūd aiz restorānzāles stiklotajām durvīm. Kļūstam uzmanīgi un neuzkrītoši vērojam. Noprotam, ka tur runas notiek par mums, jo x svešais pāris reizes paskatās mūsu virzienā. Gribam mesties ārā, bet tie jau piecēlušies un ātri tuvojas. Pičus vēl pagūst viltotos dokumentus iedot blakussēdošajai Ārijai (viņa dzīvojot Rubas «Vahos») — ja kas notiek, tur varēšot tos saņemt. Nācēji apstājas iepretī.

— Jūs esat dezertējuši no karaklausības. Nāksiet mums līdz, — pavēl Lagzda. Viņa attieksme ir oficiāli vēsa. Restorāna zālē maz apmeklētāju, mūs aizved brīvākā stūrī, nosēdina pie galdiņa. Pienāk oficiants.

— Mēs neko nepasūtīsim. Pie blakus galdiem neviena nepieļaut. Nepazīstamais uzrāda apliecību, un oficiants aizlasās. Tad vaļējos vāciņus nozibina gar mūsu acīm.

— Ar jums runā Drošības ministrijas izmeklētājs Limbažnieks. Vispirms — nesarunāties! Atbildēsiet uz jautājumiem. Uzrādīsiet dokumentus, kara uzskaites karti.

— Dokumentus neesam paņēmuši līdz: atrodamies sava rajona robežās, — atbild Pičus. Man pa kreisi sēž Lagzda un visu protokolē. Ar acs kaktiņu vēroju viņa pedantisko šablonu: Jautājums — atbilde. Ar šo izmeklēšanas standartu vēlāk iepazīšos «stūra mājas» sestajā stāvā.

— Kāpēc nesastāvat kara uzskaitē?

— Uzskaitē sastāvējām, tuvākajās dienās brauksim lapu pagarināt, — atbildu. Uzdod vēl vairākus jautājumus. Pirms katra čekisti savā starpā apmainās zīmītēm.

— Kādā organizācijā sastāvat? — jautā Limbažnieks.

— Viņi nav komjaunieši. Labāk prasi — kādā pretvalstiskā, — iejaucas Lagzda, — Viņi tur, Grīziņkalnā satiekas vesela šaika.

— Te nav ko ķēmoties! Celties! Uz izeju! Tur jums mutes viens divi atdarīs. Ja mēģināsit bēgt — šausim.

Stacijas durvju priekšīnā Lagzda izņem no portfeļa TT tipa pistoli. Mums liek iet pa priekšu. Ir īsi pirms pusnaks, ārā tumšs, drīz jānāk Rīgas vilcienam. Pavadoņi seko klusēdami. Gabalu priekšā tumst pussagrauta nama drupas. Kaut nū kāds ierunātos, tostarp jāpačukst Pičum, ka jāmetas sagrautajos mūros. Drīz vien Lagzda uzrunā kolēģi, mēģina pierunāt, lai pagaidām mūs atlaiž. Varbūt ierunājusies sirdsapziņa. Esam taču kādreizējie skolasbiedri un Lagzdas uztverē gandrīz vai čomi. Atklājas, ka visa pamatā tomēr ekonomiskie apsvērumi. Iesākumā Limbažnieks nekādi negrib piekrist, taču kārdinājums pārāk iedarbīgs un ņem virsroku.

— Vai tev ir mājās brandavs? — Lagzda vērsas pie mana drauga.

— Mātei vajadzētu pāris mēriem būt, — cerīgi iesaucas Pičus.

— Nu, nu, vai nav maķenīt par īsu?

— Viņa zin, kur brūvē, aizies un atnesīs vēl.

— Labi. Lai rīt desmitos galds būtu klāts! Tad runāsim tālāk. Vai apjēdzat, ka jūsu dēļ krītam iekšā? No jums būtu iznākusi forša «lietiņa». Tirs piecdesmit astotais pants. Grupveida izvairīšanās no dienesta Padomju armijā. Jūs taču esat divi, vai ne? Tas atsauktos gan uz manu prestižu, gan algu. Jums jāprot to pienācīgi novērtēt, — piebilst Lagzda.

— Saprotams, ka jāprot. Nočiepsu mammai pudu rudzu miltu, pēc nedēļas būs dziniens gatavs, varēsīt braukt pakaļ. Mūspusē drope nav nekāda problēma.

Pičus tā aizrāvieš solīšanā, ka tā kļūst vai aizdomīga. Abi saprotam, ka Lagzda mūs vairs neredzēs kā savas ausis. Domā kārtīgi izsūkt un ietupināt. Ir taču pierādījis, uz ko spējīgs, ja jau mēs abi ar Piču sastādām organizāciju. Tad jau divi brāļi vai laulāti draugi arī ir organizācija. Lagzda paskatās pulkstenī.

— Ejiet, tūlīt nāks vilciens. Un nedomājiet taisīt fokusus!

Nezinām, ko Lagzda ar fokusi domā. Pa ceļam dzirdam, kā tuvojas vilciens. Vairs neceram meitenes satikt. Tak, ieejot stacijā, redzam tās steidzami pretī. Gaidījušas līdz pēdējam brīdim, atdod dokumentus. Viņas neko nejautā un nav jau arī laiks. Sakām, ka kupejā neiesim, uzturēsimies durvju tuvumā. Kas zin — mūsu nedraugi var vēl apdomāties. Šķiroties Ārija pieļiecas man pie auss:

— Ja nav kur palikt, brauciet pie mums uz «Vahiem». Domāju, zēni jūs uzņems savā pulkā. Ir tādas iespējas.

— Sirsnīgs paldies, Ārij! Tu esi īsta latvju meiča, siltu sirdi. Bet mums jau ir, kas uzņem pulkā. — Nemanot esam pārgājuši uz «tu». Kā vienas ģimenes locekļi.

— Paliec sveiks, Modri! Un tu, Pēterīt! Lūgšim par jums Dievu. Viņa paceļ mazā dūrītē sažņaugtu ikšķi un mēģina smaidīt. No savilņojuma gribu to noskūpstīt, bet nevaru.

PAR ZEMI, SAVU TAUTU

Domāju, ka tuvākajā laikā nacionālo partizānu un pretestības kustības tēma kļūs aktuāla, ja vien nezudīs vēlēšanās aizpildīt Latvijas vēstures neapgūto posmu. Brāļi lietuvieši, pateicoties novadpētnieku veikumam, savus nacionālos partizānus jau apzinājuši — 16.000 bojā gājušo.

Šķiet, ka daži fakti par Latvijas partizāniem var lasītāju interesēt.

Karš nav zaudēts, kamēr nav aprakts pēdējais karavīrs. Ar šo domu pēc kapitulācijas mežos sagāja daļa leģionāru, kuriem alternatīva — spaidu darbi krievu gūstā — nebija pieņemama.

Daudz to bija Sabiles—Kabiles rajonā. Šajā centra nodaļā izveidojās Latvijas nacionālo partizānu apvienība. Konspirācijas labad nebija lietvedības. Izmantoja tikai apvienības zīmogu.

1946. gada ziemā pēc kārtējās «meža ķemmes», izlauzušies caur vairākām sarkanarmiešu ķēdēm, nodaļas kaujinieki sadalījās grupās. Šajā meža kaujā krita 8 leģionāri. Partizānu grupas izvietojās visā Latvijas teritorijā. Tām drīz vien pievienojās iedzīvotāji, kuri dažādu iemeslu dēļ slēpās no padomju varas, pie-

mēram, jaunieši, kuri nevēlējās dienēt okupācijas armijā, vai arī iedzīvotāji, kuri vēlējās, bet nepaspēja evakuēties uz ārzemēm.

Kraujas grupa, pārlaidusi 1946. gada ziemu Liepājas pusē, pārcēlās uz Lietuvu, iekļāvās LPK (Lietuvas pretestības kustībā). 1947. gadā atgriezās Latvijā, Zemgalē. 1948. gadā izveidojās par spēcīgāko Zemgales grupu. Papildinājās ar cīnītājiem no skolu jaunatnes organizācijām, tā izveidojās par spēcīgu partizānu centru.

1948. gada 11. jūnijā vakarā kļuvām jaunkareivji. Mums pateica, ka leģionāri atnākuši. Ja vēlamies tikties — «Ejam!»

Notrausāmies no kūtsaugšas, kur gaidot aizvadīta nedēļa. Bijām Arnolda vecāku mājās. Viņš — mūsu organizācijas biedrs no Jelgavas arodskolas grupas. Arnolda funkcijās ietilpa arī sarkaru uzturēšana ar partizāniem.

Arnolds mūs ieved mežmalas krūmājā. Paklakšķināja mēli. Kaut kur netālu skaņa atbalsojās vai arī atsaucās. Veda mūs dziļāk. Nu jau atsaucās tepat līdzās. No palazdes iznira 4 labi bruņoti vīri. Ar alkšņa zaru atgaiņājies no odu mākoņa, kas tos pavadīja, Arnolds iepazīstināja: Mīkus, Misters, Hanss, Kārlēns. Pēdējais izrādījās komandieris. Uz «Sturmgewehr» tipa automāta laides sudrabā iestrādāts sarkanbaltsarkans vairogs ar vārdiem — «Par zemi, savu tautu». Kārlēns mums lūdza savus vārdus nenosaukt. Dažas ziņas par mums jau ievāktas. Par iestāšanos lūdza mūs vienu dienu vēl padomāt. Atpakaļceļa nebūšot — uzvarēt vai mirt.

Teicām, ka čeka mūs jau meklē. Esam pārdomājuši un mums nav izvēles.

Pēc stundas gājuma Kārlēns paklakšķināja atkal. Nomaskējies sardzes vīrs pustūnā atsaucās. Nolecām no stigas vietā, kur nepaliek pēdas. Pa tikko manāmām zvēru taciņām nonācām «štellē» — partizānu pagaidu nometnē.

Šur tur, eglāja jaunaudzē ietupušas, pavidēja zaļganpelēkas brezentelteņu muguras. Jūnija nakts bija gaiša. Zem katras varēja samānīt divus nenoautu kāju pārus.

Pirmo nakti pārlaidām komandiera četrvietīgajā teltī.

No rīta saņēmām uzkabi un inventāru — pēc tam, kad bijām nokristīti un iesvētīti — mēs, nākamie jaunkareivji: Mičmanis, Bocmanis un Kapteinis. Divi pirmie — Bocmanis un Mičmanis nācām no jūrskolas. No šejienes iesauka.

Kaut kas mūsos bija pārcirsts. Trīs mēneši būs jāpavada zem egles un krasta mums neredzēt. Krasts mežinieku valodā nozīmēja robežu, aiz kuras sākas ār pasaule — okupētā teritorija. Mūsu

mājas bija mežs, kur bijām saimnieki. Trijos mēnešos iziesim apmācības. Par mums ievāks papildu informāciju.

Jutām kā nomaina sardzi. Pēc brīža vakarlēpis atsāka savu monotono dziiesmu. Tas nozīmēja, ka briesmas nedraud. Pie mazākās rosišanās vakarlēpis, pretēji sunim, aplust. Vakarlēpis mūs sargāja.

Biju 20 gadus vecs. Mičmanim tie nepilni. Kapteinim knapi 17. Neviens no mums nebija karojis, okupāciju armijās dienējis, kādam pāri nodarījis. Taču bijām lasījuši «Lielo sāpju draudzi» un zinājām, kā vara ar to izrīkojās. Tāpēc pieņemām tās izaicinājumu: kurš kuru. Ticējām savai zemei, tautai un tam, ka kompromiss ar varu nevar būt mūžīgs.

«STELLĒ»

Naktī dzirdami mums jau pazīstamie klakšķi. Tos rada, velkot mēles galu uz iekšu gar aukslējām. Klusiņām atgriežas daži vīri no norīkojuma. Tā ir parole. Postenis atbild, bet ar citu skaitu. Saprotu. Ar vienādu skaitu var pietuvoties jebkurš nevēlamais... Nospiežu pāris uzmācīgu odu un aizmiegu.

Pret ausmu rodas vajadzība «aiziet aiz stūra». Izlienu no telts un neziņā grozos. Pienāk Kohs — pavārs, kurš stādījās priekšā jau vakar. Uzkūris sauszaru guntiņu. Liesma laiza brokastgrāpja dibenu. Dūmu nav. Nodevīgo dūmu. Nav pamata teicienam: kur dūmi, tur uguns. Pavarda vieta nomaskēta, jo tumsā tālu saredzama.

— Ja tev pa lielo, tad soļus 30, pie garā melnalkšņa. Redzēsi noliektu bērza kārtiņu. Zem tās grāvītis. Ja mazo — laid tajās eglītēs, esi taču mežā. — Kohs tēvišķi pamāca un aiziet gatavot brokastis. Esmu iekritis atmidzī, kad Kohs mūs modina. Ir liela gaisma. Netālu no pavarda spainis ar gaišbrūnu ūdeni.

— Izmazgājiet acis, variet ņemt pa pāris saujām, tā, lai netek atpakaļ. Ūdens tīrs, tas brūnums no kūdras slāņa. Ziepes un diviļi piedomājiet un jutīsities kā viesnīcā, — pajoko Kohs.

Mūsu pavārs ir kalsens vidēja auguma pusmūžnieks. Kaut kur tam ir lauku mājas, ģimene. Lai izvairītos no iesaukuma leģionā, iesaistījies «Schutzpolizei» vienībā. Nākošais jau būtu Sibīrija, ja nesekmētos bēgšana no vietējās filtra nometnes. Akcijās Koham nav jāiet. Viņš pārrauga produktu krājumus, gatavo ēdienu, gādā sausu kurināmo. Katrs savu reizi ejam Koham palīgos. Rītos un vakaros viņš izsniedz siltu ēdienu, pusdienās pa maizes rikai. Reiz jeb divas nedēļā Kohs iet medībās, nogāž pa bukam vai pavasara sivēnam. Atļauts viens šāviens, un arī tad

jāpārceļas uz jaunu «štelli», kilometrus 7 — 10 atstatu. Ejam zosu gājienā, soļus 15 cits aiz cita, lai iespējamais slēpnis nenodarītu nopietnus zaudējumus. Līdzī jāstiepj visa iedzīve, virtuves piederumi, zāģis, cirvis un, protams, arī pilna uzakabe ar mugursomu, mīnmetējs, mīnas. Neviens savu biogrāfiju šē nestāsta, arī rakstāmlietas uzakabē neietilpst. Konspirācija.

Pie «brokastgaldā» mūs iepazīstina ar pārējiem. Oficiāli komandieris skaitās Hanss. Nosebojis emigrēšanu, viņš grupā jau kopš 1945. g. Hanss ir arī gados vecākais, tuvu pie 50. Taču spējīgāks un operatīvāks ir Kārlēns, Hansa vietnieks, gadus 22 vecs leģionārs no lidotāju skolas. Kara laikā izgājis virsnieka vietnieka kursus, orientējas medicīnas lietās. Kārlēnam ir vai visu Latvijas apvidu kartes, nepieciešamie medikamenti lauku aptieciņā. Viņš liek mums jaunajiem tūdaļ pie brokastīm žaketēs oderē iešūt bindi. Saņemam arī ieročus un teltenes, uz diviem pa vienai segai. Man tiek labi saglabājusies vācu karabīne, nedaudz munīcijas. Tā jātaupa «kaulu zāģim» — vācu ātršāvējam ložmetim. Zāģa vīrs mums ir Mikus, gadus 24 vecs leģionārs, grupā viņš ir augumā mazākais. Visas nospodrinātās patronas Mikus pārlādējis. Kļūme zāģi nedrīkst būt. Ar krustus apjoztām lentēm un prāvo ugunsriku plecā viņš visai iespaidīgs. Jaunais vācu triecienuautomāts «Sturmgewehr» bez Kārlēna vēl ir tikai Misteram. Šo ieroci frontinieki sauc vienkārši par «Šturmeni», tās stobram ir karabīnes kalibrs priekš pusgarām kaujas patronām. Šturmene ir skaists ierocis, katra karavīra lepnums. Misters aizgājis uz fronti brīvprātīgi, pēc kapitulācijas slāpstījies, kamēr pievienojies partizāniem. Viņš ir jautras, bezbēdīgas dabas, ar viņu ātri iedraudzējamies.

Brokastojam kur kurais, satupuši pavarda tuvumā. Man blakus mežacūkas kaulu skrubina Platais. Viņš ir plecīgs mana vecuma lauku puisis, tēvam Zemgalē neliela saimniecība. Platam segvārds kā uzlaikots. Jauneklis ir nopietns, svarīgu, šķiet, nedaudz visgudru runu. Vairījies no iesaukuma, kamēr nācies iemukt mežā. Viņš ir «zāģa» otrais numurs, īsti piemērots munīcijas stiepšanai.

No vieglajiem ieročiem man izsniedz mauzertipa mazkalibra pistoli ar nedaudz ierūsinātu stobru. No ārpuses tā atgādina glītu rotallietu. 6,35 m/m patronas šeit deficīts, to pietiek tikai vienai rezerves aptverei. Ierocim kabura nav, tas jāuzšuj pašam, pie tam piedienīgā kvalitātē. Šim nolūkam tiek upurēta veca ādas jaka.

Kad vīri iziet izlūkos, — un tas parasti notiek dienā, tiem jābūt labi frizētiem un skūtiem, kā uz randiņu. Šļipse liekama reti — tā piesaista laucinieku uzmanību. Arī milicijas un čekas formas tērpus tāpēc uzgērbj reti, dažreiz nakts pārgājienos un

akcijās. Ja starp objekta aplencējiem kāds šādās formās, reti kāds no aplenktajiem iedrošinās šaut, jo nav jau garantijas, ka nenogāz kādu savējo vai biedri no opergrupas. Tā dažkārt mūsējie izbraukuši cauri pat iztrebiķeļu posteņiem, kas pateiks, vai no kabīnes jumta pavērtais ložmetis ir tvarstāmo vai pašu tvarstītāju, it īpaši, ja izsaukti palīgspēki no rajona.

BIJ JĀŅU NAKTS UN KALNOS DEGA LIESMAS

1948. g. jūnija nakts gaiša un zem augsto koku ēnainās lapotnes tā nemaz neatgādina zāļu vakara trauksmo starojumu. Esam atlaidušies ar Mičmani savā divvietu teltenē uz svaigu egļu zaru un paparžu klājiena. Tās aug visapkārt, no piezēmēta skatījuma — īsts paparžu mežs. Tikai šovakar tajās neriešas brīnumainais teiksmu zieds, kas divatā rodams. Nav šeit dzimtenes meiteņu ar smaržīgām kalmēm rokās un margrietiņu vainagiem galvā.

Jaunkareivju laiks vēl nav beidzies. Izejam apmācību kursu, pierodam pie disciplīnas. Ar mums šovakar tikai šoferis, kas sirgst ar kuņģa čūlu un no Jāņu cienastiem atturas. Pārējie līgo kaut kur pie attāliem radiem vai draugiem. Šie Jāņi ir vienīgā atslodzes diena trijos nomācošajos sadursmju un upuru piesātinātajos gados.

Mums šie ir pirmie Jāņi mūsu īsajā apzinātā mūža posmā bez līgošanas. Ciktāl atmiņa sniedz, atceramies tos gaišus, jautrus, jaunības nemiera un ēvergēlību piestrāvotus. Un ap sirdi kļūst bezgala sērīgi. Taču grupas reglamentam pakļaujamies bez kurnēšanas un iekšēja īgnuma. Grupā alkoholu nelieto un Jāņu alus ir izņēmums, ja ar to apietas saprātīgi. Apzināmies, ka esam dienestā un vienlaicīgi arī karā. Uz mums šauj un šauj arī mēs.

— Eh, salīgosim, Bocman! Kohs parādīsies tikai rīta pusē, varbūt atnesīs kanniņā alu. Nenāk miegs. — Mičmanis nočiepj Koham dažas izkaltētas pagaliņas, noplēš skalus. Šoferis aizgājis uz posteni, no tā atgriežas Kapteinis. Uz kuram mazu guntiņu, nomaskējam alkšņu zariem un trijatā pusbalsī līgojam. Tā, lai neizdzird postenis. Šoferis ir pusbūvē, Latvijas laikā strādājis uz pasta mašīnas, labi pelnījis. Pret mums, pienapuikām, izturas mazliet augstprātīgi. Esam trīs no Triju zvaigžņu organizācijas Jelgavas posma. Arnolds Reide — vēlāk Vilnis, ir pēdējais no mūsu četriņnieka un vēl dzīvo legāli, mācās Jelgavas arodskolā. Arī Kapteinis, kuram nav vēl 17, nāk no šīs skolas.

Kad esam palīgojuši un atcerējušies iepriekšējo Jāņu pārgalvības, dodamies pie miera. Atgriežas divi līgotāji, tāpēc uz posteni mums pagaidām nav jāiet. Zinām, ka par mums šobrīd domā mūsu piederīgie un paceļ kausu uz mūsu veselību un izturību.

Tur, mežā, mazā bunkurītī, ko tumšas egļu galotnes sedz,
Tur logā tikai īsu brīdi sauli debesu zilumā redz.
Vīri un dēli tur mīt, par Latviju cīnās un krīt.
Tur, mežā, mazā bunkurītī laiks stundu pa stundiņai sit.

No rīta tos modina strazdi, kad purvāju migla vēl tin,
Tos nebaida čekistu slazdi, ja slepenas takas tie min.
Pie avota slāpes tie dzēs, visapkārt šalc dzimtenes mežs.
Tur, mežā, mazā bunkurītī laiks stundu pa stundiņai rit.

Rit otrais mēnesis, kopš neesam bijuši «krastā». Pār mums šalko zaļais okeāns. Debess zilumu varam skatīt tikai meža norā. Retajos vakaros, kad mežs vēju sabangots un pārmāc ierastos trokšņus, klusi uzdziedam partizānu «bunkurītī».

Bez nopietnas vajadzības pa mežu neklaiņojam, tā mazinot iespēju saskrieties ar nejausu sēņotāju vai mežstrādnieku. Nereti ogotāju grozs kalpo par izkārtņi tipiēm, kam mežā daudz nopietnāki nodomi. Iekšā nevienam neielidīsi.

Mūsu maņu orgāni ir adaptējušies, to uztvere saasināta. Protam atšķirt dzīvnieku pēdas no cilvēku, to soļu trokšņus, rūpīgi maskējam savējās, «noņemoties» no stigas vai zvēru taciņas.

Dažreiz nometnē esam palikuši tikai mēs trīs un Kohs. Viņš mūs apmāca rīkoties ar nepazīstamākiem ieročiem, kaut arī esam piefrontes novadu puikas, no Kurzemes katla pašas robežas. Ieroči un munīcija mētājās kā krievu, tā vācu pamestajās tranšējās. Ar tiem apieties pieprata gandrīz vai katrs skolas vecuma puiselis, ja neskaita desmitiem atrautu roku. Otrs pasniedzējs bija Kārlēns. Viņš mācīja mīnēšanas un atminēšanas tehniku, degpudeļu izgatavošanu, spridzināšanu, orientēšanos apvidū un pārvietošanos pēc azimuta, lietojot kompasu.

Reiz nācās izņemt detonatoru gaužām sarūsējušai mīnai. Bija jālaiž darbā cirtnis un āmurs, vītne bija ierūsējusi. Kārlēns un vēl daži padomdevēji pagājās nostāk. Nopratām, ka mūs pētī, kā reaģējam pie zināmas riska pakāpes. Kad mīnas galviņu beidzot noskrūvējām, atklājās, ka detonatora tur nemaz nav, ka esam iznesti cauri. Pasmējāmies arī mēs, kaut smiekli nemaz nenāca. Kārlēns pastāstīja, kā profesors līcis jaunajiem ķirurgiem pārvilkēt ar pirkstu mirušajam, protams, sterilam. Tad, sekojot profesora piemēram, pirksts bija jāaplaiza. Atzīmes profesors salicis visai pieticīgas, sacīdams: «Es pavilku ar vidējo, lūk, tā. Un aplaizīju rādītāju — lūk, tā. Ķirurgam jābūt ir drosmīgam, ir attapīgam.» Ar vērigāku aci jūs secinātu, ka mīna jau reizi izjaukta. Tad arī būtu varējuši patēlot gan piesardzīgos, gan drosmīgos, bez bailu sviedriem.

Pēc apavu nospieduma bija jāpasaka:

- 1) subjekts devies uz priekšu,
- 2) kāpies atmuguriski atpakaļ,
- 3) vilcis aiz sevis koku.

Dažkārt bija jārisina rēbuss: partizāni pie izpildkomitejas pasaudījušies un aizgājuši. Telefona sakarus nav paralizējuši. Kāpēc? Atbildei jābūt: lai izprovocētu čekas opergrupu rajonā. Reiz tie kravas mašīnā devušies dzīt vainīgajiem pēdas, un otra grupa tos «nozāgējusi» pašā pilsētas pievārtē.

Un vēl. Ko darīt, ja dzinējs ar suni ir uz pēdām un strauji tuvojas?

- 1) ierīvēt apavus ar šnaucamtabaku,
- 2) pa paralēltaku paskrieties pretī un atklāt uguni no flanga,
- 3) izmantot strautu jeb ūdenstilpni pēdu dzēšanai. Pie tam jāatgriežas šaipus ūdens šķēršļa. Psiholoģiski dzinējs to meklēs aiz ūdens.

Kā jārikojas, ja ziemas periodā pretimnācējs pavēl pacelt rokas?

- 1) roku celšanas brīdī izšaut no cimdā iestiprināta ieroča,
- 2) kritienā šaut tiešā tēmējumā.

Šis gadījums pieļauj arī netrāpīt, jo iedarbojas psiholoģiski. Atbildes reakcija iekavējas uz veselu sekundi un uzbrucējs spiests pāriet aizsardzībā. Svarīgi ir izšaut pirmajam.

Kā rīkoties, ja uguni atklāj no šosejas grāvja?

- 1) ieņemt pozīciju pretpusē,
- 2) izsviest granātu pēc nelielas aiztures, lai to nepagūst atsviest atpakaļ,
- 3) iegaumēt šāvienienu skaitu. Aptveres maiņas brīdī mesties tuvciņā.

Mūsu poligons bija aizbiris vācu bunkurs kādas meža nogāzes lazdājā. Segām aizsedzām ieeju, pa spraugu šāvām pa dažāda attāluma mērķiem. Viens vilka auklā iesietu spaini, kas slidēja pa stiepli. Cits vilka to atpakaļ. Spainis svaidījās. Uz tā bija aplis, kurā jātrāpa. Troksnis bija tikko jaušams, skaņas viļņi sapinās segā.

Reiz mēs ar Mičmani aizgājām piešaut savus «jaunos» automātus. Karantīna tuvojās noslēgumam, mums atvēlēja nomainīt karabīnes. Stroķus izārdījām, caurumos troksņa slāpētājus noziedām ar eļļu un ugunskurā nooksidējām. Nu tie bija iezilgi melni, kā no fabrikas. Mičmanis ieklāja durvīs segu, automāts izšļuka tam no rokas. Atsitienā atlēca drošinātājs, nosprakšķēja īsa kārtā. Krievu automāts reizēm taisīja «fokusus». Citādi diezgan parocīgs un smilšu drošs. Gaisa strūkļa nopūta Mičmanim

cepurī, tajā iezīmējās ložu pēdas. — Slikta zīme, Bocman. Slikta zīme. Tā rāda, ka dzīvība ir tikai nejaušība, ja jau no nejaušības tik atkarīga. — Mičmanis bija bāls, paturēja roku uz džinkstosās auss un iegrīma drūmā meditācijā. Todien no mērķšausanas nekas neiznāca.

— Ko nu par mērķiem, Bocman. Liktenis pats tos izvēlas.

AKCIJA

Trīs mēneši apritējuši. Man pasaka, ka jāiet Mazam līdzī — uzdevumā. Mūsu terminoloģijā — akcijā. Tuvāk neko nepasakaidro. Partizānu parastākais pārvietošanās ceļš ir stīga. Mazais iet pa priekšu. Ja gājēji divi, arī tad jāievēro atstarpe. Mūsu ceļš ir avenāju, nātru un pameža aizaudzis, kur grūti laikus pamānīt pretimnācēju. Mazais, lieki vārdus nešķiezdams, naski sper saviem garajiem stilbiem piemērotus soļus. Viņa gari atlaistais blondo matu ērkulis virs alkšņu smalknes plandās vien. Lai tiktu līdz un neizlaistu no acīm, uz katru Mazā soli jāliek pusotra. Kājas pinas garzālē, noraso pīere. Reizēm iedur pasānē. Bet Mazais tik iet un iet. It kā manis te nemaz nebūtu. Atviegloti uzelpoju, kad izmaļamies uz iemītas takas, ziemā iebraukta malkas ceļa vai knipeļdambja. Tad, gaitu nemazinot, izgriežu sviedrus no kabatas lakata. Arī abas pīedurknes slapjas, dundurus no pīeres dzenānot.

Mazais ir divmetrīgs izkāmenis, gadus 35 vecs. Reizēm pasūdzas par gastrītu. Viņš ir nopietns, mazrunīgs, nogrimis filozofiskā apcerīgumā. Līdzī nēsā katķismu, reizēm arī pašķirsta. Klausās ziņas angļu valodā mūsu nelielajā radiofonā, kaut ko arī saprotot, ja diktors neber. Sadursmēs aukstasinīgs. Reiz, kad tuvojusies iztrebiķeļu mašīna, nopūtīes, nogūlīes uz lielceļa un negribīgi norūcis. «Kad jāšauj, tad jāšauj».

Pēc krietnas stundas, šķērsojuši skraju vēri, iznākam «krastā». Mazais kļūst uzmanīgs, liek man palikt krūmājā. Pats paietas un vēro tuvējās mājas. Tad māj man ar roku.

— Atlaidīes, Bocman. šļaukus, atvelcīes. Un neizlaid mājas no acīm. Tev tās gaišākas, ņem manu binokli. Pēti logus, vai kāds tur nekust. Še dzīvo kāds MP, kurš reiz uzlaida sribukus kādam mūsējam. Mūsējo sašāva un nocēla no brāļa kūtsaugšas. Arī brāli pievāca. Par atbalstīšanu. Vajadzējis ziņot, nevis slēpt.

— Kas ir MP, — vaicāju.

— Nu, milicijas pilnvarotais. Pēcāk viņu lencām, bet izspruka. Tagad klausīes uzmanīgi. Tavs uzdevums ir nokabināt tur to bullēnu. Būš kādi simts soļi vai vairāk. Ej lōpam it kā garām,

paturi acīs logus. Kad esi līdzās, spēji pagriezies un grāb ciet. Ņem vērā, ka tam mērglim ir bliežamais. Ja bliežis, no sāna tevi piesegšu. Kriti gar zemi un nekusties. Kad šaudīšu pa logiem, varēsi rāpties šurp un lopu liksi mierā.

Bullēns ganās aiz grīšļainas lāmas. Nav neviena krūma, aiz kura ar guvumu slēpties. Manas pozīcijas ir pavisam neapskaužamas. Paļaujies uz biedru pieredzi, šādās reizēs viņš šauj no abām pistolēm, rada iespaidu, ka uzbrucēji vairāki. Brienot pāri izzuvušajai lāmai, grīslis līdz ceļgaliem. Atvienoju ķēdi no kakla riņķa, velku lopu pāri grīslājam. Lāmas vidū tas ietiepjas, nenāk. Izrauju kalni un dodu pa krustiem. Tas līdz. Drīz esam kokos. Uzelpoju. Tad samanu, ka kabata tukša. Ar dzīvnieku tielējoties, no tās izšļucis ierocis. Iedodu Mazam pieturēt guvumu, eju pa pēdām meklēt. Neapskaužamais stāvoklis steidzina, gausties nav laika. Ieroci atrodu sameņģētajā laukumīnā. Gariem soļiem pametu militāro objektu, ar katru muguras poru izjūtu, ka uz mani tēmē.

— Redzi nu, Bocman. Riktīgam meža brālim kabatas pāršūtas. Manējām iekšā divas lencītes, aiz kā aizbāzt stobru, lai nekūļājas, — pamāca Mazais un uzdod teļam ar vicu. Tas metas uz priekšu, raudams mani tenteriski līdzī.

— Stop! Noraisi siksnu, iesien riņķī. Veicīgi, nav laika amizēties. Galu turēsi otrā rokā, lai neizraujas. Vēl tas nav izdarīts, ka vica nodanco pa vērsēna tukšumiem. Ar vienu aci skatu ceļu, ar otru pašļukušās bikses. Sķendējos, ka Mazais nav paņēmis striķa galu.

— Riktīgs mežabrālis otru pistoli nēsā praķa iekškabatā, ja uzprasa dokumentus, lai ir ko uzrādīt. Tad tu pieklājīgi atbildi: «labprāt, biedri priekšniek», un velc, kas tev ir, laukā. Tālākais jau norisinās bez komentāriem. — Nav laika ieklausīties pamācībās. Dzinēja skubināts lops traucas uz priekšu kā plēsts.

Atceļā Mazā solis kļuvis manāmi platāks, garās kājas mijas veicīgāk. Esmu pusriksī. Kad nodanco vica, bullēns vada mani. Kad nē, — es bullēnu, pēc pāris kilometriem sāni tam iesviduši un strauji cilājas. Sūrst kreisā roka, rāvienos žņaudzot kakla siksnu, sviedri dedzina acis. Kaut kur pusceļā, nu jau tālu no iespējamiem vajātājiem, gudrais lops atsakās klausīt. Sit vai nost. — Labi, lai nu atpūšas, — vēlīgi nosaka dzinējs. Sacītais, protams, attiecas tikai uz teļu un varbūt uz pašu runātāju. Mani tukšumi cilājas tikpat strauji, cik bullēna. Slavēju lopa saprātīgo rīcību. Taču drīz ap viņa paslēpenēm aplīp dunduri, kas nesmādē arī citu asinsgrupu. Ir jāiet.

Ne ar vārdu nebilstu, ka šausmīgi dur pakrūtē. Drīzāk novelšos no kājām, nekā izrādīšu. Varbūt Mazais grib mani izprovocēt. Nu, provocē vien. Pats arī neesi nekāds sprinteris. Priekšā neliela

lanka. Kaut kur ap vidu jaunlops sāk stigt, nu tas raujas pāri lieliem lēcieniem. Esmu spiests pielaiķot savējos, taču vienam no mums misējas.

— Nu, malacis, Bocman! Ar tevi nepazudīsim, — nosaka Kārlēns un piesien bullēnu pie koka. Esmu tajās pašās domās.

Mazais vēl nav izstāstījis ceļojuma iespaidus, kad kāds iesauca — bullēns! — Odus no galvas purinot, tas nomaucies un jož atpakaļ uzkalnā. Vistuvāk pagadās Platais. Viņš bēgli panāk un notver aiz astes. Bullēna gaita saplok, taču pārbīlī tas vazā Plato līdz. Kad lops izsprauca starp diviem ilkss resnuma bērziņiem, Platais tajos iesprūst. Rokā paliek tikai sasvīdušās astes spalvas. Skats visai komisks, taču smieklī nevienam nenāk. Lai nepaliktu bez vakariņām, Kārlēns paskrienas un tēmē. Bullēns jau uzkalnā. Noskan šāviens, lops sakņūp uz ceļiem. Ar to arī beidzas mana pirmā akcija.

Pēc vakariņām kravājam mantas, izliekam papildposteņus. Vēl ar rīta tumsiņu dosimies no šejienes projām. Uz jaunu štelli. Jānorok pavarda pelni, jāaizbaksta telteņu koku caurumi, jānomaskē tualete. Neviens nedrīkst nojaust, ka no šīs vietas turpinās mūsu gaitas, tātad arī mūsu pēdas.

CEĻA STRĀDNIEKI

Ir gaišs vasaras rīts. Trijatā dodamies garākā pārbraucienā uz Kurzemi atjaunot sakarus ar turienes grupām. Pa ceļam jāaplūko kāda kapa vieta Tukuma apriņķī. Ilgi nelietotajiem velosipēdiem notīram rūsū, ārā no meža tos nesam plecā. Par velosipēdu nevari būt drošs, kur tas atstās pēdas. Uz lielceļa tās aizvējō transporta saceltie putekļi.

Esam gērbusies kā ceļa strādnieki, pie riteņu rāmjiem piesaitētas lāpstas, kājās kirzas zābaki, mugurā saulē izbalējušās darba drēbes. Zem blūzēm aiz siksnas pa šaujāmam, stobri ērtības labad balstās īpašās šaurās kabatiņās, lai, pedāļus minot, ierocis nezvalstās. Kārlēns brauc pa priekšu, uz riteņa rāmja vecs portfelis, tajā vācu vieglais automāts apzāģētu stobru. Aiz Kārlēna, ievērojot atstarpes, braucam mēs ar Miku.

Mums padomā atrakt piefrontes kapsētas kapu. Tajā reiz apglabāja mīnas saardīta leģionāra mirstīgās paliekas. Komandieris lūdzis mācītāju šķirstu vaļā netaisīt. «Karavīri bēdājās» un trīs atvadu zalves noslēdza īso bērū ceremoniju. Pavadītāju pulciņš pat nenojauta, ka šķirstā rūpīgi saziesti, nu jau mācītāja iesvētīti, ieroči un munīcija. Šķirstu stiepa veseli astoņi kareivji. Bija arī

sarunāta lauku māmuļa no tuvējām mājām kapa aprūpēšanai. Kā avansu komandieris viņas mazdēlam uzdāvināja savu pulksteni.

Kad esam klāt, izrādās, ka kapu ārmalā vēlāk stāvējuši vairāki krievu tanki. Frontes līnija bija mainīga. Redzamas vien aizaugušas kaujas mašīnu stāvvietas — bedres, kurās tās līdz pusei ierakās maskējoties. Precīza kapa vieta vairs nebija nosakāma. Vīlušies devāmies tālāk. Vācu armijas municija klāt nenāca, ar to vajadzēja apieties taupīgi. Braucam uz Abavas mežiem caur rajonu, kur mūsu grupu reiz meklējuši viltus partizāni. No tiem arī pārņemts grupas nosaukums, lai darītu zināmu, ka čekisti ir atšifrēti. Tas noticis 1946. g. vasarā pēc Usmas Lielā saietā. Šī jaunā grupa iespējamajās sakaru mājās klausinājusi pēc mūsējās. Tā realizējusi pat pāris akcijas: komunista mājās pievākuši pus-cūci un atņēmuši ieroci, pie reizes arī nedaudz samizojuši. Cituviet, telefonu neatvienojot, pie kādas izpildkomitejas arī pašaudījušies. Abos gadījumos atstājuši parakstus — Kārlis Krauja. Noprotams, ka nemākulīgās akcijas sarikotas ticamības radīšanai. Bijuši 7—8 vīri, daži vācu armijas formās, nedēļu neskūtām bārdām. Mūsējie staigāja frizēti un skūti, reizēm pat ar «šlipsi» un katram bija bārdas nazis vai žiletas aparāts. Viens uz muguras stiepis pat sakaru vada spoli un lauku telefonu. Nebija ko teikt — varēja vien pasmaidīt par šādu māžošanu. Tikai — vairākas lauku sētas gan nācās brīdināt. Tad arī radās mūsu grupas nosaukums un mūsu komandieris pārtapa par Kārlēnu.

Formāli, varbūt pēc inerces, par komandieri skaitījās Hanss — pirmais grupas dalībnieks. Tomēr visas komandiera dotības piemita tieši gados jaunajam Kārlēnam. Viņš teicami orientējās nakts pārgājienos, viņa rīcībā bija bagātīgs apvidus karšu klāsts. Ar savu vienkāršību un iecietību savstarpējās attieksmēs Kārlēns mums bija autoritāte, ar plašām zināšanām vācu un krievu armijas bruņojumā, labi orientējās ārstniecības līdzekļos. Vasaras otrajā pusē pierunājām vecīgo Hansu atkāpties no amata un draudzīgi demokrātiskās vēlēšanās nobalsojām par Kārlēnu. Mēs še, mežā, atradāmies no brīva prāta un no brīva prāta paši arī lēmām. Apvienības statūtos gan pastāvēja daži punkti. Nedrīkstēja aiziet no grupas ar tās trofejieroci. Tas jāatstāj grupai. Jāievēro jaun-kareivja laiks. Jāiekonservē fotomateriāli. Jāatsakās no pasta pakalpojumiem, sabiedriskā transporta.

Pārbraucām Imulas—Amulas pļavām. Viņējā krastā balta sakaru māja dakstiņu jumtu. Saimniece ar mūsu komandieri ir uz «tu» un dēvē viņu par Visvaldi. Solās nākamo vakaru izkārtot tikšanos un laipni piedāvā kūtsaugšu. Tomēr, pateikušies par vakariņām, ejam nakšņot uz mežu. Tur jūtīsimies drošāk. No segām atsakāmies, palūdzam trīs garos labības maisus un guļam

amerikāņu modē pašā biezoknī. Nākamajā dienā klusā meža ezeriņā pa kārtai nopeldāties. Lūdzam Kārlēnam meklēt savā laikā noslēpto vācu armijas mūcīju.

Vakarā saimnieces kūtiņas durvis pavērtas. Tātad ar krēslas iestāšanos drikstam mājai tuvoties. Mums šķita, ka sazināšanos — krekla žaušanu čeka, iespējams, jau atšifrējusi. Izvietojamies slēpnī un gaidām. Vienam no atnācējiem vajag kūtsdurvis aizvērt, pie baltās sienmalas papozēt mūsu tālskatim. Kārlēns ar Miku aiziet, kolīdz atnācējos sazīmē lielās Kabiles grupas kaujinieku. Man kā jaunākajam jāpaliek posteņi. Noskaidrojas, ka šai rajonā vēl mīt trīs mobilas grupas — rajonā, kur notika lielā meža kauja ar čekas karaspēku un, izlauzoties no ielenkuma, krita 8 partizāni.

Šīm grupām savukārt sakari ar Kuldīgas un Pāvilostas mežabrāļiem. Pēdējie ieplānojuši laivās celties pāri uz Gotlandi. Tieši šis apstāklis mūs visvairāk interesē. Grupas budžetā ir nauda, par ko no zvejiem nopirkt laivu. Neviens jau nepierādīs, ka laiva nav nozagta.

Pie Rendas, atceļā, nāk divi miliči. Šaujамie karājas kaburā pie jostas. Kārlēns ar Miku laimīgi pabrauc garām. Kad nācējiem pietuvojos metrus 10, viens no tiem sāk mani citīgi vērot. Samazinu gaitu, saasinu uzmanību. Velosipēda mugurā nekāda kārtīga šaušanās nevar iznākt. Kad pētošais paceļ roku, lai apstātos, apstājas arī Kārlēns ar Miku. Tie drūmi raugās miličiem mugurās. Pēc idejas man jānokāpj no braucamā un jākrīt gar zemi. Zinu, ka šajā pat sekundes daļā, mērķiem atsedzoties, atskanēs Kārlēna un Mikus šāvieni. Parasti, ja saskrienas divi pret divi, lielākais šauj uz lielāko vai arī labās puses gājējs — labējo, pēc pareizas trāpījumu koordinācijas. Visam jānorisinās nepilnā sekundē. Kad miliča roka pacēlusies, tā pūtainajā sejā atplaukst smaids, nācējs mani uzrunā.

— Moins, vecais Uz kurieni laizdams? — Milicī sazīmēju skolas biedru no Jelgavas tehnikuma laikiem. Arī es uzsmaidu.

— Es te Tukuma pusē pielaboju ceļus. Ne velna jau nemaksā, būtu jāsalūko cita šance. Nu, vesels! Mans brigadieris jau gaida.

Esmu nomierinājies. Ja jau nekrītu gar zemi (var trāpīt man), «darba biedri» nešaus. Runādams lēni pabraucu miličiem garām, no velosipēda nenokāpis.

Gaužām noputējuši, pēc pāris kilometriem nobraucam no šosejas pie upes. Izskatāmies pēc īsteniem ceļa strādniekiem. Velosipēdus noliekam zālītē aiz krūma, pa vienam mazgājamies, divi vēro apkārtni. Varam nesteidzīgi pārrunāt notikušo, atslābināt nervus. Kad esmu palicis pēdējais un velku mugurā izpurināto blūzi, krūmos atskan šāvieni. Negaidītais troksnis acumirkli aso-

ciējas ar satiktajiem varaskalpiem. Tas vēl nav pārgājis atbalsis, kad mūsu rokās jau šaujāmie, kājas spējā lēcienā iesviedušās mūsu augumus krūma aizsegā. Esmu gandrīz vai virsū savam velosipēdam. Tā pakaļējais ritenis lēni griežas, no pārsprāgušās kameras šņācas ārā gaiss. Pielieku roku metāla aplocei — tā karstajā saulē pārkarsusi krūma aizvējā. Kautrīgi izsmejām savas nepamatotās bailes. Tomēr esam apmierināti par asajiem refleksiem, kuri iedarbojušies paši par sevi, kā elektriskā strāva.

REKVIZĪCIJA

Pēc siltas septembra nakts iestājas jauka diena. Dodamies garākā pārgājienā, kas turp—atpakaļ ceļā ir ap 40 km. Kājas mums trenētas. Nereti šādus ceļa posmus ar pilnu uzkabi, bez ceļiem, veicam vienā naktī. Šoreiz jāņem līdz lielie ieroči. Ejam ziemas apģērbā, zem kura tos var arī paslēpt. Kad stiga apraujas kā pēkšņi notrūkusi, skatam atveras gaismas pielietas gāršas līdzeneis atāls. Vēl agrs rīts. Jaunās saules lēzenie stari ieļej plecos sasildītas gaismas šaltis. Mums priekšā slīd pašu izstīdzējušās ēnas, kā bēgdamas, kad minam uz to slapjajiem papēžiem. Kad izejam uz ceļa, šķiet, ka tās nomazgājušās mūsu soļu notrauktajā tīrajā rasā.

Esam četri: Kārlēns, Mikus, Kapteinis un es. Mūsu uzdevums šai gājienā iegūt līdzekļus, par ko iegādāties ziemas drēbes un apavus, jo grupas skaitliskais sastāvs turpina augt. Apģērbs ātri nodriskājas, kā jau mežā.

Pasākums visai riskants. Ap pulksten 10.00 jāaptur milicijas konvojs, kas pavada šķūtnieku ar nodokļu naudu no vietējās sarkaru nodaļas uz galveno. Tam visam jārisinās 500 m no pagasta izpildkomitejas, kur dežurē iznīcinātāju nodaļa.

Ceļš, apkaime un braukšanas laiks jau iepriekš izlūkoti, Mikus ir milicijas formā, es — čekas seržants, abi esam apmetņos. Ar saviem 20 gadiem augstākai pakāpei esmu par zaļu. Kārlēns ar Kapteini ir privātā. Lielceļš iet caur nelielu gravu ar pastāvām bezgrāvju malām. Tās apaugušas sīku pamežu. Virs graviņas abpus ceļam vēris.

Kad pajūgs jau graviņā, kur ceļš slejas pret uzkalnu, ķēve no rīkša pāriet solī. Esam izvēršusies, ik pa 5 m. Arī līdz pajūgam ne vairāk. Izslejāmie brikšņos un liekam celt rokas. Nogāzē slīdot, Kapteinim pasprūk automāts. Ķēve salecas, bet es jau tai esmu pie galvas. Pārmeklējam pasažierus, izsniedzam šķūtniekam kvīti, saņemam naudu. Pavēlam turpināt ceļu, ļaujam izvēlēties braukšanas ātrumu. Ja apstāsies pie tuvējās mežziņa mājas, kur ir

telefons — šausim. Tālākās ziņošanas iespējas braucējs var izvēlēties pats. Konvojam, kas šoreiz ir vecīgāks iznīcinātājs, zemnieks, liekam nākt līdz. Caur vēri apejam izpildkomiteju, uz šosejas iznākam aiz tirgus laukuma, 1,5 km aiz tās. Priekšā, kreisajā pusē traktorstacija. Paejam garām tās logiem, aiz kuriem rosās remontstrādnieki. Zinām, ka arī šeit ir telefons un izaicinām likteni.

Par atkāpšanās ceļu pretēji tradīcijai esam izvēlējušies šoseju. Ir savi apsvērumi. Pa to uz pagasta centru brauc zemnieki, kuri pazīst savu «stribuku». Liekam pazīstamākos pretimbraucējus laipni sveicināt, runās nav jāielaižas. «Iznīcim» plecā ierocis, tāpat kā mums, kas nu esam noņēmuši apmetņus. Tikai neviens jau nepamana, ka viņa šautenei nav aizslēga. Tas ir manā kabatā.

Mēs izskatāmies pēc biedriem no rajona, labi gērbti un gludi skūti. Var domāt, ka dzenam pēdas paši sev. Ka ejam grābt ciet kādu nodokļu nemaksātāju vai kandžas tecinātāju. «Iznīci» parasti uz tādiem nešauj, īpaši tad, ja to starpā kāds savējais. Zinām, ka ceļiniekus, kas mūs redzējuši, izpildkomitejā izklausinās.

Kad esam pagājuši kilometrus 6—7, klajā līdzenumā parādās pelēkzaļa apvidus mašīna. Binokli redzams, ka tajā ir bruņoti iznīcinātāji. Tie vēro arī mūs. Viss redzams kā uz delnas, pat ieroču marka. Lai nepaliktu uzkrītoši, daudz viņus nepētam. Mierīgi turpinām ceļu. Taču pozīcijas izraugāmies, redzam, ka var iznākt plūksnās. Priekšā, metrus 50 no ceļa iet novadgrāvis, virziens paralēls ceļam. Spriežam, ka izžuvis — lietus ilgāku laiku nav lijis. Kamēr sekotāji pietuosies, būsīm pie tuvējo māju augļu dārza. Tā aizsegā aizsniegsim grāvi un, paskrienoties pa to sekotājiem pretī, no flanga atklāsim uguni. Katram gadījumam mums rezervē vēl ķilnieks. Arī to iespējams izmantot. Kad mašīna pietuvojas bīstamā tuvumā, kad gatavojamies ieņemt pozīcijas, tā negaidot nogriežas sānceļā ap meža ieloku un pagaist skatam. Vēlāk, izrādās, ka esam tur meklēti. Salīdzinot ar braucēju, kājniekam pozīcijas izvēlē ir priekšrocības, ja otrai pusei nav ievērojams pārsvars.

Pēc krietnas pusstundas ceļabiedrs lūdzas, lai atlaižam. Vecas kājas.

— Bet kad jāmedī mežabrāļi, nemaz nav vecas, — atrunājas Kārlēns.

— Mani jau līdz neņem. Neesot armijā dienējis. Mācībās neejot. Izpildkomiteju — to gan reizēm liek apvaktēt. Tā, lūk, tā lielākā bēda. Par to jau nost varbūt nešausiet.

— Tu esi sika zivtele, tādas mūsu tiklam iet cauri. Un par tevi jau sliktu nerunā. Netiekam galā ar lielākām, kas īpaši uzprasās un neliek cilvēkiem miera. Plinti gan met nost.

— Plinti atdodiet! Par to man kara tribunāls kā likts.

— Domā, mums dikti vajag? Ir labāki ieroči. Bet stobrus tām parasti salokām, lai nevar pašaut.

Atdodam vīrelim karabīni, laižam, lai iet.

— Kas man būs jāsaka, — tas nobažījies jautā.

— Vari pasacīt, kā bija. Tu jau nebūsi vienīgais.

— Bet aizslēgu, aizslēgu! To nu gan atdodiet.

— Vai patronas arī negribēsi?

— Ko nu patronas. Teiks vēl, kāpēc neesmu šāvis.

— Tad šē, pamēgini!

— Ko nu, ko nu, biedrīši! Ko smejaties!

— Labi. Ņem savu aizslēgu un laidies mājās. Tā kā tā tie tevi paņems priekšā. Par to, ka neesi pielikts pie sienas. Ka esi mums sniedzis ziņas, ar mums sadarbojies. Ka tev ir atdota plinte. Kāpēc gan mums tevi jāpārmāca? Tie paši to izdarīs mūsu vietā, pat vēl labāk. Tā, lūk, tās lietņas.

Kādās mājās ieejam atpūsties, tā, uz labu laimi. Lūdzam padzerties. Dažus kilometrus mūs pavizinājis jauns braucējs ar varenu zirgu. Esam tam pateicīgi, Kārlēns sniedz 100 rubļu naudas zīmi. Kaut ziņas līdz šejieni vēl nav atnākušas, iesakām ar naudu neplātīties. Pūsis kaut ko sāk apjaust — varas vīri ar naudu nemētājas. Mēs arī nē. Daļu atdodam, no kurienes tā nākusi — maksātnespējīgākiem zemniekiem, kurus izputina nežēlīgais nodokļu slogs.

Saimniece pacienā ar klimpu zupu. Atnāk vēl kāda jauka kaimiņiene, ēdam un iztriecamies ar dāmām. Mūsu nenopietnā izturēšanās nemaz neatgādina varasvīru valodas, tieši tā saimniece arī pasaka. Atsmejam, ka vēlāk būs labāk redzams.

Dažas mājas tālāk, vecā rijā kulšanas talka, ceļa malā dampis. Kad ejam garām, pienāk mašīnists un brigadieris. Šis ir jaundibinātais kolhozs, priekšsēdis gaida biedrus no rajona. Pēc tādiem laikam arī izskatāmies. Kārlēnam kaut kas jārūnā, kaut kas brigadierim jāsaka. Tas apprasās par birumu, par sēju un platībām, sēklas materiāla selekciju. Un runā visai gudri. Kārlēnam improvizējot pagriežas viņa šturmenes laide. Tai tūlīt piekaļas mašīnista dēlēna acis, mute paliek pusvirus. Uz laides vairogs LR krāsās. Un sudrabā iestrādāti burti: PAR ZEMI — SAVU TAUTU! Saprodam, ka ilgāk šē mums nenākas uzturēties. Augošais vējš rauj pelavas dampim taisni virsū. Tās gainot, atvainojamies un manāmies projām.

Tālāk mūsu maršruts izmainās par 90°, slēpjam virzienu. Kad tuvojamies nometnei, sāk tumst. Ejam pēc azimuta, t. i., pēc kompasa un aprēķinātā leņķa. Klajumā cīnāmies ar spēcīgu pretvēju, gluži vai vētru. Šķērsojam kāda grāvja tiltiņu, izbraucu cauri tā

satrunējušiem dēļiem. Labi, ka apakšā sauss. Biedriem otrā, sveikajā pusē par to gardi smieklī. Izķepurojos nikns un apdauzījies. Kā tā var smieties par otra nelaimi? Bet cik ilgi dusmosies?

Ir jau satumsis, esam noguruši. Ieejam mežā kā svētnīcā. Te ir mūsu mājas. Mežs apņem ar patīkamu siltumu. Te, apakšā, ir rāms. Nav vairs arumu lauku. Iešana viegla pa klonam līdzīgo brūnām skujām nosēto malkas ceļu. Augstu virs galvām bangojas vētras sakultās lapotnes, kas atgādina satrauktas jūras šalkšanu. Sakņu nagiem iecirtušies zemē, lokās un vaid stumbri, šķiet, ka esam ar tiem no vienas cilts, zem vienas kara zvaigznes dzimuši. Mežs ierunājies savā vētru valodā — kaut kur beržas koks gar koku, čikst ieplaisājusi galotne, atlūst pa vainagzaram un skaļā brīkšķī nogāžas uz ceļa.

Kaut esam atrauti no ģimenes pavarda, tomēr patvērušies zem Dabas mātes varenā, saudzējošā spārna.

DŽONIJS

Ir dzestrš septembra vakars. Nekustīgajā gaisā kondensējas siltie dvašas mākonīši, kurus kā rotaļādāmieš no plaši atvērtas mutes izgrūž Džonijs.

— Šogad būs agras salnas, Bocman. Baltajā zālē būs viegli samanāmas mūsu gājuma pēdas.

— Nekas, būs mazāk jāstaigā.

— Jāstaigā vēl krietni. Mēs ar Plato ejam uz manu pusi. Negribi nākt līdz?

— Ko es tā bez vajadzības vazāšos. Pats runāji par pēdām.

— Bet mēs laižamies ceļā jau rīt, ar tumsiņu. Jāpatramda vecs čoms — sribata koms.

— Kas ir sribata koms? — vaicāju. Džonijs ir «frišais», ar tā leksiku neesmu paspējis iepazīties.

— Nu, sribuku bataljona komandieris. Vari lepoties, ka tevi iepazīstināšu ar tik izcilu personību. Četrdesmitpirmajā aizlaidās uz plašo. Pārnācis saklausīja valodas, ka kara gados es šē redzēts ar dzelzs krustu pie krūtīm. Tā arī noziņojis čekai. Biju ieticis viņu nagos, tie tūdaļ man izrakstīja «masāžu». Labi vēl, ka tiku cauri ar vienu seansu. Interesanti, ko viņš tagad par to sacītu. Vai priecātos, vecu čomu ieraudzījis.

— Labi. Iet tā lieta. Laižamies migā, rīt agri jāceļas. Apsolu Džonijam un liekos uz ausi. Esam jaunā štellē, teltenes neslejam, vēl šajos rudens vakaros odi vairs tā neuzbrūk.

Mičmanis jau aizmidzis. Guļu uz muguras un ieskatos debesij acīs. Tumsa apņem kā miksta, tumšzila vate. Pa zvaigžņu izdedzi-

nātām spraugām nolaižas sudraboti gaismas putni. Tie uzmetas tuvējo egļu galotnēm un, spārnus papletuši, sastingst.

Esmu zem klajas debess, jau piemirsis, ka pat sunim, katram sunim ir sava būda. Pret sevi ne mazākā žēluma. Drīzāk jau žēl Džonija.

Džonijs ir labsirdīgs, vienkāršs lauku puisis, ar viņu sastapmies kādās sakaru mājās, kur pa retam piestājām apsildīties garākos pārgājienos. Tobrīd Džonijs bija pārbraucis atvaļinājumā no Silamajas lēģera igauņu zemē. Tajā bija savākti bijušie legionāri no dažādām Krievijas malām, kuri filtrācijas gados neizfiltrējās. Pēc trijiem kalpības gadiem gūstekņus pārskaitīja iekšlietu ministrijas būvbataljonā un atkonvojēja.

Tikšanās reizē pretī iznāca saimniece un lūdza neizbīties. Viņas ciemiņš esot pašu pagasta puisis, legionārs, tikai pilnīgi jaunā čekas uniformā. Pirms aiziešanas uz fronti Džonijs cerējās uz saimnieces jaunāko meitu. No karalauka, «zāga» stobru pūtinādams, rakstīja tai kvēlas vēstules. Pēc kapitulācijas, kad filtru lēģeros bija noliegta sarakste, sakari ar dzimteni pārtrūka. Kādu laiku karavīrs tika uzskatīts par mirušu, viņa tēls lēnām izplēnēja. Tagad, atgriezies, pāris reizes mēģināja aplikēt roku izredzētās pleciem, taču tika visai strupi atraidīts, turpat mātes un vecākās māsas klātbūtnē.

— Ja nevari būt iecietīga, tad vismaz proties pieklājības. Džonijs ir mūsu kopējs ciemiņš. — Māte pastāstīja, ka meitiņu aplido cits, vēl pavisam puiselis. Meitai palikšot 24, tam vēl knapi 18. Bet viņa uz puiku esot kā apdullusi.

Šo negaidīto pagriezīenu Džonijs smagi pārdzīvoja, tai pašā laikā juzdamies visai neērti. Viņš vēl nebija apciemojis pat māsu un brāli, no stacijas nācis taisni šurp.

Pēc dažām dienām mums vajadzēja pa šo pašu ceļu atgriezties. Džonijs pienāca pie Kārlēna, lūdza padomāt par viņa uzņemšanu grupā. Kaut bezcerīgiem sapņiem, tomēr atrasties iecerētās tuvumā.

Tā Džonijs no legionāra un gūstekņa kļuva par Sarkanās armijas dezertieri — nacionālo partizānu. Viņš bija spēcīga auguma, spējīgs pasmago ložmeti darbināt pat stāvus, kā medību bisi. Nelielais Mikus palika par «zāga» otro numuru.

Nākamajā rītā novērojam Džonija čoma māju, kas pieklāvusies cieši mežmalai. Caur binokļa prizmām telpās redzama kustība, tur rosās pustumža vīrietis un sieviete. Džonijs atnācis savā armijas uniformā. Pogas nospodrinātas ar zobu pulveri, kā uz randiņu. Laistās vien. Viņš grib vākties mājēlē iekšā.

— Stop! Nomierinies, — saku. — Sataisīsim lēmbastu, pēc tam tincinās tavu brāli un māsu — čoms taču tevi pazīs. Paliec alkšņos

un paturi māju redzes lokā. Armijas «ancuks» noderēs atceļā — pa savējiem iznīcinātāji nebliež.

Mēs ar Plato gērbušies kā mežstrādnieki, uz abiem pat viens cirvis. Mūsu automāti paliek pie Džonija. Zinām, ka šajā kvartālā zemnieki pilda meža kļaušas. Gaidām, kad no mājas nāks kāds ārā. Pēc laiciņa iznāk pusbūža vīrs vecticībnieka bārdu. Pagriežas ar muguru pret mums un aprasina gar mājas pamatiem augošās nātres. Izmantojam savas priekšrocības un garu soli tam tuvojamies. Kad esam pietuvojušies, Džonija novadnieks izskatās pārāk necils tik augstam amatam. Prasām, kur saimnieks. Viņš esot saimnieks. Lūdzam lai parāda, kur še tuvākā meža brigāde. Kad vecais paved aiz mājas gala, kur aizvijas taka, izvelku šaujampzelzi un uzaicinu biedru celt rokas. Biedrs vēl nesaprot.

— Nu, darāt, kā veļu žaujot. Uz augšu. — Platais tostarp palicis vīram aizmugurē. Rokas ceļas lēni, aiz pārbīļa izlaužas blāviens. Platais pielec klāt, no mugurpuses aizspiež muti. Tas svaidās un turpina īdēt. — Ja neaizvērsies, gāzišu. Te nav dziesmu svētki. — Platais pavīsta savu lielo kulaku. Tas līdz. Taču troksnis ir sacelts. Pa netālo ceļu brauc divi pajūgi. Vai sadzirdējuši? Steidzīgi pārmeklējam gūstekņa kabatas, tad liekam stādīties priekšā, vispirms nosaucot savus vārdus un paklanoties, kā to prasa etiķete. Izrādās, ka viņš ir meklētā biedra tēvs. Paša dēla mājās nav. Te Platais pamana, ka no namiņa izsprukusi sieviete un dzied pa taku kalnā. Viņš atstāj veco man un nesas sievai pakaļ uzsaukdams — ja kliegs, šaušot pa «kātiem». Notver sievu un ved uz māju, kur es ar savu gūstekni esmu jau priekšā.

— Lūdzu, izejiet virtuvē un apmazgājieties, — mudina Platais. Sieviete stipri ož pēc atejas. Ārdurvju atslēga tam kabatā. Platais piedraud, lai gar loģiem vairs negramstās, — ārā stāvot sardze. Sienā, kas ir pret mežu, izzāgēts šaurs horizontāls loģelis, kā bites skreja. Pēc vīra brīdinājuma sauciena sieva pa to iztrausies un devusi kājām ziņu. To dēls ierīkojis kā drošības izeju. Ja nu...

Pārmeklējam māju, kurā ir viena istaba un ķēķis. Gultas stūri zem ādas jakas pieslieta karabīne, To Platais iznes ārā. Zveļ pret lielu akmeni, kamēr stobrs saliecas, ienes atpakaļ.

— Še, atdod dēlam, lai var šaut ap stūri. Nākamreiz nāksim no citas puses. Tad nebūs jāskrien caurumā un jāsmērē apakšbiksēs.

Mājā citu ieroču nav. Nav arī ne gov, ne cūkas, kaut arī meža ieloka pļavā gara, ne reizi nepļauta zāle. Redzams, ka uz darbu še nevienam prāts nenesas. Nav arī nekā, ko likt uz zoba, paņemt līdzī azaida reizei. Varbūt noglabāts? Pasvārstu rokā ķiploku kulīti.

— Vai jūs, cienītā, neuzdāvinātu nedaudz galviņu? Zobi vaļīgi, no zaķskābenēm labuma nekāda.

— Nemiet visus.

— Mēs nekā neņemam, jo nav jau ko. Bet ja jūs mums piedāvātu?

— Nu, tad ņemiet vismaz pusi. — Ieberu pāris sauļas kabatās. Trofeja. Esam taču bijuši akcijā. Būs ko Koham parādīt.

Piecās minūtēs formalitātes esam nokārtojuši. Sakām ardievas un atvainojamies par traucējumu. Liekam sirsnīgi sveicināt dēlu. Atveram durvis. Džonijs rāda, ka ceļš brīvs, ka varam nākt ārā.

Atceļā atcerējāties, kā mēs reiz solīdi pārbaudījām kāda milicijas pilnvarotā ieroča numuru. Bijām tērpti čekas un milicijas formās. Pretī iznāca sieva.

— Jūsu vīra ieroča atļaujā ir registrēts šāds ieroča numurs — te Kārlēns izvel kabatas grāmatiņu un nosauc skaitli. Saimniece aicina iekšā, lai apskatoties paši, vīra neesot mājās. Viņa izņem no skapja «šturmeni» un dod salīdzināt. Kārlēns to paņem, pateicas un parāda sava ieroča laidē iestrādātu sarkanbaltsarkano karogu. Attapusies, kas esam, sieva sāk mūs svētīt lamu vārdiem.

Pasmejoties un izsakām cerību, ka nākamreiz viņa izturēsies pieklājīgāk, bez rupjībām, kā inteligenta cilvēka sievai piedienas.

PADOMJU SAIMNIECĪBA

Ar 1948. g. pavasari grupas sakaru un apgādes sistēma stabilizējas. Vasara paiet bez sadursmēm un zaudējumiem. Grupa mobila, vai ik nedēļu maina dislokāciju. Akcijas tiek plānotas saprātīgi un aptver rajonu līdz 40 km radiusā. Darbības rajona ģeogrāfiskais centrs nedrīkst sakrist ar atrašanās vietu — pagaidu nometni. Nāk klāt svaigi spēki, vēl nenogurdināti trijos ilgajos, saspringtajos un sadursmju bagātajos pēckara gados. Gatavojoties izejoties, jāplāno telpas vismaz 30 cilvēkiem, jo nākas pieņemt vairākus lietuvju kaujiniekus. Mūsu grupa iepriekšējā gadā pie tiem ziemoja. Jāsagādā pārtika šiem 30 vīriem, vismaz uz 5 mēnešiem, pie kam savlaicīgi.

Gaļas — tauku produktu patēriņu uz cilvēkdienu kalkulējam ap 140 g, kas mēnesī sastāda 4,2 kg un piecos — 21 kg. Uz visu grupu — 630 kg. Apspriežoties ar Lietuvas grupām, nospriežam, ka jāorganizē apjomīga gaļas produktu sagādes akcija.

Lietuvieši šim nolūkam izraugās kādas padomju saimniecības cūku fermu... Tā atrodas atstatu no saimniecības centra, mežainā apvidū un ar nelielu apkalpi. No mums pieprasa 5 kaujiniekus un mehānizētu transportu, jo mums jāpārvar 50 km attālumus. Lietuvji produkciju vedīs ar zirgiem.

Ferma tiek blīvi aplenkta, sakari paralizēti, personālu savāc

vienkop un apsargā, blokē tuvākos ceļu krustojumus. Akcija sākas pirmajā naktis stundā un ilgst 20 minūtes.

Mūsu vīri uz ceļa apturējuši gadījuma mašīnu. Šoferim izsniedz kvīti un to atlaiž. Tā izrādās Rīgas apavu fabrikas mašīna, kas atgriežas no lauku palīgsaimniecības. Tālāk, uz Lietuvu, to vada pašu šoferis, mums to ir trīs.

Piekrauj vispirms mūsu mašīnu. Tai savlaicīgi jāattālinās no akcijas vietas, lielāko ceļu krustojumiem. Agrā rītā baroklus nosvīlinām ar lodlampu, nomazgājam un apstrādājam, jo laiks vēl pieturas silts. Izvēlamies īpašu darba poligonu, atstatu no noņemnes. Tur gaļu smalcinām un sakausējam skrandžos. Tos pildām alumīnija piena kannās, ūdenī dzesējam. Tad kannas blīvi noslēdzam, norokam zemē vairākās vietās izveidotās nelielās noliktavās. Vēlā rudenī nepieciešamo daudzumu pārvietojam uz bunkura noliktavu.

Līdzīgā veidā vēlāk nodrošināties arī ar miltu — putraimu izstrādājumiem un cukuru. Bet šī jau daudz sarežģītāka akcija.

Ir novembris — lietavu laiks ar tumšiem vakariem. Ap pulkst. 23.00 tuvojamies objektam, netālu no tā izvēršamies ķēdē. Brienam pār plašu applūdušu pļavu, kas piekļaujas šosejai pie pašas Upesmuižas. Veicīgi aplencam ēku puduri, atvienojam sarkaru vadus. Ēku logi tumši, vien kluba logos ugunis. Kad pie katra loga piestājuši pa vīram, trīs automātisti dodas iekšā, uzsauc pacelt rokas. Lai kāds neizbēgtu, no pārējām ēkām iedzīvotājus pārvieto uz zāli, atvainojamies par miera traucēšanu. Tajā pat laikā lietuviešu Benedikts pie kluba stūra saskrējies ar sargposteni. Pārsteigts sargs satver Beņa ieroča stobru, cenšas to noturēt atvirzītā stāvoklī. Notiek spēkošanās, tad īsa kārtā un Benis var turpināt ceļu. Iekšā vietējie un rajona varas pilāri sarīkojuši iedzeršanu un izlikuši apsardzi. Tas, protams, mums zināms nebija.

Turpat miestā dzīvo šoferi. Liekam atslēgt garāžu, atdot kravas mašīnu atslēgas. Izbraucam sētā, pašiem ir savi šoferi. Sadalāmies 4 posmos pa 5 vīriem katrā. Trīs posmi piekrauj mašīnas ar produktiem un aizbrauc. Ceturtais piecnieks paliek pildīt sardzes dienestu, segt atkāpšanos. Pēdējās aizbraucošās mašīnas vīri nolikvidē vairākus dzīrotājus, kuri uz šādu spriedumu bija pretendējuši, sariebuši iedzīvotājiem. Pārējie tiek cauri ar atbrūnošanu. Komandieris izsaucis un aptaujājis visus pēc kārtas. Čeka nedrīkst zināt, tieši kuri ir snieguši mums nepieciešamās ziņas.

Kad mašīnas ir prom, pēc stundas tiek noņemti arī posteņi, aizturētajiem uz divām stundām nosaka mājas arestu — no zāles neiziet.

Pusceļā sardzes grupa aiziet aiz krūma atpūsties, uzpīpot, pārkāpj lielceļa grāvi. Pēc minūtēm 10 viņi uz ceļa saskata nācēja

siluetu. Pietuvojies tas iepretī krūmam apstājas, sāk ausīties. Laikam jau kāds nav uzvedies pietiekoši klusu, nācējs saklausījis ieroča šķindu. Skaidrs ir viens — godīgs cilvēks būtu gājis savu ceļu. Vīri zibenīgi izvēršas ķēdē, pielec ložņam klāt. Pēdējā mirklī Mikus izsit pistoli no drošsirža paceltās rokas. Tas ir lielais «Beļģis», jau atdrošināts, ar stobrā ielaistu patronu, 16 reizes ducināms. Tā ir ievēribas cienīga trofeja.

Nācējs ir tuvējā pagasta komsorgs, aktīvs partizānu tvarstī-tājs. Kaut vīrs nav no bailīgajiem, šis mēģinājums tam izrādās pēdējais, pie tam pagalam neveiksmīgs.

Kādam no aplenktajiem tomēr izdevies caur ķēdi izslīdēt. Pār-bīlī tas pārpeld ledus aukstu upi, piekļūst tuvākajam telefonam un sazvanās ar čekas operatīvo grupu un iznīcinātāju posteni, kas izvietojas mūsu ceļā. Šis vīrs ir kāds partijas funkcionārs. Kad braucam garām, sardzes namiņa logi jau apgaismoti, tie met uz ceļu košu gaismu. Uz iebrauktuves sētā, ceļa malā, stāv pulciņš bruņotu iznīcinātāju. Tie nav pat izvēršusies nopietnai sadursmei. Pie mājiņas esam samazinājuši ātrumu, aiz tās sākas ielejas no-kaļne. Lejā ir upe ar tiltu, kas jāšķērso. Uz kabīnes jumta pat-šautene ar disku, pie tās Misters. Pie sānborta trīs ar automātiem, no tiem divi ir armijas šinēļos. Iznīcinātāji mums cits caur citu kaut ko sauc. Saprast nevar. Ceļ rokas, rāda, lai apstājamies. Esam labi saskatāmi, tāpat arī mūsu pretinieki. Tomēr uguni neatklā-jam — varbūt ēkā ir vēl kādi, kas var mūsu maršrutu ierobežot, sašaut riepas.

Mūsu mašīna jau ripo no kalna lejā. Tur Žanis ieslēdz ātrumā un traucas pretējā uzkalnā. Kad esam pret vidu, ātrumzobrāts iz-lec no sazobes, mašīna slīd atpakaļ lejā. Izmēģināmies vēl pāris reizes, laika maz. Drīz pamanām, ka abpus ceļam sāk virzīties tumši stāvi, uzmanīgi tuvojoties. Žanis pamet kabīni, aiziedams krieviski nosaka, ka jāieņem ūdens. Nesaprotam, vai radiatorā tiešām tā trūkst. Žēl mašīnu pamest ar vairākiem maisiem cukura, marmelādi, cepumiem. Bet stāvi tuvojas. Paejamiēs kalnā un vē-rojam, klusiņām saucam Žani. Neviens neatsaucas.

Pēc nedaudz minūtēm, kas gaidās, šķiet, zaudējušas apjomu, lejā pie mašīnas rosība. Burzmā dzirdami saucieni — dod pa purnu! Sieniet rokas! Nemuldi! Noprotam, ka Žanis sagribējis uzdabūt mašīnu kalnā un tagad saņemts ciet. Steigā nolēmjam izšaut vie-notu zalvi pār naidnieku galvām, tā, lai neķer savējam. Varbūt Žanis izmantos apjukumu un tam izdosies pamukt. Misters skaita līdz trīs. Kad esmu nospiedis gaili, mans «stroķis» izgrūž vien īsu kārtiņu un nosmok. Kamēr izsviežu nesprāgušo patronu un notēmēju, vīriem diskī jau tukši. Pārņem kauns par savu ne-veiksmi. Vai tik kāds kopējā troksnī nav kļūmi pamanījis? Tas

nav tik grūti labi atšķiramās patšautenes un pāris automātu sabiedrībā. Pārdzīvoju savu kļūmi. Tā vēlāk sevi atgādina pat sapņos, sadursmēs mans šaujamaiss reti kad nebuntojas. Kad «iznīci» atpapas, tie svilina savas spīdošās mūsu virzienā aizgūtnēm. Kad tās visas iet, kā mēdz sacīt, «pēc piena», sajūta tomēr nav patīkama.

Noskaidrojās, ka Žanis — kā gājis, tā arī aizgājis. Iznicinātāji apturējuši nejaušu garāmbraucēju, noturējuši par mūsējo un sadēvuši pa purnu. Kad atskanējusi zalve, gaidījuši mūsu uzbrukumu.

Meža dzīve lielā labi organizētā grupā ir salīdzinoši ērta. Ir vismaz savs pavārs, frizieris, apavnieks, elementārā medicīniskā aprūpe. Izsalkumu neciešam. Kādās mājās izcep maizīti, citās — izkurina pirtiņu. No labas sirds. Atlīdzību neviens neprasa, par to neviens pat nedomā. Jo esam no viena māla veidoti, kā zemieka krūze. To var sasist, bet otrreiz nepārmīcīsi. Esam visi vienā nelaimē, vienās ķetnās. Un tomēr esam priecīgi, ja retumis kādam varam palīdzēt, kad mūsu budžetā ienākusi nauda. Ir reizes, kad jāsaņem, jāiztur fiziskas pārslodzes. Ir nācies stiept pilnas piena kannas, vai veselu cepienu maizes, no lieliem attālumiem baļkus ziemas mājokļa celtniecībai, mīnas. Tad lielais ierocis ir «jānorok», jānomaskē, kas ļoti traucē pārvietošanos ar kravu. Ir nācies sastapt partizānus — vieniniekus. Dzīve vienam vai divatām ir nesalīdzināmi grūtāka. Kā fiziski, tā morāli. Tur sardzes dienests pilnīgi atkrīt — nav taču, ar ko nomainīties. Mežinieks pakļauts jebkurai nejaušībai, jo nevar izrādīt efektīvu pretestību. Vienmēr vajāts, bēgošs, zem nervu stresa, noskrandis, kukaiņiem apaudzis un pabadis, viņš katrā pretimnācējā ierauga ienaidnieku, uz ceļa baidās rādīties pat nakti.

Jau nākamā dienā pēc akcijas pārlūkoju municiju. Daļa tās savākta vecās tranšejās, cita zemnieku dāvāta un piesardzībā glabāta diezin kur. Negribu piedzīvot iepriekšējās nakts kļūmi. Ja Benim kritiskajā brīdī būtu uzdevis ierocis, viņš būtu zaudētājos. Pagaidām pārlādēju patronas tikai vienam diskam, jo darbs ir neparocīgs. Iestiprinu pa vienai rokas skrūvspilēs, ar plakan-knaiblēm izkustinu un izceļu lodi, uz papīra izberu pulveri. Tad pētu pistongu. Pulveris visās ir sauss. Bet dažām pistongām čaulītes dibenā maliņa zaļa. Te skāris mitrums, tāpēc patrona nevar sprāgt. Dinamīts, kam jāaizdedz pulveris, neuzliesmo. Derīgajās sāberu atpakaļ pulveri, ar punktsiti vecajās bedrītēs ieklemmēju lodi. Kad ienāksim bunkurā, vajadzēs pārlādēt tūkstošiem patronu.

Tā noslēdzās mūsu 1948. gada akciju cikls.

IEZIEMOTI

Baļķi, baļķi! Tie sāk rādīties jau nomoda halucinācijās, kur nu vēl sapņos! Jo pleci nobertzti, piesārtuši un sūrstoši. Kad nokaitīts līdz trīs un baļķi reizē nosviežam sūnā, plecs nespēj atbrīvoties no pievilgušās sāpju sajūtas un turpina to nēsāt līdz. Stiepjam no tuvuma un tālienes, čiepjam no klausu cirsmām un pērnajām neizvestajām sagatavēm, nolaižam pa priedei brāzmu pietrokšņotajos vakaros, atvedam kravu no kādas zāgētavas.

Daļa spēcīgāko strādā pie bunkura rakšanas. Ir izlikta papildus apsardze. Būvbedre uz lēzena paugura 9×6 m, tikpat plašā joslā visapkārt noņem augāju, kur izklīdināt smilti. Atdalām virsējo pelēko zemi no dzeltenās smilts. Baļķus stiepjam naktīs, darbus vada Žanis. Būvbedres dibenā, kur absorbējas cirvju klaudzieni, tos pietēšam, lai vēlāk no sienspraugām nebirst izžuvusi smilts. Sienu sānbalstus sastiprinam ar griestu vērbaļķiem, virs tiem vairāki pretvirziena baļķu klājieni. Virsējo piesedz ar salmiem un jumtpapes izolāciju, tai pāri liek pelēko smiltskārtu augāja atjaunošanai. Pie baļķu virsējās kārtas skrūvēm piestiprina negaisā nolauztu priedi, kas še atnesta ar visām saknēm. Atnes arī zibens nošņāpto galotni, novieto pa kritienam. Priede kalpos par skursteni un ventilatoru, neviens nepateiks, ka stumbrs izgrebts, miza vietām limēta. Tieši zem skursteņa, apakšā, ir podiņu plīts ar cepeškrāsni un ūdens sildītāju galā. Plītij blakus ir grodu aka ar tīru ūdeni.

Augsnes virskārtu ļoti rūpīgi maskē, vietai raksturīgo augāju iestāda atpakaļ un aplaista. Atstādīto eglīšu sienā nedrīkst būt priežu skujas, un otrādi; pie papardes jābūt arī veclapām, kuras nokaltušas. Zem lazdas jābūt nobirušajiem tarpainajiem vāveru ignorētajiem riekstiem.

Vienlaikus būvē arī pazemes satiksmes ejas, 9 un 18 m garas. Iekārto arī dārzeņu noliktavu un tualetes telpu eju nozaros. Dārzeņu noliktavā iecerēts pārbaudīt mīnmetēju mīnu derīgumu — nostāk no apdzīvojamās platības. Eju malas stiprina mietiem, aiz tiem šķērsiski aizliek zarus un žagarus. Bunkura griestu laukums balstās uz četrām dubultkolonnām — resniem priežu baļķiem, kuri savukārt stāv uz planku nogriežņiem smiltī.

Ēkas «fasāde» pabeigta. Tā ir lēzens paugurs, retu pamežu apaudzīs 60—70 cm augstāks. Apkārtējo pauguru reljefā tas neizdalās. Vēl paliek nelieli iekšējās apdares darbi.

Pēdējā nakts virszemē. Salnas nopļāvušas odu miriādes, telteņu kājgali nav jāapsprauž lapkoku zariem, lai no tām patvertos. Novembris. Vakari dzestri un skaidri. Mēness kā bieza sulīga apelsin-

šķēle. Bāz kaut mutē. Kailo lazdu zari asi šalko, lokoties ieraksta trūdlapu segā dīvainus ēnu burtus. Zari kustas — un mainās teksts. Varbūt mirušās lapās jau ierakstīti mūsu likteņi?

Bunkurs ir arī slazds. Jo, tā vairs nebūs tā pati mobilā grupa — šodien te, bet kur gan rītu. Tā bija kā vasaras vējš, kas izskrien caur kokiem. Ej nu to saķert!

Ieejam jaunajā dzīvoklī. Bez ordera un atslēgām. Tas šoreiz nu jānosargā pašiem. Stūrītis tēvzemes. Kaut arī mūsu tiesības tiek apšaubītas.

Kad brīvprātīgo triecienbataljona komandierim Ernestam Lau-
manim čeka pratināšanā vaicās, vai viņam pieder zeme, majors
Laumanis atbildēs apstiprinoši. «Jā, pieder. Tā ir mana Tēvzeme.»

Kreisajā pusē pie gala sienas ir «apakšstacija» — velosipēds ar paceltu aizmugures riteni. Pie tā ir dināmo ģenerators ar aku-
mulatoru uz багаždēļa. Uz balta staba uzraksts: darbs, kas ne-
vienam nepatīk. Kārlēns nodrukājis mūsu vārdus un laika grafiku. Lai nodrošinātu apgaismi, jāmin pedāļi. 10 minūtes ir neliela svied-
rēšanās — pedāļi «minas» smagi. Nodarbība notur mūsu kājas sportiskā formā.

Pie šī paša staba ir plauktiņš ar radiofonu. Vakaros klausāmieš
ziņas un mūziku. Kohs pārvalda vācu valodu. Pulksten 22.00 ir
vakarjunda. Nostājamies ierindā ejiņā starp gultām un galdu. Tā
ir kreisā — latviešu puse. Ieņemam miera stāju un nodziedam
«Svēts mantojums». Tik lielā pulkā skan braši, pie miera do-
damies uzlādēti un pacilāti, jo tā ir mūsu himna. Paliekam miera
stājā, kamēr lietuvieši nodzied savējo. Viņi ir ticīgāki, kā jau
katoļi, pēc himnas noskaita arī lūgšanu. Klusībā skaitām līdz arī
savu Tēvreizi, jo sargā mūs viens Dievs.

Līdz 23.00 varam vēl lasīt vai klausīties mūziku. Mistery ar
Mičmani mācās akordeonspēli. Pēc tam tiek izdzēsta gaisma, pie
postņizejas paliek neliela spuldzīte.

Ar veļas mazgāšanu tagad grūtības. Neesam jau virszemē, kur
to parocīgi žāvēt, kur netrūkst ūdens un izlietņu. Reizi nedēļā
vai retāk varam vien paskalot sporta kreklīņus — kad iekrīt vir-
tuves dežūra. Dežurē pa divi. Kartupeļus vien jānomizo pāris
spaiņu. Jāsaskalda un jāizžāvē malka, tā nedrīkst dūmot. Kad
kreklīņš pie plīts izžuvis, tā vīles «iestērķelējam» ar sasmalcinātu
vācu markas tolu — sprāgstvielu, jo nekādi dusti ar to sacensties
nevar. Attiecīgais rajons kļūst kukaiņbrīvs. Turpretī vasarā jā-
piesargās no cita veida migrantiem — meža ērcēm. Ēdienu gata-
vojam tumsā, tāpat kā vasarā, jo dūmi var radīt aizdomas. Astonos
rītā brokastīs, astonos vakarā — vakariņās. Ar siltu ēdienu. Pus-
dienās, kad plīti nekurina — taukmaize ar liepziedu tēju, kas uz
plīts vēl silta.

Kad mūsu vaļa vērsās pelēka, puteņreizē to aiznes «krastā» izmazgāt ar ziepēm. Pēc dažām stundām tā ir atpakaļ un sausa.

Tagad vaļa pārlādēt visu municiju. To dara arī citi, kas nav par to droši. Izgreznojām ieročus. No Rīgas atved pasūtītas sudraba monogrammas, izlietas no latiem. Tās iestrādājam pistoļu bakelīta spalos. Tas ir ciets materiāls un iedziļināmās aprises jāizurbj. Tad burtus gropē ielīmē. Otrā pusē iestrādājam ģerboni no tā paša materiāla. Visas ģerboņa mēlītes, kājiņas un zvaigznes filigrani izdalītas ar sikurbi. Ierocis līdzinās mākslas darbam.

Ienākot bunkurā, ievēlam Kārlēnu par komandieri. Viņš jau arī praktiski grupu vadīja. Hanss ir pārāk vecs un paliek par Kārlēna vietnieku.

Decembrī mūsu mājoklī ienāk Pēteris un Krusts. Pēdējais līdzās Kārlēnam un Hansam piedalījies lielajās Kabiles mežu kaujās pēc kapitulācijas. Grupā bijuši ap pusotra simta partizānu ar vairākiem pajūgiem. Pēc kaujas leģionāri sadalījušies sīkākās grupās, saikne ar Krustu pārtrūkusi. Viņš vēlāk vadījis pats savu grupu, kas drīz sagrauta. Caur sakaru mājām Krusts darījis zināmu, ka grib ar Kārlēnu tikties. Par viņa līdzgaitnieku kļuvis Pēteris — leģionārs, izslapstījies pa kūtsaugšām.

Grupa izdod nelielu biļetenu, gatavo proklamāciju — uzsaukumu. Par literātiem veidojas Pēteris un Alfons. Pēteris ir ar noslieci uz dzeju. Izjusti dzejoļi ienāk arī no Veltas Bergmanes, jaunietes no tuvējām atbalsta mājām. Proklamācijas drukā uz rakstāmmašīnas caur kopējamo papīru, to vajag daudz. Pāri lapai pa diagonāli ar pulverizatoru uzsmidzināts: «NĀVI NODEVĒJIEM!» Sarkanie burti labi kontrastē ar pelēko fonu. Ziemsvētku puteņnaktī tās izlīmējam plašā apgabalā, līdz Lietuvas pierobežai dienvidos un Tukuma pievārtei ziemeļos. Tās izplata arī mūsu jaunie atbalstītāji Biruta Būčiņa ar brāli Elmāru.

Lietuvieši īsina laiku ar pokera spēli, dažkārt tiem pievienojas mūsu tautības interesenti. Saruna iet vaļā tādā kā vienotā baltu pirmvalodā.

Ziemsvētkus nosvinam emocionāli ar skaisti greznotu egli. Pa kārtai ar kaimiņiem dziedam svētku dziesmas, netrūkst cūkas šņukura ar zirņiem, speķaraušu — šefpavārs bijis uzdevuma augstumos. Ir arī — grēks noklusēt — kanniņa ar pašdzīto «spiritus vini», kas mītnē ienākusi bez vīzas. Iznāk apetītes tiesai pa kārtīgam malkam, jo daži atsakās. Bet sardzes vīriem nākas paciesties.

Marta sākumā grupā ienāk Arnolds, izvēlas sev segvārdu — Vilnis. Parasti to dod grupa, bet Arnolds taču ir ilggadīgs grupas godabiedrs. Viņš ir pēdējais no skolēnu pretestības kustības Jelgavas posma. Arnoldam knapi 19 gadu. Divas nedēļas pēc

ienākšanas bunkurā grupu sagrāva. Bija ziema ar «mājas režīmu», tāpēc viņam neiznāca piedalīties akcijās. Tādus kā Arnoldu atbrīvoja no lēģera jau drīz pēc Staļina nāves. Viņa vārdi vēl šodien silda sirdi, jo tie neizskanēja vējā, bet bija ar segumu: «labāk stāvus mirt, nekā ceļos dzīvot!» Stāvus mirt var tikai garā stipra, ticības un brīves alku pilna sirds.

17. MARTS

Pamostos no kustības bunkurā, no pieklusinātām valodām. Pie garās ejas deg kontrolspuldze, vāji gaismodama attālāko telpas daļu. Atgriezušies pieci lietuvieši, atgriezušies no garāka pārgājiena pie tuviniekiem. Cita starpā pastāsta, ka nav varējuši šķēršot Jelgavas—Auces šoseju. Vajadzējis gaidīt, kamēr paiet garām liela armijas mašīnu kolonna. Kaut sniegs jau pakusis un ceļš tumšs, tās braukušas bez ugunīm un bijušas netālu no Auces.

Šoseja atradās kilometrus piecpadsmit no mums, fiksētā vieta jau tālu aizmugurē ceļiem, kuri no tās atzarojās mūsu noņemtas virzienā. Nospriedām, ka manevri. Šī doma nomierināja.

Pulkstenis rāda trešo nakts stundu. Nomainās sardze. Laižamies miegā.

Pusčetros ieskanas trauksmes zvans. Viens klinkšķis — uzmanību! Aizdomīgs troksnis! Ejā papildus iziet iepriekšējais un nākamais sardzes vīrs, kas pilnā uzkabē dežurēja telpā. Viss klusu. Pa brīžam tikko jaušama lūstoša zara skaņa. Tur — laukmales pusē, dažkārt cūkas nāk paecēt veco kartupelāju. Paiet pusstunda. Skaņas, šķiet, attālinās.

Četros iedzinkstas divi zvani — paaugstināta kaujas gatavība! Steidzīgi gērbjamies. Ejas galā pie lūkas visi trīs posteņvīri. Pēc minūtēm desmit tie atklāj automātu uguni. Atskan trīs zvani — ložmetēju!

Džonijs steidzas uz izeju, aiz tā otrais numurs. Tostarp ārpusē jau iet vaļā. Pret mūsējo pirmajām kārtām sijājas desmitiem pretinieka. Vienas minūtes laikā mūsu koordinātes nofiksētas, otras — nokapāta vīrs lūkas uzstādītā eglīte. Šaujam paceltās lūkas spraugā, laika maz, jākārtojas triecienam.

Džonijs atgāž lūkas vāku — tas paliek engēs vertikāli, izliek zāgi un raida kārtu. Tad atkrīt ejā. Lode trāpījusi uzaci, pie auss iznākusi ārā. Ievainotais vēl izrāda dzīvības zīmes, ienesam to dārzenū noliktavā.

Pa paceltās lūkas dēļiem, šķiet, labi saskatāmiem, sijājas lodes. Kā kad uz tiem kāds bērtu zirņus. Par izlēkšanu no tranšejas nu

jau vairs nav ko domāt. Mikus noceļ zāgi, kas traucē izmest granātas. Kad tās eksplodē, ložu krusa nemazinās. Ienaidsnieks ieņēmis pozīcijas ārpus granātu sniedzamības.

Bunkurā esam divdesmit četri. Nev ne Kārlēna, nedz Hansa. Tie pavadījuši Krustu pēc pasūtītajiem zābakiem. Jaunpienācējus vienus nelaiž. Par vecāko atstāts Žanis. Šķiet, viņš nav frontinieks, taču ar solidu mežinieka stāžu. Žanīm pagausa reakcija, pieticīgas aktivitātes. Viņš norīko Miku ar ložmeti isajā ejā, pirms tam paceļot vāku un izsviežot granātas. Redzu, ka tā ir kļūda. Vēl pietiekoši tumšs, lai eglīšu aizsegā izklīstu un celtos triecienam. Nu jau par vēlu ko sacīt — esam atklājuši arī īsās ejas koordinātes. Ap mums apņemtās ķēdes sektors momentā atklāj uguni.

— Mister, Mister! Mīnas! — sauc Žanis.

— Netrako! Vispirms nostādi vīrus triecienam. Pēc pēdējās nebūs laika kasīties, būs jāraujas uz priekšu.

Izvēlamies īso eju, kura nedaudz platāka — var nostāties pa divi. Vispirms iedarbinām pavirši maskētās norāvienmīnas, abas ir netālu no garās ejas un, protams, nesprāgst. Tātad atmiņetas, un tas ir labi. Tas liek domāt, ka mēģināsim izlauzties tieši šeit, šeit arī koncentrēsies galvenie čekas spēki. Tāpēc šeit izkārtotas mūsu elektriskās, kam vads pieiet 30 cm dziļumā vēl sasaļusajā zemē. Šīs mīnas iebūvētas celmos, iepakās, zem paresnām priedēm. Šadam ar garām bulskrūvēm sastiprinātam mīnu kamolam jāeksplodē vienlaicīgi, tas sastāv no 6—10 mīnām. Pret garo eju šo punktu ir 7, pret īso — 5. Tie ir numurēti un atbilst vadības pulsts shēmai, ar individuāliem palaidējiem — kontaktiem.

Misters pieslēdz akumulatoru mīnu dēlim. Iedegas sarkana kontrolspuldzīte. Sāk intensīvi mīt pedāļus. Kad nedaudz uzpildās, pa vienam norauj ieslēgus. Bunkurs saļecas kā tramīgs zirgs, braucēja pātagas pārsteigts, pa guļbaļķu spraugām nobirst smiltis. Skaitām sprādzienus. Pie pēdējā metamies ārā, lienam. Vienu garu sekundi klusums. Džinkst ausis, kaut kur priekšā dzirdami vaidi. Tad lodes atsāk tirkšķēt pa izlēkušo brezenta mugursomām. Otrā sekunde norauj Mistera slēpotājcepurī, ieskrāmbā jauna lietuvieša plecu. Vīri ieraušas atpakaļ ejā.

Saprotam, ka izlauzties nav iespējams. Arī to, ka mums darīšana ar naktī novēroto armijas daļu — čekas iekšējo karaspēku, ko ceļā sastapa pārnācēji.

— Esam virzījušies pretī savam galam, savam liktenim. Divas stundas par ātru, tāpēc paspējuši, — drūmi nosaka Benedikts un nomaina pusautomāta aptverī. Viņš ir lietuviešu kaujinieku vecākais.

Mums atliek pazīciju karš. Novilcināt kauju līdz marta agrīnajai tumsai, noturēties. Pēcpusdienā raksim jaunu eju, ar gultiņu

dēļiem griestos. Zinām, ka raķetes nakti pārvērs dienā. Taču zem lielajiem skujkokiem piemājos arī ēnas. Gaisma nebūs tik baissa. Pagaidām jātaupa mīnmetis ar 30 mīnām. Ar tām izcirtīsim sev ceļu. Tas ir smagais ierocis ar 82 m/m kalibru.

Šaujām piesardzīgi, taupīgi, īsām, lakoniskām kārtām. Naidnieks nevar ierakties — zeme sasalusī. Nu tas izmanto mīnu izcirstos krāterus. Arī kaujā zaudējums bieži saistīts ar veiksmi.

Saķēris kreisās rokas elkoni, bāls bunkurā ieskrien Mikus.

— Zēni! Esmu ievainots! — No paplesto pirkstu starpām garām lāsēm pil asinis.

— Bocman, še, ņem skalus, ej, palīdzi pārsiet. Atgērbjam blūzi. Elkonis sadragāts ar sprāgstošo. Šķiet, ka roka kūlājas. Padodas uz visām pusēm. Mikus valdoties čirkstina zobus. Kļūst nelabi.

— Nevaru, Kohiņ, nevaru. Mēģini pats. Pasaukšu kādu līdzēt. Kad roka pārsieta un iesaitēta, Žanis izņem no aptieciņas sprīci un iešļircina zāles. Sāpes, šķiet, pierimst.

— Zēni, es vēl varu iet «štosē». Labā jau man vesela.

Pagājusi krietna stunda, kauja kļūst vienmērīgāka. Esam pa trīs katrā ejā, maināmies. Izsviežam pa granātai. Pretinieks tuvāk nenā. Nav vairs drošs par mūsu mīnām — varbūt neesam izspridzinājuši visas.

Kāds iznāk no dārzeņu noliktavas, kur mirgo sadilusi gaismiņa.

— Džonijs ir nemaņā, zēni, agonija turpinās jau stundu. Tām jābūt briesmīgām mokām, zēni. Nebūtu grēks Dieva priekšā, ja kāds varētu... ja kādam būtu dūša... — Te runātāja balss aizlūst, neviena roka pret Džoniju neceļas. Pat ja tas nav grēks Dieva priekšā.

Kaujas sākumā stress ir katrā. Arī pats esmu satraucies. Nomierinos, kad automāts strādā kā pulkstenis. Runājot izlīdzzinu balsi, ieklausos savā runā. Vai tik tur neiedrebas kāda vaļīgāka saite? Nē, tās visas darbojas saskaņā.

No drosmes nevar arī prasīt pārāk daudz. Ir sacīts — tā esot vien bailu pārvarēšana, virsroku pār tām. Vecajiem frontiniekiem tas izdodas vieglāk. Vienu gan esam aizmirsuši. Ne brokastis, nedz pusdienas Koham neprasām. Viņš arī nepiedāvā.

Kad dodos uz maiņu, bunkurā ienāk Misters.

— Bocman, atdod, lūdzu, manu saulīti. — Lūgums ar ultimāta zemtekstu. Sejā iezīmējusies lepna apņēmība. Acis drudzains mirzums. Meklēju instrumentu kastītē sudrabā veidotu saulīti, ko aizņēmos paraugam. Nevaru atrast. Mistera sejā lasāma nepacietība un pārmētums. Kam viņam saulīte, tūlīt noprotu. Arī to, ka šajā brīdī viņš atvadās no Aigas, domā par to, kas ar meiteni notiks tālāk, ka šai brīdī viņas namā visticamāk jau iebrukuši če-

kisti. Noprotams, ka viss šis rajons čekas karaspēka aplenkts. Tad Mīstera domas aizmaldās pagātnē, kā izsvērdamas savu mīlestību.

— Piedod, Harij, par saulīti — nevaru to atrast. Piedod! Un par visu... Pirmo reizi saucu viņu īstajā vārdā. Un pēdējo. Vārdā, kuru tik labprāt lietoja Aiga.

Viņš aiziet. Viņš izlec no ejas. Izslejas pilnā augumā. Noraida garu kārtu pa ienaidnieku tiešā tēmējumā. Viņa kājas papleestas, krūtis ložu sadragātas, bet viņš vēl šauj. Līdz iegāžas atpakaļ ejā. Cik labi, ka šo skatu neredzēju paša acīm. Un tomēr redzu to vēl šodien.

Pēcpusdienā gaisma mūsu spuldzēs blāva. Kopš iepriekšējā vakara velosipēdu neviens nemin, izlādējas akumulators. Neviens to arī nedomā darīt pašreiz. Izdzēšam spuldzes — vēlāk gaisma var noderēt. Kaut kāda gaismiņa ienāk pa īso eju. Ienaidnieka lodes un granātas sašķepelējušas lūkas dēļus, iekšā gan tās vēl nekrīt. Gaismai līdz ieplūst arī nedaudz svaiga gaisa, uz šejieni kaujinieki nāk šaut labprātāk. Ārā bezvējš, skursteņa dūmeja šaura, vīri smok paši savās pulvergāzēs. Eju galos izšauts tūkstošiem patronu. Daži atelpojas, pieplakuši zemei, kur dūmu mazāk, citiem nelaba dūša, vemj.

Eju uz īso tranšeju kādu nomainīt, garām lietuviešu Smilgu gultām. Jaunākajam brālim nervu lēkme. Tas gari, smalki iespiezdas, kā sievietē. Paceļ naganu un šauj griestos. Roka lēni liecas uz leju, netieku vairs garām. Uzsaucu, lai kāds nāk Smilgu nomierināt. Neviens nepiesakās. Iedomājos, ka puisis varbūt ievainots. Kas to šē, tumsā, pārsies? Kas?

Esmu atkal uz gultas malas, kad no «garās» ieskrien Klonis. Tumšs. Balss tam pilna izmisuma. Līdzī ienāk Benis. Abi spēcīgi lietuvieši, gadus 35. Tie ir daudz pieredzējuši, drosmīgi partizāni. Šķiet, ka Klonis ir ievainots.

— O Beņukas, aš šaušós, aš šaušós...

— Kloni, Kloni... — novaidas Benis. Tad brīdi klusums. It kā tumsā kāds ar sevi cīnītos. Tad šāviens, smags kritiens, īss gārdziens. Pēc tam otrs. Līdzīgi aiziet bojā arī Jurgis, jauns, brašs skaistulis, tumšiem, kupliem matiem:

— Viri! Mirsim par Lietuvu! Mūsu vienīgo, mūsu māmuļu!

Trūkst gaisa, reibst galva, ausīs džinkst. Aizstreipujoju līdz kādam stūrim, nometos rāpus. Izgrebju smiltī iedobi, iebāžu galvu. Kļūst mazliet labāk.

Tumšs. Dažus soļus ieblakus Kapteiņa balss:

— Mičman, uzsmēķēsim pēdējo reizi.

Uz brīdi sērkočiņa zobs iekožas palsajos dūmos, apgaismodams nelielu pagultes laukumiņu. Mičmanis klusē. Tumsā gail divi sarkani punktiņi. Reizēm tie sakustas un liekas, ka tie ir

dzīvi. Gail, gail un apdziest. Īss klusuma brīdis. Šāviens. Gārziens. Tad otrs.

Mana roka tausta ieroci. Taustu mehāniski, galva nedomā neko.

Otrs šāviens saplūst ar spēcīgu detonāciju griestos. Tajos parādās cepures lieluma caurums. Tas izskrējis cauri visām balķu kārtām. Bunkurā iekrīt pelēkas gaismas kamolītis, nesdams sev līdzī svaiga gaisa strāvu. Pavisam neliels pleķītis, vai rokas sniedzienā. Pēc laiciņa to pārpludina šlakstoša benzīna straume, nākdama no augšas. Pavācos nostāk. Manā vietā, caur sakostiem zobiem vaidēdams, ierāpo Mikus.

Benzīns pārstāj šļākties. Liekas, tas tālāk neaizplūst, iezīzas īrdajā smiltī. Tad peļķē atsitās raķete. Vēl otra. Tās maina virziena leņķi, šnākdamas dejo, atsizdamās pret sienām. Uzliesmo benzīns. Caur iluminācijām ieskanas Platā balss: segas! Pie segām! Pieskrien vēl kāds, liesmas noslāpē, liekas, piemēņģē. Viss tas notiek kā sapnī, kājas mīcās tepat blakus, Mikam pie pašiem sāniem. Smird gruzdošās lupatas.

Pa caurumu sāk krist granātas. Cita aiz citas. Šķiet, ka man kāds rauj nost drēbes, ausīs spiež resnus ikšķus. Uz brīdi granātas pieklust. Atceros — kreisajā pusē Mikus. Pastiepu roku — tas nekustas. Kad paraušos nostāk, labajā pusē sataustu mūsu rezerves mīnu rindu. Atsāk krist granātas. Tagad zinu, ka arī mīnām tūlīt jāuzsprāgst. Iekožu mēlē — vai tik nesapņoju? Skaitu Tēvareizi, domāju par draugiem un saprotu, ka tomēr negribas posties tiem līdzī. Negribas. Tad acis satumst.

Griestos izsists otrs caurums. Ieplūstošais gaiss spirdzina. Dzirdu Platā balsi:

— Kur es esmu, kur esmu? — Kāds atsaucas, ka bunkurā, bunkurā. Otrs saka, ka Platais kontuzēts, neapjēdz, kur atrodas.

Pēc brīža kā no tāluma dzirdu Viļņa balsi:

— Es viņiem rokā nedošos. Lai necer velti. Nošaušos pats ar savu karabīni, palikšu tai uzticīgs. Kohiņ, vai ar karabīni var nošauties?

Kohs neatbild. Vilnis ienāca pirms pāris nedēļām. Nav vēl apmācīts, kā Tas jādara. Varbūt Kohs jūtas vainīgs, ka mācīja tikai to, kā jācinās. Vilnim vēl nebija izsniegts vieglais ierocis.

Attopos, ka mana labā roka vēl guļ uz mīnu rindas. Kreisajā pusē Mikus. Ar savu ķermeņi uztvēris granātšķembas. Stāvākās gājušas mīnām pāri. Man trāpījušas vien pāris sīkules, pārrauts vējbiūzes krāgs. Bet tas noskaidrojas tikai vēlāk.

Kaut kur virspusē skan balss, lai lienam ārā. Skan ilgi, abās valodās. Dūmi izklīduši. Pa griestu caurumiem ieblāv gaisma. Tajā

kūpojas daži silueti, rāpjas uz isās ejas pusi. Kāda dziņa velk uz gaismu. Gaismu tunēļa galā? Tur, gaismā, ir dzīvība, dzīve. Še paliek līdz nāvei pārgurusi nāve.

Lēnām pierāpoju pie ejas. Pāri un gar pakritušiem ķermeņiem. Un nejutu to sarecējušās asinis. Še, svaigā gaisā, doma noskaidrojas. Izvelku savu «beļģi». 15 patronas. Sešpadsmitā stobrā. Tagad, Bocman. Tagad, vai nekad. Roka ceļas, ceļas. Vēršas pret deniņiem. Tad lēni, smagi nolaižas. Kā bez spēka.

Esmu bijis par mata tiesu no varonības. Še palikdams, nodevis savus draugus — palicis tiem parādā. Parāds, kas nu jānēsā līdz uz mūžu. Ap sirdi kļūst bezgala smagi, bezgala smacīgi.

No lūkas mūs izrauj aiz rokām. Kad izvilks pēdējais, tāpat aiz rokām, — lūkā ielaiž zaldātu. Īsa kārtiņa. Izklusās pēc vācu vieglās mašīnpistoles. Kohs. Tāpat, aiz rokām, vēl vaļā nepalais-tām, zaldātu izvelk. Bet jau nedzīvu.

Kamēr sien rokas, noraugāties, kā zaldāti veļ benzīnmucas. Veļ uz bunkuri. Kad esam uz šosejas, no tā paceļas plats dūmu stabs un iesniedzas taisni debesīs.

Kāpēc lodes, šķembas, mīnas mani saudzēja? Vai esmu bijis tā vērts? Kāpēc Mikus aizgūla priekšā manai Nāvei? Jā, kāpēc?

Ir viegli kaujā krist no nejaušas lodes. Bet cēli ir aiziet no dzīves, kā šķīrās no tās Harijs. Kā jūrai lepni, saulei cēli.

Piedod, Harij! Un Tu — Vilni, Mičman, Kaptein. Un jūs visi, visi, kas dusat nu kopējā kapā. Piedodiet!

Un nebūs zvana, nebūs lentes, vien melnais zalktis
atnāks sērst,

Un meitenei, kas skums pie Ventas, šo sēru vēsti
nenovērst...

JŪLIJS KRUSTS

Pēc Kraujas grupas bunkura sagraušanas apcietināja daudzus apkārtējo māju iedzīvotājus. Uzreiz jājautā, kā čeka varēja zināt, kā tā varēja apzināt atbalstītājus? Vai paši mežabrāļi pēc aresta daudz ko neizpauđa? Protams, no 9 sagūstīto liecības daudz ko varēja izsecināt. Tad vēl pašu atbalstītāju liecības. Dažus arestēja uz aizdomu pamata, citi bija partizānu piederīgie.

Kad Sibīrijas nometnē satiku Žani Strazdiņu, vaicāju, kāpēc tas uzrādījis jau pirmajā dienā pēc aresta vairākas sakaru mājas, kur reizēm piestājāties. Strazdiņš atbildēja, ka čekai viss jau bijis zināms, ka grupā iefiltrētais Krusts, ienācis no tuvējām Priedaišu mājām, no sarunām daudz ko izsecinājis.

Tikai pēc daudziem gadiem sapratām, ka 1948. gada nogalē jaunpienākušais Krusts bija čekas darbinieks. Viena no apcietināto Bergmaņu meitām to tiesas dienā redzējusi staigājam zāles aizmugurē un dižojamies uniformā. Pirms aresta viņa Krustu vairākas reizes bija redzējusi un sajaukt ar kādu citu nevarēja. Pie tam minētais bija fotogēnisks, baku ierētotiem, visai tipiskiem sejas vaibstiem.

Daži vārdi par Jūliju Krustu. Šādi viņš bija sevi nosaucis, ienākdams Kabiles nacionālpartisanu nodaļā 1945. gada nogalē. Tur drīz kļuvis par akciju aktīvu organizētāju. Viņa starppgrupu parole bijusi «Jūli, legalizējies!»

Pēc 1946. g. ziemas kaujas, kurā lielajai Kabiles nodaļai, ciešot zaudējumus, izdevās izlauzties, tā sadalījās vairākās mazās mobilās grupās. Nevarēja ziemas apstākļos apgādāt pusotra simta mežabrāļu—leģionāru ar proviantu kaut kādos pāris rīcībā esošajos pajūgos, pie tam pastāvot pēdu problēmai.

Vienu šādu atdalījušos grupiņu vadījis Krusts, zināmu laiku izmantodams dokumentus uz Kaminska vārda. Kādā sadursmē ar čekistiem grupa izklidināta, komandieris Krusts pazudis.

Ilgajos ieslodzījuma gados vairākās nometnēs nācies sastapt jo daudzus mežabrāļus. Lūk, ko viens no šīs izklidētās Krusta grupas stāstīja:

— Krusts esot redzēts tūlīt pēc kaujas bruņotu čekistu un istrebīķeļu apsardzībā. To pateikusi aculieciniece, pie kuras tas pāris reizes iegriezies pēc maizes 1946. gada vasarā Kurzemē.

Ir vēl ziņas, ka 1946. gadā, jau rudenī, Krusts atkal vadījis grupu. Viens no vēlāk arestētajiem dalībniekiem izteica domu, ka viņu grupu noteikti iegāzis Krusts—Kaminskis. Par iepriekšējo arestu nevienam neesot stāstījis. Vēl spēkā bijis nāvessods. Domājams, ka gūsteknis likts pie sienas un čeka tam piedāvājusi alternatīvu.

Mūsu grupā Krusts nokļuva caur vairākām atbalstmājām. Liekas dīvaini, kā viņš tās varēja apzināt, nākdams še, uz Jelgavas apriņķi no Kurzemes novada. Dažās mājās bijis vairākas reizes, raksturojis mūsu vecbiedrus Hansu un Kārlēnu, stāstījis, kā reiz Kabilē slānījuši komunistus, ar to gūdam zemnieku uzticību.

Krusts riņķoja pa mūsu atbalstmājām divatā ar kādu «vientuļu vilku» — leģionāru, kuru «pievācis no kādas kūtsaugšas». Šie ir paša Pētera, Krusta kolēģa vārdi. Pēteris bija gadus 30 vecs Ezerzemes dēls ar Latgales linu matiem un dzejisku noslieci. Pētera — brīvprāta leģionāra uzturēšanās vieta čekai pat esot kļuvusi zināma. Tomēr kādu laiku Pēteris nav arestēts. Taupīts, ko «piespēlēt» Krustam. Lai iefiltrētos kādā grupā, ir vajadzīgi divi. Vienam izejot no bunkura, otrs — optimālajā gadījumā draugs, paliek tajā kā ķilnieks,

Nevarējām pieļaut, ka ziemas apstākļos ap mums riņķo kādi mežabrāļi, meklējot sakarus. Parasti sakarus nodibina vasarā, kad nepaliek pēdas. Un tā nobalsojām par pajumes sniegšanu šiem «klīstošajiem holandiešiem». Visu izšķīra arguments, ka Krusts ar Kārlēnu bijuši kopā Kabiles partizānu nodaļā.

Kad divi mūsējie aizgāja Krustam līdzī pasūtīt zābakus (vecie patiešām bija cauri), Pēterim kā līdzgaitniekam nācās palikt bunkurā. Tāda bija kārtība. Bija februāris, puteņoja un varēja iziet. Martā Krusts gāja pie kurpnieka pēc gatavā pasūtījuma. To pavadīja Kārlēns un Hanss. Viņa draugs Pēteris palika bunkurā. Visi trīs izgāja 16. marta novakarē, lai atgrieztos nākamajā rītā. Kurpnieks dzīvoja diezgan tālu. Mežā bija daudz nenokusušā sniega saliņu, tomēr varēja izlēkāt, neatstājot pēdas.

Rajonu aplenca jau naktī pirmajās rīta stundās iekšējais karaspēks vienas rotas sastāvā ar jo daudzu tuvāko pagastu istrebīķeļu piedalīšanos. 17. marta rītā, vēl agrā tumsinā, sākās kauja.

Kad nebija vairs izredžu izlauzties, vaicāju Pēterim, ko viņš domā par Krustu.

— Kāda tam vairs nozīme, Bocman, kad ar mums jau ir cauri. Pētera seja bija pelēka, automātu viņš pārlādēja mehāniski, it kā tas viņam nemaz nepiederētu. Bija redzams, ka negrib ielaisties sarunās. Tad, manī neskatīdamies, iesāka apmēram šādi:

— Vienam no pagasta varasvīriem kļuva zināms, kur slēpjos. Nevarēju aiziet, jo pieturējās irds sniegs. Tad saimniece mani nomierināja. Varasvīrs, laikam sagādnieks, uzdevies par patriotu un zvērējis neteikt. Pagāja dažas nedēļas un mani neaiztīka. Drīz še uzradās Krusts un vispirms «apstrādāja» saimnieci. Esot daudz drošāka slēptuve. Tagad apjaušu, ka sagādes aģents droši vien ziņojis, taču čeka mani pietāupījusi Krustam, acīmredzot kā ķilnieku. Citādi Krusts pret mani bija labs, paspēja pat iedraudzēties. Vismaz jūsu acis gribēja izskatīties par draugu. Tādas ir manas domas, drīzāk — aizdomas, jo apgalvot neko nevaru.

Mūsu gulvietas atradās blakus, kur notika šī saruna. Īsi pirms kaujas beigām Pēteris nošāvās. Par viņu un Krustu čekā netiku pratināts. Pētera īsto vārdu, tāpat kā daudzu citu kritušo vārdus, nezīnu.

Ir pagājuši 42 gadi. Daudzi, kas pēckara gados iestājās aktīvajā pretestības kustībā, gājuši bojā cīņā ar pastāvošo varu. Arī pasīvajiem cīnītājiem bijusi nebūt ne mazāka nozīme. Ar tiem es domāju mežabrāļu atbalstītājus, viņu ģimeņu locekļus, skolēnu organizācijas un pretpadomju grupējumus. Visi viņi riskēja zaudēt pajumti, mantu, dzīvību, nokļūt Gulaga vergu nometnēs.

Lai arī kādas bija izmeklēšanas metodes, — fiziska iespaidošana, pedantiskas bezmiega nakšu sērijas pratinot, draudi represēt

piederīgos (ja tas vēl nebija izdarīts), šodienas acīm raugoties, daudz ko mēs visi būtu varējuši noliegt, neizpaust. Taču ilgstošā marinēšana čekas pagrabos ļoti daudziem paralizēja gribu. Pastāvēja uzskats, ka no čekas nagiem neviens vēl nav ārā ticis, liedzies cik gribi. Ka 25 gadus piespriedīs tik un tā, nodarījums vairāk vai mazāk.

Rakstot šos atmiņu tēlojumus, nebūt neizceļu savas personīgās gaitas. Daudziem pretestībniekiem tās bijušas vēl izteiktākas, sarežģītākas, traģiskākas. Taču pašos pamatos mūsu likteņus caurstrāvo kopējas iezīmes, jo kā mirušie, tā dzīvie — visi esam «Lielā sājpu draudze», kas nespēja samierināties ar komunistisko patvaļu.

Nerakstu sevis vai gūstā kritušo grupas dalībnieku dēļ. Šai ziņā mans spriedums kategorisks. Bijām 24. Varoņi bija tie, kas krita vai pēdējā brīdī nošāvās. Nevaroņi — gūstā saņemtie, uz kuriem gulstas morāla atbildība par sekām, par iesaistīto cilvēku likteņiem. Iespējas mirt bija visiem vienādas. Šo kritušo vārdā, viņus bijīgā piemiņā turot, sēdos pie rakstāmgalda.

NEMESIDAS GŪSTĀ

No piedošanas kapenēm,
No nāves sviedru pierēm,
Caur akliem stobru caurumiem,
Caur atdauzītām nierēm,

Starp svešu varu padauzām,
Starp lielvezīru spēlēm,
Aiz skauģu platiem redzokļiem,
Aiz glaimu glumām mēlēm,

Pār indes čūsku splaudekļiem,
Pār ugunskrupju čurām,
Vien basu pēdu taustekļiem,
Bez reģu redzes pūrā

Mēs ceļa vietu raudzījām
Uz Nemesīdas troni.
Ar kājām naida atālos.
Un rokām rožukronī.

Steplags, Džezkazgana, 1951.

AKTS

Par Kārļa Kraujas apvienotās latviešu—lietuviešu bruņotās teroristu bandas likvidēšanu 1949. gada 18. martā Rīgā, Latvijas PSR.

Mēs, apakšā parakstījušies: Latvijas PSR Valsts Drošības ministrijas Otrās-N daļas priekšnieka vietnieks apakšpulkvedis Sabitovs, VDM karaspēka 5. divīzijas štāba operatīvās daļas priekšnieks apakšpulkvedis Lopuhovs, Latvijas PSR VDM Otrās-N daļas 4. nodaļas priekšnieks majors Voronins un VDM karaspēka 1./36. strēlnieku pulka štāba priekšnieks kapteinis Drozdovs, šai datumā sastādījām šo aktu par to, ka Latvijas PSR Valsts Drošības ministrijas uzdevumā 1949. gada 17. martā no pulksten 8.00 līdz 17.00. meža masīvā 300 metrus uz ziemeļiem no Priedaišu mājām Lielaucē pagastā Jelgavas apriņķī / karte 1:50.000, koordinātes 18-7 / tika veikta čekas karaspēka operācija K. Kraujas vairāk par 20 cilvēku lielās latviešu—lietuviešu bruņotās teroristu bandas likvidēšanai.

17.03.49. plkst. 9.00 trieciengrupa — kopskaitā 120 cilvēku, kas komplektējās no sevišķu uzdevumu karaspēka 36. kājnieku pulka 1. bataljona 3. rotas, kā arī 32. pulka 1. rotas, iepriekš norādītajā rajonā atklāja labi maskētu bunkuru. Tā garums / ieskaitot ejas — T.V. / — 45 metri, ar divām lūkām; apvidū — 15—20 metru rādiusā ap bunkuru izvietotas no attāluma iedarbināmas mīnas.

Kad trieciengrupa tuvojās un uzgāja bunkuru, no abām lūkām pret to atklāja uguni un uzspriecināja 42 mīnas. 28 citas mīnas padarīja nekaitīgas sapieri.

Trīs stundu ilgās kaujas rezultātā divās vietās, ar tolu ielaužot bunkura griestus, kā arī to aizdedzinot, Kraujas banda tika pilnīgi likvidēta. Trieciengrupa bunkurā bija bloķējusi 24 bandītus, no

kuriem kaujas beigās 9 padevās, bet pārējie 15 bandīti izrādījās nogalināti. No tiem 8 liķi tika izvilkti 1949. gada 18. martā, atrokot bunkura sabrukušās daļas.

Sagūstīti šādi bandīti:

1. Strazdiņš Žanis Jāņa d., viņš arī Pavlovskis Jānis Jāņa d., bandas iesauka «Žanis», dz. 1909. g., latvietis, no Šauļu apr. Jonišķu pag., latviešu bandas vadona vietnieks.

2. Zihmanis Modris Žaņa d., bandas iesauka «Bocmanis», dz. 1927. g., latvietis, no Jelgavas apr. Tērvetes pag.

3. Pinkovskis Alfons Staņislava d., bandas iesauka «Šoferis», dz. 1912. g., latvietis, no Jelgavas apr. Elejas pag.

4. Pinkovskis Jānis Staņislava d., bandas iesauka «Jānis», dz. 1919. g., latvietis, no Jelgavas apr. Elejas pag.

5. Legzdiņš Augusts Jāņa d., viņš arī Liepiņš Jānis Anša d., bandas iesauka «Platais», dz. 1926. g., latvietis, no Jelgavas apr. Zaļenieku pag. Legzdiņu mājām.

6. Fogels Gunārs Žaņa d., bandas iesauka «Krišus», dz. 1928. g., no Tukuma apr. Zebrenes pag.

7. Kalniņš Alfons Jāņa d., bandas iesauka «Edgars», dz. 1930. g., latvietis, no Jelgavas apr. Naudītes pag. Tunžuļu mājām.

8. Kriščunas Stasis Kaža d., bandas iesauka «Dobelis», lietuvietis, no Jonišķu pag. Kepaļu sādžas.

9. Lazdauskas Kazis Staša d., bandas iesauka «Vahtmeisters», dz. 1920. g., lietuvietis, no Šauļu apr., Jonišķu pag. Gatauru sādžas.

Nogalināti operācijas laikā bija 15 bandīti.

Visi kritušie bandīti pēc operācijas nobeiguma tika aprakti bunkura laukumā.

Bandu likvidējot un bunkura iebrukušo daļu atrokot, iegūti šādi ieroči: 82 mm mīnmetējs — 1 gab.; šī mīnmetēja mīnas apm. 30 gab., kas nebija uzsprāgušas, bunkuru dedzinot; balsta ložmetējs — 1 gab.; rokas ložmetējs — 1 gab.; automāti — 11 gab.; šautenes — 9 gab.; pistoles — 5 gab. No minētajiem ieročiem 8 automāti, 7 šautenes, balsta ložmetējs, 2 pistoles un mīnmetējs izrādījās sadeguši, tādēļ tos padarīja pilnīgi nederīgus un apraka bunkura laukumā. Bunkurā bijusi munīcija eksplodēja tā degšanas laikā.

Bez tam pie kritušajiem un aizturētajiem bandītiem, kā arī bunkuru atrokot, iegūti šādi priekšmeti, dokumenti un sarakste:

1. Pase uz Buls J. D. vārda.
2. Karaklausības apliecība uz Buls J. D. vārda.
3. Darba grāmatīņa uz Buls J. D. vārda.
4. Dažādas izziņas un apliecība uz Buls J. D. vārda (3 gab.).
5. Bula piezīmju grāmatīņa — 1 gab.

6. Bula J. D. piezīmes un sarakste uz 8 lapām.
 7. Bula fotokartītes — 2 gab.
 8. Padomju iestāžu un organizāciju zīmogi — 2 gab.
 9. Nacionālistiskā avīze «Brīvības Balss» — Nr. 6/4 — 1949. g. februāris — 1 eksemplārs.
 10. Pavēle Nr. 57 no 1948. g. 5. oktobra latviešu valodā.
 11. Dažāda sarakste uz 17 lapām.
 12. Fotogrāfijas — 12 gab.
 13. Piezīmju grāmatiņas — 2 gab.
 14. Foto negatīvi — 4 gab.
 15. Lietuvas teritorijas karte (vācu) ar apzīmējumiem.
 16. Milicijas un armijas uzpleči — 2 pāri.
 17. Nauda — 1500 rbļ.
 18. Kabatas pulkstenis «ZIM» lietošanas kārtībā — 1 gab.
- Naudas, dokumentu un sarakstes piederība nav noteikta.

Mūsu zaudējumi: smagi ievainots iekšlietu karaspēka 36. kājnieku pulka 1. rotas kareivis Kuļijevs Mustafa; viegli ievainots 36. k. p. 1. rotas seržants Fomincevs R. K., dz. 1925. g., VĻKJS biedrs; smagi ievainots un nomira 32. k. p. 1. rotas kareivis Fiļipovs I. A., dz. 1922. g., VĻKJS biedrs; smagi ievainots 32. k. p. 1. rotas jefreitors Glazovs V. I., dz. 1924. g., bezpart.; viegli ievainots 32. k. p. 1. rotas seržants Karļukovs N. I., par ko sastādīts akts 6 eksemplāros.

Apakšpulkvedis *Sabitovs* (paraksts)
 Apakšpulkvedis *Lopuhovs* (paraksts)
 Majors *Voroņins* (paraksts)
 Kapteinis *Drozovs* (paraksts)

Arhīva dokuments no vēsturnieka T. Vilciņa izrakstiem. Oriģināls krievu valodā.

Aleksandrs Kalvāns

PĒC 43 GADIEM

1949. gada 17. marta traģiskie notikumi uz Īles un Zebrenes pagastu robežas tolaik plašākai Latvijas sabiedrībai tā arī palika nezināmi. Oficiālā padomju prese tos noklusēja, bet apkārtnes iedzīvotāji par kauju mežā runāja pusbalsī.

Un tikai pēc vairāk nekā četriem gadu desmitiem «Kārļa Kraujas» partizānu vienības vārds nokļuva preses slejās, par to uzzināja Augstākā Padomē, Ministru Padomē, tas satrauca Daugavas vanagus un zemessargus, tas lika nepatīkā knosīties tiem, kam nacionālo partizānu vārds vēl šodien ir kā dadzis acīs.

Toreiz gūstā kritušajiem, Sibīriju pārcietušajiem partizāniem nekad no prāta neizgāja 15 kaujā kritušie biedri. Pirms pāris gadiem Alfons Kalniņš un Modris Zihmanis aizbrauca uz savu kādreizējo slēptuvi. Uzspridzinātā bunkura ieplakā mētājās sarūsējuši partizānu sadzīves priekšmeti, kādreizējās pazemes «elektrostacijas» — liela auto akumulatora un ģeneratora paliēkas, alumīnija katli, lākturi, bet visvairāk viru sirdis sažņaudzās sāpēs, uz bedres malām pamanot balējam cilvēku kaulus. Neviens vairs nevarēja pateikt, kuri no tiem piederēja latviešu, kuri lietuviešu māšu un tēvu auklējumiem dēliem. Bet tie bija viņu asins brāļu kauliņi. Apkārtējo māju iedzīvotāji pastāstīja, ka padomju laikos kāds partijas sekretārs te nolauzta lazdas zarā uzspraudis sūnās gulošu galvaskausu un noteicis:

— Lai balo tautas ienaidnieku kauli!

Vandālisma akti Īles bunkura vietā nerimās. «Laimes meklētāji» bunkuru izrakņāja krustu šķērsu.

Pirms pāris gadiem bijušie grupas cīnītāji klauvēja pie Augstākās Padomes durvīm, lūdza palīdzību no ekskomunistiem, kuri tolaik bija satvēruši Latvijas Daugavas vanagu stūres ratu. Atbildes vietā bija klusums. Tad, 1992. gada jūlijā, Alfons Kalniņš

atnāca lūgt palīdzību Daugavas vanagu Latvijas apvienības mītnē Mārupes ielā. Mēs tūdaļ vienojāmies par aktīvu rīcību. Daugavas vanagu priekšsēža kādreizējā leģiona kaujas virsnieka Rolanda Kovtuņenko aicinājumam atsaucās un mūsu grupai līdzī uz Īli devās arī vēsturnieks doktors Tāļivaldis Vilciņš. Izrunājāmies ar vietējiem iedzīvotājiem, partizānu atbalstītājiem, par visu vienojāmies ar Īles pagasta valdi. Lēmums bija vienprātīgs: kritušo cīnītāju mirstīgās atliekas no bunkura drupām jāizrok un jāapbedī svētītā brāļu kapā.

Rīgas Zemgales priekšpilsētas 15. zemessargu bataljonā vairāki desmiti brīvprātīgo bija gatavi doties talkā bunkura at-rakšanā.

14. jūlijā šo jautājumu pārrunāja arī Augstākās Padomes totalitāro režīmu noziegumu izmeklēšanas komisija. Nosprieda, ka daži šīs komisijas locekļi — speciālisti dosies uz Īli kopā ar Daugavas vanagiem un zemessargiem. Atrokot Īles traģēdijas vietu, tiesu medicīnas eksperta, prokurora un profesionāla arheologa klātbūtne bija ne vien vēlama, bet šādā gadījumā arī nepieciešama.

Kad 17. jūlija rītā trīs vecie partizāni un pāri par četrdesmit zemessargu un Daugavas vanagu, apgādājušies ar pārtiku vairākām dienām, darba rīkiem, mīnu meklētājiem un teltīm, jau bija gatavi startam, iedarbinātos mašīnu motorus vajadzēja apturēt. Akcijas organizatorus aicināja ierasties Latvijas prokuratūrā. Arī no citu augstu varaš iestāžu kabinetiem atskanēja telefoniskas komandas braucienu atlikt un labā cerībā gaidīt, kad šim svētīgajam darbam varēs un gribēs piebiedroties augsto iestāžu pārstāvji un eksperti. Vārbūt kādam likās, ka aizskarts viņa mundiera gods? Vārbūt kādu augstā krēslā sēdošu ekskomunistu satrauca fakts, ka cilvēki ar godu un cieņu grib apbedīt savas tautas kritušos brīvības cīnītājus? Kāds pat bija pratis pavēļu devējos iesaistīt Drošības dienestu, kaut šīs iestādes kompetencē, šķiet, cilvēcības diktētu akciju kontrole neietilpst. Nospriedām, ka tas darīts baidīšanas pēc.

Republikas ģenerālprokurora vietnieks J. Ancāns mūs uzmanīgi uzklausa un piekrita Modra Zihmaņa argumentam, ka nozieguma vieta, kur gadu desmitiem rakņājušies ziņkārīgie un laimes meklētāji, juridiskā ziņā nekādus pirmatklājumus vairs nevar sniegt. Plašu un objektīvu liecību par Īles traģēdiju var dot gan četri vēl dzīvie grupas partizāni Alfons Kalniņš, Modris Zihmanis, Gunārs Fogels un Augusts Legzdiņš, gan četrdesmit kādreizējie partizānu atbalstītāji, kuri šīs grupas sakarā tika arestēti, notiesāti un izsūtīti uz Sibīriju. Čekas viedoklis šai jautājumā

redzams biežajos izmeklēšanas materiālu sējumos, kas, par laimi, saglabājušies arhīvā.

Vairāk nekā divas dienas ilga 64 kvadrātmetru lielā bunkura atrakšanas darbi. Tajos aktīvi strādāja arī grupa bijušo Lietuvas partizānu un viņu atbalstītāji.

Zeme atdeva ilgus gadus sevī glabāto: ieročus, munīciju, dažādas partizānu sadzīves lietas. Liels bija Modra Zihmaņa savilņojums, kad zemessargi no apdeguša baļķa apakšas izvilka sarūsējušu beļģu brauniņu. Šāds nopietns kaujas ierocis grupā bija tikai viņam vienīgam. Aptverē vēl dažas patronas. Viena no tām karstumā eksplodējusi. Toreiz Modris savas pistoles spalā bija iestrādājis no divlatnieka ņemtu Latvijas ģerboni.

Ar lielu rūpību bunkura vietā un ejās tika savākti kritušo partizānu kauli. Nesapostīts bija saglabājies tikai viena vienīga partizāna skelets. Izrakuma laikā kāds apkārtnes iedzīvotājs mums atnesa galvaskausu un dažas lietas, ko pirms kādiem gadiem bija še izracis. Iegūtās relikvijas: parabellumu, krievu pusautomātiskās šautenes, ar kurām bija bruņoti visi lietuvieši, karabīni, beļģu brauniņu, munīciju, mīnas, Priedaišu māju saimnieka Konstantīna Bergmaņa kabatas lukturīti un daudz citu lietu nodevām Latvijas kara muzejam. Kritušo partizānu mirstīgās atliekas bijām iecerējuši guldīt kopējā atdusas vietā Brāļu kapos.

Nacionālie partizāni Alfons Kalniņš, Modris Zihmanis un šo rindu autors Rīgas valdē ilgi un pazemīgi klaudzināja pie Brāļu kapu komitejas priekšsēža Eižena Upmaņa sirdsapziņas un godaprāta, mēģinot pierādīt, ka 1949. gada 17. martā kaujā kritušo 15 Latvijas un Lietuvas nacionālo partizānu mirstīgajām atliekām mūža māja jāatrod Brāļu kapos. E. Upmaņa kungs savos ieskatos palika salts un nesatricināms: Brāļu kapos šim vienam zārkam ar Latvijas dažādu novadu auklēto vīru un lietuviešu cīnītāju kauliņiem nav iespējams atrast vietu. Pasargi Dievs, mūsu tautas svētnīcā iedētajām dzeguzes olām — ivanoviem, petrovjiem un sidorovjiem — var tikt iztraucēts mūžīgais miers un piedevām vēl tikt izjaukts kapu arhitektoniskais ansamblis...

Dusmu zibšņus raidīja Augstākās Padomes totalitāro režīmu noziegumu izmeklēšanas komisijas priekšsēdis E. Būmanis un komisijas konsultante I. Zicāne. Speciālā šīs komisijas sēdē viņi ar saviem domu biedriem šautēja tos, kuri bija uzdrīkstējušies. Vairs nav nepieciešams pierādīt un apgāzt neprecizitātes, puspatiesības un aplamības, kuras netrūka cienījamās konsultantes rakstā, kas bija veltīts Īles notikumiem un par šiem jautājumiem vispār. To publicēja Latvijas oficiozi un arī latviešu trimdas laikraksti. Lietas pašas nostājušās savās vietās. Vien augstā komisija, nu jau gadu oficiāli darbojoties, nav informējusi

sabiedrību, ka tā būtu ierosinājusi kaut vienu vienīgu krimināllietu pret tiem, kas vainojami genocīdā pret latviešu tautu, kuri joprojām dzīvo mūsu vidū kā nieres taukos. To skaitā arī padomjlaika čekists un nopelniem bagātais grafiķis Margeris Vītolņš — «Krusts», ko dzīvi palikušie partizāni vaino Īles tragēdijā.

TAUTA GODINA SAVUS VAROŅUS

Kaut grūts un sarežģīts bija ceļš, ko Daugavas vanagu Latvijas apvienībai nācās noiet, cilvēciņas bauslis guva virsroku. Tikai mūsu valsts šūpuļsvētku priekšvakarā saņēmām piekrišanu nacionālo partizānu mirstīgo atlieku apbedīšanai. Latvijas Ministru Padome atvēlēja nepieciešamos līdzekļus bērū ceremonijai un cīnītāju piemiņas iemūžināšanai.

Kaut Īles grupā cīnījās vīri no vairākiem Latvijas apriņķiem un Lietuvas, kritušo brāļu kapam vietu laipni ierādīja Dobeles rajona un pilsētas vadība. Paldies viņiem par atsaucību!

1992. gada 14. novembra pēcpusdienā uz Virkus kapiem Dobeļē pulcējās ļaudis no visas Latvijas: paši dobelnieki, kādreizējie Latgales partizānu grupu cīnītāji, bijušie Ogres rajona partizāni, jelgavnieki, tukumnieki, liepājnieki. Daugavas vanagu Latvijas apvienības nodaļas no šiem rajoniem atveda krāšņus vainagus ar sēru lentām. Neviļus radās izbrīns, kā tik vēlā rudenī ļaudis pratuši sarūpēt tādu ziedu un vainagu jūru.

Bērinieku pulkā bija arī liela grupa viesu no Lietuvas. Viņu aizsargi formas apgērbā, bet sievietes tautas tērpos. Izvadīt savu tautas brāļu mirstīgās atliekas bija atbraucis arī Panevežas katoļu mācītājs Kastītis Romanausks. Kopā ar prāvestu Augustu Āleru viņi aizlūdza par kritušajiem cīnītājiem un svētīja viņu atdusas vietu.

Ar Latvijas un Lietuvas karogiem rotāto šķirstu pēdējā gaitā aiznesa Dobeles zemessargi. Visgarām takai goda sardzē stāvēja vecie partizāni, zemessargi, jaunie latvju robežsargi.

Daugavas vanagu Latvijas apvienības priekšsēža vietnieks Donāts Skutelis pie partizānu šķirsta izteica visu Daugavas vanagu domas un jūtas:

«Šie latviešu un lietuviešu varoņi, kuri ar ieročiem rokās cīnījās par Latvijas un Lietuvas neatkarību, kuriem svešs bija verdzības un padevības gars, ir mums un nākamajām paaudzēm paraugs, kā savas zemes patriotiem cīnīties un mirt par Tēvzemi.

Šo latviešu un lietuviešu partizānu kauli pēc četrdesmit aizmirstības un pamestības gadiem ar Daugavas vanagu Latvijas apvienības iniciatīvu saudzīgām rokām ir salasīti un salikti šķirstā.

Taču neviens vairs nevar atšķirt un pateikt, kuri ir latviešu un kuri lietuviešu mātes un tēva loloto dēlu kauliņi. Tāds nu ir mūsu — pēdējo divu baltu tautu — liktenis, savīts un nešķirams gan cīņā ejot par brīvību, gan nāvē ejot par tēvzemi.

Ja viena no mūsu tautām iznīks, neko labu nevar sagaidīt arī otra. Tāpēc cīņā par istu, neviltotu brīvību un neatkarību abām mūsu tautām jāiet kopā.»

Kapsētas mieru un klusumu satricināja atvadu salūta zalves. Pēdējais gods karavīriem, kuri paši savas pēdējās zalves pret nīsto ienaidnieku raidīja pirms četrdesmit trim gadiem.

Alfons Kalniņš, Modris Zihmanis un Augusts Legzdiņš šos dramatiskos mirkļus atcerējās klusuma brīdī pie savu kritušo biedru kapa. Lielu pārdzīvojumu šajā vietā izjuta arī kritušā partizāna Pētera Kļaviņa sirmā māmuļa un māsa, tāpat Arnolda Reides māsas un brālis. Mēs visi godbijībā un dziļā pateicībā noliecām galvas latvju zemnieku Bergmaņu, Būčiņu, Reides, Zeikmaņu, Smilģu un Šneideru ģimeņu priekšā, kuras pašreizdzīgi bija balstījušas Īles nacionālo partizānu vienību un vēlāk par to maksājušas ar gariem soda gadiem Sibīrijā, padomijas vergu noietnēs.

Daudzie pavadītāju simti no Dobeles Virkus kapiem šķīrās ar dziesmu:

Daugavas vanagi, sasauksimies.

Kas vēl dzīvi, kas vēl brīvi esam palikušies!

ŠOS VĀRDUS, ŠOS VĀRDUS LAI PIEMINAM

Nākamā tikšanās te būs 1993. gada pavasarī, kad kopā ar lietuviešu patriotiem uzstādīsim pieminekli ar piecpadsmit kritušo īstajiem vārdiem, kurus no čekas arhīva izdevās izdibināt tikai bērū priekšvakarā. Lūk, šie kapakmens granītā mūžīgai piemiņai kaltie vārdi:

JĀNIS BULS, «Pēteris», dz. 1916. g.
PĒTERIS KĻAVIŅŠ, «Mičmanis», dz. 1928. g.
ĒRIKS BRAUZIŅŠ, «Kapteinis», dz. 1930. g.
ARNOLDS REIDE, «Vilnis», dz. 1928. g.
HARIJS JĀKOBSONS, «Misters», dz. 1924. g.
VOLDEMĀRS SILIŅŠ, «Mikus», dz. 1924. g.
ARNOLDS GRAUDIŅŠ, «Janka», dz. 1901. g.
ALFRĒDS ŠĶĒLE, «Džonis», dz. 1923. g.
BENEDIKTS PAVELAITIS, «Benis», dz. 1915. g.
JONS RUTKUS, «Jurginas», 22 g. v.

ALFONS KRIŠČŪNS, «Sermuškas», dz. 1925. g.
KAZIS KRIŠČŪNS, «Smilga», dz. 1930. g.
JANIS KRIŠČŪNS, «Neirans», dz. 1912. g.
ANICETIS RUTKUS, «Tervinskas», 26 g. v.
KLONIS, «Direktors», 32 g. v.

Par grupas komandieri «Kārli Krauju», aptuveni 26 gadus veco apakšvirsnieku no Grobiņas, kurš kara laikā bija saistīts ar aviāciju, vēl daudz kas noskaidrojams. Kaujas laikā viņš nebija bunkurā. Savu biedru traģēdijas vietā «Kārlis Krauja» atnāca vēlāk kopā ar dažiem partizāniem. Īles pusē dzirdēti nostāsti, ka pēc tam kādā kaujā ar čekistiem un istrebīķeļiem arī «Kārlis Krauja» kritis. Varbūt kāds var palīdzēt uzzināt arī šī partizāna īsto vārdu un viņa likteni?

Modris Zihmanis

ĪLES KAUIJĀ KRITUŠAJIEM

Jūs nācāt no Zemgales tīrumiem,
No zemaīšu viensētām savām,
Pretī gaismai karogus sliet,
Izraut tos mošķu skavām.

Jūs vīru valodu runājāt
Un ložmetis bija jums teikums.
Viestura, Ķeistuta mazdēli,
Nezudīs jūsu veikums!

1992. gada novembris, atvadvārdi

Abos šajos tik atšķirīgajos fotoattēlos ir redzama viena un tā pati persona — PĀVILS JOKSTS.

Rakstā «Latviešu partizāni» («Neatkarība», 1990. g. 9. martā) O. Eglītis saka: Par legendāru cīnītāju kļuva P. Joksts, kura partizānu vienība 1947. gadā ielauzās Bauskā, nodarot ienaidniekam prāvus zaudējumus. Jokstam izdevās legalizēties un legalizēt daļu no saviem vīriem, kas pēc tam darbojās kā pilsētu partizāni, braukādami pa okupēto Latviju un Igauniju ar oficiālām komandējuma apliecībām.»

Sakarā ar šīs grāmatas veidošanu Daugavas vanagu Latvijas apvienības mītnē 1992. gada nogalē bija iegriezies Pāvila Joksta brālis Antons un atnesa šādas ziņas: Pāvilu Jokstu tiesāja kara tribunāls 1947. gada 31. jūlijā un piesprieda 25 gadus plus 10 gadu izsūtījumā. Pēc nometnēm Vorkutā un Mordovijā bijis izsūtīts uz Ukrainu, kur Doņeckas apgabalā strādājis termisko elektrostaciju būvdarbos komandantūras uzraudzībā. Miris 1986. gadā.

Pirmais Pāvila Joksta fotouzņēmums izdarīts Rīgā, Roberta Johansonas fotodarbnīcā 1941. gadā, otrs — atsūtīts no Mordovijas un datēts ar 1965. gada 20. augustu.

«ŠERIFS»

Ēvalds Pakulis bija divdesmitpiecgadnieks. Kad ar viņu satikos Mordovijas 11. lēģerī 1964. gadā, viņš nometnēs jau bija pavadījis turpat 20 gadus. Varēja sacīt, ka Mordovijā bij sapludināts viss nacionālo cīnītāju zieds. Viņi visi būtu nošauti, ja nezināmu iemeslu dēļ padomju vara četrdesmito gadu otrajā pusē nāves sodu nebūtu uz laiku atcēlusi. Mordovijas lēģera iemītniekus vēl jāieraksta Latvijas vēstures grāmatās.

Pakulis kaujās ar padomju varas aizstāvjiem bija guvis augstus apbalvojumus: otrās un pirmās šķiras Dzelzs krustus.

Kā Pakulis stāstīja, pārdomu laiks nebijis ilgs. Viņš izlēmis pēc vācu armijas kapitulācijas nedoties krievu gūstā, bet turpināt cīņu partizānos. Vairākkārtējās mežu «ķemmēšanās» nepamanīts, viņš apvienojies ar citiem leģionāriem un Kabiles apkārtnē izveidojušās vairākas palielas partizānu grupas.

Līdz 1945. gada Ziemassvētkiem Latvijas vēsture zināja stāstīt par divām Ziemassvētku kaujām: 1916. gadā — Tīrelpurvā un 1944. gadā Kurzemes katlā. Kabiles partizāni vēstures grāmatās ierakstīja trešās Ziemassvētku kaujas — 1945. gada decembrī.

Iemesls šīm 1945. gada Ziemassvētku kaujām bija Kabiles ieņemšana. Kabili 1945. gada beigās partizāni atbrīvoja no okupantiem un tur mastā tika uzvilkt sarkanbaltisarkanais karogs. Otra pilsēta, kuru ieņēma nacionālie partizāni, bija Gostiņi. Tur saimniekoja leģendārie Pārūpa kaujinieki.

Kabiles operācijā piedalījās deviņpadsmit vīru. Kabiles ieņemšana bija nepieciešama, lai no cietuma atbrīvotu kādu sagūstītu grupas biedru.

Vispirms paralizēja miliciju. Pakulis zināja stāstīt, ka viņi — vairāki vīri — ielauzušies milicijas telpās caur logiem, tos izgāzdami ar visiem rāmjiem. Nostādījuši milīčus pie sienas ar paceltām

rokām un, atstādami sargu, steigušies tālāk. Izpildkomitejas otrajā stāvā sabēguši pilsētiņas «iznīcinātāji» — čekistu palīgbandas darboņi. Varēja ar rokas granātām viņus iznīcināt, bet . . . turpat dzīvoja rakstveža ģimene, un rakstvedis bija partizānu atbalstītājs. Šis apstāklis izglāba tautas nodevēju dzīvības, un nelietīgās padibenes — okupantu rokaižas — nesaņēma pelnīto lodi.

Cietumā meklētais nebija. Naktī aizvests. Pilsētā palikt nebija vairs nozīmes. Bez tam no Kuldīgas tuvojās liela čekas karaspēka kolonna. Partizāni atgriezās mežā.

Pakulis bija kaujas virsnieks. No čekistu uzbrukuma partizāni neizvairījās. Aculiecinieki, kas gulējuši tuvējās slimnīcās, zināja stāstīt, ka pēc kaujas čekistu vidū bijuši daudzi ievainotie. Arī kritušie. Bet par tiem kādreiz stāstīs arhīvu dokumenti. Partizāniem bija trīs kritušie. Pakuļa vīri nolēma izlauzties no aplenkuma, un tas viņiem arī izdevās. Viņi pārgāja uz citu meža rajonu.

Pakulis pastāstīja par čekas darbinieka Marģera Vītoļņa darbošanos viņa grupā. Vītoļņš partizāniem gatavojis viltotus dokumentus, protams, par visu ziņojot saviem saimniekiem. Vairāku Kurzemes grupu partizānu vadoņu arestēšanā Rīgā arī vainojams tieši šis padomju grafīķis.

Nojautas brīdināts, Pakulis uz Rīgas sapulci neaizbrauca. Viņš tika sagūstīts ar partizānu sakarnieka Vanaga palīdzību. Pakulis Vanagu raksturoja kā uzticamu un nacionālu vīru. Bet, kā vēlāk Vanags viņam stāstījis, čekistu gūstā nokļuvusi Vanaga ģimene: sieva un bērni. Sagūstīts arī pats Vanags. Un čekisti draudējuši ģimeni spīdzināt, ja Vanags nepalīdzēs sagūstīt Pakuli. Šodien mēs visi esam lasījuši Orvela grāmatu «1984. gads» un zinām, kas ir 101. kamera . . . Vanags piekritis sadarboties, lai pasaudzētu ģimeni no nagu nomaukšanas, jo pats Vanags 1941. gadā čekas pagrabos bija šausmīgi mocīts.

Vanags tika no čekas izlaists, atjaunoja sakarus un teicās atvest no Vidzemes partizānu grupu, kas vēlās pievienoties kurzemniekiem. Inscenējums izdevās. Pakuļa pavadoņi tika nošauti, Pakulis arestēts. Tiesā nāves sodu apmainīja ar 25 gadiem.

Pakuļa stāstījums bija ilgs. Vairākas dienas es klausījos par Kabiles grupas gaitām. Palicis miņā, ka nāves sodus tautas nodevējiem — partorgiem un «iznīcinātājiem» piespriedusi tieša meža sapulcēs un tad atlicis tikai aiziet uz sodītā mājām un spriedumu izpildīt.

Padomju ideologs Arvīds Grigulis, ieskatījies čekas arhīva dokumentos, uzrakstīja romānu par Kurzemes partizāniem: «Kad lietus un vēji sitas logā.» Diemžēl padomju rakstniekam labpatikās vēstures faktus sagrozīt. Arī to, kas attiecās uz leģendāro partizānu vadoni ar skanīgo segvārdu «Šerifs».

KAPTEIŅA ČEVERA LIKTENIS

Daudzo Kurzemes nacionālo partizānu grupu vidū nozīmīgu vietu ieņem 19. divīzijas smagās prettanku artilērijas vienības rotas komandiera kapteiņa Pētera Čevera vadītie cīnītāji. Pētera Čevera varonība kauju laukos tika atzīmēta ar abu šķiru Dzelzkrustiem un citām varonības zīmēm. Viņš bija pieredzējis kaujas virsnieks, prasīgs pret sevi un padotajiem, līdz galam uzticīgs Latvijai. Pēc kapitulācijas Pēteris Čeverš kopā ar vairākiem karavīriem aizgāja mežā, lai turpinātu cīņu. Viņi kapitulācijas pavēlei nepakļāvās.

Par šīs grupas lielo cīņu vēsturei priekšdienās noteikti tiks uzrakstīts plašāks apcerējums. Šais piezīmēs jābilst, ka Čevera vīri lika rēķināties gan Talsu iznīcinātāju bataljonam, gan apkārtējo pagastu kangariem. Grupas sastāvs laika gaitā nedaudz mainījās. Kritušo cīnītāju vietā stājās jauni. Kā atceras Ziedonis Āls, kurš pašlaik dzīvo Vandzenes pagastā, bet toreiz mežinieku gaitās stāvēja līdzās Pēterim Čeveram, grupas pamatkodolu veidoja ap 20 cilvēku. Šodien no viņiem dzīvajo vidū ir tikai trīs. Ārens Lapiņš dzīvo Mērsragā, bet Valdis Dzelzgalvis — Talsos.

Ziedonis Āls vērtē, ka P. Čevera grupas pati nozīmīgākā kauja risinājusies 1950. gada 3. februārī Oktes pagastā. Tolaik grupu ielenkuši daudz ienaidnieku. Kaujā seši partizāni krita:

Ilze Siliņa,
Sirmais no Liepājas,
«Čiepiņa» no Rīgas,
Lapiņš un viņa dēls un
Liepa no Uguņiem.

1950. gada vasarā Čevera vīri mežā nejauši satikās ar leģiona leitnanta Gailiša komandētajiem cilvēkiem. Sadursmi novērsa tas fakts, ka P. Čeverš nejauši pamanīja Gailīti un pazina viņu no kara ceļiem. Tai brīdī traģēdija gāja secen. Taču diemžēl uz neilgu laiku.

Gailītis ļoti gribēja tikties ar mūsu grupu un izteica vēlēšanos apvienoties. Mēs sastapāmies 1950. gada 2. novembrī Sulu mežā pretī Plieņciemam. Ieturot maltīti, ko bija sagatavojis Gailītis šim gadījumam, spriedām par iespējamo kopējo darbību. Tad aizmigām. Kad pamodāmies, meža «viesnīcas» vietā atradāmies Stabu ielas kamerā.

1951. gada 24. augustā mani tiesāja kopā ar kapteini Pēteri Čeveru un mūsu grupas partizāniem leģiona leitnantu Augustu Dunduru, leitnantu Jāni Guru un Jurciņu.

Legendārā kaujas virsnieka un partizānu komandiera Pētera Čevera dzīvību izdzēsa bende pēc kara tribunāla sprieduma.

Vēl šodien nespēju izprast, kas pamudināja bijušo leģiona leitnantu Gailīti kļūt par čekas kalpu, darboties mežā un vadīt viltus partizānu grupu? Iespējams, ka tā viņš glāba savu ādu.

Iepazīstoties ar čekas izdarītās izmeklēšanas un tiesu materiāliem, kuri glabājas arhīvā, doktors Tāivaldis Vilciņš pievērsa uzmanību trim fotogrāfijām, kas pēckara gados tapušas Talsu apkārtnes mežos. Filmiņu partizāni paši attīstīja bunkurā, izmantojot ķimikālijas, ko no Talsu slimnīcas viņiem piegādāja kāds no atbalstītājiem.

Ieskatieties vēsturnieka Tāivalža Vilciņa apzinātajos un reproducētajos arhīva fotomateriālos.

NOTIKUMI UN LIKTENĪ...

Tagad svētkos pie katras mājas plīvo sarkanbaltsarkanais karogs, bet 1946. gadā tas bija liegts.

Mēs, Leišmales nacionālie partizāni, izlēmām svētkus atzīmēt ar karoga pacelšanu tautai redzamā vietā. Un tā, 1946. gada 18. novembra rītā, sarkanbaltsarkanais plandījās Bauskas apriņķa Panemunes pagasta Budbergas parkā, Mēmeles krasta augstākās egles galotnē. Šo karogu darināja Velta Vīns.

Toreiz mūsu vienība atradās Lietuvas mežos, tā saucamajā «Biržu girā», jo čekas robežapsardzības karaspēks (zaļās cepures) ar vietējiem strebukiem bija izvēršuši plašas operācijas mūsu teritorijā. Lietuvā tad bija mierīgāk.

Ap pusdienas laiku saskrēja strebuki ar milici Milliņu priekšgalā, nezināja, ko iesākt. Eglē līst baidījās, sāka šaudīt, pa kārti trāpīt nevarēja, tad ķērās pie zāga, bet nozāgētā egle ar visu karogu iekērās blakus esošajā eglē, zāgēja to, bet atkal abas iekērās, trešajā, un tā tanī vietā vēl tagad ir saglabājušies trīs celmi.

Velta Vīns-Borščeva, dzīvo Skaistkalnē, Rīgas ielā. Tanis gados viņas darbs bija liela varonība.

Ēriks Arvids Narkevics

HARIJA KODOLA ATGRIEŠANĀS

Jūrmalā Mellužos līdzās tirgum stāv noplukusi divstāvu koka ēka, kurā visu krievu laiku atradās un joprojām darbojas draņķīga pelmeņu ēstuve. Otrpus koncertu laukumam, kurā parasti pulcējas pļundurīgi krievi, alus dzērāji, izkaisītas vasarnīcu ēkas. Ilgus gadus tajās bija izvietotas pionieru nometnes, kurās bungas rībināja un blaurībā sacentās krievvalodīgo ģimeņu atvases. Kādreiz šīs vasarnīcas piederēja jūrmalnieku Kodolu ģimenei, bet ēdnīcas namiņš bija skaisti sakopts un to katrs te zināja kā «Balto krogu».

Kara, pasaules un okupācijas vējos no šejienes izgaisis Kodolu ģimenes vārds, un tagad tikai retais atceras, ka «Baltais krogs» un vasarnīcas piederēja šai ģimenei.

1943. gada 16. aprīļa vakarā pie Kodoliem bija viesības, kurās bez kuplās Paula Kodola ģimenes pie galda sēdēja arī Dubultu ģimnāzijas priekšpēdējās klases zēni un meitenes. Tai vakarā Harijs kādai savai klases biedrenei sacīja:

— Gan jūs visi par mani vēl dzirdēsiet.

Nākamajā dienā Harijs Kodols savā dienasgrāmatā ierakstīja pirmās rindas: «Šodien sākas manas karavīra gaitas. Esmu atstājis savas mājas, savus piederīgos, savus bezbēdīgos skolas gadus, lai uzvilktu karavīra tērpu un ar ieroci rokās dotos pildīt savu svēto pienākumu pret savu tautu un pret tiem 34000 tautiešu, kuru asinis un ciešanas sauc pēc atriebības. Boļševisms ir lielākais Latvijas ienaidnieks un tikai tā pilnīga iznīcināšana ir ķīla tam, ka Latvija dzīvos mūžīgi...»

Šis dienasgrāmatas oriģināls, brīnumainā kārtā saglabājies, stāsta par rakstītāja dzīves un cīņu gaitām no 1943. gada 17. aprīļa līdz 1945. gada 8. maijam. Izlasot to, acu priekšā nostājas dedzīga, jauna Latvijas patriota tēls, kurš īsā laikā no ģimnā-

zista — ideālista pārtapa par karavīru, kam Tēvzemes aizstāvja pienākums un gods bija augstāks par visu. Šai dienasgrāmatai jābūt pirmajai, ko iesaka lasīšanai topošās Latvijas armijas karavīriem. Dienasgrāmatai pielikts punkts ļoti dramatiskā situācijā: «... Mūsu pozīcijām tuvojās trīs krievi un tiem seko gara vaņku kājnieku kolona, kas izvērsās ķēdē un ieročiem rokās pienākums uz 300 metriem un nogulstas. Vairāki vaņku virsnieki, starp tiem arī latvieši, pienāk pie mūsu rotas komandiera un uzaicina nolikt ieročus un padoties gūstā. Lepno, varonīgo 19. divīziju uzaicina padoties gūstā! ... Nekad, nekad! Mirt, bet šo kaunu neredzēt! ...»

Kas notika ar Hariju Kodolu tālāk? Kā izglābusies šī dienasgrāmata brīdī, kad tik tuvu bija gūsts vai pēdējā kauja?

Dienasgrāmatā izdarītais pēdējais ieraksts 1945. gada 8. maijā izvirza jautājumu par autora turpmāko likteni. Diemžēl par to vēl daudz neskaidrību. Zināms tikai tas, ka Harijs Kodols tāpat kā daudzi 19. divīzijas vīri nekapitulēja, bet turpināja cīņu pret nīsto ienaidnieku partizānu rindās. Lūk, kāda bija viņa dzīves pēdējā epizode:

1945. gada 19. decembrī Harijs kopā ar kādu savu cīņu biedru ieradās Zemītē, lai pagasta namā iegūtu okupantu varas iestādes — izpildkomitejas dokumentus un zīmogu. Partizāniem bija sniegta informācija, ka ēkā nav bruņotu sargu. Tai mirklī, kad partizāni pavēra durvis, kāds milicis, ne mirkli nevilcinoties, raidījis savas mašīnpistoles uguni pret atnācējiem. Harija biedru ķērusi lode, bet Krievzemes, Vidzemes un Kurzemes kauju laukos rūdītais karavīrs jau nākamajā mirklī milici iznīcinājis. Pēc tam savācis vajadzīgos dokumentus, piesējis pie krēsla telefonisti un devies projām. Taču apzinīgā komjaunava nav samulsusi. Satvērusi zobos zīmuli, uzgriezusi Tukuma čekistu tālruņa numuru un paziņojusi par notikušo.

Neievērodams piesardzību, Harijs pa lielceļu gājis savas grupas apmetnes virzienā. Pa to pašu ceļu uz notikuma vietu steigusies čekistu mašīna.

Apkārtnes iedzīvotāji atceras, ka šaušana bijusi visai nikna. Togad jau decembrī uzsnidzis dziļš sniegs un partizānam vairs nav bijušas ne mazākās iespējas aizbēgt no saviem vajātājiem. Ienaidnieku ielenkts, taču nepārstājis pretoties, Harijs Kodols krita varoņa nāvē.

Piepildījās viņa dienasgrāmatā rakstītie pēdējie vārdi: «Tev, Latvija, līdz pēdējam elpas vilcienam palikšu uzticīgs!»

Ziņas par H. Kodolu apkopoja
Māris Locs

KLASES BIEDRAM HARIJAM

Kurzemes mežos zem egles
Galvu noliki Tu.
Pirmais no mūsu klases
Maksāji augstāko likmi
Par Dzimtenes brīvību.

Caur garu murgu nakti,
Caur nāvi un ciešanām
Ilgi jāiet bij mums,
Lai godu atdotu jums,
Kas kritāt par brīvību.

Nu saulīte gaišāk sāk starot,
Lai mierīgs zem eglēm jums miegs,
Kuri nespējāt liekties, bet lūzāt,
Kad jaunaudzei uzkrita sniegs
Un nolauza staltākos kokus.

NOTIKUMI UN LIKTEŅI...

1948. gada 13. augustā «Kambarleju» kaimiņu mājās «Krēšliņos» ierodas čekisti, kurus pavada vietējais «istrebiķelis» Jānis Kramiņš (dzimis 1909. gadā) un viņa līdzgaitnieks Pēteris Jēkabsons. Abi šie nodevēji uzrāda aizsargu Jāņa un Jēča Rozentālu mītni mežā. Lai izceltos okupācijas varas čekistu priekšā, Jānis Kramiņš ne tikai nodod mūsu tautas aizstāvjus, bet tos, gulošus meža slēpnī, arī personīgi nošauj un turpat aprok.

Slepkava Jānis Kramiņš pašreiz dzīvo Iecavas pilsētā, Raiņa ielā 3b pie sava brāļadēla un saņem pieklājīgu pensiju.

Ja Jānis Kramiņš ir piemirsis vietu, kur viņš izdarīja šo zvērisko slepkavību, es to varu atgādināt. Tā atrodas Kambarleju apgaitā, kur krustojas Kambarleju un Jukšu meža stigas, kur auga biezās mazas eglītes un zaļoja bērzs.

Nevaru klusēt par vēl vienu briesmu darbu, ko Garozas pagastā paveica Bankevics. Viņš bija mežsargs un 1950. gada 11. janvārī nodeva Latvijas brīvības cīnītājus Jāni Freimani, Jāni Kāpostīņu, Laimoni Zīvertu, kurus pēc sagūstīšanas netālu no Garozas pagastvaldes dzīvus sadedzināja.

Vilis Melnbārdis-Kalējs,
aizsargu komandieris

Ervīns Ozols

LAI ŠIE VĀRDI NEZUSTU VĒSTUREI

Latvijas apciemojuma laikā manās rokās nonāca grāmata, kura atrasta mana tēva mājās pēc viņa nāves. Tēvs Fricis Ozols, bijušais Kandavas pagasta vecākā palīgs un aizsargu virsnieks, mira mīklainos apstākļos.

Pēc kapitulācijas un sarkano ienākšanas Latvijā, tēvs slēpās mežos un līdz pat 1949. gadam darbojās nacionālo partizānu vienībā. Nodevības dēļ viņš nokļuva čekistu rokās un pēc tam tika notiesāts uz 25 gadiem Sibīrijā. Pēc Staļina nāves tēvs atgriezies Latvijā, bet nu jau viņš staigā mūžības ceļus.

Viesodamies dzimtenē, uzzināju, ka tēvs pēckara gados vadījis nacionālo partizānu grupu, kura darbojusies Kandavas, Sabiles un Rendas apkārtnes mežos. Par šīs 25 vīru lielās cīnītāju grupas komandieri — dzīvu vai mirušu, bijusi izsolīta «prēmija» vairāku tūkstošu rubļu apmērā. Nodevējs par Jūdasa grašiem partizānus pārdevis. Vai šo naudu kangars saņēma, nav zināms. Pēckara gados nereti noticis tā, ka vieglās peļņas tīkotājus pēc kauna darba pastrādāšanas čeka arestēja. Arestam iemeslu atrast varēja vienmēr. Tādējādi tika Padomju valsts kasei aiztaupīti Jūdasa graši.

Lūk šie ieraksti tēva atstātajā grāmatīņā:

KĀRLIS ĀBOLIŅŠ

leitnants, no Kandavas pagasta, kritis 1949. gadā pie Pūres.

ARVĪDS DAMBIS

no Kandavas pagasta Raudām, kritis 1949. gada augustā pie Pūres.

ŽANIS ZARIŅŠ

no Kandavas pagasta, kritis 1949. gada augustā pie Pūres.

LILIJA KLAUMANIS

no Kandavas pagasta, kritusi 1949. gada augustā pie Pūres.

FRICIS ĢELZIS

no Rīgas, kritis 1948. gada novembrī pie Sudaļa šķūņa.

HARALDS DONIS

no Virbu pagasta, ielenkumā nošāviens.

Šai partizānu grupā cīnījusies ANNA ZIEMCIETE no Abavas pagasta «Ziemciešiem» arī viņa notverta, notiesāta un izsūtīta uz Sibīriju.

Par tēva vadītās partizānu grupas atbalstīšanu arestēja un notiesāja arī Ievu Ozolu (tagad jau mirusi) un EMMU VALDMANI, kura mira Sibīrijā.

1992. g. septembrī Austrālijā, Beralā.

* * *

Par Ozola grupas partizāniem varu pastāstīt sekojošo. Tolaik biju jaunsaimniece Tiltiņu mājās, kuras atradās meža malā. Manu māju partizāni bija iesaukuši par «maizes māju», jo cik nu manos spēkos bija, tik viņiem palīdzēju gan ar pārtiku, gan ar apģērbu. Grupā bija ap 30 cilvēku, tai skaitā piecas sievietes. Atceros Kārli Holšteinu no Jaunpagasta, Krastiņu ģimeni no Virbiem, Laumaņu ģimeni no Matkules. Citus dzirdēju saucam tikai vārdā — Lilija, Arvids, Voldis.

Milda Kalpiņa, Sabilē

1992. gada 8. decembrī

NOTIKUMI UN LIKTENI...

ALFRĒDS LAUCIS, izvairīdamies no iesaukuma krievu armijā, mežā nelegāli uzturējies 1944. gada rudenī. Ar viņu kopā bijuši nacionālie partizāni Rihards Ozols un Elmārs Švarcs. Alfrēda Lauča māsa Anelija Lauce, precējusies — Lapacinska — arestēta jau 1944. gada rudenī un no Alūksnes pārvesta uz Valmieras cietumu un vēlāk uz Rīgu.

Viņa atceras, ka 1946. gada vasarā mājās ieradusies no gūstekņu nometnes izbēgušie trīs vācieši, tie kādu laiku slēpušies Lauču māju stallaugšā. To redzējusi tuvējo māju iedzīvotāja Elvīra Bērziņa un ziņojusi pagasta varasvīriem. Uz pārbaudi ieradies iznīcinātājs Ūdris ar dažiem miličiem. Vācieši Ūdri nošāvuši, kad viņš kāpis uz stallaugšas. Nu bijis visiem jābēg prom. Alfrēds Laucis paķēris viena miliča pistoli, bet tā nedarbojusies. Miliči aizbēguši. Pie vakara māja aplenkta. Viss izlauzīts. Māte turēta ieslodzījumā 19 mēnešus, tēvs Otto Laucis notiesāts uz diviem gadiem cietumā. Dēls Alfrēds Laucis notiesāts uz 10 gadiem spaidu darbos.

BRAVŪRA SAPLAKA

Savulaik ar laikraksta «Literatūra un Māksla», kā arī «Lauku Avīzes» starpniecību informēju sabiedrību par 19. divīzijas kritušajiem karavīriem, kuri tika apglabāti Tukuma apriņķī, Zantes pagastā pie «Dārziņu» priedulāja. Arī par to, ka kapu krustus un plāksnītes ar kritušo uzvārdiem pēc krievu ienākšanas izrāva un sadedzināja.

Dažas dienas pēc šī notikuma netālu no leģionāru apbedījuma vietas Zantes pagastā pārāpbedīja kritušos sarkanarmiešus. Viss norisinājās ar lielu svinīgumu: spēlēja orķestris, karavīri salūtēja, mums, Zantes skolas skolēniem, vajadzēja deklamēt dzejoļus. Kapā sasprauda plāksnītes ar apglabāto vārdiem un citām zīmēm.

Pēc dažām dienām kapu kopīņa atkal bija kaila. Ne vainagu, ne ziedu, ne plāksnišu.

Sākās izmeklēšana. Pratināja arī manus vecākus un citu tuvāko māju iedzīvotājus. Neviens nekā nebija redzējis. Varasvīri bija nikni un aizdomu pilni. Skaidrību ienesa kāds attālāks kaimiņš. Braukdams caur grantsbedrēm, viņš bija ievērojis trīs vīrus, kuri mierīgi sēdējuši pie ugunsкура un nokurinājuši visu, ko savākuši uz sarkanarmiešu kapiem, gluži tāpat kā pirms neilga laika bija rīkojušies jaunās varas pārstāvji.

Vainīgos, protams, neatrada. Vectēvs man skaidroja, ka Dieviņš ir katram cilvēkam sirdī, un mācīja man nedarīt otram to, ko pašam izjust negribētos. No šī viedokļa vainagu un piemiņas zīmju dedzināšanu par labu darbu vērtēt nevar.

Toreiz šim atriebības ugunskuram bija visai jūtamas pozitīvas sekas. Vietējie istrebīķeļi un jaunās varas pakalpiņi pierāvās, un viņu bravūra pierima. Ja jau mežabrāļi gaišā dienas laikā pagasta centrā nebaidījās mierīgi nokurināt sarkanarmiešu kapu greznījumus, no viņiem varēja sagaidīt arī nopietnāku rīcību.

Lai nu kā, bet to vīru dvēseles, kuru pīšļi joprojām mirkst «Dārziņu» cūku fermas vircā, atmaksas brīdī bija gandarītas.

Visvaldis Pirksts, agronoms

FRICIS GELZIS

1942. gada novembrī pie Sudaļa ciema.

HARALDS DONIS

1942. gada novembrī pie Sudaļa ciema.

ANNA ZIEMCIETE no Auda

1942. gada novembrī pie Sudaļa ciema.

Tālivaldis Bāliņš,

LDV Ugāles nodaļas priekšsēdis

TOREIZ, SARKANĀ NAKTĪ

PAR PUZES—PILTENES PARTIZĀNU GRUPU

Aizsteigušies daudzi gadi, atmiņai pārklājies blāvs plīvurs. Tomēr atmiņā paliek brīži, notikumi un cilvēki. Vienmēr — tepat līdzās, nekad nav aizmirstami. Kurzemes nacionālie partizāni, viņu cīņa un ticība Latvijai. Kad esmu Brāļu kapos, pie Brīvības pieminekļa vai cīņu biedru atdusas vietās, tad viņu ēnas nāk pie manis un mēs runājam, esam kopā kā toreiz, pēckara laikā, kad mūsos gailēja cerība un apņēmība cīņai. Es skatu viņu sejas kā dzīvas, un nakšu vientulībā kopā atceramies visu, kā tas toreiz bija.

Tajā laikā man, topošam jauneklīm, vēl nebija daudz gadu, bet es biju ražena auguma un varēju ar pieaugušajiem spēkos mēroties. Es gāju vēl vidusskolā, bet biju partizānu sakarnieks un darīju visu, ko spēju. Darbojos kā starpnieks dokumentu, ieroču, medikamentu sagādē un tālāk nodošanā. Izplatīju pagrīdes avīzi Puzē un Ventpilī, sūtīju arī dažus eksemplārus paziņām uz Rīgu. Krievu varas vajātos, kam nebija iespējams ilgāk slēpties kādās mājās, nogādāju pie partizāniem.

Jau pirms Kurzemes cietokšņa kapitulācijas Ventspils pusē bija sākusies gatavošanās partizānu karam. Freds Launags Puzes pagastā šo darbu uzdeva Fricim Dzērvem. Meža slēptuvēs tika nogādāti ieroči un pārtika. Gan Puzē, gan apkārtējos pagastos tika apzināti nacionāli noskaņoti cilvēki, kas būtu gatavi atbalstīt partizānus un sadarboties ar viņiem. Šīs kustības organizatori un daudzi patrioti bija pārliecināti, ka pēc kara visiem okupantiem nāksies atstāt Latvijas zemi. Viņi raudzījās nākotnē un domāja par to, ka pārejas laikā būs nepieciešams bruņots spēks, lai aizstāvētu latviešu tautu dzimtenē.

Kapitulācijas dienās mežos devās daudzi bijušie policisti un latviešu karavīri no 15. un 19. divīzijas un tie, kas aprīļa sākumā Kurzemē atgriezās pa jūras ceļu. Tie bija tā dēvētie Tornas grāverāči. Viņi sadalījās nelielās grupiņās, kas savā starpā uzturēja sakarus. Līdz ar krievu armijas ierašanos, Kurzemē sākās nemiera un bēdu laiks. No maija līdz jūlijam neskaitāmas reizes — daudzviet vairāk nekā 10 reizes — sarkanarmijas kaujas vienības, izvērsušās ķēdēs, pārstaigāja apkārtnes mežus un laukus, iebruka un kratīja lauku sētas.

* * *

Mūsu mājām, Puzes «Klinkām», garām gāja kāda laviešu karavīru vienība no Mazirbes. Aprīļa sākumā tā bija atgriezusies no Vācijas. Viņu komandieris, liela auguma vīrs, virsleitnants (uzvārdā laikam Šķobis) prasīja, kā varētu pa klusākām vietām nokļūt uz jūrmalu, uz Užavu vai Jūrkalni, lai varētu tikt pāri jūrai. Nākošajā dienā pie mums ienāca vēl divi karavīri no tās pašas vienības. Viņi gribēja palikt tepat dzimtenē. Tie bija divi vidzemnieki: Jānis Sēkliņš no Trikātes «Šķerkalniem» un Jūlijs Purzāle no Bilskas «Kalnarumpīšiem». Paēdinājām viņus, uzlaidām uz klētsaugšas sienā gulēt. Mūsu mājās jau bija kurelieši — Artūrs Apinis no Jaunpiebalgas «Strautiņiem», Oskars Goba no Jaunpiebalgas «Atmatiņām», bijušā Rubeņa bataljona ceturtais rotas komandieris Fricis Šulcs no Rembates pagasta. Vācieši Zlēkās Jekelna vadībā decembra sākumā viņam bija noslepkavojuši sievu Vilmu un divus bērnus. Te bija arī Lāčplēša ordeņa kavalieris virsleitnants Kristaps Tolēns, kurelietis, kuru vācieši bija atlaiduši vecuma dēļ. Viņa sieva un meita jau bija aizbraukušas uz ārzemēm. Mājās vēl mitinājās lopkopības pārraudze Elza Silmeža no Mārupes «Ferstiem», kāda krievu bēgle pāri 70 gadiem, mana deviņgadīgā māsa Malda un māte Marianna.

Nākošā rītā, šķiet, 14. maijā, pie mums ienāca sarkanarmieši, netīri, noplukuši, glūnošiem skatieniem, pār pieri samauktām cepurēm, necilvēciskām sejām. Tad tādi nu bija tie mūsu «atbrīvotāji!»

Karš bija beidzies, bet mums atgriezās Baigais gads. Vīriešiem novilka apavus, novilka bikses, vietā atdeva netīrās «atbrīvotāju» lupatas. Tolēnam saiņos bija armijas formas tērpi, zābaki — viss tika atņemts. Arī kabatas pulkstenis, Lāčplēša ordenis, bārdas skujamie piederumi, no pirksta tika novilkts laulības gredzens. Pat no vācu cietuma izlaistajiem kureliešiem tika «samainīti» apavi! Ķemmētājiem bija līdzīgi pajūgi, kuros sakrāva visu salaupīto — galda un sienas pulksteņus, radioaparātus, sievietes un vīriešu drēbes, pārtiku. Velosipēdus aizbrauca. Kureliešus pie-

Mājās palika divi vīrieši, Tolēns un es. Legionārus neatrada, jo viņi bija ierakušies sienā. Pēc pirmās ķēdes aiziešanas viņi devās uz mežu.

Pēc dažām dienām pie vecās krievietes atnāca viņas meitas — Liza un Nataša, teica, ka braukšot uz Krieviju. Mana māte iedeva pārtiku, dažas segas un palagus un vēl citu, kas nepieciešams tālajam ceļam. Es ar pajūgu aizvedu viņas uz Ugāli. Pēc dažām dienām vecā krieviete atgriezās ar četriem bruņotiem krieviem. Tie mūs aplaupīja, paņēma zirgu, pajūgu, govī. Ratus piekrāva ar to, kas viņiem patika. Mūs ar Tolēnu pratināja, grūda ieroču stobrus mugurā, dzina pagrabā, kur tumšs, lai uzrādot bandītus un atdodot ieročus. Tā bija vecās krievienes pateicība par pajūmi un barošanu. Vēlāk uzzinājām, ka nekur viņas nav aizbraukušas, bet palikušas dzīvoņ Ugālē.

Pienāca pavēste, ka jāved gulšņi dzelzceļam no Puzes «Stikliem» uz Usmas staciju. Gulšņus vedot, vajadzēja padzirdināt zirgus. Usmas «Zāģeros» pagalmā redzēju jaunu sievieti, es viņai palūdzu spaini. Sākām runāties. Viņa bija bēgļe no Alūksnes, Ārija Ozola, mācījusies dārzkopību Bulduros. Radām saprašanos par politisko stāvokli. Izstāstīju, kur es dzīvoju. Nākošajā svētdienā viņa ieradās Puzes «Klinkās» un gribēja, lai palīdzu vienam cilvēkam, karavīram Jānim Dzelzītim (negalvoju, ka vārds bija īsts). Viņš esot no Mūrmuižas Valmieras tuvumā, bijis virsnieks, piedalījies Jelgavas aizstāvēšanā un pēc tam Kurzemes frontē. Tai dienā pie Tolēna ciemojās no Ugāles viņa paziņa, bijušais Siguldas policijas iecirkņa priekšnieks, kapteinis Jānītis, kas bija iekārtojies Ugāles virsmežniecībā par grāmatvedi uz Tielēna vārda. Viņš sagādāja Dzelzītim mežsarga vietu Ugāles «Būjānu» apgaitā. Dzelzītis kļuva partizānu sakarnieks. Es viņam iedevu medību bisi. Viņš bija labs nirējs un ūdenī spēja atrast un izvilkt ieročus, ko vācieši bija sasvieduši upē pie Ciesengures tilta. Dzelzītis saistījās ar mežsargu Fabriciusu, kas dzīvoja Ugāles «Parkos» un arī sniedza ziņas par čekistu kustību viņu apgaitā. Jānis Dzelzītis strādāja partizānu kustības labā līdz 1946. gada 23. oktobrim, kad ar provokatora, čekista Mārgera Vītoļa palīdzību partizānu grupu vadītāji tika ievilināti amatās. Dzelzītis bēga uz Mūrmuižu pie pazīstamiem. Tur māja tika ielenkta. Viņš bēga caur logu, mežmalā sapinās dzeloņstieplēs. Aplencēji tuvojās, viņš pretojās ar pistoli, bet tika nošauts.

Ārija Ozola pārcēlās uz Rīgu, bet bieži brauca pie manis, veda medikamentus. Es viņu iepazīstināju ar grupas vadītāju Kārli Brīvnieku (Misiņu). Viņa veda uz Rīgu partizānu avīzi «Kurbads» un vēlāk avīzi «Mūsu Sauksme». Apgādāja partizānu grupu ar Kurzemes apvidus kartēm, kompasiem. Rudenī iepazīstināju viņu

ar partizānu sakarnieci Laimu Liedagu, kura bieži ieradās «Klinkās» un pārgulēja te arī naktīs. Daudzas reizes vedu Āriju uz satikšanos ar grupas vadītāju. Ziemā satikos ar viņu zināmos dzīvokļos Ventspilī. Es viņu apgādāju ar dažādiem dokumentiem — ar komandējuma apliecībām, dzimšanas apliecībām. Dokumentus sagādāja un izgatavoja Jānis Ločmelis, kurš pie pazīstama mācītāja Latgalē salaulājās ar Lūciju Lukjanoviču. Viņa pēc kapitulācijas strādāja Ventspils pilsētas un apriņķa kara komisariātā par sekretāri, un te viņai bija iespēja sagādāt dažādas dokumentu veidlapas. Viena no tām, ka izgājis filtrācijas pārbaudi. Uz tāda dokumenta pamata varēja saņemt pasi. Tās «blankas» bija zaļā krāsā. Jānis pagatavoja vajadzīgos zīmogus un spēja noviltot, atdarināt jebkuru parakstu. Visi vajadzīgie dokumentu izgatavošanas piederumi glabājās pie manis.

1946. gada martā Jānis aizbrauca uz Rīgu, un tur viņu apcietināja. Tur pateica, kas viņš īstenībā ir, ka viņš esot atmaskots. Jānis to noliedza. Lai izejot koridorā un piecas minūtes apdomājot. Nokļuvis koridorā, Jānis nokāpa divus stāvus zemāk, aizgāja līdz sētas durvīm un ar savu dzīvokļa atslēgu tās atslēdza. Pagalmā tika pāri malkas grēdām, izkļuva uz ielas un atgriezās Ventspilī.

* * *

Jānis Sēkliņš un Jūlijs Purzāle dzīvoja mūsu mājas tuvumā teltī, arvien mainot uzturēšanās vietu.

Kādu nakti dzirdējām — klauvē pie loga. Atnācis bijušais policijas kārtībnieks Kārlis Engelbergs. Viņu aizvedām uz mežu pie diviem iepriekšējiem. Tā viņi līdz rudenim bija mūsu apgādā. Es viņiem aiznesu ieročus, kurus biju bagātīgi savācis.

Tolēns pārgāja dzīvot uz «Sipenes» dzirnavām, kur bija viens no partizānu sakaru centriem. Ar malēju palīdzību partizānus aprūpēja dzirnavu īpašniece Elza Blūmane un viņas māsa Olga Dzelme. Partizāni ieradās dzirnavās saņemt pārtiku, un šeit ar viņiem tikās arī dzejnieks Jānis Medenis, kas dzīvoja legāli un bija dzirnavu uzraugs.

«Kurbada» redaktors Pēteris Šāvējs uzaicināja Medeni uzrakstīt partizānu avīzei kādu dzejoli. Medenis šaubījās, viņu pēc stila sazīmēšot.

Biežs viesis no meža bija pulkvežleitnants Rūdolfs Opmanis. Viņš dzimis 1899. gada 28. jūnijā Valkā, Latvijas Karaskolas pirmā izlaiduma virsnieks, Igaunijas Brīvības Krusta kavalieris. 1932. gadā beidzis Kara akadēmijas kursu. Boļševikiem ienākot, tika demobilizēts. 1943. gadā iesaukts vācu armijā. Bijis kāda policijas bataljona komandieris. Kara beigū posmā atradies Vācijā. 1944. gada martā atgriezies Latvijā un dzīvoja Puzes «Vīgās». Pēc kapi-

tulācijas uzsāka partizānu gaitas. Grupas vadību neuzņēmās, jo nepazīstot vietējos iedzīvotājus un apstākļus.

«Sipenes» dzirnavās kļuva nedroši. Bieži notika kratīšanas, dzirnavnieces terorizēja. Viņas aizveda vietējais milicis Šterns ar istrebiķeļiem pie kapiem, lika izrakt kapu — ja neuzrādīšot bandītus, tiksot nošautas. Bedre izrakta. Bet viņas neatzinās. Tad tika atlaistas.

Pēc laika dzirnavās ieradās Šterns un viņa tēvs ar pajūgu, sakrāva vezumā dzirnavnieču mantas, galvenokārt traukus, nošāva grūsnu cūku un aizbrauca. Vēlā rudenī dzirnavās ieradās milicis un istrebiķeļi, ierīkoja slēpni. Atbrauca partizāni pēc pārtikas. Tolēns caur logu paspēja uzsaukt: — Slazdi!

Notika apšaudīšanās. Partizāni bija tikai divi, ar kauju atkāpās. Dzirnavnieces un Tolēnu aizveda.

Par Tolēnu nekas nav zināms, dzirnavnieces mira Lietuvā. Jānis Medenis tajā laikā solījās dzirnavnieces darīt nemirstīgas kādā savā darbā. Par viņu drosmi un visu, ko viņas veikušas partizānu labā.

Līdz ar šī partizānu atbalsta punkta zaudēšanu bijām spiesti meklēt jaunas atbalsta vietas. Tās dabūju pie saviem radiem: pie Bāliņiem Puzes «Arumkalnos» un pie Bāliņas Popes «Jados», kur vēlāk, atgriezies no filtrācijas, viņai palīdzēja Vilis Bāliņš.

Mums «Klinkās» apstākļi nebija viegli. Ļoti bieži nāca pārmeklēšanas, ložņāja visas pažobeles, meklēja partizānus. Pārtiku mežā varējām nogādāt ar lielām grūtībām, ar izdomu, paslēpjot drēbēs vai slauktuvēs, kad gājām uz ganībām slaukt govīs. Pienu vedot uz pienotavu, pārtiku slēpām ratos un izmetām norunātā vietā mežā. Mūsu māju pastāvīgi novēroja, cik nu katrreiz uzmanīgi, tas istrebiķeļu ziņā. Bieži pie mums slepeni ieradās Pēteris Šāvējs.

Daži vārdi par viņu. Pēteris Šāvējs dzimis 1920. gada 8. martā, Madonas apriņķī Lubejas pagasta «Jaunkalnos». Mācījies Malnavas un Priekuļu lauksaimniecības vidusskolās. Bijis mazpulku diženais. Legionā iesaukts no Lauksaimniecības akadēmijas 3. kursa. Bija kara ziņotājs, rakstījis dzejas. Partizānos izdeva avīzi «Kurbads». Kad Brīvnieks pavēlēja visiem partizāniem savus dokumentus un vēstules iznīcināt, Pēteris Šāvējs lūdza savus dokumentus, dzejas un dienasgrāmatu paslēpt mūsmājās «Klinkās». Pēc manis apcietināšanas visi šie materiāli ir gājuši bojā.

Reiz, 1945. gada vasaras vidū, Pēteris Šāvējs atkal ieradās mūsmājās, viņš vēlējās nomazgāties. Sataisījām vannu, bet pēkšņi ārpusē atskanēja šāviens. Pēteris paņēma drēbes un izmetās pa logu. Istabā iebruka istrebiķeļi. Kur palicis cilvēks, kas ienācis? Mēs, protams, nevienu nebijām redzējuši, teicām, ka droši vien

kāds gājis mājai garām. Māju pārmeklējuši un neko neatraduši, istrebiķeļi aizgāja.

Reiz Elza Silmeža gāja uz ganībām slaukt govīs. Slaucenē bija nesums meža vīriem. Pēc laika atskanēja šāvieni. Istabā ieskrēja Elza ar slauceni, pilnu piena, nobijusies līdz nāvei, rokas drebēja. Tūlīt aiz viņas sekoja miliči. Vai nav manīti bandīti?

— Līdz šim bandītus neesam manījuši, — atbildējām.

1945. gada rudenī Zlēkās, netālu no dzirnavām tika organizēta partizānu vadītāju sanāksme. Cerēto pārmaiņu uz labāku pusi nekādu nebija. Ķemmēšanā saņemtie vīrieši no 16 līdz 60 gadiem neviens nebija atgriezies. Par viņu likteņiem bija ļoti miglainas ziņas. Bija jādomā, kā pārdzīvot priekšā stāvošo ziemu. Sakari ar ārzemēm bija pārtraukti. Līdz kapitulācijai tādi bija ar Zviedriju. Pēc kapitulācijas uz mūsu raidītajiem signāliem neviens vairs neatbildēja. Pēdējā izeja — rast iespēju tikt kādam pāri jūrai.

Sanāksmē izlēma sīkās partizānu vienības apvienot lielākās, celt bunkurus, sagādāt pārtiku ziemai. Mūsu grupa atrada vietu bunkuriem Zūru mežā, Dzelzkalna apgaitā, Vārnu valkā. Uzcēla piecus bunkurus dzīvošanai, slietni virtuvei un mītni zirgam. Mūsu apgādībā esošie trīs vīri arī bija jānogādā pie kopējās grupas. Tas tika izdarīts. Tur viņi jūtas ļoti apmierināti, īpaši par drošības sajūtu. Tur nāca sakarnieki no citām grupām, visi jūtas kā viena ģimene. Pārtiku sagādāja no medījumiem, galvenais mednieks bija Ernests Gulbis. Gaļu iesālīja uz priekšdienām, maizi un kartupeļus sagādāja no atbalstītāju mājām, izmantojot savu zirgu.

Virtuvē varēja arī mazgāties, pirtsdienās iet uz atbalstītāju mājām. Bija savs radio, klausījās ārzemju ziņas, tās pārtulkoja. Ziņas ievietoja avīzē «Kurbads», to pavairoja ar rakstāmmašīnu un uz šapirogrāfa Eduards Trapāns.

Nometnes pavāre un šuvēja bija Emīlija Krontāle, mācījusies medmāsa. Pirms tam viņa dzīvoja Ugāles ūdensdzirnavās, kopā ar dzirnavu īpašnieci Indriksoni palīdzējusi apgādāt partizānus ar pārtiku. Kad varasvīri viņai tika uz pēdām, Emīlija pievienojās partizāniem.

1945. gada 30. oktobrī partizāni devās ļoti bīstamā, riskantā braucienā — ar zvejnieka laivu uz Gotlandi. Viens no braucējiem bija Freds Launags, nacionālo partizānu koordinators Kurzemē. Pirms braukšanas uz Zviedriju Launags bija Brīvnieka grupā. Aizbraukdams viņš atstāja savā vietā Robertu Krastiņu.

Sakarus uzturēju regulāri, norunātās vietās, kā nu kuro reizi, nodevu pārtiku. No Brīvnieka grupas personīgi pazinu daudzus partizānus. Mums bija uzlikta mežu ciršanas norma, atnāca partizāni un vienā dienā paveica.

Pienāca 1946. gada 23. februāris. Brīvnieka grupā tobrīd bija apmēram 40 partizānu. Nometni ielencā lielas čekistu vienības. Laužoties ārā no ielencuma, sadursmes vietā palika seši kritušie. Vēl divus smagi ievainotos čekisti sagūstīja.

Bruno Auers, mežkopības students, bijušais leģionārs, ceļā mira un tika izsviests sniegā. Viņa kapa vieta nav zināma. Otrs smagi ievainotais — Maksis Ķierpe tika aizvests uz Rīgu un tur nošauts. Emīlija Grintāle krita izmisumā un padevās gūstā.

Toreiz bija dziļš sniegš, sals līdz 30 grādiem. Virsdrēbes vīriem palika bunkuros. Pēteris Šāvējs nesis līdzī «Kurbada» materiālus, radio. Pirmajā brīdī viņš gājis visā augumā un ložu kārtā viņu ķērusi vēderā. Ciesdams drausmīgas sāpes, Pēteris lūdzis biedriem, lai viņu nošauj. Roberts Krastiņš izpildīja viņa pēdējo lūgumu, bet nedaudz tālāk ienaidnieka lode izdzēsa paša Krastiņa dzīvību.

Smagi ievainoja arī Alfrēdu Grāvelsiņu. Viņš pats nošāvās. Eduards Trapāns tika ievainots gurnā. Divi biedri viņam palīdzēja pārvietoties un viņš izkļuva no ielencuma.

Kāds ieraudzīja pulkvedi Rūdolfu Opmani visā augumā izslējušos pie lielas egles stumbra. Kad biedrs pieskārs pulkveža plecām, viņš sabruka jau miris.

Sniegš biezs. Uz meža stigas, kas jāšķērso, bija novietoti divi čekistu ložmetēji. Partizāni piezagās tiem klāt. Kad tie bija iznīcināti, ceļš vaļā līdz nākošajai stigai. Bet tur atkal čekistu ķēde. Lai slēptu pēdas, grupa sadalījās. Laima Liedaga un vēl kāds devās uz Kabiles grupu. Divi ventspilnieki: Alfrēds Krūziņš un Ēriks Vangrovs, noglabāja ieročus un devās uz pilsētu. Viņiem bija viltoti dokumenti. Pārējie grupas partizāni šķērsoja dzelzceļu, Ventspils—Rīgas šoseju, Rindas upi un sasniedza Puzes «Bētmėjus». Saimnieks Einārs Anderšmits sajūdzā zirgu un izjauca sniegā partizānu pēdas. Naktī viņš aizveda uz siena šķūni ievainoto un ložmetējus. Šķūnis atradās tikai divu kilometru attālumā no tās mājas Puzes pagastā, kur apmetušies čekisti un istrebīķeļi. Tā drošāk. Tik tuvu sev viņi partizānus nemeklēs.

Vīriem ļoti sala. Biezo virsdrēbju vairs nebija, šķūnī nebija siena, kur varētu ierakties. Uguni kurināt nedrīkstēja. Tuvējo «Purmaļu» māju saimnieka Rēboka ģimene palīdzēja partizāniem — vārīja ūdeni, salēja piena kannās un nogādāja šķūnī, lai vīriem būtu iespēja kaut nedaudz sasildīties. Ar steigu bija jādodas pie atbalstītājiem, jasadabū virsdrēbes un pārtika.

1946. gada 23. februāra kaujā tika zaudēti krietiņi un Latvijai uzticīgi vīri: pulkvežleitnants Rūdolfs Opmanis, lauksaimniecības akadēmijas trešā kursa students Pēteris Šāvējs, elektrotehniķis Jānis Sēkliņš, medicīnas fakultātes trešā kursa students Ludolfs Kļava, komercskolas absolvents Alfrēds Grāvelsiņš, students mež-

kopis Bruno Auers, tieslietu fakultāti beigušais Maksis Ķierpe, Roberts Krastiņš. Seši no viņiem apbedīti Vārnu valkā, kaujas vietā. Kritušie tika pārsegti ar Latvijas nacionālo karogu, kuru šim nolūkam darināja māsas — Erna Zvaigzne un Marta Rēboka.

1991. gadā šī vieta tika iesvētīta, uzlikta sētiņa, krusts ar plāksni, kurā iegravēti apbedīto vārdi. 1992. gada 20. jūnijā grupas partizāniem tika atklāts piemineklis pēc Kārļa Stepana meta un viņa izpildījumā.

Piemineklis kritušajiem Puzes—Piltenes grupas partizāniem Ugāles Zūru mežā. Atklāts un iesvētīts 1992. gada 20. jūnijā. (M. Loca foto)

1946. gada pavasarī, kad nokusa sniegs, partizānu grupa pārcēlās atkal uz mežu. Dzīvoja teltīs, skuju būdās, nekur ilgstoši neuzturējās.

8. maijā Kārlis Brīvnieks (Misiņš) sūtīja sakarniekus virsleitnanta Arnolda Sebra vadībā pie Abavas grupas. Ceļā devās Arnolds Sebris, Jūlijs Purzāle, mežzinis ugālnieks Pēteris Veselis, bijušais kara lidotājs Osvalds Pētersons un Aleksandrs Geneiķis.

Tagad neviens nezina pasacīt, kas Geneiķi atveda pie grupas. Viņš bijis partijas komitejas šoferis. Viņš lūdzis mainīt virzienu un ļaut viņam iegriezties Ugāles «Svinsteros». Teicies dabūt tabaku. Vīri palikuši mežā gaidīt. Geneiķis aizgājis uz citu māju un piezvanījis čekistiem. Pēc tam tos no aizmugures puses kļušu uzsūtījis partizāniem. Sākusies kauja. Partizāni nikni atšaudījušies, bet tiem nācies atkāpties pa klaju lauku. Krita Jūlijs Purzāle un Pēteris Veselis, bet Arnolds Sebris, būdams ievainots, ienaidniekiem nepadevās un nošāvās pats.

Osvalds Pētersons ar sprāgstošo lodi tika ievainots gurnā, taču spēja aiziet un izglābties.

Nodevējs Geneiķis uzrādīja Ventspilī dzīvojošos partizānus Krūziņu un Vangrovu. Čekas rokās viņš nodeva arī godīgos partizānu atbalstītājus un maizes devējus — Rēboku ģimeni «Purmaļos», Indriksonus «Upkalnos», Anderšmitu «Bētmejos», Mačtamus «Zariņos», Tālbergus «Ceriņos».

Pētersonam izdevās atrauties no vajātājiem, kaut arī viņš bija ievainots gurnā un viņam bija atšauts arī viens rokas pirksts. Viņš sasniedza Ugāles «Pasīcu» mājas, kur viņam sniedza pirmo palīdzību. Bet palikt te nevarēja, jo kaujas vieta netālu. Viņš aizgāja. Otrā ritā ganos izgāja Milda Trama. Viņa atrada ievainoto, kas sēdēja atspiedies pret koku. Klāt iet bija bail, viņa domāja, ka sēdošais miris. Pārskrēja mājās pie māsas Zelmas, izstāstīja par redzēto. Abas devās uz notikuma vietu, bet «mirušā» tur vairs nebija. Pēc asins lāsēm tomēr atrada. Pētersons lūdza, lai aizsūta ziņu Valdai Gulbei «Silkalnos». Valda atbrauca ar pajūgu un ievainoto nogādāja pie partizāniem. Visi mediķi 23. februāra kaujā bija krituši. Brīvnieks lūdza Ēvaldam Pakulim no Kabiles grupas, lai atsūta mediķi. Atsūtīja Antoniju Žmuidiņu, viņa ārstēja un kopa Osvaldu Pētersonu. Ievainojums bija ļoti smags — sastrutojis, pat tarpī iemetušies. Kamēr Osvalds izārstējās, pagāja pieci mēneši.

Sakarā ar kauju pie «Svinsteriem» grupā ienāca Elza Rēboka. Viņas pašas rakstītais: «Es, Elza Rēboka (Glaudāne), dzimusi 1921. gadā Jelgavas apriņķa Tērvetes pagastā. Mans tēvs — Kristaps Bērziņš — strādāja pagasta valdē par sekretāru, brālis Alberts bija aizsargs, 15. divīzijas leģionārs. Mans vīrs — Vilhelms Rēboks — Latvijas armijas virsnieks, leģionārs 19. divīzijā, Skaistlauka artilērijas pulkā. Ievainots Kurzemes frontē, aizvests uz Vāciju, kur 1980. gadā miris. Es pati biju aizsardze. Kad es ar tēvu piespiedu kārtā atgriezos no Vācijas 1945. gada rudenī, savās mājās nevarēju dzīvot, jo tur komunisti jau interesējās par manu vīru, brāli un mani. Es apmetos pie radiem Liepājas apriņķī Medzes pagastā. Tieši tajā laikā pagasta valdei vajadzēja sekre-

Attēlā — Antonija Žmuidiņa.

pasēm. 1946. gada 8. maijā pie «Svinsteru» mājām nošāva dažus puisi un vienam no viņiem bija manis izdota pase. Tad ieradās čekisti no Liepājas pārbaudīt dokumentus, man izdevās izbēgt. Es sapratu, ka mani apcietinās, jo pasē bija manis rakstītās ziņas un paraksti. Aizbraucu uz Puzi, pievienojos Brīvnieka grupai, jo abas vīramāšas, Marta Rēboka un Erna Zvaigzne, jau bija apcietinātas. Grupā satiku cilvēku, kas ticēja Latvijas brīvībai un negribēja padoties ienaidniekam, bet cīnīties līdz uzvarai vai mirt. Grupas vadītājs Brīvnieks-Misiņš bija īsts savas dzimtenes patriots. Viņš neatzina nekādu vardarbību vai personīgu izrēķināšanos. Dedzīgākos komunistu līdzskrējējus vairākkārt brīdināja, un daži tiešām to ņēma vērā. Dzīve mežā bija grūta un bīstama, bet palīdzēja vietējie iedzīvotāji ar pārtiku, apģērbu un sniedza ziņas par krievu karaspēka pārvietošanos.

Sevišķi izpalīdzīga bija Bāliņa un viņas dēls Tāļivaldis. Vēl nepilngadīgs būdams, viņš bija mūsu sakarnieks. Nodevības rezultātā daudzus no mums apcietināja. Mani notiesāja uz 10 gadiem. Soda izcietu Komi APSR Intas pilsētā. Daudzi no mums neatgriezās, jo dzīvojām badā. Maskavas—Vorkutas dzelzceļš uzcelts uz cilvēku kauliem.

E. Rēboka».

Pagasta dzīvē notiekošo mēs zinājām smalki, arī kangarus, kurus brīdinājām vairākkārtīgi. Ja atklājām novērotājus naktī pie mājām, atbrūņojām, uzskaitījām arī ar pātdziņu. Bija arī tādi, kas nepadevās. Ko darīt? Dažus bijām spiesti novākt. Dažkārt iznāca atbrūņot veselu grupu istrebīķeļu. Dažkārt, kad nezinājām pārējos, uz tiltiem novietotos čekistu slēpņus, — sākās kaujas. Šādās sadursmēs gan neviens no mūsu grupas nav kritis.

1946. gada rudenī tika rīkota partizānu vadītāju sanāksme pie Usmas ezera. Tur ieradās Brīvnieks, ņemot līdzi Antoniju Žmuidiņu, jo viņas palīdzība bija vajadzīga atkal kādam partizānam. No Aizputes mežiem vienas grupas vadītājam Ostniekam līdzi uz sanākumi bija ieradies Marģeris Vītoliņš. Viņu stādīja priekšā kā Klarku — esot partizānu sakarnieks no Rīgas. Teica, ka ārzemēs ļoti interesējoties par nacionālajiem partizāniem. Rīgā ar lielu naudas summu un dokumentiem partizānu atbalstīšanai esot ieradies kāds ārzemnieks, gribot Rīgā tikties ar partizānu vadītājiem. Klarks fotogrāfēja grupu vadītājus, lai izgatavotu viņiem pasēs. Tad būšot drošāka brauksana uz šo satikšanos Rīgā. Norunāja ar grupu vadītājiem satikšanās vietas, kur dokumentus un ceļa naudu varēs saņemt.

Vītoliņš aizbrauca ar gadījuma mašīnu, ko apturēja uz ceļa, netālu no Abavas.

Agri no rīta pie partizānu vadītāja Jāņa Blūma ieradās mežsargs, viņš esot redzējis uz dzelzceļa daudz svešu cilvēku, bet nezināja tuvākt pateikt, vai viņi bijuši civilā vai formas tērpos. Mežsargs aizgāja, sacīdams, lai kāds no grupas ierodas pie viņa. Viņš noskaidrošot apstākļus. Grupā nolēma, ka jāiet Antonijai Žmuidiņai. Tiklīdz iegājusi mājā, viņu apcietināja. Pie mežsarga bija paslēpušies čekisti. Tad viņu kājām dzina uz Skrundu, kur jau bija savesti daudzi partizānu atbalstītāji no visām tām mājām, kurās iepriekš bija iegriezies Marģeris Vītoliņš.

Drīz sekoja uzbrukums Kabiles grupai un Sieksātes grupai. Sieksātes grupa pamanīja, ka tiek ielenkta, un grupai izdevās izlavīties no ielenkuma.

No grupu vadītāju sanāksmes Usmā atgriezās Brīvnieks. Man un Viesturam Bāliņam Puzes «Arumkalnos» atstāja paroli, ar ko ieradīsies Klarks, kuram jāorganizē satikšanās ar Brīvnieku. Pēc laiciņa kāds cilvēks ieradās Puzes «Klinkās», bet tā kā nebiju mājās, viņš neko neuzzināja. Viņš aizgāja uz «Arumkalniem», tur satika Viesturu Bāliņu, uzzināja ceļu uz Popes «Jadiem», kur satika Līzi Bāliņu un tā aizveda pie Brīvnieka.

Klarks satika Brīvnieku, atdeva trīs pasēs un ceļa naudu. Norādīja, lai no Dieva puses neņemot līdzi ieročus. 13. oktobrī uz

Rīgu aizbrauca Kārlis Brīvnieks, Ērmanis Viškins un Lonis — patiesībā čekas agents Leonīds Fomins, vēlāk Leons Cērps. Viņi iekāpa vilcienā Usmas stacijā. Brīvnieks un Viškins aizbrauca uz neatgriešanos.

Lonis turpināja savus melnos darbus šinī apvidū, pazudinādams daudz cilvēku, arī tādus, kam nebija sakaru ar partizāniem.

Pēc Brīvnieka aizbraukšanas uz Rīgu drīz vien Puzē apcietināja visus, ar kuriem bija saticies Klarks. Tāds pats liktenis sagaidīja tos, ar kuriem bija ticis Lonis. Tie bija Boitmaņi Puzes «Ezeriņos», Bāliņi «Klinkās», «Arumkalnos» un «Jados», Kriņģeļi «Zīlesdangās». Arī Ārija Ozola un Elza Rēboka. Sakarā ar Klarka — čekista Margēra Vitoliņa — provokatorisko darbību, cietumi tika pildīti ar ļaudīm no Kurzemes un Rīgas.

Daudzus no viņiem nošāva, citus nosūtīja uz vergu nometnēm.

1947. gada jūnija pirmajā pusē Ugāles «Jaunmedniekos» ienāca Ugāles «istrebīkeļi» — Eduards Zvingulis, Gunārs Šēniņš, Egons Fabrīciuss, Viesturs Kāpiņš un vēl citi — kopā apmēram desmit vīru. Ellai Danei sasēja rokas uz muguras, aizveda viņu uz mežu un apsēdināja uz takas. Tā viņu noturēja trīs diennaktis. Ēst nedeva. Mājas jau agrāk tikušas novērotas, redzēts, ka tur ierodas kāds no meža. «Istrebīkeļiem» tiešām laimējās — trešajā dienā nāca Eduards Trapāns, ieraudzīja Ellu un viņai tuvojās. «Istrebīkeļi» bez brīdinājuma no slēpņa atklāja uguni. Eduardu smagi ievainotu atveda uz Ugāli, kur viņš nomira.

Ellu notiesāja uz 10 gadiem.

Attēlā — Kārlis Bērziņš.

1947. gadā pirms Jāņiem bunkurā pie Piltenes «Pļavsargiem» bija apmetušies Kārlis Bērziņš, Artūrs Šimpermanis, Zvejnieks, Jānis Neimanis, Fricis Tomkalns un Gavariņš. Viņus atbalstīja Anna Zuiņa, viņas vedekla un mazdēls. Annas dēls bija filtrācijas nometnē. Trumens un Gulbji bija apmetušies citā vietā. Sakarā ar Eduarda Trapāna neatgriešanos, vīriem bunkurs bija jāatstāj. Viņi apmetās pie Piltenes «Mežlodēm». Gavariņš aizgāja medībās, jo nebija ko ēst. Viņš nometēja stirnu, bet čekisti, saklausījuši šāvienu, izgāja pretī Gavariņam un viņu nošāva. Čekisti bija ģērbušies partizānu drēbēs, ar Latvijas saulīti pie

cepurēm un nacionālā karoga lentīti uz blūzes atloka. Lentītes bija darinātas no vācu raibā telts auduma. Tādi viņi iegriezās arī «Dūcēnos» pie mežsarga Valdiņa. Lika sajūgt zirgu, lai brauktu pēc nošautā Gavariņa un stirnas. Tai laikā sētā ienāca Trumens. Ieraudzījis čekistus, viņš tos noturēja par savējiem. Čekists Liepiņš atklāja uguni. Trumens, smagi ievainots, iekrita ogulājos, izrāva pistoli un nošāvās.

Nošautos atveda uz Ugāli un izlika tirgus laukumā apskatei. Nav zināms, kur viņi pēc tam aprakti. Vairāki no šāvējiem vēl ir dzīvi. Bet tagadējā valdība jau viņus nemeklē un nevienu čekistu pie atbildības nesauc.

Partizānu grupa atkal apvienojās, pienāca atpakaļ Ernests, Kārlis un Jānis Gulbji, Egils Krūmiņš, Rūdolfs Švīkulis. Viņu jauno apmešanās vietu atklāja čekists Tālbergs. Partizāni bija apmetušies netālu no Puzes dzelzceļa stacijas. It kā no Abavas grupas ieradās Bernhards Bitenieks, viņš atnesa jaunas patronas (vēlāk gan tās neviena nesprāga, jo bija čekas sagatavotas) un aicināja uz satikšanos pie «Laukgaļu» pļavas šķūņa. Teica, lai ejot visi, jo kopīgi veikšot kādu lielāku akciju. Nometnē ieročus pielādēja ar jaunajām patronām. Tikties aizgāja Ernests Gulbis, Rūdolfs Švīkulis, Jānis Neimanis, Egils Krūmiņš. Tuvojoties šķūnītim, pret viņiem atklāja uguni. No pirmajiem šāvieniem krita Jānis un Egils. Bitenieks saucis no šķūņa: «Puikas, nešaujiet, padodieties!» (Bitenieks vēl tagad dzīvo Tārgalē).

Ernests Gulbis un Rūdolfs Švīkulis nokļuva līdz «Rukstuļu» mājām. Pie mājas vārtiņiem stāvēja čekas majors. Viņš bija tikko kā aizturējis divas sievietes, Elzu Bērziņu un Esteri Zvinguli, kas bija nesušas grozos partizāniem pārtiku. Uz čekistu, kas apsargāja sievietes, mērķēja Rūdolfs Švīkulis. Jaunās patronas nesprāga. Steigā pārmainījuši aptveri, partizāni čekistu nošāva ar vecajām patronām, sievietes aizbēga. Tomēr nedaudz vēlāk viņas atkal sagūstīja un notiesāja uz daudziem gadiem.

Grupā palika astoņi cilvēki. Tie pārcēlās mežā pie Zambes un satikās ar Ievu Kēzi, Kamārces pasta priekšnieci.

Pirms kaujas pie Kēzes bija aizgājis Tomkalns, un līdzī panēmis Bitenieku. Pēc kaujas pie viņas ieradās čekisti un teica, ka esot partizāni. Viens no viņiem uzdevās par Kārli Bērziņu, kaut gan tas jau pirms mēneša bija nošauts. Viņi lūdza palīdzēt, un Kēze tūlīt sūtīja ziņu Rotas Bāderes mātai uz Piltenes «Jāntomiem». Tā atveda pie Ievas pilnu vezumu ar vajadzīgajām mantām.

Ievu Kēzi drīz apcietināja un notiesāja uz daudziem gadiem. No Rotas Bāderes atvestajām mantām lielāko tiesu dabūja milicis Munķis. Nedaudz vēlāk viņu pamanīja apmetnes tuvumā vērojam

pēdas. Partizāni redzēja Munča kājās nošautā Egila Krūmiņa zābakus. Munči likvidēja.

1947. gada rudenī uztaisīja bunkuru Silgaila dambja malā. Mēnesi nodzīvoja. Pirmajos Ziemassvētkos bija jāatstāj vieta, jo krievi ķemmēja kvartālu pēc kvartāla un šāva kā traki. Naktī no Melnraga mežsarga Čaupala dabūja pajūgu, kas aizveda pāri dzelzceļam uz Puzes Āboliņa apgaitu. Mežsargs Lodziņš nebija drošs vīrs, tur nevarēja ilgi uzturēties. Kad martā sniegs pakusa, daži aizgāja uz Tārgali pēc pārtikas un atveda sev līdzī Leonīdu Reimani. Maijā atkal aizgāja uz Tārgali un atveda līdzī Edgaru Standzenieku. Bunkuru nojauca, pārcēlās uz citu vietu.

1948. gada 14. jūnijā, partizāniem pārejot upīti, uzbruka miliči. Mežabrāļi pazaudēja pāris saiņus, bet paši necieta. Apmetās mežā pie Nīciema Puzē. Tur grupai pievienojās Teodors Picalcelms. Vasarā pievienojās vēl Kārlis Trusītis.

Rudenī grupa cēla bunkuru Puzes «Mazistabu» lauku malā, bet pamanīja aizdomīgus staigātājus. Drošības vairs nebija. Pārcēlās uz Ventas Augdziru mežiem, pretī Grīžiem. Ar pajūgiem palīdzēja Ernests Boitmanis un Teodora Picalcelma brālis.

Jaunā vietā uzskrēja virsū čigāni. Taču viņi solīja: «Mīlie saimnieki, tiks nogremdēts kā akmens ūdenī!»

Partizāni tomēr riskēja un cēla bunkuru. Grupai pievienojās Arnolds Kalējs un Fricis Būvmeistars, kuri īsu laiku bija slēpušies Ventas «Storpeļos». Par viņiem uzzināja Emma Gasuna un paziņoja čekai, kas sarīkoja slazdus. Māju sašāva kā sietu, bet Arnolds un Fricis tika cauri ar veselu ādu.

Bunkurs bija jāatstāj, jo tuvumā manīja cilvēkus. Partizāni pārcēlās uz mežu pie Popes «Ķirām», netālu no Ventspils—Rīgas dzelzceļa.

Rūdolfis Švikulis satika Lūciju, pēc noteiktā laika viņai piedzima dēls.

1949. gada vasara pagāja ātri. Rudenī no atbalstītāju laukiem savāca burkānus, kartupeļus un no dārziem — ābolus. Satika Puzes «Greīžu» bijušo saimnieku Jāni Ziemeli, kas arī slēpās. Viņu mājas klēti esot labība. Aizgāja, dabūja. Graudus nogādāja pie Augusta Laudāna Puzes «Mūrniekos», lai samāļ.

Otrajā decembrī sniegs nokusa. Kārlis un Žanis Gulbji, Tomkalns un Šimpermanis gāja pēc miltiem. Viņi sakūra uguni dzelzceļa malā, norunātajā satikšanās vietā. Kājas bija sabristas. Viņi noāva pastalas, žāvēja autus. Kārlim bija zābaki, viņš aizgāja tālāk pēc malkas. Nāca čekistu ķēde. Trīs pie ugunsкура sēdošos partizānus nošāva. Kārlis atšaudījās un atgriezās nometnē. Divus nošautos čekisti apraka dzelzceļa tuvumā. Trešo, Jāni Gulbi, kas

laikam vēl bijis ar dzīvības pazīmēm, atveda uz Ugāli. Viņš it kā esot aprakts pie «Dārziem».

Partizāniem apmetne bija atkal steidzīgi jāatstāj. Grupa pārcēlās mežā pie Puzes «Biedriem», bet bunkuru sāka celt pie Ugāles «Eglukalniem». Lietus lija kā no spaiņiem vairākas dienas. Uguni kurt nedrīkstēja, tad būtu dūmiem pilns mežs. Naktīs partizāni gāja uz veco bunkuru, gādāja šurp ziemei sarūpēto pārtiku.

Antons Kajaks, braucot no dzirnavām, iedeva partizāniem maisu miltu un solījās vēl palīdzēt. To viņš arī darīja. Ar medībām gan bija grūtāk, šāvienu troksni varēja saklausīt čekistu ausīs. Partizāni iemanījās nobērt no patronām pulveri, lai šaujot būtu mazāks troksnis.

Pienāca Jāņi. Brāļi Gulbji bija uzaicināti pie sava radnieka Andreja Gulbja nosvinēt svētkus. Andreja dēliem un Zelmāi Grīnbergai bija čekas iedota sazāļota šnabja pudele. Ernests un Kārlis Gulbji un Fricis Būvmeistars atmodās otrā rītā čekā. Cik zināms, 1951. gada jūnijā visi trīs partizāni Rīgā nošauti.

Kad trijotne neatgriezās pēc Jāņu svinēšanas, grupa pārcēlās uz Tārgali «Almaču» māju tuvumā, kur viņiem palīdzēja mājas saimnieks Kārlis Vāns. Pēc dažām dienām mājas neapdzīvotajā galā apmetās čekisti. Emma Gasunai, kas dzīvoja Tārgales «Meiros», bija čekas iedots raidītājs. Viņa bija manījusi partizānu kustību. Leonīda Reimaņa rādi visu laiku bija devuši pabalstus partizāniem caur Zeltu Gasuni, bet viņa visu paturējusi sev.

Vasara gāja uz beigām. Bija jāpārceļas uz jaunu vietu, jo vecās tuvumā ložņāja čekisti. Viņi sašāva Rotu Bāderi — lode bija gājusi caur plecu, kaklu, sadragājusi žokli, pāršķēlusi mēli divās daļās. Tāpēc grupa tālu nevarēja aiziet. Partizāni apmetās Dzelzkalnu apgaitā, netālu no 1946. gada 23. februāra kauju vietas, un uzcēla bunkuru ziemei. Rotu Bāderi baroja ar cukurotu krējumu, ko piegādāja Fricis Priekulis. Streptocīdu sagādāja Nīna Sauleskalna no Puzes «Mazistabām».

Agrā pavasarī bunkurs bija jāatstāj, jo sniegs bija biezs un pārtikas vairs nekādas. Partizāni pārcēlās uz Puzi, pāri vecajam Dundagas lielceļam. Pa mežcirtēju pēdām ielavījās jaunaudzēs biežoknī un gaidīja nokūstam sniegu. Pēc mēneša viņi apmetās Kaugas mežā, tūlīt aiz Puzes pagasta robežas. Tur viņi uzturējās līdz 1952. gada jūlijam.

Švikulis medībās bija nošāvis stirnas buku. Sargs drīz ziņoja, ka mežā manīts aizdomīgs troksnis, zaru lūšana. Čekisti tuvojās partizānu nometnei ar lieliem spēkiem. Sākās kauja, kurā partizāni izrādīja čekistiem neparedzēti lielu pretestību. Partizāni atkāpās ar kaujas uguni. Gaudoja čekistu dzinējsuņi, kurus partizāni bija sašāvuši. Sekotāji atpalika. Švikulis bija ievainots kājā, un, kamēr

pārsēja ievainojumu, sprāgstošā lode viņu ķēra vēderā. Asinis plūda aumaļām, bet viņš vēl skrēja, panāca savējos, pakrita, paņēma pistoli. — Dievs, svēti Latviju! — bija viņa pēdējie vārdi.

Vietējie iedzīvotāji redzējuši, kā no rīta pa Ances ceļu braukušas mašīnas, pilnas ar zaldātiem. Pēcpusdienā atgriezušās mašīnas. Tajās uz siena gulējis daudz čekistu — gan ievainotu, gan jau mirušu.

Pievakarē grupa šķērsoja Dundagas—Ventspils lielceļu, iegriezās Zlēkstendes «Upatos». Saimnieks Cinis iedeva maizi un žāvētu gaļu. Visi turpināja ceļu uz Ugāles «Bujāniem». Tur partizāniem iedeva katlu, karoti un bībeli. Tālāk ceļš gāja caur Ugāli.

Pēc viņiem naktī cauri Ugālei gāja čekistu un zaldātu kaujas ķēde. Partizānu grupai ceļš bija nodomāts uz Zūru mežiem. Grupa iegriezās pie kāda partizāna krustmātes Līniņas. Viņa iedeva pārtiku un divus palagus teltij. Piltenes ceļš izrādījās nobloķēts. Izvilks bija telefona kabelis, staigāja patruļas. Kad čekisti pagājuši tālāk, grupai izdevās šķērsot ceļu. Partizāni iegriezās Piltenes «Reinlaukos», dabūja vēl pārtiku, un tur viņus arī brīdināja, lai neiet uz Zūru mežiem, kur armijas mašīnas braukājot uz priekšu un atpakaļ.

Grupa virzījās pāri Ventai līdz Sembai. Tur priekšā atkal kņada, sabraukuši ģeologi. Partizāni nošāva mežacūku, bet nebija ne sāls, ne cirvja. Gaļu salika cūkas ādā un nesa uz Ēdoli, kur Reimanim dzīvoja draugs no Litenes virsnieku nometnes laikiem. Dabūja sāli un visu, kas nepieciešams. Tālāk ceļš veda uz Popes—Ances robežu. Tur uzcēla bunkuru ziemei.

Pienāca kāds vīrs, partizāni viņu izprašāja. Pienācējs bija Kārlis Rudzītis no Popes «Cīruļiem». Pēc tam viņš daudz palīdzēja partizāniem.

Pavasārī bunkuru nojauca, dzīvoja teltīs, skuju būdās.

Uz rudens pusi lasīja mežā ogas, sēnes un nesa uz «Bujāniem». Šo māju saimnieki visu to pārdeva. Nu bija nauda, ko nopirkt cukuru un sāli.

Cēla atkal bunkuru. Kartupeļus sagādāja Rudzītis, gaļa — staigā pa mežu. Dabūja graudus, tos samala ar gaļas mašīnu.

Pagāja ziema. Pavasarī grupai pievienojās Alīda Reimane un Vidvuds Rudens. Vasarā atkal dzīvoja teltīs, rudenī lasīja ogas, nesa uz «Bujāniem».

Septembra sākumā uz «Bujāniem» aizgāja Leonīds Reimanis, Teodors Picalcelms un Kārlis Trusītis. Mežā viņi vairs neatgriezās. Grupā palika vairs tikai četri cilvēki: Rota Bādere, Alīda Reimane, Edgars Standzenieks un Vidvuds Rudens.

1948. gada aprīlī uz Ugāles «Bujāniem» pārcēlās mežsargs Žanis Blumbergs, kurš līdz tam bija mežsargs Stradžu apgaitā.

Viņš no kapitulācijas laika pie sevis slēpa trīs cilvēkus: Arvīdu Mūrnieku, Žani Grosbārdi un Valdi Dīriņu, kurus tagad bija paņēmis līdzī uz «Bujāniem». Pēc trīs nedēļām Žanis Grosbārdis aizgāja slēpties pie radiem Staldzenē. Valdis Dīriņš pieteicās varas iestādēm. Viņam atļāva dažas nedēļas pastrādāt, tad apcietināja un notiesāja. Nepilna gada laikā ziemeļos viņš bija pagalam.

Arvīds Mūrnieks nepieteicās, dzīvoja «Bujānos», pārgērbies sieviešu drēbēs, un darīja visus mājas darbus. Ja uzradās kāds svešinieks, tad noslēpās.

Uz pastāvīgu dzīvi mājās atnāca Aina Lapiņa, Žaņa Blumberga sievas Lūcijas māsas meita. Te dzīvoja arī Ēriks Kringelis, kam vecāki bija notiesāti. Vēl dzīvoja Blumbergu trīs bērni un audzudēls, skolnieks Ziedonis Kalnenieks.

1953. gada 4. septembrī mājās bija kulšanas talka. Piektajā septembrī māju aplenca čekisti. Visus sadzina vienā istabā. Slēptuvē atrada Mūrnieku. Viņam sasēja rokas, ielika mašīnā, aizveda. Uz kūtsaugšas slēpās trīs partizāni, kas bija atnēsuši ogas. Aina Lapiņai lika izlaist no kūts cūkas, bet govīs lika savest malkas šķūnī. Nakts pagāja vienās šausmās.

Svētdienas rītā, 6. septembrī, Žani izsauca ārā. Viņu nogrūda uz ceļiem, pieskrēja čekists ar veseri, atvēzējās... Tomēr āmuru nosvieda zemē.

Māja bija ielenkta no visām pusēm. Pirmajā ķēdē «istrebiķeļi». Žanim uzlika čekista cepuri galvā un lika kāpt uz kūtsaugšas — aiz viņa zaldāts ar suni. Žanim lika sviest zemē sienu. Tad no kūtsaugšas atskanēja šāviens. Žanis un zaldāts kā lingas sviesti nolēca zemē. Sunim — pāršauts vēders. Sākās briesmīga šaušana no visām pusēm. Kūti sašāva kā sietu. Šāva ar degošām lodēm — kūts sāka degt. Atbrauca Ugāles ugunsdzēsēji, bet viņus nelaida klāt. Kūts nodega līdz pamatiem. Čekisti Bizāns un Mihejevs kļiedza un lamājās. Žani un Lūciju Blumbergus čekisti aizveda sev līdzī. Uz ceļa zaldāti sasēdās 16 mašīnās.

Pratināšanā Lūcija zaudēja saprātu, to viņa neatguva nekad. Čekā Žani piespieda «atzīties» un parakstīties, ka viņš nošāvis simts židus, laupījis veikalus un slepkavojis cilvēkus. Notiesāja uz 25 gadiem.

Palikušie četri grupas cilvēki drīz izšķīrās. Vidvuds un Alīda nolēma kaut kādā veidā legalizēties. Alīdai bija pase. Viņi aizbrauca uz Gulbeni. Alīda pieteicās kolhozā «Kopdarbs» par putnu kopēju, dabūja istabiņu darba tuvumā. Vidvuds aizbrauca uz Rīgu, kam Linarda Laicena ielā 62 dzīvoja pažiņa — Berga kundze. Viņa teica, ka gleznotājs Oskars Muižnieks ļoti interesējies par Vidvudu. Viņš solījis sagādāt dokumentus un iekārtot darbā. Vidvuds izstāstīja, kur atrodas Alīda. 1953. gada 14. novembrī

Vidvudam bija jāierodas Pārdaugavā, norunātā vietā. Kad viņš tur aizgāja, viņu ielencā un aizveda uz čeku. 15. novembrī agri no rīta Gulbenē apcietināja Alīdu. Abi pavadīja daudzus gadus Tālajos Ziemeļos.

No partizānu grupas divi atlikušie, Rota Bādere un Edgars Standzenieks, dzīvoja mežā līdz 1956. gada 2. oktobrim.

* * *

Attēlā — Edgars Standzenieks.

Kad atgriezies no ieslodzījuma, zaļās velēnas klāja manus biedrus.

Radās doma — uzcelt te pieminekli. To izdarījām.

Pār Jums klājas zaļās velēnas, bet Jūsu ticību taisnības uzvarai nespēja aprakt un iznīcināt nekāda vara. Daudzi aizgājuši ar šo ticību pasaules ceļos, un viņu spārni nesalūza. Jūs, pasaules vēju rūdītie! Jūs uzvarējāt un devāt mums spēku izturēt sarkanajā naktī. Arī tagad Jūs dodat spēku mums, lai iztīrītu, uzpostu mājas. Bet ir spēki, kas negrib mūsu māju spodru un tīru. Šie pat domā «sarkano mēri» augšā celt, tērpjas cālišu spalvās un čiepst: pasaule mūs nesaprātis, ka gribam tīru Latviju... Tas nu jā-klausās mums, vecajiem partizāniem, Pretestības kustības cīnītājiem, kas represēti un pazemoti visus šos garos gadus!

Pulkvedi Opmani, kad apavi bija nolietoti, Tu uzāvi pastalas un gāji drosmīgs likteņa ceļu tālāk. Dzejniek Šāvēj, Tu sapņoji par saules apmirdzētu Tēvzemi. Kārli Brūvniek, no mana pagasta! Tu teici pie kritušo partizānu kapa: «Kad Latvija būs brīva, mēs nāksim Jūs modināt, modināt Jūsu gara stiprumu.» Nu tas laiks pienācis, laiks, lai modinātu dzīvos.

SPIEGS BRUŅINIEKA ĀDĀ

1991. un 1992. gadā, kad Latvijas presē parādījās samērā daudz publikāciju par nacionālo partizānu cīņu un viņu traģiskajiem likteņiem, vairākos materiālos varēja izlasīt, ka ne vienā vien traģēdijā vainojams tagad Jūrmalā dzīvojošais, Padomju Latvijas Nopelniem bagātais mākslas darbinieks Marģers Vītoļiņš. Kuldīdznieka H. Rubeža savāktos materiālus par M. Vītoļiņu publicēja laikraksts «Pilsonis», Nopelniem bagātais cilvēks no Jūrmalas centās H. Rubezim oponent. Tiesa, ļoti kautrīgi, jo M. Vītoļiņa «nopenli» tiešām ir milzīgi. Astoņdesmito gadu vidū Latvijas televīzija vai nu izpildot kompartijas pavēli, vai pēc savas iniciatīvas uzkrītoši aktīvi un uzbāzīgi mēģināja glorificēt čekas darbību un darboņus cīņā pret nacionālo partizānu kustību. Šo raidījumu ciklā īpaša uzmanība tika parādīta Marģeram Vītoļiņam. Tad pirmo reizi Latvija uzzināja par šī mākslinieka otru profesiju un viņa nopelniem...

Tālāk seko H. Rubeža pierakstītais partizāna Jāņa Kārklīņa brāļa stāsts un M. Vītoļiņa atbilde.

* * *

Latvijas brīvvalsts laikā viņš dienēja Bolderājā auto—tanku pulkā virsnieka vietnieka pakāpē. Šajā pulkā 1940. gadā aktīvajā dienestā dienēja mans nelaiķa brālis, kurš bija labs «čoms» minētajam virsnieka vietniekam. Kara laikā kādu brīdi M. Vītoļiņš strādājis par zīmēšanas skolotāju Kazdangas lauksaimniecības tehnikumā un bijis diezgan šīverīgs «donžuāns» plašā apkārtņē. Iepazīnies gan ar apkārtnes daiļavām, gan arī ar vīriešu kārtas redzamākajām personām. Šī pazišanās viņam lieti noderēja pēc kara, kad viņš bija nodevies čekas kalpībā.

Čekai un vietējai varai ciets un nepatīkams rieksts bija nacionālie partizāni, kas darbojās Kurzemes zonā. Lai tos pakāpeniski likvidētu, bija izstrādāti dažādi plāni. Viens no tiem bija t. s. M. Vītoliņa «kārts». Izmantojot savu pazīšanos ar Kazdangas—Valtaiķu laudīm, viņa uzdevums bija iepazīties ar sieviešu kārtas pārstāvēm, kam brāļi, draugi atradās nacionālo partizānu grupās, un iefiltrēties tajās.

Viņa vizītkarte: arī nacionālais partizāns ar pagrīdes darbošanos Rīgā. Rīgā noorganizēta plaša pagrīdes kustība, iegūti sakari ar Latgales vīriem, bet tiem nodibināti sakari ar poļu partizāniem... No pēdējiem rīdzinieki saņēmuši dāvinātu valūtu (krievu rubļus!). «Partizāns» M. Vītoliņš bija pratis iefiltrēties vispirms Valtaiķu grupā, tad Sakas, Aizputes un Raņķu I grupā, kuras vadītājs ieradās kopā ar četriem pārstāvjiem no iepriekš minētajām grupām un arī ar Rīgas «partizāni». Kad mans nelaiķa brālis ieraudzīja «dārgo viesi», ar kuru 15 mēnešus bija nodienējis kopā, tad, protams, abi ļoti sirsnīgi sasveicinājās, un vairākas stundas ilga viņu dialogs pēc piecu gadu starplaika.

Nākamās dienas rītā bija jādodas uz visas Kurzemes zonas partizānu salidojumu pie Usmas ezera. Protams, arī Rīgas zēnam bija ļoti liels gandarījums iepazīties ar šīs sanāksmes pārstāvjiem, tāpēc pēc mana brāļa ierosmes rīdzinieks tūlīņ šādam plānam pievienojās. Pirms delegātu promiešanas «dārgais viesis» uzaicināja nostāties vienrindas līnijā, lai varētu visus «noknipsēt». Es šajā svarīgajā brīdī biju ielīdis eglīšu aizēnā un skuvu bārdu, un tā nenokļuvi kopīgajā kadrā. Es vēl nebiju pilnīgi sadziedējis ievainoto kreiso roku, tāpēc uz salidojumu negāju un paliku grupas vecākā (sava brāļa) vietā.

Vienīgais no partizāniem, kas būtu varējis pārējiem pastāstīt par M. Vītoliņa «pagrīdnieka» darbību Rīgā, bija iepriekšējā naktī, kad bija sarīkots «uzlidojums» Kabiles grupai, kritis. Un tā mans brālis (Jānis Kārklīņš) lepnā garā iepazīstināja sanāksmes dalībniekus ar savu uzticamo dienesta biedru auto—tanku pulkā (šis pulks skaitījās valdībai visuzticamākais, jo komplektējās galvenokārt no vecsaimnieku ultranacionālistu kadriem).

Tā brīvmākslinieks M. Vītoliņš brīvi, netraucēti ar «atamana» J. Kārklīņa ieteikumu bija pat «lekciju» nolasījis par turpmākajiem partizānu sadarbības plāniem. Kad pēc sanāksmes Dienvidkurzemes grupu delegāti bija šķērsojuši Rīgas—Ventspils šoseju, Vītoliņš pacēlis roku un, «nobalsojis» kādu garāmbraucošu automašīnu, aizbraucis Rīgas virzienā.

Apmēram pēc viena mēneša mana brāļa dienesta biedrs (ar sakarnieka starpniecību) ieradās pie mūsu grupas un izklāstīja jaunus nākotnes plānus. Turpmāk partizānu darbošanās notikšot

pēc kopīgas programmas, direktīvām, pavēlēm, kas nāks no Rīgas komandpunkta ... Lai nebūtu jāpiedalās riskantos pasākumos (veikalu iztīrīšanā no precēm), centrā rīcībā esot no Polijas iegūta valūta, kas tiks brālīgi sadalīta visām grupām. Šajā nolūkā būs no katras grupas jāizvēlas pāris delegātu, kas brauks uz Rīgu saņemt naudu. Rīgas «pagrīdniekiem» esot riskanti vest lielu daudzumu naudas, jo tajā laikā pasažiervilcieni tika intensīvi aplaupīti. Lai aizbrauktu pēc naudas uz Rīgu, nepieciešams sadabūt pases ar fiktīviem uzvārdiem, bet, protams, ar pasē ielīmētu foto-kartiņu.

Brīvmākslinieks M. Vītoliņš bija sevi ierindojis to Rīgas partizānu štāba slepeno aģentu sarakstā, kam dotas lielas pilnvaras. «Štāba darbiniekam» līdz bija arī fotoaparāts. «Noknipsēja» arī mani, manu brāli un arī vēl trešo (Jāni Smitu). Gatavās pases apmēram pēc nedēļas solīja atvest. Man bija paredzēts segvārds — Andrejs Eglītis. Solījums tika izpildīts, un dokumenti braucienam uz Rīgu bija gatavi. Diemžēl manu foto kļūdas dēļ bija iemontējuši kādā citā pasē. Tā es pie viena solīda dokumenta nemaz netiku, un braukšanas «vīzas» ieguva mans brālis un Jānis Šmits. Abi «aplaimotie» pirms došanās uz Airīšu staciju vēl pakavējās nometnē. Novēlējām labu «ceļa vēju» aizbraucējiem. Pa jokam ieteicu vēl brīdi pagulēt mīkstajās sūnās, jo, kas to zina, varbūt būs turpmāk jāguļ uz cietām nārām ... Protams, tas bija jāsaprot kā humors, un tā to visi tai brīdī arī uztvēra. Rīgas aģents piekodināja neņemt līdz nekādus ieročus, jo viņu pagrīdes štābam nesot nekādu iespēju izdot to nēsāšanas atļaujas. Tāpēc celinieki pistoles bija noslēpuši pie dzelzceļa stacijas kādā patiltē, un atgriežoties tās bija paredzēts paņemt. Aģents bija katram izsniedzis avansu (500 rbļ. apmērā) — biļešu iegādei.

Stacijas biļešu pārdevēja teikusi, ka tam vakaram visas biļetes jau pārdotas, brauciens jāatliekot. Ko darīt? No rīta viņiem Rīgas stacijā būs pretī draugs. Protams, kad kasierei «zem deguna» tika nolikta naudas čupiņa, tad arī biļetes tūlīt atradušās.

Naktī vilcienā nekādas dokumentu kontroles nav bijis. Rīta agrumā draugs stacijā šos gaidījis, iesēdinājis limuzīnā un aizvīzinājis uz Matīsa ielas dzīvojamā māju, kur esot viņu pagrīdes štābs. Izdalījis piezīmju grāmatiņas un rakstāmos, lai varētu pierakstīt rīkojumus, nākotnes ieceres utt. Pierakstot nākotnes plānus, diskutējot par tiem, pienākusi arī vakara stunda. Dzīvokļa saimnieks pateicis, ka dzīvoklī varēsot nakšņot kādi trīs vīri. Pārējiem iedotas adreses, kurp doties, lai nakti pavadītu Rīgā. Rīgas «štābā» bija ieradušies kādi desmit pārstāvji no Kurzemes grupām. Mūsu «tūristiem» bijis jādodas uz Smilšu ielu. Pa Matīsa ielu devušies virzienā uz Brīvības ielas tramvaja līniju. Lai gan vēl nebijusi ne-

kāda vēlā vakara stunda, tomēr Matīsa ielā neviena gājēja! ... Pēc šīm īsām pārdomām aizmugurē uzradusies cilvēku grupa, kas šos pēkšņi aplenkusi no «visām debess pusēm». Rokas atlauztas uz muguras un uzlikti roku dzelži. Tā brauciens uz Smilšu ielas dzīvokli vairs nebija vajadzīgs. Tā vietā viņi aizvesti uz Stabu ielas «dzīvokļu māju» ...

Jānim Šmitam pratināšanā parādīta mūsu novada karte un teikts, lai parādot vietu, kur atrodas pašreizējā nometne. Viņš ievērojis ar sarkanu aplīti iezīmētu mūsu nometnes vietu pie upītes 5. mežu kvartālā. Tāpēc viņš secinājis, ka mans brālis pirmajā pratināšanā uzrādījis veco mūsu nometnes atrašanās vietu, kur, protams, neviena «mājās palicēja» vairs nav, jo nometnes vieta tiek mainīta, ja kāds no tās dalībniekiem dodas ārpus mūsu nospraustās zonas robežām. Viņš, starp citu, tēlojis nezinīti un apgalvojis, ka karti nemaz neprotot lasīt, jo ar tik augstām lietām nodarbojas grupā esošie oficiēri. «Nu, kur tad jūs galu galā dzīvojat — pie kāda ezera vai upes?» jautājis pratinātājs. Atbildējis, ka dzīvojam pie kādas upītes. Tad par to viņam vairāk netika jautāts.

Nākamās dienas pēcpusdienā viņš ar saslēgtām rokām iesēdināts kravas automašīnā, apkārt novietojušies čekas zaldāti. Nakti pavadīja Kuldīgā, bet no rīta viņu mašīnai pievienojusies vēl arī automašīna ar Kuldīgas VDK čekistiem. Braukuši uz Raņķu pagasta «Pankopu» mājām. Šeit automašīnas atstātas un kājām devušies uz partizānu nometni pie upītes. J. Šmitam līdzās soļojis komandas vadītājs (leitnants). Abi soļojuši kolonnas aizmugurē. Komandieris ļoti nervozējis un bieži smēķējis. Pat apjautājies Šmitam, vai partizāni pretosies, uz ko Šmits atbildējis: «Līdz pēdējai patronai!»

J. Šmitam nu bijis ātri jāizlemj turpmākā rīcība. Līdz nometnei viņi nedrīkst iet — tad dabūs krietnu tesienu par maldināšanu, jo atradīs to tukšu. Momentā viņš nolēmis pateikt komandierim, ka, lūk, aiz tās priedes nupat aizslēpies kāds cilvēks, tur ir partizānu priekšpostenis. Komandieris devis pavēli komandai paslēpties grāvī. Tajā brīdī Šmits (kā viņš mums atstāstīja) pārlēcis uz ceļa pretējo pusi un arī pāri grāvim. Tūlīt no ceļmalas sākusies bieža egļu jaunaudze, kurā viņš iedrāzies. Skriešanu atvieglojis tas apstākļi, ka rokas saslēgtas priekšpusē. Ja rokas būtu saslēgtas uz muguras, tad egļu biežoknīm lauzties cauri būtu bijis apgrūtinoši.

Kā meža briedis viņš noskrējis līdz pazīstamajam «Kalnūpu» mājām, kur viņam atbrīvoja rokas no dzelžiem.

Jādomā, ka komandieris nav devis pavēli uz bēgošo šaut tāpēc, ka tad izbiedēs nometnē esošos partizānus. ... Lai tad aizbēg viens, toties viņi sagūstīs veselus desmit «neliešus». Tā mēs pēc

visiem notikumiem spriedām. Ko īstenībā domāja čekas leitnants, tas taču nevienam nav zināms. J. Šmitu čekisti gribēja izmantot kā ceļvedi nezināmā apvidū un rīta notumsā, kad pēc kartes vēl nevar orientēties.

J. Šmits nekavējoties ieradās pie mūsu sarkarnieces dārznieces E. Brektes «Viršajos» un izstāstīja savus raibos piedzīvojumus. Tobrīd tur bijis arī mūsu nometnes šefpavārs, kas ieradies satikties ar savu no Rīgas atbraukušo dzīvesbiedri.

Šefpavārs atgriezās nometnē kopā ar J. Šmitu, kurš visos sīkumos izstāstīja par braucienu uz Rīgu.

Šo stāstu mēs tomēr uztvērām ar aizdomām, ka Jānis Šmits «pēc fiziskas apstrādes» padevis čekas ļaunprātīgajiem nolūkiem, lai, uzzinājis mūsu nometnes jauno atrašanās vietu, kādu nakti klusu nozustu un par visu noziņotu. J. Šmitu neizlaidām no nometnes ne dienu, ne nakti un arī nekādus ieročus viņam neuzticējām.

Ja viņš īstenībā būtu kļuvis par spiegu, tad nakti pirms ielenkuma, 1946. gada 6. novembrī, viņam vajadzēja nometni atstāt, lai neriskētu iet bojā no čekistu lodēm.

Pēc ielenkuma pie Vārmes pagasta Kanneņieku dīķa no desmit «zaļajiem» palikām dzīvi septiņi, kas izmantoja slēpšanās taktiku. Arī J. Šmits kopā ar M. Tirumu bija uzrāpies biežā eglē un tā palika dzīvajos.

Pēc šī ielenkuma grupa izklīda pa izvēlētajām slēptuvēm līdz 1947. gada pavasarim.

ATBILDE H. RUBEZIM, KULDĪGĀ.

Esmu pārliecināts, ka ar steigu ir jāatver čekas arhīvi, lai reizi par visām reizēm uzzinātu — kas ir kas.

Varbūt, ka tas palīdzēs latviešiem tikt vaļā no kalpu tautām tik raksturīgās otra aprunāšanas! Citādi — latvieši «čukstēja» baronam, caŗa ohrankai, politpārvaldei, čekai, gestapo un tad atkal čekai...

Atbildot varu tikai sacīt, ka neesmu bijis čekas spiegs un mana sirdsapziņa ir pilnīgi tīra!

Jūsu atļaušanās nosaukt mani par spiegu man atgādina Višinska paņēmienu staļinisko prāvu laikā 1937. gadā Krievijā.

Minētā akcija pret «mežiniekiem» bija ļoti labi čekas izplānota, un man tikai pašās tās beigās atklājās, ka no «Zviedrijas iebraukušais latvietis», «palīdzības organizētājs», ir čekists...

Es brīnos par daudzajām neprecizitātēm «atmiņās». Tās gribot

negribot ved uz domām, ka tās nav atmiņas, bet gan kaut kur dzirdētā, stāstītā vai pat noklausītā, akcentēti pasniegts tālāk.

Nav vietas visu aplamību uzskaitēi. Runāšu par beigu atstāstījumu.

Uz sanāksmi Rīgā, lai satiktos ar «ārzemnieku», ieradās 14 cilvēki, kaut arī pases tika izdotas 26 mežiniekiem un katram 200 rubļi ceļam.

Pases un naudu izsniedzot, teicu: «Nu, puisi, tagad ir nauda un dokumenti, laidiet uz visām pusēm!»

Bet neaizlaidās neviens!

Rīgā visi 14 ieradās pa dažādiem ceļiem, patstāvīgi, un nekāda limuzīna nebija.

Sanāksme bija norunāta 14.00 dienā, Kaula sievas dzīvoklī, Matīsa ielas sētas mājā, 2. stāvā, kur bija jāierodas «ārzemniekam».

Tā vietā ieradās čekisti un visus saņēma bez šāviena. Vienīgi «prokurors» (no Kabiles) iemetās vannā zem iemērtās veļas, kur viņu arī atrada.

Viss notika dienā dzīvoklī, bet ne tumsā uz ielas.

Un tomēr, ir pienācis laiks vēsturniekiem pastrādāt pie šo mežinieku un pretošanās kustības vēstures, citādi katrs raksta, kas vien ienāk prātā.

Pagaidām vienīgie dati, kurus savācis ASV, Polijas un Vācijas arhīvos un publicējis AP deputāts Jānis Dzintars, vēsturnieks, runā tikai par laiku no 1945.—1951. gadam, kad «meža brāļi» nogalinājuši ap 3000 cilvēku un 147 ģimenes iznīcinājuši pilnīgi.

Kāda bija šo mežinieku morāle, liecina tas, ka saņemtie nodeva visus mežā palikušos, arī visus tos, kas viņus apgādāja un uzturēja. Nodeva arī māmuļas, kuras viņiem adīja siltas zeķes un dūrainus, bet pēc tam viņi strādāja čekā dažādos uzdevumos.

Vēlākos gados satiku daudzus no viņiem. Vanags («Kaminskajs» dziesmiņas «Bunkurītis» autors) bija jau kandidāts uzņemšanai Rakstnieku savienībā kā lugu rakstnieks.

Satiku arī Pakuli («Šerifu» — Kabile), gan pēc soda izciešanas. Viņš strādāja Juglā pie tēlnieka Rapiķa par metālkalēju un Jūrmalā, Turaidas ielā, uzstādīja «slaveno» Globusu. Sirsnīgi satikāmies gan Rapiķa darbnīcā, gan arī Jūrmalā.

Daudzkārt bezatbildīgā plāpāšana skaidri norāda uz vajadzību pēc objektīvas mežinieku darbības izvērtēšanas: ko viņi īsti veikuši Latvijas neatkarības labā visos šajos garajos gados?

Par visu teikto nesu pilnu atbildību un ceru, ka to arī apstiprinās VDK arhīvi, kas ir mūsu izmeklētāju rokās.

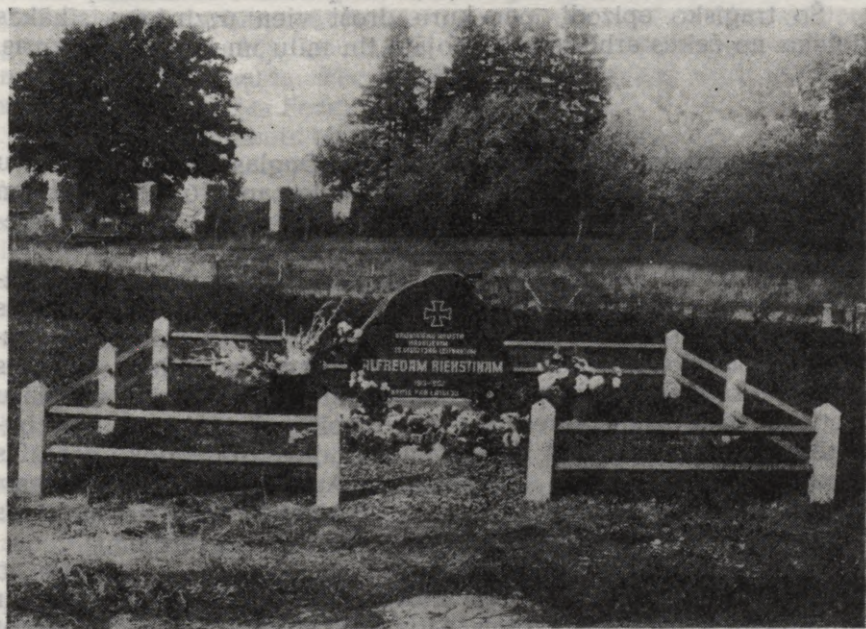
Marģers Vitoliņš

3.08.92.

Nopelniem bagātais mākslas darbinieks Jūrmalā

PIEVIŅAS AKMENS PIE «DREIMAŅIEM»

Tas nu ir padarīts. Piemīņas akmens uz pakalniņa iepretim Dreimaņu mājām atklāts un iesvētīts. Garāmbraucējiem un ceļā gājējiem tas atgādinās par lēģiona leitnantu Alfrēdu Riekstiņu, kura mūžs te aprāvās pirms četrdesmit gadiem.

Piemineklis Bruņinieku krusta kavalierim Alfrēdam Riekstiņam Abavas pagastā pie Dreimaņu mājām. Atklāts un iesvētīts 1992. gada 12. septembrī. (M. Loca foto)

Daugavas vanagu Talsu nodaļa un Sabiles kopa paveikusi piemiņas vietas iekārtošanu.

Joprojām maz zinām par šīs traģiskās cīņas finālu. Tagad zinām, ka bija nodevība. Liela mēroga. Vēl 1988. gadā nodevējs Filbijs, kas beidzamos gadus patvērās Maskavā, pabija arī Rīgā. Viņam apkārt tekalēja deputāti. To rādīja televīzija. Avīzes ar bijību runāja par šī baltiešu nodevēja intelektu un personību. Interesanti būtu šodien šo Rīgas epizodi izvērtēt sīkāk. Šodien, kad Filbija apjūsmotāji māca latviešu tautu, kā dzīvot un dažs pat aujas uz Saeimu. Bija arī vājie un nodevīgie starp tiem, ar kuriem Alfrēds Riekstiņš devās uz šejieni. Bija pakalpiņi un oksķeri Kandavas un Sabiles pusē. Cik katram no viņiem nopelnu un kā viņi dzīvo šodien, tas viss vēl gaida izpēti un atklāšanu. Iespējams, ka patiesība kādreiz izrādīsies satricecoša.

Viss beidzās diezgan prozaiski: plašu apkārtni ap «Dreimaņiem» aplenca čekas karaspēks. Slēpņi un oksķeri vēroja ik vietu. No šejienes nemanītam vairs nebija iespējams izkļūt.

Kad čekisti aplenca šķūni — no tā pret piemiņas akmeni iztālēm skatāmi vairs tikai mūra stabi — un iesūtīja nodevēju, leitnants Riekstiņš iznāca no šķūņa un pārkoda indes ampulu...

Šo traģisko epizodi, par kuru droši vien uzzināsim sīkākas detaļas no čekas arhīviem, joprojām tin mītu un legendu plīvuris.

* * *

No amerikāņu izlūkdienesta sūtītās Duglasi tipa divmotoru lidmašīnas 1952. gada 30. augustā Priekules apvidū ar izpletņiem izlēca trīs robežpārkāpēji. Čekistu leksikā — trīs ārzemju imperiālistu spiegi, diversanti.

Šajā sakarībā Latvijas presē ar čekas svētību parādījās «daildarbi» par šo tēmu. Pat VDK vadītājs, generālmajors Jānis Vēveris neturēja sveici zem pūra. Ar žurnālista Moteļa roku viņš uzrakstīja par dokumentālu aprakstu nosauktu bestselleru «Indīgās saknes», ko 1970. gadā par 15 kapeikām 30 tūkstošu eksemplāru metienā laida klajā «Liesma» izdevniecība. Šajā bestselleru buķetē ziedu ir iespraudis silķēm un naftai veltītās «dokumentālās prozas» grāmatu autors Jānis Lapsa. Apraksts «Nelūgtie viesi» bija publicēts 1987. gadā žurnāla «Zvaigzne» 15.—18. numuros pat ar visām drošībās komitejas elites vīru fotogrāfijām.

Viens no tiem, kas 1952. gada 30. augustā izlēca ar izpletņiem no Duglasi, bija latviešu leģiona 19. divīzijas bijušais karavīrs, ar Bruņinieka krustu apbalvotais Alfrēds Riekstiņš. Viņam karš pret Latvijas okupantiem turpinājās.

Kad Kurzemes cietoksni kaujas aplūsa, Alfrēds Riekstiņš

1945. gada 10. maijā laivā atbrauca pie Gotlandes klinšainā krasta. Visu savu vēl jaunó mūžu (toreiz viņam bija 32 gadi) Alfrēds bija strādājis zemnieka darbus sava krusttēva Friča Lagzdiņa saimniecībā Matkules pagastā (tagad Abavas pagasts) Dreimaņu mājās. Nokļuvis Zviedrijā, viņš nevirijās pat vissmagākā darba, gan kūdras purvā, gan meža cirsmās. Un meklēja saskarsmi ar latviešiem, kuri tāpat bija laivojuši pāri Baltijas ūdeņiem, lai glābtos no sarkanās sērgas.

Daugavas vanagu priekšsēdis Zviedrijā Zemvairis Dzelme zina stāstīt par Alfrēda nenogurstošo darbību, uzturot un stiprinot latviešu možumu un latvisko garu. Par viņa rosību Daugavas vanagu organizēšanā gan Halstahammarā, kur Riekstiņš toreiz strādāja, gan vēlāk šīs leģionāru organizācijas veidošanā Gēteborgā, šodien Zviedrijā atceras daudz latviešu.

Par Alfrēdu Riekstiņu čekas ģenerālmajors Jānis Vēveris brošūrā «Indīgās saknes» raksta: «Arhīvos mēs sameklējām jaunieša fotogrāfiju esesieša formā. Tas bija Alfrēds Riekstiņš, Dreimaņu māju saimnieka krustdēls. Par sevišķiem nopelniem (...) hitleriešu armijas apakšvirsnieks Riekstiņš tika apbalvots ar Bruņinieku krustu. Pēc kara (...) viņš bēga uz Zviedriju, kur veica pretpadomju darbību pārvietoto personu nometnēs. Pirms dažiem gadiem Riekstiņu bija savervējis amerikāņu izlūkdienests, un viņš no Zviedrijas pazuda. Pēc nepārbaudītām ziņām viņš mācījies spiegu skolā Vācijas Federatīvajā Republikā.»

Un tagad fragments no «Nelūgtajiem viesiem»:
«Pulkveža (vēlāk ģenerālmajora) Vēvera pārdomas aprāva telefona zvans. Viņu aicināja pie ministra (A. Nōvika). Ģenerālmajora kabineta priekšistabā jau sēdēja majors Bundulis, vecākais leitnants Lukaševics, leitnants Krūmiņš un robežapsardzības kāraspēka pārstāvis. (...) Drošības ministra kabinets bija paliela, vienkārši iekārtota telpa ar garu galdu. (...) Pats ministrs ģenerālis Alfons Noviks sēdēja pie rakstāmgalda, rokas sniedziena attālumā atradās krietns ducis telefona aparātu. (...) Kā parasti, ministrs bija ģērbies vienkāršā uzvalkā ar ordeņu un medaļu lentītēm pie krūšu kabatas.

— Nesen mani izsauca CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš, — ģenerālis sacīja. — Saruna bija nopietna. Partija mums izvirzījusi uzdevumu nepieļaut Rietumu izlūkorgānu iefiltrēšanos republikā un tos, kas jau tikuši pāri robežai, ātri padarīt nekaitīgus. (...) Sasaucu jūs tāpēc, ka rietumu izlūkdienestu gājušajā darbībā sācies jauns posms, — viņš sacīja. — Pirms dažām dienām, 2. septembrī, Priekules apkārtņē mūsu karavīri pamanīja divas aizdomīgas personas. Saucienam «Stāt!» svešinieki nepaklausīja. Karavīri uzsāka vajāšanu, taču bēgļiem izdevās pazust.

Mežā sekotāji atrada steigā apraktas mantas, kuru apskate ļauj secināt, ka pāri robežai pārķļuvuši ienaidnieka agenti. (...) Vainīgie jādabū rokā. Dzīvi vai miruši. Labāk dzīvi, protams ...»

Piecdesmito gadu sākumā visuvarenais čekistu ģenerālis Alfons Noviks gribēja dabūt savās ķetnās dzīvu vai mirušu ikvienu, kas cīnās par savas Latvijas brīvību. Šodien latviešu tauta ar saviem nodokļiem maksā šim ģenerālim labu pensiju, bet viņš, rozēs kopdams, atceras savus asiņainos darbus.

11. septembra rītā Dreimaņu mājas aplenca. Šo māju iemītnieku un apkārtnes iedzīvotāju stāstījumi gan liecina, ka čekisti te jau agrāk bija ierīkojuši slēpnus.

11. septembrī Dreimaņu šķūnī notika liela šaušana, — stāsta Friča Lagzdiņa dēls, kurš toreiz apmeklēja Valgales skolu. — Vakarā, kad pārnācu no skolas, šķūnī salmos visapkārt mētājās izšautās patronas, šķūņa klons un salmi bija asiņaini, mājnieki bija aizvesti.

Pēc aculiecinieka, kolhoza brigadierā Guda stāstījuma (Guds tagad miris), šķūnī iebraukusi automašīna un tajā iekrauti vairāki čekisti vai nu krituši, vai ievainoti, un arī Alfrēds, kurš miris, pārkožot ciankālija ampulu.

Atskatoties uz notikumiem pirms četrdesmit gadiem, tie risinājušies šādā secībā.

1952. gada 30. augustā izlūki Imants (Alfrēds Riekstiņš) un Herberts izlec Priekules apkārtņē (ap 40 km austrumos no Liepājas) no lidmašīnas. Viņus pamana mācībās izgājušie sarkanarmieši. Steigā paslēptās mantas (raidītāju, kartes, medikamentus, naudu utt.) kareivji atrod un nodod drošības ministrijas vīru rīcībā. Uz kartes redzams uzraksts «Dreimaņi» — to izdarījis padomju spiegs Herberts. Alfrēds Riekstiņš savu nodevēju nav atklājis.

7. septembrī abi ierodas Dreimaņu mājās un apmetas vispirms kūtsaugšā. Iespējams, ka viņi pamana čekistu slēpnus. Uzrodas kāda Lagzdiņu radniece Anna, partijniece no Liepājas. Abi pārvietojas uz šķūni. 11. septembra rītā Dreimaņos ierodas čekisti un viņiem līdzī ir uzaicinātais liecinieks, Leņina kolhoza brigadieris Guds. (Par to visu stāstīts F. Lagzdiņa dēla atmiņās).

Savos «literārajos darbos» latviešu padomju rakstnieki šo brigadierī Gudu nepiemin. Kāpēc? Acīmredzot, viņš bija neparocīgs liecinieks — viņš redzēja, cik čekistu krita no Alfrēda lodēm un kādas bija čekistu tālākās izdarības Dreimaņos.

Tā raksta Jēkabs Riekstiņš.

G. Birkmanis piedāvā citu versiju.

Paši čekisti vairākus gadus pēc notikuma dižmanīgi plātījās žurnālā «Zvaigzne», ka bijusi nikna kauja ... Acīmredzot tā radies mīts, ka pie Dreimaņu šķūņa nošauti vismaz daži duči čekas kalpu.

Pēcāk Aina Pūpola, kura ir Alfrēda Riekstiņa mīļotās audzumātes Mariannas Lagzdiņas mazmeita un kurai toreiz, 1952. gadā, bija 18 gadu, pastāstīja:

— Ieradies mūsmājās pie vecmāmiņas un manas mātes, Alfrēdonkulis teica, ka devies šurp, lai tuvinātu Latvijas brīvības stundu, ka nevar ļaut krievu okupācijai būt Latvijā mūžīgai. Man Alfrēds bija tikpat kā tēva vietā, un viņš mani sauca par draudziņu. Mēs uzzinājām, ka visa apkārtnē aplenkta. Pie Kretuļu mājām redzējām daudzas armijas smagās mašīnas. Pat grūti aptvert, ka tas bija tikai divu cilvēku dēļ. Nekāda šaušana nav notikusi. Alfrēds iznācis un saļimis pie šķūņa, čekisti viņu līdz šejieni, līdz akai, atnesa un ar kādu drēbi apsedza. Meklēja gan pienu, bet bija jau par vēlu.

Manus vecākus aizveda uz Vorkutu. Māte tur mira, velti ilgodamās pēc dzimtās puses. Man trīs mēnešus neļāva atgriezties Dreimaņos. Kāds čekas leitnants Krūmiņš pavadīja mani ik soli, pat uz skolu Sabilē. Viņi trīs mēnešus gaidīja un medīja onkuļa Alfrēda trešo biedru. Viņi pilnīgi izpostīja mūsmājas, apgāzot pat visus bišu stropus. Čekisti aizvēca mūsu ģimenes un Alfrēdonkuļa fotogrāfijas, lika kolhozam aprakstīt un izvazāt visas mūsu mantas. Man palīdzēja un mani atbalstīja vairāki Sabiles skolotāji. Tas viss bija drausmīgi.»

Šodien Dreimaņos izskatās gaužām bēdīgi. Tieši kā pēc četrdesmit posta gadiem. Vai šīs mājas cilvēkiem nav cēlušās rokas pielabot ēkas, darīt skaistu pagalmu, sakopt to pašu pieminēto aku? Tā izskatās tāda, ka bail tai tuvoties. Atcerēsimies, ka ceļa gājēji, braucēji, ieraudzījuši lakonisko piemiņas akmeni, gribēs arī iegriezties Dreimaņu sētā un palūkoties, parunāties ar mājiniekiem, lai aizvestu līdzī sev ne vien dzirdētos, bet pašu acīm skatītos iespaidus.

(Šīs publikācijas sagatavošanā izmantots **Gunāra Birkmaņa** raksts un 15. divīzijas sakaru bataljona radista **Jēkaba Riekstiņa** vēstule.)

Roberts Jansons

MŪSU LIKTENI IZLĒMA OKUPANTI

1940. gada vasarā, ar svešas valsts — PSRS — karaspēka palīdzību, Latvijā visu varu sagrāba komunisti un to pakalpiņi un sāka rīkoties pēc Maskavas diktāta. Arī mūsu pagastā nezin no kurienes uzradās bariņš komunistu un pārņēma varu. Jaunās varas pavēļu izpildi nodrošināja pagasta milicis un viņa palīgi, zilās formās tērpti sarkangvardi, pašu pagasta sliņķi un slaisti. Viņiem piederēja neierobežota vara. Klīda runas, ka tikšot aizsūtīti prom visi aizsargi un turīgie zemnieki, kuri bija izman-tojuši algotu darbaspēku. Sākās dažādu tautas slāņu sanaidošana. Trūcīgos uzrīdīja turīgajiem. Lai proletāriešus noskaņotu sev labvēlīgi, komunisti atņēma zemi lielsaimniekiem un to iedeva bezzemniekiem. Tika radītas jaunsaimniecības ar desmit hekt-āriem zemes. Arī manam tēvam pie viņa nopirktajiem diviem hektāriem klāt piemērija vēl astoņus. Intensīvi strādājot smēdē, tik lielu zemes gabalu nebija iespējams apstrādāt. Arī kaimiņam, skroderim Ābolam, invalidam bez vienas kājas, pie viņa diviem hektāriem klāt piedeva vēl astoņus. Atteikties nedrīk-stēja.

Sākās aresti. Pazuda pagasta vecākais, policists, aizsargu priekš-nieks un vēl viens otrs. Tā tas turpinājās līdz pat 1941. gada vasarai. Te vienā, te otrā lauku sētā sievas ar bērniem vaima-nāja, ka naktī milicis ar sarkangvardiem aizveduši mājas saim-nieku. Arī uz smēdi atbraukušie saimnieki satraukti pārsprīdēja jaunākos notikumus pagastā un centās izzīlēt, kāpēc tas un tas ir arestēts. Tā kā es no 5—6 gadu vecuma jau tēvam palīdzēju kalšanas darbos un tagad, 12 gadus vecs būdams, smēdē atrados gandrīz vienmēr, tad visās lielo vīru runās ieklausījos sevišķi

uzmanīgi un, gulēt aizgājis, vēl ilgi kalu plānus, kā mēs ar tēvu cīnīsimies pret milīciem, ja viņi atnāks mūs projām vest. Žēl, ka tēvam bija jāatdod šautene... Kā gan mēs varēsim pretim stāties bruņotiem vīriem?

Tēvs piesardzības dēļ vairs naktīs negulēja mājās. Un 15. jūnija rītā daudzas latvju sētas bija tukšas, naktī to iemītniekus bija aizveduši sarkanarmieši. Mūs nebija aiztikuši, bet kopējā bēda nebija mazāk sāpīga. Uzzinājām, ka no mājām izrautie aizvesti un sakrauti lopu transportvagonos, droši vien uz plašo Padomiju vergu darbos aizvesti.

No sarkano terora bijām paglābušies, bet ko nesīs nākotne, to paredzēt nevarēja neviens.

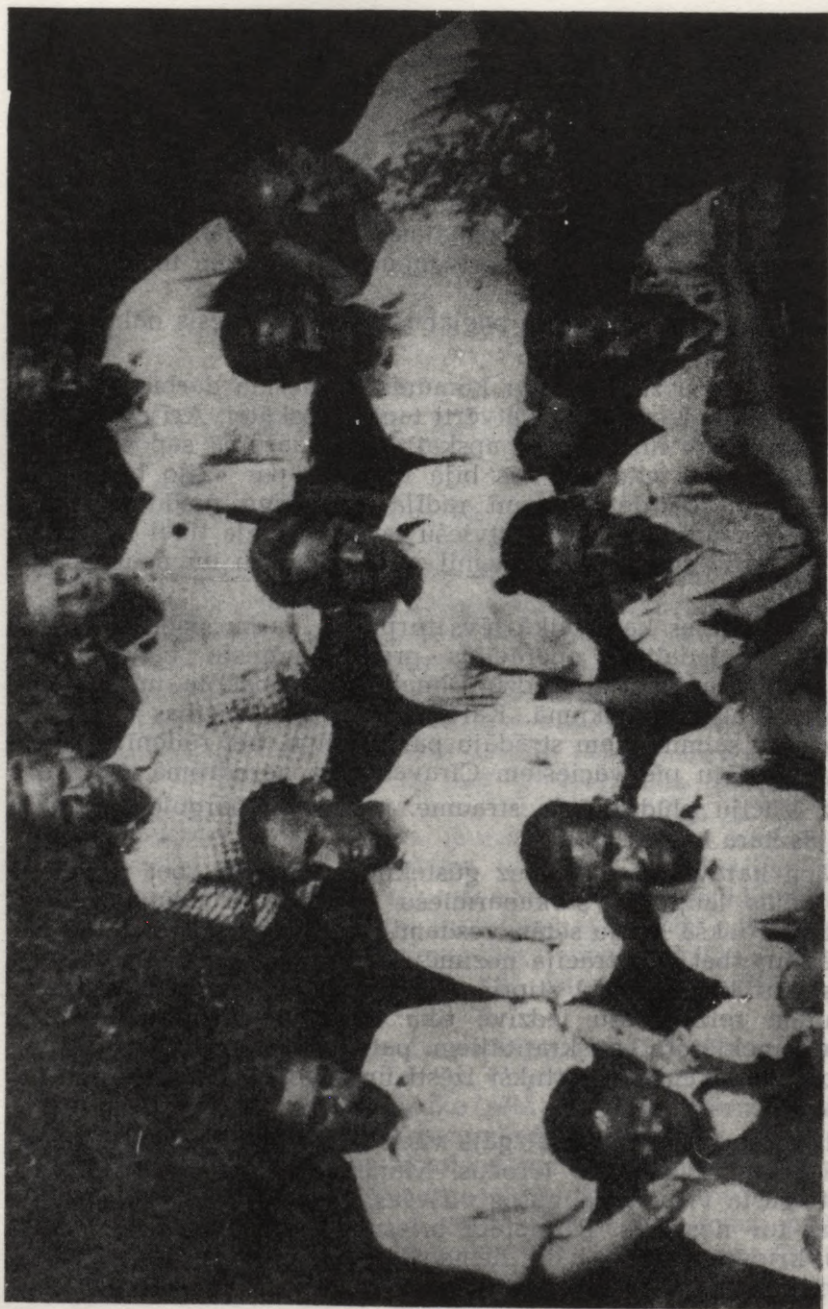
No avīzēm uzzinājām par komunistu briesmu darbiem. Čekas moku kambari Liepājā tika atvērti tautas apskatei. Arī es un tēvs ar velosipēdiem aizbraucām apskatīt kara darbībā saposīto Liepāju un čekistu citadeli, kas bija iesaukta par «Zilo brīnumu». Redzētais un dzirdētais manī radīja briesmīgu naidu pret ne-zvēriem komunistiem, kuri latviešu tautu bendēja tikai tāpēc, ka jūta — vairākums latviešu nemīl padomju varu un neatzīst komūnismu.

Otrā pasaules kara laikā tēvs turpināja darbu smēdē un, kad vajadzēja, piedalījās operācijās pret komunistu bandām. Es 1944. gada pavasarī pabeidzu Dunalkas pamatskolu un iestājos Liepājas Valsts tehnikumā. Karadarbības dēļ mācības nenotika. Vasarā pie saimniekiem strādāju par izpalīgu, bet rudenī un visu ziemu strādāju pie vāciešiem Cīravas kara aerodromā.

Uz Vāciju plūda bēgļu straume, mūsmājās pārgulēja daudzi. Tuvojās kara beigas.

Vācu karavīrus savāca uz gūstekņu nometnēm, bet pār Kurzemi vēlās laupītāju sarkanarmiešu bari. Kā izbadējuši šakāļi viņi bruka iekšā latvju sētās, vezdami prom visus vīriešus it kā uz «filtrāciju», bet šī filtrācija nozīmēja vergu nometnes tālajos ziemeļos, kur tikai sevišķi stipriem un veselīgiem izdevās izdzīvot. Desmitām reižu māju iedzīve tika izpurināta it kā noslēptos ieročus meklējot, bet kratītājiem patīkamais tika bāzts mantu maisos, pieliekamie tika tukši izēsti un viena otra namamāte izvarota.

Tikko no mūsu mājas aizgāja vācu karavīri, lai padotos gūstā, tūlīt ar tēvu noslēpām ieročus. Mums bija zināms, ka krievu zaldāti gūsta visus pieaugušos vīriešus. Tēvs izplūca salmu šķūnī alu un tur noslēpās. Pārcietām briesmīgās kratīšanas un laupīšanas, krievu zaldātus vairs nemanīja. Pagastā darbojās nezin no kurienes uzradušie sarkanie varasvīri. Tēvs iznāca no paslēp-

Prētšanās kustības organizācijas «Kursa» jauniešu grupa 1947. gada vasarā.

tuves un sāka rosīties pa saimniecību, bet kāds bija padevis ziņu attiecīgajiem orgāniem. Tēvu arestēja un bez kādas vainas izmeklēšanas un tiesas aizsūtīja uz vergu nometnēm Vorkutā.

Gandrīz visi darbaspējīgie vīrieši bija aizsūtīti verdzībā uz nezināmu laiku. Mums neteica, uz kuriem aizsūtīti. Lauku sētās bija palikušas sievas, pušaudži un bērni, veci un invalīdi. 1945. gada vasarā man bija jāstājas tēva vietā pie laktas, tad man bija 16 gadu. Kopā ar māti un vecmāti nokopām savus divus hektārus zemes, sapļāvām govij sienu, un 1. septembrī sāku mācības Liepājas valsts tehnikumā, kuru komunisti pārdēvēja par politehnikumu.

Sanācām zēni kā no pilsētas, tā no laukiem. Arī vecums bija dažāds, no 16 līdz 25 gadiem. Savā kursā drīz vien bijām iepazinušies un cits citam savu biogrāfiju izstāstījuši. Izrādījās, ka diezgan daudziem zēniem tēvi aizvesti vergu darbos uz PSRS, dažiem kaut kur tepat slēpjas, bet vēl kādai daļai tēvi vai brāļi sākuši partizānu karu pret komunistu režīmu. Klīda baumas, ka padomju varasvīri atkal taisot sarakstus izsūtīšanai. Pirmām kārtām izsūtīšot tās ģimenes, no kurām kāds jau ir apcietināts.

Nolēmām gatavoties organizētai bruņotai pretestībai. 1946. gada janvārī kādi desmit zēnu, kopā sanākuši, nodibinājām nacionālās pretošanās bruņotu pagrīdes organizāciju, lai ar ieročiem rokā aizstāvētos paši un aizstāvētu arī citus pret padomju varas teroru.

Organizācijas vadību uzņēmās 1-c kursa audzēknis, 16 gadus vecais Arvids Eglītis, palīgi — kursa biedri, arī sešpadsmitgadīgie Oļģerts Lūsis un Arnis Otrups. Štābā ietilpa visi grupu vecākie, kā arī es. Mans uzdevums bija pretpadomju aģitācijas izvēršana, skrejlapu sacerēšana un izgatavošana, organizācijas biedru nozīmīšu izgatavošana, tās bija nolemts nēsāt zem žaketes atloka. Nozīmīte bija maziņš vairodziņš ar sarkanbaltsarkanām krāsām.

Pēc organizācijas nodibināšanas tai devām nosaukumu «Kursa». Intensīvi sākām vākt dažādus ieročus un munīciju. Iegūtos ieročus izmēģinājām klusā vietā mežā. Daži bija remontējami. Oļģertam Lūsim bija ķēriens uz ieroču remontu.

Pirmie organizācijas biedri pretošanās kustībā iesaistīja savus draugus un radus. Izrādījās, ka Liepājas pedagoģiskajā tehnikumā darbojas patstāvīga pretpadomju grupa «Lāčplēsis», kurai tādi paši mērķi. Apvienojāmies. Spēcīga mūsu organizācija darbojās Cīravas meža tehnikumā. Mums bija cieši sakari un sadarbība ar partizānu vienību «Tēvijas vanagi», kuri sita padomju varas aktīvistus Liepājas rajona dienvidos. Atbalstījām nelielu grupu, kuru vadīja bijušais futbolists Georgs Ziņģis. Mūsu militārie konsultanti bija kara laika leģionāri no mežabrāļu vidus.

1947. gada pavasarī paklīda satraucošas runas, ka komunisti

rosoties uz masveida represijām — izvešanām. Sagatavojāmie cīņai, bet nekas nenotika.

Rudenī skolās sākās mācības. 9. septembra agrā rītā apcietināja pirmo mūsu organizācijas biedru Voldemāru Dravu (1927. gadā dzimušu). Nākošajās dienās sagrāba ciet vēl un vēl. Nevarējām saprast, kāpēc mūsējos arestē, jo ne pie kādām akcijām nebijām piekerti.

12. septembra rītā, kad gāju uz skolu, divi mana vecuma čekas aģenti mani uz ielas aizturēja un pavēlēja doties uz čekas namu, kas atradās K. Barona ielā. Priekštelpā jau sēdēja vairāki man pazīstami tehnikumieši, tikai nezināju, ka arī viņi ir pretpadomju cīnītāji, jo viņi nebija no mūsu grupas. Nekavējoši tiku aizvests uz kādu kabinetu, un mani sāka pratināt čekas leitnants Spilners. Čekā par mums ļoti daudz zināja, to es sapratu pēc vairāku stundu nepārtrauktas pratināšanas un fiziskas iespaidošanas. Mēģināju kaut kādi ķepuroties, bet noliegt to, ka esmu pretpadomju organizācijas «Kursa» biedrs, nevarēju.

Vairāk nekā trīs mēnešu izmeklēšanas laikā čekisti arestēja 31 jaunieci un atņēma gandrīz visus mūsu ieročus un municiju. Mums izvirzīja apsūdzību par «dzimtenes nodevību», kaut gan tieši otrādi, mēs cīnījāmies par Latvijas neatkarības atjaunošanu, pret Latvijas kolonizēšanu un latviešu tautas pārkrievošanu.

Mūs ilgi bez pārtraukuma mocīja. Čekisti mainījās, lai atpūstos un paēstu. Ko tur protokolos izmeklētājs sarakstīja, mēs izlasīt un saprast nevarējām, jo visa izmeklēšanas lieta tika rakstīta krievu valodā. Ja pratinātājs bija krievs, tad visu tulkoja tulks, jaunākais leitnants Ūzuliņš.

Galū galā visi mūsu pretpadomju darbības izmeklēšanas materiāli tika iesieti deviņos sējumos, tajā skaitā arī lietišķo pierādījumu fotogrāfijas. Decembra vidū izmeklēšana bija pabeigta, un 31 arestēto aizveda uz Liepājas cietumu.

Kad 1992. gada janvārī piekļuvi čekas arhīviem un caurskatīju protokolu sējumus, atradu meklējamo personu sarakstu ar pāri par 40 uzvārdiem. Šie cilvēki sastāvēja mūsu organizācijā vai bija saistīti ar mūsu pretpadomju cīņu. Sākoties arestiem, viņi pārgāja nelegālā stāvoklī vai piedalījās partizānu cīņās. Izmeklēšanas protokolos konstatēju, ka manas atbildes ir sagrozītas. Mūsu organizācijas mērķis bija cīnīties pret teroru, vardarbībām un nelikumībām, kā arī pret latviešu tautas pārkrievošanu un genocīdu no padomju varas puses. Protokolos tas nebija ierakstīts, kaut gan izmeklētājiem par saviem mērķiem mēs vienmēr atgādinājām. Ierakstīts bija: «Liepājas pilsētā un apriņķī no 1946. gada janvāra darbojās bruņota studentu nacionālistiska pretpadomju organizācija ar mērķi Latvijas PSR teritorijā gāzt padomju varu un no-

dibināt buržuāzisku fašistisku režīmu, vai kara gadījumā starp PSRS un imperiālistiskajām kapitālistiskajām valstīm nostāties šo valstu pusē, lai ar ieročiem rokā cīnītos par sociālistiskās iekārtas likvidēšanu.»

Tā bija ļoti smaga apsūdzība, par kuru pienācās augstākais soda mērs.

* * *

Viesturs Graikstis

STĀSTĪJUMS PAR «KURSU» TURPINĀS

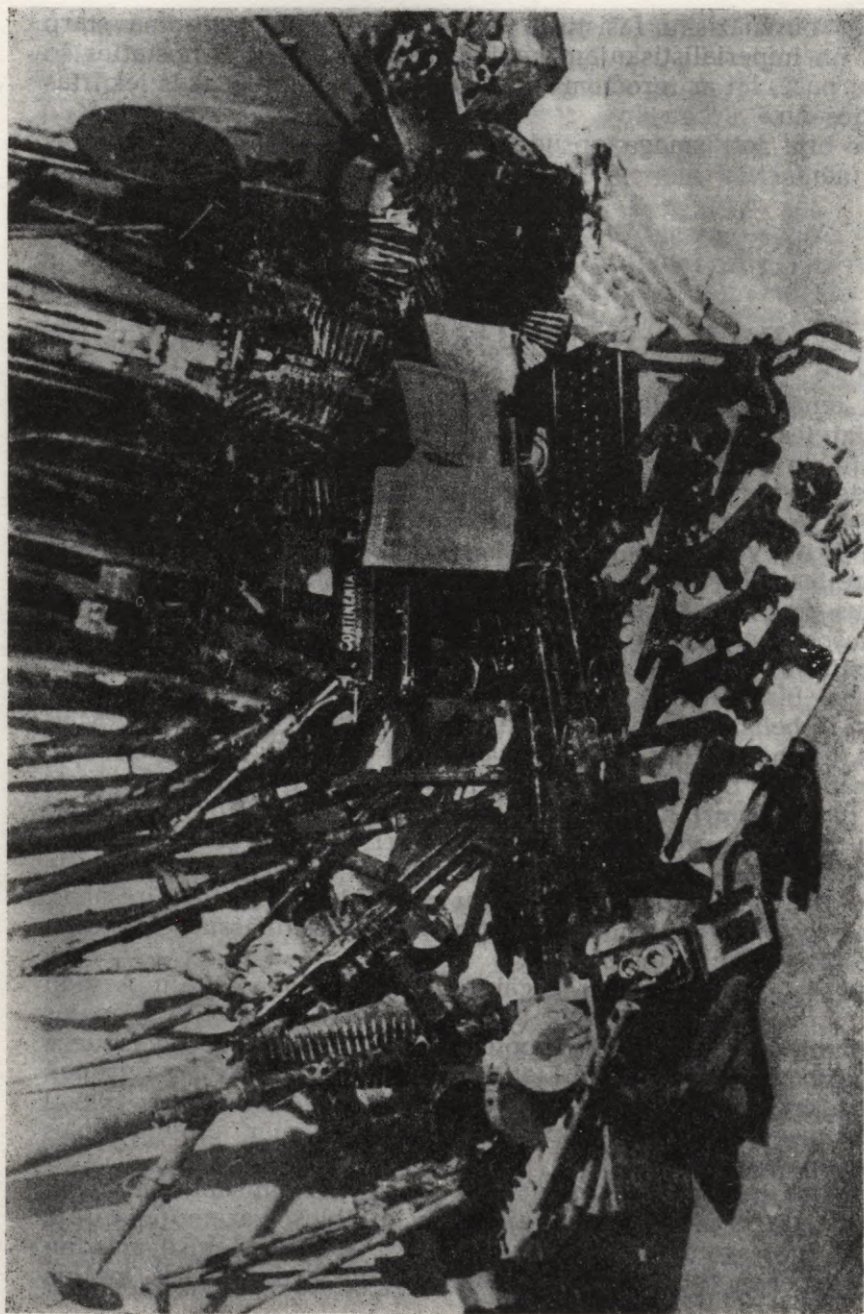
Liepājas pagrīdes organizācijas «Kursa» mērķis bija cīnīties pret latviešu tautas apspiedējiem — boļševikiem, palīdzēt atbrīvot Latviju un atjaunot valstiskumu, kāds tas bija līdz 1940. gadam. Šīs idejas radīja lielu piekrišanu jauniešos.

1946. gada beigās pēc sadursmes un nodevības Otaņķu—Nīcas mežā krita vairāki partizāni. Starp palikušiem partizāniem bija iefiltrējies čekas aģents. Lai pārorganizētos, tika rīkots saiets. Partizānus pa ceļam sagaidīja noslēpušies čekisti. Dažus nošāva, bet palikušos apcietināja. Septembra pirmajās dienās sākās arī viņu atbalstītāju «Tēvijas vanagu» aresti. Dažus no viņiem atceros: Lukažis, Birkenfelds, Jēkabs Roze, Grinhāgens, Vējš, māsas Tupeses, Dobelis, Valdemārs Miežītis, Ilze Kalnāre (rakstniece), Maigonis Upenieks. Bez minētiem bija vēl kādi divdesmit cilvēku, kurus tiesāja Liepājā 1948. gada janvārī. «Tēvijas vanagu» arests bija liktenīgs arī mums. No 1947. gada 8. septembra sākās arī mūsu aresti. Ir vēl otra versija, ka arī mūsu organizācijā bija iefiltrēts čekas aģents Vaclavs Kambala. Viņš sākumā vadīja «Lāčplēsi». Varbūt ka par aģentu viņš kļuva pēc aizturēšanas. Viņu arestēja vienu no pirmajiem. Pēc nopratināšanas V. Kambalu atbrīvoja un viņš pazuda.

Pirmos arestēja grupu vecākos un «Kursas» vadītāju Arvīdu Eglīti. Arestu sākumā kustībā bija vairāk nekā 80 cilvēku. Liepājas politehnikumā 5 grupas, Pedagoģiskā skolā 3 grupas. Cīravas meža tehnikuma, I. vidusskolā un Lietišķās mākslas vidusskolā pa grupai.

Fiziski un morāli izrēķinoties un spīdzinot arestētos, čekisti savus «sacerējumus» piespieda parakstīt, tomēr pilnībā visus biedrus neuzzināja.

Šīs akcijas īstenošanā piedalījās, savas vīzas un sankcijas deva, sišus izsista no arestētiem vajadzīgās atbildes, pazemoja, turēja necilvēcīgos apstākļos pratināšanas laikā sekojoči čekisti un viņu pakalpiņi: ģenerālmajors A. Noviks, pulkvedis J. Vēveris, majors

«Kursai» atpētiņe ierocī (foto no čekas arhīva).

Pešenovs, VDK Liepājas nodaļas priekšnieka vietnieks Savenko, operatīvās nodaļas priekšnieks Poroņins.

Izmeklēšanu vadīja leitnants Kuļikovs, kapteinis Kostjakovs, kapteinis Vostrikovs, vecākais leitnants Černovs, leitnanti Nazarovs, Oruns, Dimtrovs, izmeklētājs E. Lazdiņš, leitnants Lastinieks, vecākais leitnants Bērziņš, kapteinis Belokurs, kapteinis Jakušonovs, leitnants Spilvers, vecākais leitnants Germilovskis, majors Opučs, majors Leonovs.

(Noraksts)

Padomju Savienības Sociālistiskās Republikas vārdā 1947. g. no 27.—30. decembrim Baltijas kara apgabala kara tribunāls Latvijas PSR Liepājā, sekojošā sastāvā:

Priekšsēdētājs vecākais leitnants — Dubinkins

locekļi — leitnants Molčānovs, staršina Sidorenko

sekretāre — vecākā seržante Ivanova

Piedaloties valsts apsūdzētajam, kara prokurora palīgam Latvijas PSR justīcijas majoram Tihomirovam, advokātiem: Sūnam, Plekanam, Veidem, Vanagam.

NOSKAIDROJA

Par visas organizācijas noziedzīgo rīcību un katra apsūdzētā vainu un līdzdalību.

PIESPRIEDA

1) Arvīnam Eglītim,	6) Oskaram Smiltņiekam,
2) Oļģertam Lūsim,	7) Viesturam Graikstam,
2) Voldemāram Dravam,	8) Visvaldim Vilkastem,
4) Robertam Jansonam,	9) Visvaldim Domam,
5) Aivaram Kalējam,	

pamatojoties uz KPFSR kriminālkodeksa 58. panta I. a punktu un PSRS Augstākās Padomes Prezidija lēmumu no 26.06.1947. g. augstāko soda mēru — nāves sodu, aizstājot ar brīvības atņemšanu labošanas darba kolonijā uz 25 gadiem katru, ar visas mantas konfiskāciju un tiesību zaudēšanu uz 5 gadiem katram.

10) Krišs Mikas,	20) Haralds Verpe,
11) Ojārs Vītols,	21) Zigismunds Zvinbergs,
12) Krišs Bulavs,	22) Armands Gintars,
13) Voldemārs Grasmanis,	23) Gunārs Režejs,
14) Ziedonis Luika,	24) Gunārs Gūža,
15) Alfrēds Valeinis,	25) Kārlis Deklavs,
16) Alberts Megnis,	26) Harijs Jonass,
17) Žanis Megnis,	27) Arnolds Grinbergs,
18) Arnis Otrups,	28) Edgars Baumanis,
19) Gunārs Radovičs,	29) Oskars Gūtmanis,

pamatojoties uz KPFSR kriminālkodeksa 58. panta I. a punktu, ar brīvības atņemšanu uz 10 gadiem katram.

30) Arnoldam Zviedrim piespriet 10 gadi un tiesību atņemšanu uz 5 gadiem,

31) Ernesta Freimanis, pamatojoties uz 58. panta 12. paragrāfu, sodīts ar brīvības atņemšanu uz 5 gadiem un 5 gadi bez tiesībām.

Dubinkins, Molčanovs, Sidorenko (paraksti)

16.04.1948. gadā.

RIKOJUMS NR. ZN 02709

PSRS Augstākās tiesas kasācijas kolēģija

priekšsēdētājs: justīcijas ģenerālpulkvedis Ulrihs

justīcijas pulkvedis Daņilovs

justīcijas apakšpulkvedis Sevčenko

19. jūnijā 1948. gadā

KONSTATĒJA:

Inkriminēja, pēc Kara tiesas sprieduma apsūdzētie (sākot ar K. Mikasu) noziegumā, kas paredzēts pēc KPFSR kriminālkodeksa 58. panta I. a punkta un 58. panta II punkta, ar lietas materiāliem pierādīts. Vienlaikus tiesa pie sprieduma noteikšanas noteikusi pārāk mīkstu sodu, tādēļ piekrītot PSRS Augstākās tiesas priekšsēdētāja protestam, atzīt, ka Kara tiesas spriedums bijis pārāk mīksts. Soda mēru atcēl un apsūdzēto lietu nodot jaunā tiesas izskatīšanā tai pašai Kara tiesai, tikai citā tiesas sastāvā.

21.07.1948. gadā

Slepeni

LIEPĀJAS CIETUMA Nr. 7. PRIEKŠNIEKAM

Lūdzam steidzami etapēt uz cietumu Nr. I Rīgā ieslodzītos, kuri atrodas jūsu cietumā (uzskaitīti visi 20 «nepareizi notiesātie», izņemot Z. Zvinbergu un E. Freimani, kuri atrodās jau nometnē).

No 4. līdz 7. oktobrim 1948. g. notiek jauna slēgta tiesas sēde jaunā sastāvā. Visus divdesmit apsūdz pēc 58. panta I. a un 58. II. punkta.

Pēdējā vārdā gandrīz visi saka: «Man nav ko teikt». Ir arī citas atbildes, piemēram:

Gunārs Gūža: «Es kā cīnītājs par brīvu un neatkarīgu Latviju, neieredzu tādus kā jūs, kuri represē brīvu latviešu tautu».

Ieroči un municija, ko čekas atņēma Ž. Megnim (foto no čekas arhīva).

Arnolds Grinbergs: «Es izcietīšu savu sodu, bet man žēl, ka sastāvēdams organizācijā, neesmu nošāvis nevienu tādu kā jūs!»

Edgars Baumanis: «Es neatrodu vārdus, kā nosaukt šo tiesas procesu. Man žēl, ka neesmu nošāvis nevienu no jums!»

Sekoja replika no tiesas piesēdētāja Dimanta (pēc tautības žīds) puses: «Jūs visi tur lēģerī sapūsiel!»

Atkārtotā tiesas sēdē piesprieda:

Mikasam, Bulavam, Grasmanim, Valeinim, Megnim, Rodovičam, Vērpem, Ginteram, Jansonam, Gūžam. Deklavam, pamatojoties uz 58. panta I. a punktu un PSRS AP prezidija dekrētu no 26.06. 1947. g. nāves sodu, nomainot ar brīvības atņemšanu labošanas darbu kolonijā uz 25 gadiem katru, ar mantas konfiskāciju un tiesību zaudēšanu uz 5 gadiem.

Mazgadīgiem, kuriem aresta brīdī nebija pilni 18 gadi, «žēlsirdīgi» noteica šādu soda mēru:

Vītolam, Luikam, Ž. Megnim, Otrupam, Režejam, Grinbergam, Baumanim, Gūtmanim brīvības atņemšanu labošanas darbu ko-

lonijā uz 25 gadiem, bez tiesību atņemšanas, bet ar mantas konfiskāciju. A. Zviedru sodīja pēc 58. panta 12. paragrāfa ar brīvības atņemšanu uz 10 gadiem un tiesību zaudēšanu uz 5 gadiem.

Par pārējiem «Kursas» dalībniekiem VDK izmeklēšanas materiālā ir rakstīts, ka daļa no viņiem atrodas nelegālā stāvoklī, slēpjas no aresta un viņu dzīves vietas nav zināmas, jeb ir nepieciešami materiāli arestam un nepieciešama papildus izmeklēšana.

Nolemts: Visus noskaidrotos aizdomīgos materiālus par minētām personām izņemt no lietas Nr. 9845 un nodot Liepājas VDK un Aizputes VDK tālākai izmeklēšanai.

No sarkano fašistu nāves nometnēm neatgriezās sekojoši pretošanās kustības dalībnieki:

1) **Alberts Megnis**, 21 gadu vecs, dzimis 1928. gadā, miris 1949. gada 27. 07. IeM Stepes nometnē, p/k 392/4.

2) **Kārlis Deklavs**, 20 gadu vecs, dzimis 1929. gadā, miris 1949. gada 05. 08. IeM Stepes nometnē, p/k 392/4.

3) **Zigmunds Zvinbergs** Augusta dēls, 24 gadus vecs, dzimis 1927. gadā, miris 1951. gada 28. 04. IeM Dienvidrietumu nometnē «Jeņisejstroj».

Pēc dažādās nāves nometnēs pazemē iegūtām slimībām, pārāgri miruši:

1) **Arvīds Eglītis** 1930. g. — 1963. g.

2) **Harijs Jonass** 1927. g. — 1971. g.

3) **Armands Ginters** 1928. g. — 1981. g.

4) **Oļģerts Lūsis** 1930. g. — 1981. g.

5) **Ojārs Vītols** 1930. g. — 1987. g.

6) **Oskars Gūtmanis** 1930. g. — 1988. g.

7) **Krišs Mikas** 1922. g. — 1988. g.

8) **Edgars Baumanis** 1930. g. — 1989. g.

9) **Voldemārs Drava** 1937. g. — 1990. g.

10) **Oskars Smiltnieks** 1927. g. — 1992. g.

Divi saslimuši ar neārstējamām nervu slimībām. Seši ir pastāvīgā ārstu uzraudzībā, 1. un 2. grupas invalīdi.

Tāds ir kādreizējās Liepājas jauniešu pretošanās organizācijas «Kursa» traģiskais liktenis.

Georgs Ziņģis

LIEPĀJĀ, RUCAVĀ UN NĪCĀ

Partizānu karam mani gatavoja Jankava «mežakaķu» štābā. Taču no tur plānotās darbības nekas nopietns neiznāca, kaut ilgu laiku bijām visā Kurzemē slēpuši ieročus, munīciju un pārtiku. Vērtējot visus tolaik veiktos pasākumus, jāsaka, ka tie tika darīti pavirši un tāpēc arī nedeļa gaidītos rezultātus. Dažreiz ieročus ielaida akā bez jebkādas konservācijas, miltu maisus iegāza dūņās, cerot, ka tie saglabāsies pēc aizsargkārtiņas uzbriešanas. Mums bija sagādāti civiļistu dokumenti. Pēc kapitulācijas filtrācijas nometni izgāju ar viltotiem Imanta Kaikaļa dokumentiem. Liepājā ierados 1947. gada pavasarī un tūdaļ meklēju sakarus ar tiem vīriem, kuri jau bija sākuši darboties pretošanās kustībā. Bieži uzturējos Rucavā un Nīcā. Tur mežsargs Jurķis parādīja, kur slēpties kritiskā brīdī. Ar mežsarga gādību Bārtā iēpazīnos ar Jāni Cērpu, kuram bija labi sakari ar mežiniekiem — «Tēvijas vanagu» grupu. Viņus savukārt interesēja kontakti ar liepājniekiem.

Liepājā visu laiku aktīvi darbojāmies kopā ar Zigurdu Pabērzu. Tad saistījāmies ar Kārli Dravnieku, kuram jau bija pagrīdnieka stāžs. Kaut arī zinājām, ka čeka tikusi uz pēdām daudziem pretošanās kustības dalībniekiem, Liepāju pamest negribējām. Un tad pienāca pirmais kritiskais brīdis arī mums. Nīcas ielā pie Ganību ielas mūs apturēja Pērkones pagasta milicijas pilnvarotais. Tai brīdī, kad sniedzu viņam dokumentus, milicis tvēra pistoli. Par laimi, izrādījies veiklāks. Nākamajā reizē mūs mēģināja aizturēt abus ar Zigurdu Dravnieku Zemnieku ielā tieši pie labības pieņemšanas punkta. Ieskatoties mūsu dokumentos, miliči uzreiz pateica, ka tie ir viltoti un nekļūdīgi nosauca mūs abus uzvārdos. Zigurds izsita vienam no miličiem pistoli un metās bēgt. Dravniekam laimējās, taču man pie muguras piespieda ieroča stobru.

Trīcošām rokām milicis sāka mani kratīt un atrada rokasgranātu. Mums apkārt pulcējās graudu vedēji. Sapratu, ka manas izredzes ir niecīgas, taču padusē paslēpto pistoli milicis nebija atradis. Izdevīgā mirklī izrāvu to un izšāvu. Netrāpīju. Milicis metās bēgt. Es arī, tikai uz pretējo pusi.

Gribējām izbraukt ar mūsu nelegālo mašīnu reisā 1947. gada 11. novembrī. Bija norunāts doties uz Nīcu. Pie mums no turienes atbrauca Arnolds Bumbulis. Apsolīja viņu aizgādāt mājās. Tai brīdī, kad automašīnu iedarbināju, no vairākām pusēm uz mums tika šauts. Arnolds Bumbulis krita. Atšaudoties man izdevās pārlekt žogam. Tolaik mūsu grupas dalībnieks Arnolds Bumbulis bija mērnieks un dzīvoja legāli. Pēc šī uzbrukuma sapratu, ka pilsētā vairs uzturēties nevaru un devos uz Nīcu un Rucavu, kur darbojās vairākas nelielas partizānu grupas. Mēs sapratām, ka nekad «fronti» nenoturēsim, taču sapratām arī, ka nedrīkstam padoties izmisumam vai panikai. Šai laikā neturējāmies kopā vairāk par 6—8 vīriem. Sagrupējās tie, kas savā starpā bija saderīgāki. Tai laikā Mažēns izdarīja divus terora aktus, Bunkā nošaujot divus partijas darbiniekus, kuri bija atbraukuši no Liepājas.

Bez Mažēna darbojos kopā arī ar ģenerāļa Ezeriņa brāli un Frici Judavaiti no Priekules. Ezeriņa darbību tagad atceroties, tā liekas visai dīvaina. Viņu vēlāk neviens nesastapa soda nometnēs, nedz kur citur. Mūsu grupā darbojās arī kāds vietējais ar segvārdu «Švāgeris», «Spārns», «Juršēvics» un citi. Tolaik nekādus lielus pasākumus neplānojām, taču vietējos partijās bosus laiku pa laikam patramdijām. Tādējādi viņi nekļuva pārāk neganti attiecībā ar vietējiem iedzīvotājiem.

Atbalstītāji mums bija visos pagastos. Vēl šodien gribu pateikt paldies Jansoniem Embutē; Ernestam un viņa mātai — skolotājai. Jānis diemžēl aizgāja bojā soda nometnē. Asītē mūsu barotāji un ģērbēji bija Hūni, Ziemeļos — Bamši, Bitenieki un Kolpaki.

Kad Purmsātos partorgs Klāvs Strautnieks sāka aktīvi un neiecietīgi dibināt kolhozus, piedraudot visiem pretiniekiem ar Sibīriju, sapratām, ka agresīvais partijas darbonis jāpiebremzē. Sagaidījām viņu uz ceļa. Pieklājīgi palūdzām atdot pistoli (tā bija varen slihta) un portfeli. Starp dokumentiem atradām izsūtāmo sarakstu ar 25 zemnieku uzvārdiem. Pēc tam mēs — «biedri no rajona» apciemojām un atbruņojām arī ciema padomes sekretāru Gūtmani.

Mēnesi pēc šī notikuma Priekules stacijā kādam pasažierim nejausi izkrita no somas pistole un atsitiena brīdī notika šāviens. Lode trāpīja partorgam Klāvam Strautniekam mugurā. Ar to arī beidzās viņa kolhoza dibinātāja karjera.

Pēc 1949. gada izvešanām Asītē ieradās Ernests Rudzroga. Visi

viņa piederīgie bija izvesti. Kļuvu par viņa audzinātāju meža gaitās. Man ar viņu nācās iet vairākās akcijās.

Tolaik Gramzdē darbojās varen karstasinīgs iznīcinātāju komandieris Barnāvičs. Viņš lielijās, ka Mazgramzdē visus partizānus kā mušas izķeršot. Barnāvičs bija aktīvi piedalījies cilvēku izvešanā un no nelaimīgo mājām laupījis mantas, labību un iedzīvi. Viņš naktīs izlika iznīcinātāju slēpņus, lai negaidot uzbruktu partizāniem. Abi ar Rudzrogu apņēmāmies Barnāviču izsekot un izbeigt viņa darbošanos. Šis čekists bija ļoti uzmanīgs un labi bruņots. Kādu dienu, kad Barnāvičs pārnāca mājās un iegāja istabā, viņam pa pēdām sekojām. Apciemojums bija negaidīts. Mēs veikli pārtvērām automātu, ko viņš bija nolīcis sev blakus, no spilvena apakšas paņēmām pistoli, arī pie sienas pakārto medību bisī. Atvadoties varoni ieslēdzām un aizbarikādējām.

1949. gada rudenī kopā ar Rudzrogu un Skroderēnu devāmies uz Aizputes pusi. Atceļā Embutē iegājām pie mūsu atbalstītāja Kārļa Čīmas. Agrā rītā pēc atpūtas saimnieks mūs modināja, sakot ka jāpalīdz Vārnas—Jurševska grupas partizāniem, kuriem sabojājusies mašīna. Izrādījās, ka šī Jurševska un Vārnas grupa ir čekas provokatori. Viņi pirms tam jau bija sagūstījuši Skroderēnu, Gunāru Stefānu un vairākus citus. Taču šī reize vēl nebija mana liktenīgā stunda. Kad čekisti mani veda uz mežu un lika uzrādīt noslēptos ieročus, man laimīgā kārtā izdevās izmukt.

1952. gada 14. aprīlī Aizputes pagastā mani ievainoja un sagūstīja. Sekoja kara tribunāls, spriedums. Mūs tiesāja divus. Abiem ar Ansi Goldbergu mums piesprieda pa 25 gadiem. Mūsu galvenais izsekotājs tajos laikos bija Stroku komjaunatnes sekretārs Albrehts, vēlākais partijas darbinieks. Aresta brīdī viņš darbojās kopā ar čekistiem.

NOTIKUMI UN LIKTENĪ...

1949. gada 25. martā iedzīvotājus izveda no Latvijas uz Sibīriju. Jānis Bušmanis no Kauguru mājām, Juris Treigūts no Kukaiņu mājām un Juris Eltermanis no Plocleišu mājām, uzzinājuši iepriekš, ka būs izvešana, aizgāja uz mežu un paslēpās tur agrāk iekārtotā bunkurā.

Bunkurā viņi mitinājās līdz 1949. gada 31. maijam, kad viņus izsekoja un bunkuru aplenca NKVD darbinieki. Bunkurā iemeta granātu. Pirms vēl tā paguva izsprāgt, Jānis Bušmanis izskrēja ārā. Tikko viņš parādījās, tā viņu nošāva ar automāta kārtu.

1992. gada 29. jūlijā Saldū notika tiesa, kur ar liecinieku Aldonas Brahmanes (Jura Eltermaņa meita) un Kārļa Bližzinas palīdzību tika konstatēta Jāņa Bušmaņa nāve un apbedīšanas vieta.

58. PANTA MAĢISKAIS SPĒKS

Vēl 1993. gadā ik uz soļa redzam, ar kādu iecietību un pretimnākšanu pašreizējie Latvijas varasvīri un arī tiesību orgāni izturas pret staļinistu un brežņevistu, pelšistu un vosistu nomenklatūras darboņiem un cik īgni un atraidoši kļūst savos vecajos krēslos joprojām ērti sēdošie tie paši vecie prokomunistiskie ierēdņi, tiklīdz viņiem nākas uzklaut bijušos leģionārus, represētos latviešus, jebkuru patriotu un brīvības cīnītāju. Lai arī cik augstā amatā viņi šobrīd iekārtojušies, lai arī cik grezni zīmogoti ir tie papīri, uz kuriem viņi šobrīd paraksta savus lēmumus, rīkojumus un spriedumus, tie jau nav nedz galīgi, nedz negrozāmi rīkojumi un spriedumi. Latviešu tauta tik un tā teiks savu vārdu un spriedīs patiesu tiesu.

* * *

Nē, nevarētu teikt, ka Latvijas Augstākā tiesa pilnīgi ignorētu nacionālos partizānus. Augstā tieslietu iestāde, kurai Latvijas valsts uzticējusi lemt arī par nacionālo partizānu goda, cieņas, mantiskajiem un citiem jautājumiem, izstrādājusi tipveida atbildes vēstuli visiem. Īsi, vienkārši un skaidri, viņi — ban... piedodiet, nacionālie partizāni taču pār vienu kārti metami... Un čekas kambaros mocītie, spīdzinātie, kroplotie, ložu un šķembu kapātie, Sibīrijā saldētie, badā mērdētie un komunistu pazemotie joprojām saņem no Latvijas Augstākās tiesas tipveida atbildi, ka uz viņiem rehabilitācija netiek attiecināta.

Un vēlreiz atceroties, ka Lietuvas varas iestādes pilnīgi reabilitējušas visus savus bijušos, okupācijas varas iestāžu notiesātos nacionālos partizānus, jāpajautā: KAD PIENĀKS LATVIEŠIEM TIE LAIKI?...
22

252
251
250
249
248
247
246
245
244
243
242
241
240
239
238
237
236
235
234
233
232
231
230
229
228
227
226
225

SATURS

Latvju partizāniem. <i>G. Freimanis</i>	3
Patiesība ir tikai viena. <i>A. Kalvāns</i>	4
Pretestības kustība Latvijā. <i>Ā. Šilde*</i>	10
Varoņu pēdas vienmēr paliek. <i>V. Lācis</i>	24
Daži partizānu kara fakti un skaitļi. <i>O. Eglītis</i>	26
Nacionālie partizāni Latgalē. <i>D. Greiža</i>	29
Karš, par kuru klusēja. <i>D. Greiža</i>	31
Bet sunišu gan man žēl... <i>J. Sperskis</i>	42
Likumības pārkāpumi. No arhīvu dokumentiem	48
Tālā Purvmala sapņos sērst nāk. <i>M. Supe</i>	53
Sviedri uz pieres laikam. <i>B. Martuževa</i>	76
Partizānu ciltij. <i>B. Martuževa</i>	82
Uzticīgi tautai un Tēvzemei. <i>F. Dukovskis</i>	90
Mācītāji latviešu pēckara partizānos. <i>H. Trūps</i>	100
Arheoloģija un politika. <i>P. Lāce</i>	104
Šis karš bija grūts un nežēlīgs. <i>E. Tumējkāns</i>	107
Bunkuru pilsētā. <i>J. Barkovskis</i>	115
Ilūkstes partizānu pulka gaitas. <i>J. Baltmanis</i>	122
Mežā ienāca provokatori. <i>P. Rūrāns</i>	128
Vectēvi vēl tagad stāstā leģendas. <i>I. Vībāns</i>	129
Mūsu pusē kritušie partizāni. <i>P. Lauskis</i>	131
Lidumnieku partizāni. <i>V. Klešņiks</i>	132
Līdz brīvībai pietrūka trīs dienas. <i>G. Freimanis</i>	134
«Latgales Vanagi». <i>J. Gleizds</i>	136
To dienu notikumus vērtējot. <i>J. Būda</i>	139
Mans atmiņu stāsts. <i>A. Dronis</i>	141
Zemnieki aiziet mežos. <i>E. Ozols</i>	145
«Lāča mednieki». <i>T. Krastiņš</i>	188
Liec patiesību atkal godā celt. <i>K. Rusovs</i>	197
Partizāni Alūksnes novadā. <i>A. Zariņš</i>	211
Sarkanbārdis. <i>E. Luste</i>	215
Par Krēmeru ģimeni. <i>V. Balanda</i>	218
Par Ernestu un viņa māti. <i>V. Balanda</i>	219
Ziemeļvidzemes silos. <i>K. Čika</i>	221
Kur palika leitnants Čoka? <i>M. Grīnvalde</i>	226
Partizānu sakarnieks. <i>H. Mangelis</i>	228
Cilvēki un likteni. <i>M. Grīnvalde</i>	232
Ceturtdā... <i>A. Eglītis</i>	245

Partizānu vienība «Tēvijas vanagi». J. Tilibs	253
Jāni Brūnu atceroties. G. Freimanis	254
58. pants. K. Miķelsons	259
Partizānu grupa «Vilkači». J. Pormalis**	262
Tur mežā, mazā bunkurītī . . . M. Zihmanis	265
Akts. No arhīva materiāliem	318
Pēc 43 gadiem. A. Kalvāns	321
Īles kaujā kritušajiem. M. Zihmanis	326
Pāvils Joksts	327
«Šerifs». G. Freimanis	328
Kapteiņa Čevera liktenis	330
Harija Kodola atgriešanās. M. Locs	332
Lai šie vārdi nezustu vēsturei. E. Ozols	335
Bravūra saplaka. V. Pirksts	337
Toreiz, sarkanā naktī. T. Bāliņš	338
Spiegs bruņinieka ādā. H. Rubezis	357
Atbilde H. Rubezim. M. Vitoliņš	361
Piemīņas akmens pie «Dreimaņiem». J. Riekstiņš, G. Birkmanis	363
Mūsu likteni izlēma okupanti. R. Jansons, V. Graikstis	368
Liepājā, Rucavā un Nicā. G. Ziņģis	379
58. panta maģiskais spēks	382

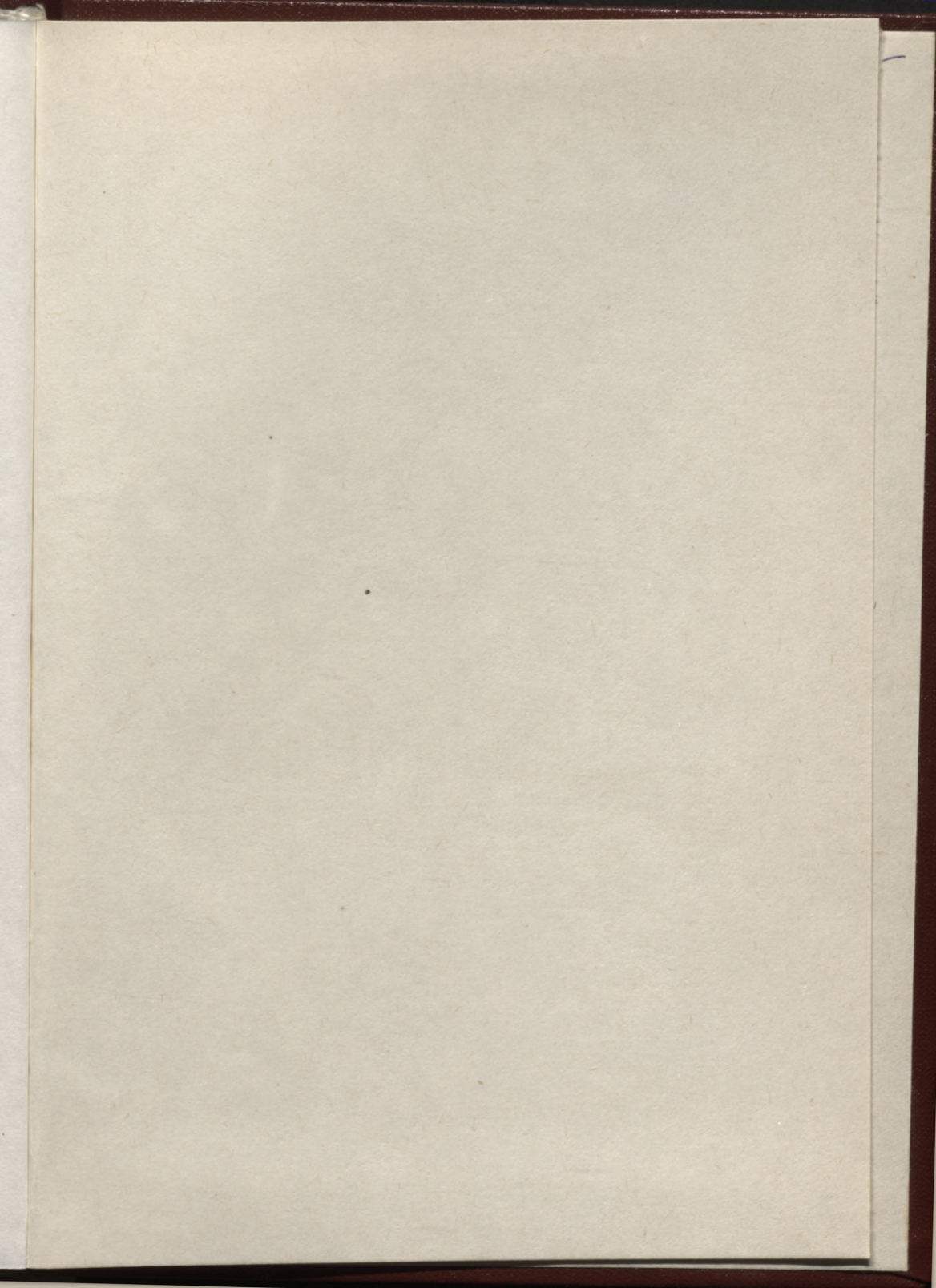
* * *

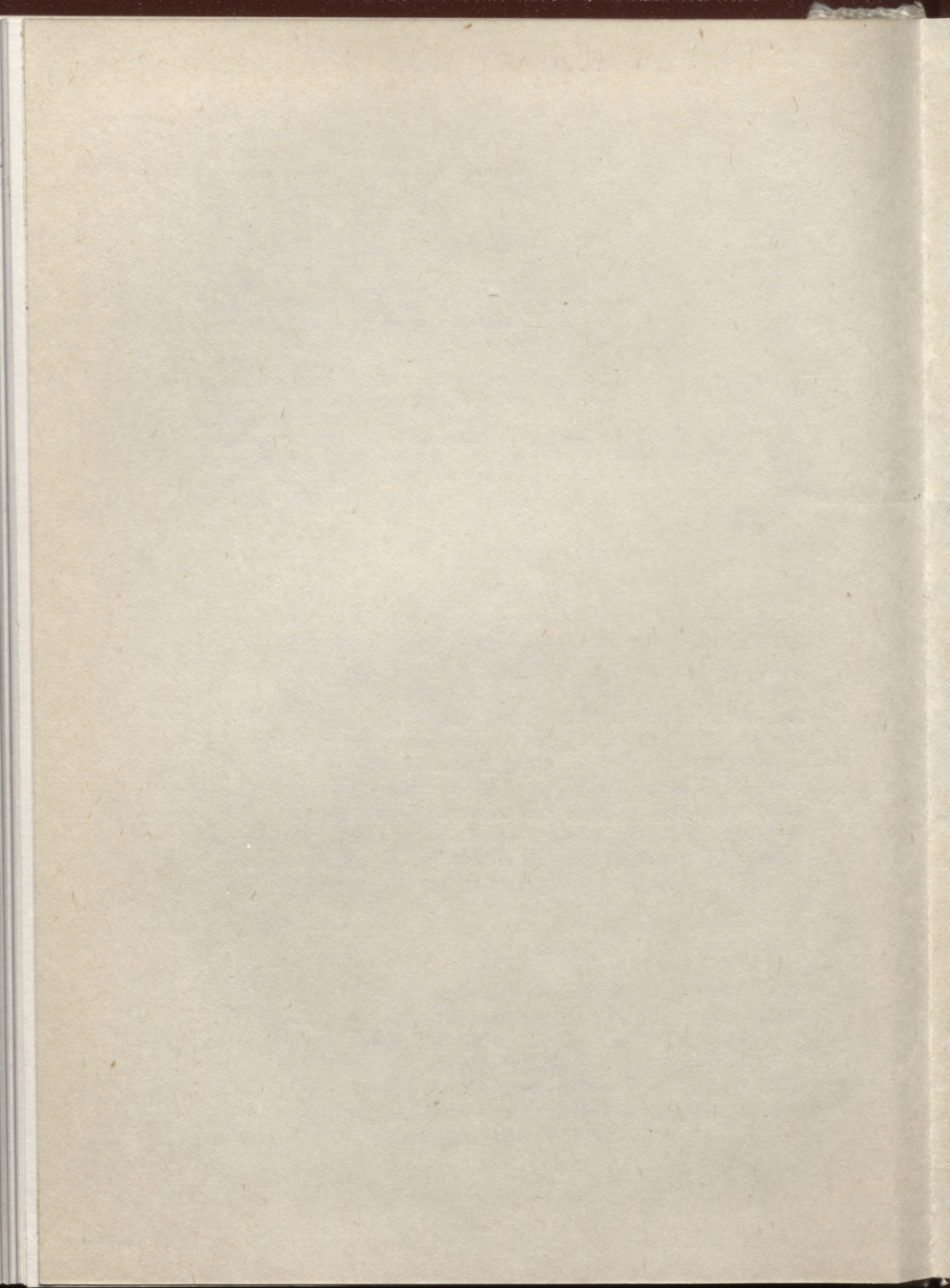
Trimdas vēsturnieka un jurista Ādolda Šildes rakstu «Pretestības kustība Latvijā» publicējam ar viņa meitas Rasmus Šildes-Kārklīņas laipnu atļauju. Pirmoreiz šis raksts ieraudzīja dienasgaismu 1974. gadā, bet pēc tam — «Trimdinieka rakstos» lasāms 1991. gada Vācijas izdevumā un 1992. gadā — Latvijas izdevumā. Ā. Šildes rakstā vairāki fakti un skaitļi laika gaitā precizēti. Diemžēl, autoram tais gados nācās izmantot dažu cilvēku liecības, kuru rīcībā nebija precīzas informācijas. Ievērojot R. Šildes-Kārklīņas lūgumu, Ā. Šildes rakstā nekādus labojumus neesam izdarījuši.

* * *

* Pēc arhīvā atrastiem autentiskiem dokumentiem redzams, ka 16. lpp. attēlotā Oktes kaujas norise bijusi ievērojami citādāka nekā to lasām Ā. Šildes rakstā.

** Jāņa Pormaļa rakstā «Partizānu grupa «Vilkači»» (262. lpp.) sniegtās atmiņas ir subjektīvs autora tēlojums. Arhīva materiāli par «Vilkaču» grupu pieļauj būtiski citādu vērtējumu viņu darbībai.

Kontroleksemplārs

140, -

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306051702

93-3
L-287_I